3 1761 08695919 4

...ards July 10/1...
...o Institut d'Estudis C...
Barcelona

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/catlegdelacollec01giva

CATÀLEG DE LA COL·LECCIÓ CERVÀNTICA BONSOMS

D'aquest Catàleg s'ha fet un tiratge especial
de 40 exemplars en paper de fil, numerats

1S
C419
.X8

CATÀLEG

DE LA

COL·LECCIÓ CERVÀNTICA

FORMADA PER

D. ISIDRO BONSOMS I SICART

I CEDIDA PER ELL A LA

BIBLIOTECA DE CATALUNYA

REDACTAT PER

JOÀN GIVANEL I MAS

VOLUM PRIMER

ANYS 1590-1800

147201
28/9/18

BARCELONA

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

PALAU DE LA DIPUTACIÓ

1916

Tipografía L'Avenç : Massó, Casas & Cª : Rambla de Catalunya, 24 : Telefon 115 : Barcelona

LA BIBLIOTECA CERVÀNTICA BONSOMS

NOTA PRELIMINAR

LA BIBLIOTECA CERVÀNTICA BONSOMS

Era el dia de Corpus de l'any 1914 que el Sr. Bonsoms ens va comunicar, al Sr. Rubió i Lluch i a mi, la primera idea generosa de cedir la seva Col·lecció cervàntica a la Biblioteca de Catalunya en commemoració del terç centenari de la mort de l'il·lustre autor del Quixot. No ens caldrà ponderar l'emoció que sentírem nosaltres que, honrats amb l'amistat del Sr. Bonsoms, sabíem la importancia verament excepcional de la donació. Aquella biblioteca d'edicions d'obres de Cervantes i de llibres o estudis que en tractessin o s'hi referissin havía estat formada durant un espai de quaranta anys, amb amor i intel·ligencia, no perdonant despeses, triant els millors exemplars i vestint-los per les curoses mans dels relligadors més experts i hàbils. Tot-hom sab que aquesta biblioteca va seguir al seu propietari quan aquest, aixecant el seu domicili de Barcelona, el fixà a la cartoixa mallorquina de Valldemosa.

Tot seguit de formulades, en linies generals, unes condicions provisories, ens vàrem entrevistar amb el Sr. Prat de la Riba, President de la Diputació, el qual les va millorar; i després de comunicada la idea als demés companys de l'Institut, restaren tots agradosament sorpresos de la nova, tant més, considerant que el donador havía ja fets a la Biblioteca de Catalunya presents de tal importancia, que li havíen valgut la inscripció del seu nom, en primer lloc, en la làpida de bronzo de la Sala de Lectura.

Per la primera quinzena de maig de l'any passat, vaig tenir la sort d'esser designat per presentar al Sr. Bonsoms les bases del contracte. Després d'algunes lleugeres modificacions, vaig esser portador de Valldemosa a Barcelona, del tresor d'una cinquantena

de les primeres edicions i traduccions d'aquesta esplèndida biblioteca, que el Sr. Bonsoms, per a segellar solemnialment allò que s'havía convingut, va posar en les mans de l'amic. Honrat per la confiança i temerós pel dipòsit preciós que tenía l'encàrrec de portar a Barcelona, vaig empendre el viatge de retorn, ple d'inquietut fins que eren entregats els llibres al lloc on estaven destinats.

Al cap de pocs dies, el 7 de juny de 1915, el contracte prengué forma legal : en presencia de l'Excm. Sr. President de la Diputació, del President de torn de l'Institut, el malaguanyat Dr. Miquel A. Fargas, i del Secretari del mateix, el Sr. Isidre Bonsoms va fer donació perpetua i irrevocable a l'Institut d'Estudis Catalans de la col·lecció completa de la seva biblioteca cervàntica. El senyor Secretari de la Diputació de Barcelona prengué acta d'aquesta donació, que fou signada per tots els presents, legalitzant les firmes el notari Sr. Par i Tusquets. La cessió es va fer amb la condició que l'entitat donataria no pugui mai enagenar cap dels llibres que componen la col·lecció cedida, i mitjançant el compliment dels següents pactes:

«L'Institut d'Estudis Catalans accepta aquesta donació condicional en els termes en què queda estipulada, i com a mostra d'agraïment per tal acte de patriòtic desprendiment, s'obliga a crear una fundació destinada a otorgar un premi quinquenal, que es titularà *Premi Bonsoms*.

»Aquest premi que s'institueix, es regirà per les normes següents:

»Consistirà en 10,000 ptes. i una medalla amb el bust de Cervantes i l'escut de l'Institut. Podrà otorgar-se, ademés del premi, un accèssit de 2,000 ptes. en metàlic. Podràn aspirar al premi les obres (publicades o inèdites) d'investigació, editorials, bibliogràfiques, artístiques, crítiques, biogràfiques i musicals sobre les obres de Cervantes i sobre les novel·les i narracions de cavallería i d'aventures que precediren el Quixot, així com sobre les que ha motivat o influït.

»Les obres o textos hauràn d'esser presentats en català, castellà, portuguès, italià, francès, anglès o alemany. Les obres escrites en altres llengües es presentaràn acompanyades d'una traducció en qualsevol d'aquestes. Els treballs inèdits hauràn d'esser firmats per l'autor.

»L'Institut adjudicarà el premi a proposta d'un Jurat que designarà, tenint en compte les obres o els treballs presentats a concurs, però del qual formaràn part necessariament un professor de la Facultat de Lletres de la Universitat de Barcelona, un membre de la Real Academia de Bones Lletres d'aquesta ciutat i altre de la Junta de Museus o de l'Academia Provincial de Belles Arts, designats per l'Institut.

»El premi s'anunciarà cada cinc anys, publicant-se la primera convocatoria l'any 1916, centenari de la mort de Cervantes, i adjudicant-se per primera vegada l'any 1921. Si cap de les obres presentades mereix el premi o l'accèssit, l'Institut acumularà l'import del premi o de l'accèssit al del quinqueni següent.

»També s'obliga l'Institut a tenir fet i imprès el catàleg de la biblioteca cervàntica el dia 23 d'abril, data en què es farà la seva inauguració.»

Durant el mateix mes de juny es varen rebre de Valldemosa les caixes contenint el remanent de tan notable col·lecció, i, tan bon punt obertes, es va procedir tot seguit a l'inventari, a instal·lar-la i a catalogar-la. El generós donador havía complert, per la seva part, els pactes convinguts; restava a l'Institut complir les dues obligacions contingudes en el document que acabem de transcriure, això és : la instauració del Premi Bonsoms, que es va proclamar en la solemne sessió de 30 d'abril de 1916, i la confecció i impressió del Catàleg de la col·lecció donada, del qual ara ens pertoca tractar.

El registre dels llibres i la nota bibliogràfica de cada un, han estat fets pel personal de la Biblioteca de Catalunya sota la vigilancia activa del director Sr. Jordi Rubió; per a fer el comentari il·lustratiu, crític i bibliogràfic venía de dret designat, pels mèrits contrets, el cervantista barcelonès Sr. Joàn Givanel i Mas.

Tots els que coneguin pràcticament el delicadíssim treball que ens estava confiat, compendràn la curtedat del temps que teníem fixat per a dur-lo a terme. La bibliografía nombrosa dels autors més extraordinaris i divulgats presenta una serie de dificultats a vèncer, de complicats problemes a resoldre, que no s'aprecíen quan la bibliografía corre impresa. Ademés, en aquest cas, s'havíen de precisar els exemplars d'una col·lecció determinada, detallant-ne l'estat, la relligadura, les il·lustracions, la raresa; també, havent-se entregat de vegades els editors a estranyes combinacions

per a circular els exemplars invenuts d'edicions del Quixot, devé una feina pacient destriar les unes de les altres.

Encara se'ns presentava una qüestió previa abans de començar l'estampació del Catàleg, i és la classificació general i l'ordenació definitiva de les notes bibliogràfiques. ¿Havíem de seguir l'exemple d'En Rius i altres bibliògrafs, donant de primer les edicions del Quixot, després les de les obres menors, en acabat les obres influïdes i les dels nombrosos comentaristes? ¿Ens calía separar les edicions en la llengua original de les traduccions?

Aviat ens vàrem decantar per un sistema de classificació netament cronològic, barrejant totes les edicions d'obres del creador castellà, originals, traduccions, obres influïdes, escarnides, mascarades, estudis i comentaris a mesura que s'havíen anat publicant : així se'ns presenta la nostra bibliografía tan viva, que seguim ben d'aprop la mateixa vida de Cervantes, i, un cop mort, continuem observant la fortuna dels seus llibres a través de les tres centuries que avui es clouen. En una taula apareixerà classificada cada obra, remetent només a un número del Catàleg, i en amples llistes alfabètiques s'hi trobaràn els noms de tots els editors, correctors, traductors i biògrafs.

El nostre Catàleg comença, doncs, per la *Galatea*, la primera obra que En Cervantes va publicar, i segueixen les sis edicions de la primera part del Quixot que varen aparèixer l'any 1605 a Madrid, a Lisboa i a Valencia, i anem veient com se va reimprimint aquesta obra, i com en 1612 surt la primera traducció, que és l'anglesa, i l'any següent treu En Cervantes les *Novelas exemplares*; com en 1614 publica el *Viage del Parnaso*, i l'enigmàtic Avellaneda fa la segona part del Quixot, i com l'any següent l'autor veritable publica la seva i les *Ocho comedias y ocho entremeses*, i com en 1617 apareix, pòstuma, *Los trabajos de Persiles y Sigismunda.* Anys i més anys segueixen les premses de les principals ciutats d'Europa repetint i traduint els llibres de l'autor, però, superant-los tots d'una manera constant penetren pels diversos pobles, prenent-hi carta de natura i esdevenint-hi populars, aquelles grans figures creades del Quixot de la Manxa i d'En Sanxo Pança.

Avui el Catàleg està complet i apareix imprès. Sobre la tasca de la redacció que s'ha hagut d'enllestir en l'espai de tan pocs mesos, s'hi ha vingut a afegir la correcció de

les proves, operació que ha pres moltes hores i requerit una atenció continuada. El mateix Sr. Bonsoms, al qual hem tingut sempre al corrent dels nostres treballs, es va fer càrrec que per la impressió completa del Catàleg tal com l'hem concebut, ens mancava el temps imposat i es dóna per satisfet de la tasca feta.

Però l'Institut no vol que aquesta Col·lecció, sota tots els aspectes, resti en el seu actual estat, sinó que procurarà fer-la créixer encara més, tenint-la al corrent de les noves publicacions de caràcter cervàntic, i omplint, en tot allò que li sigui possible, els buits que encara té.

Per a tancar aquest curt historial de l'entrada de tan soperba donació, i perquè és expressió de l'agraïment de tots els membres de l'Institut d'Estudis Catalans i del Patronat de la Biblioteca envers el Sr. Bonsoms per la seva protecció continuada a la Biblioteca de Catalunya, continuem la carta que, signada per tots els individus que componen la Secció Històrico-arqueològica, li va ser tramesa el dia 18 d'octubre de 1915. És així:

«Ara que és ja un fet la instal·lació de la vostra Biblioteca cervàntica, notable sobre tota ponderació, en la sala blava de l'Institut d'Estudis Catalans, incorporada a la Biblioteca de Catalunya, els individus de la Secció Històrico-arqueològica es complauen en invocar la vostra amistat i recordar les generoses iniciatives amb què heu afavorit constantment, quasi des de sa fundació, el gran i vivificant dipòsit de llibres creat a Barcelona.

»Recorden amb emoció el vostre oferiment primer d'una importantíssima col·lecció, forta de més de quatre mil cinc-cents números, d'obres i d'impresos referents a les guerres de Catalunya, durant llargues èpoques de decadencia, en les quals la nostra terra era tan sovint calcigada per exèrcits encontrats. Constitueix aquesta nombrosa col·lecció una dèu inestroncable per a l'estudi de la historia en un de sos períodes en què a més pobles interessa.

»Quan es va presentar al mercat el més il·lustre cançoner catalano-provençal, que pertangué a D. Pau Gil, vós tinguéreu una idea feliça per a evitar que seguís el viatge a altres països, que tantes joies catalanes han emprès. Però la vostra iniciativa no s'acontentà amb la propia generositat, sinó que, ple d'entusiasme, us calgué trucar

moltes portes a fi de què el més venerable i brillant recull de poesía provençal existent a Espanya romangués a Barcelona a honrar els prestatges de la Biblioteca de Catalunya, de tots tan estimada, perquè aprofités als investigadors de la nostra historia literaria.

»Per últim, recentment ens acabeu de fer el més esplèndid present : aquesta Biblioteca cervàntica que amorosament heu anat formant per un espai de quaranta anys. Us n'heu desprès per a honrar la memoria del gran autor del Quixot en ocasió del vinent terç centenari de la seva mort i per a vincular a Barcelona la vostra biblioteca, única al món, vestida amb un rar bon tast i amb una inusitada riquesa. Us l'agraim també perquè ens proporciona armes per a combatre els maldients que ens motejaven d'exclusivistes, quan precisament, com a vós mateix, els afanys d'aixecament intel·lectual del nostre poble no tenen cap limitació en l'esperit ni fronteres en la terra.»

El dia 30 d'abril d'aquest any es va inaugurar solemnialment la col·lecció cervàntica que el Sr. Bonsoms i l'Institut ofereixen en homenatge a l'immortal autor del Quixot, així com a l'obra més trascendent, més coneguda i més viva que s'ha produït en llengua castellana : fou un homenatge seriós i per tant ben digne de Catalunya. Instituim un premi per qui en qualsevol llengua tracti de l'autor que més gloria ha donat a la seva, i per a facilitar-li el treball, inauguràvem la millor biblioteca cervàntica en la nostra ciutat de Barcelona. En català aixequem un monument més perpetual que la pedra i que el bronzo al castellà que tan nobles paraules ens va endreçar fa més de tres centuries. Els que tant ens ataquen cada dia, que vegin el nostre procedir i que examinin i judiquin serenament la nostra obra.

JAUME MASSÓ TORRENTS

NOTA PRELIMINAR

L'Institut d'Estudis Catalans, posseïdor avui de la magnífica Col·lecció cervantina que li fou generosament donada pel meu amic N'Isidre Bonsoms, m'encarregà en maig de l'any passat la redacció del present Catàleg. Crec convenient, abans de començar la tasca de la descripció dels exemplars que l'integren, dir quelcom de referent al mètode que s'ha seguit per a aquest treball.

La present Introducció hauría de compendre dues parts : Primera, una idea general de la importancia d'aquesta Biblioteca cervantina, que, segons han dit entesos bibliògrafs, és única en el món[1]; i en segón lloc, explicació detallada de com s'ha fet aquest Catàleg.

Referent a la primera part, més que les meves ratlles demostrant la raritat de certs exemplars, un hom se'n farà capaç al fullejar les pàgines d'aquest llibre; se n'hi descriuen alguns que no és troben en les més importants col·leccions cervantines del món, com la Biblioteca Nacional (Madrid), British Museum (Londres), The Hispanic Society of America (New York) i Bibliothèque Nationale (París), i són tan difícils d'adquirir avui, que en qualsevol catàleg dels que publiquen els llibreters de més nomenada, com Woynick i Quaritch, de Londres, Hiersemann, de Leipzig, i Rossi, de Roma, els veuríem amb la qualificació de «únics», «raríssims» i amb preus fabulosos[2];

1. «A usted que posee la más rica y numerosa colección de obras de Cervantes que hay en el mundo» (Rius, *Bibliografía crítica de las obras de Miguel de Cervantes Saavedra*, Madrid y Villanueva y Geltrú, 1895-1904, I, V).

«C'est ce dernier (M. Isidro Bonsoms) qui possède aujourd'hui l'amas le plus considérable d'écrits de et sur Cervantes, grâce à l'achat de la collection Rius et à ce qu'il avait lui-même auparavant : c'est à Barcelone que se trouve cette collection incomparable qui se complète de jour en jour.» (Foulché-Delbosc, Nota crítica a l'obra d'En Rius, *Revue Hispanique*, VII, 530.)

2. És quasi impossible afirmar amb seguretat que un exemplar d'un llibre imprès sigui únic; es podrà dir que en cap Biblioteca pública se'n troba un altre, però ¿qui sab els que hi ha entafurats en golfes i altres llocs semblants, exposats a les injuries del temps?

Per a donar una idea dels preus a què s'han arribat a pagar alguns llibres cervantins, bastarà recordar que de la primera edició del *Don Quijote* (comprenent la primera i segona part), se'n donaren en la venda Huth £ 1,460.

per altra banda, de la importancia i riquesa de la Col·lecció cervantina d'En Bonsoms, ja en vaig donar idea, encara que molt ràpidament, en un article publicat en el *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya.*[1] Toca'm, doncs, donar compte del procediment seguit en el present Catàleg.

L'amic Massó i Torrents ha explicat ja com la magnífica Biblioteca cervantina arribà a l'Institut d'Estudis Catalans. Rebuts els llibres, s'inventariaren en el registre general d'entrades de la Biblioteca, donant a cadascú el número d'ordre corresponent. Mentre es feia aquest treball, que permeté saber el nombre total d'exemplars que integren la Col·lecció (1,805 títols[2] representant un conjunt de 3,367 volums i fullets), s'anaren catalogant amb tot detall, pel personal de la Biblioteca, instal·lant-los en els armaris, degudament proveïts de portes de filat metàl·lic, de la bella *sala blava*[3] de l'Institut. Mentrestant, jo dedicava tot el meu esforç al comentari bibliogràfic i anàlisi detingut de cada edició.

Recordo que a primers de juliol vaig començar la meva tasca, tenint la *Bibliografía* d'En Rius al davant perquè em servís de guia en tan intrincat laberinte. És cert que el temps era molt curt per a fer un treball que correspongués a la importancia de la Col·lecció, però em refiava molt dels apuntaments que tenía en cartera per a un llibre que pensava publicar amb el títol d'*Omisiones y correcciones a la Bibliografía cervantina de D. Leopoldo Rius,*[4] així com *Mil números cervantinos para añadir a la Bibliografía de Rius;* me va ser també de gran utilitat l'Index dels noms propis i obres que figuren en l'esmentada obra, que tenía a mig fer quan vaig començar el present Catàleg; però no pensava que els acaraments, compulsa d'exemplars, etc., etc., m'ocupessin tant de temps, i no em permetessin donar a la impremta fins a últims d'any tot l'original corresponent al segle XVII.[è] i meitat del XVIII.[è].

Ja ha dit En Massó Torrents que decidírem disposar aquest Catàleg seguint l'ordre cronològic de les edicions que comprenen aquesta Biblioteca, ço és, de 1590 a 1915. Això no era, en el fons, cap cosa nova, perquè En Cerdà l'adoptà també

1. *La col·lecció cervantina de N'Isidre Bonsoms* (II, 145).
2. Pot semblar que aquest Catàleg té més títols que els que diem constitueixen la Col·lecció Bonsoms. Apart de què alguns exemplars descrits procedeixen de l'antic fons de la Biblioteca de Catalunya, s'explica aquesta aparent anomalía tenint present que molts articles de revistes i periòdics, que el nostre Catàleg assenyalarà individualment, constitueixen reculls facticis que figuren com un sol número en l'inventari.
3. Armaris ns. XXX-XLVI, formant un total de 145 prestatges.
4. Els magnífics treballs d'En Brimeur en *Supplement française à la Bibliographie de Rius*, New York, Paris, 1906 (*Revue Hispanique*, XV, pp. 819 i ss.; hi ha tiratge apart), i En Chastenay en *Quelques additions à la bibliographie de Cervantes*, New York; Paris, 1901 (*Revue Hispanique*, VIII, pp. 513 i ss.) me induiren a fer una cosa per l'estil referent a Espanya.

en el *Catálogo de algunas ediciones de las obras de Miguel de Cervantes*, publicat l'any 1872 en la *Crónica de los Cervantistas*, però hem de confessar que se separa de la disposició donada als principals catàlegs cervantins,[1] i en certa manera dels del British Museum[2] i de la Bibliothèque Nationale de París,[3] els quals segueixen quasi tots la pauta donada per En Rius en la seva obra, que és la següent:

Volum I. — Edicions del *Don Quijote*, la *Galatea*, les *Novelas ejemplares*, el *Viaje del Parnaso*, les *Comedias y Entremeses*, el *Persiles y Sigismunda*, les *Poesías*, col·lecció d'*Obras completas*, escrits atribuïts, perduts i autògrafs d'En Cervantes; traduccions de les seves obres pel mateix ordre esmentat abans; bibliografía, etc.

Volum II. — Biografíes i notes referents a En Cervantes, comentaris a les seves obres, imitacions a les mateixes, i farses, comedies, òperes, etc., inspirades en Cervantes o els seus llibres.

Volum III. — Popularitat d'En Cervantes i de la seva obra, fragments d'autors espanyols i estrangers jutjant els llibres de l'escriptor castellà, estudis crítics, i altres, de-

1. En el *Catálogo de la Biblioteca cervantina de D. José María Asensio, vecino de Sevilla*, publicat en la *Revista de Valencia* (agost de 1882 a febrer de 1883), es comença per les edicions del *Don Quijote*, seguint després una llista de les imitacions; cal advertir que és dividit per segles, posant a continuació de les edicions castellanes, les traduccions en diverses llengües, sense seguir aquestes últimes ordre de prioritat.

En 1888 va publicar En Rius el Catàleg de la seva col·lecció cervàntica i la divisió que féu va ser la següent : I. *Quijote*, edicions castellanes i traduccions franceses, angleses, alemanyes, italianes, holandeses, russes, portugueses, catalanes, hongareses, daneses, etc.; II. *Galatea*, edicions castellanes, alemanyes i angleses; III. *Novelas Ejemplares*, edicions castellanes, franceses, angleses, alemanyes, italianes, etc.; IV. *Viaje del Parnaso*, edicions castellanes, franceses, angleses, etc.; V. *Comedias y Entremeses*, edicions castellanes, franceses, angleses, etc.; VI. *Persiles y Sigismunda*, edicions castellanes i traduccions franceses, italianes, angleses, etc.; VII. Imitacions de les obres d'En Cervantes.

En el Catàleg de *Libros relativos a Cervantes, Camoens y Shakespeare de venta en la librería de P. Vindel* (Madrid, 1901, Catàleg XII), l'ordre és el següent : Edicions del *Don Quijote*, segueixen les de la *Galatea*, *Novelas Ejemplares*, *Viaje del Parnaso*, etc., i les traduccions del Quixot i demés obres d'En Cervantes, venint després prop de 300 números de *Miscelánea cervantina*, ço és, imitacions, comedies, comentaris, etc.

En el *Catálogo de una colección de libros de Cervantes de venta en la librería de la viuda Rico* (Madrid, 1905), l'ordre és el següent : Edicions del *Don Quijote*, les de les *Novelas Ejemplares*, i *Galatea* van barrejades, seguint el *Viaje del Parnaso*, *Persiles y Sigismunda* i *Comedias y Entremeses;* vénen després, treballs de crítica, biografía, etc., amb el títol de *Miscelánea*.

Encara podríem assenyalar molts altres catàlegs disposats semblantment.

2. *Catalogue of printed books. Cervantes* (London, W. Clowes & Sons, 1908). L'ordre és el següent : Col·leccions de les obres completes; *Comedias y Entremeses*, composicions poètiques; *Don Quijote*, la *Galatea*, les *Novelas ejemplares*, el *Persiles y Sigismunda*, el *Viaje del Parnaso*, obres atribuïdes a En Cervantes, festes cervantines, bibliografía, biografía, crítica, etc.

3. *Catalogue général des livres imprimés de la Bibliothèque Nationale* (París, 1906; XXV, col. 817-857). L'ordre és el següent : Col·lecció d'obres completes d'En Cervantes; edicions del *Don Quijote*, de la *Galatea*, de les *Novelas ejemplares*, de les *Comedias y Entremeses*, del *Persiles y Sigismunda*, del *Viaje del Parnaso* i altres fragments, com el *Canto de Caliope* de la *Galatea* o obres atribuïdes. S'ha fet un tiratge apart de la col·lecció cervantina.

mostrant els coneixements d'En Cervantes, treballs apòcrifs cervantins, miscelania, poesíes, diaris, festes, aniversaris, monuments, iconografía, etc.[1]

Com ho pot demostrar aquesta ressenya, el pla és gran, potser massa, i al meu entendre aquest és el seu defecte capital, el qual s'agrava no havent-hi un Index, com ja féu observar En Foulché Delbosc en el seu article publicat en la *Revue Hispanique* estudiant l'obra d'En Rius.[2]

El pla d'En Rius no satisfà plenament perquè una mateixa obra pot tenir diversos números, com se veu en la seva *Bibliografía*,[3] ademés, no segueix l'ordre cronològic al descriure les obres d'En Cervantes en sa llengua original, com tampoc al tractar de les traduccions[4]; així no és estrany que una mateixa comedia figuri amb dos números[5] com si fossin dues obres diferents. Per això quan En Massó Torrents va proposar el pla cronològic; vaig trobar la idea excel·lent, perquè d'aquest modo no tindríem els descuits d'En Rius; al mateix temps un Index alfabètic, copiós, fet per tots els conceptes, facilitarà en gran manera el maneig del llibre.

Seguint l'ordre cronològic; dintre de cada any s'ha procurat donar prelació a les obres d'En Cervantes tal com se publicaren, ço és, començant per la *Galatea* i acabant pel *Persiles*,[6] i dintre de cada una, es posa primer el text original i les seves traduc-

1. Cal advertir que en la *Crónica de los Cervantistas* (Cádiz, 15 marzo 1876; III, 5) publicà En Rius un article amb el títol de *Bibliografía*, on assenyala un «Indice del Ensayo de una Bibliografía Cervantina», que, amb lleus variants, té el mateix pla que la *Bibliografía* que donà a llum anys després.

2. *Revue Hispanique*, VII, pp. 530.

3. Vegi's el núm. 194 del present Catàleg, corresponent als núms. 206 i 311 del volum I del llibre d'En Rius (pp. 105 i 146).

Cosa igual podem observar referent al núm. 332, que correspòn als núms. 313 i 328 de la *Bibliografía* (I, pp. 146 i 153).

4. Al tractar de les traduccions del *Don Quijote*, comença per les franceses, essent així que en 1612 es publicà en llengua anglesa, i fins 1614 no ho fou en francès; es podrà dir que desconeixía l'existencia de la primera edició amb la traducció d'En Shelton, i per això fa que les traduccions angleses segueixin a les franceses, però llavors, ¿per què les fetes en llengua danesa, la primera edició de les quals fou en 1776 (núm. 290), van després de les portugueses impreses en 1794 (núm. 372) i de les hongareses de 1813?

Això ja ho féu observar també En Foulché Delbosc en l'esmentat article, afegint, amb raó, que «l'ordre chronologique n'a pas été rigoureusement suivi dans le classement de ces chapitres : le premier aurait dû être consacré à la *Galatea*, publiée vingt ans avant la première partie de *Don Quichotte*...».

5. Vegi's el volum II de la *Bibliografía* (pp. 340 i 353; núm. 608 i 661).

6. Vegi's, per exemple, l'any 1617, que comprèn els núms. 28-42 del present Catàleg. Són posats en el següent ordre:

Galatea, Valladolid (núm. 28).
Don Quijote (primera part), Brussel·les i Londres (núms. 29 i 30).
Don Quijote (primera i segona part), Barcelona (núm. 31).
Don Quijote (segona part), Lisboa (núm. 32).
Novelas Exemplares, Madrid, Pamplona i Lisboa (núms. 33-35).
Persiles y Sigismunda, Madrid, Barcelona, Valencia, Pamplona, Lisboa i París (núms. 36-42).

cions, seguint també aquestes per ordre de major antiguitat; així, tractant-se del *Don Quijote*, a les traduccions angleses[1] segueixen les franceses,[2] a aquestes les alemanyes,[3] les italianes,[4] les holandeses,[5] etc., i en el *Persiles*, després de les traduccions franceses[6] hi han d'anar les angleses, etc.

Qui compari el present Catàleg amb l'obra d'En Rius, trobarà més descripcions d'edicions d'En Cervantes en la *Bibliografía* que en la Col·lecció Bonsoms; aquesta diferencia és deguda a ço que he dit abans, de què una obra en aquest Catàleg hi figura amb un sol número, mentre que en la *Bibliografía* en pot tenir set,[7] i també a què En Rius volía fer una completa bibliografía cervantina, mentre que aquí solament es descriuen els exemplars de l'esmentada Col·lecció; a la fi de l'obra, si ho consent l'espai, penso donar un apèndix, on hi posaré una llista dels treballs dedicats a Cervantes i a sa obra que faltin en la Col·lecció Bonsoms, per a fer més útil encara la consulta d'aquest Catàleg.

Referent a la segona edició de la primera part del *Don Quijote* en llengua anglesa (núm. 30), vegi's ço que hem dit al descriure al núm. 52.

1. La primera traducció de la novel·la d'En Cervantes fou en 1612, edició anglesa del *Don Quijote*, feta per En Shelton. Vegi's núm. 13. Es podrà dir que en 1608 es traduí al francès la novel·la d'*El Curioso impertinente* (caps. 33-35 de la primera part del *Don Quijote*), però és sols un petit fragment, i aquí fem referencia a l'obra en general.

2. La primera traducció francesa es féu en 1614 (núm. 15).

Vegi's, entre altres, l'any 1687, núms. 116-118; el primer correspòn a una traducció anglesa, i els dos següents a una francesa. També es pot veure ço mateix en l'any 1700, núms. 129-131, i en els núms. 277-280 pertanyents a l'any 1771, on trobem que el primer correspòn al text original, els dos següents a traduccions angleses, i l'últim a una de francesa.

3. Encara que no figuri en el present Catàleg la primera traducció alemanya, se sab de manera positiva que aquesta es publicà en 1621. Vegi's, referent a aquest assumpte, ço que he dit en el núm. 83.

Es pot observar ço que dic referent a l'ordre de les traduccions en l'any 1798, núms. 383-384, on, després de la traducció francesa, segueix l'alemanya; cosa igual passa a l'any següent.

4. Ja hem dit que la primera traducció italiana es féu en 1622 (núm. 53), i com se veu, segueix a les traduccions franceses. El mateix ocorre l'any 1625 (núms. 57 i 58), 1677 (núms. 108 i 109) i 1722 (núms. 169 i 170), on les traduccions franceses figuren abans que les italianes, i en 1738, l'edició castellana va al davant de la francesa i italiana (núms. 198-200), i en 1755 (números 242-245) el text original precedeix l'anglès i l'italià.

5. En el Catàleg es pot veure que la primera traducció holandesa correspòn a l'any 1657 (núm. 88), en 1669 se'n féu una nova edició, i aquesta figura després del text alemany (números 97-98), en 1696 i 1732 es troba seguint al francès (núms. 121-122 i 185-186).

6. Fou en llengua francesa la primera traducció que es publicà de l'obra pòstuma d'En Cervantes (núm. 46); per això figura en 1626, abans de la traducció italiana (núms. 63-65), i en 1618, després de la del text original (núms. 45-46).

La traducció anglesa del *Persiles* aparegué en 1619 (núm. 48).

7. En el volum segón s'observarà com a l'edició de les *Obras completas de Cervantes* (Madrid, Rivadeneira, 1863) se li assenyala un sol número, mentre que en la *Bibliografía* figura amb els núms. 139 el *Don Quijote*, 214 *La Galatea*, 289 les *Novelas ejemplares*, 318 el *Viaje del Parnaso*, 338 les *Comedias y Entremeses*, 373 el *Persiles y Sigismunda* i 414 les col·leccions d'*Obras completas*. El mateix es pot dir de les edicions de la *Biblioteca de Autores Españoles*.

Però fins sense un tal apèndix, penso que aquest catàleg serà més consultat d'ara endavant que la *Bibliografía* d'En Rius, mercès a la minuciositat amb què he procurat fer les descripcions dels llibres; per exemple : Al descriure qualsevol edició de les *Novelas Ejemplares* s'ha assenyalat l'ordre que porten aquestes en el volum, i la fulla o pàgina on comencen[1]; i en tota obra he ressenyat el número de fulles o pàgines preliminars i el seu contingut, així com les corresponents al text i les que es troben a la fi de cada volum; es dirà que En Rius descriu detalladament les primeres edicions de cada obra d'En Cervantes, i jo afegiré encara que ho fa admirablement, però en moltes passa per alt l'esmentar el número de pàgines que tenen; és cert que algunes edicions les menciona solament per les notes incompletes que prengué al visitar una biblioteca o al veure un catàleg, però de vegades, fins en edicions que foren de sa propietat, oblida aquest requisit bibliogràfic.

Algú potser criticarà els acaraments que he fet, objectant-me que sovintegen massa; haig de dir, en defensa d'això, que, gracies als que féu En Rius al descriure l'edició de les *Novelas* impreses a Sevilla en 1627,[2] vaig poder classificar un exemplar, mancat de les primeres i últimes fulles, que comprà un amic meu a pes de paper; per això dono descripció detallada d'on comencen els llibres que formen la *Galatea* i el *Persiles* i de les diverses novel·les que integren el volum de les *Ejemplares*; es veuen més clar, al meu entendre, les diferencies entre dos textos si al lector se li posen de manifest, que no amb una explicació, per detallada que aquesta sigui.

En Rius, en la seva magistral obra, enumera en el volum primer, secció XVIII, intitulada *Bibliografía de Cervantes*, diversos llibres on se parla del celebrat escriptor castellà i de les seves obres; això és una cosa que sempre m'ha semblat inútil, ja que, veritablement, ¿en quin llibre de bibliografía, Historia de la literatura, Antología, Diccionaris biogràfics i bibliografíes no s'hi trobarà quelcom dedicat a l'immortal autor del *Don Quijote*? És més que difícil l'anotar les obres en les quals s'hi veu una referencia a ell, gran o petita; per tant, en el present Catàleg solament hi ha assenyalades les que formaven part de la Col·lecció Bonsoms; en canvi, les Histories de la literatura com les de Ticknor, Fitzmaurice-Kelly, Cejador i molts altres que figuren en la Biblioteca de Catalunya no hi són, com tampoc la *Bibliotheca Hispana Nova* d'En Nicolás Antonio, el *Parnaso Español* d'En Sedano i moltes altres obres de crítica literaria; el mateix diem de *La Grande Encyclopédie*, *The Encyclopaedia Britannica*, i demés

1. Vegi's els núms. 94, 132, 144-148, 155, 168, 171, 172, 175, 183, 184, 187 i 203.
2. I, p. 119, núm. 234.

llibres semblants, on es troben articles, més o menys extensos, dedicats a Cervantes.

L'obra d'En Rius, de tota manera, segueixo creient que és el treball més interessant que de bibliografía cervantina s'ha publicat en el món, i un dels més remarcables dedicats a un autor, i amb orgull faig constar que és treball d'un fill de Catalunya, qui sacrificà molta part del seu patrimoni per a enaltir la memoria del més genial dels escriptors de Castella.

Els exemplars que comprèn aquesta Col·lecció, s'han descrit de la manera següent:

A cada edició se li ha assenyalat un número, posat fòra de la caixa general del text, seguint a continuació la copia íntegra de la portada, marcant el principi i fi de cada ratlla, amb tipus de lletra del cos 10; tot quant figura en les portades amb lletra vermella, s'ha imprès amb cursiva; les divises dels escuts de les portades van amb versaletes del cos 7; els versos o cites posades com a lema en les mateixes, s'han imprès en cos 7 també, però rodó. En la mateixa linia de la corresponent a l'última del text de la portada hi va la signatura, posada amb negretes. Segueix després, amb tipus de lletra del cos 8, la descripció bibliogràfica de l'obra, començant per la mida de la caixa del paper i la del text, el format i el número de volums, amb les fulles o pàgines que van sense numerar i les numerades, així com les làmines que conté; venint després la descripció de la relligadura que té cada exemplar i dels ex-libris, firmes en les guardes, etc., és a dir, les particularitats que caracteritzen els llibres de la Col·lecció. Amb tipus de lletra del cos 9 s'hi troba el detall del contingut dels preliminars, del text i de les pàgines que hi ha a la fi del volum, seguint després els comentaris a cada edició.* En la indicació del format, s'ha preferit assenyalar el plegatge del paper en cada full, segons s'indica en les signatures (4.º = 8 pp.; en 8.º = 16 pp. etc.), que no pas adoptar una denominació convencional segons la mida, com de vegades es fa en les bibliografíes. S'afegeix, naturalment, la mida de la caixa i del paper en milímetres, molt més exacte i indicadora a l'ensems de l'amplaria excepcional dels marges de molts dels exemplars d'aquesta Col·lecció. Finalment, en la part superior de cada pàgina, i al mateix nivell que la capçalera, s'hi ha posat, en el costat interior,

* Haig d'advertir que les signatures dels exemplars de les obres d'En Cervantes pertanyents al British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París), les he tretes dels catàlegs cervantins corresponents a dites biblioteques, publicats en 1908 i 1906, respectivament. Quan menciono l'existencia d'un exemplar de la Biblioteca Nacional (Madrid), és que he vist l'esmentada obra o bé sé que existeix per la llista que dels exemplars del *Don Quijote* existents en dita biblioteca es publicà en el *Catálogo de la Exposición Cervantina...*, *1905*. No responc, doncs, que amb posterioritat a la publicació d'aquests catàlegs, no s'hagin adquirit edicions que abans faltaven en alguna de les biblioteques esmentades.

el nombre de la pàgina, i en l'exterior, el de l'any corresponent a l'última de les edicions en ella descrites. Haig de fer present que quan una edició pertany a diferents anys, en el Catàleg s'ha posat en el lloc corresponent a la data que figura en el primer volum.

Finalment, després de les obres datades, s'hi trobaràn, formant secció apart (si bé l'ordre de numeració serà correlatiu), alguns títols que no duen any en el peu d'impremta; quan he pogut dir amb justesa l'època en què es publicaren, els he posat en el seu lloc corresponent, però, en els altres casos, m'he estimat més ajuntar-los a la fi, que no pas intercalar-los més o menys arbitrariament en el Catàleg.

Encara que la majoría dels llibres aquí catalogats procedeixen del donatiu Bonsoms, n'hi ha alguns, com ja he dit, que formaven part del fons de la Biblioteca de Catalunya, i aquests porten una nota on així s'indica. En un apèndix a l'últim volum, descriuré els exemplars que aquesta Biblioteca ha anat adquirint estant en premsa el nostre Catàleg.

Resta'm sols remerciar públicament als amics i companys que m'han ajudat a dur a terme la tasca començada. Haig de donar gracies molt especialment al personal de la Biblioteca de Catalunya, començant pel seu Inspector, el Sr. J. Massó Torrents, que em féu l'honrós encàrrec de confiar-me la redacció del present Catàleg; també haig de fer especial esment del seu Director, En Jordi Rubió, que m'ha ajudat de tal manera, que difícilment trobaré un altre col·laborador tan intel·ligent i actiu, d'En Ramón d'Alós, qui s'ha encarregat de la redacció de les taules alfabètiques; de l'Eudald Duràn, i de les senyoretes Mercè Robles i Celia Albert, auxiliars de la Biblioteca, que cuidaren respectivament de la redacció de les cèdules bibliogràfiques i del registre dels exemplars. També haig de donar moltes mercès a En Francisco Martínez, posseïdor d'una magnífica col·lecció cervantina a Valencia, i a l'intel·ligent bibliòfil madrileny N'Antoni Graiño, per les moltes noticies que espontaniament m'han comunicat. A tots el meu agraïment.

J. GIVANEL MAS

TAULA DE LES OBRES MÉS CITADES

ASHBEE : *An Iconography.* — An Iconography of Don Quixote. London, 1895. 1 vol.
— *Some Books.* — Some books about Cervantes. London, Blades, East & Blades, 1900.

BARBIER : *Dictionnaire.* — Dictionnaire des Ouvrages Anonymes. Paris, Daffis, 1872-1879. 4 vols.

BERTRAND : *Cervantes.* — Cervantes et le romantisme allemand. Paris, Alcan, 1914. 1 vol.

BIBLIOGRAFÍA. — Bibliografía crítica de las obras de Miguel de Cervantes Saavedra ... por L. Rius, Madrid, Murillo, 1895, i Villanueva y Geltrú, Oliva, 1904. 3 vols.

BIBLIOTECA NACIONAL : *Catálogo.* — Catálogo de la Exposición celebrada en la Biblioteca Nacional en el tercer centenario de la publicación del Quijote. Madrid, Imprenta Alemana, 1905. 1 vol.

BIBLIOTHÈQUE NATIONALE : *Catalogue.* — Catalogue Général des livres imprimés de la Bibliothèque Nationale. Paris, Imprimerie Nationale, 1906. Vol. XXV (comprèn de *Cau* a *Chailly).*

BRITISH MUSEUM : *Catalogue.* — Catalogue of printed books. Cervantes. London, William Clowes and Sons Ld. 1908.

CORTEJÓN : *Quijote.* — El Ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha ... primera edición crítica ... Madrid, Victoriano Suárez, 1905-1913. 6 vols.

COTARELO Y MORI : *Efemérides.* — Efemérides cervantinas o sea resumen cronológico de la Vida de Miguel de Cervantes Saavedra ... Madrid, Tip. de la «Revista de Archivos», 1905. 1 vol.
— *Imitaciones.* — Imitaciones castellanas del Quijote. Madrid, Ducazcal, 1900.

COTARELO Y VALLEDOR : *Teatro.* — El teatro de Cervantes, estudio crítico ... Madrid, Tip. de la «Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos», 1915. 1 vol.

DÍAZ DE BENJUMEA : *Quijote.* — El Ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha ... Barcelona, Montaner y Simón, 1880-1883. 2 vols.

DORER : *Die Cervantes-Literatur.* — Die Cervantes-Literatur in Deutschland. Zürich, Druck von Orell Füssli & C.º, 1877.
— *Nachträge und Berichtigungen Cervantes.* Nachträge und Berichtigungen zur Cervantes Literatur in Deutschland, Zürich, Druck von Orell Füssli & Cº, 1879.

Fitzmaurice-Kelly : *Historia de la Literatura Española.* Madrid, La España Moderna, 1901 (?).
— *The life.* — The life of Miguel de Cervantes Saavedra. London, Chapmanand Hall, Ld. 1892. 1 vol.
— *Quijote.* — El Ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha ... Edimburgo, T. y A. Constable, Londres, David Nutt, 1898-1899. 2 vols.

Foulché-Delbosc : *Le Licentié.* — Le Licentié Vidriera; Paris, Welter, 1892.

Gallardo : *Ensayo.* — Ensayo de una Biblioteca española de libros raros y curiosos. Madrid, 1863. 4 vols.

Iconografía. — Iconografía de las ediciones del Quijote de Miguel de Cervantes Saavedra. Barcelona, Henrich y C.ª en comandita, 1905. 3 vols.

La Barrera : *Catálogo.* — Catálogo bibliográfico y biográfico del teatro antiguo español... Madrid, M. Rivadeneyra, 1860. 1 vol.

Memoria : *Valencia.* — Memoria de los festejos celebrados por el Excmo. Ayuntamiento de Valencia, para conmemorar la publicación del «Quijote». Valencia, Pascual, 1906.

Pellicer : *Vida.* — Vegi's vol. I, pp. LV-CCIV, de l'edició del *Don Quijote* impresa a Madrid per en Gabriel de Sancha, 1797.
— *Quijote.* — El Ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha ... Madrid, Gabriel de Sancha, 1797-1798. 5 vols.

Pérez Pastor : *Documentos.* — Documentos cervantinos hasta ahora inéditos ... Madrid, Fortanet, 1897 i 1902. 2 vols.

Querard : *Les Supercheries.* — Les supercheries littéraires dévoilées. Paris, Daffis, 1869-1870. 3 vols.

Rodríguez Marín : *Rinconete.* — Rinconete y Cortadillo ... Edición crítica ... Sevilla, Francisco de P. Díaz, 1905. 1 vol.
— *El Loaysa.* — El Loaysa de «El celoso extremeño». Sevilla, Francisco de P. Díaz, 1901. 1 vol.

Salvá : *Catálogo.* — Catálogo de la Biblioteca de Salvá. Valencia, Ferrer de Orga, 1872. 2 vols.

Wat : *Cervantes.* — Miguel de Cervantes, his Life & Works ... London, Adam and Charles Black, 1895. 1 vol.

CATÀLEG

1 Primera parte | de Galatea | Dividida en seys | libros. | Compuesta por Miguel de Ceruantes. | Dirigida al Illustrissimo Señor Ascanio | Colona Abad de Sancta Sofia. | [Gravat.] | Em Lixboa. | Impressa con licencia de la Sancta | Inquisicion. | 1590. [Vitr. II

p. 130 × 82 mm. c. 113 × 67 mm. (8.º). 4 ff. s. n. + 423 ff. L'últim foli porta erradament el núm. 503. Relligadura en pell de Llevant vermella, amb filets daurats, i gofrats als plans; cantells, contracantells i talls daurats (Lortic).

Les quatre primeres fulles, sense numerar, contenen : Portada, Aprovació de fra Bertholameu Ferreyra i Llicencia de N'Antonio de Mendoça i Diego de Souça (Lisboa, 15 febrer 1590), el Pròleg d'En Cervantes dedicat als *Curiosos lectores*, i tres Sonets de Gálvez de Montalvo, Vargas Manrique i López Maldonado.

L'aprovació i llicencia estàn escrits en llengua portuguesa, tot el demés en llengua castellana. El gravat de la portada representa un pastor i una pastora.

El text comprèn les fulles 1-423, per errada 503, i segueix el de la primera edició (Alcalà, 1585).

El present llibre és un dels més importants de la col·lecció cervantina, car En Rius, al descriure aquesta edició per l'exemplar d'En Bonsoms, diu (I, 200): «Edición de insigne rareza. El único que sabemos la vió, fué César Oudin... Después acá ningún bibliógrafo la ha visto ni conocido, y puedo asegurar, que a pesar de mis pesquisas durante más de diez años en las Bibliotecas públicas y muchas privadas de Europa y América, no he podido tener ni tengo noticia de ningún otro ejemplar más que el descrito.»

Al llegir a En Rius que «son muchísimas las omisiones y supresiones de frases y aun de pasajes enteros que se notan en esta edición, cotejada con la príncipe», vàrem voler veure pràcticament si tan diligent bibliògraf tenía raó, i compulsat el text de Lisboa amb un exemplar incomplet que de l'edició d'Alcalà de Henares es guarda en la Biblioteca Provincial Universitaria, de Barcelona, hem de manifestar que és certa l'afirmació d'En Rius. Més tard, havent arribat

a nostres mans el facsímil que de la primera edició de la *Galatea* s'és fet a Nova York, i acarats de nou els dos exemplars, hem trobat, solament en el llibre segón, apart de moltes que es poden classificar d'errades d'impremta i altres que corresponen a formes ortogràfiques, les següents variants, que són les més remarcables:

Alcalà : Edició 1585		Lisboa : Edició 1590	
f. 57.	... y sentandose las tres, debaxo de vna verde y pomposa parra ...	f. 65.	... y sentandose las tres, de una verde y pomposa parra ...
f. 66 v.	... eran de mi querido Artidoro ...	f. 76.	... eran de mi Artidoro ...
f. 72.	... de la immortal belleza aca en el suelo...	f. 82 v.	...de la muy gran belleza aca en el suelo...
f. 72 v.	... ¡O mas que el cielo, o mas que el sol hermosa ...	f. 83.	... ¡O sobre las pastoras mas hermosa ...
f. 80.	... del qual assi començo a cantar:	f. 91 v.	... del qual assi començo a cantar:
	Erastro Ante la luz de vnos serenos ojos que al sol dan luz, con que da luz al suelo, mi alma assi se enciende, que recelo que presto tendrá muerte sus despojos. Con la luz se conciertan los manojos de aquellos rayos del señor de Delo: tales son los cabellos de quien suelo adorar su beldad puesto de hinojos. O clara luz, o rayos del sol claro, antes el mesmo sol, de vos espero solo que consintays que Erastro os quiera Si en esto el cielo se me muestra auaro antes que acabe del dolor que muero, hazed, o rayos, que de un rayo muera.		
f. 80 v.	No les parecio mal el soneto a los pastores, ni les descontentó la voz de Erastro, que, puesto que no era de las muy extremadas, no dexaua de ser de las acordadas; y luego Elicio, mouido del exemplo de Erastro le hizo que tocasse su çampoña, al son de la qual este soneto dixo:		
	Elicio Ay que al alto designio que se cria ...		Elicio Ay que al alto designio que se cria ...

Amb el poc que hem copiat, pot formar-se idea de les supressions que féu l'editor per una part i fra Bertholameu Ferreyra per altra, i encara podríen senyalar-se'n moltes més, corresponents aixímateix al llibre segón, com la manca de la cançó entonada per Sileri lloant la bellesa de Nisida, una de les millors composicions poètiques d'En Cervantes.

Amb tot i els desmesurats elogis que han tributat a aquesta novel·la pastoril

els més celebrats cervantistes, amb tot i dir En Diaz de Benjumea que «parece escrita por la musa misma de la castidad y de la pasión amorosa alojada en cuerpos de ángeles, en corazones de vírgenes y entendimientos de sabios», i afirmar N'Alvarez Espino que «es un sorprendente conjunto de invenciones, aglomeradas como las varias flores en un vistoso ramillete sin orden ni concierto; pero tan bellas y perfumadas, que bastaron para entretener al mundo literario y dar a su autor, desde luego, un punto distinguido entre los ingenios españoles», *La Galatea* segueix essent un dels llibres d'En Cervantes que apenes se llegeix; i aquella prosa artificial i rebuscada que tant entusiasmava als idòlatres del genre pastoril, resulta avui dia *demodé*, essent justa la frase d'En Hazlitt[1] al dir que està completament convençut que la lectura de les dues obres d'En Cervantes *La Galatea* i el *Persiles y Segismunda* no li donaría una opinió més enlairada de l'autor del *Don Quijote*, i encara potser li rebaixaría.

Qui vulgui saber el parer d'alguns cervantistes referent a aquesta «égloga pastoril», vegi, entre altres : Navarrete, *Vida de Cervantes* (Madrid, 1819); Moran, *Vida de Cervantes* (Madrid, 1863); Mainez, *Tres Galateas* i *La Galatea y la novela pastoril*, estudis publicats en la *Crónica de los Cervantistas* (Cádiz, 1871 i 1876) i *Cervantes y su época* (Jerez de la Frontera, 1901); Diaz de Benjumea, *La Verdad sobre el Quijote* (Madrid, 1879) i Fitzmaurice-Kelly, *The life of Miguel de Cervantes Saavedra* (London, 1892). Vegi's, també, la moderna edició que d'aquesta novel·la han publicat els Drs. Schevill i Bonilla (Madrid, 1914).

Dos documents es coneixen referents a aquesta obra : la cessió del privilegi a favor del llibreter Robles[2] i l'obligació d'aquest de donar-li certa quantitat que li devía per la compra.[3]

1. Vegi's Fitzmaurice-Kelly, *Historia* (1913), 272, i *The life*, 133.

2. «En la villa de Madrid a catorce dias del mes de Junio de mil e quinientos e ochenta e quatro años por ante mi el escribano publico e testigos deyuso escriptos, parescio presente Miguel de Cerbantes, residente en esta corte, e otorgó que zede, vende, renuncia e traspassa en Blas de Robles, mercader de libros, residente en esta corte, un libro de prosa y verso en que se contienen los seis libros de Galatea que él ha compuesto en lengua castellana y le entrega el previllegio original que de Su Magestad tiene firmado de su real mano ... por prescio de mill e trescientos e treynta e seys reales ...» (Pérez Pastor, *Documentos*, II, XXV.)

3. «Sepan quantos esta carta de obligacion vieren como yo Blas de Robles, mercader de libros, vecino de esta villa de Madrid, digo : que por cuanto hoy dia de la fecha de esta carta y por ante el escribano yuso escripto, Miguel de Cervantes, residente en esta corte de Su Magestad, me ha vendido un libro intitulado los seys libros de Galatea, que el dicho Cervantes ha compuesto en nuestra lengua castellana, por prescio de mill e trescientos e treynta e seys reales y en la escritura que de ello me otorgó se dio por contento y pagado de todos los dichos maravedis e confesó haberlos rescebido de mi realmente y con efecto, y porque en realidad de verdad, no obstante lo contenido en dicha escriptura, yo le resto debiendo ducientos e cinquenta reales y por la dicha razon me obligo de se los dar e pagar a él o a quien su poder hubiere para el fin del mes de Setiempre primero que verná deste presente año de ochenta e quatro ...» (Pérez Pastor, *Documentos*, II, XXVI.)

2 El Ingenioso | hidalgo Don Qvi | xote de la Mancha, | Compuesto por Miguel de Ceruantes | Saauedra. | Dirigido al Dvque de Beiar | Marques de Gibraleon, Conde de Benalcaçar, y Baña- | res, Vizconde de la Puebla de Alcozer, Señor de | las Villas de Capilla, Curiel, y | Burguillos. | Año, [Escut de l'impressor: POST TENEBRAS SPERO LVCEM.] 1605. | Con privilegio, | En Madrid, Por Iuan de la Cuesta. | Vendese en casa de Francisco de Robles, librero del Rey nro señor. [Vitr. I

p. 195 × 130 mm. c. 166 × 95 mm. (8.º). 12 ff. s. f. + 200 ff. + 2 ff. s. n. Relligadura en pasta antiga.

L'exemplar complet consta de 12 ff. s. n. + 312 + 8 s. n. En l'exemplar d'En Bonsoms hi manquen un centenar de fulles referents al text, i les sis últimes se troben estripades.

Les fulles que hi manquen són les següents : 15-26, 40-42, 46-54, 62-64, 79-83, 138, 139, 152, 153, 159-178, 191-197, 216 i 264; la fulla 198 té un esquinç que arriba al text.

Aquesta edició ha estat reproduïda tres vegades : a Barcelona, per En López Fabra l'any 1871 i En López Toledano en 1905; i a Nova York, per The Hispanic Society of America, sense any.

Els preliminars d'aquest tom, comprenen : Portada, Tassa firmada per En Juan Gallo de Andrada (Valladolid, 20 desembre 1604), Testimoni de les errades per En Francisco Murcia de la Llana (Alcalà, 1 desembre 1604), Llicencia donada pel rei, i en nom d'aquest firmada per En Juan de Amezqueta (Valladolid, 26 setembre 1604), Dedicatoria d'En Cervantes al Duc de Béjar, Pròleg i Versos : «Al libro de Don Qvixote de la Mancha, Vrganda la desconocida» (dècimes). «Amadis de Gavla, a Don Quixote de la Mancha» (sonet). «Don Belianis de Grecia a Don Quixote de la Mancha» (sonet). «La Señora Oriana a Dvlzinea del Toboso» (sonet). «Gandalin, escvdero de Amadis de Gaula, a Sancho Pança, escudero de Don Quixote» (sonet). «Del Donoso poeta entreverado, A Sancho Pança» i «A Rozinante» (dècimes). «Orlando fvrioso, a Don Qvixote de la Mancha» (sonet). «El Cavallero del Febo, a Don Quixote de la Mancha» (sonet). «De Solisdan, a Don Qvixote de la Mancha» (sonet) i «Dialago entre Babieca y Rozinante» (sonet).

El text (f. 1-312 + 4 ff. s. n.) està dividit en cinquanta dos capítols, corresponents : I-VIII a la primera part, IX-XIV a la segona, XV-XXVII a la tercera i XXVIII-LII a la quarta. A la fi del tom s'hi troba la taula de capítols, que ocupa les últimes quatre fulles sense numerar.

La impressió és feta amb molt poca cura. Així es veuen dues fulles 7 en lloc de 7 i 8, un 15 per 18, 289 per 285, del XLII (f. 257) passa al XLIV (f. 268), si bé en l'índex ja s'aclara aquesta errada, el cap. XLV (f. 274) diu XXXV, el XLVI està senyalat XLIVL; en el text se podríen esmentar moltes errades, però

vagin aquestes poques per exemple : «que estudiantado paje» (f. 6 v.) per «estudiante o paje», «a DulZinea» (f. 129), «con tan eleganteverso» (f. 293). Sobre el gust tipogràfic, que deixa molt que desitjar, diu En Josep Lluís Pellicer *(Las ilustraciones del Quijote)* : «Ornamentada con una viñeta no desprovista de buenas cualidades, pero infelizmente encuadrada con un filete, vemos el título del libro dando preeminencia al calificativo de *Ingenioso* y partiendo la palabra *Qui | xote*, para terminar con otra línea con la denominación *de la Mancha* en tipos inferiores al *Hidalgo* y a *el Ingenioso; compuesto por Miguel de Cervantes* aparece en cursiva humilde, como también de la misma cursiva y en línea aparte el segundo apellido *Saavedra*, mientras *dirigido al Duque de Bejar* se lee en versales, y llena tanto espacio la designación de los títulos y cualidades de este personaje como el título del libro.»

Poc hem de dir referent a aquesta obra, que ha estat la que ha donat nom universal a son autor, però sí manifestar que, en contra del que opinen molts, el Quixot fou rebut amb sorollós èxit, amb tot i estar el seu autor enemistat amb el famós Lope de Vega. Que fou un veritable succés editorial, como se diu avui, ho demostra el nombre d'edicions que es feren en l'any 1605, sis amb seguritat; i en el curt espai d'onze anys se'n feren sis més, això es : a Madrid en 1608, Brussel·les, 1607 i 1611, i Milà, 1610, essent publicat en anglès en 1612, i en francès en 1614.

S'ha tractat molt del segell que En Juan de la Cuesta posà en la portada del famós llibre d'En Cervantes; el *Post tenebras spero lucem* ha estat causa de vives polèmiques per qui ha volgut veure quelcom de simbolisme estrafalari en la marca, que usà abans que l'impressor esmentat, el flamenc Ghemart. En Díaz de Benjumea (*El Correo de Alquife,* Barcelona, 1866 i *Quijote,* Barcelona, 1880); l'Asensio (*Observaciones sobre las ediciones primitivas de El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha,* Sevilla, 1863 i *Comentario de Comentarios,* Sevilla, 1866), En Rius (I, 1, i II, 255), així com En Pérez Pastor (*Historia de la Imprenta en Medina del Campo,* Madrid, 1895), tracten aquesta qüestió; els arguments d'En Díaz de Benjumea no tenen, al nostre entendre, cap fonament, i tampoc creiem oportuna la menció de *Post tenebras lucem felicitatis judex dies ultimus*, divisa dels jueus de Lió i Ginebra, que esmenta En Rius. Cert que els jueus d'aquells llocs usaven aquesta llegenda, més els de Ginebra que els de Lió, simbolitzant que esperaven, com lleó dormit en apariencia, la vinguda de la llum o Mesíes. Però a Espanya no ha passat d'esser un segell o escut d'impressor, ja que En Ghemart imprimí en Medina del Camp i Salamanca posant en els seus treballs la tan coneguda llegenda, que més tard s'apropía En Madrigal, impressor madrileny, i d'aquest passà a En Cuesta. Sobre el simbolisme que entraya dit escut o marca, estaríem més aviat d'acord amb N'Asensio.*

* *Comentario de comentarios,* IV.

Molt s'ha escrit i discutit referent a una edició impresa abans d'aquesta primera d'En Cuesta. La causa fou En Pérez Pastor[1] al transcriure part del «Libro de la Hermandad de San Juan Evangelista a la Porta-Latina y de los Impresores de Madrid», corresponent als anys 1604-1605, en el qual hi figura una entrega de «2 Quixotes, a 83 pliegos», i en l'any 1605-1606, la següent nota: «En Julio se vendió un Quixote en 8 reales y medio.» Això, féu dir, al citat investigador cervantí, que la primera data «nos revela la existencia de una edición anterior a todas las conocidas, si no hay error en la fecha y si el ejemplar se entregó completo»; i poc després, havent comptat el nombre de fulles que té l'edició d'En Cuesta, i vist que és exacte al de la nota de l'entrega, escriu : «Lo cual indica, como era de presumir, que no se hicieran modificaciones en el texto y que las de los preliminares fueron tan cortas que no alteraron el número de pliegos. Si, pues, en 26 de Mayo de 1604 se entregaron para la Hermandad de Impresores dos ejemplares del *Quijote* y estos eran completos, necesariamente se ha de admitir la existencia de una edición de dicha fecha.» En Rius (II, 345) dubta de l'existencia de dita edició i transcriu la carta que va escriure a En Pérez Pastor referent a aquest assumpte, però qui va aclarir aquesta qüestió fou En Josep M.ª Asensio[2] qui diu que «no justifica la nota formada por el Mayordomo de la Hermandad, Francisco de Robles,[3] que los libros comprendidos en ella estuviesen todos en su poder desde Mayo de 1604, sino que esos libros formaban su cargo desde dicha fecha a 11 de Junio 1605 que fué cuando hizo entrega al nuevo Mayordomo Alonso de Paredes, diciendo de un modo bien terminante que aquellos habían ingresado durante el ejercicio de 1604 a 1605».

En aquests últims anys, els exemplars de la primera edició d'En Cuesta han arribat a obtenir preus verament fabulosos. En Rius diu que en la *Bibliomanie en 1880* se senyalà la venda d'un exemplar de la primera edició junt amb un altre de la segona part (Madrid, 1615) per 2,000 francs. ¡Què no diría, al veure que en la venda Huth (juny 1912) d'un primer exemplar de la primera part junt amb un de la segona se'n donaren 1,460 lliures esterlines!

Hem vist exemplars d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional i en la de la R. Academia Espanyola (Madrid), i n'hi ha en el British Museum (Londres, G. 10170), Bibliothèque Nationale (París, Rés. Y² 831), The Hispanic Society of America (New-York) i Biblioteca del Congrés (Washington).

1. *Documentos*, I, XXXVIII.
2. *Boletín de la R. Academia de la Historia*, 1897; XXX, p. 399.
3. Aquest Francisco de Robles no és l'editor del Quixot, sinó el fundidor de lletra d'impremta del mateix nom.

3 El Ingenioso | Hidalgo Don | Qvixote de la | Mancha. | Compuesto por Miguel de Ceruantes | Saauedra. | [Gravat.] | Em Lisboa | Impresso com lisença do Santo Officio por Iorge | Rodriguez. Anno de 1605. [Vitr. I

p. 180 × 120 mm. c. 163 × 104 mm. (8.º). 9 ff. s. n. a ratlla seguida + 219 ff. (numerat erradament 209) a dues col. + 1 f. s. n. Relligadura en pell de Llevant vermella, amb filets als plans i cantells; contracantells i talls daurats (Lortic).

Les fulles preliminars contenen : Portada, Aprovació donada per fra Antonio Freyre (Lisboa, 26 febrer 1605), i la Llicencia signada per En Marcos Teyxera i Ruy Pires da Veyga (Lisboa, 1.r març 1605), el Pròleg d'En Cervantes i els Versos de la primera edició. El text comprèn 1-220 fulles.

L'edició d'En Rodríguez compulsada amb la d'En Cuesta ofereix moltes variants. No tot són errades degudes a l'impressor, sinó que també n'hi ha que són obra de fra Antonio Freyre; entre unes i altres, el text d'aquesta edició és d'aquells que no es recomanen gens per sa puresa:

Cuesta : Madrid, 1605		Rodríguez : Lisboa, 1605	
f. 6.	... No fuyan las vuestras mercedes ni teman desaguisado alguno ca a la orden de caualleria que professo, non toca ni atañe fazerle a ninguno ...	f. 4 v.	... No fuyan las vuestras mercedes ni teman desaguisado alguno ca a la orden de caualleria que professo no toca ni atañe fazerle a ninguno ...
f. 8 v.	... compas de Seuilla ... potro de Cordoua ...	f. 6 v.	... campos de Seuilla ... porto de Cordoua ...
f. 48.	... Y assi le dixo : Pareceme, señor cauallero andante, que vuestra merced ha professado vna de las mas estrechas professiones que ay en la tierra : y tengo para mi, que aun la de los frayles Cartuxos no es tan estrecha. Tan estrecha, bien podia ser, respondio nuestro don Quixote, pero tan necessaria en el mundo, no estoy en dos dedos de ponello en duda; porque si va a dezir verdad, no haze menos el soldado que pone en execucion lo que su Capitan le manda que el mesmo Capitan que se lo ordena. Quiero dezir, que los religiosos, con toda paz y sossiego, piden al cielo el bien para la tierra, pero los soldados y caualleros ponemos en execucion lo que ellos pide defendiendole con el valor de nuestros braços y filos de nuestras espadas, no debaxo de cubierta, sino al cielo abierto, puestos por blanco de los erizados yelos del invierno; assi, que, somos ministros de Dios en la tierra y braços	f. 35.	... Y assi le dixo : sin duda es más trabajoso ...

Biblioteca de Catalunya

	Cuesta : Madrid, 1605		Rodríguez : Lisboa, 1605
	por quien se executa en ella su justicia; y como las cosas de la guerra y las a ellas tocantes y concernientes, no se pueden poner en execución, sino sudando, afanando y trabajando, siguese que aquellos que la professan, tienen sin duda mayor trabajo que aquellos que en sossegada paz y reposo estan rogando a Dios, fauorezca a los que poco pueden. No quiero yo dezir, ni me passa por pensamiento, que es tan buen estado el de cauallero andante, como el del encerrado religioso, solo quiero inferir por lo que yo padezco, que sin duda es mas trabajoso ...		
f. 48 v.	... les faltaran encantadores y sabios ...	f. 35.	... les faltaran sabios ...
f. 53.	... Por gusto mio sale y tu despecho El rigor del leon, del lobo fiero, El temeroso aullido, el siluo horrendo De escamosa serpiente, el espantable Balando de algun monstruo, el agorero ...	f. 38.	... Por gusto mio sale y tu despecho Balando de algun monstruo el agorero ...

Es cert que En Fitzmaurice-Kelly, en sa edició del *Don Quijote* (Edinburg-Londres, 1898), parla amb menyspreu del treball fet per En Rodríguez; però cal dir, en defensa d'aquest, que la precipitació fou una de les causes, potser la més principal, que la segona edició del Quixot no sigui recomanable. Opina En Cortejón que «lo colosal del éxito que alcanzó el *Don Quijote* se prueba por lo que nos enseña la historia del texto. Llegó a Portugal en Enero, leyóse con avidez, y fué tal la demanda de ejemplares, que los entendidos en el comercio de libros vieron asegurada la ganancia en una nueva impresión». A això obeí l'edició feta a corre-cuita per En Rodríguez.

Existeixen exemplars d'aquesta edició amb portada diferenta, cosa que ha fet dir a alguns, com a En Cotarelo (*Efemérides*, última fulla), que hi ha «una edición de Lisboa, hecha en 1605, por Jorge Rodríguez y distinta de la otra del mismo año e impresor, cuyo hecho nos demuestra que lo que temían Robles y Cervantes se había consumado. Jorge Rodríguez hizo, pues, una segunda impresión, ya clandestina o fraudulenta, puesto que el privilegio estaba expedido y recibido en el reino de Portugal, provincia entonces de España. Hay, pues, con ésta siete ediciones conocidas de la Primera Parte del *Quijote*, hechas todas en 1605, sin contar la segura, aunque no vista aún en España, hecha en Barcelona».

De la suposada edició de Barcelona, impresa en 1605, ja en parlarem; seguim ara la qüestió referent a aquest nou exemplar que hem vist, pertanyent a la Biblioteca Nacional. La portada, no edició, com diu En Cotarelo, és així : El

Ingenioso | hidalgo Don | Quixote de la | Mancha. | Compuefto por Miguel de Ceruantes | Saauedra | [Gravat.] | Em Lisboa. | Impreffo con lifença do Santo Officio por Jorge | Rodriguez. Anno de 1605.

Com se pot veure, el text d'una i altra portada és igual; el gravat sí que és diferent. El d'aquest nou exemplar descobert l'any 1905, és un gravat al boix amb dos cavallers embestint-se, el de l'exemplar d'En Bonsoms representa un cavaller i un soldat de peu. Però, i el text? Referent a aquest punt, és de gran utilitat conèixer l'estudi que féu En Cortejón, intitulat *Una superchería tipográfica,** on demostra que les dues edicions d'En Rodríguez no són, en realitat, més que una, car la única diferencia és en la portada; en efecte, en l'Exposició que es féu en la Biblioteca Nacional l'any 1905 amb motiu del III Centenari de la publicació del Quixot, en el Catàleg es diu, que : «Es la misma anterior, de la que sólo difiere en la portada y en los ajustes de las censuras que van en el folio 2. La viñeta de este ejemplar sirvió luego para la portada de la Segunda Parte, hecha por Jorge Rodríguez, en 1617.»

Hem vist exemplars d'aquesta edició, amb portades diferentes, en la Biblioteca Nacional (Madrid); el que hi ha en el British Museum (Londres, G. 10172) és igual al d'En Bonsoms. La portada d'aquesta edició es publicà en la *Iconografía,* 2.

4 El Ingenio | so Hidalgo Don | Qvixote de la | Mancha. | Compuefto por Miguel de Cer | uantes Saauedra. | [Gravat.] | Con licencia de la S. Inquificion. | En Lisboa: | Impreffo por Pedro Crasbeeck | Año M.DCV. [Vitr. II

p. 133 × 80 mm. c. 120 × 65 mm. (8.º). 12 ff. s. n. + 448 ff. Relligadura en pell de Llevant amb mosaics, estil Grolier, forrada de marroquí vermell amb daurats; talls daurats (David).

Les fulles preliminars, sense numerar, comprenen : Portada, Llicencies de fra Antonio Freire (27 març 1605), Marcos Teixeira i Ruy Pirez da Veiga (29 març 1605) i Damiano d'Aguiar, Costa (27 març 1605), el Pròleg d'En Cervantes i els Versos que figuren en la primera edició (núm. 2), excepció feta dels Sonets d'«Orlando» i «Solisdan».

Com hem vist, les llicencies de Freyre i Teyxera i Ruy Pires per a imprimir l'edició d'En Rodríguez porten les dates de 26 febrer i 1.r de març, i a En Crasbeeck li foren donades quasi bé un mes després, per lo tant, sense tenir aquest últim cap exemplar de la primera edició de Lisboa, probablement perquè no havía estat donada al públic. Resulta, doncs, que els caixistes d'En Crasbeeck tingueren per model, com els d'En Rodríguez, un

* Barcelona, 1907, i *Quijote,* III, pp. LXX - LXXXI.

exemplar d'En Cuesta, si bé suprimiren passatges i innombrables errades:

Cuesta : Madrid, 1605		Crasbeeck : Lisboa, 1605	
f. 2 v.	... y quando en Allende robó aquel idolo de Mahoma ...	f. 3.	... y quando el Allender robó aquel idolo de Mahoma ...
f. 5 v.	... que era vn castillo con sus quatro torres ...	f. 8.	... que era vn castillo de quatro torres ...
f. 34.	... dio a correr por el campo, y a pocos corcouos dio con su dueño en tierra ...	f. 51.	... dio con su dueño ...
f. 42 v.	... responde aquel gran su amigo Ambrosio, el estudiante, que tambien ...	f. 63.	... responde aquel que tambien ...
f. 56.	... nací libre y para poder vivir libre, escogí ...	f. 81.	... naci libre, escogi ...
f. 58.	... que en cada calle y tras cada esquina...	f. 83 v.	... que en cada esquina

Les diferencies que hem observat entre el text d'En Cuesta i el d'En Rodríguez i En Crasbeeck, ompliríen moltes pàgines; vegin-se, però, algunes de les variants que hem anotat fullejant ràpidament els tres esmentats exemplars:

Cuesta : Madrid, 1605		Rodríguez : Lisboa, 1605		Crasbeeck : Lisboa, 1605	
f. 3.	... adereçolas lo mejor que pudo, pero vio que tenia vna gran falta, y era que no tenian zelada ...	f. 2. v.	... aderezolas lo mejor que pudo no tenian celada ...	f. 3 v.	... aderezolas lo mejor que pudo pero vio que tenian una gran falta y era que no tenian celada ...
f. 7.	... pudiera pensar, y al desarmarle, como el se imaginaua ...	f. 5.	... pudiera pensar y assi cuando la quiso desarmar como el tenia y se imaginaua ...	f. 10.	... pudiera pensar y al desarmarle como el se imaginaua ...
f. 34.	... dio a correr por el campo, y a pocos corcovos dio con su dueño en tierra ...	f. 25.	... dio a correr por el campo y a pocos corcovos dio con su dueño ...	f. 51.	... dio con su dueño ...
f. 42 v.	... responde aquel gran su amigo Ambrosio, el estudiante que tambien ...	f. 31 v.	... responde aquel gran su amigo Ambrosio, el estudiante, que tambien ...	f. 63.	... responde aquel. que tambien ...
f. 56.	... naci libre, y para poder vivir libre, escogi ...	f. 41.	... naci libre y para poder vivir libre escogí ...	f. 81.	... naci libre, escogí ...
f. 58.	... que en cada calle y tras cada esquina ...	f. 42.	... que en cada calle y tras cada esquina ...	f. 83 v.	... que en cada esquina ...

Per la taula anterior queda demostrat que l'edició d'En Crasbeeck segueix la d'En Cuesta, com hem dit anteriorment.

La compulsa de les dues edicions de Lisboa de 1605 ofereix notables variants, i la publicà En Cortejón en el Quixot (I, pp. XLVII-LVI), però ço que no

saben molts és que aquest treball el féu En Bonsoms, el qual el proporcionà al meu antic mestre; al veure aquell sens fi d'errades i omissions, es dóna totseguit la raó a En Fitzmaurice-Kelly (*Quijote*, I, L) quan diu que «las dos ediciones lisbonenses de 1605 son simplemente reimpresiones de pacotilla».

La portada d'aquesta edició ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 3, i el gravat de la portada està format per dos boixos, representant en l'un un soldat de cavall, i en l'altre un soldat de peu.

Recordem haver vist un exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid), i n'hi ha en el British Museum (Londres, G. 10172), Bibliothèque Nationale (París, Rés. Y² 2323), i The Hispanic Society of America (New-York).

5 El Ingenioso | Hidalgo Don Qvi- | xote de la Mancha. | Compuesto por Miguel de Ceruantes | Saauedra. | Dirigido al Dvque de Beiar, | Marques de Gibraleon, Conde de Barcelona, y Baña- | res, Vizconde de la Puebla de Alcozer, Señor de | las villas de Capilla, Curiel, y | Burgillos. | Año, [Escut de l'impressor.] 1605. | Con priuilegio de Castilla, Aragon, y Portugal. | En Madrid, Por Iuan de la Cuesta. | Vendese en casa de Francisco de Robles, librero del Rey nro señor. [Vitr. I

p. 185 × 126 mm. c. 165 × 103 mm. (8.º). 12 ff. s. n. + 316 ff. + 4 ff. s. n. de taula. Relligadura en pell de Llevant vermella, amb gofrats i filets als plans, cantells, contracantells i talls daurats (Lortic).

Les fulles preliminars, sense numerar, comprenen : Portada, Tassa per En Juan Gallo de Andrada (Valladolid, 20 desembre 1604), Llista de les errades pel llicenciat F. Murcia de la Llana, Llicencia per En Juan de Amezqueta (Valladolid, 26 setembre 1604) i Llicencia perquè ningú més pugui imprimir el llibre en el regne de Portugal (Valladolid, 9 de febrer 1605), Dedicatoria al Duc de Béjar, Pròleg i els Versos que hem senyalat en el núm. 2.

El text, repartit en quatre parts, com en la primera edició, ocupa les fulles 1-316; les quatre últimes del tom, que són sense numerar, pertanyen a la Taula dels capítols. Com se pot veure, les dates de la tassa i llicencia per a Castella, són les mateixes que les de la primera edició que del Quixot féu En Cuesta (número 2), i el pròleg i versos també, la única variant entre uns i altres preliminars està en el privilegi per a Portugal que té aquesta edició, cosa que llavors encara no havía demanat En Cervantes. Però ¿quina fou la causa de demanar el dit privilegi? Al nostre entendre, el saber que a Lisboa estaven imprimint el Quixot. En el poder d'En Cervantes a favor d'En Robles, llicenciat Alfaya i F. de Mar, lliurat a Valladolid pel notari En Juan Calvo, el 12 d'abril de 1605, i

donat a conèixer per En Pérez Pastor (*Documentos*, I, XXXIX), s'expressa clarament el motiu.[1]

Però cal dir que mentre En Robles anava precipitadament per a donar al públic la seva segona edició del *Don Quijote* amb el privilegi referent a «Castilla, Aragon y Portugal», En Rodríguez per una part, i poc després En Crasbeeck, feien sortir dues edicions a Lisboa que, junt amb l'*editio princeps*, foren tres les publicades en el breu temps d'uns tres mesos. Amb tot i les presses que duia En Robles perquè sortís el llibre quant més prompte millor, se corretgiren moltes de les errades que hi havía en la primera impressió d'En Cuesta, però, per desgracia, se'n feren de noves.

Cuesta : Primera		Cuesta : Segona	
f. 5.	... plegaos señora ...	f. 5.	... Plegaos sañora ...
f. 10 v.	... consistia en la ...	f. 10 v.	... consiastia en la ...
f. 34 v.	... en su coraçon ...	f. 34 v.	... en su curaçon ...
f. 128.	... las Filis ...	f. 128 v.	... las Files ...
f. 178.	... que le adereçassen ...	f. 178 v.	... que le adereçasses ...
f. 186 v.	... indubitables ...	f. 186 v.	... indublitables ...

Aquesta segona edició és aquella de la que diu En Rodríguez Marín que es féu tenint per model un exemplar de la primera edició, però retocat o corretgit pel mateix Cervantes;[2] com si en aquell temps els autors s'entretinguessin corretgint les proves d'impremta o bé els textos de les primeres edicions. Amb prou feines ho féu, encara que pèssimament, En Murcia de la Llana! Per a donar idea de la revisió feta per l'esmentat corrector, bastarà dir que en tot el text hi trobà solament tres errades : en les fulles 2 v., 23 i 32.

Qui vegi el cúmol de diferencies que hi ha entre les edicions d'En Cuesta, creurà, com nosaltres, que si aquesta segona edició l'hagués corretgit el seu autor, no hi hauría els descuits que a cada plana s'hi troben.

1. «Sepan quantos esta carta de poder vieren, como yo, Miguel de Cervantes Saavedra, residente en esta corte, digo : que por quanto yo compuse un libro yntitulado El yngenioso hidalgo don Quijote de la Mancha, y por el rey nuestro señor me está dado y concedido su previlegio y facultad, despachado en toda forma, para que yo o quien mi poder hobiere, le pueda ymprемir y vender en estos Reynos de Castilla y en el de la Corona de Portugal por tiempo de diez años con proybición y penas que ninguna persona sin mi poder y licencia la pueda ympremir ni vender segun del dicho previlegio consta y paresze, a que me refiero. Y a mi noticia ha venido que algunas personas en el dicho Reyno de Portugal han ympresso o quieren ympremir el dicho libro sin tener, como no tienen, para ello poder ni licencia mia contraviniendo el dicho previlegio y facultad Real. Por tanto, en la via e forma que mexor de derecho lugar haya otorgo y conozco por esta presente carta que doy y otorgo todo mi poder cumplido, libre, llenero y bastante, segun le tengo y de derecho en tal caso se requiere.»

2. *Rinconete y Cortadillo*, Sevilla, 1905, pàg. 231. «Cuando publicada por enero de 1605 la primera edición de *El Ingenioso Hidalgo*, el librero Francisco de Robles, al ver que reimprimían el libro en Lisboa, pidió y obtuvo privilegio para Portugal y Aragón, en el cual, en los mismos talleres de Cuesta hizo estampar su edición segunda, hubo de entregar para las cajas, un ejemplar de la primera, pero retocado por el mismo Cervantes.»

Cuesta : Primera		Cuesta : Segona	
f. 5 v.	... que no a los portales ...	f. 5 v.	... que a los portales ...
f. 32.	... a un sedero ...	f. 32.	... a un escudero ...
f. 94.	... de abatanar ...	f. 94.	... de batanar ...
f. 96 v.	... disignio alguno ...	f. 96 v.	... designio alguno ...
f. 101 v.	... tres precisos de gurapas ...	f. 101 v.	... tres precios de gurapas ...
f. 132.	... de llorar, y de encomendarse a Dios, hasta ...	f. 132.	... de llorar, hasta ...

Aquesta nova edició ha de tenir-se en bona estima i no tractar-la com les impreses a Lisboa. El furt del ruc, que ha donat tant a dir, a conjecturar i escriure, surt ara per primera vegada :

Madrid : Cuesta, primera	Madrid : Cuesta, segona
f. 108. Animole a esto auer visto, que de la refriega de los galeotes se auia escapado libre la despensa, que sobre su asno venia cosa que la juzgó a milagro, segun fue lo que lleuaron y buscaron los galeotes. Assi como don Quixote entró por aquellas montañas, se le alegró el corazón, pareciendole aquellos lugares acomodados para las aventuras que buscaua.	f. 108. Animole esto auer visto, que de la refriega de los galeotes se auia escapado libre la despensa que sobre su asno venia, cosa que la juzgo a milagro, segun fue lo que llevaron y buscaron los galeotes. Aquella noche llegaron a la mitad de las entrañas de Sierra Morena, a donde la pareció a Sancho, passar aquella noche y aun otros algunos dias, a lo menos todos aquellos que durasse el matalotaje que lleuaua y assi hizieron noche entre dos peñas y entre muchos alcornoques. Pero la ... (segueix tot el f. 108 v.).
	f. 109. de darle vna cédula de cambio para que le diessen tres en su casa, de cinco que auia dexado en ella. Consolose Sancho con esto y limpió sus lagrimas, templó sus solloços y agradeció a don Quixote la merced que le hazia. El qual como entró por aquellas montañas, se le alegró el coraçon pareciendole aquellos lugares acomodados para las aventuras que buscaba.

Ja veurem com aquest afegit, que al nostre entendre seríen un parell de quartilles oblidades pel caixista al compondre el text del cap. 23, seguí en les edicions successives, així com se suprimiren certs paragrafs de la primera edició d'En Cuesta, com per exemple, tot el referent al rosari que féu D. Quixot amb troços de la seva camisa :

Madrid : Cuesta, primera	Madrid : Cuesta, segona
f. 132. Ea pues, manos a la obra, venid a mi memoria cosas de Amadis y enseñadme por donde tengo de comeuçar a imitaros, mas ya se que lo mas que el hizo, fue rezar y encomendarse a Dios : pero ¿qué hare de rosario que no le tengo?	f. 132 v. Ea pues, manos a la obra, venid a mi memoria cosas de Amadis y enseñadme por donde tengo de començar a imitaros, mas ya se que lo mas que el hizo, fué rezar y assi lo hare yo. Y sirvieronle de rosario vnas agallas grandes

Madrid : Cuesta, primera	Madrid : Cuesta, segona
En esto le vino al pensamiento, como le haria y fué que, rasgó una gran tira de las faldas de la camisa, que andauan colgando y diole honze ñudos, el vno mas gordo que los demás, y esto le sirvió de rosario el tiempo que alli estuuo, donde rezó un millon de Ave Marias. Y lo que le fatigaua mucho, era no hallar por alli otro ermitaño, que le confessasse ...	de un alcornoque, que ensartó de que hizo un diez. Y lo que le fatigaua mucho era, no hallar por alli otro hermitaño, que le confessasse ...

Qui vulgui conèixer amb detall les variants del «furt del ruc», vegi la introducció feta per En Fitzmaurice-Kelly al *Don Quijote*[1] i el minuciós estudi d'En Cortejón referent a aquest intrincat assumpte.[2]

Fou En Bowle qui primer indicà, vagament, l'existencia de dues impressions fetes l'any 1605 per En Cuesta. En Navarrete, en 1819, pogué veure exemplars de les dues edicions, però caigué en l'error de senyalar com *editio princeps* la segona, això és, la que té privilegi per a Castella, Aragó i Portugal, fins que En Salvà, en *Catalogue of Spanish and Portuguese books* (Londres, 1829, II), posà en clar aquesta qüestió.

Hem vist exemplars d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional i en la R. Academia Espanyola (Madrid), i n'hi ha en les del British Museum (Londres, G. 10171) i The Hispanic Society of America. La portada d'aquesta edició ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 4, i l'obra, en facsímil, per la Societat Hispànica d'Amèrica. En la venda Huth, d'un exemplar se'n donaren 155 lliures esterlines.

6 El ingenioso | hidalgo Don Qvi- | xote de la Mancha. | Compuefto por Miguel de Ceruantes | Saauedra. | Dirigido al Dvque de | Bejar, Marques de Gibraleon, Conde de Benalcaçar, y | Bañares, Vizconde de la Puebla de Alcozer, Señor | de las villas de Capilla, Curiel, | y Burguillos. | [Gravat.] | Impreffo con licencia, en Valencia, en casa de | Pedro Patricio Mey, 1605. | A cofta de Iufepe Ferrer mercader de libros, | delante la Diputacion. [Vitr. II

p. 148 × 95 mm. c. 131 × 72 mm. (8.º). 16 ff. s. n. + 768 pp. Relligadura en pell de Llevant, amb filets als plans i cantells; contracantells i talls daurats (Gruel). En la portada s'hi llegeix: «Dubricard de ...»

Les setze fulles preliminars comprenen : Portada, Aprovació firmada el 18 de juliol de 1605 per fra L. Pellicer, Dedicatoria al Duc de Béjar, Pròleg, Versos i Taula dels capítols. Les pp. 1-768 contenen el text de la novel·la.

1. I, pàg. XXV i ss.
2. *Don Quijote*, II, pp. XXXI i ss.

Aquesta edició és la quinta de les impreses l'any 1605, la qual es féu tenint per model un exemplar de la segona d'En Cuesta (núm. 5); diem això després d'haver fet una compulsa d'alguns capítols entre les dues edicions de Madrid (núm. 2 i 5) i la de Valencia.

Madrid : Edició primera, Cuesta		Madrid : Edició segona, Cuesta		Valencia : Edició primera, Mey	
f. 1 v.	...se llamaua Quexana...	f. 1 v.	...se llamaua Quixana...	p. 2.	... se llamaua Quijana ...
f. 2.	... aquellas sonadas soñadas ...	f. 2 v.	... aquellas soñadas ...	p. 4.	... aquellas soñadas ...
f. 2 v.	... ahogó a Anteo ...	f. 2 v.	... ahogó a Anteon ...	p. 5.	... ahogó a Anteon ...
f. 3.	... fue luego a ver su rozin ...	f. 3.	... fué a ver a su rozin ...	p. 6.	... fué a ver a su rozin ...
f. 3.	... y cobrasse ...	f. 3.	... y le cobrasse ...	p. 7.	... y le cobrasse ...
f. 3 v.	... por Hepila famosa ...	f. 3 v.	... por hazerla famosa...	p. 7.	... por hazerla famosa ...
f. 4.	... ante vuestra	f. 4.	... ante la vuestra ...	p. 8.	... ante la vuestra ...
f. 4.	... ni le dió cata ...	f. 4.	... ni se dió cata ...	p. 9.	... ni se dió cata ...

I encara que l'acarament anterior no ens ho demostrés, el passatge del capítol 23 referent al «furt del ruc» ens donaría la raó; perquè en l'edició d'En Mey és igual que en la segona impresa per En Cuesta.

Per les anteriors variants, que corresponen al capítol primer, es veu que l'edició d'En Mey segueix la segona d'En Cuesta; però l'impressor valencià, degué tenir un exemplar corretgit de l'esmentada edició, ja que s'hi troben additaments que ja féu observar En Rius (I, 5), dels quals solament ne donarem una petita mostra:

Madrid : Cuesta, segona		Valencia : Mey	
f. 40 v.	... este señor huesped que tenemos, quien tambien por los montes y selvas hay quien sepa de música ...	p. 102.	... este señor huesped, que tenemos aqui tambien por los montes y selvas quien sepa de música ...
f. 83.	... Hizo Sancho ...	p. 207.	... Hizo el bueno de Sancho ...
f. 83 v.	... agrauio que no auia ...	p. 207.	... agrauio que hauian recebido, que no auia ...
f. 107 v.	... se cuentan.	p. 265.	... se cuentan auerle acontecido.
f. 127 v.	... que tiene es, que no es nada melindrosa, porque tiene mucho de cortesana...	p. 315.	... y lo mejor que tiene la señora Aldonça Lorenço, es, que de ninguna manera es melindrosa, porque es mucho lo que tiene de cortesana ...
f. 178 v.	... le adereçasses otro mejor lecho, que ...	p. 437.	... le adereçassen otra mejor cama, que ...

El privilegi d'aquesta edició fou desconegut fins l'any 1905, en que el donà a conèixer l'arxiver valencià En Manuel Ferrandiz (*Memoria Valencia*, 35).*

* «D. Juan de Sandoval etc. Per quant per part de Melchior Valenciano de Mendiolasa caualler procurador de Miquel de Servantes de Saavedra dels regnes de Castella nos es estat refferit que lo dit son principal ab son estudi y treball ha compost un llibre intitulat, el Ingenioso hidalgo

Biblioteca de Catalunya

Hem vist exemplars d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid) i en la particular d'En F. Martínez i Martínez (Valencia), i n'hi ha en el British Museum (Londres). El facsímil de la portada es pot veure en la *Iconografia*, 5.

7 El Ingenioso | Hidalgo Don Qvi- | xote de la Mancha. | Compuefto por Miguel de Ceruantes | Saauedra. | Dirigido al Dvque de | Bejar, Marques de Gibraleon, Conde de Benalcaçar, y | Bañares, Vizconde de la Puebla de Alcozer, Señor | de las villas de Capilla, Curiel, | y Burgillos. | [Gravat.] | Impreffo con licencia, en Valencia, en cafa de | Pedro Patricio Mey, 1605.—A cofta de Iufepe Ferrer mercader de libros | delante la Diputacion. [Vitr. II

p. 143 × 88 mm. c. 130 × 72 mm. (8.º). 16 ff. s. n. + 768 pp. Relligadura en xagrí vermell; talls daurats. Ex-libris Heredia al contraplà i super-libris Salvà als plans.

Les setze fulles preliminars corresponen a la Portada i Aprovació, amb data de 18 juliol 1605; Dedicatoria al Duc de Béjar, Pròleg, Versos i Taula dels capítols.

El text comprèn de la pàg. 1 a la 768.

Es la sexta de les impressions que del *Don Quijote* se feren l'any 1605. Edició copia de l'anterior, a la que segueix pàgina per pàgina i fins ratlla per ratlla, i en la que solament se féu la correcció del text, procurant que hi haguessin menys errades.

Amb tot i En Salvà haver senyalat algunes de les diferencies que existeixen entre una i altra edició, molts segueixen creient que es tracta en realitat d'una sola; a les variants de l'intel·ligent bibliòfil valencià, poden afegir-se les que posem a continuació:

don quixote de la mancha. Per ço ha supplicat fos de nostra merçe donar y concedirli llicencia y facultad pera poder imprimir aquell ab privilegi que ninguna altra persona ho puixa fer per temps de deu anys. Lo que nos attes que dita obra es estada aprovada per lo ordinari ho habem tingut per be en la manera infrascrita. Per ço ab tenor de la present expressament. etc donam y concedim llicencia, permis y facultad al dit Miquel de Servantes de Saavedra eo al dit Mechior Valenciano de Mendiolasa son procurador pera que aquell tan solament y no altra persona sens llicencia y facultat sua puga imprimir eo fer imprimir y vendre en la present ciutat y regne lo sobredit llibre per aquell com dit es compost sots pena que qui lo contrari fara perda los dits llibres y molles ab que imprimira aquells. Diem per ço y manam a universos y sengles oficials y subdits de sa Magestad dins lo present regne constituits y constituidors a qui pertanyga que la present nostra real llicencia per temps de deu anys tan solament del dia de la data de la present en avant contadors guarden y observen y a ella no contravinguen en manera alguna si la gracia de sa Magestad tenen per chara y en pena de cinchcents florins de or de Aragó als reals cofrens applicadors y de bens dels contrafaents exigidors desigen no encorrer. Dat en Valencia a nou dies del mes de Febrer any MDCV, — El Marques de Villamissar, etc.»

(Arx. Gral. del Regne. Diversarum, Chancilleria, tom 25 d'En Felip III, f. 40.)

Valencia : Primera, Mey	Valencia : Segona, Mey
p. 1. 1.	p. 1. Fol. 1.
p. 1. ... sayo de valarte ...	p. 1. ... sayo de velarte ...
p. 3. ... sobre qual auio sola ...	p. 3. ... sobre qual auia sido ...
p. 5. ... era todo de horo ...	p. 5. ... era todo de oro ...
p. 168. ... Don Quixote estaua ...	p. 168. ... Don Quixote que estaua ...
p. 768. ... mucho tra- | bajo ...	p. 768. ... mucho traba | jo ...

I per si aquestes variants, que, junt amb les senyalades per En Salvà,[1] En Rius (I, 6) i En Cortejón,[2] fan un bon nombre, no diuen res als partidaris de l'edició única del Quixot imprès a Valencia en 1605, ne senyalarem aquí unes quantes més, purament tipogràfiques, ja que per res modifiquen el text:

Valencia : Primera, Mey	Valencia : Segona, Mey
p. 15. ... que de seruiros. | El lenguaje ...	p. 15. ... que de seruiros. El | lenguaje ...
p. 15. ... y el | mal talle ...	p. 15. ... y el mal | talle ...
p. 15. ... acrecētaua en | ellas la ...	p. 15. ... acrecētaua en ellas | la ...
p. 15. ... muy ade | lāte, si ...	p. 15. ... muy adelāte | si ...
p. 15. ... hom | bre q̄ ...	p. 15. ... hōbre | que ...
p. 15. ... aun | que el ...	p. 15. ... aū | que el ...

Aquestes edicions valencianes han estat causa de vives polèmiques. Segons En Serrano Morales, l'impressor valencià féu una sola edició; En Salvà i En Cortejón afirmen que són dues les edicions d'En Mey corresponents a 1605; i per fi, En Foulché-Delbosc, en la *Revue Hispanique,*[3] sosté que són tres les edicions valencianes fetes en dit any. Les diferencies que s'observen en els facsímils de les portades i de la última pàgina de l'exemplar que dóna a conèixer, semblen donar-li la raó.

Apart de les diferencies que hem senyalat, n'hi ha una que es nota clarament: en la primera de Valencia, el reclam del recto de la segona fulla, sense numerar, diu : *La*, i en aquesta, o sigui la segona, diu : *Al*.

Hem vist exemplars d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid) en la d'En Cortejón (Barcelona), i n'hi ha en el British Museum (Londres) i The Hispanic Society of America (New-York). La portada d'aquesta edició es pot veure en la *Iconografia,* 6. En la venda Huth, d'un exemplar se'n donaren 28 lliures esterlines.

1. Catálogo de la Biblioteca Salvá (Valencia, 1872, núm. 1547).
2. *Don Quijote,* I, pàg. LXXII - LXXXII.
3. Núm. 67, setembre 1911, t. XXV, p. 481.

8 El | Ingenioso | hidalgo Don | Qvixote de la | Mancha. | Compvesto por | Miguel de Ceruantes Saauedra. | Dirigido al Dvque | de Bejar, Marques de Gibraleon, Conde | de Benalcaçar, y Bañares, Vizconde | de la Puebla de Alcozer, Señor | de las villas de Capilla, | Curiel, y Burguillos. | [Floró.] | En Brvselas, | Por Roger Velpivs Inpreffor de | fus Altezas, en l'Aguila de oro, cerca | de Palacio, Año 1607. [Vitr. I

p. 163 × 97 mm. c. 147 × 81 mm. 12 ff. s. n. + 592 pp. + 4 ff. s. n. Relligadura en pell de Llevant. Filets als plans i cantells; contracantells i talls daurats (Gruel). Al f. 1 de guarda, escrit a mà: «Este libro me fué regalado por mi amigo el Señor Gallois cura parroco de Ecoyeux en el mes de abril de 1840. Felix Bonneau.» Dos folis de guarda a la fi, on se llegeix de la mateixa mà: «El dueño de este libro estubo veintydos meses prisionero de guerra en Toledo, en Leganés, en Madrid, en Córdoba y por último en Cadiz en la guerra de Sucecion que se hizo entre Carlos quinto é Isabel 2.ª desde el año 1833 hasta el año 1840. Dho. dueño se llama Dn. Felix Bonneau, y era Teniente de infanteria en las filas de Cárlos quinto y condecorado con la Cruz de San Fernando de 1.ª clase estubo el espresado Dn. Félix Bonneau 4 años en España; Se halló en 43 acciones de guerra y fué 4 veces herido. Felix Bonneau.»

Les fulles preliminars, sense numerar, contenen: Portada, Dedicatoria al Duc de Béjar, Pròleg, Versos, i el Privilegi a En Velpius per a sis anys, signat per En Buschere per ordre dels Sereníssims Prínceps Albert i Isabel Clara Eugenia, Ducs de Bravant, donat a Brussel·les el 7 de març de 1607.

El text comprèn 592 pàgines numerades, i les últimes quatre fulles, sense numerar, pertanyen a la Taula o Index de capítols.

A aquesta edició li serví de model un exemplar de la segona, feta per En Cuesta. Diem això, després d'haver compulsat uns quants capítols; i ens ho demostra el famós furt del ruc, que es troba tal i com se llegeix en l'esmentada edició madrilenya. Cal advertir que, amb tot i seguir dit text, fou corretgit, purificant-lo i expurgant-lo de moltes errades que tenía, però en quedaren encara un sens fi per a corretgir; amb tot i això En Cervantes podía estar orgullós d'haver-se publicat un text com el de Brussel·les, car el corrector treballà fent correccions, moltes d'elles acceptades per altres editors. En Cortejón, el comentador que ha estudiat amb més deteniment els textos de les edicions primitives del Quixot, diu que, anys més tard, en 1616, l'editor Hubert Antonio a l'imprimir la segona part del *Don Quijote* «no se valió, para la corrección de pruebas, de aquel discretísimo maestro en la lengua castellana que puso mano en la preciosa, en la incomparable edición estampada allí mismo, años antes, en 1607.» I té raó; tot quant es digui en elogi d'aquesta edició, comparada amb les anteriors, és poc; però això no vol dir que no tingui també les seves errades, per exemple: «... calzas de velluda ...» (pàg. 1), «... genero de agravia ...» (pàg. 4), «... y halló que montauan setenta y tres reales ...» (pàg. 24), «... y se haga para ello otra caja ...» (pàg. 39), «... con la batalla que el valiente

Detriante ...» (pàg. 41), «... y *El Monserrato*, de Cristobal de Virues ...» (pàg. 43).

La part tipogràfica d'aquesta edició és admirable, comparada amb les d'En Cuesta i En Mey, i això, junt amb la correcció curosa del text, és causa que sigui l'edició de Brussel·les, de 1607, una de les més estimades pel crític.

N'hem vist exemplars en la Biblioteca Nacional i en la que fou d'En Cortejón, i n'hi ha en el British Museum (Londres, G. 10144), Bibliothèque Nationale (París, Y^{2} 10858) i The Hispanic Society of America (New-York). Vegi's facsímil de la portada en la *Iconografía*, 7.

9 El Ingenioso | hidalgo Don Qvi- | xote de la Mancha. | Compuesto por Miguel de Ceruantes | Saauedra. | Dirigido al Dvque de Beiar, | Marques de Gibraleon, Conde de Benalcaçar, y Baña- | res, Vizconde de la Puebla de Alcozer, Señor de | las villas de Capilla, Curiel, y | Burgillos. | Año [Escut de l'impressor.] 1608. | Con priuilegio de Castilla, Aragon, y Portugal. | En Madrid, Por Juan de la Cuesta. | Vendese en casa de Francisco de Robles, librero del Rey nro señor. [Vitr. I

p. 209 × 142 mm. c. 173 × 101 mm. (8.º). 12 ff. s. n. + 277 ff. + 3 de taula s. n. Relligadura en pell de Llevant vermella, llom i plans decorats a compartiments amb puntillats; talls daurats (Gruel).

Les fulles preliminars, sense numerar, comprenen : Portada, Tassa firmada per En Juan Gallo de Andrada (Valladolid, 20 desembre 1604), Fe d'errades pel llicenciat Murcia de la Llana (Madrid, 25 juny 1608), Llicencia en nom del rei per En Juan de Amezqueta (Valladolid, 26 setembre 1604) i Privilegi per a Portugal (Valladolid, 9 febrer 1605), Dedicatoria al Duc de Béjar, Pròleg i Versos.

El text ocupa les 277 fulles numerades; al verso d'aquesta última comença la taula, la qual segueix en les tres fulles següents, sense numerar.

Es la tercera de les edicions impreses per En Cuesta i la vuitena en l'ordre correlatiu. Edició de gran estima per a molts, per haver-se cregut que fou corretgida per son autor, com digué En Pellicer : «El año de 1608, ya vivía de asiento Cervantes en Madrid, adonde se había restituído con la corte el de 1606, como se dixo en su Vida. Determinó reimprimir su *Ingenioso hidalgo,* y en esta reimpresión, hecha a su vista, le corrigió de muchos yerros y mejoró conocidamente, suprimiendo unas cosas, y añadiendo otras... Pudieran añadirse otras variantes sustanciales; pero bastan, parece, las referidas para probar las correcciones y mejoras que hizo Cervantes en la segunda impresión de su obra,* y para conocer su última voluntad, que fué la de abonar y dar por legítima esta

* Cal observar que En Pellicer sols va conèixer dues edicions d'En Cuesta : una de 1605 i la de 1608.

edición del año de 1608 repudiando y desechando la primera; y esta es la práctica común de los autores, que ofrecen al público como más correctas las últimas impresiones que de sus obras hacen, por sí mismos, porque suelen mejorarlas.»*

Si, com opina En Pellicer, el text de l'edició de 1608 no fos el de la primera de 1605, no trobaríem passatges en els que una i altra coincideixen:

Cuesta, primera		Cuesta, segona		Cuesta, tercera	
f. 6.	... si a aquel punto ...	f. 6.	... si aquel punto ...	f. 5 v.	... si a aquel punto ...
f. 56 v.	... estaua obligada ...	f. 56 v.	... estaua obligado ...	f. 50.	... estaua obligada ...
f. 79 v.	... estandole tentando ...	f. 79 v.	... estándole atentando ...	f. 70 v.	... estándole tentando ...
f. 89.	... que no sabia ...	f. 89.	... que no cabia ...	f. 79.	... que no sabia ...
f. 178.	...que le adereçassen...	f. 178 v.	...que le adereçasses...	f. 156 v.	...que le adereçassen...
f. 282 v.	... entraron a donde ...	f. 282 v.	... entraron donde ...	f. 247.	... entraron a donde ...

Per l'anterior taula sembla que el text de la tercera d'En Cuesta és copia de l'*editio princeps*; no obstant, per la que segueix, es podría també creure que ha tingut per model la segona edició madrilenya de 1605:

Cuesta, primera		Cuesta, segona		Cuesta, tercera	
f. 1 v.	...se llamaua Quexana...	f. 1 v.	...se llamaua Quixana...	f. 1 v.	...se llamaua Quixana...
f. 2.	... aquellas souadas soñadas ...	f. 2 v.	... aquellas soñadas ...	f. 2.	... aquellas soñadas ...
f. 3.	... ver su rozin ...	f. 3.	... ver a su rozin ...	f. 3.	... ver a su rozin ...
f. 3.	... y cobrase famoso ...	f. 3.	...y le cobrasse famoso...	f. 3.	...y le cobrase famoso ...
f. 4.	... ante vuestra ...	f. 4.	... ante la vuestra ...	f. 3 v.	... ante la vuestra ...
f. 5 v.	... mucha hambre y necessidad ...	f. 5 v.	... mucha necessidad ...	f. 5.	... mucha necessidad ...

Comparades una i altra taula, és difícil assegurar quin exemplar tingué per model el fadrí de la impremta d'En Cuesta que feia els galerins de la tercera edició, ja que hem vist coincidencies amb un i altre text; però la següent compulsa demostra que en alguns passatges se separa de les dues anteriors:

Cuesta, primera		Cuesta, segona		Cuesta, tercera	
f. 25 v.	...que el dara lo que...	f. 25 v.	...que el le dara lo que...	f. 23.	... que el te dara lo que ...
f. 101 v.	... tres precissos de gurapas ...	f. 101 v.	... tres precios de gurarapas ...	f. 89 v.	... tres años de gurapas ...
f. 124 v.	... continos y profundos sospiros ...	f. 125.	... continos y profundos suspiros ...	f. 110.	... continuos y profundos suspiros ...
f. 128	... las Amariles, las Filis, las Silvias ...	f. 128 v.	... las Amariles, las Files, las Silvias ...	f. 113.	... las Amarilis, las Filis, las Silvas ...
f. 292	... y ansi fuera de quatro jornadas ...	f. 292.	... y assi fuera de quatro jornadas ...	f. 255 v.	... y aun si fuera de quatro jornadas ...

* *Don Quijote*, Sancha, 1797; I, pàg. II.

La idea llençada per En Pellicer va tenir molts seguidors, i fins aquests últims anys no s'han sentit veus en contra d'ella demostrant que és una fantasía el fet de la correcció del text pel mateix autor. Així ho regoneixen En Fitzmaurice-Kelly en sa introducció al *Quijote*, imprès a Edinburg-Londres l'any 1898, i En Cortejón en les *Observaciones generales* corresponents al tom III de la seva edició, on demostra que *Cervantes no corrigió la edición de 1608.**

En Rius (I, 8) opina, en part, ço que ha dit En Pellicer, però no sembla estar convençut del tot, a l'escriure : «Sus notables adiciones y variantes hacen presumir que la corrigió el mismo autor, cosa que pudo efectuarse con holgura, por estar ya avecindado en Madrid. Por otra parte, si fué Cervantes el revisor, ¿cómo dejó sin corregir los cinco pasajes que aun quedaron contradictorios, por aparecer Sancho montado después de haberle hurtado el rucio, o cómo no puso en su lugar los dos trozos del hurto y del hallazgo del mismo, cuyo orden de colocación se alteró en la segunda edición de Madrid?... Por todas las circunstancias expresadas, de las tres impresiones de Cuesta ésta es la más autorizada.»

La més autoritzada, no; més corretgida que algunes altres, potser sí; però cal observar que moltes de les correccions que ara trobem, s'havíen fet anteriorment en algunes de les edicions d'En Cuesta, àdhuc en la d'En Rodríguez (1605), i moltes en la de Brussel·les (1607).

El facsímil de la portada d'aquesta edició es pot veure en la *Iconografía*, 8, i el llibre ha estat reproduït en facsímil per la casa editorial barcelonina Montaner i Simón, l'any de 1897.

Hem vist un exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid), i n'hi ha en el British Museum (Londres, C. 59.b. 19. i G. 10173), Bibliothèque Nationale (París, Rés. Y² 832 i 833) i The Hispanic Society of America (New-York). En la venda Huth, d'un exemplar se'n donaren 22 lliures esterlines.

10 El Ingenioso | hidalgo | Don Qvixote | de la Mancha. | Compuesto por Miguel de Ceruantes | Saauedra. | All'Illmo Señor el Sig. Conde | Vitaliano | Vizconde. | **[Escut de l'impressor.]** | En Milan Por el Heredero de Pedromartir Locarni | y Juan Bautista Bidello. Año 1610. | Con licencia de Superiores, y Preuilegio. [30 - 11

p. 151 × 91 mm. c. 133 × 80 mm. (8.º). 16 ff. s. f. + 722 pp. Relligadura en pell de Llevant vermella; talls daurats. A la portada, escrit a mà, «Vicente de Arcos».

Les fulles preliminars comprenen : Portada, Aprovació, Dedicatoria dels editors al Sig. Conde Vitaliano Vizconde, amb data de 24 juliol 1610, el Pròleg, Versos de la primera edició i Taula dels capítols.

* Se'n féu tiratge apart dedicat a «l'eximio hispanófilo Jaime Fitzmaurice-Kelly», amb el títol de *¿Corrigió Cervantes alguna de las ediciones del «Don Quijote» impresas por Juan de la Cuesta?* (Barcelona, 1907).

El text, pàgs. 1-722, sembla seguir a la segona de Madrid.

Els editors diuen, en la dedicatoria, que «nos atrevemos a dedicar a V. S. Illustris. el libro español del Ingenioso hidalgo Don Quixote de la Mancha,... sin hazerlo traduzir en lengua toscana, por no le quitar su gracia, que mas se muestra en su natural lenguage, que en cualquiera trasladado». Si haguessin pogut intervenir aquests editors en les discussions referents a la intraduibilitat del Quixot, se hauríen posat al costat d'En Josep M.ª Sbarbi i en contra d'En Josep Asensio i A. J. Duffield.

Vegi's la reproducció de la portada en la *Iconografia*, 9. Hem vist exemplars d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional, en la R. Academia Espanyola (Madrid), i en la que fou d'En Cortejón (Barcelona), i n'hi ha en el British Museum (Londres, Cerv. 23. i G. 10145) i Bibliothèque Nationale (París, Y² 10859).

11 Galatea | Dividida en | seys libros. | Compuesta por Miguel de Ceruantes. | Dirigida al Illustrissimo Señor | Ascanio Colona Abad de | Sancta Sofia | [Escut de l'editor : NE QUID NIMIS. | En Paris, | por Gilles Robinot, en la calle de la Draperia a la | enseña del plato de estaño, y en la pequeña | galeria del Palacio | MDCXI. | Con priuilegio de su Magestad Christianissima. [30 - 1

p. 158 × 100 mm. c. 135 × 77 mm. (8.º). 8 ff. s. n. + 475 pp., la seg. en blanc s. n. Relligadura en marroquí vermell amb l'escut de la Biblioteca de Mello, del Baró de Seillière, als plans (Belz-Niedrée); talls daurats.

Les fulles preliminars comprenen : Portada, amb l'escut de l'impressor i el lema : *Ne quid nimis;* el Pròleg d'En Cervantes : *Curiosos lectores, S*; una Dedicatoria de *Galatea a las Damas francesas* i una Advertencia del traductor En César Oudin *A los estudiosos y amadores de las lenguas estrangeras*; els Versos d'En Gálvez de Montalbo, Vargas Manrique i López Maldonado, i les Llicencies firmades per fra Bertholameu Ferreyra i Antonio de Mendoça i Diego de Souza (Lisboa, 15 febrer 1590).

El text comprèn de la pàg. 1 fins a la 475. En la última fulla, que és sense numerar, hi figura el privilegi otorgat a Oudin per a imprimir el llibre per «le temps & terme de six ans» i amb data d'octubre de 1611.

Ens diu l'editor que, fent un viatge per Espanya, cercà la *Galatea*, «libro ciertamente digno (en su género) de ser acogido y leydo de los estudiosos de la lengua que habla, tanto por su eloquente y claro estilo, como por la sutil inuencion y lindo entreteximiento de entriscadas auenturas y apazibles historias que contiene. De mas desto por ser el author que inuento y escriuio aquel libro no sin razon intitulado : *El ingenioso hidalgo Don Quixote de la Mancha.* Busquelo casi por toda Castilla y aun por otras partes, sin poderle hallar, hasta

que passando a Portugal y llegando a una ciudad fuera de camino llamada Euora, topé con algunos pocos exemplares; compré uno dellos, mas leyendole vi que la impression, que era de Lisboa, tenia muchas erratas, no solo en los caracteres, pero aun faltauan algunos versos y renglones enteros. Corregilo y remendelo, lo mejor que supe; tambien lo he visto en la presente impressión, para que saliesse un poco más limpio y correcto que antes.»

Es veritat que l'edició de Lisboa (1590), comparada amb la d'Alcalà (1585), ofereix moltes variants, car el text d'aquella resulta mutilat; i com l'edició de París és feta sobre la de Lisboa, pot formar-se idea que comparada la primera edició amb la que ara descrivim, forçosament han de trobar-se moltes diferencies entre una i altra. Però allò que escriu l'editor francès «corregilo y remendelo», és difícil afirmar-ho, perquè no es cuidà gaire de la correcció, solament es fixà en les errades d'impremta, i encara no en totes.

El British Museum (Londres, G. 57. b. 35.) i Bibliothèque Nationale (París, Rés. Y². 2343) posseeixen exemplars d'aquesta edició, i en la col·lecció cervantina de l'autor d'aquestes notes en figura també un.

12 El | Ingenioso | hidalgo Don | Qvixote de la | Mancha. | Compvesto por | Miguel de Ceruantes Saauedra. | Dirigido al Dvque | de Bejar, Marquez de Gibraleon, Conde de | Benalcaçar, y Bañares, Vizconde de la | Puebla de Alcozer, Señor de las | villas de Capilla, Curiel, | y Burguillos. | [Floró.] | En Brvcelas, | Por Roger Velpius y Huberto Antonio, Impreſſo- | res de ſus Altezas, en l'Aguila de oro, cerca | de Palacio, Año 1611. [30 - III

p. 168 × 102 mm. c. 147 × 78 mm. (8.º). 8 ff. s. n. + 583 pp. + 9 pp. s. n. Relligadura de vedell amb gofrats als plans. A la guarda, indicació de preu en llàpiç : «L. 2-10.»

Les fulles preliminars, abans del text, comprenen : Portada, la Dedicatoria al Duc de Béjar, Pròleg i Versos, excepció feta del Sonet de Solisdan, de la primera edició.

El text comença en la primera pàgina i acaba en la que deuría esser 586 (la tercera, sense numerar, després de les 583). Les últimes tres fulles, sense numerar, corresponen a la Taula i al Privilegi.

En Fernández Navarrete en les *Ilustraciones y Documentos* referents a la *Vida de Cervantes*, pàg. 498, diu : «Parece que Velpius dio parte en esta impresion a Huberto Antonio, respecto a que el privilegio es el mismo que obtuvo aquel en 1607. Es probable tuviesen presente la edición de Madrid de 1608, pues se notan corregidos algunos lugares viciados en las anteriores, aunque no todos.» Si hagués compulsat un exemplar d'aquesta edició de Brussel·les amb la que anteriorment havía publicat en Velpius l'any 1607 (núm. 8), hauría vist que segueix el text d'aquesta i no la de Madrid de l'any 1608 (núm. 9).

Biblioteca de Catalunya

La portada d'aquesta edició fou reproduïda en la *Iconografía*, 10.

N'hem vist exemplars en la Biblioteca Nacional i en la de la R. Academia Espanyola (Madrid), i en les particulars d'En Cortejón (Barcelona) i Martínez i Martínez (Valencia); la posseeix també el British Museum (Londres C. 59. b. 18. i G. 10146.) i la Bibliothèque Nationale (París, Y². 10860).

13 The | history | of | the valorovs | and wittie | Knight-Errant, | Don-Qvixote | Of the Mancha. | Tranſlated out of the Spanish. | [Gravat.] | London | Printed by William Stansby, for Ed. Blount and | W. Barret. 1612. [Vitr. I

p. 170 × 130 mm. c. 163 × 85 mm. (8.º). 12 ff. s. n. (la 12, que és la última de l'índex, manca) + 594 pp. + 2 ff. s. n. La paginació salta del 430 al 451, sense interessar el text. Falten els dos folis corresponents a les pp. 215-218. Relligadura de xagrí verdós.

Les fulles preliminars, comprenen : Portada, Dedicatoria del traductor En Thomas Shelton a Lord Walden. Pròleg de Cervantes, els Sonets de «Amadis of Gaule», «Belianis of Greece», «The Knight of the Sunne Alphebo», «Orlando», «Solis Dan», «Oriana», «Gandaline», el Diàleg de Babieca i Rocinante, i la Taula.

El text del Quixot ocupa les pp. 1-594, més les dues fulles finals que no són numerades, i va dividit, com les edicions castellanes, en quatre parts.

Segons ens diu En Shelton en la Dedicatoria, el llibre fou traduït cinc o sis anys abans de publicar-lo, això és, l'any 1606 o 1607 («Mine Honourable Lord : hauing Tranſlated ſome fiue or ſixe yeares agoe, the Historie of Don Quixote ...»), i creiem més aviat sería aquest últim any, per quan segueix l'edició de Brussel·les de 1607. El treball del traductor es recomana per sa honradesa, traduint els versos i refranys paraula per paraula, això és, fent una traducció quasi literal.

En Duffield, en el seu estudi referent a les traduccions angleses del Quixot,* diu : «que Shelton era un hombre de paciencia, trabajador, lleno de entusiasmo por su obra, es evidente, y muy terminante es asimismo que siempre guardó las buenas leyes de la traducción, siguiendo exactamente en la interpretación a su maestro. Como el mejor medio para la transmisión de la luz es el puro cristal, por el cual se ve mejor, así Shelton, por su modestia y fidelidad, es hasta el día considerado como el mejor de los traductores ingleses y el que más refleja la gracia y hermosura de *El Quijote*. Shelton, sin embargo, actualmente, sólo puede ser apreciado por los estudiosos.»

Exemplars d'aquesta edició solament en sabem dos : el d'En Bonsoms i un altre, molt mancat de fulles, que fou propietat d'En Quaritch i passà més tard al British Museum (Londres, C. 57. c. 39.). El facsímil de l'exemplar d'En Bonsoms pot veure's en la *Iconografía*, 397.

Es la primera traducció de l'obra d'En Cervantes.

* *Traducciones inglesas de «El Quijote»* (*Crónica de los Cervantistas*, II, 4; 19 setembre 1875).

14 Novelas | Exemplares | de Migvel de | Ceruantes Saauedra. | Dirigido a Don Pedro Fernan- | dez de Caſtro, Conde de Lemos, de Andrade, y de Villalua, | Marques de Sarria, Gentilhombre de la Camara de ſu | Mageſtad, Virrey, Gouernador, y Capitan General | del Reyno de Napoles, Comendador de la En- | comienda de la Zarça de la Orden | de Alcantara. | Año [Escut de l'impressor : POST TENEBRAS SPERO LVCEM.] 1613. | Cō priuilegio de Caſtilla, y de los Reynos de la Corona de Aragō. | En Madrid, Por Iuan de la Cueſta. | Vendeſe en caſa de Frãciſco de Robles, librero del Rey nro Señor. [Vitr. I

p. 190 × 132 mm. c. 173 × 100 mm. (8.º). 12 ff. s. n. + 274 ff. Relligadura en pell de vedell rossa, amb filets als plans i cantells. Al f. 2 de guarda : «Ex libris Antonii Serpeille. 1845. | Rarissime.» Més avall, en lletra més petita : «Cette édition est si rare qu'en Espagne même pas un seul exemplaire n'en est connu. Un exempl. se trouvait a la Bibl. Roy. de Madrid, mais il a été emporté lors de l'invasion des Français sous Napoleon. Sanchez mourut sans avoir pu se procurer un exempl. de cette première édition, dont il avait besoin pour la production d'une édit. nouvelle. Salvá. Catal. de 1828. Vendu 7 liv. 16 s. Heber.»

Les fulles preliminars, comprenen : Portada, Taula, Llista de les errades firmada per En Murcia de la Llana (Madrid, 7 agost 1613), Tassa per Hernando de Vallejo (Madrid, 12 agost 1613), Comissió del Dr. Cetina (Madrid, 2 juliol 1612) i Aprovació de fra Juan Bautista (9 juliol 1612), el ja citat Dr. Cetina (9 juliol 1612), fra Diego de Hortigosa (Madrid, 8 agost 1612) i Salas Barbadillo (Madrid, 31 juliol 1613), Llicencia del rei, firmada per En Jorge de Tovar (Madrid, 22 de novembre de 1612), Privilegi per Arago (Sant Llorenç el Real, 9 agost 1613), Pròleg *Al lector*, Dedicatoria al Comte de Lemos i Versos-elogis del Marquès d'Alcanyiç, d'En Fernando Bermúdez Carvajal, En Fernando Lodeña i En Juan de Solis Mexia.

El text comprèn 274 fulles numerades. L'ordre de les novel·les és el següent : *La Gitanilla*, f. 1-38; *El Amante liberal*, f. 38 v.-65 v.; *Rinconete y Cortadillo*, f. 66-86 v.; *La Española Inglessa*, f. 87-111; *El Licenciado Vidriera*, f. 111-125 v.; *La fuerça de la sangre*, f. 126-137 v.; *El zeloso Estremeño*, f. 137 v.-158; *La illustre fregona*, f. 158 v.-189 v.; *Las dos donzellas*, f. 189 v.-211 v; *La señoria Cornelia*, f. 212-232 v.; *El casamiento engañoso*, f. 233-240 v.; i *La de los perros Cipion y Bergança* (f. 240 v.-274). En la fulla 274 v. s'hi llegeix : «En Madrid, | Por Iuan de la Cuesta | Año MDC.XIII.»

Després del *Don Quijote*, són les *Novelas exemplares* el llibre que ha donat més popularitat a En Cervantes.

Els biògrafs d'En Cervantes han estudiat de passada aquest conjunt de novel·letes; dels treballs dedicats exclusivament a l'obra en general poden senyalar-se, entre altres, els d'En Merry Colom, *Ensayo crítico sobre las Novelas Ejemplares de Cervantes* (Sevilla, 1877); Apraiz, *Estudio histórico-crítico sobre las*

Novelas Ejemplares de Cervantes (Vitoria, 1901), Icaza, *Las Novelas Ejemplares de Cervantes* (Madrid, 1901 i 1915; aquesta segona edició ha estat augmentada amb un interessant capítol que tracta dels últims comentaristes de les novel·les), Fitzmaurice-Kelly en la Introducció a *Exemplary Novels* (Glasgow, 1902) i Giannini, en la seva traducció (Bari, 1912); també hem de mencionar les monografíes publicades estudiant una sola de les citades produccions, i cal senyalar de manera remarcable a En Foulché-Delbosc (*Le Licencié Vidriera*, Paris, 1892), Rodríguez Marín (*El Loaysa de «El celoso extremeño»*, Sevilla, 1901, i *Rinconete y Cortadillo*, edició crítica, Sevilla, 1905) i Amezúa y Mayo (*El casamiento engañoso* y el *Coloquio de los perros*, Madrid, 1912).

Dos són els documents publicats referents a aquesta obra d'En Cervantes, l'un és el contracte de venda a favor d'En Robles,[1] i l'altre el poder que fa aquest a En Francisco Geraldo i En Melcior González, per a perseguir a qui vulgui imprimir dit llibre a Saragossa sense permís d'ells.[2]

Comparada la part tipogràfica d'un exemplar d'aquesta primera edició de les *Novelas* amb un altre de la del *Don Quijote*, quant no guanya la impremta d'En Cuesta, en el curt espai de vuit anys! S'hi veu una cura que admira al recordar la deixadesa i poc mirament que es nota en les primeres edicions del Quixot fetes pel mateix Cuesta.

1. «En la villa de Madrid, corte del Rey nuestro señor, a nueve dias del mes de Setiembre de mill y seiscientos y trece años, anti mi el escribano publico e testigos yuso escritos paresció Miguel de Cervantes Saauedra, residente en esta corte, y dixo que por cuanto de su suplicación su magestad por sus Reales Consejos de Castilla y Aragon le tiene dada y concedida licencia y previlegio real para que el dicho Miguel de Ceruantes o quien su poder hubiere, pueda imprimir y vender en estos reynos de Castilla y Aragón un libro compuesto por el dicho Miguel de Ceruantes yntitulado Novelas exemplares de honestíssimo entretenimiento, por el tiempo y espacio de diez años contados desde el dia de la dacta de los dichos previlegios... Y usando de la dicha merced y previlegios en la via e forma que mejor de derecho paresce dixo e otorgó que se ha convenido y concertado y por la presente se convino y concertó con Francisco de Robles, librero del Rey nuestro Señor, residente en esta su corte, de le vender, ceder, renunciar y traspasar, y por la presente le vendió, cedió, renunció y traspasó los dichos previlegios... por precio y quantia de mill y seiscientos reales... y de veinte y quatro cuerpos del dicho libro que le ha entregado y entregó» (Pérez Pastor, *Documentos*, I, XLVII.)

2. «En la villa de Madrid a veinte y ocho dias del mes de Septiembre de mil y seiscientos y treze años, en presencia de mi el escribano público y testigos de yuso escritos, pareció presente Francisco de Robles, librero de su magestad, y por si y como cesionario que es de Miguel de Cervantes Saavedra y dixo que daba y dió todo su poder cumplido, libre, llenero, bastante, segun él lo ha y tiene y de derecho es necesario, a Francisco Geraldo notario causídico y escribano de la ciudad de Zaragoça y a Melchor Gonzalez, vecino de la dicha ciudad y a cada uno y cualquier dellos *in solidum*, con facultad que cualquier dellos le pueda substituir por una, dos o mas personas, los que quisieren y los revocar y otros de nuevo poner, especial y expresamente para que por el dicho Francisco de Robles y en su nombre, como tal cesionario del dicho Miguel de Cervantes, se puedan querellar y acusar cevil y criminalmente contra qualquier o qualesquier persona y personas que hubieren impresso y vendido o quisieren imprimir y vender un libro yntitulado «Novelas exemplares», compuesto por el Miguel de Ceruantes, por no lo poder hazer sin su licencia y real privilegio que tiene...» (Pérez Pastor, *Documentos*, I, XLVIII.)

Hem vist exemplars d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid), i n'hi ha en el Bristish Museum (Londres, C. 59. b. 20. i G. 10181.). En la venda Huth, d'un exemplar se'n donaren 31 lliures esterlines.

15 L'Ingenievx | Don | Qvixote | de la Manche | Composé par Michel de | Cervantes, | Tradvit fidellement | d'Efpagnol en François, | et | Dedié au Roy | Par Cesar Ovdin, Secretaire Interprete de | fa Majefté, és langues Germanique, Italienne, | & Efpagnole : & Secret. ordinaire de Mon- | feigneur le Prince de Condé. | [Escut de l'editor : QVICQVID AGAS SAPIENTER AGAS ET RESPICE FINEM.] | A Paris. | Chez Iean Foüet, ruë fainct | Iacques au Rofier. | M. D. C. XIV. | Auec Priuilege de fa Maiefté. [Vitr. II

p. 157 × 114 mm. c. 142 × 74 mm. (8.º). 8 ff. s. n. + 720 pp. + 4 ff. s. n. de taula. Relligadura en pasta de l'època. Al f. 2 de guarda, en lletra del temps, s'hi llegeix : «Ce Tome contient tout l'ancien don quichot. il est un peu gaulois mais neanmoins infiniment meilleur que ce qui y a eté ajouté, appartient a Mr Titon Con.er au parlement succession de Mr le maitre.» Falten les pp. 317-320. La paginació, després de la p. 672, torna a recular al núm. 657, de manera que en realitat conté 736 pp.

Les vuit primeres fulles, sense numerar, comprenen : Portada, Dedicatoria al rei per En César Oudin, el Pròleg d'En Cervantes i extracte del Privilegi per a sis anys al llibreter Foüet (París, 17 març 1614).

El text corre de la pàgina 1-720, i va repartit en quatre parts, com en les edicions castellanes; les fulles restants són de taula.

Es aquesta la primera edició en llengua francesa del Quixot d'En Cervantes, edició feta amb molta cura, car al traduir algunes d'aquelles paraules que el P. Sbarbi deia que eren intraduïbles, busca N'Oudin un mot equivalent, i dubtant d'haver trobat la justa i apropiada, posa al marge el vocable en castellà:

Cap. X, pàg. 84 : «...*catar omezillo*» (avoir rancune). Cap. XX, pàg. 223: «*Criado*» (est un serviteur de tout aage apres l'adolescence). Cap. XXV, pàgina 288 : (L'espagnol dit *sacapotras*, qui signifie un guerisseur de hergne, et descente de boyau). Cap. XXXI, pàg. 416 : «*Paxaro*» (en Espagnol signifie tout petit oiseau. Le proverbe est icy corrompu tout exprés, parce que Sancho est un idiot et veut dire, pour mal que luy vienne qu'il ne s'en fasche). Capítol XLVI, pàg. 661 : (A l'espagnol dit *Manchado* qui signifie en effect tacheté, mais l'allusion est au mot de la *Mancha*, patrie de D. Quixote, et ne se peut rapporter en François avec grace); etc.

Un exemplar de l'edició madrilenya de 1608 (núm. 9) serví al traductor per a la seva versió francesa. ¿L'adquiriría quan féu el viatge per Espanya l'any 1610, i del qual ens ha parlat en el seu Pròleg de *La Galatea* (núm. 11)? Es probable.

En Rius (I, 459) parla de l'existencia de dos únics exemplars, el d'En Bonsoms i un que pertanyía al bibliòfil francès Mr. Dagoin; nosaltres també podem senyalar l'existencia de dos, el ja esmentat d'En Bonsoms i un que n'hi ha en el British Museum (Londres, C. 57. b. 12.).

El facsímil de la portada d'aquesta edició es troba reproduït en la *Iconografia*, 234.

16 Novelas | exemplares | de Migvel de | Ceruantes Saauedra. | Dirigido a Don Pedro Fernan- | dez de Caftro, Conde de Lemos, de Andrade, y de Villalua, | Marques de Sarria, Gentilhombre de la Camara de fu Ma- | geftad, Virrey, Gouernador, y Capitan general del | Reyno de Napoles, Comendador de la Enco- | mienda de la Zarça, de la Orden de | Alcantara | Año [Escut de l'impressor : POST TENEBRAS SPERO LVCEM.] 1614 | Con priuliegio de Caftilla, y de los Reynos de la Corona | de Aragon. | En Madrid, por Iuan de la Cuefta. | Vendefe en cafa de Francifco de Robles, librero del | Rey nueftro feñor. [Vitr. I

p. 186 × 133 mm. c. 167 × 98 mm. (8.º). 8 ff. s. n. + 236 ff. Relligadura de pell de Llevant vermella amb cantells i contracantells daurats; talls daurats (David).

Qui acari els fulls preliminars de l'exemplar d'En Bonsoms amb el que descriu En Rius (I, 220), hi trobarà una diferencia en l'ordre dels components dels vuit primers fulls sense numerar. En l'exemplar que descrivim, hi ha : Portada, Versos del Marquès d'Alcanyiç, Fernando Bermudez, Fernando de Lodeña i Juan de Solis Mexia, Taula, Tassa firmada per Hernando de Vallejo (Madrid, 12 agost 1613), Ordre del Dr. Cetina per a l'aprovació del llibre (Madrid, 2 juliol 1612), Aprovacions de fra Juan Bautista (Madrid, 9 juliol 1612), Dr. Cetina (Madrid, 9 juliol 1612), fra Diego de Hortigosa (Madrid, 8 agost 1612), Salas Barbadillo (Madrid, 31 juliol 1613), Privilegi per a Castella, firmat per En Jorge de Tovar (Madrid, 22 de novembre 1612), Privilegi per a Aragó (San Lorenzo el Real, 9 agost 1613), Pròleg i Dedicatoria al Comte de Lemos.

La diferencia està en que el full corresponent als Versos-elogis està mal col·locat en l'exemplar d'En Bonsoms, i deu anar després del full de la Dedicatoria.

L'ordre de les novel·les és el mateix que el de la primera edició : *La Gitanilla* (f. 1), *El Amante liberal* (f. 34), *Rinconete y Cortadillo* (f. 58), *La Española Inglesa* (f. 76), *El Licenciado Vidriera* (f. 96 v.), *La fuerça de la sangre* (f. 108 v.), *El zeloso Estremeño* (f. 118 v.), *La ilustre fregona* (f. 136), *Las dos donzellas* (f. 162 v.), *La señora Cornelia* (f. 181), *El casamiento engañoso* (f. 199), i el *Coloquio que passó entre Cipion y Bergança* (f. 205 v.). En la fulla 236 acaba el text i es

llegeix aquest colofó : «En Madrid, | Por Iuan de la Cuesta. | Año MDCXIIII.»

En Salvà, en el seu *Catálogo* (II, 1744), diu que : «A pesar de decirse en la portada y final que es de Madrid y de Juan de la Cuesta y de llevar en el frontis un escudo muy parecido al grande usado por este librero, no me cabe duda en no ser suya esta edición, ni en que está hecha fuera de España; la tengo por de Lisboa, y aun me atrevo a atribuírsela a Antonio Alvarez; me inclina a formar esta opinión el haber empleado dicho impresor una marca muy semejante a la del tipógrafo matritense en las *Comedias* de Ferreira y Saa de Miranda, y aunque el de las *Novelas* de 1614 no es exactamente el mismo, se aproxima más al del portugués que al de Madrid; además, después veremos que Antonio Alvarez publicó en 1617 una edición de esta obra de Cervantes y le puso el mismo signo en la portada, aunque no he podido comparar si el grabado era el de Ferreira o el de las *Novelas*. La edición está ajustada a la primera, y no vacilo en asegurar que la supera en rareza, pues no he visto de ella más ejemplar completo que el mío.»

Començarem per l'escut. El de l'edició de 1613 és nèt i fi de linies, la seva caixa és de 88 × 70 mm.; el de l'edició de 1614 és molt borrós, el dibuix desigual i la caixa és de 86 × 70 mm. En el de la primera edició, en l'orla, on hi ha la llegenda, entre les paraules *Post* i *tenebras* hi ha un rodó, un petit floró, i un altre rodó igual que a l'altre costat entre *spero* i *lucem;* i en l'edició de 1614, entre les primeres paraules, hi manca el segón rodó, i entre les segones solament existeix el floró. El segell, per tant, d'aquesta edició és una barroera copia del d'En Cuesta; vegi's, referent aquest punt, ço que diu En Rodríguez Marín (*Rinconete*, pàg. 229) : «Antes de emplearse el taco de ese escudo en la edición príncipe de la primera parte de El Ingenioso Hidalgo había llevado algunos golpes que maltrataron los adornos de los ángulos inferiores, especialmente el de la derecha... Pues bien, el escudo de la edición de 1614 de que venimos hablando no tiene maltratados esos adornos, evidentísima prueba de ser falso. Además ... difiere ... en algunos pormenores, tales como el número y distribución de las hojas en los ramillos de la parte superior.»

En Salvà, i després d'ell molts altres, han conjecturat o afirmat, que l'impressor d'aquesta edició fou N'Antoni Alvarez; «editor ya conocido por otras tipográficas piraterías», com amb molt encert diu N'Amezua i Mayo en el seu estudi a dues de les novel·les de Cervantes : *El casamiento engañoso* i el *Coloquio de los perros*.[1]

Ja es cuidà En Rius de demostrar que no estigué en lo cert En Salvà al dir que el text va ajustat al de la primera, i després En Rodríguez Marín, en dos importants treballs cervantins,[2] senyala també moltes de les diferencies que

1. Madrid, 1912, pàg. 259.
2. *El Loaysa de «El celoso extremeño»*, Sevilla, 1901, pp. 292-295, i *Rinconete*, pàgs. 229-236.

existeixen entre una i altra edició; i el ja citat Amezua, en el seu esmentat estudi, dedica algunes ratlles a aquest assumpte.* Nosaltres hem compulsat unes quantes fulles d'*El Licenciado Vidriera,* i entre altres hem observat les següents variants:

Madrid : 1613		Madrid : 1614	
f. 111 v.	... ni del de mis padres ...	96 v.	... ni el de mis padres ...
f. 111 v.	... sino su compañero ...	97.	... sino compañero ...
f. 112.	... de su vizarria ...	97.	... de su vizarro ...
f. 112 v.	... por curiosidad de verla	97 v.	... por curiosidad verla
f. 112 v.	... ni poder en lista ...	97 v.	... ni ponerse en lista ...
f. 112 v.	... ells y otras quatro ...	98.	... ellas y otras quatro
f. 113.	... el valor del Monte Frascon ...	98.	... el grande valor del Monte Frascon ...
f. 113.	... de los dos Griegos, Candia y Soma ...	98.	... de los dos Griegos, de Candia y Soma...
f. 113 v.	... la rustizidad ...	98.	... la gran rusticidad ...
f. 114.	... y Amphiteatros grandes, por su famoso ...	98 v.	... y Amphiteatros grandes, claras, y manifiestas señales de su grandeza, por su famoso ...
f. 114.	... sus margenes	98 v.	... sus dichosas margenes ...
f. 114.	... todas las de las otras ...	99.	... todas las demas de las otras ...

Per En Rius les variants de la segona edició milloren el text; per En Rodríguez Marín també; sols N'Amezua defensa el de la primera, dient que : «No dejaré, sin embargo, de advertir, y por lo mismo que constituye la excepción dentro de la regla general en las demás *Novelas ejemplares,* el que contra lo observado por críticos y comentaristas suyos, en *El Casamiento* y el *Coloquio* es, de ordinario, más segura, perfecta y gramatical la lección de la edición príncipe que la de 1614; aunque tampoco se pueda hacer caso omiso de las variantes de ésta, singularmente de sus adiciones, muy lógicas algunas.»

Aquest és el mèrit de la present edició, el de tenir additaments, correccions, supressions i trasposicions dignes d'estudi.

Hem vist un exemplar d'aquesta edició en la R. Academia Espanyola (Madrid), i n'hi ha en el British Museum (Londres, 88. b. 29. i G. 10182.).

17 Novelas | exempla- | res de Migvel | de Ceruantes Saauedra. | Dirigido a don Pedro Fer- | nandez de Caſtro, Conde de Lemos, de Andrade, y de | Villalua, Marques de Sarria, Gentilhombre de la Ca- | mara de ſu Magestad, Virrey, Gouernador, y Capitan | General del Reyno de Napoles, Comendador de | la Encomienda de la Zarça de la | Orden de Alcan- | tara. | Año [Floró.] 1614. |

* Obra citada, pàg. 259.

Con licencia. | En Pamplona, por Nicolas de Af- | fiayn, Impreffor del Reyno de | Nauarra. [30-I

p. 139 × 85 mm. c. 124 × 76 mm. (8.º). 8 ff. s. n. + 391 ff. A la portada verso, la marca: «Soc. Reg. Lond.». Relligadura de pell de Llevant vermella, amb daurats als plans, cantells i contracantells; talls daurats (Chambolle-Duru).

Les fulles preliminars, sense numerar, comprenen: Portada, Taula, Aprovació de fra Pedro de Olivares (Pamplona, 29 setembre 1613), Errades, Llicencia per En Pedro de Zunçarren (Pamplona, 11 gener 1614), Pròleg d'En Cervantes, Dedicatoria al Comte de Lemos i Versos-elogis del Marquès d'Alcanyiç, Fernando Bermúdez i Fernando de Lodeña.

Les fulles 1-391 corresponen al text de les novel·les amb el mateix ordre que el de la primera edició: *La Gitanilla,* f. 1-53 v.; *El amante liberal,* f. 54-93 v.; *Rinconete y Cortadillo,* f. 94-123 v.; *La Española Inglessa,* f. 124-158; *El Licenciado Vidriera,* f. 158 v.-179; *La fuerça de la sangre,* f. 179 v.-195 v.; *El zeloso extremeño,* f. 196-225; *La illustre fregona,* f. 225-269; *Las dos Doncellas,* f. 269-301; *La señora Cornelia,* f. 301-331; *El casamiento engañoso,* f. 331 v.-342 i *Coloquio que passó entre Cipion y Berganca,* f. 342 v.-391 v.

Fou un exemplar de l'edició de Madrid de 1613 (núm. 14) el que serví de model. Diem això, perquè algunes de les errades passaren de la una a l'altra, i fins se'n feren de noves:

Madrid : Cuesta, 1613		Pamplona : Assiayn, 1614	
f. 2.	... en dar fruto ...	f. 2 v.	... en dar stuto ...
f. 3.	... a tan menudó ...	f. 3 v.	... a tan menudo ...
f. 3.	... Salio a Missa de parida ...	f. 4.	... Salio a Missa de partida ...
f. 53 v.	... se fuesse a Constantinopla ...	f. 76.	... se fuesse a costantinopla ...
f. 66.	... Bien es verdad que ...	f. 94.	... Bienes verdad que ...
f. 270 v.	... el mismo Satanas ...	f. 386.	... el mismo Sathanas ...

Sabem hi ha un exemplar d'aquesta edició en el British Museum (Londres, G. 10150.) i també n'hi ha en la Bibliothèque Nationale (París, Rés. Y². 3019). En la venda Seillière, segons En Rius (I, 221), se'n donaren, d'un exemplar relligat per En Chambolle-Duru, 27 lliures esterlines.

18 Novelas | Exemplares | de Migvel de | Ceruantes Saauedra. | Dirigido a Don Pedro | Fernández de Castro, Conde de Lemos, de | Andrade, y de Villalua, &c. [Segueix a 2 cols.: 1.ª col.] La Gitanilla. | El Amante Liberal. | Rinconete y Cortadillo | La Efpañola Inglefa. | El Licenciado Vidriera | La fuerça de la fangre. | [2.ª col.] El zelofo eftremeño. | La illuftre Fregona. | Las dos Donzellas.

| La Señora Cornelia. | El cafamiēto engañofo. | La de los Perros. | [Floró.] | En Brvsselas. | Por Roger Velpio, y Hvberto | Antonio, Impreffores de fus Altezas, | al Aguila de oro, cerca de Palacio, | año de 1614. [30 - 1

p. 176 × 108 mm. c. 147 × 80 mm. (8.º). 8 ff. s. n. + 616 pp. Relligadura en pasta antiga. Al contraplà, ex-libris amb escut i la divisa : SALUS POPULI LEX, de Wm Michel Sale. A la guarda, nota de preu en llàpiç : «L. 2. 10.». En la fulla 6 es llegeix, escrit a mà : «El senor Miguel de Cervantes no llegó a poder ver impressos sus *Trabajos*; porque dia 24 de Setiembre del año 1616, en San Lorenzo el Real se concedió licencia a Doña Catalina de Salazar, viuda de Miguel de Cervantes Saavedra para imprimirlos.»

Les fulles preliminars, sense numerar, comprenen : Portada, Pròleg, Dedicatoria al Comte de Lemos, Versos-elogis del Marquès d'Alcanyiç, Fernando Bermúdez i Fernando de Lodeña, Aprovacions de fra Juan Bautista (Madrid, 9 juliol 1612), Dr. Cetina (Madrid, 9 juliol 1612), fra Diego de Hortigosa (8 agost 1612), En Salas Barbadillo (Madrid, 31 juliol 1613), i Privilegi donat pels Serms. Prínceps Alberto i Isabel Clara Eugenia, Ducs de Brabant, a En R. Velpius i H. Antonio perquè puguin imprimir les novel·les d'En Cervantes per espai de sis anys, amb data de 10 de maig de 1614.

El text, pàgs. 1-616, comprèn les dotze novel·les, ocupant : *La Gitanilla*, pàgs. 1-81; *El Amante Liberal*, pàgs. 82-145; *Rinconete y Cortadillo*, pàgs. 146-193; *La Española inglesa;* pàgs. 193-248; *El Licenciado Vidriera*, pàgs. 249-281; *La fuerça de la sangre*, pàgs. 282-308; *El zeloso estremeño*, pàgs. 308-354; *La illustre fregona*, pàgs. 354-423; *Las dos donzellas*, pàgs. 424-474; *La señora Cornelia*, pàgines 475-522; *El casamiento engañoso*, pàgs. 523-540; i el *Coloquio que passo entre Cipion y Bergança*, pàgs. 540-616.

Com se veu, segueix l'ordre de l'edició de Madrid; i que fou un exemplar d'aquesta el que serví de model, ens ho demostren les aprovacions de fra Juan Bautista, Gutierre de Cetina i del trinitari fra Diego de Hortigosa.

En Rius (I, 222) escriu que «el texto se halla conforme a la edición *príncipe*, sin corrección alguna», i té raó; però tampoc hauría estat de més el dir que també s'hi feren altres errades : unes, per no entendre el sentit de certes paraules,* i altres, per descuit.

Hem vist un exemplar d'aquesta edició en la R. Academia Espanyola (Madrid), i n'hi ha en el Bristish Museum (Londres, 1074. d. 11.) i Bibliothèque Nationale (París, Y². 21934 i Rés. Y². 2356).

* Pàg. 4. «... y pisarelo yo a tan menudo.» per «atán menudó» com deu esser. El mateix Cervantes, en l'entremès *La elección de los alcaldes de Daganzo* fa que cantin uns músics:

Pisaré yo el polvico
Atán menudico,
Pisaré yo el polvó
Atán menudó.

19 Viage | del Parnaso, | Compvesto por | Miguel de Ceruantes | Saauedra. | Dirigido a don Rodrigo de Tapia, | Cauallero del Habito de Santiago, | hijo del ſeñor Pedro de Tapia Oy- | dor de Conſejo Real, y Conſultor | del Santo Oficio de la Inqui- | ſicion Suprema. | Año [Floró.] 1614. | Con privilegio | En Madrid, | Por la viuda de Alonſo Martin. [Vitr. II

p. 143 × 95 mm. c. 119 × 77 mm. (8.º). 8 ff. s. n. + 80 ff. Relligadura en pell de Llevant vermella, amb daurats als plans, cantells i contracantells; talls daurats (David).

En les vuit primeres fulles, sense numerar, s'hi troba : Portada, Llicencies d'En Gutierre de Cetina (Madrid, 16 setembre 1614) i En Ioseph de Valdivielso (Madrid, 20 setembre 1614), Privilegi firmat per En Iorge de Tovar (Ventosilla, 18 d'octubre 1614), Tassa per Hernando de Vallejo (Madrid, 17 novembre 1614), Llista de les errades firmada per En Murcia de la Llana (Madrid, 10 novembre 1614), Dedicatoria a En Rodrigo de Tapia, Pròleg i Epigrama llatí d'En Casanate Rojas.

El text del *Viage* amb la *Adjunta* ocupa les fulles 1-80.

Al verso de la fulla on hi ha l'epigrama llatí, en alguns exemplars hi figura un sonet amb el títol d'«El autor a su pluma», i com en el recto d'aquesta fulla hi ha el reclam *el* corresponent al títol del sonet que no figura en aquest exemplar d'En Bonsoms, considerarem com primers exemplars els que tenen l'esmentada composició poètica d'En Cervantes, i senyalarem com de la segona edició el que descrivim. En Rius (I, 309) afirma que «cotejados los ejemplares de las dos impresiones, se nota que ambas tienen iguales reclamos *so* y *el* en las páginas antepenúltima y penúltima de dichos preliminares, lo cual prueba que, después de una primera tirada de un cierto número de ejemplares, Cervantes o el impresor, por agenos respetos, lo cual no se sabe, quitaron el soneto, sin cuidarse de cambiar la hoja, la cual quedó con el reclamo *el*, y la anterior con el reclamo *so*».

S'ha dit, amb veritat, que el *Viage del Parnaso* és l'obra poètica d'En Cervantes, però també és cert que fou la que li portà més disgustos; pel *Prólogo al lector,*[1] o bé per alguns paragrafs de l'*Adjunta*,[2] es veu clarament que el preocupava bastant el pensar com la jutjaríen i la rebuda que li donaríen els seus companys de lletres.

1. «Si por ventura, lector curioso, eres Poeta y llegare a tus manos, aunque pecadoras, este *Viage*, si te hallares en él escrito y notado entre los buenos poetas, da gracias a Apolo por la merced que te hizo, y si no te hallares también se las puedes dar.»

2. «Entre los poetas que aquí vinieron con el señor Pancratio Roncesvalles, se quexaron algunos de que no yuan en la lista de los que Mercurio lleuó a España, y que así v. m. no los auía puesto en su *Viage*. Yo les dixe, que la culpa era mía, y no de v. m. pero que el remedio deste daño estaua en que procurasen ellos ser famosos por sus obras que ellas por sí mismas les darían fama y claro renombre, sin andar mendigando agenas alabanças.» (f. 76 v.)

Han estat poquíssims els crítics que s'han dedicat a estudiar aquesta obra cervantina, inspirada en el *Viaggio di Parnasso*, d'En César Caporali, però ha de dir-se que amb tot i tenir molts defectes, com senyalà En Quintana, és obra apreciable per la fina sàtira que enclou i les noticies que ens dóna dels poetes contemporanis de l'autor. Entre els principals elogis que s'han tributat a En Cervantes per aquesta petita obra, deuen senyalar-se els dos següents, que són, al nostre entendre, els que amb més encert i menys passió analitzen el llibre. En Gil i Zárate, en el seu *Manual de Literatura*, ens diu, que «es obra interesante por el ingenio con que está escrita y por las noticias que nos da acerca de muchos escritores; si bien reina en esta parte demasiada oscuridad»; més expressiu és el primer bibliògraf del teatre espanyol, En Cayetano Albert de la Barrera,[1] quan ens diu que és un «estimable poemita en que ... hizo realmente una obra original, preciosa por las indicaciones autobiográficas y las alusiones que encierra; de gran valor para la historia literaria, como panegírica, y en parte crítica, de los ingenios de la época, y apreciable por su estilo y versificación».

Dels pocs escriptors que han tractat d'aquesta obra, cal mencionar, amb elogi, l'estudi d'En Putman intitulat *Cervantes 's Reis naar den Parnassus*,[2] i la introducció a l'edició francesa *Le Voyage du Parnasse*[3] d'En Guardia. En les biografíes que d'En Cervantes han escrit En Mayans, En Rios, En Pellicer, En Navarrete, En León Mainez, En Díaz de Benjumea, En Fitzmaurice-Kelly i altres, es diu també quelcom d'aquesta petita obra.

En la R. Academia Espanyola i en la Biblioteca Nacional (Madrid) hem vist exemplars d'aquesta edició, i sabem n'hi ha en el British Museum (Londres, C. 58. bb. 17. i G. 10154.) i Bibliothèque Nationale (París, Yg. 3702).

20 Segvndo | tomo del | Ingenioso Hidalgo | Don Qvixote de la Mancha, | que contiene ſu tercera ſalida : y es la | quinta parte de ſus auenturas. | Compueſto por el Licenciado Alonſo Fernandez de | Auellaneda, natural de la Villa de | Tordeſillas. | Al Alcalde, Regidores, y hidalgos, de la noble | villa del Argameſilla, patria feliz del hidal- | go Cauallero Don Quixote | de la Mancha. | **[Gravat.]** | Con Licencia, En Tarragona en caſa de Felipe Roberto, Año 1614. **[Vitr. II**

p. 156 × 95 mm. c. 129 × 76 mm. (8.º). 4 ff. s. n. + 282 ff. + 5 ff. s. n. de taula. Relligadura en pergamí amb daurats (Miralles). Ex-libris al contraplà, amb escut i la divisa : NULLIUS IN VERBA. A la última fulla, la marca : «Roy. Soc. | Sold.».

Els preliminars d'aquest tom, comprenen : Portada, Aprovació del Dr. Raphael Orthoneda (18 abril 1614), Llicencia «para que se pueda imprimir y vender

1. *Obras completas de Miguel de Cervantes Saavedra*, Madrid, Rivadeneyra, 1863, I, p. LXVI.
2. Utrecht, Dekker & van de Vegt, 1872.
3. París, Gay, 1864.

en este Arçobispado» del Dr. Francisco de Torme i de Liori (Tarragona, 4 juliol 1614), Dedicatoria «Al Alcalde, Regidores y hidalgos de | la noble villa del Argamesilla de la Mancha, | patria feliz del hidalgo Cauallero don | Quixote, lustre de los professo- | res de la Caualleria An- | dantesca», Pròleg i un Sonet d'En Pero Fernández.

El text, fulles 1-282, està repartit en tres parts, que comprenen trenta sis capítols (1-12, 13-24 i 25-36).

El gravat de la portada representa un cavaller embestint, igual al de les edicions de Valencia fetes per En Mey l'any 1605, si bé el boix no és el mateix, ja que entre un i altre s'hi observen diferencies.

En la portada s'hi llegeix «Segundo tomo»; s'explica fàcilment que comenci així, per quant a principis de 1614 sols es coneixía el primer tom del *Don Quijote* escrit per En Cervantes, a la fi del qual es llegeix: «Estos fueron los versos que se pudieron leer, los demás por estar carcomida la letra, se entregaron a vn Academico, para que por congeturas los declarasse. Tiénese noticia que lo ha hecho, a costa de muchas vigilias y mucho trabajo, y que tiene intención de sacallos a luz, con esperança de la tercera salida de don Quixote. *Forsi altro cantera con miglior plectro.*» Com que passaven anys i no sortía la continuació, En Fernández Avellaneda es cregué en el dret de continuar la *Historia de Don Quixote;* per això el llibre comença dient que és «Segundo tomo», i les tres parts de que consta corresponen a la quinta, sexta i sèptima, ni més ni menys que si fossin continuació de l'obra d'En Cervantes.

Ço que féu En Fernández Avellaneda, no era cosa nova; exemples com aquest se'n podríen senyalar molts, però vagin solament aquests pocs:

En 1586 es publicà en Medina del Camp per En Francisco del Canto la «Primera, Segvnda | y Tercera Parte de | Orlando enamorado | [Gravat.] | Espejo de Cauallerias, en el qual se tratan | los hechos del Conde don Roldan: y del muy esforçado | Cauallero don Reynaldos de Montaluan, y | de otros muchos preciados | Caualleros. | Por Pedro de Reynosa, vezino de la muy noble ciudad de Toledo.» L'autor d'aquesta obra, segons la portada, fou En Pedro de Reinosa, però en el colofó del llibre segón es llegeix: «Fin del segundo libro de Espejo de Caballeria. Traduzido y compuesto por Pedro Lopez de Sancta Catalina. Y en esta última impressión va enmendado de muchos errores que en las passadas tenia», i al començ del llibre tercer es llegeix: «Prólogo del tercer libro de Espejo de Cauallerias... dirigido al muy magnífico señor don Bernardino de Ayala, traduzido de lengua Toscana en nuestro vulgar Castellano, por Pedro de Reynosa, vezino de la muy noble ciudad de Toledo.» No se sab qui fou l'autor del primer llibre, el del segón En Pedro López de Sancta Catalina, i En Pedro de Reynosa el del tercer. Senyalem un altre cas.

En 1599 surt la «Primera Parte de la Vida del Picaro Guzmán de Alfarache», d'En Mateo Aleman, doncs, als pocs anys, en 1602, un tal Mateo Luxan de

Sayavedra (pseudònim del valencià Juan Martí) publicà una continuació de l'obra de N'Aleman, amb el títol de «Segunda Parte de la Vida del Picaro Guzman de Alfarache». Com aquest cas encara podríem senyalar-ne un altre, el referent a «La Vida de Lazarillo de Tormes» i la seva continuació, feta per un anònim i impresa a Amberes l'any 1555, i continuada en 1620 per H. de Luna.

Per això trobem fins a cert punt immotivats els dicteris que s'han dirigit a En Fernández Avellaneda per haver fet una continuació a l'obra d'En Cervantes; en aquell temps els escriptors no eren tan meticulosos ni respectaven, com avui, l'obra d'un altre, i si els hi convenía se n'apropiaven bona part.

Referent al text, ja és una altra cosa; el mal que té és que no pot soportar un paral·lel amb el d'En Cervantes : si es comparen un i altre argument, un i altre estil, sempre surt mal parat el segón Quixot; en aquest cas trobem justíssima aquella frase que «nunca segundas partes fueron buenas», i mai s'ha dit amb millor motiu. Les paraules d'En Montiano i Luyando, al dir, en el pròleg de l'edició del Quixot d'En Fernández Avellaneda (Madrid, 1732), que, jutjades imparcialment les dues obres, «ningún hombre juicioso sentenciará a favor de Cervantes», no les trobem imparcials; com tampoc ho són les d'En Mayans, quan en la *Vida de Cervantes* afirma que «su doctrina es pedantesca y su estilo lleno de impropiedades, solecismos y barbarismos, duro y desapacible y, en suma, digno del desprecio que ha tenido». No n'hi ha per tant! Cert que el Quixot d'En Fernández Avellaneda no es pot comparar amb el d'En Cervantes, però no està mancat de mèrit, i així ho observa un intel·ligent cervantista americà, N'Amenodoro Urdaneta, a l'escriure en *Cervantes y la crítica* (Caracas, 1877, p. 301) que hi ha que regonèixer un llenguatge castiç en sa major part i fins mèrit en la naturalitat, si bé considerat isoladament. Ningú ha fet crítica més justa i encertada que En Menéndez i Pelayo, quan diu que «el chiste es grosero, pero abundantísimo y espontáneo; la fuerza cómica brutal, pero innegable; el diálogo, aunque atestado de necedades que levantan el estómago en cada página, es propio y adecuado a los figurones rabelesianos que el novelista pone en escena; lo que decididamente rebaja tal libro a una categoría inferior, no sólo respecto a la obra de genio que Avellaneda toscamente profanaba, sino respecto de otras muchas de aquel tiempo que no pasan de ingeniosas y amenas, es el bajo y miserable concepto que su autor muestra de la vida; la vulgaridad de su pensamiento, la ausencia de todo ideal y de toda elevación estética, el feo y hediondo naturalismo en que con delectación se revuelca, la atención predominante que concede a los aspectos más torpes, a las funciones más ínfimas y repugnantes del organismo animal No es un escritor pornográfico, porque no lo toleraba ni su tiempo, ni el temple de su raza, pero es escritor escatológico y de los peor olientes que pueden encontrarse».*

* Menéndez i Pelayo, *Una nueva conjetura sobre el autor del «Quijote» de Avellaneda* (Madrid, *El Imparcial*, 15 febrer 1897).

Molt s'ha escrit referent a qui pot esser el «Licenciado Alonso Fernández de Avellaneda, natural de la villa de Tordesillas», com se llegeix en la portada, i encara que de la controversia en surt la llum, després de passar-nos tres segles pensant i discutint ens trobem igual que quan En Cervantes acabava la segona part del Quixot, i també hem de dir com ell : «...Si la buena suerte les truxere a conocer al autor...»,[1] «...pues no ossa parecer a campo abierto y al cielo claro, encubriendo su nombre, fingiendo su patria, como si huuiera hecho alguna trayción de lesa Magestad. Si por ventura llegares a conocerle...»,[2] tot lo qual demostra que En Cervantes ignorava el nom de l'autor del «segundo tomo».

S'ha dit tant sobres l'autor Fernández Avellaneda, que és difícil resumir tot quant s'ha conjecturat.

Segons En Perales,[3] el nom de l'autor del Quixot imprès a Tarragona en 1614 no és el que figura en la portada; i, apoiat en les frases d'En Cervantes quan parla d'En Fernández Avellaneda, ens fa saber que «no habiendo lugar que se llame Tordesillas en Aragon, se debe conjeturar que quien fingió la patria fingiría el nombre, a mas de que en todo el siglo XVI no se bautizó en la villa de Tordesillas, en Castilla, hombre alguno a quien se llamasse Alonso Fernandez de Avellaneda».

En 1737, En Mayans,[4] al publicar la biografía d'En Cervantes, creia que aquest havía sabut qui era el seu enemic, però «era muy poderoso quando... no se atrevió a nombrarle. Si ya no es que fuesse hombre tan vil y despreciable, que ni aun quiso que se supiesse su nombre para que con la misma infamia no lograsse alguna fama».

En 1780, opinava En Vicente de los Ríos[5] que devía esser un autor de comedies, enemic d'En Cervantes, per haver-se burlat en el cap. 48 del *Quijote* de la manera d'escriure per al teatre.

En 1797 digué En Pellicer,[6] que : «ni era Licenciado, ni se llamaba Alonso Fernández de Avellaneda, ni era natural de Tordesillas, sino aragonés... y por su estilo y lenguaje que le descubre y hace manifiesto... Más difícil es averiguar quien sea el verdadero escritor que se ocultó bajo de aquel nombre supuesto»; i a continuació parla de dos certamens celebrats a Saragossa l'any 1614, opinant que un dels poetes que va acudir a ells era l'autor del segón Quixot.

En 1808, En Cean Bermúdez,[7] coneixent els baixos i envejosos actes fets

1. *Don Quijote*, II, 74.
2. *Don Quijote*, II, pròleg.
3. Segona edició del Quixot d'En Fernández Avellaneda impresa a Madrid en 1732; vegi's el *Juicio de esta obra* en els preliminars.
4. *Vida de Cervantes*, § 64.
5. Edició del Quixot impresa a Madrid en 1780, primera de la R. Academia Espanyola, § 84.
6. *Quijote*, Madrid, 1797, I, CLIX.
7. En Rius (II, 431) ja diu «que en vista de los documentos que descubrió en 1808 principalmente *la Información de Argel* donde consta la enemistad de Juan Blanco de Paz y de Cervantes en Argel, imaginó que aquel es el supuesto Avellaneda».

pel pseudo dominic En Juan Blanco de Paz quan En Cervantes permanesqué en el cautiveri, opina que ell fou el veritable autor del Quixot imprès a Tarragona. Aquesta idea va esser sustentada amb ferm entusiasme per En Diaz de Benjumea en les seves obres *Estafeta de Urganda* (Londres, 1861) i *El correo de Alquife* (Barcelona, 1866).

En 1819 publicà En Fernández Navarrete una *Vida de Cervantes* per a acompanyar la quarta l'edició feta per la R. Academia Espanyola, i si bé l'esmentat biògraf no va afirmar categòricament res, va insinuar que «pudiéramos presumir que la circunspección y templanza de Cervantes hácia su rival procedió del apoyo y protección que este, como dominico y aragonés hallaría en el valimiento y autoridad del confesor del Rey Fray Luis de Aliaga, religioso de la misma orden y natural de Zaragoza».[1]

La conjectura que En Fernández Avellaneda era aragonès i pertanyía a l'Ordre de Sant Domingo, tingué un partidari amb En Clemencin, el qual, en la seva edició del Quixot, escriu[2]: «Resulta pues de las consideraciones precedentes, que el autor de la segunda parte del contrahecho Quijote fué aragonés; fraile dominico y morador de Toledo.»

En 1846 va publicar-se un llibre amb el títol de *El conde Duque de Olivares y el Rey Felipe IV*,[3] escrit per N'Adolf de Castro, en el que es deia que En Fernández Avellaneda fou el confessor del rei Felip III, fra Luis de Aliaga; idea que li havía insinuat diverses vegades En J. Cavaleri Pazos, «fundada su opinión en la semejanza de estilos que hay en esta obra y en la *Venganza de la lengua española contra el autor de cuento de cuentos por D. Juan Alonso Laureles, aragonés liso y llano y castellano revuelto*». Aquesta conjectura és la que ha tingut més partidaris, entre altres podem senyalar a N'Aurelià Fernández-Guerra en *Noticia de un códice de la Biblioteca Colombina* (Madrid, 1863), N'Hartzenbusch en diversos articles publicats en la *Revista de España* i en la *Gaceta Literaria* l'any 1862, i En Nieto en *Cervantes y el autor del falso Quijote* (Madrid, 1905).

Es veu que N'Adolf de Castro no estigué satisfet de sa conjectura, per quant en 1850, al publicar la tercera edició del seu debatut opuscle *El Buscapié*,[4] senyala la possibilitat que l'autor del Quixot, nat a Tarragona, podía esser el dominic palentí N'Alonso Fernández.[5]

1. Madrid, 1819, § 153.
2. Part segona, cap. LIX.
3. Imprès a Càdiç. Deu observar-se que En Rius (II, 431) per errada probablement de l'impressor, diu que dita obra pertany a 1864.
4. Edició del Quixot (Madrid, 1850), segons En Rius (II, 431).
5. Al tractar de *El Buscapié* ja farem detallada menció d'aquesta conjectura, sols direm que al principi apenes tingué partidaris, però avui dia ha pres molt peu aquesta idea. En Foulché-Delbosc creu que el nom de l'autor és el mateix que es llegeix en la portada del Quixot imprès a Tarragona en 1614, però sense presumir que sigui dominic ni palentí, segons me digué En

En 1852 se publicà un opúscol amb el títol de *Les deux Quichottes*,[1] on el seu autor, En Germond de Lavigne, entusiasta defensor de l'obra d'En Fernández Avellaneda, senyala com autor de la tan debatuda obra al rector de Villahermosa, En Bartolomé Leonardo de Argensola.

Fins ara són quatre els noms que s'han llençat com a autors de la continuació del Quixot, però encara es feren més atribucions, per exemple : el mateix Adolf de Castro, que en 1846 sostenía que era obra de fra Luis de Aliaga, i en 1850 la atribuía al P. Alonso Fernández, al publicar en 1872 el seu estudi *Miguel de Cervantes y dos inquisidores generales*[2] tornà a sostenir que «fr. Luis de Aliaga será tenido por el verdadero autor del *Quijote* conocido por el de Avellaneda», però en 1874, al publicar *Varias obras ineditas de Cervantes*,[3] afirmà que el desconegut autor no fou altre que l'autor dramàtic mexicà En Juan Ruiz d'Alarcón.

En 1873 aparegueren en la revista anglesa *The Ateneum*[4] uns articles amb el títol *Miguel de Cervantes of Alcalá de Henares and Carlo Emmanuele of Savoy and his Ass-colts*, en els quals es diu que En Fernández Avellaneda fou el polígraf alemany En Gaspar Schöppe.

El polemista cervantí Diaz de Benjumea, que tant s'havía entusiasmat i esforçat defensant la conjectura d'En Cean Bermúdez, al publicar *El Mensaje de Merlin*[5] llençà un altre nom, fou el de fra Andrés Pérez, autor de la *Pícara Justina*, idea que seguía sostenint tres anys després, al publicar *La Verdad sobre el Quijote*.

El director de la *Crónica de los Cervantistas*, En León Mainez, al donar a llum la *Vida de Cervantes*, en el tom primer de l'edició del Quixot impresa a Càdiç l'any 1876, opinà, coneguda la rivalitat entre En Lope de Vega i En Cervantes, que l'autor del llibre causa de tantes conjectures fou l'esmentat autor dramàtic.[6]

En la *Revista Contemporánea*[7] publicà En César Moreno García un estudi en el que deia que fra Luis de Granada havía passat també per autor del dit llibre.

Així estava la crítica quan En Menéndez i Pelayo publicà el seu magistral

Bonilla San Martín; En Fitzmaurice-Kelly (*Historia*, 1913, p. 288) s'inclina en igual sentit. Ultimament En Baig i Baños, en *Quién fué el Licenciado Alonso Fernández de Avellaneda* (Madrid, 1915), opina com En Castro.

1. París, Didier, 1852, p. 26.
2. Càdiç, Macià, 1872.
3. Madrid, 1874; en la pàg. 199 comença un estudi amb el títol de *Cervantes y Alarcón : Alarcón fué el fingido Avellaneda*.
5. Londres, 12 i 19 abril, núms. 2372 i 2373.
4. Londres, 1875.
6. En la pàg. 172, diu : «Nosotros tenemos por cierto que el autor del falso *Quijote* fué Fray Lope Felix de Vega Carpio».
7. Madrid, 15 abril 1896.

Biblioteca de Catalunya

article *Una nueva conjetura sobre el autor del Quijote de Avellaneda,*[1] on desvirtúa una per una totes les hipòtesis sostingudes fins llavors, dient que al seu entendre bé podría esser N'Alfonso Lamberto, poeta que va concórrer als dos certamens celebrats a Saragossa en 1614, esmentats per En Pellicer.

Al poc temps, en maig i novembre de 1897 i abril de 1898, varen aparèixer en *La España Moderna* uns articles firmats per Na Blanca de los Ríos de Lampérez,[2] en els quals es deia que el tipu d'En Sancho Panza escau amb el de Fra Gabriel Tellez, i que aquest pot esser el tan debatut autor.

En la *Historia de la Literatura Española,*[3] d'En Fitzmaurice-Kelly, s'hi llegeix una nota, feta per N'Adolfo Bonilla i Sanmartín, en la que es diu : «tengo indicios (nada más que indicios) de que Pedro Liñán de Riaza, sea el supuesto Avellaneda».

El director de la Biblioteca Nacional de Buenos Aires, En Pablo Groussac, publicà en 1903 un llibre amb el títol de *Un énigme littéraire* : *Le «Don Quichotte» d'Avellaneda,*[4] i en ell se diu, amb aire un xic petulant, que l'autor del segón Quixot fou el valencià En Juan Martí.

Aquestes són les conjectures fetes referents a qui pot esser l'autor del «Segundo tomo» del Quixot. N'hi ha per a tots els gustos, i desprès de tot, encara se segueix preguntant : Qui és N'Alonso Fernández de Avellaneda?

Hem vist exemplars d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional i en la de N'Antoni Graiño (Madrid), també n'hi ha en el British Museum (Londres). D'un exemplar d'aquesta edició se'n donaren, en la venda Huth, 20 lliures esterlines.

21 Novelas | exempla- | res de Migvel | de Ceruantes Saauedra, | Dirigido a don Pedro Fer- | nandez de Caſtro, Conde de Lemos, de Andrade, y de | Villalua, Marques de Sarria, Gentilhombre de la Ca- | mara de ſu Mageſtad, Virrey, Gouernador y Capitan | General del Reyno de Napoles, Comendador de | la Encomienda de la Zarça de la | Orden de Alcan | tara. | Año [Floró.] 1615. | Con licencia | En Pamplona, por Nicolas de Aſ- | ſiayn, Impreſſor del Reyno de | Nauarra. [30 - I

p. 135 × 90 mm. c. 124 × 76 mm. (8.º). 8 ff. s. n. + 391 ff. + 1 f. s. n. Relligadura de marroquí de Llevant, color tabac, amb daurats als plans, cantells i contracantells (Pierson). Adalt de la portada, escrit a mà : «Ex Biblioth. Franc. Ott. Leukheri. 1685».

1. *El Imparcial*, Madrid, 15 febrer 1897.
2. *Algunas observaciones sobre el Quijote de Avellaneda.*
3. Madrid, *La España Moderna* (1901), p. 371.
4. París, Alphonse Picard et fils, 1903.

Les fulles preliminars, sense numerar, comprenen : Portada, Taula, Aprovació firmada per fra Pedro de Olivares (Pamplona, 29 setembre 1613), Llicencia per En Pedro de Zunçarren (Pamplona, 11 gener 1614), Pròleg d'En Cervantes, Dedicatoria al Comte de Lemos i Versos-elogi del Marquès d'Alcanyiç, Fernando Bermúdez i Fernando de Lodeña.

El text comprèn 391 fulles numerades, i la última, que no n'està, conté el colofó, que diu : «En Pamplona, | Por Nicolas de Afsiayn, Impreffor | del Reyno de Nauarra. | Año M. DC. XV.»

L'ordre de les novel·les, és el següent : *La Gitanilla*, f. 1; *El Amante liberal*, f. 54; *Rinconete y Cortadillo*, f. 94; *La Española Inglesa*, f. 124; *El Licenciado Vidriera*, f. 158 v.; *La fuerça de la sangre*, f. 179 v.; *El Zeloso Estremeño*, f. 196; *La illustre Fregona*, f. 225; *Las dos Doncellas*, f. 269; *La señora Cornelia*, f. 301; *El casamiento engañoso*, f. 331 v. i *Coloquio que passó entre Cipion y Bergança*, f. 342 v.

Com pot veure's, aquesta edició segueix fulla per fulla i ratlla per ratlla a la feta pel mateix impressor l'any anterior (núm. 17); corretgint les poques errades que s'havíen senyalat en la de 1614, si bé en deixà d'altres perquè no s'havíen esmentat en la taula de les errades:

Pamplona, 1614		Pamplona, 1615	
f. 2 v.	... en dar stuto ...	f. 2 v.	... en dar fruto ...
f. 3 v.	... a tan menudo ...	f. 3 v.	... a tan menudo ...
f. 4.	... Missa de partida ...	f. 4.	... Missa de parida ...
f. 76.	... fuesse a costantinopla ...	f. 76.	... fuesse a Costantinopla ...
f. 94.	... Bienes verdad que ...	f. 94.	... Bien es verdad que ...
f. 386.	... el mismo Sathanas ...	f. 386.	... el mismo Sathanas ...

Sabem hi ha un exemplar d'aquesta edició en el British Museum (Londres, 12490. aaaa. 15.).

22 Novelas | Exemplares | de Migvel de | Ceruantes Saauedra. | [Segueix a 2 cols. 1.ª col.:] La Gitanilla. | El Amante liberal. | Rinconete y Cortadillo. | La Efpañola Inglefa. | El Licenciado Vidriera. | La fuerca de la fangre. | [2.ª col.:] El zeloso eftremeño. | La illuftre Fregona. | Las dos Donzellas. | La Señora Cornelia. | El cafamiento engañofo. | La de los Perros. | [Escut de l'impressor.] | En Milan, | A cofta de Iuan Baptifta Bidelo | Librero. | M. DC. XV. [30-I

p. 137 × 66 mm. c. 114 × 57 mm. (12.º). 12 ff. s. n. + 763 pp., la següent, en blanc, s. n. La foliació salta de la pàgina 144 a la 147. Relligadura en marroquí vermell, amb filets als plans i cantells; talls daurats (David). A la portada, la marca : «Ex. Bibl. | Ios Ren. Card | Imperialis».

Les fulles preliminars, sense numerar, comprenen : Portada, Llicencia, Dedicatoria de l'editor a En Luigi Trotti, Pròleg d'En Cervantes, Dedicatoria al

Comte de Lemos, Versos-elogis del Marquès d'Alcanyiç, Fernando Bermúdez i Fernando Lodeña, Aprovacions de fra Juan Bautista (Madrid, 9 juliol 1612), Doctor Cetiua (sic) (Madrid, 9 juliol 1612), fra Diego de Hortigosa (Madrid, 8 agost 1612) i Salas Barbadillo (Madrid, 31 juliol 1615).

L'ordre de publicació de les novel·les és el següent : *La Gitanilla*, p. 1; *El amante liberal*, p. 104; *Rinconete y Cortadillo*, p. 183; *La Española inglesa*, p. 241; *El licenciado Vidriera*, p. 309; *La fverça de la sangre*, p. 349; *El zeloso estremeño*, p. 381; *La illustre fregona*, p. 438; *Las dos donzellas*, p. 523; *La señora Cornelia*, p. 585; *El casamiento engañoso*, p. 645, i *Coloquio que passó entre Cipion y Bergança*, p. 667.

Sembla que el text segueix al de l'edició impresa a Brussel·les l'any 1614 (núm. 18).

Sabem hi ha exemplars d'aquesta edició en el British Museum (Londres, 12490. a. 3.) i en la Bibliothèque Nationale (París, Y². 11050 i 21935).

23 Segvnda parte | del Ingenioso | cavallero Don | Qvixote de la | Mancha. | Por Miguel de Ceruantes Saauedra, autor de fu primera parte. | Dirigida a don Pedro Fernandez de Caftro, Conde de Le- | mos, de Andrade, y de Villalua, Marques de Sarria, Gentil- | hombre de la Camara de fu Mageftad, Comendador de la | Encomienda de Peñafiel, y la Zarça de la Orden de Al- | cantara, Virrey, Gouernador, y Capitan General | del Reyno de Napoles, y Prefidente del fu- | premo Confejo de Italia. | Año [Escut de l'impressor : POST TENEBRAS SPERO LVCEM.] | 1615 | Con privilegio, | En Madrid, Por Iuan de la Cuefta. | vendese en cafa de Francifco de Robles, librero del Rey N. S. [Vitr. I

p. 183 × 119 mm. c. 167 × 98 mm. (8.º). 8 ff. s. n. + 280 ff. + 4 de taula i colofó s. n. Relligadura en xagrí verd; talls daurats (Domenech).

Les fulles preliminars, sense numerar, comprenen : Portada, Tassa firmada per Hernando de Vallejo (Madrid, 21 octubre 1615), Llista de les errades per En Murcia de la Llana (Madrid, 21 octubre 1615), Aprovacions d'En Gutierre de Cetina (Madrid, 5 novembre 1615), del mestre Valdivielso (Madrid, 17 març 1615) i del llicenciat Marquez Torres (Madrid, 27 febrer 1615), Privilegi firmat per En Pedro de Contreras (Madrid, 30 març 1615), Pròleg d'En Cervantes i Dedicatoria al Comte de Lemos.

El text comprèn les 280 fulles numerades; les quatre fulles últimes, sense numerar, les ocupen l'índex dels capítols i el colofó, que diu : «En Madrid, | por Iuan de la Cuefta. | Año M.DC.XV.»

Es la primera edició de la segona part, impressió descuidada, sense gust tipogràfic, amb moltes errades i faltes de puntuació.

Anava En Cervantes treballant en aquesta part del Quixot, trobant-se, al nostre entendre, en el cap. LIX, quan va aparèixer el d'En Fernández Avellaneda (núm. 20), i llavors, sense deixar la ploma de la mà, com sol dir-se, amb presses i a corre-cuita, acabà el treball, tant de temps començat, i totseguit el donà a la impremta.

L'èxit amb que fou rebut el llibre, ho diu el nombre d'edicions que es feren ràpidament; segons el parer d'eminents crítics, aquesta segona part supera a la publicada en 1605.

Hem vist exemplars d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional i en la de la R. Academia Espanyola (Madrid), i sabem n'hi ha en el British Museum (Londres, C. 59. c. 34. i G. 10174.); segons En Rius (I, 12), l'exemplar que té la Biblioteca de Boston, que pertenesqué a En Ticknor, té borrada la frase del capítol XXXVI, que diu : «y advierta Sancho, que las obras de caridad que se hacen tibia y flojamente no tienen mérito, ni valen nada».

El facsímil de la portada es pot veure en la *Iconografía*, II, i l'edició ha estat reproduïda per En Muntaner i Simón i En López Toledano (Barcelona, 1897 i 1905) i The Hispanic of Society America (sense any).

24 Ocho | Comedias, y ocho | Entremeses nvevos, | Nunca reprefentadcs. | Compvestas por Migvel | de Ceruantes Saauedra. | Dirigidas a Don Pedro Fer- | nandez de Caftro, Conde de Lemos, de Andrade, | y de Villalua, Marques de Sarria, Gentilhombre | de la Camara de fu Mageftad, Comendador de | la Encomienda de Peñafiel, y la Zarça, de la Or- | den de Alcantara, Virrey, Gouernador, y Capi- | tan general del Reyno de Napoles, y Prefi- | dente del fupremo Confejo | de Italia. | Los titvlos destas ocho comedias, | y fus entremefes van en la quarta hoja. | Año [Floró.] 1615. | Con Privilegio. | En Madrid, Por la viuda de Alonfo Martin. | A cofta de Iuan de Villarroel, mercader de libros, vendefe en fu cafa | a la plaçuela del Angel. [Vitr. I

p. 200 × 136 mm. c. 178 × 105 mm. (8.º). 4 ff. s. n. + 257 ff. (realment 259 : repeteix dues vegades la numeració dels folis 239, 240). En la portada, adalt, escrit de mà : «W. G. T. Barter». Relligadura en vedell, amb daurats als plans i al llom.

Les fulles preliminars comprenen : Portada, Privilegi firmat per N'Hernando de Vallejo (Valladolid, 25 juliol de 1615), Tassa pel mateix Vallejo (Madrid, 22 setembre 1615), Fe d'errades firmada a Madrid pel llicenciat Murcia de la Llana (13 setembre 1615), Aprovació per En Josef de Valdivielso (Madrid, 3 juliol 1615), Pròleg d'En Cervantes, Dedicatoria d'aquest al Comte de Lemos i Llista de les Comedias i Entremeses.

L'ordre de les *Comedias* és el següent : *El Gallardo Español*, f. 1; *La casa*

de los Zelos, f. 29 v.; *Los baños de Argel*, f. 58; *El Rvfián dichoso*, f. 86; *La gran Sultana D.ª Catalina de Ouiedo*, f. 112 v.; *El Laberinto de amor*, f. 138; *La entretenida*, f. 168 v., i *Pedro de Urdemalas*, f. 195 v.; els *Entremeses* comencen en la fulla 220 v., i és el primer *El juez de los Divorcios*, *El Rufián viudo, llamado Trampazos*, f. 224 v.; *La elección de los Alcaldes de Daganzo*, f. 230; *La Guarda cuidadosa*, f. 235; *El Vizcaino fingido*, f. 240; *El retablo de las marauillas*, f. 243 v.; *La Cueua de Salamanca*, f. 248, i *El viejo zeloso*, f. 253.

Es la primera edició de les comedies d'En Cervantes, obra inèdita, ja que, com diu el mateix autor en la dedicatoria, «si alguna cosa razonable llevan, es que no van manoseadas ni han salido al teatro, merced a los farsantes que de puro discretos, no se ocupan sino en obras grandes y de graves autores».

En Pérez Pastor ha donat a conèixer l'anotació d'haver-se entregat a la Germandat d'Impressors de «San Juan Evangelista á la Porta-Latina» dos exemplars de dita obra (*Documentos*, I, LII). Hem de fer constar que s'ha trobat un altre document que fa referencia a una comedia d'En Cervantes, si bé no correspòn a cap de les impreses en aquest tom; es tracta de *La Confusa*, que segons el mateix autor fou obra molt ben rebuda pel públic.[1] El document que fem menció, donat a conèixer per En Rodríguez Marín, fa saber que per la quantitat de quaranta ducats va vendre En Cervantes a En Gaspar de Porres la dita comedia i *El trato de Costantinopla y muerte de Selim*.[2]

Tots els biògrafs d'En Cervantes, des d'En Mayans fins a En León Mainez, han tractat, amb més o menys extensió, d'aquestes obres escèniques, i tots estàn conformes amb els elogis dedicats als *Entremeses;* en canvi, si bé alaben les *Comedias*, no ho fan de manera franca i entusiasta.

1. Vegi's el cap. IV del *Viaje del Parnaso*, quan diu :

> «Soy por quien *la Confusa* nada fea
> Pareció en los teatros admirable
> Si esto a su fama es justo se le crea.»

2. «Sepan quantos la presente escritura de obligaçion y conzierto vieren como yo Miguel de Cerbantes, rresidente en esta corte, de la vna parte y de la otra Gaspar de Porres, autor de comedias, estante al presente en esta corte, de la otra, y dezimos que es ansi que yo el dicho Miguel de Cerbantes estoy conbenido y conzertado con el dicho Gaspar de Porres en que le tengo de dar dos comedias, la vna llamada La Confusa y la otra el trato de Costantinopla y la muerte de Celin, y la comedia Confusa la he de dar dentro de quinze dias de la fecha desta carta y la otra del dicho trato de Costantinopla y muerte de Celin para ocho dias antes de pasqua de flores primera que berná de la fecha desta; y por ellas el dicho Gaspar de Porres me ha de dar quarenta ducados en rreales y para en quenta dellos confiesso auer recebido del dicho Gaspar de Porres luego de presente veinte ducados en rreales de que me doy por contento y entregado a toda mi voluntad... en testimonio de lo qual otorgamos la presente carta en la manera que dicha es para cada vna de nos las partes la suya, ante el presente escribano publico e testigos de yuso escritos, que fue fecha e otorgada en la villa de Madrid, a cinco dias del mes de Marzo de mill e quinientos e ochenta y cinco años...» (F. Rodríguez Marín, *Una escritura inédita de Cervantes; La Ilustración Española y Americana*, 8 maig 1913; XCV, p. 294.)

Parlant de les *Comedias*, En Moratín[1] ens fa saber, que «bien lejos de contribuir a mejorar el teatro como pudiera haberlo hecho, sólo atendió a buscar en él los socorros que necesitaba su habitual pobreza, escribiendo como los demás y olvidando lo que sabía para acomodarse al gusto del público y merecer su aplauso»; més entusiastes són les següents paraules d'En León Mainez,[2] al dir que «si bien sus comedias eran algunas, casi las más, dignas de su talento y de su inventiva, no podían competir con las que entonces se aplaudían, encomiaban y sublimaban de Lope, Mira de Amescua, Tárraga...»; En Menéndez i Pelayo, en memorable sessió cervantina,[3] ens deia que «si no hubiese compuesto más que la *Numancia* y las comedias, su importancia en los anales de la escena patria no sería mayor que la de Juan de la Cueva o Cristóbal de Virués». Si bé al parlar de les *Comedias* els crítics ho fan amb certs respectes i no es llencen a l'elogi, al tractar dels sainets o «entremeses» hi ha més unanimitat, dient amb N'Arrieta que «son, después del Quijote, las obras maestras de Cervantes, en donde luce y campea su talento cómico, festivo y satírico, su gran conocimiento del mundo y de los hombres a quienes supo pintar como nadie».[4] Es en aquest genre d'obres on es troba a En Cervantes, el de la prosa fàcil i inimitable estil;[5] segons un idòlatra cervantista[6] es troba en els sainets vivesa en les descripcions, exactitut en els tipus i caràcters i gust en saber presentar les accions..., són composicions lleugeres, xistoses i divertides, que se avenien amb l'esperit observador i epigramàtic del gran novelista.

Vegi el lector l'important estudi d'En Cotarelo i Mori en la *Colección de Entremeses* (I, p. LXV) i *El Teatro de Cervantes* d'En Cotarelo i Valledor.

Hem vist un exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid), i sabem ne té un el ja esmentat Cotarelo i Mori (Madrid); també n'hi ha en el British Museum (Londres, C. 59. e. 3. i G. 10183.) i Bibliothèque Nationale (París, Rés. p. Yg. 13). En el Catàleg Quaritch de 1878 va figurar-hi un exemplar amb el preu de 48 lliures esterlines.

24ª Ocho | Comedias, y ocho | Entremeses nvevos, | Nunca reprefentados. | Compvestas por Migvel | de Ceruantes Saauedra. | Dirigidas a Don Pedro | Fernandez de Caftro, Conde de Lemos, de An- | drade, y de Villalua, Marques de Sarria, Gentil- | hombre de la Camara de fu Mageftad, Comen | dador de la

1. *Origenes del Teatro Español.*
2. *Vida de Cervantes*, p. 271.
3. Discurs llegit en la sessió celebrada en el paraninf de la Universitat de Madrid, el 8 de maig de 1905, amb motiu del III Centenari del Quixot.
4. *Principios filosóficos de la Literatura*, d'En Batteux (Madrid, 1797-1805).
5. Gil i Zárate, *Manual de Literatura.*
6. León Mainez, *Vida de Cervantes*, p. 313.

Encomienda de Peñafiel, y la Zarça, | de la Orden de Alcantara, Virey, Gouernador, y | Capitan general del Reyno de Napoles, y | Prefidente del fupremo Confe- | jo de Italia. | Los titvlos destas ocho comedias, y | fus entremefes, van en la segunda hoja a la buelta. | Año [Floró.] 1615. | Con privilegio. | En Madrid, Por la viuda de Alonfo Martin de Balboa. | A cofta de Juan de Villaroel, mercader de libros, vēdenfe en fu | cafa a la plaçuela del Angel. [Vitr. I

p. 201 × 141 mm. c. 178 × 105 mm. (8.º). 2 ff. s. n. + 257 ff. a dues columnes (en realitat 259, ja que els ff. 239 i 240 són repetits) + 1 f. s. n. amb el colofó. Relligadura vella en pell, amb filets daurats als plans.

Les dues fulles preliminars, abans del text, corresponen : Portada, Privilegi per Hernando de Vallejo (Valladolid, 25 juliol 1615), Tassa pel mateix Hernando de Vallejo (Madrid, 22 setembre 1615), Fe de errades firmada pel llicenciat En Murcia de la Llana (Madrid, 13 setembre 1615), Aprovació d'En Joseph de Valdivieso (Madrid, 3 juliol 1615), i Títol de les Comedies i Entremesos.

L'ordre de les comedies és el següent : *El Gallardo Español,* f. 1-29; *La casa de los zelos,* f. 29 v.-57 v.; *Los baños de Argel,* f. 58-85 v.; *El Rufián dichoso,* f. 86-112; *La gran Sultana D.ª Catalina de Ouiedo,* f. 112 v.-137 v.; *El Laberinto de amor,* f. 138-168; *La entretenida,* f. 168 v.-195; *Pedro de Urdemalas,* f. 195 v.-220. Al verso de la fulla 220 comencen els entremesos, i el primer és *El juez de los divorcios,* f. 220 v.-224; *El rufián viudo llamado Trampazos,* f. 224 v.-230; *La elección de los Alcaldes de Daganço,* f. 230-235; *La Guarda cuydadosa,* f. 235-239, en el text, per errada, 258; *El Vizcaino fingido,* f. 240-243 v.; *El retablo de las marauillas,* f. 243 v.-248; *La Cueua de Salamanca,* f. 248-252 v., i *El viejo zeloso,* f. 253-257 v.

En la última fulla del llibre hi ha el colofó, que diu : «En Madrid | Por la viuda de Alonfo Martin. | Año MDCXV.»

Com pot veure el lector, l'exemplar descrit anteriorment i aquest són, pel que fa referencia al text, iguals; té el mateix nombre de fulles, les comedies i entremesos comencen en les mateixes pàgines en una i en l'altra. Les diferencies es troben solament en la portada i en els preliminars; l'edició primera té quatre fulles sense numerar abans del text, i aquesta solament dues; a més, manca el pròleg d'En Cervantes i la dedicatoria al Comte de Lemos. En Rius (I, 1098) diu que «la falta de estas dos importantes piezas haría sospechar que esta impresión es furtiva, si no lo contradijera la exactitud del texto y de la composición tipográfica, así como el esmero de la estampación. El papel es fino y delgado», mentre que en l'anterior és més gruixut. En efecte, el text i els descuits tipogràfics són absolutament iguals en ambdós exemplars, com se dedueix de la compulsa següent:

Primera : 1615	Segona : 1615
Fulla 15, per errada 14.	Igual a la primera.
Hi ha dues fulles amb el núm. 35, la primera deuría esser 34.	» » »
La fulla 69 diu, per errada, 59.	» » »
» 127 » » 121.	» » »
» 136 » » 138.	» » »
» 151 » » 152.	» » »
» 182 està posat d'aquesta manera: z18.	» » »
» 222 diu, per errada, 122.	» » »
» 233 » » 232.	» » »
La numeració, després de la fulla 237, segueix aquest ordre : 238, 238, 240, 239 i 240.	» » »

Però, encara es poden senyalar més punts d'igualtat entre una i altra edició:

Al verso de la segona fulla que porta el núm 238, els finals de les primeres ratlles de la segona columna, estàn un xic caiguts; lo mateix passa en aquest segón exemplar; en la fulla 50 es llegeix un vers, que diu : *el adema n yo le alabo*, i d'igual manera està compost en l'altra edició; al fol. 60 v. posà el caixista un espai entre *quan do* del vers : «*quando despauorido y sin aliento*»; cosa igual passa en l'altra edició; en la fulla 144, en l'epígraf «*Del laberinto de amor*», la *e* de *labe* està accentuada en ambdúes edicions; en la fulla 149, última ratlla, s'hi llegeix un vers, que diu : «*si el Principe se has ngañado*», i així apareix escrit en les dues edicions.

Exemplar com el descrit no en coneixem cap.

25 Le Valevrevx Don | Qvixote | de la Manche, | ov | l'histoire de ses grands | Exploicts d'armes, fideles Amours, & | Aduentures eftranges. | Oevvre non moins vtile | que de plaifante & delectable lecture. | Traduit fidelement de l'Efpagnol de Michel de Cer- | vantes, & dedié au Roy, | Par Cesar Ovdin, Secretaire Interprete de fa Maiefté és Langues | Germanique, Italienne, & Espangole; & Secretaire ordinaire | de Monfeigneur le Prince de Condé. | Seconde Edition, reueuë & corrigée. | [Escut de l'editor : QVICQVID AGAS SAPIENTER AGAS ET RESPICE FINEM.] | A Paris, | Chez Iean Foüet rue fainct Iacques à l'enfeigne | du Rofier. | M. DC. XVI. | Auec priuilege de fa Majesté. [30 - III

p. 166 × 104 mm. c. 139 × 73 mm. (8.º). 8 ff. s. n. + 720 pp. + 4 ff. s. n. Relligadura en pell Llevant marró; cantells, contracantells i talls daurats (David). Al fol. 1 de guarda, verso, ex-libris de la Biblioteca Cervantica d'En L. Rius. La paginació recula de la p. 672 a la 567, de manera que el llibre, lo mateix que l'edició de 1614, té en realitat 736 pp.

Les fulles preliminars, sense numerar, comprenen : Portada, Dedicatoria del traductor al rei, Pròleg d'En Cervantes, Privilegi del rei a En Foüet per a «dix ans entiers» (París, 17 març 1614), i una Advertencia al llegidor.

El text correspòn a les pàgs. 1-736, i la taula a les últimes fulles sense numerar.

A primer cop de vista sembla que és la mateixa edició de 1614, car té igual nombre de pàgines de text i taula i la mateixa errada en la numeració (vegi's l'observació feta referent a la pàg. 673); però una compulsa entre un i altre exemplar demostra que és una nova edició:

París, 1614	París, 1616
Final pàg. 1. ... sin drap.	Final pàg. 1. ... vn saye
» » 5. ... vn grand	» » 5. ... vn grand de-
» » 7. ... il deninst	» » 7. ... autre chose
» » 9. ... fut qu'il	» » 9. ... vint en

En la portada i advertencia es diu que ha estat revisada i corretgida; hem compulsat algunes pàgines i hem vist que moltes errades de la primera edició han passat a aquesta, si bé hi hem trobat també algunes correccions:

París, 1614		París, 1616	
p. 5.	... les quelles toutes rouillees & pleines de moisissure, il y auoit plusieurs siecles qu'elles estoient mises & oubliees en vn coing ...	p. 5.	... les quelles depuis plusieurs siecles ayant esté mises & oubliees en vn coing, estoient toutes roüillees & pleines de moisisseures ...
p. 27.	... dame Tobosa ...	p. 27.	... Dame Tobosa ...
p. 274.	... accuser de traistre & pariure ...	p. 274.	... accuser de trahison & de pariurement ...
p. 299.	... de faire des autres benefices ...	p. 299.	... de faire tout plein d'autres benefices ...

En Brunet* diu que l'edició de 1616 és la més antiga; segurament l'anotà al seu llibre tenint a la vista un senzill apuntament i no un exemplar, per quant en ell hauría pogut llegir que era «seconde edition ...»

Al final de l'advertencia l'editor ens parla de «un second tome que ie te doneray en bref»; es veu que feia referencia a la segona part, i tenía pensat publicar-la pròximament.

No coneixem cap més exemplar d'aquesta edició que aquest; En Rius (I, 460) diu que en tenía un Mr. Daguin, però entre el d'En Bonsoms i el del bibliòfil francès s'hi veuen qualques diferencies, referents totes elles a les fulles preliminars del tom. La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 235.

* *Manuel du Libraire*, París, 1860, I, 1751.

26 Segvnda parte | del Ingenioso | Cavallero | Don Quixote de la Mancha. | Por Migvel de Cervantes | Saauedra, autor de ſu primera parte. | Dirigida a Don Pedro Fernandez de Caſtro, Conde de Le- | mos, de Andrade y de Villalua, Marques de Sarria, etc. | Virrey, Gouernador, y Capitan General del Reyno de | Napoles, y Presidente del ſupremo Conſejo de Italia. | [Gravat.] | En Valencia, En caſa de Pedro Patricio Mey, jun- | to a San Martin. 1616. | A coſta de Roque Sonzonio Mercader de Libros. [Vitr. II

p. 139 × 89 mm. c. 124 × 75 mm. (8.º). 8 ff. s. n. + 766 pp. + 8 ff. s. n., la última blanca. Les pp. 590 i 591 van comptades dues vegades. Relligadura com el núm. 6 (Gruel).

Les fulles preliminars, sense numerar, corresponen : Portada, Llicencies firmades respectivament pel Dr. Martínez (Valencia, 27 maig 1616) i el llicenciat En D. Abbad Huerta (Valencia, 27 gener 1616), Pròleg d'En Cervantes i Dedicatoria al Comte de Lemos.

El text comprèn les pàgs. 1-768, i les últimes fulles, que són sense numerar, pertanyen a l'Index i Colofó, que diu : «En Valencia, | En caſa de Pedro Patricio Mey, junto | a San Martin. | MDCXVI.»

En aquesta edició es corretgiren moltes de les errades de la de Madrid, 1615 (núm. 23). El tamany és el mateix que el de les edicions de la primera part fetes en 1605 (núms. 6 i 7) pel mateix impressor.

Referent a la supressió de les paraules que en el cap. XXXVI posa En Cervantes en boca de la Duquesa, hem de manifestar que fins la present edició no l'hem vist, i això que per les nostres mans han passat alguns exemplars d'edicions anteriors. Al nostre entendre, el censor valencià, més meticulós que el de Castella, borrà les paraules «y advierta Sancho que las obras de caridad que se hacen tibia y flojamente no tienen mérito, ni valen nada»; cert que en els exemplars de 1615 hi figuraven les paraules abans transcrites, i que a Espanya se suprimiren en les edicions posteriors del Quixot, però això no és ço que diu En Rius (I, 12) que de l'edició de Madrid de 1615 existeixen ja exemplars amb dita supressió. Referent a aquest assumpte, vegi's En Cortejón *(Quijote,* V, 200), el qual, a nostre entendre, no va gens descaminat.

Hem vist un exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid) i n'hi ha també en el British Museum (Londres, G. 10148.). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía,* 12.

27 Segvnda Parte | del | Ingenioso | Cavallero Don | Qvixote de la | Mancha. | Por Miguel de Ceruantes Saauedra autor de ſu | primera parte. | Dirigida à don Pedro Fernandez de Castro, Conde de Le- | mos, de Andrade, y de Villalua, Mar-

ques de Saria, Gen- | tilhombre de la Camara de fu Mageftad, Comendador de | la Encomienda de Peñafiel y la Zarça, de la Orden de Al- | cantara, Virrey, Gouernador, y Capitan General del Rey- | no de Napoles, y Prefidente del fupremo Confejo de Italia. | [Gravat.] | En Brvselas, | Por Huberto Antonio, impreffor jurado cerca | del Palacio, 1616. [30 - III

p. 189 × 102 mm. c. 143 × 80 mm. (8.º). 8 ff. s. n. + 687 pp., la següent en blanc s. n. Relligadura en mig xagrí vermell amb puntes, i talls daurats. En la portada, escrit de mà : «ex libris S. Sulpitii Bicishones». Ex-libris de la Biblioteca Cervàntica d'En L. Rius al contraplà.

Les fulles preliminars, sense numerar, corresponen : Portada, Dedicatoria al comte de Lemos, Pròleg, Aprovacions d'En Gutierre de Cetina (Madrid, 5 novembre 1615) i En Joseph de Valdivielso (Madrid, 17 març 1615) corresponents a l'edició de 1615, el Privilegi per a aquesta edició a favor de N'Huberto Antonio «por espacio de seis años», amb data de 4 febrer de 1616, i la Taula.

El text va de la pàgina 1 a la 687, i segueix el de l'edició de Madrid de l'any anterior.

Probablement un dels primers exemplars d'aquesta edició que sortiren d'Espanya fou enviat a l'impressor jurat H. Antonio, el qual, l'any 1611, en companyía d'En Roger Velpius, donà a l'estampa una edició del Quixot. Rebre l'exemplar i començar a treballar per a la publicació d'aquesta segona part, es veu que fou cosa d'un moment, per quant amb data de 4 de febrer de 1616, se li donava llicencia per a imprimir aquesta continuació de l'obra d'En Cervantes. En aquesta edició no hi figuren les paraules que en boca de la duquesa posà En Cervantes en el cap. XXXVI, i que hem esmentat al tractar de l'edició de Valencia d'aquest mateix any (núm. 26).

Hem vist exemplars d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional, R. Academia Espanyola (Madrid) i en la d'En Cortejón (Barcelona); sabem també que n'hi ha en la d'En Menéndez i Pelayo (Santander), en la Hispanic Society of America (New-York), en el British Museum (Londres, C. 63. f. 6. i Cerv. 24.) i Bibliothèque Nationale (París, Y². 10861 i Rés. Y². 2324). Se pot veure la reproducció de la portada en la *Iconografía*, 13.

28 Primera parte. | De la Galatea, | Dividida en seys | libros. | Compnefta por Miguel de Ceruantes. | Dirigida al Illuftrifsi. feñor Afcanio Colona, | Abad de fanta Sofia | [Gravat.] | 39º | Con licencia. | En Valladolid, Por Francisco Fernandez de Cordoua. | Año de 1617. | A cofta de Geronymo Martinez mercader de libros. [30 - I

p. 144 × 93 mm. c. 119 × 72 mm. (8.º). 8 ff. s. n. + 307 ff. Relligadura en pell blava de Llevant, amb llom i plans decorats; contraplans de Llevant vermell, amb finíssims daurats (Chambolle-Duru). Portada apedaçada en la part superior.

En les vuit primeres fulles, sense numerar, hi figuren : Portada, Tassa (Madrid, 8 març 1617) i Fe d'errades (Valladolid, 26 febrer, 1617) signades, respectivament, per En Juan Gallo i N'Augustín de Vergara, l'Aprovació d'En Lucas Gracian de Antisco (Madrid, 1 febrer 1584), Privilegi del rei, signat per N'Antonio de Erasso (Madrid, 22 febrer, 1584), Dedicatoria a N'Ascanio Colona, Pròleg d'En Cervantes i els Sonets de Gálvez de Montalvo, Bargas Manrique i López Maldonado. Com pot veure's, aquests últims documents són copia de la primera edició; la portada i els dos següents són propis d'aquesta.

El text ocupa les 307 fulles numerades; repartit en sis llibres, com la primera edició (I, f. 1-45, per errada 53; II, f. 46-93 v.; III, f. 94-141; IV, f. 141 v.-193 v.; V, f. 194-245; VI, f. 245 v.-307). Al verso de la última, el colofó, que diu : «Impreffo en Valladolid, por | Francisco Fernandez | de Cordoua. | Año, 1617».

El model d'aquesta edició sembla fou un exemplar de la d'Alcalà, 1584, si bé, com diu En Rius (I, 202), va més ben puntuada.

En la portada de l'exemplar d'En Bonsoms s'hi llegeix *Primera Parte*, i en el del British Museum i R. Academia Espanyola *Tercera Parte*, però s'ha d'advertir que la «primera» és una correcció hàbilment feta a l'exemplar.

Existeix exemplar d'aquesta edició en el British Museum (Londres, C. 58. bb. 19.) i Bibliothèque Nationale (París, Y². 21963), i n'hi ha dos en la R. Academia Espanyola (Madrid).

9 Primera Parte | del | Ingenioso | Hidalgo Don | Qvixote de la | Mancha. | Compvesto por | Miguel de Ceruantes Saauedra. | Dirigido al Dvqve | de Bejar, Marquez de Gibraleon, Conde de | Benalcaçar, y Bañares, Vizconde de la Pue- | bla de Alcozer, señor de las villas de Capilla, | Curiel, y Burguillos. | [Gravat.] | En Brvcelas, | por Huberto Antonio, Impreffor de fus Altezas, en | la Aguila de oro, cerca de Palacio, año 1617. [30 - VIII

p. 170 × 107 mm. c. 144 × 84 mm. (8.º). 8 ff. s. n. + 583 pp. + 8 pp. s. n. Relligadura en pergamí de l'època, amb escudet i filets daurats als plans; talls daurats. A la portada, escrit a mà : «Monrii. S. Maximini».

En les vuit primeres fulles preliminars hi figuren : Portada, Dedicatoria al Duc de Béjar, Pròleg d'En Cervantes i Versos d'Vrganda la desconocida, Amadis de Gavla, Belianis de Grecia, Oriana, Gandalin, del Donoso Poeta, Orlando, Cavallero del Febo i el Diàleg entre Babieca i Rocinante; com se veu, han suprimit el sonet d'En Solisdan a Don Quixot.

Les 583 pàgines numerades, més tres sense numerar, pertanyen al text, seguint quatre planes d'índex i una amb el privilegi de l'edició impresa a Brussel·les per En Roger Velpius l'any 1607.

El privilegi de 1607 es donà a l'esmentat impressor per a sis anys; en 1611, aquest, junt amb N'Huberto Antonio, feren una nova edició aprofitant-se encara del privilegi de 1607, i ara publica N'Huberto Antonio la seva, i el privilegi és el mateix.

En Rius (I, 11), diu que «agotados los ejemplares de esta última, y con el fin de formar juego con la segunda parte publicada en 1616, hizo Huberto Antonio la presente edición, y por eso la encabezó con las palabras : «*Primera parte del ingenioso hidalgo...*».» Però cal dir que si el soci d'En Velpius féu una nova edició, poc es cuidà de corretgir les manifestes i clares errades que es llegeixen en la de 1611, i deixà la divisió en quatre parts, tal i com figura en les edicions de 1605 i en altres.

El facsímil de la portada d'aquesta edició es pot veure en la *Iconografía*, 15. Hem vist exemplars en la Biblioteca Nacional (Madrid), i també n'hi ha en el British Museum (Londres, C. 58. bb. 13.), en la Bibliothèque Nationale (París, Y². 10862), i en la col·lecció cervàntica de l'autor d'aquestes notes.

30 The | History of | Don-Qvichote. | The first parte. | Printed for Ed : Blounte

[Portada gravada.] [30-IV

p. 175 × 131. c. 160 × 88 mm. (8.º). 12 ff. s. n. + 572 pp. + 2 f. s. n. Relligadura en pergamí; talls daurats.

Les fulles preliminars d'aquest tom són : Portada, Dedicatoria d'En Shelton a Lord Walden, Pròleg d'En Cervantes i els Versos-elogis de N'Amadis of Gaule, Belianis of Greece, The Knight Alphebo, Orlando Furioso, Solis Dan, Oriana, Gandaline, el Dialogue betweene Babieca ... and Rozinante i Taula dels capítols.

El text comprèn les 572 pàgines numerades, més les quatre últimes que van sense numerar.

Entre la impressió que del Quixot se féu a Londres en 1612 (núm. 13) i la que es publicà uns quants anys després, hi ha diferencies notables. En Rius (I, 1085) senyala que en l'edició primera es menciona «Table of the first part» i en la segona edició «Table of the first booke», però no presenta cap de les moltes variants que es troben compulsant un i altre text; a més d'aquella, que En Rius diu que és la més important, n'hem observat d'altres que corretgeixen el text o que són correccions d'errades:

Primera edició, 1612		Segona edició, 1617?	
p. 1.	... a Yeoman of their calling that use to pile up in their hals olde Launces, ...	p. 1.	... a Gentleman of their calling that use to pile up in their Hals old Launces, ...
p. 2.	... a little minced meate every night, ...	p. 2.	... a Galli-mawfry each night, ...
p. 64.	... as to want that, wherewith Platyr and others his like abounded; and therfore ...	p. 62.	... as to want that wherewith Platyr and others his like abounded; and therefore...
p. 205.	... and in the meane time to hide themselves for some dayes among those craggie and intrincate rockes, ...	p. 202.	... and in the meane time to hide themselves for some daies, among those craggy and intrincate rocks, ...

Amb tot i no tenir data la portada d'aquesta edició, la creiem anterior al 1618; no hem volgut seguir el criteri d'En Rius (I, 607), que fa edició completa del Quixot a aquesta primera part junt amb la de la segona que va publicar el mateix editor en 1620.

El dibuix de la portada, Don Quixot i Sancho a cavall, i al fons, al cim d'una muntanya, un molí de vent, fou reproduït en una edició francesa, l'exemplar de la qual no figura en la col·lecció Bonsoms (*Iconografía,* 236) : «Seconde partie de | l'Histoire | de l'ingenievx, | et redovtable, | Cheualier, | Don Qvichot | de la Manche. | Composée en Efpagnol, Par Miguel de Ceruantes, Saauedra. | Et traduicte fidelement en noftre Langue, | Par F. de Rosset | [Gravat : 81 × 62 mm.] | A Paris, | Chez la vefue Iacqves dv Clov, & Denis | Moreav, ruë S. Iacques, a la Salemandre. | M.DC.XVIII | Avec Priuilege du Roy.» Ara bé : aquest dibuix, ¿el copiaren els francesos de l'edició anglesa que descrivim? Al nostre entendre, sí; i estem completament d'acord amb el pensar d'En J. Ll. Pellicer, al tractar de l'esmentada portada : «El frontispicio de la primera edición inglesa impresa por Blounte, grabado en talla y vigorosamente dibujado, representa al insigne caballero y a su servidor montados en Rocinante y en el rucio : a sus pies la fantasía decorativa del artista trazó una especie de pedestal, raro y extravagante, en que figura el título del libro, ostentando el zócalo en un tarjetón el nombre del impresor. Aparte de la relevante candidez del dibujo, en las cabalgaduras, especialmente, débese notar en esa composición el carácter de los personajes, bien distintos por cierto del tipo que generalmente se ha asignado a cada uno de ellos. Es D. Quijote un caballero de testa noble é inteligente : Sancho no es el rústico gayán del vulgo, su mirada es fina y penetrante; la expresión revela una cierta ironía maliciosa, y por su aspecto total, mejor que un criado servil é inconsciente parece el compañero de su señor. Si no se achacara a resultados de una sugestión involuntaria ó á propósitos preconcebidos, afirmaría que la cabeza de D. Quijote me recuerda a Shakespeare, como en la de Sancho veo las facciones del John Bull creado por el humorismo de los artistas ingleses.»

En la *Iconografia*, 398, s'ha reproduït la portada d'aquesta edició, i n'hem vist un exemplar en la Biblioteca Nacional (Madrid), i n'hi ha en el British Museum (Londres, 91. i. 19.). D'un exemplar d'aquesta edició, junt amb un altre de la segona part, imprès en 1620, se'n donaren, en la venda Huth, 51 lliures esterlines.

31 El Ingenioso | Hidalgo Don Qvixote | de la Mancha. | Compuefto por Miguel de Ceruantes | Saauedra. | Dirigido al Dvqve de | Bejar, Marques de Gibraleon, Conde de Benalcaçar | y Bañares, Vizconde de la Puebla de Alcozer, | Señor de las villas de Capilla, Curiel, | y Burguillos. | Año [Gravat.] 1617. | Impreffo con li-

cencia, en Barcelona, en cafa de | Bautifta Sorita, en la Libreria. | A cofta de Raphael Viues mercader de libros. [Vitr. II

Segvnda Parte | del Ingenioso | Cavallero | Don Quixote de la Mancha. | Por Miguel de Servantes | Saauedra, autor de fu primera Parte. | Dirigida a Don Pedro Fernandez de Caftro, Conde de Lemos, | de Andrade, y de Villalua, Marques de Sarria, &c. Virrey, | Gouernador, y Capitan General del Reyno de Napoles, | y Prefidente del fupremo Confejo de Italia. | Año 1617 [Gravat.] | En Barcelona, En cafa de Sebastian Matevat. | A cofta de Rafel Viues mercader de Libros. [Vitr. II

p. 143 × 94 mm. c. 125 × 73 mm. (8.º). I, 16 ff. s. n. + 736 pp.; II, 6 ff. s. n. + 357 pp. n. + 7 pp. s. n. Relligadura en pasta de l'època; talls daurats. En la tercera fulla de guarda es llegeix : «A Don Luiz Dubeux, Su amigo Ed. Demanac».

Les fulles preliminars del tom primer comprenen : Portada, Aprovació de l'edició de Valencia 1605, donada per fra Luis Pellicer (Valencia, 18 juliol 1605), Llicencia de fra Thomas Roca, del Convent de Santa Catherina de Barcelona (Barcelona, 4 juny 1617). Dedicatoria al Comte de Lemos, Pròleg, Versos i Taula; les del tom segón : Portada, Aprovacions de l'edició valenciana de la segona part, del Dr. Martínez (Valencia, 27 maig 1616) i el Ld. Abbad (Valencia, 27 gener 1617); llicencia per a Barcelona signada per En de Salba i de Vall, Pròleg d'En Cervantes i Dedicatoria al Comte de Lemos.

El text de la primera part ocupa les 736 pàgines numerades, i va repartit, com el de la primera edició, en quatre parts (pp. 1-74, 75-138, 139-350 i 351-736), el de la segona comprèn les fulles 1-357. Al verso d'aquesta última comença la taula, i a la fi es llegeix el colofó, que diu : «Impreffo en Barcelona, en cafa de | Sebaftián Mathevad delante la Re- | toria de nueftra Señora del | Pino. M. DC. XVII.»

Amb tot i haver escrit En Cervantes «tengo para mi que el dia de hoy están impresos más de 12000 libros de la tal historia; si no digalo Portugal, Barcelona y Valencia, donde se han impreso, y aun hay fama que se están imprimiendo en Amberes...»,* i que N'Asensio *(Observaciones)* i En Cotarelo (*Efemérides*, última pàgina) creuen en l'existencia d'una edició barcelonina de 1605, seguim pensant que no hi ha tal edició, i que la primera que s'imprimí aquí fou aquesta que tractem ara. Al nostre entendre, en el manuscrit del Don Quixot, escrigué el seu autor : «si no digalo Portugal, Bruselas y Valencia», i el caixista, va posar *Barcelona* per *Bruselas*, del mateix modo que el que féu la portada de la segona edició madrilenya de 1605 (núm. 5) fa *Conde de Barcelona* a D. Alonso Diego López de Zúñiga y Sotomayor, en lloc de posar *Conde de Benalcazar*. En Rius (I, 4) tampoc creu amb l'edició de Barcelona de 1605,

* *Don Quijote*, II, cap. 3.

i referent a aquest assumpte escrigué a N'Asensio; aquest benemèrit cervantista, amb data de 26 de desembre de 1880, li deia, que: «En cuanto a la edición del Quijote del mismo año 1605 de Barcelona, nada hay a su favor más que la conjetura de que todas las obras de Cervantes fueron repetidas en esa capital del Principado, y muchas en el año mismo de su publicación...» Set anys després, escrivía en la *Revista de Valencia* (agost de 1882): «En Pamplona o Barcelona 1605. —Un aficionado a libros castellanos, residente en La Haya, guardaba ejemplar de esta edición, según noticia compuesta en las notas a Ticknor; noticia por demás verosímil, porque en Barcelona se repetían inmediatamente todas las ediciones de nuestros buenos libros en el siglo XVII, lo cual no necesita comprobación para las personas entendidas, pues podrían citarse a centenares los libros allí reimpresos». Es cert que moltes obres castellanes se imprimíen a Barcelona el mateix any que a Madrid, però quasi diríem que sofriren una excepció les obres d'En Cervantes, perquè la *Galatea* es publicà en 1585, i la primera edició barcelonina porta la data de 1618, les *Novelas ejemplares* sortiren en 1613, i no es coneix edició feta en nostra ciutat anterior a 1631, del *Viage del Parnaso*, i de les *Comedias y Entremeses* no en coneixem cap edició feta aquí en el segle XVII; solament el *Persiles y Sigismunda* es publicà el mateix any que la primera edició, i casualment aquest mateix any s'imprimí el Don Quixot per primera vegada en el Principat de Catalunya.

Al nostre entendre van descaminats els que pensen que En Sorita estava, en 1605, acabant la impressió del *Don Quijote*, quant En Cuesta obtingué el privilegi per Aragó i Portugal, privant-li de donar al públic l'edició que, segons aquests, preparava; no ho creiem, perquè si així fos, no diría en la capsalera de totes les pàgines «Primera parte de don», i seguiría llegint-s'hi «Primera», «Segunda», «Tercera» o «Cuarta parte de don» com se veu en les edicions de Madrid, Lisboa i Valencia, de dit any. La impressió barcelonina es féu seguint un exemplar d'En Mey, però, com ja s'havía publicat la segona part, no copiaren exactament l'epígraf de les pàgines, i per això en totes elles es llegeix: «Primera parte de don».

El figurar en les fulles preliminars de la primera part l'aprovació de l'edició de Valencia 1605 (núm. 6), i en els de la segona la del mateix lloc de 1616 (núm. 26), va fer dir amb raó a En Rius que un exemplar d'aquestes edicions serviría a En Sorita i En Matevat pels seus respectius volums del *Don Quixote*.

L'exemplar d'En Bonsoms diu «A costa de Rafael Vives», el del British Museum (Londres, G. 10149.), en el que solament hi ha la primera part, «A costa de Miguel Gracian», i el que tenía En Salvà (núm. 1554) «A costa de Juan Simón». Hem vist exemplars d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid), i sabem n'hi ha també en la d'En Menéndez i Pelayo (Santander). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografia*, 14. En el catàleg Maissonneuve, de 1881, figurava un exemplar d'aquestes dues parts pel preu de 800 francs.

Biblioteca de Catalunya

32 Segvnda Parte. | del Ingenioso | Cavallero Don Qvi. | xote de la Mancha. | Por Migvel de Cervantes Saave- | dra, Autor de ſu primera parte. | Dirigida a Don Pedro Fernan- | dez de Caſtro, Conde de Lemos, de Andrade, y de Villalua, | Marques de Sarria, Gentilhombre de la Camara de ſu Mageſ | tad, Comendador de la Encomienda de Peñafiel, y la | Zarça de la Orden de Alcantara, Virrey, Go-uerna- | dor, y Capitan General del Reyno de Napo- | les, y Preſidente del ſupre-mo Con- | ſejo de Italia. | Año [Gravat.] 1617. | Com todas as licenças neceſſarias. | Impreſſo Em Lisboa por Iorge Rodriguez. [Vitr. I

p. 180 × 120 mm. c. 160 × 101 mm. (8.º). 8 ff. s. n. + 1 f. s. n. en blanc + 306 ff. En realitat són 292, perquè de la f. 113 (numerada equivocadament 105) passa a la 116, de la 204 a la 206, de la 208 a la 210 i de la 269 a la 280. Relligadura en pell de Llevant vermella amb filets als plans i cantells; llom, contracantells i talls daurats (Lortic). A la f. 4 de guarda, escrit a mà : «He de Valerio Pinto de Sá».

Les fulles preliminars corresponen : Portada, Llicencies de fra Luis dos Anjos (Lisboa, 12 agost 1616), Bertolameu da Fonsequa, Antonio Diaz Cardoso i fra Manoel Coelho (Lisboa, 22 agost 1616), Damião Viegas (25 agost 1616), Gama i Luis Machado (Lisboa, 10 setembre 1616), Tassa d'En Pinto i En Machado (17 gener 1617), el Pròleg d'En Cervantes, Dedicatoria al Comte de Lemos i Taula de capítols, aquesta última a dues columnes. La última fulla és en blanc.

El text va a dues columnes, i segueix el de la de Madrid 1615 (núm. 23).

L'impressor Rodríguez, que, com hem vist, imprimí en 1605 la primera part, demanà a mitjans de l'any 1616 llicencia per a empremtar la segona part; li concediren, però fent-li fer algunes supressions, si bé se salvà la frase del capítol XXXVI que no figura en la de Valencia de 1616 (núm. 26). Al fer la present edició es procurà fos del mateix tamany que el de la primera, per a fer *pendant* amb ella. El gravat que figura en la portada, representa dos cavallers embestint-se, igual que l'exemplar que existeix en la Biblioteca Nacional de Madrid i del que n'hem fet menció al tractar de l'edició que del *Don Quixote* féu En Rodríguez l'any 1605 (núm. 3); això ens fa pensar en que al fer l'impressor portuguès aquesta segona part, alguns exemplars que li quedaríen de la primera els modificà canviant la portada i posant el mateix dibuix, perquè es veiés que formaven part d'una sola obra.

Hem vist exemplars d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid), i n'hi ha en el British Museum (Londres, C. 59. ff. 3.). La portada és reproduïda en la *Iconografía,* 16.

33 Novelas | Exemplares | de Migvel de Cer- | uantes Saauedra. | Dirigido a Don Pedro | Fernandez de Caſtro, Conde de Lemos, de Andra- | de, y de Villa-

lua, Marques de Sarria, Gentilhōbre | de la Camara de el Mageſtad, Preſidente del ſu- | premo Confejo de Italia, Comendador de la En- | comienda de la Zarça, de la Orden de | Alcantara. | Año [Escut de l'editor : POST TENEBRAS SPERO LVCEM.] 1617. | Con priuilegios de Caſtilla, y Aragon. | En Madrid, por Iuan de la Cueſta. | Vendeſe en caſa de Francifco de Robles, | Librero del Rey N. S. [30 - II

p. 137 × 95 mm. c. 124 × 75 mm. (8.º). ff. 225-389 + 3 ff. s. n., la última de colofó. Exemplar mutilat; portada calcada a mà. Cartronet. Notes en francès als marges.

La descripció d'un exemplar complet d'aquesta edició la porta En Gallardo (II, 392, núm. 1778), però hem de senyalar que aquest diu que té 399 fulles, essent així que, segons l'exemplar que descrivim, resulta tenir-ne solament 389.

El llibre complet comprèn, segons dit bibliògraf : Portada, Taula, Fe d'errades (Madrid, 24 setembre 1617), Tassa (Madrid, 12 agost 1613), Aprovacions de fra Juan Bautista (Madrid, 9 juliol 1612), Dr. Cetina (9 juliol 1612), fra Diego de Hortigosa (Madrid, 8 agost 1912) i Salas Barbadillo (Madrid, 31 juliol 1613) i Privilegi (Madrid, 22 novembre 1612), Privilegi per Aragó (San Lorenzo, 9 agost 1613), Pròleg d'En Cervantes i Dedicatoria al Comte de Lemos; el text de les novel·les i els Versos-elogis del Marquès d'Alcanyiç, Fernando Bermúdez, Fernando de Lodeña i Juan de Solis Mexia.

L'exemplar d'En Bonsoms comprèn de la fulla 225 fins acabar, i porta el text de les següents novel·les : *La illustre Fregona*, f. 225; *Las dos Donzellas*, f. 269; *La señora Cornelia*, f. 300 v.; *El casamiento engañoso*, f. 330 v., i el *Coloqvio entre Cipion y Bergança*, f. 341 v. Les últimes tres fulles, que van sense numerar, contenen els sonets del Marqués d'Alcanyiç, Bermúdez Carvajal, Fernando de Lodeña i Juan de Solis i el colofó : «En Madrid, | Por Iuan de la Cueſta. | Año M. DC. XVII.»

34 Novelas | Exempla- | res de Migvel | de Ceruantes Saauedra, | Dirigido a Don Pedro Fer- | nandez de Caſtro, Conde de Lemos, de Andrade, y de | Villalua, Marques de Sarria, Gentilhombre de la Ca- | mara de ſu Mageſtad, Virrey, Gouernador, y Capitan | General del Reyno de Napoles, Comendador de | la Encomienda de la Zarça de la | Orden de Alcan- | tara. | Año [Floró.] 1617 | Conlicencia | En Pamplona, por Nicolas de Aſ- | ſiayn, Impreſſor del Reyno de | Nauarra. [30-I

p. 147 × 98 mm. c. 120 × 76 mm. (8.º). 8 ff. s. n. + 391 ff. + 1 f. s. n. Mitja pasta.

Les vuit fulles preliminars comprenen : Portada, Taula, Aprovació per fra Pedro Olivares (Pamplona, 29 setembre 1613) i Llicencia per Pedro de Zunçarren (Pamplona, 11 gener 1614), Pròleg d'En Cervantes, Dedicatoria

al Comte de Lemos i els Versos, exceptuat el Sonet d'En Solis Mexía, de l'edició príncep.

El text segueix de la fulla 1 a la 391, i l'ordre de les novel·les és el següent: *La Gitanilla,* f. 1; *El amante liberal,* f. 54; *Rinconete y Cortadillo,* f. 94; *La Española Inglessa,* f. 124; *El Licenciado Vidriera,* f. 158 v.; *La fuerça de la sangre,* f. 179 v.; *El Zeloso Estremeño,* f. 196; *La illustre Fregona,* f. 225; *Las dos Donzellas,* f. 269; *La señora Cornelia,* f. 301; *El casamiento engañoso,* f. 331 v. i *Coloquio que passó entre Cipion y Bergança,* f. 342 v. En la fulla sense numerar amb que s'acaba l'obra hi ha el colofó de l'impressor, que diu : «En Pamplona, | Por Nicolas de Afsiayn, Impreffor | del Reyno de Nauarra. | Año M.DC.XVII.»

Com pot observar-se, té igual nombre de fulles que les altres edicions impreses a Pamplona en 1614 i 1615 (núms. 17 i 21), i després de la compulsa que hem fet podem dir que fins moltes de les errades passaren de les primeres a aquesta.

Existeix exemplar d'aquesta edició en el British Museum (Londres, 1074. d. 12.).

35 Novelas | Exemplares | de Migvel de | Ceruantes Saauedra. | Dirigido a Don Pedro Fernandez | de Caftro, Conde de Lemos, de Andrade, y de Villalua, Mar- | ques de Sarria, Gentilhombre de Camara de fu Mageftad, Vir- | rey, Gouernador, y Capitan general del Reyno de Napoles, | Comendador de la Encomienda de la Zarça de la | Orden de Alcantara. | [Escut : POST TENEBRAS SPERO LVCEM.] | Con todas las licencias & aprouaciones neceffarias. | En Lisboa. Por Antonio Aluarez. Año 1617. | Tafado en la Mefa de palacio a 180. reis em papel. [30-III

p. 178 × 123 mm. c. 153 × 98 mm. (8.º). 4 ff. s. n. + 236 ff. A 2 cols. Relligadura en mig marroquí vermell amb puntes; llom pla decorat; talls daurats (Zaehnsdorf). Marca del llibreter madrileny Gabriel Sánchez a una guarda. En la portada, apenes llegible, el nom d'una propietaria, escrit a mà, amb la data de 1801.

Les fulles preliminars comprenen : Portada, Aprovació d'En Baltesar Aluarez (22 setembre), Llicencies d'Antonio Díaz Cardoso, fra Manoel Coelho, Viegas (26 octubre 1616), Tassa firmada per En Gama i En Luis Machado (21 gener 1617) i Taula i, a més, la Dedicatoria al Comte de Lemos, Pròleg d'En Cervantes i Versos del Marquès d'Alcanyiç, Fernando Bermudez, Fernando de Lodeña i Juan de Solis de Mexia.

El text de les novel·les va a dues columnes (fulles 1-236), i l'ordre és aquest: *La Gitanilla,* f. 1; *El Amante liberal,* f. 34; *Rinconete y Cortadillo,* f. 58 (per erro 54); *La Española Inglesa,* f. 76; *El licenciado Vidriera,* f. 96 v.; *La Fuerça de la Sangre,* f. 108 v.; *El zeloso Estremeño,* f. 118 v.; *La ilustre Fregona,* f. 136; *Las dos donzellas,* f. 162 v.; *La Señora Cornelia,* f. 181; *El casamiento engañoso,* f. 199 i *Coloquio que passo entre Cipion y Bergança,* f. 205 v.

En la última fulla hi ha un escut amb la següent inscripció : «Demonstra mihi vias tuas Domine», acabant amb el nom de l'impressor i l'any: «Con todas las licencias neceſſarias. | En Lisboa. Por Antonio Aluarez. | Año 1617.»

En Salvà (II, 1746), al descriure aquesta edició, diu «a dos columnas», i no a «dos colores», com li fa dir En Rius (I, 228).

El gravat que hi ha en la portada no és el mateix que figura en l'edició de les novel·les que es diu impresa a Madrid en 1614 (núm. 16).

Existeix exemplar d'aquesta edició en el British Museum (Londres, 1074, i. 12.). Segons En Rius (I, 228) n'hi havía un exemplar en la Bibliothèque Nationale (París), però en el *Catalogue Génèrale* (París, 1906) no l'hem sabut veure.

36 Los Trabaios | de Persiles, y | Sigismvnda, Histo- | ria Setentrional. | Por Migvel de Cervantes Saauedra. | Dirigido a Don Pedro Fernandez de | Caſtro Conde de Lemos, de Andrade, de Villalua, Marques de | Sarria, Gentilhombre de la Camara de ſu Mageſtad, Preſiden- | te del Conſejo ſupremo de Italia, Comendador de la | Encomienda de la Zarça, de la Orden | de Alcantara. | Año [**Escut:** POST TENEBRAS SPERO LVCEM.] 1617 | Con priuilegio. En Madrid. Por Iuan de la Cueſta. | A coſta de Iuan de Villarroel mercader de libros en la Plateria. [**Vitr. I**

p. 195 × 130 mm. c. 166 × 95 mm. (8.º). 6 ff. s. n. + 226 ff. Relligadura en pell de Llevant vermella; cantells, contracantells i talls daurats (Trautz Bauzonnet).

Les fulles preliminars comprenen : Portada, Tassa firmada per En Gerónimo Núñez de León (Madrid, 23 desembre 1616), Fe d'errades del llicenciat En Murcia de la Llania (en lloc de Llana) (Madrid, 15 desembre 1616), Llicencia pel rei, i en nom d'aquest signada per En Pedro de Contreras (San Lorenzo, 24 setembre 1616), Aprovació del mestre Josef de Valdiviesso (en lloc de Valdivielso) (Madrid, 9 setembre 1616), Epitafi d'En Francisco de Urbina, Sonet d'En Luis F. Calderón, Dedicatoria al Comte de Lemos i Pròleg d'En Cervantes.

El text, fulles 1-226, va repartit en quatre llibres (f. 1-57 v., 58-119 v., 120-191 i 191 v.-226) que comprenen 23, 21,* 21 i 14 capítols. Al verso de la última fulla s'hi llegeix el colofó, que diu : «En Madrid. | Por Iuan de la Cueſta. | Año M.DC.XVII.»

Edició príncep d'aquesta obra pòstuma d'En Cervantes.

Amb tot i haver-la imprès En Cuesta, es nota una cura especial en la composició, sense les innombrables errades que es troben en les altres edicions degudes al mateix impressor.

* Cal advertir que en el llibre segón el cap. 7 està dividit en dues parts.

Tots els biògrafs d'En Cervantes s'han ocupat d'aquest llibre, que al dir del seu autor «ha de ser, ó el más malo, ó el mejor que en nuestra lengua se ha compuesto»; els crítics del passat segle han vingut a dir que per l'estil és el millor que escrigué el seu autor, però l'argument és molt criticable : En Mor de Fuentes, en l'*Elogio,* diu que aquesta obra d'En Cervantes «viene a ser embolismo de embolismo»; En Quintana escriu, en l'estudi dedicat a *Miguel de Cervantes*, «falto también el libro de una intención moral que le dé peso, carece de la importancia que necesitan estas invenciones, para hacerse lugar entre los hombres de juicio», però que té «una dicción perfecta, firmeza y elegancia de estilo y el despejo y gallardía de la narración»; segons En Gil i Zárate, «Cervantes ostenta en esta obra, gran fuerza de invencion, pero la misma multiplicacion de aventuras estrañas é increibles que aglomera y que bastarían para una obra diez veces mayor, cansa y perjudica al interés, que decae muy en breve», afegint que «el estilo es digno del autor del Quijote, aunque falta en él aquella variedad amena que tanto embelesa en el Ingenioso Hidalgo»; per a En León Mainez, «aquella naturalidad, gracia, llaneza y sencillo encanto no brilla en esta obra. Es libro plagado de defectos. En cuanto a la inventiva, por demasiada y múltiple perjudica la composición». Al dir d'En P. A. García, «la posteridad ha reconocido en el *Persiles* bellezas de primer orden, como la corrección del lenguaje, que es superior a la del Quijote, y la inventiva y fuerza creadora, que tan vigorosamente se revelan en todo el libro, cuyo estilo es más acabado y esmerado que el de ningún otro de los escritos de Cervantes», però en canvi «el lujo de aventuras, episodios y anécdotas que entorpecen la acción principal, recargándola con detrimento de la unidad, la falta de verdad y otros defectos de este jaez, amenguan mucho el mérito del *Persiles*»; els hispanòfils Larsen[1] i Schevill,[2] i el pulcre escriptor Martínez Ruíz,[3] més conegut pel pseudònim de *Azorín*, han publicat estudis dedicats a aquesta obra cervantina. Cal recomenar principalment, com a model de recta crítica, la Introducció que firmada pel ja citat R. Schevill i En Bonilla i San Martín figura en l'edició del *Persiles y Sigismunda* formant part de la col·lecció d'*Obras Completas de M. de C. S.*[4] que es publica actualment a Madrid.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid) i en el British Museum (Londres, C. 59. ff. 1. i G. 10186.); segons En Rius ne tenía un el Marquès de Jerez de los Caballeros, que probablement deu haver passat a The Hispanic Society of America (New York).

1. *Ideas de Cervantes acerca de los paises septentrionales* (Madrid, *La España moderna*, març, 1906); abans s'havía publicat en el vol. V dels *Studien zur vergleichenden Litteraturgeschichte* (1905).
2. *Studies in Cervantes* (California, *Modern Philology*, 1907).
3. *La Vanguardia* (Barcelona, febrer-abril, 1914).
4. Madrid, Rodríguez, 1914.

37 Los | Trabajos | de | Persiles, | y | Sigismvnda. | Historia septentrional. | Por Migvel de Cervantes | Saavedra. | Año [Gravat.] 1617 | Con Priuilegio : En Madrid, Por Iuan de la Cuefta. | A cofta de Juan de Villaroel, mercader de Libros, en la Plateria. [Vitr. I

p. 198 × 145 mm. c. 173 × 106 mm. (8.º). 4 ff. s. n. a ratlla seguida + 186 ff. a 2 cols. Relligadura en pasta. Al contraplà, etiqueta de la llibrería Maisonneuve.

Les fulles preliminars, sense numerar, comprenen : Portada, Tassa firmada per En Gerónimo Núñez de León (Madrid, 23 desembre 1616), Fe de errades per En Murcia de la Llana (Madrid, 15 desembre 1616), Llicencia a favor de la viuda d'En Cervantes, Na Catalina de Salazar, perquè pugui imprimir i vendre el *Persiles* per espai de dèu anys donada pel rei, i en nom d'aquest signada per En Pedro de Contreras (San Lorenzo, 24 setembre 1616), Aprovació del mestre Valdiviesso (Madrid, 9 setembre 1616) i Pròleg d'En Cervantes.

El text comprèn les fulles 1-186, repartit en quatre llibres (f. 1-47 v., f. 47 v.-98, f. 98 v.-158 i f. 158-186 v.), que contenen 23, 21,* 21 i 14 capítols.

Edició clandestina, que encara que porta el peu d'impremta d'En Juan de la Cuesta es veu que no és d'ell; el paper és molt dolent i la impressió pèssima. En Cerdà, en els seus articles bibliogràfics, publicats en la *Crónica de los Cervantistas* estudiant les primeres edicions de les obres d'En Cervantes, escriu : «sospecho que la imprimió Melchor Sánchez, el mismo que publicó en Madrid en el año 1668 *El exámen de ingenios de Huarte*, y quizá sea de esta fecha».

Al tractar de l'edició de les novel·les (núm. 16), que es diu impresa a Madrid l'any 1614 i atribuïda a l'impressor portuguès N'Antonio Alvarez, diguérem que l'edició clandestina corretgía el text de la d'En Cuesta, i cosa igual passa en aquesta edició, com ho demostra la taula següent:

Edició original		Edició clandestina	
f. 13.	... El buen Antonio habla bien, porque me trata al modo de Italia, donde el lugar de merzed ...	f. 11, c. 1.	... El buen Antonio habla bien, porque me trata al modo de Italia, donde en lugar de merced ...
f. 48 v.	... que puesto que fuera cierta, con otro intencion la acompañara ...	f. 40 v., c. 1.	... que puesto que fuera cierta, con otra intencion la acompañara ...
f. 75.	... Policarpo el Pey quiere ser mi esposo ...	f. 62, c. 2.	... Policarpo el Rey, quiere ser mi esposo ...
f. 99 v.	... y entended, que que obras tales nunca las dexa el cielo ...	f. 82, c. 1.	... y entended, que obras tales nunca las dexa el cielo ...

* Com en l'edició anterior, el cap. 7 del llibre segón està dividit en dues parts.

En canvi, en altres passatges no corretgeix el text de la primera:

Edició primera		Edició clandestina	
f. 51 v.	... dexandose alla los Pafos, Noydos,[1] las Cipres ...	f. 42 v., c. 1.	... dexandose allà los Pafos, Noydos, las Cipres ...
f. 56 v.	... y ella al coronar las sienes de Periandro no os[2] miró? ...	f. 46 v., c. 1.	... y ella al coronar las sienes de Periandro no os miró? ...
f. 77.	... la que le hazes, en querer ser suyo[3] ...	f. 63, c. 2.	... la que le hazes en querer ser suyo ...
f. 93 v.	... de saber los sucessos de vuestra historia, que me va pareciendo, ser tales, que han de dar ocasion a muchas lenguas, que las[4] cuenten ...	f. 77, c. 2.	... de saber los sucessos de vuestra historia, que me va pareciendo ser tales, que han de dar ocasion a muchas lenguas, que las cuenten ...

Existeix exemplar en el British Museum (Londres, 12490. d. 11.).

38 Los | Trabaios | de Persiles, y Sigis- | munda, hiſtoria Setentrional. | Por Migvel de Cervan- | tes Saauedra. | Dirigido a don Pedro | Fernandez de Caſtro Cõde de Lemos, de Andrade, | de Villalua, Marques, de Sarria, Gentilhõbre de la | Camara de ſu Mageſtad, Preſidente del Conſejo ſu- | premo de Italia, Comendador de la Encomien- | da de la Zarça, de la Orden de Alcantara. | Año [Gravat.] 1617 | Con licẽcia. En Barcelona. Por Bautiſta Sorita. | A coſta de Miguel Gracian Librero. [Vitr. III

p. 153 × 94 mm. c. 125 × 70 mm. (8.º). 4. ff. s. n. + 312 ff. Relligadura en pell de Llevant vermella amb filets als plans i cantells; llom, contracantells i talls daurats (Chambolle-Duru).

Les fulles preliminars, sense numerar, comprenen : Portada, Aprovació d'En Josep de Valdiviesso, corresponent a la primera edició d'En Cuesta (Madrid, 9 setembre 1616), Aprovació i Llicencia de Barcelona signada per En De Salba & de Vall, Epitafi d'En Francisco de Urbina i la Dedicatoria al Comte de Lemos i Pròleg d'En Cervantes.

Amb tot i haver servit de model per a aquesta edició un exemplar de la primera, se suprimí el sonet d'En Luis F. Calderón.

El text, f. 1-312 v., va repartit com el de la primera edició, en quatre llibres (f. 1-80 v., f. 81-167 v., f. 168-267 v. i f. 268-312 v.); el nombre de capítols és el mateix (23, 21, 21, 14).

La part tipogràfica és molt millor que la de la primera part del Quixot imprès pel mateix Sorita (núm. 31).

Existeixen exemplars d'aquesta mateixa edició, però amb el nom de l'editor

1. Per *Gnydos*.
2. Per «*le* miró».
3. Per «suya».
4. «Que los cuenten» perquè es refereix a «sucessos».

diferent, com pot veure's amb els que posseeix el British Museum (Londres), on se llegeix «a costa de Rafael Vives» (1074. d. 15.) i «a costa de Juan Simón» (G. 10152.). Aquests dos llibreters, junt amb el que figura en l'exemplar d'En Bonsoms, són els mateixos que, com hem vist (núm. 31), editaren el Quixot; l'exemplar de la Bibliothèque Nationale (París, Y². 21967) és igual al d'En Bonsoms.

39 Los trabaios | de Persiles, | y Sigismvnda; | Historia setentrional. | Por Miguel de Ceruantes | Saauedra. | Dirigido a Don Pedro Fernandez | de Caſtro Conde de Lemos, de Andrade, de Villalua, Mar- | ques de Sarria, Gentilhõbre de la Camara de ſu Mageſ- | tad, Preſidente del Cõſejo ſupremo de Italia, Comẽdador | de la Encomienda de la Zarza, de la orden de Alcãtara. | [Gravat.] | En Valencia, Por Pedro Patricio Mey, junto | a San Martin. 1617. | A coſta de Roque Sonzonio mercader de libros. [30-1

p. 143 × 94 mm. c. 124 × 77 mm. (8.º). 599 pp., la següent s. n. Relligadura en vedell pintat, filets als plans i cantells; contracantells i talls daurats (Pierson).

Les pàgines preliminars comprenen : Portada, Llicencia pel Dr. Serra (Valencia, 7 juny 1617), Aprovació d'En Domingo Abad (Valencia, 14 abril 1617), els Versos d'En Francisco de Urbina i En Luis F. Calderón, Dedicatoria al Comte de Lemos i Pròleg d'En Cervantes.

El text comença en la pàgina 13 i arriba fins a la 599; va repartit, a l'igual que la primera edició, en quatre llibres (I, p. 13-158; II, p. 159-320; III, p. 321-509; IV, p. 510-599) i amb el mateix nombre de capítols; al verso de la última pàgina hi ha el colofó, que diu : «En Valencia : | En caſa de Pedro Patricio Mey, junto a Sant Martin. | MDCXVII.»

Aquesta edició, quasi del mateix tamany que les del Quixot de 1605 i 1616 (núms. 6, 7 i 26) impreses per En Mey, segueix el text de la primera (núm. 36), corretgint-ne molt poques errades; el tipu de lletra és molt gastat, però, amb tot, és edició simpàtica a la vista, com altres sortides de la mateixa impremta valenciana.

N'hi ha exemplar en el British Museum (Londres, 12490. b. 7.) i en la Bibliothèque Nationale (París, Y.² 11017 i 21968).

40 Los Trabaios | de Persiles | y Sigismvnda. | Historia setentrional. | Por Miguel de Ceruantes | Saauedra. | Dirigido a Don Pedro Fernan- | dez de Castro, Conde de Lemos, de Andrade, de Villalua | Marques de Sarria, Gentilhombre de la Camara de ſu | Mageſtad, Preſidente del Conſejo Supremo de | Italia, Co-

mendador de la Encomienda | de la Zarza, de la Orden de | Alcantara. | Año [Floró.] 1617 | Con licencia | En Pamplona, por Nicolas de Afsiayn, Im- | preffor de libros, y a fu cofta. [30 - I

p. 144 × 92 mm. c. 122 × 80 mm. (8.º). 599 pp.; la següent, en blanc, s. n. Relligadura en pell de Llevant marró amb filets als plans i cantells; lloms, contracantells i talls daurats (Chambolle-Duru).

Les dotze primeres pàgines, que són sense numerar, comprenen : Portada, Aprovacions donades per fra Gerónimo de Parada (Pamplona, 12 setembre 1617) i fra León de San Pedro (Pamplona, 17 novembre 1617), Llicencia per En Pedro de Zunçarren (Pamplona, 17 setembre 1617), Poesíes d'En Francisco de Urbina i Luis F. Calderón, Dedicatoria d'En Cervantes al Comte de Lemos i Pròleg.

El text de la novel·la comença en la pàgina 13 i va seguint fins a la 599, repartit, com el de la primera edició, en quatre llibres (pp. 13-158, 159-320, 321-509 i 510-599).

El nombre de pàgines, i fins el tipu de lletra, és igual al de l'edició de Valencia (núm. 39), que és, segons En Rius (I, 350), la que serví de model. Aquest bibliògraf diu que l'exemplar té 587 pàgines; errada manifesta, ja que ell féu la descripció tenint a la vista el mateix llibre que hem tingut nosaltres.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en el British Museum (Londres, G. 10151.).

41 Los trabaios | de Persiles, | y Sigismvnda, | Historia seten- | trional. | * Por Migvel de Cervantes* | Saauedra. | Dirigido a don Pedro Fernandez | de Caftro Conde de Lemos, de Andrade, de Villalua, Mar- | ques de Sarria, Gentilhombre de la Camara de fu Ma- | geftad, Prefidente del Confejo fupremo de Italia, Co | mendador de la Encomienda de la Zarça, de | la Orden de Alcantara. | [Gravat.] | Em Lisboa. | Com todas as licenças neceffarias. | Por Iorge Rodriguez. Anno 1617. [Portada orlada.] [30 - VII

p. 178 × 119 mm. c. 163 × 103 mm. (8.º). 4 ff. s. n. + 218 ff. Relligadura en pell de Llevant, filets als plans i cantells; llom, contracantells i talls daurats (Chambolle-Duru).

Les fulles preliminars comprenen : Portada, Llicencies de fra Thomas de S. Domingos (Lisboa, 12 abril 1617), Antonio Diaz Cardoso (14 abril 1617), Damião Viegas (26 abril 1617), Gama i Luis Machado (27 abril 1617), Tassa donada per En Rangel i Luis Machado (4 juliol 1617), Sonet d'En Luis F. Calderón, la Dedicatoria al Comte de Lemos i Pròleg d'En Cervantes.

El text de la novel·la va a dues columnes, i segueix el de la primera edició (núm. 36); va repartit, com aquesta, en quatre llibres, ocupant les fulles 1-218 (I, f. 1-55 v.; II, f. 56-115; III, f. 115 v.-184 v. i IV, f. 185-218).

Al verso de la última fulla el colofó de l'impressor, que diu: «Impressa | en Lisboa | Por Iorje Rodriguez. Año | M.DC.XVII.»

En Rius (I, 351) diu que l'exemplar que li serví per a la descripció pertanyía a l'intel·ligent bibliòfil Sr. Sancho Rayon.

Com pot veure's, ja comencen les edicions suprimint, no text, però sí composicions preliminars : en la de Barcelona (núm. 38) hi manca el Sonet d'En L. F. Calderón, i en aquesta han deixat de posar-hi l'*Epitafio* escrit per En F. de Urbina.

42 Los Trabaios | de Persiles, | y Sigismvnda, | Hiſtoria Setentrional. | Por Migvel de Cervantes | Saauedra. | Dirigido a Don Pedro Fer- | nandez de Caſtro, Conde de Lemos, de Andra- | de, de Villalua, Marques de Sarria, Gentilhom- | bre de la Camara de ſu Mageſtad, Preſidente del | Conſejo ſupremo de Italia, Comendador de la | Encomienda de la Zarça, de la Orden de Alcan- | tara. | Año [**Floró.**] 1617. | Con aprovacion. | Conforme à lo tranſlado impreſſo. | En Madrid. Por Iuan de la Cueſta. | En Paris, | A coſta de Estevan Richer, en | Palacio. [**30 - III**

p. 172 × 104 mm. c. 140 × 78 mm. (8.º). 4 ff. s. n. + 524 pp. (en realitat, sols són 494 pp., ja que la paginació salta de la pàg. 160 a la 191). Relligadura en xagrí amb el super-libris de la biblioteca Salvà als plans. Al contraplà, ex-libris Heredia. Talls daurats. A la portada, escrit a mà : «van Goens».

Les fulles preliminars comprenen : Portada, Dedicatoria al Comte de Lemos, Pròleg d'En Cervantes, Versos d'En Francisco de Vrbina i Luis F. Calderon i Aprovació del mestre Josef de Valdiviesso (Madrid, 9 setembre 1616).

El text segueix el de la primera edició (núm. 36), repartit, com el d'aquesta, en quatre llibres (pp. 1-125, 126-292, 293-450 i 451-524). Vegi's l'observació que es fa referent a la paginació d'aquest tom.

La impressió és clara i el paper bo.

Hi ha exemplars d'aquesta edició en el British Museum (Londres, 12490. b. 40., Cerv. 399. i 1072. f. 22.) i Bibliothèque Nationale (París, Y². 21966).

43 Los seys | libros de la | Galatea. | Compveſta por | Miguel de Ceruantes. | Dirigida al Ilustriſ. ſeñor Aſcanio Colona, | Abad de Sancta Sofia. | 35. | [**Escut: IN IOVIS VSQVE SINVM.**] | Con licencia. | En Barcelona, Por Sebaſtian de Cormellas, y | a ſu coſta, al Call, Año 1618. | [**Vitr. III**

p. 144 × 100 mm. c. 128 × 73 mm. (8.º). 6 ff. s. n. + 272 ff.; una làmina. Relligadura en xagrí verd; cantells i contracantells daurats. En la portada, en lletra del s. XVIII : «Ex libris francíscj Chalamel Doctoris me».

Les fulles preliminars, sense numerar, contenen : Portada, Comission d'En Gracian de Antisco (Madrid, 1.r febrer 1584), Aprovació donada per fra Onofre de Requesens del Convent de Santa Catharina, de Barcelona, amb data de 15 octubre 1617, Dedicatoria a N'Ascanio Colona, Pròleg d'En Cervantes i Versos d'En Gálvez de Montalvo, Vargas Manrique i López Maldonado.

El text comprèn les fulles 1-272 v., i perquè en la última fulla no en quedessin dues en blanc, en la que segueix al text hi posaren un gravat. El repartiment dels sis llibres de que consta l'obra, és així : primer, f. 1-40 v.; segón 41-83; tercer, 83 v.-125 v.; quart, 126-172; quint, 172 v.-217, i sisè del 217 v.-272 v.

El model que serví per a la present edició fou un exemplar de la de Valladolid impresa per En Fernández de Córdoba l'any de 1617 (núm. 28); i diem això ja que en l'Aprovació firmada per fra Onofre Requesens es diu que : «Por mandado de mon Señor Reverendissimo he leydo la Galatea ... impressa ultimamente este año de 1617 en Valladolid...»

En Rius (I, 205) escriu : «Nótese el cambio de título, tomado de la Aprobación de Gracian de Antisco y adoptado por los editores con objeto de que apareciera la obra como si fuera completa.» Hem d'observar que mort En Cervantes, lo mateix podíen els editors posar el títol de *Los seis libros de la Galatea*, que *La Galatea* o bé *La discreta Galatea*; perquè si bé en 1585 En Cervantes anuncià la seva continuació, morí sense donar-la a l'estampa, i encara que en el text de les últimes ratlles del llibre sisè es digués, parlant de la segona part, que «tendrá atrevimiento de salir con brevedad a ser vista», aquesta sortida anunciada no es féu, i mort el seu autor quedava l'obra virtualment acabada. Per tant, el títol posat per l'editor barceloní el trobem molt ben posat, com hem trobat just el de *La discreta Galatea* que encapsala l'edició de Lisboa d'aquest any.

Hem vist exemplar d'aquesta edició en la biblioteca d'En Graiño i Martínez (Madrid), i n'hi ha en el British Museum (Londres, C. 58. bb. 16., C. 58-bb. 18 i G. 10153.).

44 La discreta | Galatea | de Migvel de | Ceruantes Saauedr.... | Diuidida en seys Libr... | [**Escut de l'impressor** : DEMONSTRA MIHI VIAS TVAS DOMINE.] | Con todas las licencias neceffarias. | Em Lifboa, Por Antonio Aluarez. Año 1618. [30 · 11

p. 140 × 93 mm. c. 119 × 75 mm. (8.º). 4 ff. s. f. + 375. Relligadura en pell de Llevant vermella, amb filets als plans i cantells; contracantells i talls daurats. Portada, amb afegits que interessen, en part, el text.

En les quatre primeres fulles, sense numerar, hi figuren : Portada, Aprovació de fra Thomas de sam Domingos (Lisboa, 14 juliol 1617), d'En Fonseca, Diaz Cardoso i Coello (Lisboa, 14 juliol 1617), d'En Damião Viegas (Lisboa, 18

agost, 1617), Llicencies d'En Rangel i En Luis Machado (Lisboa, 2 octubre 1617), i Tassa firmada per En Monis i En Luis Machado (Lisboa, 19 gener 1618), el Pròleg, i Versos d'En Gálvez de Montalvo, Vargas Manrique i López Maldonado.

De la fulla 1 a la 375 s'hi troba el text, que va repartit així : I, f. 1-56; II, f. 57-115; III, f. 116-172 v.; IV, f. 173-237 v.; V, f. 238-301; VI, f. 302-375; al verso d'aquesta última hi ha l'escut de l'impressor, que també figura en la portada (un home amb un bastó pujant una muntanya), i al peu d'aquest gravat el colofó, que diu : «Em Lisboa | Con todas las licencias neceſſarias. | Por Antonio Aluarez. Anno | 1618.» Aquest mateix gravat es veu en la fulla 236 de l'edició que de les *Novelas* féu N'Alvarez l'any anterior (núm. 35).

Per l'explicació d'En Rius (I, 204) es veu que no vegé l'exemplar, que descrivim, la descripció que féu la va treure d'En Gallardo (I, 1762). Es llibre molt difícil de trobar; nosaltres, que per espai d'uns quants anys hem fullejat catàlegs prenent apuntaments d'obres cervantines, no recordem haver vist cap nota referent a aquesta edició. Ens han dit que n'existeix un exemplar en la Biblioteca Nacional; deu esser el que vegé En Gallardo en poder d'En Gayangos, i fou adquirit per l'Estat amb els demés llibres del mateix bibliòfil.

Hem vist que el títol d'aquesta novel·la pastoril és el de *Primera Parte de la Galatea* en les edicions d'Alcalà (1585) i Lisboa (1590, núm. 1); el de *Galatea* en la de París (1611, núm. 11); i *Los seys libros de la Galatea* en la de Barcelona (1618, núm. 43). El corresponent a la *editio princeps*, probablement, sería cosa de l'autor, per quant a l'acabar la primera part es llegeix: «El fin deste amoroso cuento y historia, con los sucessos de Galercio, Lenio y Gelaria : Arsindo y Manrisa, Grisaldo, Artandro y Rosaura, Marsilo y Belisa : con otras cosas sucedidas a los pastores hasta aqui nombrados, en la segunda parte de esta historia se prometen. La qual (si con apazibles voluntades esta primera viere rescebida) tendra atreuimiento de salir con breuedad a ser vista y juzgada de los ojos y entendimiento de las gentes.» Per això va intitular-la *Primera Parte de la Galatea*, perquè pensava donar-li una continuació que seguí anunciant anys i anys. Encara en 1615 escrivía en la dedicatoria de les *Comedias y Entremeses* : «Luego ira el gran Persiles y luego Las Semanas del Jardin, y luego la *Segunda* Parte de la Galatea, si tanta carga pueden llevar mis ancianos hombros», i pocs dies abans de morir, el 19 d'abril de 1616, deia en la dedicatoria del *Persiles :* «Todavía me quedan en el alma ciertas reliquias y assomos de las Semanas del jardin y del famoso Bernardo. Si a dicha, por buena ventura mia, que ya no seria ventura, sino milagro, me diesse el cielo vida, las vera y con ellas el fin de la Galatea, de quien se está aficionado vuessa excelencia...»

Al publicar l'editor francès la *Galatea*, solament sabía que l'autor en 1585 anunciava una continuació, que aquesta no s'havía publicat i que havíen passat més de vint-i-cinc anys sense aparèixer aquest llibre que havía de «salir con

brevedad»; per això va batejar-lo amb el nom de l'heroïna, donant l'obra ja per acabada. No és, doncs, censurable la llibertat que es prengué En César Oudin, modificant el títol; però ¿per què el nou editor portuguès, donà a aquesta ègloga pastoril el títol de *La discreta Galatea?* ¿Serà perquè En Cervantes li dóna aquest qualificatiu?

Els exemplars d'aquesta edició tenen el mateix nombre de fulles que els de la primera (Alcalà, 1585), i comparats un i altre text es veu que segueix plana per plana i ratlla per ratlla l'edició prínceps:

Edició Alcalà, 1585	Edició Lisboa, 1618
f. 32. (comença) te parece ...	f. 32. (comença) te parece ...
f. 32. (acaba) ... sazon llego	f. 32. (acaba) ... sazon vino
f. 108. (comença) de Timbrio ...	f. 108. (comença) de Timbrio ...
f. 108. (acaba) ... desesperar —	f. 108. (acaba) ... desesperar —
f. 220. (comença) porque la gloria ...	f. 220. (comença) porque la gloria ...
f. 220. (acaba) ... doblada	f. 220. (acaba) ... doblada
f. 361. (comença) su contento ...	f. 361. (comença) su contento ...
f. 361. (acaba) ... que al	f. 361. (acaba) ... que al

Hem notat també algunes errades, com la següent (fulla 9 v.): «Pero como ella deve ser diosa» en lloc de «deve *de* ser diosa», com es llegeix en la de 1585 que li serví de model.

Ni en el Catàleg del British Museum (Londres) ni en el de la Bibliothèque Nationale (París) hi figura cap exemplar d'aquesta edició.

45 Los Trabaios | de | Persiles, | y | Sigismvnda, | Historia se- | tentrional. | Por Migvel de Cervan- | tes Saauedra. | Dirigido a Don Pedro | Fernandez de Caſtro Conde de Lemos, de | Andrade, de Villalua, Marques de Sarria, | Gentilhombre de la Camara de ſu Mageſtad, | Preſidente del Conſejo ſupremo de Italia, | Comendador de la Encomienda de la Zarça, | de la Orden de Alcantara. | [Floró.] En Brvcelas, | Por Huberto Antonio, Impreſſor de ſus Altezas en | la Aguila de oro, cerca de Palacio, año 1618. [30 - III

p. 168 × 98 mm. c. 143 × 79 mm. (8.º). 4 ff. s. n. + 604 pp., la numeració salta de la pàgina 367 a la 468. Relligadura en pell de Llevant morada, amb llom, plans, contracantells i talls daurats (Menard).

Les quatre primeres fulles, sense numerar, comprenen : Portada, els Versos d'En Francisco de Urbina i Luis F. Calderón, Dedicatoria al Comte de Lemos, Privilegi donat pels Serns. Prínceps Alberto i Isabel Clara Eugenia, Ducs de Brabant, a En Huberto Antonio «para que ninguno imprima ni venda este libro ... por espacio de seis años» firmat per En T. Berti, amb data de 18

agost 1617, Pròleg d'En Cervantes, Aprovació d'En Valdiviesso (Madrid, 9 setembre 1616) i Aprovació donada a Brussel·les per En Smeyers el 5 de juliol de 1617.

El text comprèn les 604 pàgines numerades, repartides en quatre llibres de que consta l'obra (pp. 1-127, 128-266, 267-527 i 528-604), i segueix amb lleus variants l'edició primera.

Ni en els Catàlegs del British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París) hi figura exemplar d'aquesta edició.

46 Les travavx | de Persiles. | et de | Sigismonde, | Histoire Septentrionale, | Où, parmy les trauerſes amoureuſes de ce Prin- | ce de Tule & de ceſte Princeſſe de Friſlandie, | ſont contenuës pluſieurs autres Auantures | de noſtre temps, non moins rares & memora- | bles, que morales & delicieuſes. | Compoſee en Eſpagnol par Migvel de Cervantes | Saavedra, & traduicte en nostre langue par | François de Rosset : | Et dediée | a Madame la Dvchesse d'Vses. | [Floró.] A Paris, | Chez Iean Richer, ruë ſainct Iean de Latran, à | l'Arbre verdoyant : Et en ſa boutique au Palais | ſur le Perron Royal. | M. DC. XVIII. | Auec Priuilege du Roy. [Vitr. II

p. 169 × 100 mm. c. 142 × 77 m. (8.º). 6 ff. s. n. + 740 pp. (en realitat 742, perquè els números 607-608 se compten dues vegades) + 1 f. s. n. amb el privilegi. Relligadura en pell de Llevant vermella, amb filets als plans (Chambolle-Duru).

Les fulles preliminars, sense numerar, comprenen : Portada, Dedicatoria a Mme. Claude d'Eberard pel traductor Rosset, Advertencia «Aux lecteurs Mesdisans» i Taula dels capítols.

El text comprèn les pp. 1-740, i va repartit, com en les edicions castellanes, en quatre llibres (pp. 1-186, 187-390, 391-628 i 628-740). La última fulla, que va sense numerar, correspòn al Privilegi per sis anys firmat per En Bergeron a París amb data de 6 setembre 1617.

En Rosset treballà conjuntament en la traducció de la segona part del Don Quixot i en el *Persiles*, i la versió d'aquesta última obra és fins a cert punt acceptable, mentre que l'altra deixa molt que desitjar. Una novitat féu, la de posar epígrafs als capítols, cosa que mancava en molts de la primera edició:

Madrid : Cuesta, 1617	París : Richer, 1618
I, cap. I.	I, cap. I. Comme le Barbare Corsicurbe tire d'vne basse fosse vn ieune homme doüé d'extreme beauté, & puis faict naufrage.
I, cap. XX. De vn notable caso que sucedio en a isla Neuada.	I, cap. XX. Du duël que firent deux Capitaines d'vn Nauire, & comme Auristelle & sa compagnie entrerent dans leur vaisseau, & autres choses dignes de recit.

Madrid : Cuesta, 1617	París : Richer, 1618
II, cap. X. Cuenta Periandro el sucesso de su viage.	II, cap. X. Periandre recite le succez de ses estranges Auantures.
II, cap. XV.	II, cap. XV. Le plaisant songe de Periandre, qu'il recite comme si c'estoit vne chose veritable.
III, cap. III. La donzella encerrada en el arbol de quien era.	III, cap. III. Qui estoit la Damoiselle enfermee dans l'arbre.
III, cap. IV.	III, cap. IV. Comme nos Pelerins accompagnez de Feliciane de la Voix, prennent le chemin de Guadalupe, & d'vne auanture funeste & memorable.
IV, cap. V.	IV, cap. V. De l'infortune arrivée à Barthelemy, & à Louyse, & comme nos Palerins lesdeliurent du gibet.
IV, cap. XII. Donde se dize, quien eran Periandro, y Auristela.	IV, cap. XII. Qui estoient Periandre & Auristelle.

Com a treball tipogràfic és recomanable aquesta edició pel tipu de lletra i la calitat del paper.

Existeix exemplar d'aquesta edició en el British Museum (Londres, C. 58. bb. 15. i Cerv. 401.) i en la Bibliothèque Nationale (París, Y^2. 11020).

47 Trabaios | de Persiles, | y Sigismvnda, Histo- | ria Septentrional. | Por Migvel de Cer- | uantes Saauedra. | Dirigido a Don Pedro | Fernandez de Caſtro, Conde de Lemos, | de Andrade, de Villalua, Marques de Sar- | ria, Gentilhombre de la Camara de ſu Ma- | geſtad, Preſidente del Conſejo ſupremo de | Italia, Comendador de la Encomien- | da de la Zarça, de la Orden | de Alcantara. | Con Privilegio. | En Madrid. Por la viuda de Alonſo | Martin. Año de 1619. | A coſta de Miguel de Siles, mercader de libros. [30 · I

p. 140 × 92 mm. c. 124 × 70 mm. (8.º). 8 ff. s. n. + 324 ff. Relligadura en pasta antiga. Al verso de la portada, segell de la *Soc. Reg. Lond.*

Les fulles preliminars, sense numerar, comprenen : Portada, Tassa per En Gerónimo Núñez (Madrid, 23 desembre 1616), Fe d'errades per En Muria (sic) de la Llana (Madrid, 15 desembre 1616), Llicencia en nom del rei donada per En Pedro de Contreras (San Lorenzo, 24 setembre 1616), Aprovació del mestre Valdiviesso (Madrid, 9 setembre 1616), Versos d'En Francisco de Urbina i En Luis F. Calderón, Dedicatoria d'En Cervantes al Comte de Lemos i Pròleg.

El text, repartit en quatre llibres (f. 1-81 v., f. 82-172 v., f. 173-276 i f. 276 v.-324 v.), no comprèn 235 fulles com diu En Rius (I, 353), sinó 324.

Segueix, amb lleus variants, la primera edició.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid).

48 The | Travels | of | Persiles | and | Sigismvnda. | A Northern Hiſtory. | Wherein, amonſt the variable | Fortunes of the Prince of Thule, and this | Princeſſe of Friſland, are interlaced many | Witty Diſcourſes, Morall, Politicall, | and Delightfull. | The firſt Copie, beeing written in Spaniſh; | tranſlated afterward into French; and | now, laſt, into Engliſh. | London, Printed by H. L. for M. L. and are to be ſold at | the ſigne of the Biſhops head, in Pauls | Church-yard. 1619. [Vitr. II

p. 179 × 135 mm. c. 161 × 104 mm. (8.º). 3 ff. s. n. + 399 pp., la següent en blanc s. n. Relligadura en pasta. En la portada, escrit a mà : «J. Faulkner». El mateix nom es repeteix al foli següent, junt amb la data 1748.

Les fulles preliminars, sense numerar, són : Portada, Dedicatoria de l'editor a Lord Stanhope i Advertencia del traductor.

El text comprèn les pàgines 1-399, i va repartit així : I, p. 1-99; II, p. 101-214; III, p. 215-336, i IV, p. 337-399.

Aquesta traducció es féu d'un exemplar francès de la novel·la, però no de la feta per En Rosset (núm. 46), sinó de la d'En D'Audiguier.

La traducció francesa, gens recomanable per cert, que d'aquesta obra d'En Cervantes féu En D'Audiguier, es publicà en 1618; en la col·lecció Bonsoms no existeix exemplar d'aquesta nova traducció i primera edició, però sí d'un, fet el mateix any, que conté el trasllat d'En Rosset (núm. 46). La portada de la primera edició d'En D'Audiguier, diu així : «Les | travaux | De Persiles | et de Sigismonde. | Sous les noms de Periandre & d'Auristele. | Histoire Septentrionale. | De Michel Cervantes. | Traduite d'Espagnol en François, par | le sieur D'Audigvier. | A Madame de Lvynes. | A Paris. | Chez la veufue Gvillemot, au | Palais, en la galerie des Prisonniers. | M. DC. XVIII. | Auec Privilege du Roy». El text d'En Rosset i el d'En D'Audiguier conté notables diferencies, perquè el primer seguí a En Cervantes punt per punt, mentre que el segón, amb l'excusa de millorar-lo i corretgir-lo, féu supressions i esmenes al seu gust. Vegi el lector un acarament entre l'original castellà i el text d'En Rosset:

Edició Madrid, 1613	Traducció Rosset
I, 1.r Vozes daua el barbaro Corsicurbo a la estrecha boca de vna profunda mazmorra, antes sepultura que prision de muchos cuerpos viuos que en ella estauan sepultados; y aunque su terrible y espantoso estruendo cerca y lexos se escuchaua, de nadie eran entendidas articuladamente las razones que pronunciaua, sino de la miserable Cloelia, a quien sus desuenturas en aquella profundidad tenian encerrrada...	I, 1.r Le barbare Corsicurbe crioit hautement à la bouche estroicte d'vne basse fosse, plustost sepulchre que prison de plusieurs corps viuants que l'on y auoit enterrez. Et bien que sa voix horrible & espouuentable se fist ouïr de loing & de pres : neantmoins les raisons qu'il proferoit n'estoient distinctement entenduës si ce n'est de la miserable Cloëlie, que son malheur detenoit enserree dans ce profond cachot...

Com se veu, En Rosset segueix pas a pas el text cervantí, no així En D'Audiguier, i això que hem escollit un paragraf on no s'hi troben aquelles supressions o arranjaments que en l'esmentada traducció sovintegen:

Edició Madrid, 1613	Traducció D'Audiguier
I, 1.r Vozes daua el barbaro Corsicurbo a la estrecha boca de vna profunda mazmorra, antes sepultura que prision de muchos cuerpos viuos que en ella estauan sepultados; y aunque su terrible y espantoso estruendo cerca y lexos se escuchaua, de nadie eran entendidas articuladamente las razones que pronunciaua, sino de la miserable Cloelia, a quien sus desuenturas en aquella profundidad tenian encerrrada...	I, 1.r De la bouche d'vn profond cachot, plus semblable à vn sepulchre de plusieurs corps qui y estoient enseuelis tous en vie, qu'à vne prison, crioit le barbare Corcicurbo; Et bien que l'horrible son de sa voix espouuentable fust ouy de pres & de loin, ses paroles neantmoins ne pouuoient estre entenduës que de la miserable Clelia, que ses infortunes tenoient enfermée en cette profonde fosse...

Com se veu la traducció d'En Rosset és més fidel. ¡Llàstima que la primera traducció anglesa del *Persiles* segueixi la traducció d'En D'Audiguier!

Hi ha exemplar d'aquesta edició en el British Museum (Londres, C. 59. ff. 2.), i d'un exemplar que se subastà en la venda Huth se'n donaren 39 lliures esterlines.

49 Le Valevrevx Don | Qvixote | de la Manche, | ov | l'histoire de ses grands | Exploicts d'armes, fideles Amours, & | Aduentures eftranges. | Oevvre non moins vtile qve | de plaifante & delectable lecture. | Traduit fidelement de l'Espagnol de Michel de Cer- | vantes, & dedié au Roy, | Par Cesar Ovdin, Secretaire Interprete de fa Maiefte és Langues | Germanique, Italienne, & Efpagnole; & Secretaire ordi- | naire de Monfeigneur le Prince de Condé. | Troifiefme Edition reueuë & corrigée. | [**Escut de l'editor**: QVICQVID AGAS SAPIENTER AGAS ET RESPICE FINEM.] | A Paris, | Chez Iean Foüet, ruë fainct Iacques, à l'en- | feigne du Rofier. | M. DC. XX. | Auec Priuilege de fa Majesté. **[30 · III**

p. 168 × 105 mm. c. 138 × 73 mm. (8.º). 8 ff. s. n. + 720 pp. + 4 ff. s. n. Després de la pàgina 672 torna a repetir-se la numeració des del núm. 657. Relligadura antiga en pergamí.

La Portada, Dedicatoria al rei pel traductor, Pròleg d'En Cervantes, Privilegi al llibreter per a poder imprimir i vendre el llibre per espai de dèu anys (17 març, de 1614) i una Advertencia *Au lecteur*, ocupen les primeres vuit fulles del llibre.

Les pàgines del text porten la numeració 1-720, i les quatre últimes fulles corresponen a la Taula dels capítols.

Pel nombre de pàgines del text i per l'errada en la paginació, es pot creure que aquesta edició està formada per exemplars de la primera (núm. 15) canviant el primer plec, i no és així, com pot demostrar-ho el següent acarament:

Paris, 1614	Paris, 1620
Comença la pàg. 2 : & en des chauffes ...	Comença la pàg. 2 : de fin drap ...
» » 3 : noit à lire ...	» » 3 : & plus quand ...
» » 5 : nault de Montauban ...	» » 5 : tous il estoit ...
» » 18 : Don Quixote ...	» » 18 : fois, ce qui ...

I tampoc la formen exemplars de la segona (núm. 25):

Paris, 1616	Paris, 1620
p. 17 final : ... ce qui acheua	p. 17 final : ... quatre ou cinq
p. 151 » ... six vingts	p. 151 » ... le diable
p. 218 » ... des vieux	p. 218 » ... l'autheur
p. 275 » ... fortune en	p. 275 » ... la montagne.

Es una edició nova seguint el text de la de 1614, excepció feta d'alguna que altra paraula.

D'aquesta edició no hi ha exemplar en la Biblioteca Nacional (Madrid), però sí en el British Museum (Londres, c. 58. c. 30.) i en la Bibliothèque Nationale (París, Rés. Y². 3020); la portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 237.

50 The | second | part of the | history of the | Valorous and witty Knight- | Errant, | Don Quixote of the Mancha. | Written in Spanifh by Michael | Ceruantes : And now Transflated | into Englifh | [Escut de l'impressor : NOLI ALTVM SAPERE.] | London, | Printed for Edward Blount. | 1620. [30 - IV

p. 175 × 130 mm. c. 157 × 91 mm. (8.º). 8 ff. s. n. + 504 pp.; en realitat 502, perquè la paginació salta equivocadament des del núm. 276 al 279. Relligadura en pergamí; talls daurats.

Aquest tom comprèn com a fulles preliminars, sense numerar : Portada, Dedicatoria de l'editor al Marquès de Buckingham, Pròleg d'En Cervantes, Taula dels capítols i Llista de les errades.

Les pàgines 1-504 corresponen al text de la segona part i en els marges de moltes d'elles hi ha notes impreses aclaratories al text; a més, en l'exemplar d'En Bonsoms, n'hi ha d'altres de manuscrites.

Molts creuen que la segona part, si bé traduïda per En Shelton, no fou revisada ni corretgida per ell, afirmant altres que no és obra d'aquest traductor. En Rius (I, 607) senyala una cita de Mr. Oliphant en la seva obra

intitulada *Cervantes*, i impresa a Londres l'any 1880, dient que la traducció de la segona part és inferior en estil i justesa a la primera.*

El British Museum té dos exemplars d'aquesta edició (91. i. 19. i G. 10187.), i n'hi ha un en la Biblioteca Nacional (Madrid).

51 Les | Novvelles | de Migvel de | Cervantes Saavedra. | Ov sont, contenves plv- | sievrs rares Advantvres, et | memorables exemples d'Amour, de Fideli- | té, de Force de Sang, de Ialoufie, de mau- | uaife habitude, de charmes, & d'autres ac- | cidens non moins eftranges que veritables. | Traduictes d'Efpagnol en François : Les fix premieres par F. de | Rosset. Et les autres fix, par le Sr. d'Av- digvier. | Auec l'Hiftoire de Ruis Dias, & de Quixaire Princeffe des | Moluques, compofee par le Sieur de Bellan. | Derniere edition. | [Floró.] | A Paris, | Par Iean Richer, ruë fainct Iean de Latran, à | l'Arbre verdoyant : Et en fa boutique au Palais | fur le Perron Royal. | M. DC. XX. | Avec Privilege dv Roy, [30 · II

p. 155 × 98 mm. c. 141 × 77 mm. (8.º). Vol. I : 4 ff. s. n. + 350 pp. (falten les pàgs. 311-314). Vol. II [Six | Novvelles | de Michel | Cervantes. | Par le Sievr d'Avdigvier. | [Escut de l'impressor.] | A Paris. | Par Iean Richer, rüe S. Iean de Latran à | l'Arbre verdoyant : Et en | fa boutique | au Palais | fur le Perron Royal. | M.DC.XXI. | Avec privilege dv Roy.] : 4 ff. s. n. + 345 pp., la última s. n. Dos volums relligats plegats en pasta antiga.

Les fulles preliminars del primer tom comprenen : Portada, Dedicatoria del traductor En De Rosset a la Princesa de Conty, i Taula amb els arguments de les novel·les dels dos volums i el del segón tom : Portada, Dedicatoria d'En D'Audiguier a la reina i Pròleg del traductor.

Les novel·les del primer, traduïdes per En De Rosset, són *La belle Egyptienne*, p. 1; *L'Amant liberal*, p. 99; *La force du Sang*, p. 173; *Le jaloux d'Estramadure*, p. 205; *Rinconet et Cortadille*, p. 257 i *Le Docteur Vidriera*, p. 312, que comprenen les pp. 1-350 del tom primer; el text del tom segón va de la pàgina 2 a la 345, i l'ordre és el següent : *L'Espagnolle Angloise*, p. 2; *Les deux Pucelles*, p. 55; *La Cornelie*, p. 106; *L'illustre Fregonne*, p. 153; *Le trompeur Mariage*, p. 219; *Colloque de Scipion et Bergance*, p. 237 i *Histoire de Dias et de Quixaire*, p. 313.

Al verso de la última pàgina numerada hi ha el privilegi a En Richer per a sis anys, donat a París el 24 de novembre de 1614.

* «We may note here that the second part of the translation published under Shelton's name, yet presented to the great personage to whom it is dedicated by the publisher Edward Blount, without any reference to the author, is inferior in style, and occasionally in accuracy, to the first part, and that we have here and there altered an expression to bring it closer to the original» (p. 162, nota).

En 1614-15 es publicà a París la primera edició de les novel·les d'En Cervantes traduïdes al francès. La portada d'aquesta primera edició, diu així (Rius, I, 885) : «Les Nouvelles | de Miguel de | Cervantes Saavedra | où sont contenues | plusieurs rares Adventures, | & memorables exemples d'Amour, de Fide | lite, de Force de Sang, de Ialousie, de mau | vaise habitude, de charmes, & d'autres acci | dents non moins estranges que veritables. | Traduites d'Espagnol en Francois : Les six premières par F. de | Rosset. Et les autres six, par le Sr. d'Audiguier. | Avec l'Histoire de Ruis Dias & de Quixaire Princesse des | Moluques, composée par le Sr. De Bellan. | A Paris | Chez Jean Richer, rüe S. Jean de Latran | a l'arbre verdoyant : Et en sa boutique au Palais sur le Perron Royal. | M. DC. XV. | Auec Priuilège du Roy.» Com pot veure el lector, la distribució de la portada de l'edició primera quasi és la mateixa d'aquesta.

En la primera edició de les novel·les, se'n publicà una que no és d'En Cervantes, i és la «*Histoire Memorable de Dias Espagnol, et de Quixaire, Princesse des Moluques*. Tiree des Memoires des Indes, et composees par le Sieur de Bellan.» L'argument d'aquesta novel·la, que està molt lluny de l'esperit i força realista que té *Rinconete y Cortadillo*, i del fons filosòfic d'*El Licenciado Vidriera*, és el següent, copiant les mateixes paraules amb que el dóna a conèixer En D'Audiguier (II, 313) : «Ruis Dias se rend amoureux de Quixaire, soeur de Mole, Roy de Tidore, qui est faict prisonnier par le Roy de Ternate, son ennemy. Quixaire qui estoit recherchee en mariage de plusieurs Rois, fait publier, que quiconque tirera son frere de prison, sera son mary, croyant que Dias viendroit à bout de ceste entreprise. Salama jeune Seigneur, & parent du Roy, favorisé de la fortune, & de son gran courage, met en liberté le Prince. Quixaire se plaint de Dias qui luy promet de tüer Salama, qui la sommoit de promesses. Peynere neveu de Dias se rend cependant amoureux de Quixaire, & voyant qu'elle estoit faschée des delays de Dias, tüe son Oncle pensant faire plaisir à Quixaire, & puis voulant mettre à mort Salama est luy mesme tué. Quixaire recognoist sa faute, & espouse Salama, qui apres la mort de Mole, est esleu Roy de Tidore.»

La traducció d'En D'Audiguier, comparada amb la d'En Rosset, deixa molt que desitjar; el treball d'un i altre traductor pot comparar-se a la labor que féu En Shelton al traduir a l'anglès el Quixot : en la primera part està bé, en la segona, si és que és obra seva, no tant. Vegi's ço que es diu al tractar del *Persiles* (núm. 48).

Hi ha exemplars d'aquesta edició en el British Museum (Londres, Cerv. 381. i Cerv. 382.) i Bibliothèque Nationale (París, Y². 11055-11056).

52 L'histoire | de l'ingenievx | et redovtable | Cheualier, | Dom-Qvichote | de la Manche. | Compofée en Efpagnol par Miguel de Ceruantes, Saauedra | Et traduicte fidelement en noftre Langue, | Par F. de Rosset. | Seconde Edition |

[Gravat.] | A Paris, | Chez Denys Moreav, ruë Sainct Iacques | à la Salemandre. M. DC. XXII. | Auec Priuilege du Roy. [30 - III

p. 158 × 91 mm. c. 135 × 69 mm. (8.º). 4 ff. s. n. + 877 pp. + 5 pp. s. n. La foliació salta de la pàg. 271 a la 282, de la 458 a la 461 i de la 636 a la 667; en realitat, doncs, el llibre té 835 pp. Relligadura en pell blava de Llevant amb llom decorat, filets als plans, cantells, contracantells i talls daurats (Chambolle-Duru).

Les quatre fulles preliminars comprenen : Portada, Dedicatoria del traductor En De Rosset a Mme. de Luynes i l'extracte del Privilegi del rei firmat per En Renouard i donat a París a favor d'En Denys Moreau, per a sis anys, amb data de 29 de març de 1618.

El text va de la pàgina 1 a la 877; seguint després la Taula dels capítols en les cinc pàgines que van sense numerar.

Com hem vist ja, N'Oudin traduí solament la primera part del Quixot que es va imprimir en 1614 (núm. 15), però al publicar En Cervantes la segona part en 1615 (núm. 23), l'obra en francès quedava truncada i es pensà en completar-la; per això deia l'editor en l'avís *Au lecteur*, que : «Le favorable accueil qu'il receut de toy le premier jour qu'il sortit en lumiere, m'avoit obligé a cela, si tu luy continuë cette affection, le desir m'augmentera, de contribuer à ton contentement tout ce qui me sera possible, je t'en prie attendant un second tome que je te donneray en bref.» I això que es deia en l'edició francesa de 1616 (núm. 25) es repetía en la de 1620 (núm. 49), amb tot i haver sortit ja aquest anunciat tom. Al nostre entendre, tan aviat com va aparèixer la segona part del Quixot, fou traduïda totseguit, ja que en 1618 sortí la primera edició d'aquesta versió de la segona part feta per En Rosset, la portada de la qual diu així *(Iconografía*, 236) : «Seconde Partie de | l'Histoire | de l'Ingenievx | et redovtable | Cheualier | Dom Qvichot | de la Manche. | Compofée en Efpagnol, Par Miguel de Ceruantes Saauedra. | Et traduicte fidelement en noftre Langue, | Par F. de Rosset. | [Gravat.] | A Paris, | Chez la vefve Iacqves dv Clov, & Denis | Moreav, ruë S. Iacques, a la Salemandre. | M.DC.XVIII. | Avec Priuilege du Roy.»

En Rius, al descriure l'exemplar de la primera edició francesa de la segona part del Quixot (I, 463), diu que «el grabado representando á D. Quijote y á Sancho que figura en la Portada es copia reducida de la que apareció en la 1.ª edición inglesa, publicada en 1612». Això no és cert, per quant en la traducció d'En Shelton (núm. 13) és cert hi figura un gravat al mig de la portada, però sense les figures de Don Quixot i Sanxo, que es veuen en els exemplars francesos de les edicions de París de 1618, 1622, i l'anglesa de 1617 (?). Vegi's la *Iconografía*, 236, 238 i 398, i compari's amb el 397. Però és que En Rius quan va escriure el paragraf que hem copiat, no coneixía la primera edició anglesa, la publicada l'any 1612 (núm. 13), i tenía per *editio princeps* la que hem fet figurar

com impresa en 1617 (núm. 30); sols més tard, al veure el raríssim exemplar de 1612, quan ja estava imprès quasi tot el primer tom de la *Bibliografía,* ne donà nota en l'«Addenda» (I, 1085).

La traducció d'En Rosset deixa molt a desitjar, i més si es compara amb la de N'Oudin. Vegi's, referent a aquest punt, En Rius (I, 463) : estem en tot d'acord amb ell quan diu que «su versión que es literal (aunque no en tanto extremo como la de Oudin) no se recomienda ni por su estilo, ni por su belleza, y algunas palabras y frases o modismos las tradujo a capricho por no entenderlas».

La portada d'aquesta edició por veure's en la *Iconografía,* 238. Ni en els catàlegs del British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París) hi figura exemplar d'aquesta edició, com tampoc en la Biblioteca Nacional de Madrid.

53 L'ingegnoſo Cittadino | Don Chisciotte | della Mancia. | Composto da Michel di Cervantes Saavedra. | Et hora nuouamente tradotto con fedeltà, e chiarezza, | di Spagnuolo, in Italiano. | Da Lorenzo Franciosini Fiorentino. | Opera gustoſiſſima, i di grandiſſimo trattenimento à chi è vago | d'impiegar l'ozio in legger battaglie, disfide, incontri, amoroſi | biglietti, & inaudite prodezze di Caualieri erranti. | Con vna Tauola ordinatiſſima per trouar facilmente à ogni Capitolo gli | ſtrauaganti ſucceſſi e l'heroiche brauure di questo gran Caualiero. | Dedicato all'Altezza Sereniſſima di | Don Ferdinando Secondo; | Gran Duca di Toſcana. | [Marca de l'impressor.] | In Venetia, Appreſſo Andrea Baba. M DC XXII. | Con licenza de' Superiori, & Priuilegio. [Vitr. II

p. 152 × 95 mm. c. 130 × 75 mm. (8.º). 11 ff. s. n. + 669 pp., la següent en blanc. Relligadura en marroquí de Llevant; contracantells i talls daurats (Chambolle-Duru).

Les onze fulles preliminars, sense numerar, comprenen : Portada, Dedicatoria del traductor al Duc de Toscana, Advertencia del traductor «A' curiosi lettori», Pròleg d'En Cervantes i Taula de capítols.

El text correspòn a les 669 pàgines numerades.

Es la primera edició que de la primera part del *Don Quijote* es traduí en llengua italiana.

L'editor, en la portada, ens parla d'una «Tauola ordinatissima per trouar facilmente à ogni capitolo gli strauaganti successi e l'heroiche brauure di questo gran cavaliero», taula que no hem sabut trobar en cap dels exemplars que hem vist.

En l'advertencia del traductor, ens fa saber En Franciosini que no ha traduït les poesíes que hi han en la novel·la, i per tant aquestes queden en castellà;*

* «... I versi non gl'hò tradotti, perche oltre all'esser difficile à chi non è poeta...»

lo mateix féu pocs anys més tard el primer traductor italià de les *Novelas exemplares*, En Guglielmo Alessandro de Novilieri; també ens diu que a voltes ha hagut de separar-se de l'original, per a millor traduir el pensament de l'autor.* La labor d'En Franciosini és digne d'estima, amb tot i certes llibertats que va permetre's, i si bé manca la taula promesa per l'editor, en canvi hi han notes marginals aclaratories al text, algunes d'elles molt recomanables.

En Rius (I, 780) senyala com edició completa del *Don Quijote*, en llengua italiana, els exemplars d'aquesta edició, junt amb els de la segona part, impresa pel mateix Baba en 1625. Al nostre entendre es tracta d'un cas igual al de la traducció del *Don Quijote* en llengua anglesa. L'edició italiana de 1622 correspòn solament a la primera part, com l'anglesa de 1612; l'edició italiana de 1625 comprèn el *Don Quijote* complet, com l'edició francesa del mateix any.

Hem vist un exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid), i sabem n'hi ha també en el British Museum (Londres, 245. f. 36.) i en la Bibliothèque Nationale (París, Y². 10976). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 537.

54 Novelas | Exemplares | de Migvel de | Cervantes | Saauedra. | Dirigido a Don Pedro | Fernandez de Caſtro, Conde de Lemos, de Andra- | de y de Villalua, Marques de Sarria, Gentilhombre | de la Camara de ſu Mageſtad, Preſidente del ſupre- | mo Conſejo de Italia, Comendador de la Enco- | mienda de la Zarça, de la Orden de | Alcantara. | Año [Floró.] 1622. | Con priuilegios de Caſtilla y Aragon. | En Madrid, Por la viuda de Alonſo Martin. | A coſta de Domingo Gonçalez mercader de libros. [30 - II

p. 146 × 100 mm. c. 130 × 79 mm. (8.º). 8 ff. s. n. + 366 ff. El foli 56 va relligat equivocadament entre els folis 189-190. Relligadura en pell marró, amb daurats al llom i als plans.

Les fulles preliminars, sense numerar, contenen : Portada, Taula, Fe de errades firmada per En Murcia de la Llana amb data de 17 agost 1622, Tassa per Hernando de Vallejo (Madrid, 12 agost 1613), Aprovació de fra Juan Bautista (Madrid, 9 juliol 1612), Dr. Cetina (Madrid, 9 juliol 1612), fra Diego de Hortigosa (8 agost 1612) i En Salas Barbadillo (Madrid, 31 juliol 1613), Privilegis, el de Castella (Madrid, 20 novembre 1612) i el donat per a Aragó en San Lorenzo el Real amb data de 9 agost 1613, el Pròleg d'En Cervantes i la Dedicatoria al Comte de Lemos.

El text de les novel·les ocupa les fulles 1-364, seguint aquest ordre : *La*

* «... in questa mia traduzione, non è stat'altro, che di lasciarm' intendere, e per conseguirlo facilmente, mi son' alle volte allontonato dal senso letterale spagnuolo, per auuicinarmi più, al corrente italiano...»

Gitanilla, f. 1-49 v.; *El amante liberal,* f. 50-86 v.; *Rinconete y Cortadillo,* f. 87-114; *La Española Inglessa,* f. 114 v.-146 v.; *El Licenciado Vidriera,* f. 147-166; *La fuerza de la sangre,* f. 166 v.-181 v.; *El zeloso Estremeño,* f. 182-209; *La ilustre Fregona,* f. 209 v.-250; *Las dos Donzellas,* f. 251 v.-280; *La señora Cornelia,* f. 280 v.-308; *El casamiento engañoso,* f. 308 v.-318 v. i *Coloquio entre Cipion y Bergança,* f. 319-364.

Al verso de la fulla 364 comencen els Versos del Marquès de Alcañices, seguint després els d'En Bermúdez Carvajal, Lodeña i Solis Mexia, i al verso del full 366 s'hi llegeix el colofó de l'impressor, que diu : «En Madrid. | Por la Viuda de Alonfo | Martin de Balboa | año 1622.»

En Rius (I, 229) escriu amb raó : «Esta edición, impresa medianamente, va ajustada a la de Madrid, 1617.»

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid) i en el British Museum (Londres, 12490. aa. 1.).

55 Novelas | Exempla- | res de Migvel | de Ceruantes Saauedra. | Dirigido a Don Pedro Fer- | nandez de Caftro, Conde de Lemos, de Andrade, y de | Villalua, Marques de Sarria, Gentilhombre de la Ca- | mara de fu Mageftad, Virrey, Gouernador, y Capitan | General del Reyno de Napoles, Comendador de | la Encomienda de la Zarça de la | Orden de Alcan- | tara. | Año [Floró.] 1622. | Con licencia: | En Pamplona, por Iuan de Oteyza, | Impreffor del Reyno de | Nauarra. [30 - II

p. 134 × 85 mm. c. 121 × 77 mm. (8.º). 8 ff. s. n. + 391 ff. + 1 f. s. n. amb el colofó. Relligadura en pell de Llevant marró; contracantells i talls daurats.

Les fulles preliminars, sense numerar, comprenen : Portada, Taula, Aprovació per fra Alonso de Aragon i Borja (Pamplona, 3 abril 1622), Llicencia donada pel secretari del R. Consell, En Pedro Barbo (Pamplona, 15 novembre 1622), Llista de les errades pel ja citat fra Alonso de Aragon i Borja (10 novembre 1622), Pròleg d'En Cervantes, Dedicatoria al Comte de Lemos i els Versos del Marquès d'Alcanyiç (en el text «Alcañizares»), En Bermudez Carvajal i En Lodeña.

El text de les novel·les comprèn les fulles 1-391, i l'ordre és el següent : *La Gitanilla,* f. 1-53 v.; *El amante liberal,* f. 54-93 v.; *Rinconete y Cortadillo,* f. 94-123 v.; *La Española Inglessa,* f. 124-158; *El Licenciado Vidriera,* f. 158 v.-179; *La fuerça de la sangre,* f. 179 v.-195 v.; *El Zeloso Estremeño,* f. 196-225; *La illustre Fregona,* f. 225-269; *Las dos Donzellas,* f. 269-301; *La señora Cornelia,* f. 301-331; *El casamiento engañoso,* f. 331 v.-342; *Coloquio, que passó entre Cipion y Bergança,* f. 342 v.-391 v.

En la última fulla, que és sense numerar, s'hi llegeix: : «En Pamplona | Por Iuan de Oteyza, Impreſſor | del Reyno de Nauarra. | Año M.DC.XXII.»

En Rius (I, 230) escriu : «No he visto citada por nadie la presente rarísima edición, de la que poseo un magnífico ejemplar»; aquest exemplar de que ens parla En Rius, és el que forma part de la col·lecció Bonsoms. Per nostra part afegirem que, amb tot i haver fullejat molts catàlegs, no hem vist tampoc mai anunciat un exemplar d'aquesta edició i no figura en la magnífica col·lecció cervantina del British Museum de Londres, ni en la Bibliothèque Nationale de París.

El text segueix en el format, ordre, paginació, etc., les edicions fetes a Pamplona per En Nicolau de Assiayn els anys de 1614 (núm. 17), 1615 (núm. 21) i 1617 (núm. 34).

56 Viage | del Parnaso. | Compueſto | por Migvel | De Cervantes | Saauedra. | Dirigido al Señor | D. Antonio Rodrigvez | de Frechilla. | [Escut de l'impressor.] | En Milan, Por Iuã Bautiſta Bidelo. 1624. | Con licencia de los Superiores. [30 · I

p. 141 × 73 mm. c. 121 × 59 mm. (12.º). 2 ff. s. n. + 107 pp., la següent s. n. Relligadura en pell de Llevant vermella amb filets als plans; cantells, contracantells i talls daurats (Chambolle-Duru).

En les dues fulles preliminars hi figuren : Portada, Llicencia d'aquesta edició, Dedicatoria d'En Bidelo a N'Antonio Rodríguez de Frechilla, i el «Soneto del autor a su pluma».

El text del *Viaje* comprèn les 107 pàgines numerades.

Es veu clarament que l'edició que serví de model per a aquesta fou la primera (núm. 19); però cal dir que sortí de la impremta d'En Bidelo amb més errades de les que conté la de 1614; això, i esser el tipu de lletra molt gastat, fa que aquesta edició sigui poc recomanable pel seu gust artístic. Amb molta raó diu En Rius (I, 310) que l'únic mèrit que tenen els exemplars d'aquesta edició és el pertànyer a la primera impressió del *Viaje* feta fòra d'Espanya.

N'existeix exemplar en el British Museum (Londres, 011451. e. 20.).

57 Le Valevrevx Don | Qvixote | de la Manche, | ov | L'Histoire de ses grands | Exploicts d'armes, fideles Amours, & | Aduentures eſtranges. | Oevvre non moins vtile qve | de plaiſante & delectable lecture. | Traduit fidelement de l'Eſpagnol de Michel de | Cervantes, & dedié au Roy. | Par Cesar Ovdin, Secretaire Interprete de ſa Maieſté és | Langues Germanique, Italienne & Eſpagnole, & Secre- | taire ordinaire de Monſeigneur le Prince de Condé. | Quatrieſme Edition

reueuë & corrigee de nouueau. | [Floró.] | A Paris, Chez Iean Mestais, Imprimeur Libraire, | demeurant deſſus la porte S. Victor. | M. DC. XXV. [30-IV

pp. 161 × 101 mm. (8.º). Vol. I : c. 140 × 77 mm. : 8 ff. s. n. + 736 pp. + 3 ff. s. n. de taula. Vol. II : c. 139 × 74 mm. [L'Histoire | de l'ingenievx | et redovtable | Cheualier, | Dom-Qvichot | de la Manche. | Compoſee en Eſpagnol par Migvel de | Cervantes, Saavedra. | Et traduitte fidellement en noſtre Langue, | Par F. de Rosset. | Troisiesme edition. | [Floró.] | A Paris, | Chez Iean Mestais, Imprimeur & Libraire, | demeurant à la porte Sainct Victor. | M.DC.XXV.] : 3 ff. s. n. + 877 pp. + 3 pp. s. n. Falta l'últim foli, on termina la taula. Hi ha en la foliació els mateixos salts de l'edició núm. 52 (París, 1622). El volum primer, relligat en pasta antiga. Al contraplà, ex-libris manuscrit : «M. Richard d'Aubigny». El volum segón, relligat en pergamí, amb llom i plans decorats; talls daurats.

Les fulles preliminars de la primera part, tom primer, comprenen : Portada, Dedicatoria de N'Oudin al rei, Pròleg d'En Cervantes, Advertencia «Au lecteur», però sense dir que pròximament donarà a llum un tom segón, com deien les dues edicions franceses de la primera part de 1616 i 1620 (núm. 25 i 49); els de la segona part, segón tom, corresponen a la Portada i Dedicatoria del traductor, que és En Rosset, a Mme. de Chevreuse.

Es la primera edició completa del Quixot en llengua francesa. En el *Catálogo* de Madrid es diu, al descriure l'exemplar 201 (París, Coulon, 1639), que és «la primera edición completa en lengua francesa», errada aquesta que s'ha repetit moltes vegades, perquè En Rius (I, 466), al tractar de l'edició francesa del Quixot, impresa a París per En Coulon, l'any de 1639, escriu que «esta es la primera edición, en francés, de ambas partes reunidas bajo una misma fecha, lugar e impresor». Però deu dir-se que el mateix Rius, al descriure l'exemplar de la segona part, imprès a París l'any de 1625 (I, 1075), ja fa observar que la sortida de la impremta d'En Mestais és «la 1.ª edición francesa de ambas partes reunidas».

Les portades dels dos toms corresponents a aquesta edició han estat reproduïdes en la *Iconografía*, 239 i 240. No sabem que existeixi exemplar d'aquesta edició ni en la Biblioteca Nacional (Madrid), ni en el British Museum (Londres), ni en la Bibliothèque Nationale (París).

58 Dell' ingegnoſo Cittadino | Don Chisciotte | della Mancia. | Composta da Michel di Cervantes Saavedra. | Et hora nuouamente tradotta con fedeltà, e chiarezza, | di Spagnuolo in Italiano, | da Lorenzo Franciosini Fiorentino. | Parte ... | Opera doue accoppiato l'vtile, & il diletto, con dolcezza di ſtile, e con leg- | giadriſſima inuenzione ſi dimoſtra, quanto infruttuoſa, e vana ſia la let- | tura de libri di Caualleria, e con intrecciatura di fauole, e d'altri gentiliſſi- | mi accidenti, ſi ſpiegano dicorſi nobili, ſucceſſi marauiglioſi, ſentenzie | graui, & altre

cofe belle, e degne di qual fi voglia giudiziofo lettore. | In quefta Seconda Impreffione corretta, e migliorata con la Traduzione | dei verfi Spagnuoli, non tradotti nella prima edizione. | [Escut de l'editor.] | In Venetia Appreffo Andrea Baba M DC XX V. | Con licenza de Superiori, e Priuilegio. [30-III

p. 155 X 100 mm. c. 127 X 73 mm. (8.º). Vol. I : 8 ff. s. n. + 694 pp. + 3 ff. s. n. de taula Vol. II [... | Parte Seconda. | Opera guftofiffima, e di grandiffimo trattenimento à chi è vago | d'impiegar l'ozio in legger battaglie, disfide, incontri, amorofi | biglietti, & inaudite prodezze di Caualieri erranti. | All' Illuftrifs. Sig. il Sig. Ferdinando Seracinelli | Balì di Volterra. | [...]: 8 ff. s. n. + 751 pp., la següent en blanc s. n. Mitja pasta. A la primera fulla de guarda, escrit a mà: «Fed. Carlo Luigi Leyher. 1850.». Als contraplans, un ex-libris amb escut, sense nom, i al dessota un segell illegible en tinta negra.

Les vuit fulles preliminars del primer volum (primera part del Quixot) comprenen : Portada, Dedicatoria d'En Franciosini al Duc de Toscana, Advertencia del traductor endreçada *A'curiosi lettori*, suprimint tot el paragraf referent a per què ha deixat els versos en castellà, que es llegía en l'edició de 1622 (núm. 53), i el Pròleg d'En Cervantes; els del segón volum (segona part) corresponen a la Portada, Dedicatoria del traductor a En Ferdinando Seracinelli i Taula de capítols.

Es la primera edició completa en llengua italiana. La primera part segueix en un tot a la de 1622 feta pel mateix Baba, amb la única particularitat d'haver traduït els versos que en la primera edició figuraven en castellà; el text comprèn les pàgines 1-694, seguint després, en les fulles que van sense numerar, la taula dels capítols; el de la segona part (pp. 1-751) va totseguit, mentre que el primer va repartit en quatre parts, com se féu en les primeres edicions.

Els originals que serviren per a la traducció d'En Franciosini, foren, per a la primera part, un exemplar descendent de la segona d'En Cuesta (núm. 23), probablement l'imprès a Brussel·les en 1607 (núm. 8), i per a la segona un dels que tindríen la supressió de la frase aquella que es féu en l'edició de Valencia de 1616 (núm. 26).

Hem vist exemplar de la segona part en la Biblioteca Nacional (Madrid), i n'hi ha en el British Museum (Londres, Cerv. 191.). La portada d'aquesta edició es publicà en la *Iconografía*, 538.

59 Novelas | exemplares | de Migvel de | Ceruantes Saauedra. | Dirigido a don Pedro | Fernandez de Caftro, Conde de Lemos, | de Andrade, y de Villalua, &c. | [Segueixen els títols a 2 cols.; 1.ª col.:] La Gitanilla. | El Amante Liberal. | Rinconete y Cortadillo. | La Efpañola Inglefa. | El Licenciado | Vidriera. | La fuerça de la fangre. | [2.ª col.:] El zelofo eftremeño. | La illuftre Fregona. | Las dos Donzellas. |

La Señora Cornelia. | El caſamiento engañoſo. | La de los Perros. | [Floró.] | En Brvsselas, | Por Huberto Antonio, Impreſſor jurado al | Aguila de oro, cerca de Palacio, | Año de 1625. [30 - IV

p. 163 × 104 mm. c. 143 × 82 mm. (8.º). 8 ff. s. n. + 608 pp. Relligadura en xagrí blau, amb filets als plans i cantells, contracantells i talls daurats. Super-libris i ex-libris amb l'escut del Marquès de Morante (J. Gómez de la Cortina), amb la llegenda : «J. Gómez de la Cortina et amicorum fallitur hora legendo».

Les fulles preliminars comprenen : Portada, Pròleg d'En Cervantes, Dedicatoria al Comte de Lemos, Versos, excepció del sonet d'En Solis Mexia, i Aprovacions de fra Juan Bautista (9 juliol 1612), Dr. Cetina (Madrid, 9 juliol 1612), fra Diego de Hortigosa (8 agost 1612), En Salas Barbudillo (sic) (Madrid, 31 juliol 1613), totes elles copiades de la primera edició de Madrid (núm. 14), seguint després l'Aprovació del llicenciat Henrique Smeyers (Brussel·les, 20 desembre 1624) i el Privilegi per a N'Hubert Antonio per a sis anys.

El text de les novel·les comprèn les pp. 1-608, i va repartit del modo següent : *La Gitanilla,* p. 1-80; *El amante liberal,* p. 80-141; *Rinconete y Cortadillo,* p. 142-188; *La española inglesa,* p. 188-243; *El licenciado Vidriera,* p. 243-275; *La fverça de la sangre,* p. 275-301; *El zeloso estremeño,* p. 301-347; *La illustre fregona,* p. 347-416; *Las dos donzellas,* p. 417-467; *La señora Cornelia,* p. 467-515; *El casamiento engañoso,* p. 515-532; *Coloquio que passó entre Cipión y Bergança,* p. 533-608.

Sembla esser copia aquesta edició de la impresa a Brussel·les en 1614 (núm. 18).

N'existeixen exemplars en el British Museum (Londres, 12490. bbb. 23., Cerv. 354. i G. 10155.).

60 Les | Novvelles | de Migvel de | Cervantes Saavedra. | Ov sont contenves plv- | sievrs rares Adventvres, et | memorables exemples d'Amour, de Fidelité, | de Force de Sang, de Ialouſie, de mauuaiſe | habitude, de charmes, & d'autres accidents, | non moins eſtranges que veritables. | Traduictes d'Eſpagnol en François : Les ſix premieres par F. de | Rosset. Et les autres ſix par le Sr. d'Avdigvier. | Auec l'Hiſtoire de Ruis Dias, & de Quixaire Princeſſe des | Moluques, compoſee par le Sieur de Bellan. | Derniere edition. | [Floró.] | A Paris, | Chez Eſtienne Sauſſié, au bout du Pont-Neuf | deuant les Auguſtins. | M. DC. XXV. [30 - I

p. 165 × 108 mm. c. 143 × 73 mm. (8.º). 8 ff. s. n. + 350 pp. + 4 ff. s. n. + 345 pp. Després de la pàg. 350 comença nova paginació amb portada especial. [Six | Novvelles | de Michel | Cervantes. | Par le Sievr | d'Avdigvier. | [Floró.] | A Paris, | Chez Eſtienne Sauſſié, à la deſcente du

Pont- | neuf, du cofté des Auguftins. | M.DC.XXV.] Falten les pàgs. 317-318 de la segona numeració. Relligadura vella en pergamí. Dalt de la portada, escrit de mà : «Ex-libris S. Audocni Rothomag. Congrega. S. Mauri».

Les primeres fulles sense numerar del tom primer, comprenen : Portada, Dedicatoria d'En Rosset a «Mme. Louyfe de Lorraine de Guyse» i la Taula amb els arguments de les novel·les : *La belle egyptienne, L'amant liberal, La force du sang, Le jaloux d'Estramadure, Rinconet et Cortadille, Le Docteur Vidriera*; segueix després un altre Index amb els arguments de les novel·les traduïdes per En D'Audiguier, que són : *L'espagnole angloise, Les deux pucelles, La Cornelie, L'illustre fregonne, Le trompeur mariage, Colloque de Scipion & de Bergance* i *Histoire de Dias & de Quixaire;* els preliminars del segón, comprenen: Portada, Dedicatoria del traductor «A la Royne» i Prefaci.

El text de les novel·les del tom primer comprèn les pp. 1-350; repartides així : *La belle Egyptienne*, p. 1-98; *L'Amant liberal*, p. 99-172; *La force du Sang*, p. 173-204; *Le jaloux d'Estramadure*, p. 205-256; *Rinconet et Cortadille*, p. 257-311 i *Le Docteur Vidriera*, p. 312-350. El del tom segón, pp. 2-345, va repartit del modo següent : *L'Espagnole Angloise*, p. 2-54; *Les deux Pucelles*, p. 55-105; *La Cornelie*, p. 106-152; *L'illustre Fregonne*, p. 153-218; *Le trompeur Mariage*, p. 219-236; *Le colloque de Scipion et Bergance*, p. 237-312; *L'Histoire de Dias et de Quixaire*, p. 313-345.

Com se pot veure, compulsant aquesta edició amb la feta per En Richer l'any 1620 (núm. 51), el nombre de pàgines, ordre de les novel·les i text són iguals; acarats dos exemplars, fins semblen a primera vista pertànyer a una mateixa edició, amb el canvi solament de portades, però unes lleus errades tipogràfiques demostren clarament que són dues diferents.

61 Los trabajos | de Persiles | y Sigismvnda, | Historia setentrional, | Por Miguel de Ceruantes | Saauedra. | Dirigido a Don Pedro | Fernandez de Caftro Conde de Lemos, de Andra- | de, de Villalua, Marques de Sarria, Gentilhombre | de la Camara de fu Mageftad, Prefidente del Cō- | fejo fupremo de Italia, Comendador de la | Encomienda de la Zarça, de la orden | de Alcantara. | Año [Floró.] 1625. | Con privilegio. | En Madrid, Por la viuda de Alonfo Martin | A cofta de Domingo Gonçalez mercader de libros. [30 - II

p. 148 × 97 mm. c. 124 × 77 mm. (8.º). 599 pp., la següent s. n. Relligadura en mitja pasta.

Les pàgines sense numerar comprenen : Portada, Privilegi (San Lorenzo, 4 setembre 1616); Tassa de l'edició primera (Madrid, 23 desembre 1616); Fe d'errades pel llicenciat Murcia de la Llana (Madrid, 27 juny 1625); Aprovació del

Mtre. Valdivielso (Madrid, 9 setembre 1616); Versos (l'Epitafi d'En Francisco de Urbina i el Sonet d'En Luis F. Calderón), Dedicatoria al Comte de Lemos i Pròleg d'En Cervantes (pp. 1-12).

El text va de la pàg. 13-599, repartit en quatre llibres (13-158, 159-320, 321-509 i 510-599); al verso de la última pàgina hi va el colofó de l'impressor, que diu : «En Madrid, | Por la viuda de Alonſo Martin, | Año M.DC.XXV.»

Edició poc recomanable, sense gust tipogràfic; el text és molt descuidat.

Ni en el British Museum (Londres) ni en la Bibliothèque Nationale (París) hi ha exemplar d'aquesta edició.

62 Il | Novelliere | Castigliano | di Michiel di Cervantes | Saavedra; | Nel quale meſcolandoſi lo stile graue co' l faceto, ſi narrano | auuenimenti curioſi, caſi ſtrani, e ſucceſſi degni | d'ammiratione : | E ſi dà ad ogni ſorte di perſona occaſione d'apprendere | e precetti Politici, e documenti Morali, e concetti | Scientifichi, e fruttuoſi: | Tradotto dalla lingua Spagnuola nell'Italiana | Dal Sig. Gvglielmo Alessandro | de Nouilieri, Clauelli : | E da lui fattiui gli Argomenti, e dichiarate nelli margini | le coſe più difficili. | [Escut : QVIS CONTRA NOS.] | In Venetia, Preſſo il Barezzi. M. DC XXVI. | Con Licenza de' Superiori, & Priuilegio. [Vitr. II

p. 158 × 110 mm. c. 128 × 73 mm. (8.º). 8 ff. s. n. + 720 pp. Relligadura vella en pergamí. En la portada, escrit a mà : «J. L. Lõelig Dr. 1693». Més avall : «H. Ayrer».

Les fulles preliminars comprenen : Portada, Dedicatoria a Henrico Raiis i Advertencia del traductor, Sonets d'En Guglielmo Sohier i Paolo Emilio Cadamosto, i Taula amb l'argument de les novel·les.

El text de les novel·les comprèn de la pàgina 1 fins la 720.

Aquesta edició no guarda l'ordre que figura en la de Madrid, 1613, sinó que porta el següent : *La Spagnuola Inglese*, p. 1-62; *Lo Amante liberale*, p. 63-137; *Rinconetto e Cortadiglio*, p. 138-192, per errada 194; *Il Dottore Vidriera*, p. 193, per errada 195-229; *La forza del Sangue*, p. 230-261; *Il Geloso d'Estremadura*, p. 262-319; *L'Illustre Fregona*, p. 320-399; *La Cingaretta*, p. 400-499; *Le due Donzelle*, p. 500-557; *La Cornelia*, p. 558-613; *Il maritaggio fallace*, p. 614-633; *Colloquio di Scipione e Berganza*, p. 634-720.

Els versos que formen part del text es conserven en castellà,* i la traducció és feta amb alguna cura; algunes de les notes marginals expliquen veus d'ús poc

* «... Alcuni versi di quelli pochi che vi sono, non hauerei potuto trasportarli senza guastarli, à causa della proprietà dell'idioma, che non vi s'incontra bene con questo, e così m'hà paruto meglio lasciargli tutti come stanno, che di tradurne vna parte, e l'altra nò...»

corrent i modismes o termes en caló* : *finibusterrae* per *la forca* (p. 154), *il zafranno che ne dà avvisi* per *el guro que nos avisa* (p. 161).

En Rius (I, 969) senyala algunes supressions fetes pels censors, i diu que «Por lo visto se conoce que los censores de libros eran entonces más escrupulosos en Italia que en España». Deu advertir-se que cada censor suprimía ço que li semblava bé, i que aquelles paraules que Cervantes posa en boca de la Pipota en el *Rinconete y Cortadillo* : «... y poner mis candelillas a nuestra Señora de las Aguas, y al Santo Crucifixo de santo Agustín...», suprimides en aquesta traducció, les veurem poc després en la que s'imprimí a Milà, l'any següent. Perquè es vegi el treball del traductor italià i aiximateix algunes de les supressions fetes pel censor, copiem un petit paragraf de l'esmentada novel·la:

Madrid : Noveles, 1613	Venecia : Noveles, 1626
f. 77. ... A esto dixo la vieja, que auia rezado a la Imagen, Hijo Monipodio, yo no estoy para fiestas, porque tengo un vaguido de cabeça dos dias ha, que me trae loca, y mas, que antes que sea medio dia tengo de yr a cumplir mis deuociones y poner mis candelicas a nuestra Señora de las Aguas y al santo Crucifixo de santo Agustin, que no lo dexaría de hazer, si neuasse y ventiscasse. A lo que he venido, es que anoche el Renegado y Centopies lleuaron una canasta de colar, algo mayor que la presente, llena de ropa blanca ...	p. 168. Allhora la vecchia, che haueua barbotato dauanti all'imagine disse: figliuol mio Monipodio, quà non son venuta per solazzare, perche da due giorni tengo alcune vertigini, che mi fanno diuentar matta; oltrache, prima que sia mezzo dì, hó da compire le mie deuotioni; ma son venuta a dirui, che'l Rinegato, & il Centopiedi portarono hier notte a casa mia vna canestra da bucato vn poco piú grande di questa piena di panni netti ...

Hi ha exemplar d'aquesta edició en el British Museum (Londres, C. 58. bb. 14.) i en la col·lecció cervàntica de l'autor d'aquestes notes.

63 Les | Travavx | de Persiles, | et de Sigismonde. | Sovs les noms de | Periandre, & d'Auriftele. | Hiftoire Septentrionale. | De Michel Cervantes. | Traduite d'Efpagnol en François, par le fieur | Davdigvier, | A Madame la Dvchesse | de Chevrevse. | [Se]conde Edition, reueuë & corrigee. | [Gravat.] | A Paris. | Chez Martin Collet au Palais, en la | gallerie des Libraires, prés la Chancellerie. | M. DC. XXVI. [30 - IV

p. 161 × 100 mm. c. 141 × 77 mm. (8.º). 7 ff. s. n. + 613 pp., la següent en blanc s. n. (realment són 611, ja que salta la numeració de la plana 432 a 435). Portada restaurada. Relligadura en mig xagrí vermell amb puntes; cap daurat.

* «... In quanto poi alle postille ne' margini segnate con una stella, l'hò poste per dichiarare alcuni termini proprii alle cose di che si tratta, non intese da tutti...»

Les fulles preliminars, sense numerar, comprenen : Portada, Dedicatoria d'En D'Audiguier a «Madame la Duchesse de Chevreuse» i un *Advertissement*.

El text, pp. 1-613, va repartit en quatre llibres (pp. 1-153, 154-329, 330-518 i 519-613).

Aquesta edició és copia exacta de l'anterior, i fins diríem que és la mateixa, però amb portàda diferent :

Edició 1626 : Feuge (núm. 64)	Edició 1626 : Collet (núm. 63)
p. 83. Diu 68.	Igual.
p. 87. Diu 67.	»
p. 311. Els núms. de la paginació ballen un xic.	»
p. 432. Salta la numeració de la pàgina següent al núm. 435.	»
p. 541. Diu 451.	»
p. 545. Per erro 547.	»

Ni en el catàleg del British Museum (Londres) ni en el de la Bibliothèque Nationale (París) hi figura cap exemplar d'aquesta edició. En la de París n'hi ha una amb el títol de *Les Amours de Persiles* (París, Collet, 1628) amb el mateix nombre de fulles sense numerar i pàgines numerades.

64 Les | Travavx | de Persiles, | et de Sigismonde. | Sovs les noms de | Periandre, & d'Auriſtele. | Hiſtoire Septentrionale. | De Michel Cervantes. | Traduite d'Eſpagnol en François, par le ſieur | Davdigvier. | A Madame la Dvchesse | de Chevrevse. | Seconde Edition, reueuë & corrigee. | [Floró.] | A Paris. | Chez Lovis Fevge, ruë S. Iaques, deuant le | College des Ieſuites. | M. DC. XXVI. [30 - IV

p. 168 × 110 mm. c. 140 × 75 mm. (8.º). 7 ff. s. n. (la 8 retallada) + 613 pp., la següent blanca s. n. (realment sols són 611, ja que salta la paginació del núm. 432 al 435). Al primer foli de guarda, segell en lacre negre amb escut de Mr. Larcher. Aquest escut es repeteix, dibuixat a mà, al verso de la portada. Al foli segón de guarda, en lletra del s. xvii : «J. de Cursy De la Londe Larcher». Relligadura en pergamí.

Les fulles preliminars, sense numerar, comprenen : Portada, Dedicatoria del traductor a «Mme. La Duquesse de Chevreuse» i Advertencia del traductor.

El text segueix el de l'edició impresa a París en 1618 que ja hem dit que no figura en la col·lecció Bonsoms, i va repartit, com l'original, en quatre llibres (pp. 1-153, 154-329, 330-518 i 519-613).

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Bibliothèque Nationale (París, Rés. Y². 2347).

65 Istoria | Settentrionale, | De trauagli di Perſile, e Sigiſmonda : | Diuiſa in Quattro Libri. | Di Michele di Cervantes | Saavedra; | Nella quale ſenza interrompere il filo dell'Iſtoria ſi leggo- | no molti caſi d'Amore, e di Fortuna; infiniti curioſi | Diſcorſi, & Afforiſmi degni d'eſſer notati. | Di nvovo dalla lingva castigliana | nella noſtra Italiana tradotta, dal Signor | Francesco Ellio milanese. | Con Licenza de' Superiori, e Priuilegio. | [Escut de l'editor : NVMQVAM SICCABITVR ÆSTV.] | In Venetia, M DC XXVI. | Per Bartolomeo Fontana. [Vitr. II

p. 153 × 95 mm. c. 130 × 76 mm. (8.º). 8 ff. s. n. + 501 pp., la següent sense numerar. Relligadura en pell de Llevant, amb florons als plans, contracantells i talls daurats (Chambolle-Duru).

Les fulles sense numerar contenen : Portada, Dedicatoria de l'editor a En Bartolomeo Signori i Taula de capítols.

El text comprèn les pàgines numerades 1-501, que contenen els quatre llibres de que consta l'obra (pp. 1-121, 122-259, 260-424 i 425-501), al verso d'aquesta, l'escut de l'impressor, i al peu : «In Venetia, M DC XXVI. | Per Bartolomeo Fontana.».

Es la primera de les traduccions del *Persiles y Sigismunda* feta en llengua italiana. El treball d'En Francesco Ellio és recomanable fins a cert punt.

Text de l'edició de 1616	Traducció de N'Ellio
f. 1. Vozes daua el barbaro Corsicurbo a la estrecha boca de una profunda mazmorra, antes sepultura que prision de muchos cuerpos vivos que en ella estauan sepultados, y aunque su terrible y espantoso estruendo cerca y lexos se escuchaua, de nadie eran entendidas articuladamente las razones que pronunciaba, sino de la miserable Cloelia, a quien sus desuenturas en aquella profundidad tenian encerrada ...	p. 1. All'angusta bocca d'vna profonda, & sotterranea cauerna, anzi sepoltura, che prigione di molti corpi viui, che vi erano sepolti, stauasi il Barbaro Corsicurbo chiamando, e tutto che il terribile e spauenteuole suono della sua voce tanto dapresso, quanto di lontano s'vdisse, non erano però le sue parole articolatamente d'alcuno intese fuori, che dall'infelice Clelia, cui la sua mala sorte in quella profondità tenea rinchiusa ...

Al llegir en aquesta traducció italiana el nom de *Clelia* per *Cloelia* i recordant que en la traducció de *Persiles* feta per En D'Audiguier es llegeix també *Clelia*, hem volgut comprovar si la traducció de N'Ellio fou treta de la francesa; el següent acarament sembla demostrar-ho:

Text d'En D'Audiguier

p. 1. De la bouche d'vn profond cachot, plus semblable à vn sepulchre de plusieurs corps qui y estoient euseuelis tous en vie, qu'à vne prison, crioit le barbare Corcicurbo; Et bien que l'horrible son de sa voix espouuentable fust ouy de pres & de loin, ses paroles neantmoins ne pouuoient estre entenduës que de la miserable Clelia, que ses infortunes tenoient enfermée en cette profonde fosse ...

Traducció de N'Ellio

p. 1. All'angusta bocca d'vna profonda, & sotterranea cauerna, anzi sepoltura, che prigione di molti corpi viui, che vi erano sepolti, stauasi il Barbaro Corsicurbo chiamando, e tutto che il terribile, e spauenteuole suono della sua voce tanto dapresso, quanto di lontano s'vdisse, non erano però le sue parole articolatamente d'alcuno intese fuori, che dall'infelice Clelia, cui la sua mala sorte in quella profondità teuea rinchiusa.

Una novitat presenta aquesta traducció, i és els títols que porten tots els capítols de la novel·la; cert que això ja ho havía fet En Rosset en sa traducció francesa impresa a París l'any 1618, però el traductor italià detalla molt més els epígrafs, els quals tenen molt poc que envejar als que més tard es posaren en l'edició de Madrid de 1719.

L'autor d'aquestes notes posseeix exemplar d'aquesta edició i n'hi ha en el British Museum (Londres, Cerv. 405. i 243. h. 33.).

56 Novelas | Exemplares | de Migvel de | Cervantes | Saavedra. | A Don Pedro Fernandez de | Caftro, Conde de Lemos, de Andrada, y de Villalva, | Marquès de Sarria, Gentilhombre de la Camara de fu | Mageftad, Virrey, Governador, y Capitan General del | Reyno de Napoles, Comendador de la Encomien- | da de la Zarza de la Orden de | Alcantara. | Año [Gravat.] 1627. | Con licencia. | En Sevilla, por Francifco de Lyra; y a fu cofta. [30 - 11

p. 143 × 90 mm. c. 135 × 80 mm. (8.º) 4 ff. s. n. + 338 ff., en realitat 331, perquè la foliació salta del núm. 284 al 291. Relligadura en Llevant marró; talls daurats (Siguier).

Les quatre fulles preliminars comprenen : Portada amb un gravadet que representa dos cavallers amb capa i espasa, Taula, Llicencia despatxada per En Pedro de Contreras, Llista de les errades per En Murcia de la Llana i Pròleg d'En Cervantes.

El text correspòn a les fulles 1-338, i l'ordre de les novel·les és el següent: *La Gitanilla*, f. 1-44 v.; *El Amante liberal*, f. 45-79; *Rinconete y Cortadillo*, f. 79 v.-104 v.; *La Española Inglesa*, f. 105-134 v.; *El Licenciado Vidriera*, f. 135-152; *La Fuerza de la sangre*, f. 152 v.-166; *El Zeloso Estremeño*, f. 166 v.-191; *La Ilustre fregona*, f. 191 v.-228; *Las dos donzellas*, f. 228 v.-255 v.; *La Señora Cornelia*, f. 256-281 v.; *El casamiento engañoso*, f. 281 v.-296 v., i *Coloquio que passo entre Cipion y Bergança*, f. 297-338. En l'exemplar d'En Bonsoms manquen les fulles 57 i 58.

Es edició feta poc curosament, sense gust tipogràfic, i solament amb mires mercantils.

En Rius (I, 234), que sembla va confrontar bastant aquesta edició amb la de 1613, diu que si bé ha trobat moltes variants al comparar el text de les novel·les, les del *Rinconete y Cortadillo* són «insignificantes y de poca importancia». Hem acarat el de dos o tres novel·les, però solament posarem aquí algunes de les diferencies referents a les primeres fulles de *Las dos doncellas;* hem de dir que opinem com En Rius, que les variants que es troben poden venir d'haver-se usat per a la impremta algún dels manuscrits de les novel·les d'En Cervantes que devíen córrer de mà en mà:

Madrid, 1613		Sevilla, 1627	
f. 190.	... La huespeda que era caritativa ...	f. 228 v.	... la huespeda, que era un poco caritativa ...
f. 190.	... como suele dezirse ...	f. 229.	... como se suele dezir ...
f. 190 v.	... ha tomado vn Cauallero ...	f. 229 v.	... ha tomado el Cavallero ...
f. 190 v.	... y baxada del Turco ...	f. 229 v.	... y baxa del Turco ...
f. 191.	... se le manda dar ...	f. 230.	... se le mandava dar ...
f. 192.	... sin encubrirme cosa ...	f. 231 v.	... sin escusarme cosa ...
f. 192 v.	... vn punto de lo que le auia pedido ...	f. 232.	... un punto de lo que le avia con tan corteses palabras pedido ...

Ni en el catàleg del British Museum (Londres) ni en el de la Bibliothèque Nationale (París) hi figura cap exemplar d'aquesta edició.

67 Novelle | di Michel | di Cervantes | Saavedra, | Cioè | [Segueix a 2 cols.; 1.ª col.:] La Bella Cinganetta. | L'amante Liberale. | Rinconette, & Cortadiglio. | La Spagnola Inglefa. | Il Licentiato Vidriera. | La Forza del fangue. | Il Gelofo Eftremegno. | [2.ª col.:] La Fantefca Nobile. | Le due Donzelle. | La Sig. Cornelia. | Lo Sponfalitio pieno d'In- | ganni; & | Li due Cani Scipione, & Ber | ganza. | Nouamente trafportate dalla lingua Caftigliana nella | nostra Italiana | Da Donato Fontana Milanese. | Dedicate | All' Illvstriss. Sign. | Il Sig. Ercole Visconti, | Feudatario di S. Giorgio, & de' Signori di | Pagazzano, &c. | [Floró.] | In Milano, M. DC. XXVII. | Per Bartolomeo Vallo, & Alberto Befozzo. | Con licenza de' Superiori, & Priuilegio. [30 - IV

p. 167 × 102 mm. c. 142 × 77 mm. (8.º). 8 ff. s. n. + 591 pp. Relligadura en pell de Llevant, amb florons daurats als plans, cantells, contracantells i talls daurats (Chambolle-Duru).

Les vuit fulles preliminars, sense numerar, comprenen: Portada, Llicencies, Dedicatoria dels editors, Advertencia del traductor i Taula amb breus resums del contingut de les novel·les.

El text correspòn a les pàgines 1-591, i l'ordre de les novel·les és el següent: *La bella Cinganetta,* p. 1-88; *L'Amante Liberale,* p. 89-148; *Rinconette & Cortadiglio,* p. 149-193; *La Spagnuola Inglesa,* p. 194-240; *Il Licentiato Vidriera,* p. 241-271; *La Forza del Sangue,* p. 272-297; *Il Geloso Estremegno,* p. 298-339; *La Fantesca Nobile,* p. 340-402; *Le due Donzelle,* p. 403-450; *La Sig. Cornelia,* p. 451-497; *Lo Sponsalitio pien d'inganni,* p. 498-513 i *Colloquio fra Scipione et Berganza,* p. 514-591.

Diu el traductor en l'advertiment *A' Giuditiosi lettori*: «Dico dunque d'hauerle tradotte con quella fedeltà maggiore, che imaginar si possa, non aggiungendo, non diminuendo, od alterando cosa alcuna fuori della vera intentione dell' autore; e veramente se per lo contrario hauessi fatto, stimarei di hauer commesso vn graue peccato... E ben vero, che volontieri haurei lasciati in Ispagnuolo i versi, che per entro vi sono, se non che temendo, non mi fosse rinfacciata la favola della Volpe di Esopo, che non potendo arrivare all' vua da astuta, disse che non era matura, non mi havesse fatto mutar parere trasportandoli in nostra lingua in quella miglior maniera, che sia stato possibile.» Això és una suau crítica al primer traductor de les novel·les de Cervantes, perquè, com hem vist, deixà els versos en sa llengua original. El nou traductor podrà no esser just en certs passatges, però no omiteix res.

Aquelles frases que En Rius al tractar de la traducció de les novel·les, edició veneciana de 1626 (I, 969), diu que foren suprimides pel censor, apareixen en aquesta edició:

Madrid, 1613	Venecia, 1626	Milà, 1627
f. 245. ... a uno que pregunto que que queria decir *Deum de Deo?* y respondio, que, *de donde diere* ...	p. 645. ... che cosa volesse dire, de die in Diem? rispose: Dia doue dia ...	p. 524. ... che dir si volesse Deum de Deo? Dicendo lui che dir voleva : Dia donde vuol dare ...
f. 77. ... y mas, que antes que sea medio dia tengo de yr a cumplir mis deuociones, y poner mis candelicas a nuestra Señora de las Aguas y al Santissimo Cruxifixo de Santo Agustín, que no lo dexaria de hazer si neuase y ventiscasse. A lo que he venido es, que anoche el Renegado ...	p. 168. ... oltra che, prima che sia mezzo di, hò da compire le mie devotioni, ma son venuta a dirui, che'l Rinegato ...	p. 172. ... che douendo andare, prima che sia mezzo giorno à fare le mie divotioni, non mi posso trattenere vn poco à benche neuicasse ò che il cielo si disciogliesse in pioggia. Hò per vso di accendere le mie candelette alla Madonna dell' Acqua & al Crocifisso di Sant' Agostino, che fa tanti miracoli, nè vorrei in nissuna maniera lasciare di farlo, & se fin'hora mi sono trattenuta quivi, non è stato per altro, que per dirti qual mente questa notte il Renegato...

L'aparèixer les frases senyalades per En Rius en l'edició de Milà ¿vol dir que eren més indulgents i menys escrupulosos els inquisidors d'aquesta ciutat que els de Venecia? No ho creiem, ja que en el mateix *Coloquio* ne feren de les seves, com pot veure's en la següent compulsa:

Madrid : Cuesta, 1613	Milà, 1627
f. 269. Desta, respondio el primero : Sale su Santidad del Papa vestido de Pontifical con doze Cardenales, todos vestidos de morado, porque quando sucedio el caso que cuenta la historia de mi comedia, era tiempo de mutatio caparum, en el cual los Cardenales no se visten de rojo, sino de morado; y assi en todas maneras conuiene para guardar la propiedad, que estos mis Cardenales salgan de morado : y este es vn punto que haze mucho al caso para la comedia ...	p. 580. In questa, segui il primo : Esce il ... con dodeci ... vestiti di paonazzo, a causa che quando successe il caso era in tempo de mutatione caparum, nel quale i ... non si vestono di rosso, ma di paonazzo; & così in ogni modo per guardare la proprietà è di necessità, che questi miei ... escano vestiti di paonazzo; & questo è vn punto essentiale nella comedia ò rappresentatione ...

I així encara en podríem senyalar-ne algunes més, corresponents a la mateixa pàgina. Cal advertir que els censors de Venecia (núm. 65) deixaren l'anterior passatge del modo següent (p. 708) : «In questa rispose il primo : Se n'vscì Sua Eccellenza riuestita pomposamente, hauendosi in compagnia dodeci tutti vestiti di pauonazzo, perche quando succedette la coſa, che racconta la Storia della mia Comedia era in tempo di *Mutatione*, nel quale quei Signori non vestono il nero, mà'l pauonazzo, e cosí in ogni modo, per guardar la proprietà, bisogna, che questi miei compariscano uestiti di pauonazzo; e questo è vn punto essenziale della Comedia...»

Hi ha exemplars d'aquesta edició en el British Museum (Londres, 12489. e. 19. i Cerv. 393.).

68 Il | Novelliere | Castigliano | di Michiel di Cervantes | Saavedra; | Nel quale, meſcolandoſi lo ſtile graue co'l faceto, ſi narrano | auuenimenti curioſi, caſi ſtrani, e ſucceſſi degni | d'ammiratione: | E ſi dà ad ogni ſorte di perſona occaſione d'apprendere | e precetti Politici, e documenti Morali, e concetti | Scientifichi e fruttuoſi: | Tradotto dalla lingua Spagnuola nell'Italiana | Dal Sig. Gvglielmo Alessandro | de Nouilieri, Clauelli: | E da lui fattiui gli Argomenti, e dichiarate, nelle margini | le coſe più dificili | [Escut: QVIS CONTRA NOS.] | In Venetia, Preſſo il Barezzi. M DC XXIX | Con Licenza de' Superiori, & Priuilegio. [30 - III

p. 157 × 102 mm. c. 133 × 73 mm. (8.º). 8 ff. s. n. + 720 pp. Relligadura de l'època en pell gofrada.

Les fulles preliminars comprenen : Portada, Dedicatoria del traductor a En Henrico Raiis, Advertencia al «Lettore», Sonets d'En Sohier i d'En Cadamosto i Taula amb els arguments de les novel·les.

El text va de la pàgina 1 a la 720 repartit així : *La Spagnuola Inglese*, p. 1-62; *Lo Amante Liberale*, p. 63-137; *Rinconetto e Cortadiglio*, p. 138-192; *Il Dottore Vidriera*, p. 193-229; *La forza del Sangue*, p. 230-261; *Il Geloso d'Estremadura*, p. 262-319; *L'Illustre Fregona*, p. 320-399; *La Cingaretta*, p. 400-499; *Le due Donzelle*, p. 500-557; *La Cornelia*, p. 558-613; *Il maritaggio fallace*, p. 614-633, i *Colloquio di Scipioni e Berganza*, p. 634-720.

En Rius (I, 971) diu que és «reimpresión exacta de la primera edición de 1626». Cert que aquesta serví de model per a la de 1629, però entre una i altra hem observat petites diferencies que poden servir per a classificar algún exemplar mancat de portada:

Edició de Venecia, 1626	Edició de Venecia, 1629
p. 50-51. Cara figliuola mia ... e prospero corso di vita.	p. 50-51. *Cara figliuola mia ... e prospero corso di vita.*
p. 113. ... *perche se ben non son' innamorata* ... (Aquesta pàgina té 29 ratlles de text.)	p. 113. ... *perche se ben sono innamorata* ... (Aquesta pàgina té 30 ratlles de text.)
p. 360. Si quereis a horrar camino ...	p. 360. Si quereis horrar camino ...
p. 561. (Té 31 ratlles de text.)	p. 561. (Té 30 ratlles de text.)
p. 640. *Cosi farò, purch' io possa* ...	p. 640. *Cosi farò, purche io possa* ...
(La numeració de les pàgines 650 i 651 diu per errada 640 i 641.)	(La numeració segueix bé.)

I com aquestes, moltes altres diferencies podríen encara senyalar-se.

No hem vist esmentada aquesta edició en el Catàleg del British Museum (Londres); en el de la Bibliothèque Nationale (París) en figura una d'impresa a Venecia «presso il Barezzi», però com no hi ha l'any, no podem saber si és l'edició de 1626 (núm. 62) o aquesta. En la col·lecció cervantina de l'autor d'aquestes notes hi ha un exemplar d'aquesta edició.

69 Novelle | di Michel | di Cervantes | Saavedra, | Cioè | [Segueixen els títols a 2 cols.; 1.ª col.:] La Bella Cinganetta. | L'Amante Liberale. | Rinconette, & Cortadiglio. | La Spagnola Inglefa. | Il Licentiato Vidriera. | La Forza del fangue. | Il Gelofo Eftremegno. [2.ª col.:] | La Fantefca Nobile. | Le due Donzelle. | La Sig. Cornelia. | Lo Sponfalitio pieno d'- | Inganni; & | Li due Cani Scipione, & | Berganza. | Nouamente trafportate dalla lingua Caftigliana | nella nostra Italiana | Da Donato Fontana Milanese. | Dedicate all'Illuftrifs. Signor | Il Sig. Galeazzo | Visconte, etc. | Con Licenza de'Superiori, & Priuilegio. | [Gravat.] |

In Milano, | Per Gio : Battifta Caneuefe, al fegno della | Beata Vergine. | M. DC. XXIX. [Portada orlada.] [30 - IV

p. 159 × 100 mm. c. 137 × 78 mm. (8.º). 8 ff. s. n. + 591 pp., la següent en blanc s. n. Relligadura de pell de Llevant vermella amb filets als plans i cantells; llom decorat, contracantells i talls daurats (Chambolle-Duru).

Les fulles preliminars, sense numerar, comprenen : Portada, Llicencies, Dedicatoria de l'editor al «Signor Galeazzo Visconte», Advertencia «A' giuditiosi lettori» i Taula amb els arguments de les novel·les.

El text comença en la pàgina primera i segueix fins la 591; l'ordre de les novel·les és el següent : *La Bella Cinganetta*, p. 1-88; *L'Amante Liberale*, p. 89-148; *Rinconette et Cortadiglio*, p. 149-193; *La Spagnuola Inglesa*, p. 194-240; *Il Licentiato Vidriera*, p. 241-271; *La Forza del Sangue*, p. 272-297; *Il Geloso Estremegno*, p. 298-339; *La Fantesca Nobile*, p. 340-402; *Le due Donzelle*, p. 403-450; *La Sig. Cornelia*, p. 451-497; *Lo Sponsalitio pien d'inganni*, p. 498-513; *Colloquio fra Scipione et Berganza*, p. 514-591.

En la compulsa que hem fet de l'exemplar de l'edició de 1627 (núm. 67) amb aquest, ens hem convençut que són dues edicions tan exactament iguals, pel que fa referencia a les pàgines del text, que diríem es tracta d'una sola amb les fulles de la portada i dedicatoria diferents. Vegi's el següent acarament:

Milà : Canevese, 1627		Milà : Canevese, 1629	
p. 29.	Diu, per erro, 19.	p. 29.	Igual.
p. 81.	El número amb diferent tipu que el de la pàgina anterior.	p. 81.	»
p. 221.	Per erro, 211.	p. 221.	»
p. 194.	NOVELLA. (La *o* és un xic trencada i la *v* també.)	p. 194.	»
p. 340.	NOVELLA. (La *o* i la primera *l* són un xic trencades.)	p. 340.	»
p. 341.	OTTAVA. (La *o* és un xic trencada.)	p. 341.	»
p. 403.	NOVELLA. (La *o* és un xic trencada.)	p. 403.	»
p. 430.	Le due Donzele.	p. 430.	»
p. 452.	NOVELLA. (La *o* és un xic trencada.)	p. 452.	»
p. 462.	La S ig.Cornelia.	p. 462.	»

Hi ha exemplar en el British Museum (Londres, Cer. 394.).

70 Novelas | Exemplares | de Migvel de Cer- | uantes Saauedra. | Dirigido a Don Pedro Fernan- | dez de Castro, Conde de Lemos, de Andrade, y de Villal- | ua, Marques de Sarria, Gentilhombre de la Cámara de | fu Magestad, Virrey, Gouernador, y Capitan General | del Reyno de Napoles, Comendador de la | Enco-

mienda de la Zarça de la Or- | den de Alcantara. | [Floró.] | Con licencia. | En Barcelona, por Esteuan Liberòs | en la Calle de Santo Domingo. | Año M. DC. XXXI. [Vitr. III

p. 147 × 93 mm. c. 132 × 79 mm. (8.º). 8 ff. s. n. + 360 ff. Relligadura en pell de Llevant vermella amb filets als plans i cantells; contracantells i talls daurats.

Les fulles preliminars comprenen : Portada, Taula, Aprovació i Llicencia donada a Barcelona el 8 de setembre de 1627, la Llicencia de l'edició de Pamplona, 1614 («onze Henero 1614»), per En Pedro de Zunçarren, Pròleg d'En Cervantes, Dedicatoria al Comte de Lemos i Versos del Marquès d'Alcanyiç, En Fernando Bermudes (sic) i En Fernando de Lodena (sic).

El text de les novel·les comprèn les fulles 1-360, seguint l'ordre següent : *La Gitanilla*, f. 1-50; *El Amante liberal*, f. 50 v.-87 v.; *Rinconete y Cortadillo*, f. 87 v.-115; *La Española Inglessa*, f. 115 v.-147 v.; *El Licenciado Vidriera*, f. 147 v.-166 v.; *La fuerça de la sangre*, f. 167-182; *El Zeloso Estremeño*, 182 v.-208 v.; *La illustre Fregona*, f. 209-248 v.; *Las dos Donzellas*, f. 249-277 v.; *La señora Cornelia*, f. 278-305; *El casamiento engañoso*, f. 305 v.-315; *Coloquio que passó entre Cipion y Bergança*, f. 315 v.-360.

L'edició barcelonina fou feta tenint per model un exemplar de la de Pamplona; no ens atrevim a dir que fou la de l'any 1614 (núm. 17), encara que aquesta sigui la data de tal llicencia, per ço com hem vist que les de 1615 (núm. 21) i 1617 (núm. 34) també la porten.

S'ha d'observar que l'aprovació donada per fra Thomas Roca està firmada el 8 de setembre de 1627, per lo qual, com diu molt bé En Salvà (II, 1747), sembla presumible l'existencia d'una edició de les novel·les anterior a aquesta.

El British Museum (Londres) posseeix dos exemplars d'aquesta edició (1074. d. 14. i Cerv. 355.).

71 Les | Novvelles | de Migvel | de Cervantes | Saavedra. | Ov sont contenvës plv- | sievrs rares Advantvres, et | memorables exemples d'Amour, de Fideli- | té, de Force de Sang, de Ialousie, de mau- | uaise habitude, de charmes, & d'au- tres acci- | dens, non moins estranges que veritables. | Traduites d'Espagnol en François : les six premiers par F. de | Rosset, & les autres six par le Sr. d'Avdi- gvier. | Auec l'Histoire de Ruis Dias, & de Quixaire Princesse | des Moluques, composée par le sieur de Bellan. | Reueuë & corrigée en ceste derniere Edition. | [Floró.] | A Paris, | Chez Nicolas & Iean de la Coste, au | mont S. Hilaire, à l'Escu de Bretagne, & en leur | boutique à la petite porte du Palais | deuant les Augustins. | M. DC. XXXIII. [30 - IV

p. 165 × 108 mm. c. 139 × 72 mm. (8.º). 4 ff. s. n. + 695 pp., la següent en blanc s. n. Relligadura antiga en pergamí.

Les fulles preliminars, sense numerar, corresponen a la Portada, Advertencia de «le libraire au lecteur» i Taula.

L'ordre de les novel·les és el següent : *La belle Egyptienne*, p. 1-98; *L'Amant liberal*, p. 99-172; *La force du Sang*, p. 173-204; *Le jaloux d'Extramadure*, p. 205-256; *Rinconet & Cortadille*, p. 257-312; *Le Docteur Vidriera*, p. 313-350; *L'Espagnolle Angloise*, p. 351-402; *Des deux Pucelles*, p. 403-454; *La Cornelie*, p. 455-502; *L'Illustre Fregonne*, p. 503-568; *Le trompeur Mariage*, p. 569-586; *Le Colloque de Scipion & de Bergance*, p. 587-662; *Histoire de Dias et de Quixaire...*, p. 663-695.

Abans del text corresponent a cada novel·la s'hi troba l'argument de la mateixa.

Aquesta edició és feta sobre la de París de 1625 (núm. 60).

En la Bibliothèque Nationale (París) hi figura un exemplar d'aquesta edició (Y². 11057).

72 La Insigne, Entrete- | nida, y Celebrada Fiesta, qve | en feruicio de fu Alteza del feñor Infante Carde- | nal, fe hizo en Barcelona, a los 31 de Enero de | 1633. con las inuenciones, trages, emprefas, mo- | tes, bayles, y canciones, que en la tal mafcara fe | hizieron, y cantaron, cuyo origen fue la | entrada del gran Belluga. | Por Rafael Seugon. [A la darrera pàgina, colofó:] En Barcelona, por Pedro Lacaualleria, en la calle | de Arlet, junto la Libreria, Año 1633. [Vitr. II

p. 188 × 144 mm. c. 172 × 108 mm. (8.º). 8 ff. numerats a mà. Cartronet.

Exemplar d'extremada raritat, car no en coneixem cap més, ni l'hem vist citat en cap treball de bibliografía.

Se tracta d'una festa carnavalesca que fou presenciada pel lloctinent de Catalunya. Figuren en la comparsa un estol de cavallers, acompanyant a Don Quixot, a Dulcinea i a En Sanxo. Quasi tots els paladins, dames i «dueñas» que prenen part en la mascarada duen noms que es llegeixen en el llibre de Cervantes.

Vegi's el nostre estudi *Una mascarada quixotesca celebrada a Barcelona l'any 1633* (Barcelona, 1915).

73 Primera | y | Segvnda | Parte | Del Ingenioso Hidalgo | Don Qvixote de la | Mancha, | Compuefta por Miguel de Ceruantes | Saauedra. | Dirigida al Dvque de Beiar, | Marques de Gibraleon, Conde de Benalcaçar, y | Bañares, Vizconde de la Puebla de Alcocer, | Señor de las villas de Capilla, Curiel, | y Burguillos. | Año [Floró.] 1637. | Con licencia, en Madrid. | En la Imprenta de Francisco Martinez. | A cofta de Domingo Gonçalez, Mercader de libros. [30 . VII

p. 200 × 140 mm. c. 171 × 108 mm. (8.º). Vol. I : 6 ff. s. n. + ff. 1-232. Vol. II [Segvnda Parte | del Ingenioso Ca- | vallero Don Qvixo- | te de la Man- | cha. | Por Miguel de Ceruantes Saauedra,

Autor de fu | primera parte. | Dirigida a Don Pedro Fernandez | de Caftro, Conde de Lemos, de Andrade, y de Villalua, Mar- | ques de Sarria, Gentil hombre de la Camara de fu Mageftad, | Comendador de la Encomienda de Peñafiel, y la Zarça, de la | Orden de Alcantara, Virrei, Gouernador, y Capitan Ge- | neral del Reino de Napoles, y Prefidente del | fupremo Confejo de Italia. | Año [Floró.] 1636. | Con Licencia, | En Madrid | Por Francisco Martinez.] : ff. 233-480. Relligadura en peil de Llevant marró amb filets als plans i cantells; contracantells i talls daurats.

Les fulles preliminars del primer tom comprenen : Portada, Llicencia a En Pedro Coello «para poder hazer imprimir este Libro intitulado primera y segunda parte del ingenioso Hidalgo Don Quixote...» (Madrid, 31 octubre 1634), Tassa (Madrid, 16 setembre 1636), Llista de les errades, signada per En Murcia de la Llana (Madrid, 31 d'agost de 1636) i Pròleg d'En Cervantes; les del tom segón : Portada, Aprovacions d'En Joseph de Valdivielso (Madrid, 17 març 1615) i Marquez Torres (Madrid, 27 febrer 1615), Llicencia d'En Gutierre de Cetina (Madrid, 5 novembre 1615), Pròleg d'En Cervantes i Dedicatoria al Comte de Lemos. Els preliminars del primer tom ocupen les sis primeres fulles, que van sense numerar, i els del segón, una fulla sense numerar i les 234-238.

El text del primer tom correspòn a la primera part (ff. 1-230 v.); el de la segona ocupa les ff. 239-478 del segón volum.

Les fulles 231-232 v. i 478 v.-480 v. contenen la taula de capítols.

El figurar en la portada de la primera part l'any de 1637, en la de la segona part el de 1636 i el de 1634 en la llicencia donada a Pedro Coello, fa presumir una edició del Quixot amb aquesta data o un traspàs del llibreter posseidor del privilegi a En Domingo Gonçalez. El portar el primer volum l'any de 1637 és, a nostre entendre, una errada, a no esser que, donada la Tassa en 16 de setembre, tinguessin l'edició entretinguda i no pensessin en donar-la al públic fins l'any següent, refent llavors la portada.

És edició de mèrit, car corretgeix algunes de les errades de les primeres edicions. En Rius (I, 17) escriu, referent a aquest assumpte : «Hiciéronse algunas felices correcciones, que adoptaron luego otras ediciones y especialmente se aprovechó de ellas la de Londres de 1738... No menos de 37 pasajes felizmente corregidos he hallado en la Parte Primera entre un centenar de cotejos.» S'ha de dir, emperò, que la primera part és feta amb més cura que la segona.

Existeix exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid), i recordem haver-ne vist un en la col·lecció d'En Cortejón (Barcelona). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 17.

74 Le valevrevx Dom | Qvixote | de la Manche, | ov | l'histoire de ses grands exploicts | d'armes, fideles Amours, & Aduentures eftranges. | Traduit fidellement de l'Efpagnol de Michel de Ceruantes. | Dedié au Roy par Cæsar Ovdin, Se-

cretaire | Interprete de ſa Majeſté. | Tome premier. | [Gravat.] | A Paris, | Chez Arnovld Cottinet, ruë des Carmes àl 'Image ſaincte Catherine | M. DC. XXXIX.
[30 - IV

p. 163 × 97 mm. c. 139 × 75 (8.º). Vol. I : 7 ff. s. n. + 730 pp. + 3 ff. s. n. de taula. Relligadura en pell de Llevant vermella, amb les inicials I B entrellaçades als plans, cantells, contracantells i talls daurats.

Els preliminars d'aquest tom són : Portada, amb el gravat que hem descrit al tractar de l'edició anglesa de 1617 (?, núm. 30), Dedicatoria d'En César Oudin al rei i el Pròleg d'En Cervantes pertanyent a la primera part.

El text (p. 1-730) va repartit en quatre llibres (cap. 1-8, 9-14, 15-27 i 28-52).

A la fi del tom, en les últimes fulles, que van sense numerar, s'hi troba la Taula dels capítols.

Aquest primer tom n'ha de tenir, al nostre entendre, un altre per companyó amb el text de la segona part; si bé ens fa sospitar que podríen esser exemplars corresponents a l'edició feta per En Coulon aquest mateix any de 1639. Aquesta conjectura l'hem feta fixant-nos solament en el gravat de la portada del tom primer d'aquesta edició i comparant-lo amb el segón de la que descriurem després; un i altre són iguals. El no tenir a mà el tom primer de l'edició d'En Coulon ens priva de poder acarar els dos exemplars.

Ni en la Biblioteca Nacional (Madrid) ni en els catàlegs del British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París) hi figuren exemplars d'aquesta edició. La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 242.

75 L'Histoire | de l'Ingenievx, | et redovtable | Cheualier, | Dom Qvixote | de la Manche. | Composée en Eſpagnol, par Miguel de Ceruantes | Saauedra. | Et traduite fidelement en noſtre Langue | Par F. de Rosset. | Tome II | [Gravat.] | A Paris, | Chez Antoine Covlon, ruë Iudas, | deuant le Corne de Cerf. | M. D. C. XXXIX.
[30 - IV

p. 163 × 97 mm. c. 139 × 72 mm. (8.º). 2 ff. s. n. + 783 pp. + 6 pp. s. n. Relligadura en pell de Llevant vermella, amb llom, plans, cantells i contracantells decorats, i als plans monograma de les inicials I B, fent jòc amb el núm. 74.

Els preliminars d'aquest tom comprenen : Portada i Dedicatoria del traductor «a Madame de Lvynes».

El text va de la pàgina 1 a la 783. Al verso d'aquesta comença la Taula dels capítols.

Exemplar incomplet, ja que hi manca el text de la primera part. Per En Rius (I, 466) sabem que aquest tom pertany a l'edició completa que del Quixot féu En Coulon en 1639.

En la Biblioteca Nacional (Madrid) hi ha un exemplar complet de l'edició.

76 Les | Novvelles | de Migvel | de Cervantes | Saavedra. | Où sont contenvës plv- | sievrs rares Advantvres, et | memorables exemples d'Amour, de Fideli- | té,de Force de Sang, de Ialouſie, de mau- | uaiſe habitude, de charmes, & d'autres acci- | dens, non moins étranges que veritables. | Traduites d'Eſpagnol en François : les ſix premiers par F. de | Rosset, & les autres ſix par le Sr. d'Avdigvier. | Auec l'Hiſtoire de Ruis Dias, & de Quixaire Prin- | ceſſe des Moluques, compoſée par le | Sieur de Bellan. | Reueuë & corrigée en ceſte derniere Edition. | [Floró.] | A Paris, | Chez Ieremie Bövillerot, Imprimeur, | demeurant en la Court du Palais, vis à vis | de la Conciergerie. | M. DC. XXXX. [30 - IV

p. 159 × 105 mm. c. 39 × 78 mm. (8.º). 4 ff. s. n. + 695 pp., la següent en blanc s. n. Falten les pp. 245-246. Relligadura en pasta antiga.

Les fulles preliminars, sense numerar, contenen : Portada, Advertencia i Taula de les novel·les.

El text, pp. 1 a la 695, comprèn les següents novel·les : *La belle Egyptienne*, p. 1-98; *L'Amant liberal*, p. 99-172; *La force du sang*, p. 173-204; *Le jaloux d'Estramadure*, p. 205-256; *Rinconet & Cortadille*, p. 257-312; *Le Docteur Vidriera*, p. 313-350; *L'Espagnole Angloise*, p. 351-402; *Les deux Pucelles*, p. 403-454; *La Cornelie*, p. 455-502; *L'Illustre Fregonne*, p. 503-568; *Le trompeur Mariage*, p. 569-586; *Le colloque de Scipion & de Bergance*, p. 587-662; *Histoire memorable de Dias Espagnol & de Quixaire, Princesse des Moluques*, p. 663-695.

Pel format de la portada, els preliminars, nombre de pàgines i ordre de les novel·les es veu que aquesta edició és feta seguint la de París, 1633 (núm. 71), i fins diríem ratlla per ratlla, a excepció d'algunes pàgines on comença novel·la:

París, 1633 (núm. 71)		París, 1640 (núm. 76)	
p. 1.	(ratlla primera del text de *La belle Egyptienne*) Il semble que les Egyptiens & les E- | gyptiennes ...	p. 1.	(ratlla primera) Il semble que les Egyptiens & les Egyp- | tiennes ...
p. 1.	(última ratlla) ... eux comme des accidents inseparables, de qui	p. 1.	(última ratlla) ... sont en eux comme des accidents inseparables, de qui
p. 3.	(comença) vieil Aigle ...	p. 3.	(comença) vieil Aigle ...
p. 3.	(acaba) ... d'vn Egyptien	p. 3.	(acaba) ... d'vn Egyptien
p. 257.	(primera ratlla del text de *Rinconet et Cortadille*) Deux ieunes garçons de | l'âge de ...	p. 257.	(primera ratlla del text de *Rinconet et Cortadille*) Deux ieunes garçons de l'âge | de ...
p. 257.	(última ratlla) ... de toile, & leur bas de chair. Il est vray que les sou-	p. 257.	(última ratlla) ... & de leur bas de chair. Il est vray que les souliers
p. 258.	(comença) liers reparoient ...	p. 258.	(comença) reparoient ...
p. 258.	(acaba) ... planter vostre	p. 258.	(acaba) ... planter vostre

Existeix exemplar d'aquesta edició en el British Museum (Londres, Cerv. 383.) i Bibliothèque Nationale (París, Y². 11059).

77 Exemplarie | Novells; | in sixe books. | [A 2 cols.; 1.ª col.:] The two Damofels. | The Ladie Cornelia. | The liberall Lover. | [2.ª col.:] The force of bloud. | The Spanifh Ladie. | The jealous Husband. | Fvll | Of Variovs Accidents | both Delightfvll | and Profitable. | By Migvel De Cervantes | Saavedra; | One of the prime Wits of Spaine, | for his rare Fancies, and | wittie Inventions. | Turned into Englifh by Don Diego | Pvede-Ser. | [Floró.] | London, | Printed by John Dawfon, for R. M. and are to be fold | by Laurence Blaicklocke : at his Shop at the Sugar-Ioafe | next Temple Barre in Fleetftreet. 1640. [41 - III

p. 248 × 170 mm. c. 227 × 118 mm. (8.º). 3 ff. s. n. + 323 pp., la següent blanca s. n. Relligadura en pasta antiga. Al contraplà, ex-libris de la *Circulating Library at Popes head in Carnaby Street near Carnaby Market.*

Les fulles preliminars, sense numerar, comprenen : Portada i Dedicatoria del traductor (Don Diego Puede-Ser) a Mrs. Susanna Strangwayes.

El text (pp. 1-323) conté : *Of two Damsels*, p. 1-54; *The Lady Cornelia*, p. 55-108; *The Liberall Lover*, p. 109-177; *The force of Blood*, p. 179-208; *The Spanish Ladie*, p. 209-267; *The jealous Husband*, p. 269-323.

El treball del traductor és digne d'estima, car no és una versió feta sense cura i lliurement, sinó literal i fins elegant. El seu nom no figura en lloc; hi ha qui opina que és En Shelton, el que posà el Quixot en llengua anglesa, però sembla que és En Mabbe, almenys a aquest l'atribueixen els principals escritors anglesos, entre altres Godwin (*Lives of Ed. and J. Philips*, Londres, 1815), Wats (*Cervantes*, p. 281) i Fitzmaurice-Kelly (*The Life*, p. 356).

Existeix exemplar d'aquesta edició en el British Museum (Londres, C. 58. g. 10.). En la venda Huth d'un exemplar se'n donaren 21 lliures esterlines.

78 Le Berger | Extravagant | A. Roven | 1640. [Frontispici gravat.] [30 - VIII

p. 169 × 108 mm. c. 137 × 73 mm. (8.º). Primera part : 5 ff. s. n., la primera de frontispici (falta la segona fulla que devía esser la portada), + 447 pp., la següent en blanc s. n.; 2 làms., una fòra de text. Segona part [La Seconde | Partie dv | Berger | Extravagant. | M. DC. XXXIX. | 2. Partie] : 4 ff. s. n. + 428 pp., realment 430, ja que repeteix les pàgines 202-203. Tercera part [Le | Berger | Extravagant. | Ov parmy des | fantasies amovrevses | l'on voit les impertinences | des Romans & de la Poëfie. | Troisiesme Partie. | [Gravat.] | A Roven, | Chez Iean Osmont le Ieune, | deuant la porte du Palais. | M. DC. XXXIX.] : 6 ff. s. n. + 119 pp., la següent en blanc s. n. Continúa amb diferent paginació [Remarques | sur les XIIII. | Livres dv Berger | Extravagant. | Ov les plvs extraordinaires | chofes qui f'y voyent, font appuyees de | diuerfes authoritez, & oû l'on treuue | des recueils de tout ce qu' il y a de remar- | quable dans les Romans, & dans les | ouurages Poëtiques, auec quelques autres | obferuations, tant fur le langage, que | fur les creatures. | M. DC. XXXIX.] : 1 f. s. n. + 569 pp., la següent en blanc s. n.; les tres darreres planes

van numerades amb els núms. 561-563 en lloc de 567-569 que els hi correspòn. Les tres parts i les *Remarques* relligades en un mateix volum en pergamí antic. Làmines i frontispici dibuixades per M. van Lochom.

Les fulles preliminars de les tres primeres parts són dedicades a Portades i Prefaci; ço es : quatre fulles en el tom primer i segón, i sis en el tercer; la del tom quart, que conté les *Remarques*, correspòn a la Portada.

El text va repartit així : Tom I, 6 llibres; II, del 7-12, i III, 13-14. Les *Remarques* tenen tants capítols com llibres comprèn l'obra.

Si el Quixot és una sàtira dels llibres de cavalleríes, la pesada i insubstancial obra d'En Sorel de Sauvigny, que aquest és el nom del seu autor, vol esser una crítica de les novel·les dedicades al genre bucòlic. En el tom dedicat a *Recherches* en alguns passatges hi ha comparacions entre la seva obra i la d'En Cervantes (pp. 19, 127, 408 i, extensament, en la 542 i següents), defensant-se dels que l'acusaven d'haver imitat el Quixot i volent demostrar la superioritat del seu llibre.

Aquesta edició és la tercera, ja que sembla que la primera és de l'any 1627 (no 1617 com diu En Rius, II, 466), i la segona del 1633, amb el títol de *L'anti-roman, ou histoire du berger Lysis.* Els toms segón i tercer, així com les *Recherches*, porten l'any de 1639, i en la portada es llegeix 1640; això s'explica perquè, al nostre entendre, l'obra sencera va imprimir-se en 1639 i la portada s'acabà l'any següent, que fou quan es donà al públic.

Vegi's la cita bibliogràfica d'En Brunet, art. *Sorel* (V, 457), o bé *La Grande Encyclopédie* (XXX, 289), art. *Sorel* (Charles).

79 Les | Ievx | de | l'Inconnv. | Augmente de | plusieurs pieces en ceste derniere | Edition. | [Escut : PAVPERTAS SVMNIS INGENIIS OBESSE NE PROVEHANTVR.] | A Roven, | Chez Iacques Caillove, | dans la Court du Palais. | M. DC. XXXXV. [30 - V

p. 157 × 101 mm. c. 134 × 74 mm. (8.º). 4 ff. s. n. + 390 pp. i un frontispici. Mitja pasta.

Les fulles preliminars, sense numerar, comprenen : Portada, Dedicatoria d'En De Vaux al «Prince Henry de Savoye», Pròleg *Au lecteur* i Taula.

En les pàgines 27-53 s'hi troba *Le dom Quixote gascon.*

El seu autor fou segons uns En De Vaux, i segons altres N'A. de Montluc. Sembla més probable que fos el primer, que és el que firma la dedicatoria.

En Rius (II, 464) menciona una edició de *Les Jeux de l'Incognu. A Paris, au Palais, 1630;* però entre la citada per En Rius, i la que descrivim ara, devía haver-se'n fet una altra a Rouen i en 1637; ens ho fa creure el frontispici

d'aquesta edició de 1645, en la que es llegeix : «Les Ieux | de | l'incognv | A Roven | 1637 | Ride. Tace».

En De Vaux, inspirant-se en el Quixot d'En Cervantes, va fer el seu article *Le dom Quixote Gascon.* El que llegeixi l'esmentada imitació trobarà tot seguit un desmesurat afany en intercalar-hi noms que figuren en la novel·la cervantina: Zirfea, Hircania, Reinaldos, Roldà i molts altres. Si En Daudet en el seu *Tartarin,* posa en ridícol la pensa fantasiosa dels gascons, En De Vaux els critica de manera despiadada, ja que, segons ell (pàg. 38), «un gentil homme Gascon deuoit estre ignorant, arrogant & temeraire, que la courtoisie estoit un effect de pusillanimite...».

80 Le Valevrevx Dom | Qvixote | de la Manche, | ov | l'Histoire de ses grands Exploicts | d'armes, fideles Amours, & Aduentures eftranges. | Traduit fidellement de l'Efpagnol de Michel de Ceruantes. | Dedie au Roy par Cæsar Ovdin, Secretaire | Interprete de fa Majefte. | Tome Premier. | [Gravat.] | A Roven, | Chez David Ferrand, tenant fa bouti- | que au coing de la ruë du Bec. | M. DC. XLVI. [30 - I

p. 161 × 101 mm. c. 143 × 74 mm. (8.º). Vol. I : 7 ff. s. n. + 730 pp. + 3 ff. s. n. de taula. Pasta antiga.

Les fulles preliminars del primer volum comprenen : Portada, Dedicatoria «Au Roy» i Pròleg de la primera part.

El text va repartit, com els de les anteriors edicions, en quatre parts (caps. 1-8, 9-14, 15-27 i 28-52), ocupant les pàgines 1-730; les últimes cinc, que van sense numerar, pertanyen a la Taula dels capítols.

Aquesta edició es féu copiant-la de la de París, Cottinet, 1639 (núm. 74), a la que sembla seguir ratlla per ratlla, si bé deu dir-se que algunes notes marginals han estat suprimides, com ho demostra el següent acarament:

París : Cottinet, núm. 74		Roven : Ferrand, núm. 80	
p. 301.	Dues notes.	p. 301, per erro 130.	Cap.
p. 373.	Una nota.	p. 373.	Cap.
p. 382.	Dues notes.	p. 382.	Cap.
p. 388.	Dues notes.	p. 388.	Cap.
p. 404.	Cinc notes.	p. 404.	Dues notes.
p. 538.	Dues notes.	p. 538.	Cap.

Exemplar incomplet. En els catàlegs de la Biblioteca Nacional (Madrid), British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París) no hem vist esmentada aquesta edició; la portada ha estat reproduïda en la *Iconografia,* 244.

81 L'Histoire | de l'Ingenievx, | et Redovtable | Chevalier, | Dom Qvixote | de la Manche. | Composée en Efpagnol, par Miguel de Ceruantes | Saauedra. | Et traduite fidellement en noftre Langue, | Par F. de Rosset. | Tome II. | [Gravat.] | A Roven, | Chez Iacqves Caillove', dans la | Court du Palais. | M. D. C. XXXXVI. [30 - I

p. 162 × 102. c. 148 × 78 mm. (8.º). 2 ff. s. n. + 785 pp. (realment 789, ja que repeteix les pàgs. 491-496 dues vegades, i al final salta la numeració de la plana 782 a la 785) + 7 pp. s. n.; des del capítol LXXIII la impressió és en lletra més petita. Pasta antiga. Al contraplà, ex-libris escrit a mà : «M. Richard d'Aubigny». La relligadura fa jòc amb el primer volum de l'edició núm. 57 (París, 1625), que porta el mateix ex-libris.

Els preliminars d'aquest tom són : Portada i Dedicatoria del traductor a Madame de Luynes.

El text (pp. 1-785) és el de la segona part. Les últimes sis pàgines, que van sense numerar, pertanyen a la Taula dels capítols.

Exemplar incomplet. El text segueix, ratlla per ratlla, el de l'edició impresa a París per En Coulon, en 1639 (núm. 75); fins canvía el tipu de lletra en l'últim capítol, perquè tingui el mateix nombre de pàgines que la del model.

Aquestes edicions, impreses a Rouen en 1646, poden esser causa de confusions entre els bibliògrafs. Coneixem exemplars del tom primer, editats per En David Ferrand (núm. 80), En Jacques Caillove (British Museum, Londres) i Jean Berthelin (British Museum i Bibliothèque Nationale, París); del tom segón en sabem d'editats per En Jacques Caillove (núm. 81 i British Museum, Londres) i En Jean Berthelin (Bibliothèque Nationale, París).

Ni en la Biblioteca Nacional (Madrid), ni en la Bibliothèque Nationale (París) hi ha cap tom d'aquesta edició; el British Museum (Londres, 635, d. 14.) la té completa.

82 Primera | y | Segvnda | Parte | del Incenioso Hidalgo | Don Qvixote de la | Mancha, | Compuefta por Miguel de Ceruantes | Saauedra. | A D. Antonio de Vargas | Zapata, Ayala, y Manrique, Marques de la Torre, | Vifconde de Linares, feñor de la villa de Ibancrifpin, | Regidor perpetuo de la ciudad de Toledo, y | Menino de la Reyna nueftra | feñora. | 121° | Año [Floró.] 1647. | Con Licencia. | En Madrid. En la Imprenta Real. | A cofta de Iuan Antonio Bonet, y Francifco Serrano, Mercaderes de libros. [Vitr. I

p. 205 × 143 mm. c. 173 × 107 mm. (8.º). Primera part : 6 ff. s. n. + f. 1-232. La següent s. n. Segona part [Segvnda Parte | del Ingenioso | Cavallero D. Qvi- | xote de la | Mancha. | Por Miguel de Ceruantes Saauedra, | Autor de fu primera parte. | Dirigida | a D. Antonio de Vargas | Zapata, Ayala, y Manrique, Marques de la To- | rre, Vizcōde de Linares, feñor de la villa de

Ibancrif- | pin, Regidor perpetuo de la ciudad de Toledo y | Menino de la Reyna nueftra | Señora. | [Floró.] | Con Licencia | En Madrid. En la imprenta Real, | año de 1647. | A cofta de Iuan Antonio Bonet, y Francifco Serrano, merca- | deres de libros.] : f. 233-481, el primer i l'últim s. n. (realment són 481 folis, ja que salta la numeració des del foli 238 al 240). En el segón foli de guarda, al verso, s'hi llegeix en una fulla enganxada : «Ce livre fut prif au Camp def ennemif devant Arraf lorf que lef armef du Roy commandéef par les Marefchaux de Turenne, de la Ferté et d'Hoquincourt forcerent leurf lignef le 2me Aouft 1654. Il fut trouvé dans la tende du Secretaire Pedro Martinez de Paz controlleur de la Maifon de l'archiduc Leopold auec l'hiftoire def Jndef de Herrera In fol en 4 volumes, et quelquef autref encore que j'achettay troif ou quatre jourf apref à Arraf (lorf que la cour y eftoit) chez un Libraire nomme Pierre Claire qui lef avoit euf de nos foldatf. Vne Lettre adreffée a ce Secretaire et vne ordonnance efcritte de fa main que j' ay encore et qu'on trouve danf cef livref juftiffient qu'ilf luy appartenoit. Je donnay l'histoire def Indef et vn Gvicchardin à Mr. Du Bofc Secretaire du Roy mon collegue. [Firmat.] Pelliffon fontanier.» Relligadura en pell pintada amb daurats als lloms, plans, cantells i contracantells; talls daurats.

Les fulles preliminars de la primera part comprenen : Portada, Dedicatoria d'En Francisco Serrano a N'Antonio de Vargas, Marquès de la Torre, Llista de les errades, firmada a Madrid per En Murcia de la Llana amb data de 26 juliol 1647, Tassa (Madrid, 31 juliol 1647) i Pròleg d'En Cervantes; i les de la segona part (f. 233-237*) : Portada, Aprovacions d'En Joseph de Valdivielso (Madrid, 17 març 1615) i d'En Marquez Torres (Madrid, 27 febrer 1615) i Llicencia d'En Gutierre de Cetina (Madrid, 5 novembre 1615) i Pròleg de la segona part.

El text de la primera part, que va dividida en quatre, com les edicions anteriors, ocupa les fulles 1-230 v., i el de la segona de la 238 a la 478. L'índex o taula de capítols es troba després del text de cada part (f. 231-232 el de la primera, i f. 478 v. a la 480, la última del tom, que va sense numerar).

Aquesta edició segueix ratlla per ratlla la madrilenya de 1637 (núm. 73); la diferencia que es nota en les fulles és deguda a no haver-se imprès en aquesta edició la dedicatoria al Comte de Lemos que figura en el tom segón de la de 1637, i així salven l'erro de la numeració; l'índex de la segona part ocupa en la de 1637 cinc pàgines, i en aquesta que ara descrivim, sis.

La portada és reproduïda en la *Iconografía*, 18.

Hem vist un exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid), i sabem també n'hi ha en el British Museum (Londres, C. 39. f. 26.).

83 Don Kichote de la Mantzfcha, | Das ift: | Juncker | Harnifch aufs Fleckenland/ | Aus Hifpanifcher Spraach in | hochteutfche vberfetzt. | Kauff mich: Und lifs mich. | Rewts dich : So frifs mich. | Odr ich Bezahl dich. | [Floró.] | Franckfurt/ | In Verlegung Thomae Matthiae Götzen. | 1648. [Vitr. II

* Vegi's l'observació feta referent a la paginació d'aquesta segona part.

[Segona portada] : Erfter Theil | Der abenthewrlichen Ge- | fchichte des fcharpffinnigen | Lehns-vnd Ritterfaffen/ | Juncker | Harnifches | aufs Flecken-land/ | Aufs dem Spanifchen ins | hochteutfche verfetzt | Durch | Pahfch Baf-teln | von der Sohle. | [Floró.] | Hoff Geifsmar/ | Gedruckt bey Salomon Schade-witz. | Im Jahr 1648. [Vitr. II

p. 126 × 68 mm. c. 105 × 54 mm. (12.º). 307 pp., la següent en blanc s. n.; 4 làms. en coure. Relligadura en pergamí de l'època. Al verso de la fulla de guarda, entre altres notes : «Der übersetzer ist ein Niederdeutscher v. Sonkick (?). oo. 1844.».

La numeració va correlativa des de la Portada (p. 1) fins a la última pàgina del llibre (p. 307). Després de les dues portades que hem copiat, segueix una advertencia, interessant pel seu sentit crític, del traductor *Dem Leser*, on fa saber (p. 12) que ha suprimit alguns episodis i versos que, en realitat, no pertanyen a la historia de l'hèroe, i explicant (p. 9 s.) quant difícil és el traduir una obra com la d'En Cervantes. El traductor ha volgut fer la seva tasca amb massa justesa : vegi's, per exemple, la frase «Harnisches aus Fleckenland» (armadura de la terra de la taca), interpretació del «Quijote de la Mancha», fundant-se en que el *quijote* és una pessa de l'arnès.

D'haver-se imprès tota l'obra, hauría tingut quatre volums; solament se'n publicà el primer, que comprèn els vint-i-dos primers capítols.

Sembla que és la segona de les edicions alemanyes; i diem *sembla*, per quant ve podría esser que entre 1621, en que es publicà la primera, i l'any 1648, se n'hagués editat alguna, els exemplars de la qual no haguessin arribat a noticia de cap bibliògraf.

La primera traducció del Quixot en llengua alemanya, correspòn a l'any 1621, i s'imprimí a Cöthen; en carta particular ens deia el nostre amic D. Isidre Bonsoms que «en Friburgo, en donde pasé unos días para ver al Prof. Finke, adquirí un dato auténtico sobre la existencia de la primera edición alemana del Quijote... Finke me puso a la vista un ejemplar, rarísimo, de la *Bibliotheca**

* Bibliotheca Librorvm Germa- | nicorvm Classica, | Das ist: | Verzeichnuss aller vnd jeder | Bücher / so fast bey dencklichen Iaren / bis auffs | Iahr nach Christi Geburt 1625 in Teutscher Spraach von | allerhand materien hin vnd wider in Truck aussgangen / vnd noch | den mehrertheil in Buchläden gefunden werden. | Darinnen | Iedere Facultet in jhre besondere Classes der Ge- | stalt ist abgetheilet / dass so wol die Materien als auch die | Autores (besonderlich nach ihren Zunamen) ordine alphabetico, Sampt | Anzeigung wan / wo / vnd in was Format oder Grösse ein jedes ge | trucke / ganz leichtlich vnd ohne be- | sondere Mühe | zu finden | Durch M. Georgivm Dravdivm. | Adrianus Iunius inquit. Prurienten quiduis chartis illinendi | libidinem infeliciter abortiri, coecosque parere catulos. | [Escut.] | Getruckt zu Franckfurt am Mayn / bey Egenolff Emmeln / | in Verlegung Balthasaris Ostern. | M.DC.XXV.

En la Secció de llibres sobre Historia, Política i Geografía, pàg. 625, ratlla 29, es llegeix:

Ritterliche Thaten des wunderseltzamen Abenthewers Don Kichote de la Mantscha zu Teutsch / Iunker zwarckflachens auss Fleckenland / auss Spanischer Sprach in die Teutsche vbersetzet / Cothonis Anhaltinorum, in 8. 1621.

Nota facilitada pel Sr. I. Bonsoms.

librorum germanicorum classica, de G. Draudius (Francfurt, 1625), en la que dicho autor la menciona». Per tant, no és En Brunet (I, 1753) qui per primera vegada esmenta l'edició del *Don Quijote* impresa a Cöthen, com diu En Rius (I, 730), sinó que en un llibre de bibliografía del segle XVII ja hi figura.

Qui compari ço que ara escrivim amb el que diguérem en 1905,* trobarà que ens contradiem, i és que llavors dubtàvem de l'existencia de l'edició de 1621; avui n'estem convençuts.

En Rius (I, 731) escriu: «adornan esta edición cinco láminas anónimas que, al parecer, son de artista alemán, grabadas en cobre». No són cinc, sinó quatre les que té l'exemplar d'En Bonsoms: 1.ª, D. Quixot en l'hostal; l'errant cavaller apareix a cavall donant-li de beure l'hostaler; 2.ª, l'escena dels molins de vent; 3.ª, D. Quixot en l'hostal, l'escena de l'escàndol entre Maritornes, Sanxo, D. Quixot, l'hostaler i el traginaire, i 4.ª, el *peor es meneallo* de l'escena dels batans. Al tractar de l'edició alemanya de 1669, tornarem a fer referencia a aquestes làmines.

Ni en els catàlegs de la Biblioteca Nacional (Madrid), British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París) hi figuren exemplars d'aquesta edició. La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía,* 492.

84 The | History | of | The Valorous and Witti-Knight-Errant, | Don-Quixote, | Of the Mancha. | Tranflated out of the Spanifh; now newly Corrected | and Amended. | [Dos escuts.] | London, | Printed by Richard Hodgkinfonne, for Andrew Crooke. | 1652. [30-IX

p. 270 × 178 mm. c. 233 × 123 mm. (4.º). Primera part: 8 ff. s. n. + ff. 1-137. Segona part [The | Second Part, | Of the History of the Valorous and | Witty Knight-Errant; | Don Quixote, | of | the Mancha. | Written in Spanifh by Michael Cervantes: | And now Tranflated into Englifh. | [Dos florons.] | London, | Printed by Richard Hodgkinfonne, for Andrew Crooke: | An. Dom. 1652. |]: 5 ff. s. n. + ff. 138-274. Relligat amb *Gayton, Pleasant notes upon Don Quixot* (1654) (núm. 85). Relligadura en pasta, amb filets als plans i llom decorat. Al contraplà, ex-libris de «F. R. C. Grant, 1878».

Les fulles preliminars, sense numerar, de la primera part, són: Portada, Dedicatoria d'En Shelton a Lord of Walden, Pròleg d'En Cervantes, Versos d'Amadis of Gaule, Belianis of Greece, The Knigth of the Sunne Alphebo, Orlando Furioso, Solis Dan, Oriana, Gandaline, el Diàleg de Rocinant i Babieca, i Taula de capítols; les de la segona part, comprenen: Portada, Dedicatoria

* «Antes de haber descrito la traducción italiana, se hubiera tenido que mencionar la impresa en Cöthen, en 1621, y que Brunet cita como la *editio princeps* en lengua alemana si no hubiera sido tildada de apócrifa; por tanto, la *Don Kichote de la Mantzcha ... Frankfort ...* 1648 pasa por primera, y como tal la reputan los críticos en vista de las notas poco satisfactorias que de la impresa en Cöthen, señala tan diligente bibliógrafo.» (*Iconografía,* p. XVIII.)

d'En Blount al Marquès de Buckingham, Pròleg d'En Cervantes i Taula de capítols.

El text de la primera part va repartit (pp. 1-137) en 52 capítols (8, 6, 13 i 25); el de la segona (pp. 138-274) segueix sense interrupció del 1 al 74.

Aquesta edició tingué per model un exemplar de la de Londres, 1617 (núm. 30) per a la primera part, i 1620 (núm. 50) per a la segona.

Hi ha exemplars d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid) i British Museum (Londres, 12490. k. 11. i Cerv. 334.). La portada ha estat publicada en la *Iconografía*, 399.

85 Pleasant | Notes | upon | Don Quixot. | By Edmund Gayton, Efq; | Juvenal. | =lætam fecit cum Statius Vrbem, | Efurit, intactam Paridi nifi vendat Agauen. | [Gravat.] | London, | Printed by William Hunt. MDCLIV. [42-IX

p. 270 × 184 mm. c. 233 × 131 mm. (4.º). 7 ff. s. n. + 290 pp., realment 288, ja que la numeració salta de la pàgina 136 a la 139. A la primera fulla de guarda, un segell : «Bibliotheca Heberiana». Més amunt, a mà : «July 1820. Sale by...» Pasta antiga.

A més d'aquest exemplar, ne posseix la biblioteca un altre, relligat amb el núm. 84. [30-IX

Les fulles preliminars, sense numerar, comprenen : Portada, Pròleg : «To the Candid Reader», i nou composicions poètiques elogiant a l'autor o al llibre o als personatges del Quixot : «To his most facetious Friend, on his Festivous Notes upon *Don Quixot*», per En Chirosophus; «To the very Witty, Merry Author»; «The Itinerant Minister to the Squire Errant, on his Festivous Notes upon *Don Quixot*», per En Teiton; «On *Don Quixot* with Annotations»; «*Aesop* to the Knight of the *Ill favour'd* Face»; «A Trumpet before the Puissant Don», per En E. D.; «On the Festivous Notes upon *Don Quixot*», per En John Speed; «On *Don Quixot*, published with Annotations by my worthy friend Mr. *Edmund Gayton*», per En Anthony Hodges i «Vpon the second comming forth of the most redoubted Knight *Don Quixot* and his renowned Lady the Fam'd *Dulcinea del Toboso*», per En William Taylor.

El text (pp. 1-290) va repartit en quatre llibres (pp. 1-31, 8 caps.; 32-63, 6; 64-168, 13, i 169-290, 25). A la fi del tom (pp. 288-290) s'hi troben, a imitació del *Don Quijote*, unes quantes composicions poètiques, com per exemple : «Knights Templers on the worthy Knight Don Quixots Death», «Knights of Jerusalem on Don Quixot», «Duke Humphrey to Don Quixot» i altres.

Els comentaris corresponents a cada capítol, van encapsalats per uns quants versos, no sempre iguals en número (els del cap. 1, del llibre I, són sis, mentre els de l'últim del llibre IV, són trenta) seguint després les anotacions, ja en prosa, bé en vers.

L'estudi d'En Gayton no és un comentari erudit del Quixot, sinó, com ens

diu l'autor al començ del llibre, notes festives, de pur entreteniment (festivous notes). Per ell, el Quixot és el menys; de l'esperit cervantí, ni se n'ocupa; qualsevol passatge de la novel·la li dóna ocasió per a escriure referint-se a coses de la seva època, intercalant-hi xistos i fets ocorreguts als seus contemporanis. Vegi's com comenta el començament de l'obra : «*There lived not long since in a* Village of the Mancha, the Name whereof I purposely omit.* — Why our Author doth purposely omit the name of the Village, where this Knight of famous memory did live, is easily smelt out, even this, that he might make the greater search after it. The place of Homers birth is yet a challenge upon Record, and the head of Nile being undiscoverable, breaks many a mans braine to find it out. Tennariffe and Pen-Men-Maure, are Mountains whose tops are obscured by their heights, and herein he hath politiquely out-gone our Country-man Tom Coriat, who indeed was borne in Zomersettshire (as the ingenious Hoskins hinteth in his merry Poem).»

L'esmentat estudi solament comprèn la primera part, i amb tot i les censures d'En Pellicer *(Vida,* p. XV), (dient que aquests comentaris «son contra algunos escritores y otras personas de aquel reino, o alusivas a sucesos de su tiempo; o son indecentes, o tal vez contra la Iglesia Romana : su estilo es truancero, chocarrero y entremesado : de suerte que son enteramente inútiles para ilustrar la Historia de Don Quixote...») i d'En Rius (II, 352), és llàstima que En Gayton no donés fi al seu original treball.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en el British Museum (Londres, 635. k. 17.).

86 Parte | Primera | y | Segvnda, | del Ingenioso Hidal- | go D. Quixote de la Mancha. | Compvesta por Migvel de | Ceruantes Saauedra. | Al Señor Don Francisco Zapata, | hijo de los feñores don Diego Zapata, y doña Maria Si- | donia Riedreer Condes de Barajas, Cauallero del Orden | de Calatraua, Comendador de la Fuente del Empera- | dor, Capellan, y Colegial, que fue del Colegio viejo de San | Bartolome en Salamanca, Oidor de la Real Chancille- | ria de Granada, Vifitador de las Armadas del mar O- | ceano, del Confejo de fu Mageftad, antes en el Real | de Indias, y aora en el Real de | Caftilla. | Con Licencia | En Madrid : Por Melchor Sanchez. Año 1655. | A cofta de Mateo de la Baftida, Mercader de libros. [30-VII

p. 199 × 145 mm. c. 185 × 117 mm. (8.º). Primera part : 6 ff. s. n. + ff. 1-171 + 1 f. s. n. Segona part [Parte | Segvnda | del Ingenioso Ca- | uallero don Quixote de la | Mancha. | Por | Migvel de Cervantes | Saauedra, Autor de fu pri- | mera parte. | [Floró.] | Con licencia | En Madrid: Por Melchor Sanchez. Año 1655. | A cofta de Mateo de la Baftida, Mercader de libros.] : ff. 173-353

* En el text d'En Shelton : «a certain».

+ 3 ff. s. n. de taula. Els folis 1-171 i 174-353 estàn impresos a dues columnes. Les dues parts, relligades en un volum en pell, amb els plans empremtats i llom decorat. En la portada, un nom de posseïdor tatxat : «Timolhe de Auria», i un altre d'esborrat.

Els preliminars de la primera part són : Portada, Llicencia a En Mateo de la Bastida per a dèu anys, signada per En Miguel Fernandez (Madrid, 10 desembre 1654), Llista de les errades feta per En Murcia de la Llana i Tassa (Madrid, 4 maig 1655), Dedicatoria de l'editor a En Francisco de Zapata, fill dels Comtes de Barajas, i Pròleg d'En Cervantes; els de la segona part, solament la Portada.

El text, que va a doble columna, va distribuït així : Primera part, repartida, com les edicions anteriors, en quatre (f. 1-171), i la segona formant una sola part (f. 174-353 v.). A la fi del text de cada part s'hi troba la Taula dels capítols.

Degué tenir per model o bé un exemplar de l'edició de Madrid, 1647 (núm. 82), o bé un de la del mateix lloc de l'any 1637 (núm. 73).

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid), i la portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 19.

87 Novelas | Exemplares | de Migvel de | Cervantes. | Al Señor Don Ivan | Bautiſta Berardo, Teſorero general del Real Con- | ſejo de las Indias, Iunta de guerra, | y Camara del. | Año [Escut.] 1655 | pliegos [Escut.] 42. | Con licencia en Madrid. Por Gregorio | Rodriguez. | A coſta de Franciſco Lamberto, mercader de | libros en la Carrera de San Geronimo. [30 - VI

p. 150 × 100 mm. c. 130 × 82 mm. (8.º). 2 ff. s. n. + 320 ff. (realment 232, ja que es repeteixen les 133-134) + 1 f. de taula i 1 f. de colofó s. n. Pasta antiga.

Les fulles preliminars, sense numerar, comprenen : Portada, Dedicatoria de l'editor a D. Juan B. Berarde (sic), Llicencia, Tassa signada per En Diego de Cañizares i Llista de les errades per En Murcia de la Llana, amb data de 20 octubre 1655.

El text de les novel·les (f. 1-330 v.) va repartit així : *La Gitanilla*, f. 1-44 v.; *El Amante Liberal*, f. 45-79; *Rinconete y Cortadillo*; f. 79 v.-104 v.; *La Española Inglesa*, f. 105-134 v. (vegi's l'observació que hem fet referent a la foliació); *El Licenciado Vidriera*, f. 133-150; *La Fuerza de la Sangre*, f. 150 v.-164; *El Zeloso Estre eño*, f. 164 v.-189; *La Ilustre Fregona*, f. 189 v.-226; *Las Dos Donzellas*, f. 226 v.-253 v.; *La Señora Cornelia*, f. 254-279 v.; *El Casamiento engañoso*, f. 279 v. 288 v. i *Coloquio de los perros Cipion y Bergança*, f. 289-330 v.

A la fi del tom s'hi troba la taula de les novel·les i el colofó, que diu : «Con licencia | En Madrid, | Por Gregorio Rodríguez. | Año de 1656.»

Aquesta edició, amb lleugeres variants, segueix ratlla per ratlla la de Sevilla de 1627 (núm. 66).

Sevilla, 1627 (núm. 66)		Madrid, 1655 (núm. 87)	
f. 7.	(comença) bolveria con su ...	f. 7.	(comença) bolueria con su ...
f. 7.	(acaba) ... mas que pue	f. 7.	(acaba) ... la palma de
f. 7 v.	(comença) puedo dezir ...	f. 7 v.	(comença) la mano a ...
f. 7 v.	(acaba) ... como sean mu	f. 7 v.	(acaba) ... como sean mu

La impressió és feta amb poca cura, i té més errades que el seu model.

Hi ha exemplars en el British Museum (Londres, Cerv. 357. i 244. f. 32.) i Bibliothèque Nationale (París, Y². 21936).

88 Den | Verftandigen Vroomen Ridder, | Don Quichot | de la Mancha. | Gefchreven door | Miguel de Cervantes | Saavedra. | En nuuyt de Spaenfche in onfe Ne- | derlantfche tale overgefet, | Door L. V. B. | [Floró.] | Tot Dordrecht, | Voor Jacobus Savry, woonende in't Kafteel | van Gent, Anno 1657. [Vitr. II

p. 131 × 76 mm. c. 108 × 60 mm. (12.º). Vol. I : 8 ff. s. n., la primera de frontispici, + 677 pp., la següent en blanc s. n.; 12 làms. Vol. II [Tweede Deel | van | Den Vromen Verftandigen Ridder | Don Quixot | de la | Mancha. | Befchreven door | Miguel de Cervantes | Saavedra; | En uyt de Spaenfche in onfe Nederlandtfche | tale overgefet | Door L. V. B. | [Escut de l'editor.] | Tot Dordrecht, | Voor Jacobus Savry, in't Kafteel van Gendt. | Anno 1657.] : 4 ff. s. n., la primera de frontispici, + 819 pp., la següent en blanc s. n.; 12 làms. Relligadura antiga en pergamí. En la fulla 2 de guarda, diverses indicacions abreviades i la nota següent : «Den 1 Juny 1712 verkogt in de auctie voor 2-10».

Les fulles preliminars del primer tom són : Frontispici, al verso d'aquest el següent lema : «Swicht Angeel' en Oriaen | Dulcinea komt te baen, | Amadis en Roelants Speer | Buygen voor'er Standert neer.», Portada, Dedicatoria de l'editor a En Pieter de Sond, Advertencia del traductor i Poesía endreçada a Don Quixot per S. V. H.; les del segón : Frontispici, Portada i Dedicatoria de l'editor a En Dirck de Sondt.

El tom primer (pp. 1-677) comprèn tot el text de la primera part, repartit, com hem vist en edicions anteriors, en quatre (caps. 1-8, 9-14, 15-27 i 28-52); el segón (pp. 1-819) conté tot el text de la segona part.

Es la primera edició de les traduccions holandeses del Quixot, i és verament recomanable; és també la primera que es presenta amb gravats, ja que fins aquí solament havíem vist una edició amb frontispici, la de Londres de 1617 (núm. 30). Aquesta edició holandesa està il·lustrada, al dir d'En Van der Kellen, bibliotecari del Rijksmuseum d'Amsterdam, per un dels germans

Savry (Rius, I, 799).* Les làmines i els frontispicis han estat reproduïts moltes voltes : les unes representen els principals passatges del Quixot, els altres són molt decoratius. En el primer dels frontispicis, en la part superior, hi ha un medalló amb el bust de Dulcinea, a un i altre costat, com estatues posades sobre sengles sòcols, les figures d'Amadis i Roldà, i en el centre Don Quixot a cavall, cobert amb l'elm de Mambrino i embraçant la llança, i a son costat l'escuder amb son ase inseparable. El segón està dedicat al Cavaller dels lleons; D. Quixot apareix a peu, amb l'espasa a la mà i embraçant la rodella, a son costat un lleó; sobre un paredó, que serveix de fons a la figura, les imatges de Dulcinea i Sanxo, i en la part superior un medalló amb el bust d'En Merlí.

Les inicials L. V. B. que figuren en la portada, corresponen al nom del traductor, En Lambert van den Bos, qui féu una versió bastant literal.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid) i British Museum (Londres, Cerv. 114.). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 563.

89 Parte | Primera | y segvnda | del Ingenioso Hidalgo | D. Quixote de la Mancha. | Compvesta por Migvel de Cervantes | Saauedra. | Al Señor Don Geronimo de Villanveva, | Fernandez de Heredia, Marques de Villalua, Comendador de San- | tibañez, en el Orden de Alcantara, del Confejo del Rey nueftro Señor, | y fu Protonotario de los Reynos de la Corona de Aragon, Diputado de | Bolfa de Noble mayor en el Reyno de Aragon, y Regidor perpetuo | de la Imperial villa de Madrid, &c. | Año [Escut.] 1662. | Pliegos. [Escut.] 90.º | Con Licencia en Madrid. En la Imprenta Real, por Mateo Fernandez. | A cofta de Francifco Serrano de Figueroa, Familiar, y Notario del Santo Of cio y Mercader | de libros, en frente de San Felipe.

[Foli 173:] Parte | Segvnda | del Ingenioso Ca- | uallero don Quixote de la | Mancha. | Por | Migvel de Cervantes | Saauedra, Autor de fu prime- | ra parte. | [Floró.] | Con licencia | En Madrid : Por Mateo Fernandez, Impreffor del Rey nueftro Señor. Año de 1662. | A cofta de Iuan Antonio Bonet, Mercader de Libros. [30 - VII

p. 200 × 141 mm. c. 181 × 119 mm. (8.º). 6 ff. s. n. + 353 f. + 3 ff. s. n. de taula. Foliació seguida de la primera a la segona part. Relligadura en pell de Llevant, amb filets i florons als plans; llom decorat, cantells, contracantells i talls daurats (Gruel).

Les fulles preliminars, sense numerar, comprenen : Portada, amb l'escut del Marquès de Villalva, a qui va dedicada l'edició, Fe d'errades firmada per En

* Vegi's, a propòsit de les il·lustracions, Ashbee, 7.

Biblioteca de Catalunya

Murcia de la Llana (Madrid, 17 juliol 1662), Tassa amb la data anterior, Llicencia a En J. A. Bonet signada per En Joseph de Arteaga Cañizares (Madrid, 7 juliol 1653), Dedicatoria de l'editor i Pròleg d'En Cervantes.

El text de la novel·la, primera part, comença en la fulla primera i va tot seguit, si bé amb la divisió que ja hem senyalat, fins la 171, corresponent a la taula el verso d'aquesta i la següent; la segona part comprèn de les fulles 173 fins a la 353, essent la primera la portada, les últimes fulles, que van sense numerar, pertanyen a la taula. Tot el text de la novel·la va a dues columnes.

Es una edició que, com se pot veure, té el mateix nombre de fulles i format de compaginació que la de Madrid, 1655 (núm. 86), de la que és copia, si bé cal dir que es corretgiren algunes errades i es millorà el text.

Per l'edició madrilenya de 1647 (núm. 82) es veu que els que avui dia figuren separadament com editors de cada una de les parts de la novel·la, llavors publicaren junts l'esmentada edició. Però qui es fixés amb la llicencia a En Bonet, donada el 7 de juliol de 1653, podría creure en l'existencia d'una edició feta aquest any. Ara bé, en 1653 es dóna llicencia a En Bonet «para que pudiesse imprimir por una vez un libro intitulado *D. Quijote de la Mancha*», i en 1654 se li dóna a En Mateo de la Bastida «para que por tiempo y espacio de diez años primeros siguientes, que han de correr y contarse desde el dia de la fecha deste en adelante, pueda imprimir y vender este libro intitulado *Don Quixote de la Mancha*». El privilegi a En Bastida durava fins el 9 de desembre de 1664, ¿qui dóna llicencia a En Bonet i a En Serrano per a fer l'edició de 1662? En Bastida no sería, i En Bonet no necessitava nova llicencia, per quant encara no havía fet ús de la que li donaren en 1652.

Com a text, millora el de 1637 (núm. 73), i aquest és el millor elogi que es pot fer a aquesta edició; la part tipogràfica també és molt millor, si bé el paper és potser massa prim.

Hi ha exemplars d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid), British Museum (Londres, 12491. e. 15. i Cerv. 203.) i Bibliothèque Nationale (París, Y². 469). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía,* 20.

90 Vida y Hechos | Del Ingeniofo Cavallero | Don Quixote | de la Mancha, | Compuesta | Por Miguel de Cervantes Saavedra. | Parte... | Nueva Edicion, coregida y iluftrada con differen- | tes Eftampas muy donofas, y apropriadas | a la materia. | [Gravat : POST TENEBRAS SPERO LUCEM.] | En Bruselas, | De la Emprenta de Juan Mommarte, Im- | prefor jurado. Año 1662. | Con Licencia y Privilegio.

[30 - VIII

p. 173 × 102 mm. c. 144 × 80 mm. (8.º). Vol. I : 14 ff. s. n., la primera de frontispici, + 611 pp. + 5 pp. s. n.; 16 làms. Vol. II : 8 ff. s. n., la primera de frontispici, + 649 pp. + 5 pp. s. n.;

16 làms. Relligadura en xagrí vermell marroquinat, amb llom decorat i daurats als plans, cantells i contracantells; talls daurats.

Les fulles preliminars, sense numerar, del tom primer, comprenen : Portada, Dedicatoria de l'editor a D. Antonio Fernández de Córdova, el Pròleg i Versos de l'edició madrilenya de 1605 (núm. 2), l'Aprovació donada per a les edicions d'En Mey del mateix any de 1605 (núms. 6 i 7) i Privilegi a favor d'En Mommarte, per a dotze anys (Brussel·les, 4 setembre 1660), firmat per En Loyens; les del segón són : Portada, Pròleg d'En Cervantes de la segona part, Aprovacions d'En Marquez Torres (Madrid, 27 febrer 1615), Llicencia del Dr. Gutierre de Cetina (Madrid, 5 novembre 1615), Aprovació del mestre Valdivielso (Madrid, 17 març 1615), Aprovacions i Llicencies totes elles corresponents a l'edició de Madrid, 1615 (núm. 23), i el Privilegi donat a En Mommarte, esmentat ja en el tom primer.

El text del tom primer (pp. 1-611) va dividit en quatre llibres (caps. 1-8, 9-14, 15-27 i 28-52), contenint tot el text de la primera part; el de la segona, ocupa el segón tom (pp. 1-649). La taula de capítols corresponent a cada part es troba en les últimes pàgines del tom, que van sense numerar.

En Cortejón tenía en poca estima aquesta edició, com ho demostra en les variants al text del *Don Quijote*, encara que moltes voltes el text de Brussel·les ens corretgeix errades de les de 1605 i 1615; és més curosa la primera part que la segona, degut a haver servit per al primer volum el text de l'edició de Madrid de 1637, que és més depurat.

Es la segona edició il·lustrada; ja hem vist que la primera fou la traducció holandesa de 1657 (núm. 88). En Rius (I, 20) escriu : «El pasaje que arriba cito de la Dedicatoria de Mommarte, erróneamente interpretado, motivó la creencia general de que esta edición era la primera que se publicó con láminas. Mas no es así. Las que figuran en ella habían ya salido siete años antes, el 1657...»

Les paraules d'En Mommarte a que fa referencia En Rius, són aquestes: «Si en todas las impresiones de España solamente se habia impresso su Vida con letras, yo la ofrezco gravada tambien en Estampas...» Al nostre entendre no diuen de manera clara que ell és qui primer representa en gravats el Quixot, sinó que a Espanya encara no s'havía fet una edició il·lustrada.

En Mommarte no s'aprofità de les làmines de l'edició holandesa, sinó que buscà un altre gravador que, inspirant-se en les d'En Savry o Savery, il·lustrés tota l'obra. Fou En Bouttats qui portà a terme la il·lustració; començà per inspirar-se en les làmines que féu En Savry o Savery per a l'edició holandesa de 1657, però no les copià fidelment, sinó que les modificà i fins va fer-ne de noves. Les làmines que s'havíen fet per l'edició holandesa, representaven els següents passatges: Tom primer : I, l'assotament del noi Andrés (p. 26); II, la lluita entre D. Quixot i el viscaí (p. 59); III, l'enterrament del pastor Grisóstomo (p. 111);

IV, l'escena nocturna de l'hostal amb Maritornes, D. Quixot, Sanxo, l'hostaler i el traginer (p. 144); V, el mantejament d'En Sanxo (p. 167); VI, el deslliurament dels galeots (p. 231); VII, la lluita d'En Cardenio amb D. Quixot (p. 260); VIII, les cabrioles de D. Quixot a Serra Morena (p. 287); IX, la sortida de D. Quixot, mercès als artificis del capellà i del barber (p. 371); X, una escena en l'hostal (p. 409); XI, D. Quixot lligat a una finestra de l'hostal (p. 575); XII, la lluita del Cuadrillero amb D. Quixot sobre l'elm d'En Mambrino. Les del tom segón, són : I, Dulcinea convertida en llauradora (p. 107); II, el carro de «las Cortes de la muerte» (p. 117); III, l'escena dels lleons (p. 189); IV, D. Quixot entrant a la cova de Montesinos (p. 253); V, el desbaratament del retaule de Maese Pedro (p. 302); VI, la lluita dels bàndols referent al «rebuzno» (p. 318); VII, Sanxo a casa dels ducs (p. 378); VIII, la cabalcada per al desencantament de Dulcinea (p. 407); IX, l'escena de «Clavileño el aligero» (p. 465); X, Sanxo en la ínsula Barataria administrant justicia (p. 515); XI, el final del govern d'En Sanxo (p. 606); XII, el desafiament entre D. Quixot i el cavaller de la Blanca Lluna (p. 737).

Les làmines originals que féu En Bouttats per al tom primer, són : I, l'acte d'armar cavaller a D. Quixot (p. 19); II, el retorn de D. Quixot a sa casa (p. 31); III, l'escena del «cuerpo muerto» (p. 160); IV, l'aventura dels «disciplinantes» (p. 600). Les del segón : I, el desafiament de D. Quixot amb «el caballero de los Espejos» (p. 119); II, la pallissa a la «dueña Rodríguez» (p. 424); III, l'escena del bust a casa de N'Antonio Moreno (p. 548), i IV, la fingida mort d'Altisidora.

Hem detallat les làmines de l'edició holandesa i les noves que figuren en la castellana perquè es vegi quines són originals d'En Bouttats i quines no; unes i altres les veurem reproduïdes en moltes edicions successives.

Hi ha exemplars d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid), British Museum (Londres, 1074. i. 5. 6., 678. b. 18. 19. i Cerv. 25.) i en la col·lecció cervantina de l'autor d'aquestes notes. La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 21.

91 Novelas | exemplares | de Migvel de | Cervantes. | A don Iuan Baptista de | Epinoſa, Theſorero de la Santa y General Inquiſición del Reino | de Galicia. | Año [Escut.] 1664. | Pliegos | [Escut.] | 51.º | Con licencia en Madrid. Por Iulian de Paredes. | A coſta de Iuan de San Vicente, mercader de libros, | enfrente de las gradas de San Felipe. [Portada orlada.] [30-VII

p. 200 × 137 mm. c. 178 × 110 mm. (8.º). 4 ff. s. n. + 403 pp., i una d'índex sense numerar. Relligadura en pell vermella, amb filets al llom i als plans; cantells, contracantells i talls daurats.

Les fulles preliminars, sense numerar, contenen : Portadella, Portada, Dedicatoria d'En J. A. Ebelino i Hurtado al tresorer de la Inquisició En J. Fer-

nández de Espinosa, Llicencia a favor d'En Julian de Paredes (Madrid, 6 desembre de 1662), Fe d'errades firmada per En Carlos Murcia de la Llana (Madrid, 28 d'abril 1664) i Tassa d'En Luis Vázquez (Madrid, 28 abril 1664).

El text va a dues columnes, de la pàgina 1 a la 403; l'ordre de les novel·les és el següent : *La Gitanilla,* p. 1-55; *El Amante Liberal,* p. 55-96; *Rinconete y Cortadillo,* p. 97-128; *La Española Inglesa,* p. 128-164; *El Licenciado Vidriera,* p. 164-185; *La Fverza de la Sangre,* p. 185-202; *El Zeloso Estremeño,* p. 202-233; *La Ilvstre Fregona,* p. 233-276; *Las Dos Donzellas,* p. 277-309; *La Señora Cornelia,* p. 310-340; *El casamiento engañoso,* p. 341-352; *Coloqvio de los perros Cipion y Bergança,* p. 352-403. Al verso d'aquesta última s'hi troba l'índex.

Sembla haver tingut per model un exemplar de la de Madrid, 1655 (número 87). La part tipogràfica deixa molt que desitjar.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Bibliothèque Nationale (París, Y^2. núm. 492).

92 Novelas | Exemplares | de | Migvel | de Cervantes. | Año [Floró.] 1664. | Pliegos [Floró.] 51. | Con licencia. | En Seuilla, Por Iuan Gomez | de Blas. [Portada orlada.] [30 - VII

p. 196 × 138 mm. c. 175 × 113 mm. (8.º). 2 ff. s. n. a ratlla seguida + 403 pp. a 2 cols. + 1 p. s. n. amb l'índex. Relligadura en pell jaspejada; talls daurats.

Les fulles preliminars comprenen : Portada i Portadella, Tassa (Madrid, 28 abril 1664), Llicencia a En Juan Gómez de Blas i Fe d'errades signada per En Murcia de la Llana a Madrid el 28 d'abril de 1664.

El text va de la pàg. 1 a la 403. Al verso d'aquesta última pàgina s'hi troba la taula.

L'ordre de les novel·les és el següent : *La Gitanilla,* p. 1-55; *El Amante Liberal,* p. 55-96; *Rinconete y Coriadillo,* p. 97-128; *La Española Inglesa,* p. 128-164; *El Licenciado Vidriera,* p. 164-185; *La Fverza de la sangre,* p. 185-202 (per erro 102); *El Zeloso estremeño,* p. 202-233; *La Ilustre Fregona,* p. 233-276; *Las dos donzellas,* p. 277-309; *La Señora Cornelia,* p. 310-340; *El casamiento engañoso,* p. 341-352 i *Coloquio que passo entre Cipion y Bergança,* p. 352-403.

Segueix, quasi bé ratlla per ratlla, el text de l'edició anterior, si bé s'hi troben qualques diferencies al començament de cada novel·la, degudes a la mida de la lletra inicial amb que comença el text :

Edició Madrid, 1664 (núm. 91)	Edició Sevilla, 1664 (núm. 92)
p. 1. (1.ª col.) Parece que los | Gitanos y Gi- | tanas, solamen- | te nacieron en | el mundo pa- | ra ser ladro- | nes ...	p. 1. (1.ª col.) Los Gitanos y Gi- | tanas, parece | que solamente | nacieron en el | mundo para ser | ladrones ...

Edició Madrid, 1664 (núm. 91)	Edició Sevilla, 1664 (núm. 92)
p. 1. (2.ª col. final) ... abuela echó de ver, que tales	p. 1. (2.ª col. final) ... abuela echó de ver, que tales
p. 97. (1.ª col. comença) En la venta | del Molini- | llo, que está | puesta en los | fines de los | campos de | Alcudia,	p. 97. (1.ª col. comença) En la venta del | Molinillo, que | está puesta en | los fines de | los campos de | Alcudia,
p. 97. (1.ª col. acaba) ... copa y ancho de falda. A la es-	p. 97. (1.ª col. acaba) ... palda, y cenida por los pechos.
p. 97. (2.ª col. comença) palda, y ceñida por los pechos ...	p. 97. (2.ª col. comença) traia el vno una camisa de co- ...
p. 97. (2.ª col. acaba) ... mas edad, dixo el mas pequeño:	p. 97. (2.ª col. acaba) ... mas edad, dixo el mas pequeño :

Però cal manifestar que no és en aquesta edició, com diu En Rius (I, 240), on hi afegiren les paraules : «metido, pasando las penalidades que se pueden considerar, de sus pasiones, sin las humedades y sabandijas inmundas que inquietan a los pobres pacientes que están en él, esperando salga el dia para gozarle y verse libres de tanta opresión y mala vecindad como padecen». Aquest afegit de la pàgina 50, columna segona, figura ja en l'edició anterior.

La part tipogràfica no és gens recomanable.

Hi ha exemplars d'aquesta edició en el British Museum (Londres, 1074. i. 13.) i Bibliothèque Nationale (París, Y². 493).

93 Histoire | dv Redovtable | et | Ingenievx Chevalier | Dom Qvixote | de la Manche. | Traduit fidelement de l'Efpagnol de Miguel de | Ceruantes Saauedra, par F. de Roffet. | Derniere Edition augmentée de | figures en Taille douce. | Tome ····. | [Floró.] | A Orleans, | Chez Gilles Hotot Imprimeur du Roy | & de Monfeigneur le Duc d'Orleans. | M. DC. LXV. [30-11

p. 154 × 87 mm. c. 122 × 64 mm. (12.º). Vol. I : 8 ff. s. n., la primera de frontispici, + 676 pp. + 2 ff. s. n. de taula; 3 làms. Vol. II [..... Figures en .....] : 2 ff. s. n., la primera amb el frontispici, + 660 pp. (en realitat 670, ja que compta dues vegades els núms. 260-269) + 3 ff. s. n. de taula; 3 làms. Relligadura en pell de Llevant marró; cantells, contracantells i talls daurats (David).

Les fulles preliminars del volum primer contenen : Portada i Pròleg de la primera part; les del segón, solament la Portada.

El text, comprèn : El de la primera part, ço es, el tom primer, els 52 capítols, repartits, com hem vist en edicions anteriors, en quatre parts (pp. 1-676); el de la segona part ocupa les pp. 1-660 del tom segón (vegi's l'observació feta referent a la paginació).

A la fi de cada tom s'hi troba la taula dels capítols.

Si bé en la portada es diu traduït per En Rosset, d'aquest solament hi ha la segona part, perquè la primera és feta per N'Oudin. Ja fa observar En Rius (I, 468) que la correcció deixa molt que desitjar : «hay omisiones de palabras y aun de frases enteras... en el final del cap. XIX *(aventura del cuerpo muerto)* y principio del XX *(aventura de los batanes)*, hay una dislocación de páginas, saltando de la 182 recto a la 188 verso, y en la hoja siguiente al recto hay la página 187 y al verso la 184, con lo cual resulta una lamentable confusión del texto».

Les làmines són copia de les de l'edició de Brussel·les, 1662 (núm. 90), si bé reduïdes. Apart dels dos frontispicis, les que copía són les següents : en el tom primer : la lluita de D. Quixot i el viscaí; D. Quixot i Cardeni i una de referent a l'escena de l'hostal; les del volum segón, són : El carro de «las cortes de la muerte», D. Quixot desbaratant el teatre de putxinel·lis de Maese Pedro i el final del govern d'En Sanxo.

No comprenem el per què En Rius diu que tipogràficament és edició poc recomanable; si fa referencia a la poca cura en la composició, té raó; però materialment en el paper i tipu és ben estimable.

D'aquesta edició n'hem vist esmentada la segona part en el catàleg de la Bibliothèque Nationale (París, Y². 21643).

La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 245.

94 Novelas. [30 - VII

Exemplar incomplet (Saragossa, 1665?). p. 214 × 148 mm. c. 177 × 112 mm. pp. 3-405 (ha d'esser en realitat 403). Pasta antiga. Diversos noms de propietaris en l'últim full de guarda.

Si l'exemplar d'En Bonsoms fos complet, potser veuríem en les fulles preliminars, la Portada, Aprovació, Llicencia i Taula de les novel·les, però hi manquen els preliminars i les dues primeres pàgines de text.

L'ordre de les novel·les és el següent : *La Gitanilla*, p. 3-55 (deu començar en la pàg. 1, però ja hem dit que manca la primera fulla corresponent al text); *El Amante Liberal*, p. 55-96; *Rinconete y Cortadillo*, p. 97-128 (per erro 228); *La Española Inglesa*, p. 128-164; *El Licenciado Vidriera*, p. 164-202; *El Celoso Estremeño*, p. 202-233; *La Ilustre Fregona*, p. 233-276; *Las Dos Doncellas*, p. 277-309; *La Señora Cornelia*, p. 310-340; *El Casamiento engañoso*, p. 341-352; el *Coloquio que passó entre Cipion y Berganza*, p. 352-403 (per erro 405).

El format de les pàgines segueix ratlla per ratlla el de les edicions de Madrid i Sevilla, 1664 (núms. 91 i 92), i fins hi ha l'afegit de *La gitanilla* que hem esmentat en la segona d'aquestes edicions. Sols s'hi troben lleus diferencies en les pàgines on comencen les novel·les:

Madrid, 1664 (núm 91)	Saragossa, 1665 (núm. 94)
p. 55. (1.ª col., comença *El amante liberal)* O lamenta- | bles ruinas | de la desdi- | chada Ni- | cosia, ape- | nas enjutas | de la sangre | de vuestros | valerosos ...	p. 55. (1.ª col., comença *El amante liberal)* O lamentables | ruinas de la des- | dichada Nicosia, | apenas enjutas de | la sangre de vues- | tros valerosos ...
p. 55. (1.ª col. acaba) ... os derribaron | los podeis ver le-	p. 55. (1.ª col. acaba) ... podeis ver levantados. Mas yo
p. 55. (2.ª col. comença) vantados. Mas yo desdichado, ...	p. 55. (2.ª col. comença) desdichado, que bien podré es- ...
p. 55. (2.ª col. acaba) ... da razon, y buen discurso. En	p. 55. (2.ª col. acaba) ... da razon, y buen discurso. En

Com se veu, en el començ de la novel·la s'hi observen diferencies en el format de les ratlles, però en l'últim de la pàgina ja tornen a anar iguales, seguint així tot el text, fins el començament d'una altra novel·la. Cosa idèntica passa amb la impresa a Sevilla en 1664:

Sevilla, 1664 (núm. 92)	Saragossa, 1665 (núm. 94)
p. 55. (1.ª col., comença *El amante liberal)* O lamenta- | bles ruinas de | la desdichada | Nicosia, ape- | nas enjutas de | la sangre de | vuestros vale- | rosos, ...	p. 55. (1.ª col., comença *El amante liberal*) O lamentables | ruinas de la des- | dichada Nicosia | apenas enjutas de | la sangre de vues- | tros valerosos ...
p. 55. (1.ª col. acaba) ... os derribaron) os podeis ver le-	p. 55. (1.ª col. acaba) ... podeis ver levantados. Mas yo
p. 55. (2.ª col. comença) uantados. Mas yo desdichado: ...	p. 55. (2.ª col. comença) desdichado, que bien podré es- ...
p. 55. (2.ª col. acaba) ... da razon, y buen discurso. En	p. 55. (2.ª col. acaba) ... da razon, y buen discurso. En

En Rius (I, 241) diu que fou impresa a Saragossa l'any 1665, i ho creiem així, per quant en 1703 s'imprimí allí una edició de les novel·les portant la llicencia d'aquesta.

Ni en el catàleg del British Museum (Londres) ni en el de la Bibliothèque Nationale (París) hi figura exemplar d'aquesta edició.

95 Parte | Primera | y Segvnda | Del Ingenioso Hidalgo | Don Qvixote de la | Mancha. | Compvestas por Migvel | de Cervantes Saavedra. | Dirigidas | A la Nobilissima Señora | Doña Catalina, Tereſa Iſidora de Loyola, hija del Señor | Don Blaſco de Loyola, Cauallero de la Orden de Santia | go, y Secretario del Deſpacho Vniverſal de la Monar- | quia, muger del Señor D. Juan de Santellizes y | Gueuara, del Conſejo de ſu Mageſtad y ſu | Alcalde de Caſa, y Corte, &c. | Con

licencia en Madrid : En la Imprenta Real. | Año de 1668. | A cofta de Mateo de la Baftida, Mercader de Libros. [30-VII

p. 200 × 147 mm. c. 183 × 120 mm. (8.º). 6 ff. s. n. + f. 1-171, el darrer s. n. Els folis 1-171 impresos a 2 cols. Relligadura vella en pergamí. Portada una mica apedaçada. Segona part [Parte | Segvnda | de el Ingenioso | Cauallero don Quixote de la | Mancha. | Por | Migvel de Cervantes | Saauedra, Autor de fu prime- | ra parte. | [Floró.] | Con Licencia | En Madrid : Por Mateo Fernandez, Impreffor | del Rey nueftro Señor. Año de 1662. | A cofta de Gabriel de Leon, Mercader de Libros.] : folis 173-353 + 3 ff. s. n. de taula, l'últim apedaçat. Els folis 174-353 estàn impresos a 2 cols. Al verso de l'últim foli una nota sobre una qüestió jurídica, en lletra del s. XVII.

Les fulles preliminars, sense numerar, comprenen : Portada, Llista de les errades, on diu En Murcia de la Llana que : «Este libro intitulado D. Quixote de la Mancha & con estas erratas corresponde con el que antes lo estava, que rubricado le sirve de original. Madrid, 17 de marzo de 1668», Tassa (Madrid, 22 març 1868), Llicencia a En Mateo de la Bastida «para que pudiesse imprimir por una vez un libro intitulado Don Quijote de la Mancha» donada a Madrid amb data de 10 gener 1668, Dedicatoria de l'editor a D.ª Catalina Teresa Isidora de Loyola i el Pròleg de la primera part.

El tom va repartit així : Primer, les fulles preliminars ja esmentades que van sense numerar, segueix després el text de la primera part, que ocupa les fulles 1-171 i les 171 v. i 172 que pertanyen a l'índex de capítols; la 173 correspòn a la portada de la segona part, el text de la qual ocupa les fulles 174-353 v., comprenent les últimes tres fulles la taula dels capítols.

Encara que en la portada de la segona part es llegeix que fou impresa l'any 1662, creiem, com En Rius (I, 22), que fou erro de l'impressor l'estampar el dit any en lloc del de 1668, que era el que en realitat hi deu figurar; diem això, perquè l'exemplar que va servir per a la impremta fou un de l'edició impresa a Madrid en 1662 (núm. 90), com ho demostra la següent compulsa:

Madrid, 1662 (núm. 90)		Madrid, 1668 (núm. 95)	
f. 197.	(2.ª col.) ... pero si los hombres las siented demasiado ...	f. 197.	(2.ª col.) ... pero si los hombres las sienten demasiado ...
f. 273 v.	(1.ª col.) ... esquadron de las bueñas ...	f. 273.	(1.ª col.) ... esquadron de las dueñas ...
f. 327.	Per erro 237.	f. 327.	Està bé de numeració.

En Murcia de la Llana en la llista de les errades d'aquesta edició senyala les de 1662 perquè es corretgeixin, i que així va fer-se ens ho demostra l'anterior acarament. La última errada, corresponent a la numeració, no va esmentar-la el corrector.

En la Biblioteca Nacional (Madrid) hi ha una edició castellana d'aquest mateix any, feta també en la Imprenta Real (*Catálogo*, Madrid, núm. 22), però

com l'edició núm. 96 també és feta en la mateixa impremta i porta igual any, no podem dir si l'exemplar de la Nacional correspòn a l'edició que descrivim ara o a la que porta el número següent.

96 Parte | Primera | y Segvnda | Del Ingenioso Hidalgo | Don Qvixote de la | Mancha. | Compvestas por Migvel | de Cervantes Saavedra. | Dirigidas | A la Nobilissima Señora | Doña Catalina Terefa Ifidora de Loyola, hija del feñor | Don Blafco de Loyola, Cauallero de la Orden de San- | tiago, y Secretario del Defpacho Uniuersal de la | Monarquia, muger del feñor D. Iuan de Santellizes, | y Gueuara, del Confejo de fu Mageftad, y fu | Alcalde de Cafa, y Corte, | &c. | Con licencia en Madrid: En la Imprenta Real. | Año de 1668. | A cofta de Mateo de la Baftida, Mercader de Libros. [30- VII

p. 205 × 144 mm. c. 183 × 130 mm. (8.º). Primera part: 6 ff. s. n. + f. 1-171 + 1 f. s. n. Segona part [Parte | Segvnda | de el Ingenioso | Cavallero Don Quixote de la | Mancha. | Por | Migvel de Cervantes | Saavedra, Autor de fu Prime- | ra Parte. | Año [Floró.] 1662. | Con licencia: | En Madrid: Por Mateo Fernandez, Impreffor del | Rey nueftro feñor. | A cofta de Gabriel de Leon, Mercader de Libros.] : folis 173-353 (el foli 249 està relligat equivocadament darrera del 347), + 3 ff. s. n. de taula. Els folis 1-171 i 174-353 són impresos a 2 cols. Relligadura en pell de Llevant fosca, filets als plans i cantells, contracantells i talls daurats (Pierson).

Les fulles preliminars de la primera part comprenen: Portada, Fe d'errades firmada per En Murcia de la Llana el 17 de març de 1668, Tassa amb data de 22 de març de 1668, Llicencia a En Mateo de la Bastida (Madrid, 10 gener 1668), Dedicatoria a Na Caterina Teresa Isidora de Loyola i Pròleg d'En Cervantes.

El tom comprèn 6 ff. s. n., que pertanyen als preliminars ja descrits, més 353 que corresponen al text de la primera part, a la taula de capítols d'aquesta, portada de la segona part i text, seguint 3 ff. s. n., que comprenen l'índex de la última part.

Impressió igual a l'anterior, tant en el nombre de pàgines com en el format; però les diferencies tipogràfiques que es troben entre una i altra demostren que es tracta d'una nova edició:

<table>
<tr><th>Madrid, 1668 (núm. 95)</th><th>Madrid, 1668 (núm. 96)</th></tr>
<tr><td>f. 7. (1.ª col.) Cap. IIII.</td><td>f. 7. (1.ª col.) Cap. IV.</td></tr>
<tr><td>f. 30. Ticio traiga su buitre, y ansi mismo ...</td><td>f. 30. Ticio traiga su buitre, y assimismo ...</td></tr>
<tr><td>f. 63. (2.ª col.) ... Dize la Historia, que era | grandissima la atencion con | que Don Quixote escuchaua al as- | troso cauallero de la Sierra, el qual | prosiguiendo su platica, dixo: Por | cierto ...</td><td>f. 63. (2.ª col.) Dize la Historia que era gran- | dissima la atencion con que | Don Quixote escuchava al astro- | so cauallero de la Sierra, el qual pro- | siguiendo su platica, dixo: Por cier | to ...</td></tr>
<tr><td>f. 117. (2.ª col.) ... de colegir por su habito ...</td><td>f. 117. (2.ª col.) ... de colegir por su abito ...</td></tr>
<tr><td>f. 267. (2.ª col.) ... dō Quixote, y aū se arrojō, y pugnan- | do por abraçarselos, dezia: Ante es- | sos pies ...</td><td>f. 267. (2.ª col.) Dō Quixote, y aun se arrojò, y pug- | nando por abraçarselos, dezia: Ante | essos pies ...</td></tr>
</table>

Encara podríen senyalar-se altres variants, essent una de les més caracte-rístiques la capsalera de les fulles numerades, que en el núm. 95 diuen : *Quixote de la Mancha,* i en aquesta edició : *Don Quixote de la Mancha.*

97 Don Kichote de la Mantſcha, | Das iſt : | Juncker | Harniſch aus Fle- | ckenland/ | Aus hiſpaniſcher Sprach in hoch- | teutſche überſetzt. | Kauff mich: Und liſs mich. | Reuts dich : So friſs mich. | Odr ich Bezahl dich. | [Floró.] | Franckfurt/ | In Verlegung Thomæ Mathiæ Götzen. | 1669. [30-!

Segona portada : Die | Abentheurliche Geſchichte des | ſcharpffinnigen Lehns- und | Ritterſaſſen/ | Juncker | Harniſches | aus Fleckenland/ | Aufs dem Spaniſchen ins | Hochteutſche verſetzt | Durch | Pahſch Baſteln | von der Sohle. | [Floró.] | Franckfurt/ | Gedruckt bey Blaſium Ilſsnern/ | Im Jahr 1669.

p. 130 × 70 mm. c. 111 × 65 mm. (12.º). 389 pp., que en realitat són sols 371 pp., perquè la numeració salta del núm. 367 al 386; 5 làms. en coure, la primera de frontispici. Relligadura en pell de Llevant color d'oliva, llom decorat, filets als plans i cantells, contracantells i talls daurats (David).

Comença el llibre amb les dues portades que hem copiat, seguint després l'Advertencia del traductor (pp. 5-15).

El text del Quixot (cap. I-XXII) va de la pàgina 15 a la 371 (per errada de l'impressor 389). De la pàg. 367 fins acabar, el tipu de lletra és molt més petit.

Aquesta edició és copia de la feta a Francfurt l'any de 1648 (núm. 83).

En Rius, al referir-se (I, 731) a la segona edició alemanya (núm. 83), diu que té cinc làmines, i ja hem vist que en té sols quatre, però es veu que confongué l'edició que ara descrivim amb aquella; ens ho fa dir el nombre de làmines (quatre i frontispici), essent aquest el que manca en l'exemplar de 1648; a més, al descriure l'enquadernació escriu : «Bella encuadernación en marroquin de Levante olive, filetes oro, lomo decorado, rico encaje interior, corte dorado (David)», lo qual correspòn a l'exemplar de 1669 i no al de 1648.

Ni en la Biblioteca Nacional (Madrid) ni en la Bibliothèque Nationale (París) hi ha exemplar d'aquesta edició, però en posseeix dos el British Museum (Londres, 12491. aaaa. 31. i 12554. a. 7. [2]); també en té un l'autor d'aquestes notes.

98 Den | Verſtandigen Vroomen Ridder, | Don Quixot | de la Mancha. | Geſchreven door | Miguel de Cervantes | Saavedra. | En nu uyt de Spaenſche in onſe Neder- | landtſche Tale overgeſet, | Door L. V. B. | Verciert met 26. ko-

pere Figuren. | [Floró.] | t'Amsterdam, | By Baltes Boeckholt, Boeckverkooper, in't mid- | den van de Nïefel. Anno 1669. [30 - VI

p. 145 × 93 mm. c. 136 × 79 mm. (8.º). Vol. I : 412 pp., falten les pàgs. 1-2, probablement de frontispi; 12 làms. Mitja pasta antiga, fent jòc amb el número següent.

Els preliminars del primer volum són : Portada, Advertencia del traductor i Poesíes dedicades a D. Quixot : «'t Geslachte van Don Quichot, in 't Gebergt van Serre Morena, in de Rots van hem selfs gegraveert, namaels in 't Arabis, 'maer nu in duytsch overgefet» i «Op de Roem-beruchte Daden van den Dapperen Ridder Don Quichot de la Mancha», aquesta última firmada per En D. Boekholt.

El text comprèn la primera part (pp. 1-412, caps. 1-52).

Exemplar incomplet corresponent a la segona edició del Quixot en llengua holandesa. Reprodueix les làmines i el text del tom primer de la núm. 88; en l'exemplar d'En Bonsoms hi falta el frontispici.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid). La seva portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 564.

99 Tweede Deel | van | Den Vromen Verftandigen Ridder | Don Quichot | de la Mancha. | Befchreven door | Miguel de Cervantes | Saavedra; | En uyt de Spaenfche in onfe Nederlant- | fche tale overgefet | Door L. V. B. | [Floró.] | t'Amsterdam, | By Baltes Boeckholt, Boeckverkooper in 't mid- | den van de Niefel. Anno 1670. [30-VI

p. 145 × 91 mm. c. 136 × 79 mm. (8.º). 1 f. s. n. + 425 pp., la següent s. n.; falten les pàgines 97-98; 12 làms. Sembla que falti el frontispici. Mitja pasta, fent jòc amb el núm. 98.

Els preliminars d'aquest tom corresponen solament a la Portada.

El text comprèn les pp. 1-425, i conté el de la segona part.

Segueix l'edició de 1657 (núm. 88), contenint les mateixes làmines que aquesta, a excepció del frontispici, que hi manca en l'exemplar d'En Bonsoms. En Rius (I, 800) fa una edició completa del tom primer que hem descrit en el número anterior i el segón d'aquest; podría esser que fos així, però en la Biblioteca Nacional (Madrid) (*Catálogo*, 380, 381) hi figura una edició amb data de 1669, i una altra de 1670. Això ens fa creure en dues edicions holandeses corresponents a dits anys.

100 Les | Novvelles | de Migvel | de Cervantes | Saavedra. | Où font contenuës plufieurs rares aduen- | tures, & memorables Exemples d'A- | mour, de Fidelité,

de Force de Sang, | de Ialousie, de mauuaiſe habitude, de | charmes, & d'autres accidens non | moins eſtranges que veritables. | Traduites d'Eſpagnol en François : Les ſix | premiers par F. de Rosset. Et les | autres ſix par ſe S. d'Avdigvier. | Auec l'Hiſtoire de Ruis Dias, & de Qui- | xaire Princeſſe des Moluques, compo- | see par le S. de Bellan. | Tome ···. | A Paris, | Chez François Mavger, | au quatriéme | pilier de la Grande Salle du Palais, | au Grand Cyrus. | M. DC. L. XX. [30 - VI

p. 142 × 85 mm. c. 118 × 57 mm. (12.º, repartit en un plec de 8 i un de 4). Tom I : 3 ff. s. n. × 448 pp. Tom II : 1 f. s. n. + 365 pp., la següent en blanc s. n., + 2 ff. s. n. de taula. Els dos toms relligats en un volum. Pergamí antic. Els marges inferiors són tan retallats, que l'any d'impressió ha desaparegut en el vol. I, i amb feines se llegeix en el segón.

Les fulles preliminars del primer tom comprenen : Portada, Taula dels arguments de les novel·les traduïdes per En Rosset, que són : *La belle egyptiennc, L'amant liberal, La force du sang, Le jaloux d'Estramadure, Rinconet et Cortadille* i *Le Docteur Vidriera;* el del tom segón correspòn solament a la Portada.

El text del tom primer (pp. 1-448) comprèn les següents novel·les : *La belle Egyptienne,* p. 1-114; *L'Amant Liberal,* p. 115-200; *La force dv sang,* p. 201-238; *Le Jalovx d'Estramadvre,* p. 239-300; *Rinconet et Cortadille,* p. 301-365; *Le Doctevr Vidriera,* p. 366-409; *Histoire de Dias et de Qvixaire,* p. 410-448. El tom segón (pp. 1-365) conté : *L'Espagnolle Angloise,* p. 1-61; *Les Devx Pvcelles,* p. 62-120; *La Cornelie,* p. 121-175; *L'Illvstre Fregonne,* p. 176-252; *Le Trompevr Mariage,* p. 253-273; *Colloqve de Scipione et Bergance,* p. 274-365.

Al final, en les dues últimes fulles, que no porten numeració, hi ha la taula i argument de les novel·les que va traduir En D'Audiguier.

En Rius (I, 892) descriu l'edició segons el catàleg d'En Quaritch (*Bibliotheca Hispana,* núm. 428).

Ni en els catàlegs del British Museum (Londres) ni en el de la Bibliothèque Nationale (París) hi hem vist esmentada aquesta edició.

101 El | Nigromantico | de | Svplicio Severo. | Le dedica | A las memorandas | Cenizas de la flor de la Andante Ca- | valleria, desfacedor de tuertos, y | vengador de agravios, el | nunca affazmente | celebrado, | Protocavallero | Don Qvixote de | la Mancha, | Tvtor de pvpilos, | y amparo de meneſteroſos. | [Floró.] | Con licencia: | En Granada, en la calle de Ben- | Amar. Año 1670. | A coſta del Dotor Murillo, vendedor | de Libros. [30 - V

p. 142 × 64 mm. c. 121 × 53 mm. (12.º). 4 ff. s. n. + 74 ff. Pergamí.

Les fulles preliminars, sense numerar, comprenen : Portada, Dedicatoria d'En Suplicio Severo i Pròleg firmat per En Gerónimo Perez de Castro.

El text, pp. 1-74 v., va repartit en 26 capítols sense epígraf.

En la Dedicatoria es llegeix que «A vista de los horrisonos Caualleros, que professassen la facultad Andantesca, ningun faquin se atreviera a fazer con la razón de lo sinrazon, la razon de tuertos, y desaguisados, como estos días ha intentado un Physico encantador, malandrin enano, en cuerpo, y sin alma de un libro de sandeces inegables...», i aquest llibre el menciona en el *Prólogo a los lectores*, quan diu : «Estos dias passados ha salido a luz vn libro, cuyo autor le da nombre de *Favores divinos*, ministrados por Hipocrates y Galeno, defendiendo a estos Padres, Príncipes y Maestros de la Medicina contra un libro que sacó a luz el año passado el Medico del Paular de Segouia, con nombre del Monstruo de Grecia...» Diu que l'ha «reducido a chança, porque no merece otra cosa el libro de los *Fauores diuinos*. La dedico a Don Quixote de la Mancha para que la ampare y defienda». I per això, perquè va dedicat a Don Quixot, figura en la col·lecció cervàntica; pel demés, en tot el text no és veu cap referencia al llibre d'En Cervantes.

102 El | Nigromantico | de | Svplicio Severo. | Le dedica | a las Memorandas Ceni- | zas de la Flor de la Andante Caualleria, | desfazedor de tuertos, y vengador de | agrauios, el nunca affaz- | mente cele- | brado, | Protocavallero | Don Qvixote de la | Mancha. | Tvtor de pvpilos, y amparo | de menefterofos. | Con Licencia | En Valencia, Año 1670. | A cofta del Dotor Murillo, vendedor | de Libros. [30 - V

p. 144 × 95 mm. c. 119 × 69 mm. (8.º). 4 ff. s. n. + 51 ff. (realment 52 folis, ja que repeteix el 28). Pergamí antic. Al contraplà ex-libris de J. Givanel.

Els preliminars d'aquest tom són : Portada, Dedicatoria d'En Suplicio Severo «A las memorandas cenizas del suso referido y apuesto Proto-cauallero Don Quixote de la Mancha» i Pròleg d'En Geronimo Perez de Castro «A los lectores».

El text va de la fulla 1 a la 51 v., amb la repetició ja esmentada.

103 Vida y Hechos | del Ingeniofo Cavallero | Don Qvixote | de la Mancha, | Compvesta | Por Migvel de Cervantes Saavedra. | Parte Primera. | Nueva Edicion, coregida y iluftrada con diffe- | rentes Eftampas muy donofas, y apropiadas

| à la materia. | [Gravat.] | En Bruselas, | A cofta de Pedro de la Calle. | Año 1671. | Con Licencia y Privilegio. [30-V

p. 173 × 95 mm. c. 143 × 76 mm. (8.º). Vol. I : 15 ff. s. n., la primera de frontispici, + 611 pp. + 5 pp. s. n.; 8 làms. Vol. II : 8 ff. s. n., la primera de frontispici, + 649 pp. + 7 pp. s. n.; 8 làms. Relligadura en pell de Llevant verda amb llom decorat, filets als plans i cantells, contracantells i talls daurats (Chambolle-Duru).

Els preliminars d'aquest tom són : Portada, Dedicatoria d'En Mommarte a N'Antonio Fernández de Castro, el Pròleg d'En Cervantes corresponent a la primera part i els versos publicats en l'edició de 1605 (núm. 2), Aprovació de les edicions de Valencia (núms. 6 i 7) i Privilegi signat per En Loyens en nom del rei a favor d'En Juan Mommarte (Brussel·les, 4 setembre 1660) «por el tiempo de doze años»; els del tom segón, corresponen a la Portada, Pròleg d'En Cervantes, Aprovació d'En Marquez Torres (Madrid, 27 febrer 1615), Llicencia d'En Gutierrez de Cetina (Madrid, 5 novembre 1615), Aprovació d'En Joseph de Valdivielso (Madrid, 17 març 1615) i el Privilegi a En Mommarte que figura en el tom primer.

Tot el text va repartit en vuit llibres, corresponent els quatre primers a la primera part (tom primer, pp. 1-611), i els quatre últims a la segona (tom segón, pp. 1-649).

A la fi de cada tom s'hi troba la Taula dels capítols.

Aquesta edició segueix el text de la del mateix lloc impresa per En Mommarte en 1662 (núm. 90); té el mateix nombre de pàgines, a excepció dels preliminars del tom primer, i ratlla per ratlla va seguint el seu model.

En Rius (I, 24) escriu que «las láminas son las mismas, pero los frontispicios están gravados de nuevo por Launers», però hem d'advertir que les làmines no són les mateixes, ni el número és igual; en la de 1662 hi ha 32 làmines i 2 frontispicis, i en la que ara descrivim 16 i 2. Vegi's, referent a aquest punt, a Ashbee, 8.

Hi ha exemplars d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid) i British Museum (Londres, Cerv. 26.). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografia*, 24.

104 The | Second Part | of the | History | of | The Valorous and Witty-Knight-Errant; | Don-Quixote, | of the | Mancha. | Written in Spanifh by | Michael Cervantes: | And now Tranflated into Englifh. | [Dos florons.] | London, | Printed by Richard Hodgkinfon, An. Dom. 1672. [30-IX

p. 280 × 178 mm. c. 234 × 129 mm. (4.º). 5 ff. s. n. + f. 138-273. Pasta antiga. Relligat amb el núm. 107 (Londres, 1675).

Les fulles preliminars, sense numerar, comprenen : Portada, Dedicatoria de N'E. Blount al Marquès de Buckingham, Pròleg de la segona part i Taula de capítols.

El text (ff. 138-273) comprèn els 74 capítols de la segona part, i segueix quasi bé ratlla per ratlla l'edició de 1652 (núm. 84). Fins la fulla 268 v., o sigui el començament del cap. LXXII, sols hem observat lleus variants entre un i altre exemplar; en canvi, des d'aquesta en avant, avensa la que descrivim a la que li serví de model, en prop d'una pàgina.

En el núm. 84 hem vist com en 1652 publicà En Richard Hodgkinson una edició del Quixot en llengua anglesa, i ara, al cap de vint anys, torna a donar una nova edició. ¿Fou per a completar exemplars de la primera part publicada en 1652? No ho creiem, per quant el volum comprenía les dues parts i la numeració era correlativa. ¿Es que publicà una primera part en 1672, i cap exemplar d'aquesta edició ha arribat fins a nosaltres? Es difícil afirmar-ho; per quant se coneixen molts exemplars de la primera part amb l'any 1675, acompanyats de la segona part amb data de 1672.

Hem vist un exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional de Madrid, i n'hi ha tres en el British Museum (Londres, 12490. k. 12., 837. l. 16. i Cerv. 335.).

105 Vida y Hechos | Del Ingeniofo Cavallero | Don Qvixote | de la Mancha, | Compuesta | Por Miguel de Cervantes Saavedra. | Parte... | Nueva Edicion, coregida y iluftrada con 32. | differentes Eftampas muy donofas, y apro- | priadas à la materia. | [Escut dels editors.] | En Amberes, | En cafa de Geronymo y Juanbautifta Verduffen. | Año 1673. | Con Licencia y Priuilegio. [30 - V

p. 170 × 97. c. 146 × 79 mm. (8.º). Vol. I : 10 ff. s. n., la primera de frontispici, + 611 pp. + 5 pp. s. n.; 16 làms. Vol. II [... y ilufstrada con diffe- | rentes Eftampas muy donofas, y apropia- | das... | Año 1672. | ... |] : 8 ff. s. n., la primera de frontispici, + 649 pp. + 7 pp. s. n.; 16 làms. Relligadura en pell pintada amb llom, plans, contracantells i talls daurats.

Les fulles preliminars, sense numerar, del primer volum, comprenen: Portada, Pròleg i Versos de l'edició primera (núm. 2), Aprovació de les de Valencia de 1605 (núms. 6 i 7), Privilegi donat per En Loyens en nom del rei a En Mommarte, i el traspàs dels hereus d'aquest a En Gerónimo i En Juan B. Verdussen, amb data del 5 de setembre de 1669; les del volum segón: Portada, el Pròleg de la segona part, Aprovació d'En Marquez Torres (Madrid, 27 febrer 1615), Llicencia d'En Gutiérrez de Cetina (Madrid, 5 novembre 1615), Aprovació del Mtre. Josep de Valdivielso (Madrid, 17 març 1615), Privilegi a En Mommarte i el traspàs dels hereus d'aquest, com en el primer volum.

El text comprèn, en el primer tom, tota la primera part repartida en quatre llibres (pp. 1-611), i el de la segona ocupa l'últim tom dividit també en quatre llibres (pp. 1-649). A la fi de cada volum s'hi troba la taula de capítols, en les pàgines que van sense numerar.

Tota l'edició, així en làmines i frontispicis com en el text i format, és reproducció de la que féu En Juan Mommarte en l'any 1662 (núm. 90).

Hem vist alguns exemplars d'aquesta edició, i en tots ells el volum primer portava la data de l'any 1673, i la de 1672 el segón, i així figura en els catàlegs del British Museum (Londres, 1074. i. 7, 8., Cerv. 29. i 94. a. 3, 4.) i Bibliothèque Nationale (París, Y². 10863-10864). La portada d'aquesta edició ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 25.

106 Vida, | *y Hechos* | del Ingenioso Cavallero | *Don Qvixote de la Mancha.* | Parte... | *Compvesta por Migvel* | *de Cervantes Saavedra.* | Nveva Ediccion, | *Corregida, y Ilvstrada* | con treinta y qvatro laminas | mvy donosas, y apropiadas | a la materia. | *Dedicado* | Al Señor D. Francisco | *Maria Grillo, Hijo del Señor* | Marqves de Carpeneto. | *Con Privilegio* | *En Madrid* : *Por Andres Garcia de la Iglefia.* Año de 1674. | A costa de D. Maria Armenteros. Vendese en frente de S. Felipe. [30 - VII

p. 201 × 137 mm. c. 181 × 120 mm. (8.º). Vol. I : 6 ff. s. n. + 392 pp. + 2 ff. s. n. de taula. 1 frontispici gravat per Diego de Obregon; 15 làms. intercalades en el text. Vol. II [*Vida, y Hechos* | del Ingenioso Cavallero | *D. Qvixote* | de la Mancha. | *Compvesta* | Por Migvel de Cervantes Saavedra. | *Parte II.* | Nveva Ediccion, | corregida, y ilvstrada con | trenta y quatro Laminas, muy donofas, y | apropiadas à la materia. | *Dedicado* | al Señor Don Francisco Maria | Grillo. | *Con privilegio* | *En Madrid* : Por Roque Rico de Miranda, Impreffor de Libros. | Año de *M. DC. LXXIV.* | A cofta de Doña Maria Armenteros, viuda de Iuan Antonio Bonet, | Mercader de Libros, enfrente de S. Phelipe.] : 1 f. s. n. + 446 pp. + 3 ff. s. n. de taula; 17 làms. intercalades en el text. El text de la novel·la a dues columnes. El primer volum relligat en xagrí, amb títol empremtat al pla. Al peu del frontispici : «Pietro Rola». El vol. II, en pasta antiga; al contraplà, ex-libris amb escut de «Lord Eliock» i la divisa : FAMAM EXTENDIMUS FACTIS. Al verso de la portada, altre ex-libris també amb escut de : «Sr. Clement Cottrell Kt. Master of the Ceremonyes» amb la divisa : NEC TEMERE NEC TIMIDE.

Les fulles preliminars del primer tom comprenen : Frontispici, Portada, Dedicatoria de Na María de Armenteros a En F. M. Grillo, Privilegi a favor de l'editora Viuda d'En Juan Bonet amb data de 16 setembre 1674, Tassa signada per En Gabriel de Arestí (Madrid, 19 desembre 1674), Llista de les errades per En Francisco Forero de Torres (Madrid, 11 i 14 desembre 1674) i Pròleg d'En Cervantes; les del segón tom, solament la portada.

El tom primer (pp. 1-392) comprèn tota la primera part, i el text de la

segona ocupa tot el tom següent (pp. 1-446). A la fi de cada volum s'hi troba la taula de capítols. El text de la novel·la va a doble columna, els índexs a ratlla seguida.

Te raó En Rius (I, 26) a l'escriure que el text d'aquesta edició segueix amb lleus diferencies la de Madrid de l'any 1662 (núm. 89); referent als dibuixos que il·lustren l'obra, escriu : «Es la primera edición publicada en España con láminas, las cuales están grabadas en cobre por D. Diego de Obregón sobre dibujos imitados de la edición de Bruselas; pero dándoles forma apaisada»; a això hem de dir que no tots són copia dels de l'edició de Brussel·les de 1662 (número 90), sinó que també n'hi ha d'originals. En el tom primer, hi ha les làmines següents : l'hostaler donant vi a D. Quixot (cap. 2, p. 5); el famós «peor es meneallo» (cap. 20, p. 107); l'encontre de Dorotea en el bosc pel capellà, el barber i Cardeni (cap. 28, p. 185); D. Quixot encantat (cap. 48, p. 357); el canonge i Don Quixot discutint dels llibres de cavalleríes (cap. 50, p. 373). Les del tom segón, són : D. Quixot, malalt, enraonant amb el capellà i el barber (cap. 1, p. 1); D. Quixot en el palau dels ducs contestant al capellà d'aquests (cap. 32, p. 191); arribada de Sanxo a la ínsula Barataria (cap. 45, p. 267); la baralla entre Sanxo i D. Quixot (cap. 60, p. 352); D. Quixot trepitxat pels porcs (cap. 48, p. 412); el deixuplinament d'En Sanxo (cap. 71, p. 421) i D. Quixot fent testament (cap. 74, p. 440).

En la portada del tom segón es diu «con treinta y cuatro láminas muy donosas y apropiadas a la materia», lo mateix que en l'esmentada edició de Brussel·les, però així com en aquesta el nombre de làmines és igual en cada tom, en la que descrivim ara el primer té un frontispici i quinze gravats, i el segón, disset gravats.

Hi ha exemplar en la Biblioteca Nacional (Madrid), en el British Museum (Londres, 1074. i. 9., Cerv. 204. i Cerv. 205.). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografia*, 26.

107 The | History | of | The Valorous and Witty Knight Errant, | Don Quixote, Of the Mancha. | Tranflated out of the Spanifh; now newly Corrected | and Amended. | [Dos florons.] | London: | Printed for R. Scot, T. Basset, J. Wright, R. Chifwell, | 1675. [30-IX

p. 280 × 178 mm. c. 234 × 129 mm. (4.º). Primera part : 8 ff. s. n. + ff. 1-137, realment 136, ja que la numeració salta del foli 86 al 88. Pasta antiga. Relligat amb el núm. 104.

Les fulles preliminars, sense numerar, comprenen : Portada, Dedicatoria del traductor a Lord Walden, Pròleg d'En Cervantes, Versos que ja hem citat al tractar de les edicions angleses de 1612, 1617 (?), 1652, (núms. 13, 30 i 84), i Taula de capítols.

El text comprèn solament la primera part, subdividida com les edicions anteriors en altres quatre (caps. 1-8, 1-6, 1-13 i 1-25), i segueix, ratlla per ratlla, el de l'edició de la primera part de Londres, 1652, trobant-s'hi sols lleus diferencies degudes a les lletres inicials amb que comencen els capítols corresponents a cada part:

Londres, 1652 (núm. 84)	Londres, 1675 (núm. 107)
Cap. I, p. 1. There live not long since in a certain Vilage of the Mancha (the | name whereof I purposely omit) a Gentleman of their calling | that use to pile up in their Halls old Launces, Halbards, Morri- | ons ...	Cap. I, p. 1. There lived not long since in a certain Village of the Mancha | (the name whereof I purposely omit) a Gentleman of their | calling that use to pile up in their Halls old Launces, Halbards | morrions ...
p. 1. (última ratlla) ... idle (which was the longer part of the year) did apply himself wholly to the reading of	p. 1. (última ratlla) ... idle (which was the longer part of the year) did apply himself wholly to the reading of

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid), British Museum (Londres, 12490. k. 12., 837. l. 16. i Cerv. 335.), i la seva portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 400.

108 Histoire | de l'admirable | Don Quixotte | de la Manche. | Tome second. | [Floró.] | A Paris, | Chez Claude Barbin, au Palais, | sur le Perron de la ſainte Chapelle. | M. DC. LXXVII. | Avec Privilege du Roy. [30 - II

p. 156 × 85 mm. c. 112 × 57 mm. (8.º). 523 pp. (en realitat 535, ja que repeteix els números 223-224) + 5 pp. s. n. Pasta antiga. Relligadura igual que la dels vols. I, III i IV del número 110.

Exemplar incomplet.

Els preliminars d'aquest segón tom corresponen solament a la Portada.

El text (pp. 3-523) comprèn els capítols 28-48 de la primera part.

A la fi del tom, en les últimes quatre pàgines, que van sense numerar, s'hi llegeix el Privilegi del rei donat a Versalles el 23 juliol 1676 a favor d'En «Claude Barbin, Marchand Libraire à Paris, de faire imprimer, vendre, et debiter un Livre intitulé *Histoire de l'Admirable Don Quixotte de la Manche*, ce durant le tems de quinze années consecutives», el Registre de la Societat de llibretres i impressors (París, 8 febrer 1677; a continuació hi ha la següent nota : «Achevé d'imprimer pour la premiere fois le 20 May 1677») i la Taula dels capítols.

Aquest tom ens pot fer creure amb l'existencia d'una edició impresa en 1677, de la que sols coneixem l'exemplar que descrivim; n'hi ha un altre, segón també, en la Bibliothèque Nationale (París, Y². 11058).

Al parlar (núm. 110) de l'edició d'En Barbin, feta l'any 1678, farem referencia a aquest segón tom, demostrant que es tracta d'una edició apart.

109 L'ingegnoſo Cittadino | Don Chisciotte | della Mancia. | Compoſto da Michel di Cervantes Saavedra | Et hora nuouamente tradotto con fedeltà, e | chiarezza, di Spagnuolo, in Italiano. | Da Lorenzo Franciosini Fiorentino. | Opera guſtoſiſſima, e di grandiſſimo trattenimento à chi è | vago d'impiegar lozio in legger battaglie, diſſide, | incontri, amoroſi biglietti, & inaudite pro- | dezze di Caualieri erranti. | Con vna Tauola ordinatiſſima per trouar facil- | mente à ogni Capitolo gli ſtrauaganti ſuc- | ceſſi, e l'heroiche brauure di queſto | gran Caualiero. | Aggiunteui in queſta noua impreſſione otto figure | di Rame, & il Principio. | [Floró.] | In Roma, Nella Stamperia di Giuſeppe Coruo, | e Bartolomeo Lupardi Impreſ. Camer. 1677. | Con Licenza de' Superiori. [31-1

p. 164 × 108 mm. c. 137 × 89 mm. (8.º). Vol. I : 10 ff. s. n. + 688 pp.; 8 làms., la primera de frontispici; falta la làmina de la pàgina 369. Vol. II [... | dezze di Caualieri erranti. | Parte Seconda. | Aggiunteui... otto | Figure di ...] : 8 ff. s. n. + 710 pp. + 3 ff. quasi arrancades del tot; 9 làms., la primera de frontispici. Exemplar incomplet. Relligadura antiga en pergamí. Al contraplà, ex-libris amb escut de : «Christopher Tower Esqr. | Weald Hall. | », amb la divisa: LOVE AND DREAD.

Les fulles preliminars, sense numerar, corresponents al primer volum, comprenen : Portada, Llicencies, Advertencia dels impressors «All' Erudito e curioso Lettore», el petit Prefaci d'En Franciosini, Pròleg d'En Cervantes corresponent a la primera part i Taula de capítols; les del segón volum : Portada, Llicencies, la ja esmentada Advertencia dels impressors i Taula de capítols.

El tom primer (pp. 1-688) conté tota la primera part, amb la mateixa divisió que hem vist en anteriors edicions; l'altre volum (pp. 1-710, vegi's l'observació referent a la paginació), comprèn la segona.

Aquesta edició va il·lustrada amb gravats copiats dels de l'edició de Brussel·les de 1662 (núm. 90); no és exacte ço que diu En Rius (I, 783) : «con ocho láminas de las de Bruselas».

No és tampoc cert del tot que el text segueixi l'edició de 1625 (núm. 58) com diu el mateix Rius. El primer volum, que porta sense traduir els versos, és copia de l'*editio princeps* italiana de 1622 (núm. 53), on ocorre la mateixa circumstancia. El tom segón (que comprèn la segona part) sí que segueix l'edició de 1625 (núm. 90).

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Bibliotèca Nacional (Madrid), British Museum (Londres, Cerv. 192.), Bibliothèque Nationale (París, Y². 10977-10978), i l'he vista en la d'En Martínez i Martínez (Valencia). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 539.

110 Histoire | de l'admirable | Don Quixotte | de la Manche. | Tome... | [Floró.] A Paris, | Chez Claude Barbin, au Palais, fur le Perron de la Ste Chapelle. | M. DC. LXXVIII. | Avec Privilege du Roy. [31-I

p. 156 × 85 mm. c. 113 × 57 mm. (8.º). Vol. I : 6 ff. s. n. + 518 pp. + 1 f. s. n. Vol. II : 523 pp. (en realitat 535, ja que repeteix els núms. 223-224) + 5 pp. s. n. Vol. III [Chez Clavde Barbin, au | Palais, fur le Perron de la | fainte Chapelle. | ...] : 4 ff. s. n. + 567 pp., la següent blanca s. n. Vol. IV : igual al tercer volum, 628 pp. + 3 ff. s. n. Pasta antiga. El vol. II relligat a continuació del núm. 111.

Les fulles preliminars del volum primer comprenen : Portada, Dedicatoria «a Monseigneur le Dauphin», Advertencia, Llista de les errades i Taula de capítols; les del volum segón i quart, la Portada; les del volum tercer, la Portada, Taula i el Privilegi a En Barbin «durant le tems de quinze années consecutives» signat per En Des Vieux a Versalles el 23 juliol 1676.

El text va repartit, ocupant tota la primera part els dos primers toms (caps. 1-27 i 28-48), i la segona, els dos últims (caps. 1-33 i 34-73).

En la última fulla del primer volum s'hi troba el privilegi donat a En Claudi Barbin, ja esmentat amb la nota del registre de la Germandat de llibreters i impressors, signat pel síndic En Thierry, i a continuació s'hi llegeix : «Achevé d'imprimer pour la premiere fois le 20 may 1677»; en les dels volums segón i tercer, després del text, hi ha el privilegi que figura ja en el primer i la taula de capítols, però deu advertir-se que el del tom tercer diu imprès «pour le premiere fois le 3 juin 1678», i en el quart es llegeix la taula de capítols i el privilegi que hem vist ja en el primer volum.

Al descriure el tom segón de l'edició impresa a París l'any 1677 hem dit que al tractar de l'edició francesa d'En Barbin feta l'any 1678 farem referencia a aquest segón tom, demostrant que es tracta d'una edició apart, i la demostració més palmaria ens la dóna el següent acarament:

París, 1677 (núm. 108)	París, 1678 (núm. 110)
T. II, p. 3. C'a esté sans doute un | tres-heureux siecle que | celuy qui a donné nais- | sance à l'incomparable | & tres-hardy Chevalier Don Qui	T. II, p. 3. C'a estè sans doute un tres- | heureux siecle que celuy qui | a donnè naissance à l'in- | comparable & tres-hardy Chevalier
p. 14. (comença) en un instant ...	p. 14. (comença) | paroître en un instant
p. 14. (acaba) ... furent des jours	p. 14. (acaba) ... furent des jours

Fins aquí solament coneixíem la traducció francesa de N'Oudin corresponent a la primera part, i la de la segona feta per En Rosset; per l'edició que ara descrivim, coneixem una traducció francesa enterament nova, no tan literal com la dels anteriors, sinó més lliure, feta amb bon gust i que tingué moltíssim èxit.

El seu autor, encara no l'hem esmentat; fou En Filleau de Saint Martin o l'abbé St. Martin, com altres l'anomenen.

En l'*Advertissement*, ens diu el traductor que les anteriors versions són velles i antiquades, i per això en fa una de nova, més a la moderna, seguint el gust dels llegidors francesos. Si és d'aplaudir la traducció, l'arranjament que féu del llibre d'En Cervantes mereix censures. No el criticarem com fa En Rius (I, 470) per haver tret les dedicatories i pròleg de sengles parts, sinó per haver suprimit passatges i per refondre les novel·les del *Curioso impertinente* i la del *Cautivo*, fent que la primera part tingui solament quaranta vuit capítols en lloc dels cinquanta dos que deu tenir. Cosa per l'estil fa a la fi de l'obra, ja que arregla els dos últims capítols, suprimeix la mort de D. Quixot i deixa la novel·la en disposició de poder-se continuar. Vegi's el final de la nova traducció i compari's amb el text original, com prova de ço que diem: «Eh mardy il y a bien de quoy s'estonner, un asne qui à quatre pieds tombe bien. Sancho à raison, adjoûta Carrasco, il ne faut pas se décourager & il n'y a encore rien de perdu. Ils eurent beau dire tous, Don Quichotte n'en fut moins resveur, ny moins malade; mais il guerit en fin et retourna dans son bon sens, jusqu'a estre consulté et admiré de tous ses voisins; si bien qu'on eust dit qu'il n'estoit devenu fou, que pour faire voir que les Livres de Chevaleries sont de pures impertinences, et combien il est dangereux de s'attacher à les lire.» Ja veurem com anys més tard publicà En Saint Martin una continuació de la novel·la d'En Cervantes.

En Filleau de St. Martin no firmà el seu treball, i això fou causa que s'atribuís a altres autors. Vegi's, sobres això, ço que escrigué En Rius (I, 470).

Ni en la Biblioteca Nacional (Madrid), ni en el British Museum (Londres) hi ha exemplar d'aquesta edició; n'hi ha, però amb toms de 1677, en la Bibliothèque Nationale (París, Y². 10957-10960). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 246.

111 Histoire | de l'Admirable | Don Quichotte | de la Manche. | Tome premier. | Seconde edition. | [Floró.] | A Paris, | Chez Claude Barbin, au Palais, fur le | Perron de la Sainte Chapelle. | M. DC. LXXIX. | Avec Privilege du Roy. [31 - 1

p. 150 × 90 mm. c. 114 × 59 mm. (12.º, en un plec de 8 i un de 4). Tom I : 6 ff. s. n. + 518 pp. Pasta antigua. A la segona guarda, escrit de mà : «Guolfgangus henricus Ruchdeschel». Exemplar incomplet.

Les fulles preliminars, sense numerar, del primer tom, comprenen : Portada, Dedicatoria «A Monseigneur le Dauphin», Advertencia del traductor i Taula de capítols.

El text conté els caps. 1-27 (pp. 1-518) de la primera part.

Com se pot veure, en la portada de aquest tom s'hi llegeix *Seconde edition;* ¿vol dir aquest epígraf que la primera és la de 1678, i per tant, que l'any de 1677 que figura en la portada del volum segón (núm. 108) és una errada de l'impressor? No ho creiem, ja que la comparació dels dos volums segons, ens ha donat a conèixer l'existencia de dues edicions diferents, amb tot i que el text d'un i altre són iguals.

No sabem existeixi aquesta edició ni en la Biblioteca Nacional (Madrid), ni el British Museum (Londres), ni en la Bibliothèque Nationale (París); la seva portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 247.

112 Histoire | de l'admirable | Don Quixotte | de la Manche. | Tome ····. | [Floró.] | Suivant la Copie, imprimée | A Paris, | Chez Claude Barbin, | M DC LXXXI. [30-VI

p. 133 × 74 mm. c. 109 × 64 mm. (12.º). Vol. I: 6 ff. s. n., la primera de frontispici, + 380 pp.; 11 làms. Vol. II: 405 pp., la següent en blanc s. n., la primera de frontispici. Vol. III: 4 ff. s. n., la primera de frontispici, + 400 pp.; 8 làms. Vol. IV: 6 ff. s. n., la primera de frontispici, + 456 pp.; 8 làms. Els frontispicis dels vols. I i III signats per H. Cause. Relligadura en marroquí marró, talls daurats (Lewis). Exemplar procedent de la venda Quaritch de la biblioteca Beckford (1882). Al verso de la primera fulla de guarda hi ha l'etiqueta indicadora de la venda; costà 15 lliures esterlines, 15 sh.

Les fulles preliminars, sense numerar, del primer volum, corresponen al Frontispici, Portada, Dedicatoria «A Monseigneur le Dauphin», Advertencia del traductor i Taula de capítols; les dels volums següents comprenen el Frontispici, Portada i Taula.

El text d'aquesta edició, que pot qualificar-se d'elegant, tant per la part tipogràfica com per la relligadura d'aquest exemplar, va repartit així: Els dos primers toms comprenen tota la primera part (caps. 1-27 i 28-48, pp. 1-380 i 7-405), i els dos últims la segona (caps. 1-33 i 34-73, pp. 1-400 i 1-456).

Aquesta edició segueix el text de la de 1678 (núm. 110); va il·lustrada amb les copies de les làmines de la de Brussel·les de 1662 (núm. 90), però com aquesta té dos toms i la que descrivim quatre, s'han tingut de fer dos frontispicis nous corresponents als toms segón i quart.

En el *Catálogo* de Madrid, al descriure l'exemplar d'aquesta edició (403), s'hi llegeix «Traducción de Filleau de Saint Martin, publicada por primera vez en 1678»; aquesta data no és exacte, ja que en la col·lecció Bonsoms hi ha un tom de l'edició de 1677 (núm. 108). En la Bibliothèque Nationale (París) sols hi ha el tom tercer (Y^2. 21646).

La portada d'aquesta edició és reproduïda en la *Iconografía*, 248.

113 Histoire | de l'admirable | Don Quichotte | de la Manche, | Tome ·····. | [Floró.] | A Lyon, | Chez Thomas Amaulry, | ruë Merciere à la Victoire. | M. DC. LXXXI. | Avec Privilege du Roy. | [31 - VII

p. 140 × 75 mm. c. 112 × 57 mm. (12.º). Vol. I : 6 ff. s. n. + 479 pp., la següent en blanc s. n.; 4 làms., la primera de frontispici. Vol. III : 4 ff. s. n. + 408 pp. (realment 526 pp., ja que després de la 408 la numeració retrocedeix al núm. 149, continuant fins a la pàgina 266); 5 làms., la primera de frontispici. Mitja pasta antiga, com el núm. 117. El frontispici del vol. III un xic retallat per sota.

Exemplar incomplet.

Els preliminars del tom primer són : Frontispici, Portada, Dedicatoria «A Monseigneur Le Dauphin», Taula de capítols i Advertencia del traductor; els del tom tercer : Frontispici, Portada, Taula i el Privilegi del rei a En Barbin donat a Versalles el 23 juliol 1676, el Registre de la Germandat de llibreters i impressors (París, 8 febrer 1677) i el traspàs d'En Barbin a favor d'En Thomas Amaulry, llegint-se, després d'aquest document, «Achevé d'imprimer pour la premiere fois le 15 mars 1678».

El text del tom primer (pp. 1-479) conté els capítols 1-27 de la primera part; el del tercer (pp. 1-526, tenint present l'observació feta referent a la paginació) els caps. 1-34 de la segona.

El frontispici dels dos toms és el mateix del tom segón de l'edició de Brussel·les impresa l'any 1662 (núm. 90), i les làmines que il·lustren l'obra són unes grolleres copies dels dibuixos que la il·lustren.

Ni en la Biblioteca Nacional (Madrid), ni en el British Museum (Londres), ni en la Bibliothèque Nationale (París) hi ha exemplar d'aquesta edició. La portada es pot veure en la *Iconografía,* 249.

114 Don Qvixote | Von | Mancha, | Abentheurliche | Gefchichte. | .... Theil. | [Floró.] | Bafel und Franckfurt/ | Verlegt | Von Johann Ludwig du Four, | von Genff. | 1682. [30 - VIII

p. 167 × 100 mm. c. 142 × 78 mm. (8.º). Primera part : 8 ff. s. n., la segona de frontispici, + 704 pp. + 2 ff. s. n. de taula; 16 làms. Segona part [Anderer Theil] : 5 ff. s. n., la segona de frontispici, + 741 pp., la següent en blanc s. n. (realment 749 pp., ja que repeteix les pàgines 424-433, i salta de la 494 a la 497); 16 làms.; el segón frontispici gravat per Deiodati. Les dues parts van relligades en un volum, en pergamí antic. Al contraplà, ex-libris amb escut : «C. W. G. V. N.» La firma d'aquest propietari es llegeix en la portadella.

Les fulles preliminars del primer tom comprenen : Portadella, Frontispici, Portada, Dedicatoria a la Princesa Isabel Carlota, Duquesa d'Orleans, i Prefaci

del traductor; les del segón tom : Portadella, Frontispici, Portada i Taula de capítols.

El text de l'obra va repartit en dos toms, un per cada part, dividits així : Primer, contenint quatre parts (caps. 1-8, 9-14, 15-27 i 28-48; pàgines 1-704, vegi's l'observació feta referent a la paginació), i segón (pàgines 1-741), amb 73 capítols. A la fi del tom primer s'hi troba la Taula dels capítols.

El traductor diu que ha fet el seu treball tenint a la vista l'original castellà, si bé ha fet ús també de la traducció francesa d'En Filleau de Saint Martin. Això és la causa de que la primera part tingui 48 capítols i 73 la segona, en lloc de 52 i 74 que té l'original.

Es la primera traducció completa que del Quixot es féu en llengua alemanya.

Aquesta edició va il·lustrada amb copies de les làmines que figuren en l'edició de Brussel·les de 1662 (núm. 90).

Ni en la Biblioteca Nacional (Madrid), British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París) hi figura aquesta edició. La seva portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 494.

115 Don Qvixote | Von | Mancha, | Abentheurliche | Geſchichte. | ···· Theil. | [Floró.] | Baſel und Franckfurt/ | Verlegt | Von Johann Ludwig du Four, | von Genff. | 1683. [30 - VIII

p. 157 × 94 mm. c. 143 × 79 (8.º). Vol. I : 10 ff. s. n., la primera de frontispici, + 704 pp.; 15 làms. Vol. II [Anderer Theil] : 4 ff. s. n., la primera de frontispici, + 741 pp., la següent en blanc s. n. (realment 749 pp., ja que repeteix les pàgs. 423-432 i salta de la 494 a la 497); 16 làms. gravades per Deiodati. La làmina núm. 15 està posada en lloc de la núm. 12 i viceversa. En la portada del volum primer, escrit a mà, en lletra antiga : «der Autor dieſes Buchs hieſs Don Michel de Cer-[van-] | tes ein Spanier, hatte nur eine Hand und ſchrieb | es in ſeiner Gefangen | ſchaftt in der Barbarey, Menagiana part. | second p. 7 | ». Mig xagrí vermell marroquinat, amb puntes; talls daurats (Montserrat).

Les fulles preliminars, del primer tom, comprenen : Frontispici, Portada, Dedicatoria del traductor a la Princesa Isabel Carlota, Advertencia o Pròleg del traductor, Taula de capítols i Portadella; les del tom segón, solament Frontispici, Portada i Taula.

El text va repartit del modo següent : Tota la primera part ocupa el primer tom (pp. 1-704), que va dividit en 48 capítols; el segón tom conté la segona part (pp. 1-741), contenint 73 capítols.

Es edició exactament igual a l'anterior, millor dit, al nostre entendre és la mateixa edició amb portada diferent; vegi's el següent acarament:

	Basel & Franckfurt, 1682 (núm. 114)	Basel & Franckfurt, 1683 (núm. 115)
I, p. 16.	El 6 és de diferent tipu.	Igual.
I, p. 56.	Els números són de diferent tipu dels de les altres pàgines.	»
I, p. 80.	Els números són de diferent tipu que els de les altres pàgines.	»
I, p. 88.	Els números són de diferent tipu que els de la pàgina següent.	»
I, p. 106.	Els números no són en linia.	»
I, p. 282.	El 8 és de diferent tipu.	»
I, p. 353.	Per errada 153.	»
I, p. 385.	Per errada 185.	»

En la Biblioteca Nacional (Madrid) hi ha exemplar d'aquesta edició. La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 495.

116 The | History | Of the moft Renowned | Don Quixote | of | Mancha: | And his Trufty Squire | Sancho Pancha, | Now made English according to the Humour of | our Modern Language. | And | Adorned with feveral Copper Plates. | By J. P. | [Floró.] | London, | Printed by Tho. Hodgkin, and are to be fold by John Newton, at the | three Pigeons over againft the Inner-Temple Gate in Fleet-ftreet. | MDCLXXXVII. [31-IX

p. 306 × 195 mm. c. 262 × 154 mm. (4.º). 10 ff. s. n., la primera de frontispici, + 616 pp. + 21 ff. s. n.; 2 làms. incloses en el text, i 5 fòra de text. Pasta antiga, amb llom decorat; filets als plans.

Les fulles preliminars comprenen : Portada, Dedicatoria «To the Right Honourable William Earl of Yarmouth», Pròleg del traductor al lector, Versos-elogis de «Amadis de Gaul», «Don Belianis of Greece», «Orlando Furioso», «The Knight of the Lyons», «The Unknown Knight», «The Princess Oriano», «Gandalin», el Diàleg entre Babieca i Rocinante i Taula de capítols corresponent a les dues parts.

El text (pp. 1-616) comprèn tota l'obra. La primera part (pp. 1-291), repartida en quatre llibres (caps. 8, 6, 13 i 25); la segona (pp. 295-616), en quatre més (caps. 1-17, 18-32, 1-19 i 1-22).

A la fi del tom s'hi troben, en les dues fulles que hi ha sense numerar, les següents composicions poètiques : «Don Quixote's Entertainment in th'Elysian Shades, By the nights of the Wandring Order», «Between the Knights Templers and Don Quixote», «Olivers Porter to Don Quixote», «Betty Buly's Congratulation to Madam Dulcinea», «The Aldermen of Gotam to Sancho Pancha. By Gayton» i «An Epitaph upon Madam Dulcinea», acabant la pàgina amb una llista de les errades.

En Philips, nou traductor, cregué convenient modificar i corretgir l'antiga traducció d'En Shelton, i ho féu de manera poc recomanable, com ho demostra la següent comparació:

Londres, 1612 (núm. 13)	Londres, 1687 (núm. 116)
Chap. I. There lived not long since in a certaine vilage of the Mancha, the name wherof I purposely omit, a Yeoman of their calling that vse to pile vp in their Hals olde Launces, Halbards, Morrions, and such other armours and weapons. He was besides master of an ancien Target, a leane Stallion, and a swift Greyhound. His pot consisted daily of somewhat more Beefe then Mutton, a little minced meate euery night, griefes and complaints the Saturdayes, Lentils on Fridayes, and now and then a Pigeon of respect on Sundayes; did consume three parts of his rents ...	Chap. I. In some part of Mancha, of which the Name is at present slipt out of my Memory, not many years ago, there liv'd a certain Country Squire, of the Race of King Arthur's Tilters, that formerly Wander'd from Town to Town, Cas'd up in Rusty old Iron, with Lance in Rest, and a Knight-Templers Target; bestriding a forlorn Pegasus as Lean as a Dover Post-Horse, and a confounded Founder'd Jade to boot. Beef-steaks stew'd in a Nasty Pipkin, with a Red-Herring to taste his Liquor a Nights; Fasting and Prayer a Fridays, parch'd Pease a Saturdays, with a Lark now and then a Sundays to mend his Commons, consum'd three parts of his Estate ...

En Rius (I, 610), desprès d'haver senyalat algunes de les moltes supressions i modificacions que féu En Philips, escriu: «Sería nunca acabar si precisara poner aquí tan solo los principales cambios y alteraciones; basta decir que la novela queda desconocida. Duffield llama á esta traducción «Shelton manchado por Philips»; me parece, empero, que se aparta mucho de la versión de Shelton para poderla llamar así; y con más propiedad podemos decir que es «el Quijote deshonrado por Philips».

Les làmines són originals, admirablement dibuixades i tenen intenció; els assumptes tractats per l'artista, són els següents: I, Frontispici: D. Quixot a cavall, a son costat Sanxo a peu portant pel ronsal l'ase, i en segón terme, Dulcinea convertida en porquerola; les làmines que segueixen ocupen solament mitja plana, i són: l'hostaler armant cavaller a D. Quixot; D. Quixot embestint els molins de vent; l'escena nocturna en l'hostal; el mantejament d'En Sanxo; D. Quixot atacant els remats de bèns; el deslliurament dels galeots; D. Quixot penjat en la finestra de l'hostal; conducció de D. Quixot al seu poble; l'encontre de D. Quixot amb la companyía dels còmics de N'Angulo el Malo; l'aventura dels lleons; el teatre de putxinel·lis de Maesse Pedro; l'aventura de la nau encantada; la cassera organitzada pel duc en honor de D. Quixot; l'excursió de D. Quixot i Sanxo muntats en el cavall de fusta «Clavileño el aligero»; l'escena del cap encantat i el desafiament entre D. Quixot i el cavaller de la Blanca Lluna.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid) i Bri-

tish Museum (Londres, Cerv. 336.). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 401. En el British Museum (Londres, 12491. m. 7.) i Bibliothèque Nationale (París, Y². 266) hi ha exemplar d'aquesta mateixa edició, amb la diferencia de llegir-se en el peu de la portada : «Printed by Thomas Hodgkin, and sold by William Whitwood : London, 1687».

117 *Histoire* | de l'admirable | *Don Quichotte* | de la Manche, | *Tome Second.* | Seconde Edition. | [Gravat.] | *A Lyon,* | Chez *Thomas Amaulry.* | ruë Merciere, au Mercure Galant. | *M. DC. XCI.* | Avec Privilege du Roy. | [31 - VI

p. 141 × 79 mm. c. 124 × 57 mm. (12.º). 488 pp. + 2 ff. s. n. de taula; 4 làms., la primera de frontispici. Relligadura en mitja pasta antiga igual a la del núm. 113 (Lió, 1681), a la que vol completar, formant-ne el vol. II.

Els preliminars d'aquest tom comprenen solament la Portada (pp. 1-2).

El text (pp. 3-488) correspòn als capítols 28-48 de la primera part. Després del text, segueix, en les dues fulles que hi ha sense numerar, la taula de capítols.

Les poques làmines d'aquest tom, així com el frontispici, són unes grolleres copies de l'edició de Brussel·les de 1662 (núm. 90).

La traducció és d'En Filleau de Saint Martin.

Ni en la Biblioteca Nacional (Madrid), British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París) hi ha exemplar d'aquesta edició.

118 Histoire | de l'admirable | Don Quixotte | de la Manche. | Tome ···. | [Gravat: QUERENDO.] | A Amsterdam, | Chez Abraham Wolfgang, | prés de la Bourſe, 1692. [30 - VI

p. 130 × 77 mm. c. 109 × 58 mm. (12.º). Vol. I : 6 ff. s. n., la primera de frontispici, + 380 pp.; 11 làms. Vol. II : 392 pp., la primera de frontispici; 5 làms. Vol. III : 4 ff. s. n., la primera de frontispici, + 400 pp.; 8 làms. Vol. IV : 4 ff. s. n., la primera de frontispici, + 457 pp., la següent blanca s. n.; 8 làms. Relligadura en pasta antiga.

Les fulles preliminars del volum primer comprenen : Frontispici, Portada, Dedicatoria al Delfí, Advertencia del traductor i Taula de capítols; les dels toms següents : Frontispici, Portada i Taula de capítols.

El text va repartit així : la primera part ocupa els dos toms primers (pp. 1-380 i 7-392; caps. 1-27 i 28-48), la segona part els dos últims (pp. 1-400 i 1-457; caps. 1-33 i 34-73).

El text segueix l'edició de París, 1681 (núm. 112), les làmines i els fron-

tispicis són copia de les que es feren per aquesta edició, i la traducció és la d'En Filleau de Saint Martin.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en el British Museum (Londres, Cerv. 123.). La seva portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 250.

119 Select | Novels. | The firſt Six written in Spaniſh, | By | Miguel Cervantes Sayavedra, | Author of that Famous Hiſtory | Don Quixotte de la Mancha; | The other by | Francis Petrarch, | An Eminent Italian Poet, and one of the | firſt Reſtorers of Learning. | Tranſlated by Dr. Pope. | London, Printed for Charles Brome, at the Gun at the West | End of St. Paul's, and Thomas Horne at the | South Entrance of the Royal Exchange, in Corn- | hil, 1694. [30 - VI

p. 160 × 100 mm. c. 130 × 76 mm. (8.º). 3. ff. s. n. + 358 pp. Al contraplà, ex-libris amb blassó i les inicials J. M. Pasta antiga.

Les fulles preliminars comprenen : Portada i Pròleg del traductor, amb data de 15 maig 1694.

El text (pp. 1-328) conté : *The Spanish-English Lady,* p. 1-55; *The Liberal Lover,* p. 57-133; *The Force of Blood,* p. 135-168; *Cornelia,* p. 169-226; *The Rival Ladies,* p. 227-286; *The Salamanca Doctor,* p. 287-328, d'En Cervantes, i de la pàgina 329 fins a la 358 s'hi troba la novel·leta d'En Petrarca, *Patient Grissel.*

La traducció del Dr. Pope no és literal, com ell mateix ho manifesta en el pròleg : «In the first Novel, I have taken more liberty, for its Scene lyng for the greatest part in England, the Laws and Customs whereof, Cervantes was not very well skill'd in, I have chang'd the Names of some Persons, and Places, which are such in the original, as were never heard of in England». Però amb tot hi haver fet supressions i arranjaments, dóna perfecta idea de l'original. En Rius (I, 928) es queixa dels passatges que ha suprimit el traductor, defecte que pot quedar compensat amb la delicadesa de la versió.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en el British Museum (Londres, Cerv. 368.).

120 Histoire | de l'admirable | Don Quichotte | de la Manche. | Tome ····. | Troisieme edition. | [Floró.] | A Paris, | Chez Claude Barbin, au Palais, | ſur le ſecond Perron de la ſainte | Chapelle. | M.DC.XCV. | Avec privilege dv Roy. [30 - V

p. 153 × 90 mm. c. 119 × 58 mm. (8.º). Vol. I : 10 ff. s. n. + 518 pp.; 12 làms., la primera de frontispici. Vol. II : 1 frontispici i 3 ff. s. n. + 525 pp., la següent s. n. + 1 f. s. n.; 5 làms. Vol. III : 4 ff. s. n. + 567 pp., la següent s. n.; 9 làms., la primera de frontispici. Vol. IV : 628

pp. + 4 ff. s. n. de taula; 9 làms., la primera de frontispici. Vol. V : 2 ff. s. n. + 581 pp., la següent s. n., + 1 f. s. n.; 14 làms., la primera de frontispici; les làmines gravades per A. Clouzier. Relligadura en vedell groc amb llom decorat, filets als plans i cantells; contracantells i talls daurats (Niedrée).

Les fulles preliminars del volum primer comprenen : Portada, Dedicatoria «A Monseigneur Le Dauphin», Advertencia del traductor, Taula de capítols i Privilegi a l'impressor per a setze anys (donat a Versalles el 3 de juliol de 1676), nota del Registre de la Germandat de llibreters i impressors (París, 8 febrer 1677) i a continuació la nota que hem esmentat en edicions anteriors : «Achevé d'imprimer pour la premiere fois le 20 may 1677»; les del volum segón comprenen la Portada, Taula de capítols, el Privilegi a favor d'En Barbin amb la data de 3 de juliol de 1676 i un altre Privilegi a favor del mateix Barbin donat a Versalles el 28 de desembre de 1692 per a «réimprimer l'*Histoire de Don Quichote de la Manche,* qu'il avoit cy devant fait imprimer, pendant le temps & espace de six années» i el Registre de la Germandat de llibreters signat per En P. Aubovin a París el 2 de gener de 1693; les del volum tercer, la Portada, Taula de capítols i el Privilegi de 1676; les del quart, solament la Portada, i les del cinquè, la Portada i Taula de capítols.

El text va repartit del modo següent : Els dos primers toms corresponen a la primera part (pp. 1-518 i 3-525; cap. 1-27 i 28-48), els dos últims, a la segona (pp. 1-567 i 3-628, caps. 1-33 i 34-73). El volum cinquè comprèn la continuació del Quixot feta per En Filleau de Saint Martin, ocupa les pp. 1-581, i va repartit en 32 capítols, ja que n'hi ha dos amb el núm. 30.

Al final del tom segón s'hi troba l'extracte del privilegi a favor d'En Barbin, donat el 3 de juliol de 1676 i el de 28 de desembre de 1692, i el Registre de la Germandat d'impressors amb data del 2 de gener de 1693; al del tercer el privilegi del rei donat a Versalles el 28 de desembre de 1692, el registre de la Germandat d'impressors el 31 de desembre de 1692, llegint-se després «Achevé d'imprimer en vertu du present privilegi, le 23 février 1695»; en el tom quart, la taula de capítols, i en el últim el privilegi donat el 3 de juliol de 1676, un altre amb data de 28 desembre 1692, i un tercer, donat com els anteriors a Versalles el 16 desembre de 1694 a favor d'En «Claude Barbin, Marchand Libraire à París, de faire imprimer le Cinquieme Tome de *l'Histoire de l'admirable Don Quichotte de la Mancha,* & ce pendant le temps de huit années consecutives», nota del registre de la Germandat de llibreters (París, 20 de desembre de 1694), llegint-se a continuació : «Achevé d'imprimer pour la premiere fois, le 23 desembre 1694».

Pel privilegi corresponent a la continuació d'En Filleau de Saint Martin (20 desembre 1694) es pot afirmar que aquesta edició és la primera en la que hi figura aital additament.

El text del tom cinquè està compost per una serie de ridícoles aventures,

difícils d'extractar; amb tot i l'obra no estar acabada, procurarem donar idea de l'argument de la mateixa, és a dir, dels dos primers llibres (caps. 1-21 i 22-31), únics publicats en 1695.

En el *Don Quijote* d'En Cervantes surt En Cide Hamete Benengeli com cronista de l'hèroe; en aquesta continuació també fa el paper de biògraf «cet Arabe, qui s'appelloit Zulema, & depuis son baptême Henriquez de la Torré, étoit un homme savant & curieux, qui prit soin d'aller lui-meme dans la Manche pour s'informer si le Seigneur Quixada vivoit encore». No cal dir que En Filleau de Saint Martin es cuidà de no traduir la mort de D. Quixot, ans al contrari, segons ell «Don Quichotte n'en fut ni moins rêveur, ni moins malade; mais il guérit enfin & retourna dans son bon sens, jusqu'à être consulté & admiré de tous ses voisins; si bien qu'on eût dit qu'il n'étoit devenu fou, que pour faire voir que les Livres de Chevalerie sont de pures impertinences, & combien il est dangereux de s'attacher à les lire».*

Segons el continuador, D. Quixot es passava el dia enraonant amb el capellà, el batxiller i el barber, així com tenint llargues converses amb En Sanxo, i resultat de les entrevistes amb aquest fou l'abandonar el poble i anar-se'n pel món cercant aventures; s'ha d'avertir que en aquesta continuació D. Quixot sembla haver-se tornat mal-humorat, i diu mal dels poetes, dels grans senyors, no trobant res ben fet i criticant despiadadament la societat que l'envoltava. A la fi determina armar cavaller a En Sanxo, i anar-se'n ambdós per boscos i planes, poblats i camps deserts en busca de fer actes que els donguessin honor i fama. La vetlla de les armes per En Sanxo i l'acte de fer-lo cavaller, són dos capítols on es veu, al comparar-los amb els que féu En Cervantes, la pobresa d'inventiva de l'escriptor. La temeritat de D. Quixot volent lluitar amb els lleons, surt parodiada en aquesta continuació amb la lluita que té En Sanxo amb uns austrusos enviats de l'Africa per al rei. Malparat, el porten a la casa més pròxima, i resulta que hi viuen En «Basilio el pobre» amb la «hermosa Quiteria». ¡Si en fa de folleríes l'ex-escuder, i quin Sanxo més canviat resulta!

Després d'haver-se passat alguns dies a casa d'En Basilio i de saber la historia del «Chirurgien Chrisostome», i una altra que explica la Quiteria, en la qual intervé «Camacho el rico», abandonen l'hostatge i tornen a la vida de cavallers, trobant ocasions de dur a terme aventures com la de ficar-se a una ferrería creient que és l'infern, i parlar de Minos, Plutó, Radamanto i demés personatges mitològics, recordant el passatge de l'obra d'En Cervantes on tracta de la falsa mort d'Altisidora. Acabada aquesta temeraria i perillosa aventura, es troben el famós cavaller i En Sanxo amb un patge del castell dels ducs; tenen una llarga conversa i «le chevalier Don Sancho Pança» envía una carta «A madame la Du-

* Així acaba el cap. 73 de la segona part del Quixot d'En Cervantes, traduït per En Filleau de Saint Martin.

chesse de ... à l'Hôtel de sa Grandeur»; poc després d'haver deixat el patge, se n'entren per un bosc, on salven de mans d'uns bandolers a la filla del Marquès de Bedmar i al seu marit; aquests, agraïts, els hostatgen en el seu castell, i aquí ja tornem a tenir una altra mala copia de D. Quixot i Sanxo en el palau dels ducs; quedant pendent l'obra amb la historia d'En Sainville i de Silvia.

Com ha pogut veure el lector, aquesta continuació està inspirada en l'obra d'En Cervantes, i amb tot i esser una desgraciada imitació, tingué gran èxit, com ho demostren les nombroses edicions que es feren.

Encara que no figuri el nom del seu autor ni en la portada ni en la llicencia per a la impressió, es veu que fou En Filleau de Saint Martin, el traductor del *Don Quijote;* i que ja duia la intenció de continuar l'obra d'En Cervantes ens ho prova l'haver arreglat en l'edició francesa de 1678 els dos capítols últims de l'obra.

En la Biblioteca Nacional (Madrid) figura, com va indicar-ho En Rius (I, 470), l'edició de 1681 feta a París per En Claude Barbin junt amb el tom cinquè de l'edició que ara descrivim, però cal dir que si a l'edició de 1681 s'hi afegeix el tom publicat en 1695 ¿per què no deu fer-se igual començant per la de París, 1678, i acabant amb la d'Amsterdam, 1692? Al nostre entendre les edicions anteriors estàn completes amb el text d'En Cervantes, i des del moment que hi ha una edició de 1695 amb la traducció d'En Filleau de Saint Martin i el primer tom de la continuació d'aquest, aquesta deu esser la primera amb el tom cinquè i no fer continuacions com la que es veu en el catàleg de Madrid. ¿No fóra ridícol el catalogar l'edició d'En Barbin de 1678 amb un tom cinquè de 1695 i un sisè de 1713?

L'edició completa figura en el British Museum (Londres, 243. h. 28-32.); en la Biblioteca Nacional (Madrid) sols hi ha el tom cinquè, i en la Bibliothèque Nationale (París, Y². 21652) el quart. La portada es pot veure reproduïda en la *Iconografía*, 251.

121 Histoire | de l'admirable | Don Quixotte | de la Manche. | Tome ····. | [Gravat.] | A Amsterdam, | Chez Pierre Mortier, Libraire | ſur le Vygendam. | M.D.C.XCVI. [30-VI

p. 331 × 78 mm. c. 108 × 57 mm. (12.º). Vol. I : 6 ff. s. n., la primera de frontispici, + 408 pp.; 11 làms. Vol. II [... | ſur le Vygendam. MDCXV.] : 418 pp., la primera de frontispici, + 1 f. s. n. de taula; 5 làms. Vol. III [... | Chez Pierre Mortier, Libraire, | M DC XCVI.] : 4 ff. s. n., la primera de frontispici, + 400 pp.; 8 làms. Vol. IV : la portada igual al primer volum; 4 ff. s. n., la primera de frontispici, + 456 pp.; 8 làms. Vol. V [... | Chez Pierre Mortier | Libraire. | M. DC. XCVI] : 4 ff. s. n., la primera de frontispici, + 501 pp. (realment 505, ja que repeteix les pp. 213-216) + 3 pp. s. n.; 8 làms. gravades per H. Cause i C. Lunken. Relligadura antiga en marroquí vermell amb llom decorat, filets i florons als plans, talls daurats.

Les fulles preliminars del primer volum, comprenen, a més del Frontispici: Portada, Dedicatoria «A Monseigneur Le Dauphin», una Advertencia del traduc-

tor i Taula de capítols; la del tom segón solament el Frontispici i la Portada; les del tercer i quart comprenen : Frontispici, Portada i Index, i la del cinquè : Frontispici, Portada i Taula de capítols.

El text va repartit del modo següent : Els quatre primers toms comprenen el text d'En Cervantes, contenint els dos primers la primera part (pp. 1-408 i 5-418; caps. 1-27 i 28-48), i els dos següents, la segona (pp. 1-400 i 1-456; capítols 1-33 i 34-73). La continuació d'En Filleau de Saint Martin ocupa l'últim tom (pp. 1-501; cap. 1-32). Les últimes pàgines del primer (pp. 406-408) estàn impreses en tipu de lletra més petit que les altres.

Les darreres pàgines del tom segón, que van sense numerar, comprenen la Taula de capítols, i les de l'últim l'extracte del Privilegi a En Barbin per a quinze anys (Versalles, 3 juliol 1676), un altre amb data del 28 de desembre de 1694 per a sis anys, i el referent a la continuació del Quixot (Versalles, 10 desembre de 1694).

Les làmines dels quatre primers toms segueixen l'edició d'Amsterdam de 1692 (núm. 118), les del cinquè són enterament noves i fetes per En Luyken.

El text segueix la traducció d'En Filleau de Sant Martin.

Hi ha exemplar d'aquesta edició, si bé incomplet, ja que solament conté els quatre primers toms, en la Biblioteca Nacional (Madrid); el de la Bibliothèque Nationale (París, Y². 21644-21648) està compost per toms de 1695 i 1696, i el del British Museum (Londres, G. 17420-24.) per toms de 1696 i 1695. La portada és reproduïda en la *Iconografía*, 252.

122 Den | Verſtandigen Vroomen Ridder, | Don Quichot | de la Mancha. | Geſchreven door | Miguel de Cervantes | Saavedra. | En nu uyt de Spaenſche in onſe Neder- | landtſche Tale overgeſet, | Door L. V. B. | Verciert met 25. kopere Figuren. | Den derden Druk. | [Floró.] | t'Amsterdam, | By Willem van Lamsveld, achter de Nieuwe Kerk, Johannes van | Lamsveld, in de Gaſthuys Molenſteeg, en Jacob Hulk, | op de hoek van de Prince-ſtraat, Boekverkopers, | met haar Compagnons. 1696. [30 - V

p. 156 × 94 mm. c. 138 × 80 mm. (8.º). Primera part : 412 pp., la primera de frontispici; 12 làms. Segona part [Twede Deel | van den | Vromen Verſtandigen Ridder, | ... | ... | Beſchreven door | ... | ... | ... | ... | ... | Door L. V. B. | Den derden Druk | ...] : 1 f. s. n. + 425 pp., la següent en blanc s. n.; 12 làms. El frontispici dibuixat i gravat per L. Scherm. Els dos volums, relligats plegats en xagrí blau marroquinat; contracantells i talls daurats (Monserrat).

Els preliminars del primer volum comprenen : Frontispici, Portada, Advertencia al lector «Aen den Leser» i dos composicions poètiques dedicades a D. Quixot, «'t Geslachte van Don Quichot, In 't Gebergt van Serre Morena, in den Rots van hem selfs gegraveert, namaels in 't Arabis, maer nu in duytsch

Biblioteca de Catalunya

overgeset», per En S. V. H., i «Op de Roem-beruchte Daden van den Dapperen Ridder Don Quichot de la Mancha» d'En B. Boekholt; els del segón solament la Portada.

El text del tom primer comprèn la primera part (pp. 1-412, cap. 1-52), i el de l'últim, la segona (pp. 1-425, cap. 1-74).

Aquesta edició té el mateix nombre de pàgines que la de 1669, que fou la que serví de model; el format és exactament igual. Les làmines són copiades de les d'aquesta edició.

N'hem vist exemplar en la Biblioteca Nacional (Madrid), i n'hi ha en el British Museum (Londres, 12491. b. 1.). La portada és reproduïda en la *Iconografia*, 565.

123 Der | *Spanifche Waghalss*: | Oder/ | Des von Lieb bezauberten | Ritters/ | *Don Quixott von Quixada* | Gantz Neue Ausfchweiffung | Auf feiner Weiffen | *Rofinanntaj* | Mit | Seinem verwegnen Waffenträger | *Santfcho Panfchaj* | Auf feiner Schwartzen | *Elanckina*: | Das Erftemal mit luftigen Kupffern | in Teutfcher Sprach | Gedruckt. | [Floró.] | *Nürnberg/* | Bey Johann Daniel Taubern/ Buchhändlern | neben der Schuftergass wohnhafft. | *1696*. [30-V

p. 166 × 95 mm. c. 132 × 76 mm. (8.º). 442 pp. + 2 pp. s. n., marcades amb una estrella, intercalades entre la plana 254 a 255; el plec 2 consta, doncs, de nou fulles en lloc de vuit; 9 làms. Relligadura en marroquí vermell, llom decorat, filets als plans i cantells, contracantells i talls daurats (Monserrat).

Els preliminars d'aquest tom corresponen solament a la Portada (pp. 1-2).

El text (pp. 3-442) va repartit en 32 capítols. Les dues últimes pàgines són impreses amb tipu de lletra diferent.

Les làmines que hi figuren són copia de les de l'edició francesa feta per En Mortier l'any de 1696 (núm. 121).

Es una versió de la continuació que del Quixot féu el traductor francès En Filleau de Saint Martin, publicada l'any anterior a París per En Barbin (núm. 120).

124 Das | Bärtigte | Frauen- | zim̃er/ | Vorgeftellet in einer | luftigen | Comödie. | [Floró.] | Gedruckt im Jahr 1696. [42-VII

p. 131 × 74. mm. c. 112 × 58 mm. (12.º). 118 pp.; 1 làm. de frontispici. Pergamí.

Els preliminars d'aquest tom comprenen : Portada i Repartiment (pp. 1-4).

La comedia (pp. 5-76) està dividida en onze escenes. L'acció passa en

casa dels ducs, i l'argument principal és la presentació de la Comtessa Trifaldi a D. Quixot (cap. 36 i següent de la segona part).

Exemplar d'extremada raritat, ja que no recordem haver vist esmentada aquesta obra en cap catàleg de bibliografía cervantina.

125 Vida y Hechos | Del Ingeniofo Cavallero | Don Quixote | de la Mancha. | Compuesta | Por Miguel de Cervantes Saavedra, | Parte ··· | Nueva Edicion, coregida y iluftrada con 32. | differentes Eftampas muy donofas, y apro- | priadas à la materia. | [Escut de l'impressor.] | En Amberes, | Por Henrico y Cornelio Verdussen, | M. DC.XCVII. Años. | Con Licencia y Privilegio. [30-VIII

p. 170 × 104 mm. c. 147 × 79 mm. (8.º). Vol. I : 9 ff. s. n. + 611 pp. + 5 pp. amb la taula; 20 làms., la primera de frontispici, gravades per En F. Bouttats. Vol. II [Vida... | Don Qvixote | ...] : 8 ff. s. n., la primera de frontispici, + 649 pp. (de la pàg. 572 salta a la 577) + 7 pp. s. n. de taula; 12 làms. Algunes de les làmines van firmades per F. Bouttats. Relligadura en pasta antiga.

Els preliminars del volum primer comprenen : Portada, Pròleg i Versos de la primera edició (núm. 2), Aprovació de les de Valencia 1605 (núms. 6 i 7) i Privilegi donat en nom del rei a N'Henrico Verdussen per nou anys; els del volum segón : Portada, Pròleg de la segona part, Aprovació d'En Marquez Torres (Madrid, 27 febrer 1615), Llicencia d'En Gutierrez de Cetina (Madrid, 5 novembre 1615), Aprovació del mestre Joseph de Valdivielso (Madrid, 17 març 1615) i Privilegi del rei a l'impressor, igual al que figura en el tom primer.

Aquesta edició segueix ratlla per ratlla la d'Anvers de 1673, feta per En Gerónimo i Juan B. Verdussen (núm. 105), i fins les làmines són les mateixes (Ashbee, 10).

El tom primer (pp. 1-611) comprèn tota la primera part (caps. 1-52), i el segón tom (pp. 1-649) la segona (caps. 1-74). Cal advertir que cada part va dividida en quatre llibres. A la fi de cada tom s'hi troba la taula de capítols.

La diferencia que s'observa entre el nombre de làmines del tom primer i les del mateix tom de l'edició de 1673 d'Anvers es deguda a tenir l'exemplar d'En Bonsoms mal relligades quatre làmines que pertanyen a la segona part.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid) i en el British Museum (Londres, 1074, d. 9, 10.); en la Bibliothèque Nationale (París) solament hi ha la segona part (Y^2. 10867). La portada és reproduïda en la *Iconografía*, 27.

126 Vida y Hechos | Del Ingeniofo Cavallero | Don Quixote | de la Mancha. | Compuesta | Por Miguel de Cervantes Saavedra, | Parte .... | Nueva Edicion,

coregida y iluſtrada con 32. | differentes Eſtampas muy donoſas, y apro- | priadas à la materia. | [Escut de l'impressor : PIETAS HOMINIS TVTISSIMA VIRTVS.] | En Amberes, | Por Juan Bautista Verdussen, | M D C. XCVII. Años. | Con Licencia y Privilegio. [30 - V

p. 169 × 97 mm. c. 147 × 79 mm. (8.º). Vol. I : 9 ff. s. n. + 611 pp. + 5 pp. s. n. Vol. II: 7 ff. s. n. + 649 pp. + 7 pp. s. n.; salta la paginació des del núm. 572 al 577. Relligadura de pell amb monograma de les inicials I. B. al llom, filets als plans, talls daurats (Monserrat).

Els preliminars del volum primer comprenen : Portada, el Pròleg i Versos de la primera edició (núm. 2), Aprovació de les de Valencia 1605 (núms. 6 i 7) i Privilegi del rei a N'Henrico Verdussen per nou anys. Els del volum segón: Portada, amb diferent gravat del segell de l'editor que figura en la portada del volum primer, si bé l'assumpte és el mateix, Pròleg de la segona part, Aprovació d'En Marquez Torres (Madrid, 27 febrer 1615), Llicencia d'En Gutierrez de Cetina (Madrid, 5 novembre 1615), Aprovació d'En Valdivielso (Madrid, 17 març 1615) i Privilegi del rei a l'impressor igual al que figura en el tom primer.

Aquesta edició segueix ratlla per ratlla la d'Anvers de 1673, feta per En Gerónimo i Juan B. Verdussen (núm. 105), i fins les làmines són les mateixes.

El text va repartit així : El tom primer (pp. 1-611) conté tota la primera part (caps. 1-52), i el segón tom (pp. 1-649), la segona (caps. 1-74). S'ha d'advertir que cada part va dividida en quatre llibres. A la fi de cada tom s'hi troba la taula de capítols.

Com se pot veure, en una i altra s'hi troba la mateixa errada en la paginació, i hem observat tals punts de semblansa entre aquesta edició i l'anterior, que diríem són exemplars d'una mateixa amb la portada diferenta.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid), en el British Museum (Londres, dos exemplars, 12490. bb. 35. i Cerv. 28.) i Bibliothèque Nationale (París, Y². 10865-10866). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 28.

127 Den Verſtandigen Vroomen | Ridder, | Don Quichot | de la Mancha. | Geſchreven door | Miguel de Cervantes | Savedra. | En uyt de Spaenſche in onſe Nederlandſche Tale overgeſet | Door L. V. B. | Verciert met 25. kopere Figuuren. | De vijſde Druk. | Op nieuws overzien, en van veele misſtellingen | gezuiverd door | G. V. Broekhuysen. | En verrykt met een naauwkeurig Regiſter. | [Floró.] | t'Amsterdam, | By Willem de Coup, op't Rockin, aan de Valbrug; Willem van | Lamsveld, achter de Nieuwe Kerk; en Philip Verbeeck, op

de | Haarlemmerdyk, tuffchen de Wieringerftraat en het | Heere Logement; in Compagnie. Anno 1699. [30 - VIII

p. 162 × 103 mm. c. 140 × 78 mm. (8.º). Primera part : 412 pp., la primera de frontispici; 12 làms. Segona part [Tweede Deel | van den | Vromen Verftandigen Ridder, | ... | ... | Befchreven door | ... | ... ... | Door L. V. B. | De vyfde druk. | ... | ... | G. V. B. | ...] : 1 f. s. n. + 426 pp. + 15 ff. s. n.; 12 làms. El frontispici és dibuixat i gravat per En L. Scherm. Les dues parts relligades plegades en pergamí de l'època.

Els preliminars del primer tom comprenen : Frontispici, Portada, Advertencia al lector i dues composicions poètiques endreçades a Don Quixot (pp. 1-8), i els del segón, solament la Portada (1 f. s. n.).

El text de cada tom comprèn una part del llibre; el tom primer (pp. 9-412) la primera part, i la segona ocupa les 426 pàgines de l'altre. Aquesta edició, comparada amb les anteriors holandeses, presenta algunes diferencies, degudes a que de dos capítols se n'ha fet un; per això els 52 de la primera part queden reduïts a 49.

Al final del segón tom s'hi troba l'índex de tota l'obra i registre dels noms propis citats en la novel·la.

La traducció és la mateixa que la de l'edició primera holandesa de 1657 (núm. 88), corretgint el text. Sembla seguir ratlla per ratlla, amb lleus diferencies, l'edició de 1696 (núm. 122) i els gravats són també iguals.

En Rius (I, 803) escriu : «reimpresión de la tercera edición. No conozco la cuarta». Les edicions holandeses porten, al nostre entendre, aquest ordre : 1.ª, Dordrecht, 1657 (núm. 88); 2.ª, Amsterdam, 1669 (núm. 98); 3.ª, Amsterdam, 1670 (núm. 99); 4.ª, Amsterdam, 1696 (núm. 122), i 5.ª, la que descrivim.

Hi ha exemplar en la Biblioteca Nacional (Madrid) i British Museum (Londres, Cerv. 117.). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 566.

128 *Histoire* | de l'admirable | *Don Quixotte* | de la Manche. | *Tome Cinquiéme.* | [Gravat.] | *A Amsterdam,* | Chez Pierre Mortier, Libraire, | fur le Vygendam. | *M.DC.XCIX.* [30 - II

p. 132 × 78 mm. c. 107 × 56 mm. (12º). 4 ff. s. n., la primera de frontispici, gravada per Luyken, + 501 pp. (realment 505, ja que es repeteix la numeració de les pp. 213-216) + 3 pp. s. n. Pasta.

Els preliminars d'aquest tom són : Frontispici, Portada, amb el gravat de l'esfera, marca dels Elzevirs, i Taula de capítols.

El text comprèn la continuació feta per En Filleau de Saint Martin (pp. 1-501, vegi's l'observació feta referent a la paginació, caps. 1-32).

A la fi del tom, en les últimes tres pàgines que van sense numerar, s'hi tro-

ba : l'extracte del privilegi donat pel rei a Versalles el 3 de juliol de 1676 a favor d'En Claudi Barbin perquè pugui «faire imprimer, vendre, & debiter un livre intitulé *Histoire de l'admirable Don Quixotte de la Manche* & ce durant le temps de quinze années consecutives», i segueix un altre extracte de privilegi donat a Versalles el 28 de desembre de 1694, també a favor d'En Barbin, per a «reimprimer l'*Histoire de Don Quixotte de la Manche,* qu'il avoit cy devant fait imprimer, pendant le temps & espace de six années»; a continuació s'hi veu un altre extret del permís donat a Versalles el 10 de desembre de 1694 a favor del mateix impressor per a «faire imprimer le cinquiéme tome de l'*Histoire de l'admirable Don Quixotte de la Manche* & ce pendant le temps de (hi ha un espai en blanc) années consecutives», i a l'últim la nota registre de la Germandat de llibreters i impressors (Paris le... decembre 1694).

Aquest tom pot pertànyer, al nostre entendre, a una edició igual a la de París de 1695 (núm. 120) o a la d'Amsterdam de 1696 (núm. 121), els quatre primers toms de les quals no coneixem; o bé, i això és més probable, a una publicació de la continuació feta per En Filleau de Saint Martin per a acompanyar edicions anteriors.

En la Biblioteca Nacional (Madrid) hi ha una edició d'Amsterdam feta per En Mortier l'any 1700 amb el tom cinquè de 1699 *(Catálogo,* 206), lo mateix que en el catàleg del British Museum (Londres, Cerv. 124.).

Aquest tom té el mateix nombre de pàgines que el de l'edició d'Amsterdam de 1696, que fou el que li serví de model; el segueix ratlla per ratlla i fins s'hi troba l'errada de la paginació.

129 The | History | Of the moſt | Ingenious Knight | Don Quixote | De la Mancha. | Written in Spanish by | Michael de Cervantes Saavedra. | Formerly made Engliſh by Thomas Shelton; | now Revis'd, Corrected, and partly new Tranſ- | lated from the Original. | By Captain John Stevens. | Illuſtrated with 33 Copper Plates, curiouſly | Engraved from the Bruſſels Edition. | In Two Volumes. | London. | Printed for R. Chiſwell, R. Battersby, A. and J. Churchill, | S. Smith, and B. Walford, M. Wotton, and G. Con- | yers. 1700. [30-VII

p. 193 × 119 mm. c. 163 × 89 mm. Vol. I : 10 ff. s. n., la primera de frontispici, + 416 pp. + 2 ff. s. n. de taula; 16 làms. Vol. II [... Bruſſels Edition. | Vol. II. | London | ...] : 2 ff. s. n., la primera de frontispici, + 434 pp. + 3 ff. s. n. de taula; 16 làms. Els frontispicis són gravats per M. Van der Gucht. Relligadura en pasta antiga, amb llom finament decorat i gofrats als plans. Al contraplà, un ex-libris representant un cap de drac que mossega una mà.

Les fulles preliminars, sense numerar, del primer volum, comprenen, a més del Frontispici : Portada, Dedicatoria d'En Stevens a Thomas Hanmer, Pròleg

del traductor, Advertencia referent als versos de l'obra i Nota de les errades; les del volum segón són el Frontispici i Portada.

El text de cada tom comprèn una part del Quixot (pp. 1-416, caps. 8, 6, 13 i 25; pp. 1-434, caps. 1-74), en el tom primer se segueix encara la divisió en llibres. A la fi de cada volum s'hi troba la taula de capítols.

El nou traductor analitza en el pròleg la feina feta pels seus antecessors, En Shelton (1612 i 1620) i En Philips (1687), i trobant molt acceptable la del primer, si bé un xic antiquada, la corretgeix. Les composicions poètiques han estat traduïdes de nou, no per En Stevens, sinó per dos literats que volen conservar l'incògnit, segons es diu en l'advertencia.

Al peu d'algunes pàgines s'hi troben notes aclaratories al text.

Les làmines que avaloren aquesta edició són copiades de les de Brussel·les 1662 (núm. 90), i el frontispici és el corresponent al tom primer de la mateixa, si bé modificat.

La transcripció dels textos següents, prova que segueix la versió de Shelton:

Shelton : Londres, 1612 (núm. 13)	Stevens : Londres, 1700
p. 1. There lived not long since in a certaine village of the *Mancha*, the name whereof I purposely omit, a Yeoman of their calling that use to pile up in their hals olde Launces, Halbards, Morrions, and such other armours and weapons. He was besides master of an ancient Target, a leane Stallion, and a swift Grey-hound ...	I, cap. 1r, p. 1. The lived not long since in a certain Village of *La Mancha*, the name whereof I do not desire to remember, one of those Gentlemen, who keep a Lance upon the Chimeny-rack, an old Target, a lean Stallion, and a swift Grayhound ...
p. 69. *Of that which after befell unto Don Quixote, when he had left the Ladies* By this Sancho Pança had gotten up ...	I, p. 50. *What happen'd after the combat and the discourse betwixt Don Quixote and Sancho Pança.* By this Sancho Pança had got up ...

Shelton : Londres, 1620 (núm. 50)	Stevens : Londres, 1700
II, p. 17. One of the things them (quoth Don Quixote) that ought to give a man vertuous and eminent content in, is, to see himselfe living, and to have a good name from every bodies mouth, to be printed and in the Presse.	II, p. 15. One of the things then; quoth Don Quixote, that a virtuous and eminent Man ought to delight in, is to see that whilst the is yet living, every body gives him a god Name, and he is in print.
II, p. 496. Well, hee waked at last, and with a loud and audible voyce, be uttered these words; The Almighty God be for ever blessed, that has done so much good for mee. To be short, his mercies have no bounds, they are neyther shortned no hindred by the sinnes of man.	II, p. 429. He Wak'd at last, and with a loud Voice said, Blessed be the Almighty God who has done me so great a Benefit. In short, his Mercies have no Bunds, they are neither lessen'd nor obstructed by the Sins of Man.

Donat a l'estampa el treball d'En Stevens, no fou del gust del públic; res ho demostra tan clarament com el poc nombre d'edicions que se'n feren. En Duffield, en el seu estudi referent a les traduccions angleses, ens diu que

l'esmentat traductor publicà en 1705 «una edición llamada *Shelton mejorada*. La reforma consistía solamente en unas cuantas alteraciones de palabras.» Té raó el crític, si bé fins a cert punt, i ja tindrem ocasió de fer referencia a aquesta cita seva al tractar d'aquella edició.

No sabem que hi hagi exemplar d'aquesta edició en el British Museum (Londres), en la Biblioteca Nacional (Madrid), ni en la Bibliothèque Nationale (París). La portada pot veure's en la *Iconografia*, 402.

130 The | History | Of the Renown'd | Don Quixote | de la Mancha. | Written in Spaniſh by | Miguel de Cervantes Saavedra. | Tranſlated from the Original by | ſeveral Hands: | And publiſh'd by Peter Motteux | Servant to his Majeſty. | Adorn'd with Sculptures. | Nullum magnum ingenium sine mixtura dementiæ. | Vol. ···. | London, | Printed for Sam. Buckley at the Dolphin | in St. Paul's Church-yard. M. DCC. [31-11

p. 155 × 89 mm. c. 134 × 76 mm. (12.º). Vol. I: 12 ff. s. n. + pp. 1-327, la següent s. n.; 6 làms. Vol. II [... Mr. Motteux. | Vol. II. | London: | Printed for Sam. Buckley in St. Paul's | Church-Yard. M. DCC.]: 5 ff. s. n. + pp. 331-660; 2 làms. Vol. III [... | London; | Printed for Sam. Buckley at the Dolphin in | Little-Britain. M.DCCIII.]: XIV pp. + VI pp. + pp. 1-342; 4 làms. Vol. IV: portada igual a l'anterior, 5 ff. s. n. + pp. 337-734, per errada es llegeix 232 a la darrera pàgina; 4 làms. Pasta antiga amb filets als plans. Al peu de la fulla de guarda del vol. II, escrit a mà: «apartient a Krafft l'ainé | 1794». El nom de *Krafft* es repeteix en els altres volums. A la pàgina 550 del vol. IV, hi ha algunes observacions marginals en francès.

Les fulles preliminars del tom primer comprenen: Portada, Dedicatoria d'En Motteux a N'Henry Thynne, Prefaci del traductor, Pròleg d'En Cervantes i una Advertencia de l'editor; les dels segón, solament la Portada i Dedicatoria a N'Edward Coke; les del tercer: Portada, Dedicatoria a N'Henry Boyle, el Pròleg corresponent a la segona part (pp. I-XIV) i una breu nota biogràfica d'En Cervantes (pp. I-VI), i les de l'últim tom: Portada i Dedicatoria al coronel Stanhope.

Els dos toms primers corresponen a la primera part, i els altres dos a la segona. La numeració de les pàgines que comprenen els toms primer i segón és seguida (pp. 1-660), a l'igual que la del tercer i quart (pp. 1-734, no 732 com diu En Rius [I, 615]); el tom quart comença amb la pàg. 337, i deuría esser amb la 343. Aquesta diferencia entre una i altra descripció es deu a que l'autor de la *Bibliografía* no repassà pàgina per pàgina les de l'últim tom i no vegé, per tant, que s'hi troben dues pàgines repetides amb els núms. 721 i 722.

El prefaci d'En Motteux és una nota bibliogràfica i a l'ensems crítica dels treballs dels anteriors traductors; té paraules d'elogi per a En Shelton,

així com de censura per En Philips, i acaba celebrant el llibre que tradueix i fent un breu anàlisi de les demés obres d'En Cervantes.

Fins aquí, hem trobat tres traductors del Quixot en llengua anglesa : En Shelton, 1612 (núm. 13), En Philips, 1687 (núm. 116), i En Stevens, 1700 (núm. 129); el treball del primer, si bé resulta antiquat, encara encisa als erudits; el del segón, no satisfà a ningú; el del tercer, ja hem dit que és En Shelton modernitzat; la traducció d'En Motteux, és, sens dubte, la millor de totes les que fins ara hem vist, i si bé resulta un xic lliure, és elegant; llàstima que suprimeixi o abrevii certs passatges! En Rius (I, 615), al tractar d'aquesta edició, diu que el nou traductor «a veces se aparta de la fidelidad debida al original y abrevia pasajes y omite cláusulas», posant-ne alguns exemples. Com a demostració, direm, amb l'esmentat bibliògraf, que la cançó d'En Grisòstom, que es troba en el capítol XIV de la primera part, està tan abreviada, que els 116 versos de que consta en l'original castellà, han quedat reduïts a 60; anteriorment, en el capítol XI, s'hi veu suprimit un dels paragrafs corresponents al discurs que fa D. Quixot als cabrers:

Cuesta : Madrid, 1605 (núm. 2)	Motteux : Londres, 1700
Cap. XI, p. 39 v. ... La ley del encaxe aun no se auia sentado en el entendimiento del juez, porque entonces no auia que juzgar ni quien fuesse juzgado. Las donzellas y la honestidad andauan, como tengo dicho, por donde quiera, sola y señora, sin temor que la agena desenboltura y lasciuo intento las menoscabassen, y su perdicion nacia de su gusto y propria voluntad. Y agora en estos nuestros detestables siglos no está segura ninguna, aunque la oculte y cierre otro nueuo laberinto como el de Creta ...	Vol. I, pag. 96. Nor was the Judges Fancy Law; for then there were neither Judges, nor Causes to be judg'd. But in This degenerate age, Fraud, and a Legion of Ills infecting the World, no Virtue can be safe, no Honour be secure, while wanton Desires, difuss'd into the hearts of Men, corrupt the strictest watches, and the closest retreats; which, tho as intrincate and unknown as the Labyrinth of Crete, are no security for Chastity ...

En la última pàgina dels preliminars, corresponents al tom primer, s'hi llegeix un «Advertiment», en el que es diu que es procurarà publicar tot seguit els dos toms següents que completen l'obra, lo qual demostra que es donà al públic d'un sol cop tota la primera part, no sortint la segona fins en 1703.

En el *Catálogo* de la Biblioteca Nacional (Madrid) no hi figura exemplar d'aquesta edició, com tampoc en el de la Bibliothèque Nationale (París); el British Museum (Londres, Cerv. 79.) té solament el tom primer. La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 403.

131 *Histoire* | de l'admirable | *Don Quixotte* | de la Manche. | *Tome* ···. | [Floró.] | *A Amsterdam,* | Chez Pierre Mortier, Libraire | fur le Vygendam. | *M.D.CC.* [31-VI

p. 133 × 80 mm. c. 109 × 60 mm. (12.º). Vol. I : 6 ff. s. n., la primera de frontispici, + 408 pp., les pàgs. 17-18 estàn posades, equivocadament, entre la pàg. 8 i la 9; 11 làms. Vol. II : porta un

Biblioteca de Catalunya

gravat en lloc de floró, i l'interliniat de la portada és més ample que en els demés volums [... | fur le Vygendam. *MDCC.*] : 418 pp., la primera de frontispici, + 3 ff. s. n.; 5 làms. Vol. III [... | Chez Pierre Mortier, Libraire | MDCC. |] : 4 ff. s. n., la primera de frontispici, + 400 pp.; 8 làms. Vol. IV : 4 ff. s. n., la primera de frontispici, + 456 pp.; 8 làms. Pasta antiga.

Els preliminars del volum primer comprenen : Portada, Dedicatoria «A Monseigneur Le Dauphin», Advertencia del traductor i Taula de capítols; els del segón, solament la Portada, i els dels dos últims, la Portada i Taula.

Els quatre toms corresponen a l'obra d'En Cervantes, i contenen el text en la forma següent : el tom primer, els 27 primers capítols de la primera part; el segón, del 28 al 48 inclusiu; el tercer, els 33 primers capítols de la segona part, i l'últim, del 34 al 73 (pp. 1-408, 5-418, 1-400 i 1-456). A la fi del segón volum, s'hi troba la taula de capítols i catàleg «des livres nouveaux et autres qui se vendent a Amsterdam chez Pierre Mortier».

Entre la nostra descripció i la d'En Rius (I, 478), hi ha diferencies notables, degudes a que ell completava exemplars, encara que per a fer-ho tingués de recórrer a volums impresos en anys anteriors. En el present cas, per exemple, completa els quatre primers volums de l'any 1700 amb un altre d'imprès pel mateix Mortier l'any 1699.

Creiem que l'edició completa sería de cinc volums, perquè l'últim capítol del tom quart acaba com l'edició francesa de París de l'any 1695 (núm. 120). Però, al nostre entendre, no pot fer jòc amb aquests quatre toms el primer de la continuació, imprès l'any anterior.

Hi ha exemplar d'aquesta edició, en la Biblioteca Nacional (Madrid) i en el British Museum (Londres, Cerv. 124.).

132 Nouelas | Exemplares | de | Migvel | de | Ceruantes. | Año [Escut.] 1703. | Pliegos [Escut.] 51. | Con licencia. | En Zaragoza. Año de 1703. [Portada orlada.] [31-V

p. 200 × 146 mm. c. 171 × 105 mm. (8.º). 2 ff. s. n., a ratlla seguida, + 403 pp. a 2 cols. Relligadura en pell de Llevant morada, filets als cantells; contracantells i talls daurats.

Els preliminars comprenen : Portada, Aprovació i Llicencia de l'edició de Saragossa de 1665 i Taula.

El text, va a dues columnes, i l'ordre de les novel·les és el següent : *La Gitanilla*, p. 1-55; *El amante liberal*, p. 55-96; *Rinconete y Cortadillo*, p. 97-128; *La Española inglesa*, p. 129-164; *El licenciado Vidriera*, p. 164-185; *La fuerza de la sangre*, p. 185-202; *El zeloso estremeño*, p. 202-233; *La ilustre fregona*, p. 233-276; *Las dos doncellas*, p. 277-309; *La señora Cornelia*, p. 310-340; *El casamiento engañoso*, p. 341-352, i *El coloquio de los perros*, p. 352-405.

En Rius (I, 243), escriu: «No conozco esta edición», i, en efecte, deu esser bastant rara, ja que en els molts anys que fullegem catàlegs no l'hem vist anunciada mai.

Segueix, ratlla per ratlla, l'esmentada edició de Saragossa de 1665 (núm. 94), i fins en algunes de les errades, com senyalar la p. 403 per 405, que porta la que serví de model.

Les lleus diferencies que hem observat, es troben en la composició del text, en el comensament d'algunes de les novel·les, i són exigides pel tamany de la lletra inicial:

Saragossa, 1665 (núm. 94)	Saragossa, 1703
p. 55. (1.ª col.) «O lamentables | ruinas de la des- | dichada Nicosia, | apenas enjutas de la sangre de vues- | tros valerosos y | mal afortunados defensores! | Si como careceis de sentido, le | tuvieredes aora en esta sole- | dad ...	p. 55. (1.ª col.) O lamenta- | bles ruinas de | la desdichada | Nicosia, ape- | nas enjutas de | la sangre de | vuestros vale- | rosos, y mal afortunados de- | fensores! Si como careceis de | sentido, le tuvierades aora en | esta soledad ...
p. 55. (1.ª col., acaba) ... podeis ver levantados. Mas yo	p. 55. (1.ª col., acaba) ... os derribaron) os podeis ver le-
p. 55. (2.ª col., comença) desdichado, qué bien podré es- | perar ...	p. 55. (2.ª col., comença) vantados. Mas yo desdichado, | que bien podré esperar ...
p. 55. (2.ª col., acaba) ... da razon,,y buen discurso. En	p. 55. (2.ª col., acaba) ... da razon, y buen discurso. En

El gravat de la portada, representa un lleó apoiat en un escut, amb les inicials P. D. L.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en el British Museum (Londres, C. 68. a. 22.).

133 Vida, | y Hechos | Del | Ingenioso Cavallero | Don Qvixote | de la Mancha. | Compvesta | Por Miguel de Cervantes Saavedra. | Tomo I. y II. | Pliegos [Una creu] 88. y med. | Con Licencia: | Barcel. En la Imprenta adminiſtrada por Martin Gelabert, | delante la Retoria de N. S. del Pino, | Año 1704. | A coſta de Raymundo Bons, Mercader de libros: | vendenſe en ſu Caſa. [32-VI

p. 207 × 146 mm. c. 171 × 116 mm. (8.º). 6 ff. s. n. + 690 pp. a 2 cols. + 3 ff. s. n. de taula a 2 cols. Relligadura en marroquí verd, amb filets als cantells; contracantells i talls daurats (Gruel).

Els preliminars comprenen: Portada, Pròleg de la primera part, Aprovació de les edicions d'En Mey de 1605 (núms. 6 i 7) i els Versos-elogis, si bé no porten l'ordre de la primera edició d'En Cuesta (núm. 2).

El text va a dues columnes; el de la primera part, ocupa les pp. 1-338, i va

repartit en quatre parts (caps. 1-8, 9-14, 15-27 i 28-52); el de la segona, va de la p. 339 fins la 690 (caps. 1-74). En l'índex, tota aquesta última part va repartida en altres quatre (caps. 1-16, 17-32, 33-52 i 53-74), però, en el cos del llibre, no és així, sinó que forma sols la «Quinta parte | del Ingenioso Idalgo | Don Qvixote | de la Mancha». A la fi del tom, hi ha la Taula de capítols.

Segons En Rius (I, 28), probablement serviría de model un exemplar de l'edició de Brussel·les de 1662, o bé alguna de les edicions que tenen repartida la segona part en quatre llibres, com les de Brussel·les, 1671, Anvers, 1673 i 1697 (núms. 103, 105, 125 i 126).

L'exemplar de la Biblioteca Nacional (Madrid), és complet; però, el de la Bibliothèque Nationale (París, Y². 470), solament té el tom primer. S'ha d'observar, que en el *Catalogue* de l'esmentat centre, s'hi llegeix «tritre rouge et noir», i ni en l'exemplar d'En Bonsoms, ni altres que hem vist, és la portada a dues tintes. Vegi's *Iconografía*, 29.

134 *Histoire* | de l'admirable | *Don Quixotte* | *de la Manche.* | Nouvelle Edition revûë & corrigée d'une | infinité de fautes qui s'étoient glif- | fées dans les Editions precédentes. | *Tome* ... | [Gravat.] | *A Paris,* | Chez la Veuve *Barbin,* au Palais | fur le Perron de la Sainte Chapele. | *M.DCCIV.* [31-VII

p. 128 × 77 mm. c. 107 × 56 mm. (12.º). Vol. I : 6 ff. s. n., la primera de frontispici, + 408 pp.; 11 làms. Vol. II [... Nouvelle Edition revûë & corrigée. | *Tome* ...] : 418 pp., la primera de frontispici, + 1 f. s. n. de taula; 5 làms. Vol. III : 4 ff. s. n., la primera de frontispici, + 400 pp. Vol. IV : 4 ff. s. n., la primera de frontispici, + 456 pp.; 8 làms. Vol. V : 2 ff. s. n. + 505 pp. + 3 pp. s. n.; 8 làms. Pasta antiga. Al contraplà, ex-libris, amb les inicials A S i corona reial.

Les fulles preliminars del tom primer comprenen : Frontispici, Portada, Dedicatoria «A Monseigneur Le Dauphin», Advertencia i Taula dels capítols; les del tom segón, sols la Portada; les dels següents : Portada i Taula dels capítols.

El text dels quatre primers toms, comprèn el d'En Cervantes, repartit així: el del primer i segón, contenen la primera part (pp. 1-408 i 5-418; caps. 1-27 i 28-48); el del tercer i quart, la segona (pp. 1-400 i 1-456; caps. 1-33 i 34-73). El tom cinquè, correspòn a la continuació feta per En Filleau de Saint Martin (pp. 1-505, caps. 1-32). Es la primera vegada que hem vist esmentada l'errada referent a la numeració de capítols (dos amb el núm. 30), cosa que no s'havía fet en les edicions franceses de 1696 i 1699 (núms. 121 i 128).*

La Taula de capítols del segón tom, es troba a la fi; després del text, i

* Diem les edicions franceses, perquè en la traducció alemanya de la continuació d'En Filleau de Saint Martin (Nürnberg, 1696, núm. 123), corretgiren l'errada.

en les últimes pàgines del tom cinquè, que són sense numerar, hi ha l'extracte del privilegi donat a En Claudi Barbin, amb data de 3 de juliol de 1676, per a poder imprimir «l'Histoire de l'admirable Don Quixotte de la Manche» per a quinze anys, i després, un altre privilegi, a favor del mateix, per a sis anys, donat a París, el 28 de desembre de 1694; aquests privilegis es refereixen a l'obra d'En Cervantes, però n'hi ha un altre, encara, a favor del mateix Barbin i datat el 10 de desembre de 1694, per a «imprimer le cinquieme tome de l'Histoire de ... Don Quichotte, ce pendant le temps de (hi ha un espai en blanc) annes consecutives...».

El nombre de pàgines de cada tom, és igual al de l'edició d'En Mortier, impresa a Amsterdam quatre anys abans (núm. 131).

Ja hem vist com en la d'En Mortier hi manca el tom cinquè, perquè no hem volgut completar, com En Rius va fer (I, 478), una edició amb toms impresos anys anteriors.

El gravat que figura en la portada, és una esfera, la tan coneguda marca dels Elzevirs.

Amb tot i dir-se «nouvelle edition, revûë & corrigée d'une infinité de fautes qui s'étoient glissées dans les editions precédentes», té raó En Rius, a l'escriure (I, 479) que no es veu l'esmentada correcció i sols es troba l'ortografía un xic modernitzada.

Hi ha exemplar d'aquesta edició, en la Biblioteca Nacional (Madrid). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 254.

135 Nouvelles | avantures | de l'admirable | Don Quichotte | de la Manche, | composées | Par le Licencié Alonso Fernandez | de Avellaneda : | Et traduites de l'Efpagnol en François, | pour la premiere fois. | Tome ... | [Floró.] | A Paris, | Chez la Veuve de Claude Barbin, | au Palais, fur le fecond Perron | de la Sainte Chapelle. | M.DCCIV. | Avec privilege du Roy. [31-11

p. 159 × 90 mm. c. 129 × 59 mm. (12.º, repartit en un plec de 8 i un de 4). Vol. I : 8 ff. s. n. + 447 pp. La següent en blanc s. n.; 8 làms. Vol. II : 4 ff. s. n. + 509 pp. + 6 pp. s. n.; 8 làms. gravades per N'A. Clouzier. Pasta de l'època, amb daurats als plans; contracantells i talls daurats.

Els preliminars del tom primer comprenen : Portada, Pròleg del traductor, Taula de capítols, Llista de les errades i Aprovació signada per En Fontenelle (París, 25 d'octubre de 1702); els del tom segón : Portada, Taula de capítols i Llista de les errades.

El text del tom primer (pp. 1-447), va repartit en tres llibres (caps. 1-11, 12-18, 19-34), i el del segón (pp. 1-509), en altres tres (caps. 35-42, 43-52 i 53-70).

A la fi del volum segón, s'hi troba el privilegi a En Gabriel Martin per a imprimir les «Nouvelles Avantures de Don Quichotte ... composées par le Licencié Alonso Fernandez de Avellaneda» per a vuit anys, amb data de 29 d'octubre de 1702; a continuació, el traspàs d'En Martin a favor de M. le S[age] «auteur de cette traduction» (10 novembre 1702); cessió del nou propietari a favor de Mad. Barbin (11 desembre de 1702); nota del Registre d'impressors (24 novembre de 1703), i «Catalogue des libres nouveaux qui se trouvent dans la Boutique de la Veuve Barbin». En aquest «Catalogue» hi figura : «*Les nouvelles avantures de Don Quichotte de la Manche,* d'Avellaneda. Traduction nouvelle, in douze, 2. vols. — 4 l. 10 s.»

Com es llegeix en la portada, és la primera edició francesa del Quixot d'En Fernández de Avellaneda.

El prefaci del traductor, és un excessiu elogi d'aquesta obra i una censura de la d'En Cervantes. Segons ell, el Quixot no hauría passat de la primera part, a no haver-se sentit esperonat a acabar l'obra el seu autor, davant de la continuació del de Tordesillas.[1] Després, comenta el que es trobin pocs exemplars del llibre d'En Fernández de Avellaneda, explicant la llegenda de que els partidaris d'En Cervantes cremaren tots els que pogueren haver.[2] Que Cervantes tenía començada la continuació del *Quixot*, es demostra recordant que fins el cap. 59 no fa menció del seu enemic, i des d'aquell instant, a cada moment que pot, en parla; referent als pocs exemplars que corríen, cal dir que no podíen esser abundosos al cap de noranta anys de haver-se imprès la única edició que havía aparegut.

En Lesage, que fou el traductor del llibre d'En Fernández de Avellaneda, no féu obra recomanable, i en la traducció, ha sofert el text tal variació, que si el seu autor resucités no el coneixería. L'autor francès, tenint al davant l'original castellà, féu una obra nova, aprofitant-se en certs passatges de l'original, però, en els més, alterant-lo, suprimint frases i afegint historietes per a donar més amenitat al llibre.

Un estudi comparatiu del llibre d'En Fernández de Avellaneda amb la pseudo-traducció d'En Lesage ompliría moltes pàgines, i per a donar una breu

1. «Voici un autre Don Quichotte que celui de Cervantes : & afin qu'on ne les confonde pas, il faut savoir qu'en 1605, Michel de Cervantes fit imprimer la premiere partie du sien, laquelle eut un grand succés; & comme il negligeoit d'en donner la continuation, un Auteur Arragonois, appellé Alonso Fernandez de Avellaneda, en fit paroistre une en 1614 qui ne fut pas mal reçuë. Elle estoit intitulée, *Seconde Partie de l'Histoire de Don Quichotte de la Manche;* ... Cervantes chagrin, & jaloux de ce qu'un autre Auteur avoit travaillé sur son sujet, continua son ouvrage, qu'il sembloit avoir abandonné; & mit au jour la seconde Partie de son Don Quichotte...»

2. «Je suis surpris que les exemplaires de Don Quichotte de ce dernier Auteur soient si rares en Espagne. Il y a des gens qui disent que les Partisans de Cervantes en ont brûlé la plus grand partie.»

idea del treball de l'escriptor francès, hi haurà prou amb dir que el Quixot, imprès a Tarragona en 1614, comprèn 36 capítols, mentre el de París en té 70.* Del llibre d'En Fernández de Avellaneda, en una centuria, solament se'n féu una edició en sa llengua original; en canvi, la traducció d'En Lesage, a l'any següent, es traduí a l'anglès, i en 1706, a l'holandès.

136 *Nouvelles* | de | *Michel* | de | *Cervantes.* | Auteur de l'Hiſtoire | *de Don Quichotte.* | Traduction nouvelle. | Enrichie de Figures en taille-douce. | [Monograma de l'editor.] | *A Amsterdam,* | Chez Marc Antoine. | *M. D. CCV.* [32-III

p. 148 × 78 mm. c. 113 × 54 mm. (12.º). 7 ff. s. n., la primera de frontispici, + 508 pp. + 2 ff. s. n. de catàleg; 7 làms., les sis últimes, incloses en la numeració. Relligadura en xagrí marroquinat blau, amb cantells, contracantells i talls daurats (Cape). Als plans i al dors, les inicials P V L entrellaçades, amb una corona de marquès al damunt.

Les fulles preliminars comprenen : Frontispici, Portada, Advertencia del traductor i Taula.

El text correspòn, no a les dotze novel·les d'En Cervantes, sinó a set, que són les següents : *L'Amant Liberal*, p. 1-91; *L'Egyptienne*, p. 95 (per errada 59) 214; *La Force du Sang*, p. 217-250; *L'Espagnolle Angloise*, p. 253-314; *Les deux amantes*, 317-376; *Le jaloux d'Estremadure*, p. 379-440, i *Cornelie*, p. 443-508.

En l'«Avertissement», ens diu el traductor que, trobant antiquada la traducció que de les novel·les d'En Cervantes feren En Rosset i En D'Audiguier, ha cregut que fóra ben rebuda del públic una nova traducció, en la que s'hi incluissin «celles qui sont les plus serieuses»; en defensa de la seva versió, diu que si algú la titlla de lliure, serà per haver volgut facilitar als llegidors la comprensió del temperament d'En Cervantes. En les breus notes biogràfiques que dóna referent a En Cervantes, que semblen copiades de les que es llegeixen en l'edició anglesa del *Don Quijote* (Londres, 1700, núm. 130), es diu que «il avoit été Secretaire, du Duc d'Albe...», i altres coses per l'estil.

Qui fou l'autor d'aquesta nova versió? Segons uns, N'Hessein; altres creuen que En Cotolendi, i també s'ha atribuït a En Saint Martin de Chassonville. Tant si és l'un com l'altre, la traducció deixa molt que desitjar, i per això no calía abandonar el treball d'En Rosset, traduint de nou *La belle Egyptienne, L'Amant Liberal, La force du sang* i *Le jaloux d'Estramadure*, ni el d'En D'Audiguier en *L'espagnole angloise, Les deux pucelles* i *La Cornelie* (núm. 51).

* Vegi's, referent al Quixot d'En Fernández de Avellaneda, traduït per En Lesage, l'important estudi d'En Wolf, *Avellanedas «Don Quijote», sein Verhältnis zu Cervantes und seine Bearbeitung durch Lesage* (Giessen, 1907).

Hi ha exemplar d'aquesta edició, en el British Museum (Londres, 12491. aa. 14.).

137 Nouvelles | *Avantures* | de l'admirable | *Don Quichotte* | de la Manche, | *composées* | Par le Licencié Alonso Fernan- | dez de Avellaneda : | Et traduites de l'Efpagnol en François, | pour la premiere fois. | *Tome* ···. | [Floró.] | A Amsterdam, | Aux dépens d'Estienne Roger, Marchand | Libraire, chez qui l'on trouve un Afforti- | ment général de toute forte de | Mufique. 1705. [38 - IV

p. 130 × 77 mm. c. 108 × 54 mm. (18.º, repartit en un plec de 12 i un de 6). Vol. I : 8 ff. s. n., la primera de frontispici, + 465 pp., la següent en blanc s. n.; 8 làms. Vol. II : 6 ff. s. n., la primera de frontispici, + 528 pp. + 10 ff. s. n. de catàleg; 8 làms. Al peu de la portada, escrit a mà: «D. Schütte». Al contraplà, ex-libris de J. Givanel. Pasta de l'època.

Els preliminars del tom primer comprenen : Frontispici, Portada, Prefaci del traductor i Taula de capítols; els del segón : Frontispici, Portada i Taula de capítols.

El text del primer tom, comprèn els 34 capítols (pp. 1-465), o siguin els tres primers llibres; el del segón (pp. 1-528), els 36 següents, corresponents als llibres quatrè, cinquè i sisè.

Aquesta edició segueix el text de la primera traducció de 1704 (núm. 135). Les làmines que acompanyen el text, són copies de les fetes per En Clauzier per a la primera edició.

138 A | Continuation | Of the Comical | History | Of the moft Ingenious Knight, | Don Quixote | De la Mancha. | By the Licentiate | Alonzo Fernandez de Avellaneda. | Being a Third Volume; | Never before Printed in Englifh. | Illuftrated with feveral curious Copper Cuts. | Tanflated by Captain John Stevens. | London : | Printed for Jeffery Wale, at the Angel in | St. Paul's Church-yard; and John Senex, | next the Fleece Tavern in Cornhild. 1705. [31 - V

p. 192 × 119 mm. c. 159 × 82 mm. (8.º). 8. ff. s. n.; + 437 pp. + 3 pp. s. n.; 13 làms., la primera, de frontispici, gravada per J. Simon. Relligadura en pasta antiga, amb llom decorat.

Els preliminars d'aquest tom comprenen : Frontispici, Portada, Dedicatoria a Sir Tho. Hanmer, Prefaci, Taula i Llista d'obres en venda en la llibrería de John Senex.

El text, comprèn les pp. 1-374, i va repartit, com l'original francès, en sis llibres (caps. 11, 7, 15, 8, 10 i 18); en les tres últimes pàgines, que van sense numerar, s'hi troba una altra llista de llibres.

La present edició és la primera traducció anglesa del Quixot d'En Fernández de Avellaneda, feta tenint a la vista, no l'original castellà, sinó l'arranjament que publicà En Lesage en 1704 (núm. 135). Es igual, en format i tipu de lletra, a l'edició anglesa de 1700 (núm. 129).

En Rius diu (II, 473) que «hay las mismas láminas de la edición francesa»; a quina es refereix? Haguera degut precisar; perquè edicions franceses del Quixot d'En Fernández de Avellaneda ne coneixem dues, la de París, 1704 (núm. 135), i la d'Amsterdam, 1705 (núm. 137); les làmines d'aquesta última edició són copia més o menys directa de l'anterior, i foren les de l'edició d'Amsterdam les que serviren al nou dibuixant per a fer el seu treball.

Qui compari l'índex de capítols de l'edició francesa amb aquesta, trobarà que la present en té 69; essent així que la que li serví d'original consta de 70, degut a que el traductor anglès reuní els caps. 21 i 22 del llibre tercer («Histoire des deux Hermites» i «Fin de l'histoire des deux Hermites. Gran colère de Don Quichotte») en el cap. 3 del llibre tercer («The conclusion of the Story of the two Hermits. Don Quixote in a great Rage»).

139 *Vida,* | y Hechos del Ingenioso | Cavallero | *Don Qvixote de la Mancha.* | Parte ... | *Compvesta por Migvel* | de Cervantes Saavedra. | *Nveva Ediccion,* | *corregida, e ilustrada* | con treinta y quatro laminas muy donoſas, y | apropiadas à la materia. | *Dedicado* | *al Ilustrissimo Señor Don Diego* | de la Serna y Cantoral, Cavallero Comendador | del Orden de Calatrava, &c. | *Con Licencia.* | *En Madrid* : Por Antonio Gonçalez de Reyes. | Año de 1706. [Portada orlada.] [32 - VI

p. 203 × 146 mm. c. 181 × 119 mm. (8.º). Vol. I : 7 ff. s. n. + 352 pp. (les pp. 1-349 a 2 cols.) + 2 ff. s. n. de taula. Vol. II [*Vida, y Hechos* | del Ingenioso Cavallero | *Don Quixote* | de la Mancha. | *Compuesta* | por Miguel de Cervantes Saavedra. | *Parte II.* | *Nveva Ediccion,* | corregida, y iluſtrada con treinta | y quatro Laminas muy dono- | ſas, y apropiadas à la | materia. | ...]: 1 f. s. n. + 370 pp. a 2 cols. + 2 ff. s. n. de taula. Relligadura en pell de Llevant, amb filets als cantells; contracantells i talls daurats (David).

Les fulles preliminars del primer tom comprenen : Portada, Dedicatoria d'En Francisco Laso a D. Diego de la Serna i Cantoral, Llicencia a En Francisco Laso firmada per En Bernardo de Solis (Madrid, 8 d'octubre 1705) «para poder imprimir unos libros intitulados *Vida y hechos de Don Quixote de la Mancha,* en dos tomos», Llista de les errades corresponents als dos toms feta per En Benito de Río y Cordido, «Corrector general por su Majestad» (21 de maig 1706), Tassa, amb data de 29 de maig de 1706, i Pròleg de la primera part; les del tom segón, solament la Portada.

Cada tom comprèn una part (caps. 52 i 74), i el text va a dues columnes. A la fi dels volums s'hi troba la Taula de capítols.

En Rius (I, 29) escriu, amb molta raó : «Sigue esta edición a la de Madrid de 1674* con las mismas láminas, ya algo borrosas y con igual supresión de ambas dedicatorias de Cervantes y del prólogo de la parte segunda; además hubo tal descuido en la corrección del texto, que muchos pasajes fueron lastimosamente viciados y numerosas erratas se introdujeron.»

N'hi ha exemplar en la Biblioteca Nacional (Madrid). Vegi's la portada en la *Iconografía*, 30.

140 The | History | Of the moft Ingenious Knight | Don Quixote | de la Mancha. | Written in Spanish | By Michael de Cervantes Saavedra. | Formerly made Englisfh by Thomas Shelton; | now Revis'd, Corrected, and partly new Tran- | flated from the Original. | By Capt. John Stevens. | This Second Edition farther Revis'd and Amended. | Illuftrated with 33 Copper Plates curioufly Engra- | ved from the Bruffels Edition. | In Two Volumes. | London: | Printed for R. Chifwell, S. and J. Sprint, R. Battersby, | S. Smith, and B. Walford, M. Wotton, and G. Con- | yers. 1706. [31 - V

p. 191 + 119 mm. c. 158 × 89 mm. (8.º). Vol. I : 10 ff. s. n., la primera de frontispici, + 416 pp. + 2 ff. s. n. de taula; 16 làms. Vol. II [Edition. | Vol. II | ....] : 2 ff. s. n., la primera de frontispici, + 434 pp. + 3 ff. s. n. de taula; 16 làms. Els frontispicis, gravats per M. van der Gucht. Relligadura en pasta antiga, fent jòc, com vols. I i II, amb el núm. 129.

Els preliminars del tom primer comprenen : Portada, Dedicatoria a T. Hanmer, Pròleg del traductor i Advertencia; i els del segón, solament la Portada.

Cada tom correspòn a una part del Quixot (pp. 1-416, cap. 52, la primera part, i pp. 1-434, caps. 74, la segona). A la fi de cada un, en les pàgines sense numerar que es troben després del text, hi ha la Taula dels capítols.

Qui compari el nombre de pàgines de cada tom, i vegi el corresponent a l'edició de Londres de 1700 (núm. 129), pensarà, no sense motiu, que la que ara descrivim és igual a la primera de la traducció d'En Stevens; però ha de dir-se que, compulsats un i altre text, l'últim resulta més corretgit, com ja féu notar En Rius (I, 616):

Edició Stevens de 1700 (núm. 129)	Edició Stevens de 1706
I, 1r, p. 5. ... he bethought himself, that now he wanted nothing but a Lady on whom he might bestow his affection; for a Knight Errant without a mistress, is like a Tree without Leaves and Fruit, or a Body without a Soul : And therefore he us'd to say to himself. If for a punishment of my Sins, or by good Fortune, Y should met ...	I, 1r, p. 5. ... hethough the now wanted nothing but a Lady on whom he might bestow his affection; in as much as a Knight Errant without a mistress, was like a Tree withoud Leaves and Fruit, or rather like a Body without a Soul. Fir this Reason he us'd to say to himself. If for a punishment of my sins, or by good Fortune. Y should meet ...

* Impresa per N'Andrés García de la Iglesia. Vegi's el núm. 106.

Les làmines són les mateixes que figuraren en l'esmentada edició de 1700.

Ni en la Biblioteca Nacional (Madrid), ni en la Bibliothèque Nationale (París) hi ha exemplar d'aquesta edició, i sí en el British Museum (Londres, 12490. c. 7). La portada ha estat publicada en la *Iconografia*, 404.

141 *Histoire* | de l'admirable | *Don Quixotte* | de la Manche. | Revuë, corrigée, & augmentée de quantité de | Figures. | *Tome* ···. | [Floró.] | *A Bruxelles,* | Chez Guillaume Fricx, Impri- | meur, ruë Bergh-ſtraet, aux quatre | Evangeliſtes. 1706. | *Avec privilege du Roi.* [31-11

p. 157 × 93 mm. c. 132 × 70 mm. (12.º). Vol. I : 11 ff. s. n. + 648 pp. + 1 f. s. n.; 26 làms., la primera de frontispici. Vol. II : 4 ff. s. n. + 708 pp. + 1 f. s. n.; 25 làms., la primera de frontispici, gravades per Harrewyn. Relligadura antiga en pell vermella, amb llom decorat, filets als plans i talls daurats (Derome).

Els preliminars del volum primer, són : Frontispici, Portada, Dedicatoria «A Monseigneur Le Dauphin», un «Avertissement» del traductor, una Dedicatoria d'En G. F. : «A tres-haut, tres-preux | et | tres-renommé seigneur | Don Quixotte | de la Manche | chevalier de la Triste Figure | et des Lions, | Gouverneur de l'Argamesille | et | proto-restaurateur | de la Chevalerie errante & | Salut, Honneur, Gloire & Triomphe», segueix una composició poètica, endressada per l'editor al lector, i Taula de capítols; els del segón, comprenen: Frontispici, Portada i Taula de capítols.

El text del tom primer (pp. 1-648), conté 67 capítols (l'últim porta el núm. 66, però s'ha d'advertir que hi ha dos capítols amb el núm. 48); el del segón (pp. 1-708), comprèn 86 capítols (l'últim té, per errada, el núm. 85, però és que n'hi ha dos amb el núm. 47), sumant un total de 153 capítols, que corresponen al text d'En Cervantes i al de la continuació feta per En Filleau de Saint Martin, del modo següent : en el tom primer, hi ha tota la primera part (48 capítols) i els 19 primers de la segona; en el tom següent, l'acabament de la segona part (54 capítols) i l'esmentada continuació (32 capítols).

En la fulla última de cada volum, es troba una taula amb les errades a corretgir, i al verso de la corresponent al tom segón, hi ha el privilegi donat a favor d'En Guillem Fricx, per a nou anys, amb data del 13 d'abril de 1703.

En Rius (I, 480) diu, erradament, que són 63 els capítols que en el tom segón corresponen al text d'En Cervantes.

Les làmines i els frontispicis que adornen aquesta edició, són uns apreciables aiguaforts de Harrewyn, ben dibuixats, i amb coneixement del què deu esser el treball a punta seca i l'ús dels àcids. En Pellicer, en el seu esmentat estudi referent a les il·lustracions del *Don Quijote,* diu que són interessants i d'«hábil dibujo». Aquesta edició es recomana, a més, no solament pels dibuixos d'En

Harrewyn, sinó perquè en tot ella domina una esmerada cura en la impressió, i per la bona qualitat del paper.

El text del *Don Quijote* segueix la traducció feta per En Filleau de Saint Martin, i ni caldría citar el nom del traductor, per quan hem vist que les característiques de les edicions franceses que segueixen la dita traducció, són, en els preliminars, la manca de les Dedicatories i Pròlegs d'ambdúes parts i els Versos de la primera, i en el text, el tenir 48 i 73 capítols respectivament. En quant a afegits, són els principals la Dedicatoria «A Monseigneur Le Dauphin» i l'«Avertissement» del traductor. En aquesta edició hi trobem, per primera vegada, una pesada i ridícola dedicatoria endreçada a D. Quixot i firmada per G. F.; inicials que corresponen a les de l'impressor.

Ni en la Biblioteca Nacional (Madrid), British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París), hi ha exemplar d'aquesta edició. La portada ha estat publicada en la *Iconografía*, 255.

142 Nieuwe | Avantuuren | Van den Vroomen en Wijzen | Don Quichot | de la | Mancha, | Oorfpronkelijk in de Spaanfche Taal befchreeven | Door | Alonso Fern. de Avellaneda, | En nu om derzelver geestigheid voor de eerfte maal | in't Neederduits gebracht. | Verçiert met Kopere Platen. | [Floró.] | Tot Utrecht, | By Willem Broedelet, | Bockverkooper. 1706. [34-VI

p. 160 X 105 mm. c. 130 X 73 mm. (8.º). 8 ff. s. n., la primera de frontispici, + 687 pp., la següent en blanc s. n.; falten les pp. 317-320, i segurament 1 làm.; 15 làms. Relligadura en pergamí antic, molt estropellada.

Els preliminars d'aquest tom comprenen : Frontispici, Portada, Pròleg i Taula de capítols.

El text (pp. 1-687) va dividit en dos llibres (pp. 1-316, cap. 1-34 i pp. 323-687, cap. 1-36), seguint l'edició francesa d'En Lesage de 1704 (núm. 135).

Hem vist que el llibre primer acaba en la pàg. 316, i el segón comença en la 323; aquestes sis pàgines, que van sense numerar, comprenen una fulla en blanc, probablement el frontispici del llibre segón, seguint després la portadella, que diu : «Tweede deel | van de | nieuwe avanturen | Van den Vroomen en Wijzem | Don Quichot | de la | Mancha.» Diem probablement, perquè l'autor d'aquestes notes posseeix un exemplar de la mateixa edició en el que s'hi troba la primera fulla en blanc (pp. 317 i 318), però, la que creiem devía anar en el frontispici, ha estat tallada, i enganxada en son lloc una altra de diferent paper.

En Rius (II, 473), escriu : «Esta traducción holandesa lleva también las estampas de la francesa», i com dit bibliògraf no coneixía la segona edició de l'arranjament d'En Lesage (Amsterdam, 1705, núm. 137), creu que les làmines

són de la primera edició (núm. 135), i això no és cert; el dibuixant que féu les làmines de l'edició holandesa, les copià de les d'Amsterdam i no de les de París.

Es la primera edició holandesa del Quixot d'En Fernández de Avellaneda.

El pròleg que es llegeix en els preliminars, és el que féu En Lesage per a son arranjament.

143 Den Verſtandigen Vromen | Ridder, | Don Quichot | de la Mancha. | Geſchreeven door | Miguel de Cervantes | Savedra. | En uit de Spaanſche in onze Nederlandſche Tale overgezet | Door L. V. B. | Verciert met 25. kopere Figuuren. | De zesde Druk. | Op nieuws overzien, en van veele misſtellingen | gezuiverd door | G. V. B. | En verrykt met een naauwkeurig Register. | [Floró.] | t'Amsterdam, | By Jan Graal, op de Voorburgwal, by de Nieuwe-Kerk, | en Jan en Willem van Heekeren, op de Haarlem- | mer-dyk, over de Eenhoorn-ſluis, Boekverkopers. 1707. [33 - VII

p. 165 × 97 mm. c. 132 × 79 mm. (8.º). Primera part : 412 pp., la primera de frontispici; 13 làms.; a la plana 197, d'aquesta primera part, està posada la làmina pertanyent a la mateixa plana de la segona. Segona part [Tweede Deel | van den | Vromen Verſtandigen Ridder, | Don Quichot | de la Mancha. | Beſchreeven door | Miguel de Cervantes | Saavedra. | En uit de Spaanſche in onze Nederlandſche Tale overgezet | Door L. V. B. | De zesde Druk | ...] : 1 f. s. n. + 426 pp. + 15 ff. s. n.; 11 làms. El frontispici, és dibuixat i gravat per L. Scherm. Relligadura en pell de Llevant vermella, amb filets als plans i cantells; contracantells i talls daurats (Montserrat).

Els preliminars del tom primer comprenen : Frontispici, Portada, Advercia del traductor i dues composicions poètiques : «'t Geslacht van Don Quixot, In't Gebergt van Serre Morena, in de Rots door hem zelfs gegraveert, namaals in't Arabisch, maar un in't Duitsch overgezet» per En S. V. H., i una altra, intitulada «Op de Roem beruchte Daden van dapperen Ridder Don Quichot de la Mancha» (pp. 1-8); els del tom segón, solament la Portada (1 f. s. n.)

El text del volum primer, comprèn 49 capítols (pp. 9-412), i 73 el del segón (pp. 1-426). A la fi d'aquest, s'hi troba la taula de capítols corresponent a les dues parts, i un índex alfabètic de noms, igual que en l'edició d'Amsterdam, 1699 (núm. 127), que és la que ha servit de model, copiant-la ratlla per ratlla.

Les làmines, són les mateixes que les de l'esmentada edició holandesa.

N'hi ha exemplar en la Biblioteca Nacional (Madrid), British Museum (Londres, Cerv. 118.) i Bibliothèque Nationale (París, Y², 21904-21905). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografia*, 567.

144 Nouvelles | traduites | de l'espagnol, | de | Miguel de Cervantes. | Rinconet & Cortadille, | Le Jalovx d'Estremadvre, | La Belle Egyptienne. | [Floró.] | A

Paris. | Chez Michel Clousier, Quay | Malaquais, à la Charité. | M.DCCVII. | Avec Privilege du Roy. [30-VIII

p. 163 × 97 mm. c. 124 × 63 mm. (8.º). 2 ff. s. n. + 356 pp. + 1 f. s. n. Pasta antiga.

Les dues fulles preliminars, sense numerar, comprenen: Portada i Aprovació signada per En Danchet (París, 20 de gener de 1707), i Advertencia.

El text va de la pàg. 1 a la 356, distribuït de la següent manera: *Rinconet & Cortadille*, p. 1-105; *Le jaloux d'Estremadure*, p. 107-204; i *La petite Egyptienne*, p. 205-356.

Començant en la pàg. 356, i seguint en la última fulla del tom, que és sense numerar, s'hi llegeix: el privilegi del rei a favor d'En P. H. per a sis anys (Versalles, 6 febrer 1764), cessió dels drets a M. Aubonini, i nota del registre de llibreters (5 març 1797).

L'exemplar d'En Bonsoms degué esser propietat d'un aficionat a corretgir el text, perquè s'hi troben notes marginals; com, per exemple, en la pàg. 1, en el passatge «Dans une Hôtellerie, qui est...», on es llegeix escrit a mà: «Dans l'Hôtellerie de Molinillos, petit bourg situe à l'extremité...»

Les inicials del privilegi semblen assenyalar a En P. Hessein com autor d'aquesta versió francesa, i ja hem dit (p. 159) que a ell s'atribuí també l'edició d'Amsterdam de 1705 (núm. 136). Però, compulsat el text de *Le jaloux d'Extremadura* i *La petite Egyptienne* d'una i altra edició, presenten notables diferencies:

Amsterdam, 1705 (núm. 136)	París, 1707
p. 59. Començament de *L'Egyptienne*: «Une Egyptienne de celles qui ont fait leur tems, éleva une petite fille en qualité de Niéce & l'appella Pretiosa ...»	p. 205. Començament de *La petite Egyptienne*: «Il semble que les Egyptiens & les Egyptiennes ne vienennt au monde que pour etre larrons; ils naissent de peres & meres larrons, ils sont elevez avec des larrons ... Une entr'autres de cette Nation vieille Egyptienne, maîtresse passée en la sciencie de Cacus, & qui auroit pû être honoraire dans le Corps, éleva une jeune enfant sous le nom de sa petite fille, a qui elle donna le nom de Précieuse ...»
p. 379. Començament de *Le jaloux d'Estremadure*: «Il n'y a pas long-temps qu'il sortit de la Province d'Estremadure un homme d'une famille assez distinguée ...»	p. 107. Començament de *Le jaloux d'Extremadure*: «Il n'y a pas long-temps qu'un Gentilhomme de bonne maison sortit d'un lieu de l'Extrema dure ...»

Queda, doncs, demostrat que la traducció de les novel·les, impresa a Amsterdam en 1705, no és d'En Hessein; serà d'En Cotolendi o d'En Martin de Chasonville? Ja ho veurem més endavant.

Hi ha exemplar d'aquesta edició, en el British Museum (Londres, Cerv. 385.) i Bibliothèque Nationale (París, Y². 11067).

145 *La Force* | du | *Sang,* | ou | *Les Amours* | de | *Rodolfe* | et de | *Leocadie.* | Nouvelle historique. | [Floró.] | *A Amsterdam,* | Chez André Moetjens. | *M.DCC.VII.* [32-IV

p. 131 × 72 mm. c. 112 × 63 mm. (12.º). 45 pp., la següent en blanc s. n. A la segona plana, 1 làm. Relligadura en mitja pell, amb puntes.

Els preliminars d'aquest tom corresponen a la Portada.

El text comença en la pàg. 4, i és el mateix que es llegeix en l'edició d'Amsterdam, de 1705 (núm. 136), atribuït a En Hessien, Cotolendi i Saint Martin de Chassonville; però del primer, no pot esser, per quant en l'edició francesa que acabem de descriure, i porta les inicials P. H. en el privilegi, no hi ha *La force du Sang.* Ja demostrarem, més endavant, si és En Cotolendi o En Saint Martin de Chassonville l'autor d'aquesta traducció.

El gravat que figura en l'edició d'ara, és diferent del de la de 1705.

En els catàlegs del British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París) no hi figura aquesta edició.

146 Nouvelles | *Avantures* | de l'admirable | *Don Quichotte* | de la Manche. | Composées | *Par le Licencié Alonso Fernan* | *dez de Avellaneda:* | Et traduites de l'Efpagnol en François, | pour la premiere fois. | Nouvelle Edition revuë & corrigée. | *Tome* ···. | [Floró.] | *A Londres,* | Chez David Mortier, Libraire dans | le Strand, à l'Enfeigne d'Erafme. | *M.DCCVII.* [32-V

p. 132 × 78 mm. c. 108 × 56 mm. (12.º). T. I : 6 ff. s. n., la primera de frontispici, + 427 pp., la següent en blanc s. n.; 8 làms. T. II : 6 ff. s. n., la primera de frontispici, + 468 pp.; 7 làms. Estàn relligats en un volum. Pasta antiga.

Els preliminars del tom primer comprenen : Portada, Prefaci del traductor i Taula de capítols; i els del tom segón, solament la Portada i Taula.

El text del primer volum (pp. 1-427) correspòn als 34 primers capítols, i el del segón (pp. 1-468), als 36 restants.

Les làmines són copiades de les de l'edició d'Amsterdam, 1705 (núm. 137).

147 Neue | *Abentheuer* | Und | *Seltzame Gefchichte* | Des | Wunderbaren Ritters | *Don Quichotte* | *De La Manche,* | Gefchrieben | Von dem | *Hrn. Alonfo Fer-*

nandez de Avellaneda, | Und Anfangs aus dem Spanifchen in | Frantzoefifche/ folgends aber feiner Luftigkeit | wegen aus dem Frantzofifchen in die | Teutfche Sprache | überfetzet. | *Erster Theil.* | *Copenhagen/* | Im Verlegung Hieronymus Chriftian Paulli/ | Gedruckt mit Spieringifchen Schrifften/ 1707. [31-II

p. 162 × 95 mm. c. 136 × 74 mm. (8.º). 8 ff. s. n., la primera de frontispici, + 880 pp. Damunt d'«Erster Theil» hi ha enganxat un paperet, on es llegeix, escrit a mà : «Cestehend in lxx. Capitel». Cartronet.

Les fulles preliminars d'aquest tom, corresponen a la Portada i al Pròleg que féu En Lesage per la seva traducció francesa.

El text (pp. 1-880) està dividit com en l'original, més ben dit, com en l'arranjament francès, en 70 capítols.

Es la primera edició alemanya del llibre d'En Fernández de Avellaneda.

Com ha pogut veure el lector, la continuació del *Don Quijote,* impresa a Tarragona, en 1614, no havía estat encara reeditada en sa llengua original, amb tot i portar un segle d'existencia. En canvi, el text d'En Lesage, publicat en 1704 (núm. 135), i reimprès en 1705 (núm. 137), fou aquest mateix any traduït i publicat en llengua anglesa (núm. 138), l'any següent en l'holandesa (núm. 142), i ara a l'alemanya, sense comptar l'edició francesa impresa a Londres en 1707 (núm. 146). Segurament que si En Lesage hagués traduït fidelment el llibre d'En Fernández de Avellaneda, no hauría tingut l'èxit que va obtenir el seu arranjament.

148 *Nouvelles* | de | *Michel* | de | *Cervantes.* | Auteur de l'Hiftoire | *de Don Quichotte.* | Traduction nouvelle. | Seconde Edition | Augmentée de plufieurs Hiftoires. | *Tome* ···. | [Floró.] | *A Amsterdam,* | Chez Claude Jordan, Libraire | dans le Wyde-fteegh fur le Rockin. | *M.D. CCIX.* [32-V

p. 127 × 76 mm. c. 111 × 56 mm. (12.º). T. I : 4 ff. s. n. + 451 pp. + 5 pp. s. n. de catàleg; 5 làms. incloses en la numeració, exceptuant la primera. T. II : 456 pp.; 5 làms. incloses en la numeració. Relligats en un sol volum en pergamí de l'època. Al verso de la primera fulla de guarda la «Table des pieces contenües en ce livre», manuscrita, en lletra del s. XVIII.

Les fulles preliminars del tom primer comprenen : Portada, Advertencia del traductor i Taula; les del tom segón, solament la Portada.

L'ordre de les novel·les és el següent : Tom primer : *L'Illustre fregonne,* p. 1-97; *L'Histoire de Ruis Dias,* p. 98-152; *L'Amant liberal,* p. 155-262; *L'Egyptienne,* p. 265-408; *La force du sang,* p. 411-451. Tom segón : *Le mariage trompeur,* p. 7-41; *Entretiens de Scipion et de Bergance,* p. 42-146; *L'Espagnolle Angloise,*

p. 149-223; *Les deux amantes*, p. 224-298; *Le jaloux d'Estramadure*, p. 301-375, i *Cornelie*, p. 376-456.

El pròleg i el text de *L'Amant liberal, L'Egyptienne, La force du sang, L'Espagnolle Angloise, Les deux amantes, Le jaloux d'Extremadure* i *Cornelie* és el mateix que el de l'edició de 1705, impresa a Amsterdam (núm. 136), però en aquesta edició s'hi han afegit unes quantes novel·les més, com ja es diu en la portada, les quals són : *L'illustre fregonne, Le mariage trompeur,* els *Entretiens de Scipion et de Bergance* d'En Cervantes, i *L'histoire de Ruis Dias* d'En Bellan (?).

En Rius (I, 897) escriu que va «adornada con las mismas estampas gravadas de nuevo» i que és «edición rara, que no he visto descrita ni mencionada por nadie». Referent a les làmines, creiem que les corresponents a les novel·les publicades l'any 1705, són les mateixes, un xic gastades, i les de les novel·les que ara surten traduïdes de nou, són noves. Hem vist esmentada aquesta edició en els catàlegs del British Museum (Londres, 244, b. 40, 41.) i Bibliothèque Nationale (París, 8.º Oo. 1153-1154).

149 L'Histoire | des | Imaginations | extravagantes | de | Monsieur Oufle, | causées | par la lecture des livres | qui traitent de la Magie, du Grimoire, des Démo- | niaques, Sorciers, Loups-garoux, Incubes, Succubes | & du Sabbat, des Fées, Ogres, Efprits Folets, Ge- | nies, Phantômes & autres Revenans, des Songes, | de la Pierre Philofophale, de l'Aftrologie Judiciaire, | des Horofcopes, Talifmans, Jours heureux & mal- | heureux, Eclypfes, Cometes & Almanachs, enfin | de toutes les fortes d'Apparitions, de Divinations, | de Sortileges, d'Enchantemens, & d'autres fuperfti- | tieufes pratiques. | Le tout enrichi de figures, | & accompagné d'un tres-grand nombre de Nottes curieufes, | qui rapportent fidellement les endroits des Livres, qui ont | caufé ces imaginations extravagantes, ou qui peuvent fervir | pour les combattre. | Tome ···. | A Paris, | Chez | Nicolas Gosselin, dans la Grande | Salle du Palais, à l'Envie. | & Charles le Clerc, Quai des | Auguftins, du côté du Pont S. Michel, | à la Toifon d'Or. | M. DCCX. | Avec Approbation & Privilege du Roy. [31-I

p. 171 × 100 mm. c. 128 × 66 mm. (12.º). Vol. I : 6 ff. s. n. + 453 pp. + 3 pp. s. n. 6; làms., la primera de frontispici. Vol. II : 3 ff. s. n. + 344 pp., falten les pàgines 1-2; 3 làms. Les làmines, gravades per Crespy. Pasta antiga.

Les fulles preliminars del primer tom comprenen : Portada, Prefaci i Taula de capítols. Les del segón solament la Portada i Taula.

En el text, el tom primer (pp. 1-453) conté 20 capítols; el segón (pp. 5-334), solament 11.

A la fi del volum primer s'hi troba una aprovació signada a París el 17 juny 1709 per En Fontenelle, el privilegi del rei (Versalles, 14 juliol 1709), nota del registre de la Germandat d'impressors i llibreters (París, 7 setembre 1709) i llista de les errades; a la fi del tom segón hi ha l'aprovació amb data de 23 juny 1709. Després de cada taula s'hi troba el següent peu d'impremta : «De l'Imprimerie de Pierre Augustin Le Mercier».

La portada dóna clara idea de la manía que persegueix al protagonista: Mr. Oufle és un home de bon passament que, aficionat a la lectura d'obres de fantasmes i sortilegis, arriba a esser un visionari, fent mil folleríes i essent explotat per molts que el volten, sense fer cas de la familia que li vol fer veure la raó.

Es tracta d'una obra clarament inspirada en la d'En Cervantes. Don Quixot es torna foll de tant llegir llibres de cavalleríes i creu cegament que tot quant llegeix és veritat; Mr. Oufle perd el seny de tant llegir llibres de tanta fantasía i tan estrafalaris com els de cavalleríes; D. Quixot surt en busca d'aventures, i cosa igual fa Mr. Oufle; a un i altre procuren treure-li semblants idees la familia i alguns amics.

Perquè es vegi com va seguint el text d'En Cervantes, copiarem unes poques ratlles del cap. I : «On ne dira point de quel pais étoit Monsieur Oufle, ni dans quelle Ville il s'étoit fait un etablissement; ni sa patrie, ni sa demeure n'ont rient qui soit de consequence pour tout ce qu'on va écrire de sa conduite...» En la taula de capítols s'hi troba un que recorda el sisè de la primera part del Quixot: el cap. II que tracta «de la Bibliothèque de Monsieur Oufle». Per tant, aquesta Historia entra en la serie d'imitacions del *Don Quijote* o en la d'obres inspirades en la novel·la d'En Cervantes.

Encara que en la portada no es llegeixi el nom de l'autor, aquest fou En Laurent Bordelon.

150 The | Life | and | Notable Adventures | of that | Renown'd Knight, | Don Quixote | De la Mancha. | Merrily Tranflated into Hudibraftick Verfe. | By Edward Ward. | Vol. ···. | London : | Printed for T. Norris at the Looking-Glafs, | and A. Bbttesbworth at the Red-Lyon | on London-Bridge; J. Harding at the | upper-end of St. Martin's-Lane; and Sold | by J. Woodward in Scalding-Alley, over- | againft Stocks-Market. M DCC XI. [31-V

p. 191 × 119 mm. c. 151 × 80 mm. (4.º). 9 ff. s. n. + 475 pp. (per errada d'impremta diu sols 75) + 2 ff. s. n.; 1 làm., gravada per M. Van der Gucht. Vol. II [... | Printed for T. Norris at the Looking-glafs, and A. | Bettefworth at the Red Lyon on London-Bridge; | J. Harding at the upper end of St. Martin's Lane; | J. Woodward in Scalding-Alley, over-againft Stocks- | Market; E. Curl at the Dial, and R. Gofiind at the | Mitre in Fleetftreet, MDCCXII. Price 5 s. | Where may be had the Firft Volume.] : 3 ff. s. n. + 477 pp. + 3 pp. s. n. Pasta antiga. Al contraplà, ex-libris amb escut de : «Ingham Foster», i la divisa : INVIDIAM VIRTUTE VINCAM.

Els preliminars del primer tom comprenen : Portada, Dedicatoria de l'autor a En John Cass, Pròleg d'En Ward, Versos en elogi de l'autor i de l'obra fets per En W. King, J. Browne, W. Pittis i Taula dels capítols; els del tom segón : Portada, Dedicatoria i Taula.

El text (pp. 1-475* i 1-477) va repartit en 39 cants (1-24 en el tom primer i 25-39 en el segón).

Més que el *Don Quijote* d'En Cervantes posat en vers, és un arranjament del llibre cervantí. El text conté l'argument dels 37 primers capítols en versos «hudibràstics», com diu En Ward en la portada. En Rius (II, 475) escriu que l'autor va fer molt bé no continuant l'obra, però nosaltres no som d'aquest parer, i lamentem no l'hagués acabada, amb tot i no satisfer-nos aquestes obres simbòliques, fantasioses i extravagants que enfarfeguen la bibliografía cervantina.

Hi ha exemplar en la Biblioteca Nacional (Madrid), i tres en el British Museum (Londres, 1078, h. 8., Cerv. 249. i G. 18961,62.).

151 Le | Curieux | Impertinent, | Comedie en vers. | Par M. Nericault Destouches. | Le prix eſt de vingt ſols. | [Floró.] | A Paris, | Chez Pierre Ribou, Quay des | Auguſtins, à la Deſcente du Pont-Neuf, | à l'Image ſaint Loüis. | M. DCC. XI. | Avec Approbation, & Privilege du Roy. [33-VII

p. 148 × 90 mm. c. 127 × 68 mm. (6.º). 6 ff. s. n. + 95 pp., la següent en blanc s. n., relligat amb les comedies : *Les Festes du Cours* (París, 1714) i *Le Medisant*, també de Monsieur Nericault Destouches (París, 1715). A la portada, un nom de posseïdor molt borrat : «...ntin, 1778 chanoine Reg.». Més amunt : «Martellet». Relligadura en tela blanca amb teixells vermells.

Les fulles preliminars comprenen : Portada, Dedicatoria de l'autor al Marquès de Puyzieulx, Aprovació signada per En Danchet (París, 4 desembre 1710), Privilegi del rei, i en nom d'aquest donat per En De Lamet, a favor d'En Destouches per a cinc anys (Versalles, 6 desembre 1710) Nota del registre pel síndic Delaunay el 7 de desembre del mateix any, en els llibres de la Germandat d'impressors i llibreters, traspàs del Privilegi a favor d'En Rivou, i Repartiment.

El text va repartit en 5 actes, que tenen, respectivament, 9, 10, 9, 8 i 6 escenes.

Pels noms dels personatges de l'obra (Gerarte, Julia, Leandre, Crispín, etc.) ningú diría que es tracta de *El curioso impertinente*, però la idea que s'hi desenrotlla és la mateixa que la de la novel·la inclosa en el Quixot, si bé

* Les últimes pàgines porten la numeració 72-75, i dóna la coincidencia que el cant quart acaba en la pàg. 73, i el quint comença en la 77, mancant-hi una fulla, que deu esser blanca (pp. 75-76).

els personatges són canviats, és a dir, no es tracta d'un marit impertinent, sinó d'un promès. En Rius (II, 690) opina, amb raó al nostre entendre, que influí en aquesta modificació el judici del capellà del Quixot sobres la novel·la.*

Diu l'esmentat bibliògraf que l'obra té 130 pp., i l'exemplar d'En Bonsoms consta de 95 numerades, a més de les preliminars (6 ff. s. n.), i a la fi, una pàgina en blanc; no és que es tracti d'una nova edició, sinó que aquell bibliògraf es confongué amb el nombre de pàgines de la comedia *Le Medisant*, del mateix autor, que està relligada en aquest exemplar juntament amb *Le curieux impertinent*.

152 Histoire | de l'admirable | Don Quichotte | de la Manche, | Traduite de l'Efpagnol de Michel de | Cervantes. | Nouvelle Edition. | Reveuë, corrigée & augmentée. | Tome ···. | [Floró.] | A Paris, | Par la Compagnie des Libraires. | M. DCC. XIII. | Avec privilege dv Roy. [33-III

p. 158 × 88 mm. c. 123 × 60 mm. (8.º). Vol. I : 8 ff. s. n. + 440 pp. 12 làms., la primera de frontispici. Vol. II : 4 ff. s. n., la primera de frontispici, + 432 pp. 5 làms. Vol. IV : 6 ff. s. n., la primera de frontispici, + 532 pp.; 8 làms. Falten els volums III, V i VI. Mig xagrí vermell com els núms. 153 i 154.

Els preliminars del volum primer comprenen : Frontispici, Portada, Dedicatoria «A Monseigneur le Dauphin», un «Avertissement du Traducteur» i Taula dels capítols; els del segón i quart : Frontispici, Portada i Taula.

El text del tom primer (pp. 1-440) comprèn els caps. 1-27 de la primera part, repartits en tres llibres (caps. 1-8, 9-13 i 14-27); el del tom segón (pp. 1-432), els caps. 28-48, ço és, l'acabament de la primera part; el tom quart (pp. 1-532) conté els caps. 33-73 de la segona part.

Els florons de les portades dels toms primer i quart, són iguals. Per la dedicatoria al Delfí, i pel nombre de capítols de la primera i segona part, ja haurà conegut el lector que el text segueix la traducció d'En Filleau de Saint Martin.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid). El British Museum (Londres, Cerv. 126.; Cerv. 127.) en posseeix dues d'aquest any, però com en el *Catalogue* no porta el nom de l'editor, no sabem si corresponen a la que hem descrit, o bé a les dues que segueixen o alguna altra.

* *Don Quijote*, part I, cap. 35. — «... no me puedo persuadir, que esto sea verdad, y si es fingido, fingió mal el autor, porque no se puede imaginar que haya marido tan necio, que quiera hacer tan costosa esperiencia como Anselmo. Si este caso se pusiese entre un galán y una dama, pudiérase llevar, pero entre marido y mujer, algo tiene de imposible».

153 *Histoire* | de l'admirable | *Don Quichotte* | de la Manche, | Traduite de l'Efpagnol de *Michel de* | *Cervantes.* | *Nouvelle Edition.* | Reveuë, corrigée & augmentée. | *Tome* ···. | [Floró.] | *A Paris,* | Chez *Charles Osmont,* ruë S. Jacques, | au coin de la ruë de la Parcheminerie, | à l'Ecu de France. | *M. DCC XIII.* | Avec Privilege dv Roy. | [33-III

p. 157 × 89 mm. c. 122 × 60 mm. (8.º). Vol. III: 4 ff. s. n. + 442 pp.; 9 làms., la primera de frontispici. Vol. VI [Continuation | de | *L'Histoire* | de l'admirable | *Don Quichotte* | de la Manche, | *Nouvelle Edition,* | Reveuë, corrigée & augmentée. | *Tome VI. & Dernier.* | [Floró. | ... |]: 4 ff. s. n. + 501 pp. + 3 pp. s. n.; 7 làms., la primera de frontispici. Falten els demés volums. Mig xagrí vermell com els núms. 152 i 154.

Els preliminars de cada volum comprenen: Frontispici, Portada i Taula de capítols.

El tom tercer (pp. 1-442) conté els capítols 1-32 de la segona part del Quixot d'En Cervantes; el sisè (pp. 1-501), els capítols 33-61 de la imitació d'En Filleau de Saint Martin.

En les últimes fulles del tom sisè s'hi troba l'Aprovació del «manuscrit de la continuation de l'Histoire de Don Quichotte» signada per En Fontenelle (París, 18 d'octubre de 1702), el Privilegi a En David per a «quinze années consecutives, a compter du jour de la date des presents» per a fer imprimir «l'Histoire de Don Quichotte, traduite de l'espagnol de Cervantes, avec la continuation du sieur de Saint Martin», donat a Versalles el 5 de novembre de 1708; la Nota del registre de la Germandat d'impressors i llibreters (4 de desembre de 1708) i la Cessió d'En David a favor de Guignard, Charpentier, Cavelier, Osmont, Ribou, Clouzier & Consors.

El floró d'un i altre tom són diferents; però el del tom tercer és igual al del tom segón, si bé capgirat, i el del tercer, al dels primer i quart de l'edició feta a París aquest mateix any, amb el peu d'impremta de la Compagnie des Libraires (núm. 152).

Com ha pogut veure el lector, s'hi troba un tom sisè, el text del qual és continuació del treball fet per En Filleau de Saint Martin, que figura en les edicions franceses publicades des de 1695 ensà.* L'esmentada continuació acaba en el cap. 32, amb les següents paraules: «La Demoseille Françoise ne put poursuivre davantage son recit, à cause du grand bruit qui se fit alors par toute l'Hôtellerie, où l'Hôte juroit déja en homme du métier, de ce qu'il ne pouvoit trouver sa femme, pendant qu'il lui survenoit un gran equipage à recevoir, & tel qu'apparemment il auroit besoin, pour le loger à l'aise, de secours de quelque voisin. Nous verrons ce que c'etoit dans le Chapitre suivant.» Aquest capítol, aquí anunciat, trigà divuit anys a publicar-se.

* Vegi's núms. 120, 121, 128.

Vegi el lector l'argument d'aquest nou tom, ço és, dels vint-i-nou capítols següents, últims de l'obra.

Cervantes, en el final del cap. VIII de la primera part, diu que en el manuscrit d'En Cide Hamete Benengeli queda sense acabar la lluita entre D. Quixot i el viscaí, i en el capítol següent, ens explica com va trobar la continuació de la *Historia de Don Quijote de la Mancha, escrita por Cide Hamete Benengeli, historiador arábigo;* doncs, una cosa per l'istil, passa, també amb l'original de la continuació; tot el capítol primer està destinat a dir-nos : «comment on a découvert ces nouvelles Avantures, qu'on donne au Public», recontant que s'havíen perdut els capítols que seguíen a la dita historia, però que «un valet, qui avoit lu une partie de l'Histoire, les ramassa, & de celui-ci ils sont passés a un autre, qui vint avec son Maître au-devant de Philippe V, ci-devant Duc d'Anjou, & à present Roi d'Espagne». Segueix la historia amb l'arribada al castell de nous hostes, continuant la començada en el tom anterior, referent a Sainville i Silvie, poc després d'haver-nos dit qui són, i de fer comentaris i introduir noves complicacions per a allargar l'obra. Ja sigui pel nombre de personatges que intervenen, ja per les moltes ridícoles escenes que es desenrotllen en el castell, és difícil donar idea d'aquesta descabellada continuació, perquè sense saber com, ni de quina manera, parlen personatges que no sabem com han aparegut en escena; es llegeixen pesades narracions, que res interessen per al curs de l'obra, desempenyant un paper important, l'encantador Parafaragaramus; Don Quixot, té un singular desafiament amb En Sanxo, i, per a allargar més el llibre, es dedica un capítol a dissertar «sur la differente maniére d'aimer des Espagnols & des François», i dos a *Le jaloux trompé* i *Le mari prudent.*

En el castell, on estàn hostetjats, D. Quixot i En Sanxo passen tantes peripecies, i surten tants personatges, que és poc menys que impossible el seguir punt per punt a l'autor; bastarà dir que En Sanxo es permet certes llibertats impropies del seu caràcter; que poc després, tots els que es troben hostetjats en casa d'En Valeri i Eugenia, se'n van al palau dels ducs, els mateixos que havíen obsequiat abans a l'errant cavaller manxego; aquí torna a sortir Altisidora, la qual té una entrevista amb l'ex-escuder; es troben en la cova de Montesinos; hi ha un fort terratrèmol i foc i dimonis, recordant la cavalcada de l'encantament de Dulcinea; queda desencantada Dulcinea, i es casa; arriba, a la fi, tota la familia d'En Sanxo al palau dels ducs; retornen tots junts al poble de D. Quixot, i mor, poc després, aquest, de pleuresía, per efecte d'haver begut d'una font que creu és la de l'oblit.

154 Continuation | de | *l'Histoire* | de l'admirable | *Don Quichotte* | de la Manche, | *Nouvelle Edition,* | Reveuë, corrigée & augmentée. | *Tome Cinqvieme.* |

[Floró.] | *A Paris,* | Chez *Michel David,* ſur le Quay des | Auguſtins, à la Providence. | *M. DCCXIII.* | Avec Privilege dv Roy. [33-III

p. 157 × 86 mm. c. 123 × 60 mm. (8.º). 4 ff. s. n. + 482 pp.; 13 làms. Mig xagrí vermell, igual a la relligadura dels núms. 152 y 153.

Els preliminars d'aquest tom comprenen : Portada i Taula de capítols.

El text (pp. 1-482) correspòn als caps. 1-32 de la imitació feta per En Filleau de Saint Martin.

El floró que es veu en la portada és diferent dels esmentats en les edicions franceses d'aquest any (núms. 152 i 153).

L'edició deu tenir, al nostre entendre, sis toms; i si juntem els dels dos números últims amb el cinquè que ara hem descrit, tindrem un exemplar repartit així:

Tom I : 8 ff. s. n. + 440 pp. + frontispici i 11 làms.; caps. 1-27 de la primera part del Quixot d'En Cervantes. (Vegi's núm. 152.)

Tom II : 3 ff. s. n. + 432 pp. + 6 làms., la primera de frontispici; capífols 28-48, això és, fins acabar la primera part. (V. núm. 152.)

Tom III : 4 ff. s. n. + 442 pp. + 9 làms., la primera de frontispici; caps. 1-32 de la segona part del Quixot d'En Cervantes. (V. núm. 153.)

Tom IV : 5 ff. s. n. + 532 pp. + 9 làms., la primera de frontispici; caps. 33-73, això és, fins acabar el text d'En Cervantes. (V. núm. 152.)

Tom V : 4 ff. s. n. + 482 pp. + 13 làms., la primera de frontispici; caps. 1-32 de la continuació feta per En Filleau de Saint Martin.

Tom VI : 4 ff. s. n. + 501 pp. + 3 s. n.; 7 làms., la primera de frontispici. (V. núm. 153).

En el núm. 153 hem vist, en una de les pàgines finals, una cessió feta per En David a favor dels llibreters Osmont, Clouzier, Ribou i altres. Això ens fa pensar en l'existencia d'edicions que sols es diferencíen en les portades, en les quals poden figurar-hi els noms dels esmentats editors. Sembla probable que En Michel David, posseïdor del privilegi, féu l'edició del *Don Quichotte* d'En Cervantes, i la de la continuació i acabament d'En Filleau de Saint Martin, repartint-se els exemplars entre els esmentats llibreters, i deixant-ne un cert nombre amb el peu d'impremta de la «Compagnie des Libraires».

155 *Nouvelles* | de | *Michel* | de | *Cervantes,* | Auteur de l'Hiſtoire | *de Dom Quichote.* | Traduction Nouvelle, | augmentée de pluſieurs Hiſtoires, | retouchée dans cette Edition, & | enrichie de Figures. | *Tome* ···. | [Floró.] | Imprimé à Rouen, & ſe vend | *A Paris,* | Chez Pierre Witte, au bas de | la rue S. Jacques,

vis à vis la rue de la | Parcheminerie, à l'Ange Gardien. | *MDCCXIII.* | Avec Approbation & Permiffion du Roy. [33-II

p. 148 × 79 mm. c. 121 × 57 mm. (12.º). Repartit en un plec de 8 i un de 4. Vol. I : 6 ff. s. n. + 371 pp., la següent en blanc s. n.; 6 làms., la primera de frontispici. Vol. II : 2. ff. s. n. + 364 pp.; 4 làms. Mitja pasta.

Els preliminars del tom primer comprenen : Portada, Privilegi donat per En De J. Hilaire en nom del rei a En Witte per a cinc anys (Fontainebleau, 20 novembre de 1712), Nota del registre de la Germandat de llibreters (París, 29 de novembre de 1713); Advertencia del traductor i Taula de les novel·les corresponents als dos toms; els del segón, solament la Portada, el Privilegi i la Nota del registre de la Germandat de llibreters.

El text i l'ordre de les novel·les és el següent : El tom primer (pp. 1-371) conté *L'Illustre Fregonne*, p. 1-81; *Histoire de Ruis Dias*, p. 82-125; *L'Amant Liberal*, p. 127-216; *L'Egyptienne*, p. 217-336, i *La force du sang*, p. 337-371; el segón (pp. 1-364) : *Le mariage trompeur*, p. 1-29; *Entretiens de Scipion et de Bergance*, p. 29-114; *L'espagnolle Angloise*, p. 115-177; *Le deux amantes*, p. 178-237; *Le Jaloux d'Estramadure*, p. 238-299, i *Cornelie*, p. 300-364.

L'ordre de les novel·les de l'edició d'Amsterdam de 1709 (núm. 148) és igual al de la que ara descrivim; les làmines no són les mateixes, copiades d'aquella, sinó gravades a la inversa.

156 *Continuation* | de | *l'Histoire* | de l'Admirable | *Don Quichotte* | de la Manche. | *Tome VI. et Dernier.* | [Gravat.] | *A Lyon,* | Chez *Thomas Amaulry,* | ruë Merciere, au Mercure Galant. | *M. DCCXIII.* | Avec Privilege du Roy. [32-III

p. 157 × 92 mm. c. 129 × 59 mm. (12.º). 6 ff. s. n. + 501 pp., la següent en blanc s. n.; 8 làms., la primera de frontispici. Relligadura igual a l'edició de 1718 del mateix editor, de la que forma el volum sisè.

Els preliminars d'aquest volum són : Frontispici, Portada, Avisos de l'editor, Taula de capítols, Aprovació del manuscrit de la continuació de la Historia de D. Quixot (París, 18 octubre 1712), Privilegi a En David, per a quinze anys, per a poder imprimir dita obra (Versalles, 5 novembre, 1708), Nota del registre de la Societat de llibreters i impressors (París, 4 desembre 1708), Cessió del privilegi a favor de N'Amaulry (París, 17 febrer 1710) i Notes del registre de la Germandat de llibreters i del traspàs d'En David (26 febrer 1710).

El text (pp. 1-501) conté els caps. 33-61 de la continuació feta per En Filleau de Saint Martin.

Hem dit, al descriure les fulles preliminars, que després de la portada s'hi troben uns «avisos de l'editor», que són tres, si bé a nosaltres solament ens in-

teressen el primer i el tercer; en aquell, ens diu que «Monsieur de Saint Martin qui n'a rien diminué dans sa traduction de son original, à montré en continuant cette Histoire qu'il avoit herité de l'esprit du celebre Michel Cervantes ... Vous y trouverez la conclusion de ce Roman ingenieux; Don Quichotte meurt, la toile tombe, voila la piece finie». A l'últim s'indica que el tom sisè es ven separat, al preu de «trente cinq sols», i tots sis volums per «neuf livres».

Comparats el tom sisè, imprès a París aquest mateix any (núm. 153), amb el que ara descrivim, es veurà que un i altre tenen el mateix nombre de pàgines, i que es corresponen ratlla per ratlla les dues edicions. Les làmines no són les mateixes, sinó copiades.

157 Sancho | Pança, | Gouverneur, | Comedie en vers. | Miſe au Theatre par Monſieur | Dancourt. | Le prix eſt de vingt ſols. | [Floró.] | A Paris, | Chez Pierre Ribou, Quay des Au- | guſtins, à la Deſcente du Pont Neuf, | à l'Image ſaint Loüis. | M. DCC.XIII. | Avec Approbation, & Privilege du Roy. [45-1

p. 158 × 95 mm. c. 130 × 66 mm. (6.º). 6 ff. s. n. + 112 pp. Relligadura en tela.

Els preliminars d'aquest tom comprenen : Portada, Dedicatoria d'En Dancourt «a Monseigneur le Duc de Mortemart, pair de France, premier gentilhomme de la Chambre du Roy», Prefaci i Repartiment.

La comedia comprèn les pp. 1-112, i es divideix en cinc actes (pp. 1-24, 25-46, 47-68, 69-86 i 87-112) i 11, 7, 6, 5 i 17 escenes. A la fi de la p. 112 s'hi troba l'Aprovació amb data de 28 abril de 1713, signada per En Danchet.

En el prefaci es diu que el *Don Quijote* és un llibre que es troba en mans de tot-hom i traduït en quasi totes les llengües, que «il y a eu plusieurs pieces sous le même titre; & j'en ai trouvé une, entre plusieurs autres, dont la versification, quoique trés ancienne, m'a paruë assez bonne pour en conserver des morceaux où j'ai fait peu de changement. J'ay depuis les Representations, que j'ai moymême fait interrompre, ajôuté plusieurs scenes, qui lient l'action plus qu'elle ne l'étoit d'abord, & qui interessent davantage un des deux Heros qui est Guichot».

Entre els personatges que prenen part en aquesta comedia, n'hi ha que figuren en l'obra d'En Cervantes (el Duc, la Duquesa, Don Quixot, Sanxo Pança, Dulcinea, Altisidora i algún altre), però també n'hi ha de creats per la fantasía del comediògraf (Carizal, Don Lope, Leonor, Archelaus i altres). Comença l'obra amb l'arribada de Don Quixot i Sanxo al castell dels ducs, els quals, a poc de tenir l'escuder a casa seva, li fan ofrena del govern de la ínsula Barataria. En el segón acte hi ha una escena entre el cavaller i son criat, que recorda la dels consells de D. Quixot a Sanxo abans d'anar al govern; alguns dels fets descrits en la novel·la, que passen al nou governador, l'autor fa

Biblioteca de Catalunya

que tinguin lloc escènicament, abandonant, a la fi, el protagonista, el govern i tornant al seu antic ofici. Acaba l'obra amb el desencantament de Dulcinea.

158 *Vida, y Hechos* | Del Ingenioso Cavallero | *Don Quixote* | de la Mancha. | *Compuesta* | Por Miguel de Cervantes Saavedra. | *Parte* ..... | *Nueva Ediccion, Corregida, y* | iluftrada con treinta y cinco Laminas muy donofas, y apropiadas | à la materia. | *Ofrecidos al Maximo Doctor de la Iglefia San Geronimo.* | [Gravat.] | *Con Licencia. En Madrid* : A cofta de Francifco | Lafo Mercader de Libros. Año de 1714. [32-VI

p. 203 × 148 mm. c. 181 × 126 mm. (8.º). Vol. I: 6 ff. s. n. + 352 pp. + 2 ff. s. n. de taula. De la pàgina 1 a la 349 la impressió és a 2 cols. Vol. II [... | à la materia. | [Gravat.] | *Con licencia,...*]: 1 f. s. n. + 370 pp. + 2 ff. s. n. de taula. De la pàgina 1 a la 370 la impressió és a 2 cols. Relligadura en pell pintada, amb filets daurats als plans i cantells; contracantells i talls daurats (Pierson).

Les pàgines preliminars del primer tom comprenen : Portada, Dedicatoria de l'editor al «Gloriosisimo y Santo Padre de su religion el Máximo Doctor de la Iglesia de San Gerónimo», Llicencia donada per En Santiago Augustin Riol a favor d'En Francisco Laso «para que por una vez pueda bolver á imprimir y vender los libros y tomos, intitulados : *Vida y hechos del Ingenioso Don Quixote de la Mancha...*» (Madrid, 21 novembre 1714), Llista de les errades de la primera i segona part, signada per En Benito del Rio y Cordido «Corrector general por su Magestad» (23 novembre 1714), Tassa (1.r desembre 1714) i el Pròleg de la primera part; les del segón, solament la Portada.

El text de tota l'obra va a dues columnes; el del tom primer (pp. 1-352), comprèn la primera part, i el de l'últim (pp. 1-370), la segona. A la fi de cada volum s'hi troba la taula de capítols.

Cert que en aquesta edició es corretgiren algunes de les errades que hi havía en la que li serví de model, però tambe se n'escaparen algunes, per exemple: «*Tinarco*» (I, p. 187, 2.ª col.) per «*Tinacrio*», «*encantamento*» (II, p. 92, 1.ª col.) per *encantamiento*, etc., i encara se'n podríen citar algunes més.

En Rius (I, 30) diu, amb raó, que «es reimpresión de la edición anterior», això és, la de Madrid de 1706 (núm. 139), «con las láminas de la del año 1674» (núm. 106), i com el Quixot de 1706 va seguir el text de 1674, també es pot dir que els exemplars de 1714 el segueixen, amb lleus variants.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid) i British Museum (Londres, Cerv. 206.). Vegi's la portada en la *Iconografía*, 31.

159 *Histoire* | de l'admirable | *Don Quichotte* | de la Manche. | *Nouvelle edition,* |

Revûë, corrigée & augmentée. | *Tome VI. & dernier.* | [Monograma de l'editor.] | A Amsterdam, | *Chez les freres Wetstein.* | MDCCXV. [30-II

p. 130 × 80 mm. c. 108 × 59 mm. (12.º). T. VI: 4 ff. s. n., la primera de frontispici, + 500 pp.; 6 làms. Pasta de l'època.

Altre exemplar relligat amb el núm. 166 (Amsterdam, 1719), al que vol completar. [42-III

Els preliminars d'aquest tom comprenen: Portada i Taula de capítols.

El text (pp. 1-500) conté els caps. 33-61 de la continuació d'En Filleau de Saint Martin, això és, l'acabament de l'obra.

En Rius (I, 478), al descriure l'edició de Amsterdam de 1700 (núm. 131), escriu: «Acompañando a este ejemplar tengo un tomo VI, del año 1715, ... conteniendo el complemento de la edición de Saint Martin. Es rarísimo hallar esta edición con la adición de este tomo 6.º» Al nostre entendre no és gens difícil; la raresa fóra tenir una edició de 1715 impresa a Amsterdam pel germans Wetstein, en la que els quatre toms del Quixot d'En Cervantes i els dos de la continuació tinguessin la mateixa data.

Nosaltres creiem, com ho hem demostrat ja al tractar d'altres toms referents a la continuació d'En Filleau de Saint Martin, que aquests deuen anar sols, i mai junts amb els de edicions anteriors o posteriors. En l'edició de Lió de 1713 (núm. 156) hem vist que es venía el tom sisè sol; per tant, creiem que amb el tom que hem descrit ara passà igual.

160 Le Desespoir | *Amoureux,* | avec | *les Nouvelles Visions* | de | *Don Quichotte.* | Histoire espagnole. | [Floró.] | A Amsterdam, | *Chez Josue Steenhouwer,* | & | *Hermanus Uytwerf,* | sur le Rockin vis à vis la porte de la Bourſe. | MDCCXV. [31-VII

p. 130 × 77 mm. c. 106 × 55 mm. (12.º). 4 ff. s. n., la primera de frontispici, + 320 pp.; 6 làms. El frontispici gravat per P. Schynvoet. Pasta antiga.

Els preliminars d'aquest tom comprenen: Portada, Advertencia i Taula.

El text (pp. 1-320) conté varies novel·letes, com l'*Histoire du Berger Philidon & de la Bergere Floride, avec quelques Visions de Don Quichotte, Les amours de Don Antonio avec les Prouesses de Don Quichotte* i *Les avantures étranges de Cretonia et de son fils Don Felix avec de nouvelles Visions de Don Quichotte.*

En l'advertencia que es troba en les primeres pàgines del volum, s'hi llegeix: «Nous en sommes redevables aux Ecrivains Espagnols que je n'ai quasi fait que traduire, & sur tout a l'auteur de l'*Histoire de la Belle Floride, & du Berger Philidon, avec les Visions de Don Quichotte,* dans son livre intitulé *Homicidio de la fidelitad y la defensa del honor,* imprimé a Paris, l'an mil six cens neuf, chez Jean Richer & connu en sa langue originale plus d'un siécle avant que Miquel Cervan-

tes, qui a donné le célèbre roman de Don Quichotte, ait éte au monde...» Quina manera de capgirar la Historia! La novel·leta castellana mencionada en aquesta advertencia, és la que En Rius (II. 465) indica amb el títol : «*Le meurtre de la fidélité et la défense de l'honneur où est racconté la triste et pitoyable aventure du berger Philidon* et les raisons de la belle et chaste Marcelle, accusée de sa mort. Paris, par Jean Richer, 1609.» Amb lleus variants, es basa en el text dels capítols XII i XIII de la primera part del Quixot, i és escrita en castellà i en francès. Sembla que va posseir-la En Ticknor.

161 Nouvelles | Avantures | de l'Admirable | Don Quichotte | de la Manche. | Composées | Par le Licencié Alonso Fernandez | de Avellaneda: | Et Traduites de l'Eſpagnol en François | pour la premiere fois. | Tome ···. | [Floró.] | A Paris, | Par la Compagnie des Libraires. | M.DCCXVI. | Avec Privilege dv Roy. [33 - VII

p. 163 × 96 mm. c. 125 × 58 mm. (12.º). Dividit en un plec de 8 i un de 4. Vol. I : 8 ff. s. n. + 447 pp., la següent en blanc s. n.; 9 làms., la primera de frontispici. Vol. II : 4 ff. s. n. + 509 pp. + 3 pp. s. n.; 8 làms., la primera de frontispici. Làmines gravades per A. Clouzier. Relligadura en pasta antiga.

Els preliminars del tom primer comprenen : Frontispici, Portada, Prefaci, Taula de capítols, Llista de les errades i Aprovació signada per En Fontenelle (París, 25 octubre 1702); els del tom segón : Frontispici, Portada, Taula i Llista de les errades.

El text del tom primer (pp. 1-447) comprèn els caps. 1-34, repartits en tres llibres, i el del segón (pp. 1-509), els caps. 35-70, que corresponen als altres tres últims. A la fi de l'últim volum hi ha el privilegi donat pel rei a favor de la viuda Jombert, per a vuit anys (Versalles, 31 d'agost de 1702), i la nota de registre del Gremi de llibreters (París, 14 d'octubre de 1710).

Compari's el text de la portada de la primera edició francesa del Quixot d'En Fernández de Avellaneda (núm. 135) amb el d'aquesta, miri's el nombre de pàgines que té un i altre exemplar, i es veurà que aquesta edició és la seva copia exacta, fins en les làmines.

162 *Histoire* | de l'admirable | *Don Quichotte* | de la Manche. | En VI. Volumes. | *Nouvelle edition,* | Revuë, corrigée & augmentée. | *Tome* ···. | [Gravat : TERAR DUM PROSIM.] | A Amsterdam, | *Chez les Freres Wetstein.* | MDCCXVII. | Avec Privilege de N. S. les Etats de Hollande | & de Weſt-Friſe. [42 - III

p. 130 × 80 mm. c. 110 × 61 mm. (12.º). T. III : 4 ff. s. n., la primera de frontispici, gravada per H. Canse, + 417 pp. + 3 pp. en blanc s. n.; 8 làms. T. IV [... | avec Privillege de N. S. les Etats

de Hollands | & de Weſt-Iriſt.] : 4 ff. s. n., la primera de frontispici, + 520 pp.; 8 làms. Els toms III i IV, relligats en un volum. Pasta de l'època.

Exemplar incomplet; solament hi ha els volums tercer i quart.

Els preliminars de cada tom comprenen : Frontispici, Portada i Taula de capítols.

El tom tercer (pp. 1-417) comprèn els caps. 1-32 de la segona part del Quixot d'En Cervantes, el quart (pp. 1-520), els caps. 33-73 de la mateixa.

La traducció és la d'En Filleau de Saint Martin.

Al nostre entendre, els germans Wetstein publicaren, en 1717, una edició completa del Quixot, que és aquesta, de la que hem descrit els toms tercer i quart; i com havíen publicat dos anys abans el volum últim de la continuació d'En Filleau de Saint Martin, els mancava, per a completar l'obra, la publicació del cinquè, la qual va fer-se en 1719; a això es deu que En Rius (I, 483) descrigui l'edició present, dient que consta de sis volums «el tomo V impreso en 1719; el VI en 1715», i així figuri en el British Museum (Londres, Cerv. 128.). En el *Catálogo* de Madrid, 209, veiem esmentada aquesta edició en sis toms també, però sembla que tots ells corresponen a l'any de 1717; si així fos, la Biblioteca Nacional tindría l'edició completa.

163 *Histoire* | de l'admirable | *Don Quichotte* | de la Manche. | *Nouvelle edition,* | revûë, corrigée & augmentée conſiderable- | ment; & des Notes à la marge de tout ce | que ce Livre contient; avec cinquante | huit figures en taille douce. | *Tome* .... | [Monograma de l'editor.] | *A Lyon,* | Chez *Thomas Amaulry*, ruë Mer- | ciere, & ſur le Quay de S. Antoine, | au Mercure Galant | *M.DCC.XVIII.* | Avec privilege du Roy. [33 - I

p. 157 × 92 mm. c. 127 × 59 mm. (12.°). Vol. I : 4 ff. s. n. + 450 pp. + 3 ff. s. n.; 12 làms., la primera de frontispici. Vol. II : 2 ff. s. n. + 459 pp. (equivocadament diu 349) : la següent en blanc s. n.; 6 làms., la primera de frontispici. Vol. III : 1 f. s. n. + 475 pp. + 5 pp. s. n. de taula; 9 làms., la primera de frontispici. Vol. IV : 4 ff. s. n. + 548 pp.; 9 làms., la primera de frontispici. Vol. V : 2 ff. s. n. + 512 pp.; 14 làms., la primera de frontispici. Els vols. II, III i V tenen un gravat en lloc del monograma de l'editor. Les làmines, gravades per En Bizot. Pasta antiga.

Les fulles preliminars del primer tom comprenen : Frontispici, Portada, Advertencia de l'editor al lector i Taula; les del segón, quart i quint : Frontispici, Portada i Taula; les del tercer : Frontispici i Portada.

El text del volum primer (pp. 1-450) conté els 27 primers capítols de la primera part; el del segón (pp. 1-459, per errada 349), del capítol 28 al 48, donant fi a la primera part; el tom tercer (pp. 1-548), comprèn els 33 primers capítols de

la segona part; el tom quart (pp. 1-548), els caps. 34-73, acabant el Quixot; en el cinquè, comença la continuació feta per En Filleau de Saint Martin i comprèn els caps. 1-32 (pp. 1-512).

A la fi del tom primer, i en les últimes pàgines que van sense numerar, s'hi troba el privilegi a favor d'En David per a imprimir «l'Histoire de Don Quichotte, traduite, de l'espagnol de Cervantes avec la continuation du sieur de Saint Martin» durant quinze anys (Versalles, 5 novembre 1708), registre de la Germandat de llibreters i impressors, signat per L. Sevestre (4 desembre de 1708), i cessió d'En David, Osmond i Grignard a favor de N'Amaulry (17 febrer 1710), nota del registre de la Germandat de llibreters de París amb data del traspàs d'En David i demés a N'Amaulry i la de la Comunitat de llibreters de Lió (26 febrer 1710); en les del tom tercer, hi ha la taula de capítols.

En el frontispici del tom cinquè es llegeix : «Don | Quichote | de la Manche | Tome Cinq | A Lyon | Chez Thomas | Amaulry Rue | Merciere au | Mercure Galant | 1711». Per això pensem que existeix una edició d'aquest any, ja que, a més, l'editor ens ha dit en l'advertencia del primer tom, que anteriorment havía publicat ja algunes edicions del Quixot : «Ayant donné, mon cher Lecteur, au public plusieurs impressions de l'Histoire de Don Quichotte de la Manche, composée par Michel Ceruantes, & traduite par Monsieur de Saint Martin, en six volumes...» Això últim fa pensar que aquesta edició consta de sis toms, l'últim dels quals, probablement, sería copia del publicat en 1713 (núm. 156), o potser els mateixos exemplars d'aquesta edició amb portada diferent; ens diu també l'editor que s'hi trobarà «un Discours sur les figures, qui expliquent ce qu'elles représsentent», i això no ho hem sabut veure, a no esser que figurés en el tom sisè.

En Rius (I, 482) senyala aquesta edició com de 1717, i el tom primer i els següents de 1718; al reproduir-se la portada en la *Iconografía*, es veu també 1717, però es que la primera I de l'any està borrada, i si bé en l'exemplar es distingueix perfectament, no s'hi va fixar l'autor de la *Bibliografía*, ni sortí senyalada en la fototipia.

El monograma del tom primer i quart és igual al que es veu en el tom segón de l'edició de Lió de 1691 (núm. 117), i el gravat que hi ha en la portada dels toms segón, tercer i quart és el mateix : Mercuri saludant a una dama (Minerva?) que llegeix.

No figura cap exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid), British Museum (Londres), ni Bibliothèque Nationale (París). Vegi's la portada en la *Iconografía*, 258.

164 Vida y Hechos | Del Ingeniofo Hidalgo | Don Quixote | de la Mancha, | Compuesta | por Miguel de Cervantes Saavedra; | Parte ···. | Nueva Edicion,

corregida y iluſtrada con differentes | Eſtampas muy donoſas, y apropiadas | à la materia. | [Escut de l'editor : PIETAS HOMINI TVTISSIMA VIRTVS.] | En Amberes, | Por Juan Bautista Verdussen, | M. D. C.C.XIX. | Con Licencia y Privilegio.
[31 - I

p. 171 × 108 mm. c. 151 × 80 mm. (8.º). Vol. I : 11 ff. s. n., la primera de frontispici, + 611 pp. + 5 pp. s. n. de taula; 16 làms. Vol. II : 8 ff. s. n., la primera de frontispici, + 649 pp. 7 pp. s. n. de taula; 16 làms. Les làmines, gravades per Fred. Bouttats. Mitja pasta. Al contraplà, etiqueta de la llibrería «Maisonneuve et C.ᵉ editeurs. A la Tour de Babel».

Les fulles preliminars de cada volum, a més del frontispici, són, en el primer: Portada, Pròleg de la primera part i Versos d'En Cervantes, Aprovació de les edicions de Valencia de 1605 (núms. 6 i 7), Privilegi a N'Enrique Verdussen per a imprimir «la Primera y Segunda Parte de Don Quixote de la Mancha... por el tiempo de nueve años...» i participació d'aquest a favor d'En Juan Bautista Verdussen; les del segón : Portada, Pròleg de la segona part, Aprovacions d'En Marquez Torres i Joseph de Valdivielso i Llicencia d'En Gutiérrez de Centina corresponents a l'edició de Madrid, 1615 (núm. 23), Privilegi a N'Enrique Verdussen i participació d'aquest a En Juan B. Verdussen.

El text va repartit de la manera següent : cada tom conté una part del *Don Quijote*, dividida en quatre llibres la primera; la segona va tota seguida, si bé en la taula de capítols figura també dividida. A la fi de cada volum hi ha la taula.

Segueix el text de les edicions d'Anvers de 1697 (núms. 125 i 126), que son reproducció de la de 1673 (núm. 105); aquesta, a la vegada, té el mateix nombre de pàgines que la de Brussel·les de 1662 (núm. 90). Això és : a En Juan Mommarte, impressor a Brussel·les, se li donà en 1660 privilegi per a poder imprimir el Quixot per espai de dotze anys; en 1669 els hereus d'En Mommarte traspassaren els drets a En Jerónimo i Juan B. Verdussen, impressors a Anvers, els quals feren una edició en 1672-1673; anys més tard pensaren N'Enrique i En Cornelio Verdussen reimprimir l'edició que feia trenta set anys havíen editat els seus antecessors, i com el privilegi ja havía caducat, tingueren d'obtenir nova llicencia, que fou concedida per a nou anys, a favor de N'Enrique Verdussen (núm. 125); és probable que aquest Verdussen, sigui el que figura en el traspàs del privilegi de la present edició, que deu esser copiat de la de 1697.

Compulsi's el text d'una i altra edició, i a excepció de les errades propies de la impressió i alguna que altre variant en la paginació, pel tipu de lletra, nombre de pàgines i format, es veurà que semblen exemplars d'una mateixa i fins les làmines són iguals, però, tan gastades, que apenes es noten les mitges tintes. Vegi's el resultat d'un acarament entre els exemplars de les dues:

Juan B. Verdussen, 1697 (núm. 125)	Juan B. Verdussen, 1719
II, p. 381. (acaba) « ... con una montera de lo mismo sobre un macho (començament de la pàg. 382) a la gineta, y detras dél, por orden del Duque, yva | el Ruzio con jaezes y ornamentos jumentiles de se- | da, y flamantes, bolvia Sancho la cabeça de quando | en quando a mirar a su asno, con cuya compañia yva | tan contento, que no se trocara con el Emperador | de Alemaña.»	II, p. 381. (acaba) « ... con una montera de lo mismo sobre un ma- (començament de la pàg. 182) cho a la gineta, y detrás dél, por orden del Duque, | iva el Ruzio con jaezes y ornamentos jumentiles | de seda, y flamantes, bolvia Sancho la cabeça de | quando en quando a mirar a su asno, con cuya com- | pañía iva tan contento, que no se trocara con el | Emperador de Alemaña.

Com l'anterior acarament, encara se'n podríen presentar d'altres.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid), British Museum (Londres, Cerv. 30.) i Bibliothèque Nationale (París, V². 10868-10869). Vegi's la portada en la *Iconografía*, 32.

165 The | history | of the Renowned | Don Quixote | De la Mancha. | In Four Volumes. | Written in Spanish by | Miguel de Cervantes Saavedra. | Translated by Several Hands: | And Publish'd by | Peter Motteux. | Adorn'd with New Sculptures. | The fourth edition. | Carefully Revifed, and compared with the Beft | Edition of the Original, Printed at Madrid. | By J. Ozell. | Nullum magnum ingenium fine mixtura dementiæ. | Vol... | London. | Printed for R. Knaplock, D. Midwinter, | J. Tonson, and W. Churchill, and | are to be Sold by J. Brotherton and | W. Meadows at the Black Bull in Cornhill. | MDCCXIX. [31-I

p. 165 × 90 mm. c. 133 × 71 mm. (12.º). Vol. I : 5 ff. s. n. + VI pp. + 4 ff. s. n. + 311 pp., la següent en blanc s. n.; 6 làms. Vol. II : 4 ff. s. n. + 304 pp.; 2 làms. Vol. III : 314 pp., salta la numeració de les pp. 148 a la 151; 4 làms. Vol. IV : 359 pp.; 4 làms. Relligadura en vedell, amb filets als plans; cantells i contracantells daurats (Larkins).

Els preliminars del tom primer són : Advertencia de N'Ozell, amb data de 27 juny 1718, Portada,* Dedicatoria d'En Motteux a l'Honor. Henry Tynne (5 ff. s. n.), Biografía de l'autor (pp. I-VI) i Pròleg d'En Cervantes corresponent a la primera part (4 ff. s. n.); els del tom segón, comprenen : Portada, Dedicatoria a l'Honor. Edward Coke; els del tom tercer : Portada, Dedicatoria al Canciller Henry Boyle i el Pròleg de la segona part; i el quart, Portada i Dedicatoria al coronel Stanhope.

El text dels dos primers volums (pp. 1-311 i 1-304) contenen la primera part (tom primer, caps. I-VIII, I-VI i I-XIII; tom segón : I-XXV) i els dos últims (pp. 13-314 i 9-359), la segona part (tercer : I-XXIV, i quart : XXV-LXXIV).

* Després de la portada hi ha d'haver un frontispici que manca en l'exemplar d'En Bonsoms.

N'Ozell, en la seva penúltima «Advertencia», diu que és la millor traducció anglesa que s'ha fet, i que ha corretgit la d'En Motteux; el text és quasi el mateix d'aquest, amb lleus variants, i les supressions que s'observen en la traducció d'En Motteux es troben igual en la de N'Ozell, com la «Cançó desesperada» del cap. XIV de la primera part.

Motteux : Londres, 1700 (núm. 130)	Ozell : Londres, 1719
Primera part, llibre I, cap. I. His Diet consisted more of Beef than Mutton, and with Minc'd Meat on most Nights, Lentils on Fridays, *Scraps and Penance* on Saturdays, and a Pidgeon extraordinary on Sundays, ...	Primera part, llibre I, cap. I (I, p. 1). His Diet consisted more of Beef than Mutton, and with Minc'd Meat on most Nights, Lentils on Fridays, Eggs and Callops on Saturdays, and a Pidgeon extraordinary on Sundays ...
Primera part, llibre III, cap. X. The History relates that *the Knight of the Woful Countenance* listen'd with great attention to the disastrous Knight of *the Rock,* who made him the following *Complement.*	Primera part, llibre III, cap. X (I, p. 242). The History relates that *Don Quixote* listen'd with great attention to the disast'rous Knight of *the Mountain,* who made him the following *Compliment.*
Chap. XXXIV. *Ways and means laid down for disenchanting the Peerless Dulcinea del Toboso. An Adventure which we defy the whole Book to match.*	Chap. XXXIV (IV, p. 9). *Containing Ways and Means for disinchanting the Peerless Dulcinea del Toboso being one of the most famous Adventures in the whole Book.*

En Rius (I, 618) menciona aquesta edició segons la nota del catàleg de la col·lecció Bragge, però ja en les últimes planes del volum (1106) escriu haver vist l'exemplar de la biblioteca Bonsoms.

Les làmines que figuren en aquesta edició estàn inspirades en les que es publicaren en la de Londres de 1687 (núm. 116).

N'hi ha exemplar en la Biblioteca Nacional (Madrid) i British Museum (Londres, 12490. cc. 8.). La portada és reproduïda en la *Iconografía,* 405.

166 *Histoire* | de l'admirable | *Don Quichotte* | de la Manche, | *Nouvelle edition.* | Reveuë, corrigé & augmenté. | *Tome cinquieme.* | [Gravat: TERAR DUM PROSIM.] | A Amsterdam, | *Chez les freres Wetsteins,* 1719 | Avec Privilege de Nos Seigneurs les Etats | d'Holande & de Weſtfriſe. [42-III

p. 130 × 80 mm. c. 111 × 59 mm. (12.º). 4 ff. s. s. n., la primera de frontispici, + 498 pp. + 1 f. en blanc s. n.; 8 làms. Relligat en pasta antiga, al davant del núm. 159.

Els preliminars d'aquest tom, són : Frontispici, Portada i Taula de capítols.

El text (pp. 1-498) conté els caps. 1-32 de la continuació feta per En Filleau de Saint Martin.

Biblioteca de Catalunya

Vegi's l'observació feta al tractar de l'edició francesa del *Don Quijote* impresa a Amsterdam en 1717 (núm. 162).

167 ✠ | Los Trabajos | de Persiles, | y | Sigismunda. | Historia septentrional. | Por Miguel de Cervantes Saavedra, | nuevamente corregida, y enmendada en eſta | última impreſsión | Que se dedica | Al Exc^mo^. Señor Don Juan Manuel | Fernandez Pacheco, Marqués de Villena, | Duque de Eſcalona, etc. | Con Licencia: | En Madrid : Por Juan Sanz, Impreſſor de libros, y Portero | de Camara de ſu Magestad. Año de 1719. | Hallaràſe en ſu caſa, en la Plazuela de la Calle de la Paz. [Portada orlada.] [31 - V

p. 195 × 140 mm. c. 177 × 112 mm. (8.º). 8 ff. s. n. + 328 pp. + 3 ff. s. n. de taula. Relligadura de pell pintada, imitació antiga. Al primer contraplà, ex-libris : «De la Sra. D.ª Rafaela Fernandez y Rocamora de Trasserra».

Els preliminars d'aquest tom comprenen : Portada, Dedicatoria de l'impressor al Marquès de Villena, Dedicatoria d'En Cervantes al Comte de Lemos i l'Aprovació del mestre Joseph de Valdivielso (Madrid, 9 setembre 1616) corresponent a la primera edició, Llicencia a En Juan Sanz «para que por una vez pueda reimprimir y vender el libro, intitulado *Historia de los trabajos de Persiles y Sigismunda*», signada per En Baltasar de San Pedro Azebedo (Madrid 19 d'agost de 1719), Fe d'errades (19 de novembre 1719) Tassa (20 de novembre 1719), seguint després l'Epitafi de N'Urbina, el Sonet d'En Calderón i el Pròleg d'En Cervantes.

El text (pp. 1-328) va a doble columna, i les cinc pàgines finals, que són sense numerar, pertanyen a la taula de capítols.

Per la dedicatoria de l'editor sabem que els exemplars del *Persiles* anaven molt escassos,[1] amb tot i les deu edicions que portem anotades;[2] l'impressor ne va adquirir de dues diferents, i a l'analitzar-les, va trobar que el text de la una apenes es podía llegir, i «aunque tiene la división de capítulos... les faltan a los más de ellos los epígrafes...»; l'altra, si bé més ben impresa, «en la substancia es peor», mancant-li també els epígrafs dels capítols. Això el determinà a fer la present edició, «deseoso, pues, de desagraviar la buena memoria de Miguel de Cervantes...», procurant corretgir el text de les moltes errades que teníen les edicions anteriors i posant epígrafs en els capítols.

Aquesta és la novitat que presenta l'edició del *Persiles* que ara descrivim; però ha de dir-se que això que es féu en 1719, una centuria abans ja ho havía fet

1. «Teniendo noticia de hallarse con gran dificultad el libro de los trabajos de *Persiles y Sigismunda*... sin embargo de haberse hecho varias impresiones de él.»
2. Vegi's núms. 36-42, 45, 47 i 66.

En Rosset, el primer traductor de l'obra pòstuma d'En Cervantes en llengua francesa (núm. 46); i pocs anys després ho feia també N'Ellio, al publicar en 1626 la traducció italiana de l'esmentat llibre (núm. 65). Cert que alguns capítols de la primera edició (lib. I, c. V; lib. II, c. I; lib. IV, c. XII) tenien ja el seu corresponent epígraf, però altres n'havíen quedat sense, com els quatre primers, el setè, l'onzè, el setzè, etc., del llibre primer. Ja hem vist que En Rosset va salvar aquesta falta posant títols a tots els capítols; N'Ellio, també ho féu, detallant potser més que el traductor francès.

Els epígrafs posats per l'editor castellà són encara més extensos que els del traductor francès, acostant-se molt als que féu l'italià. L'èxit que tingué la innovació feta, ho demostra el que els epígrafs dels capítols foren copiats en les edicions successives.

168 *Nouvelles* | de | *Michel* | de | *Cervantes,* | Auteur de l'Hiſtoire | *de Don Quichotte.* | Traduction nouvelle. | *Troiſiéme Edition* | Augmentée de pluſieurs Hiſtoires | *Tome* ··· | [Floró.] | *A Amsterdam.* | Chez N. Etienne Lucas Libraire, | dans le Beurs-ſtraet, à la Bible. | *M. DCC. XX.* [30-11

p. 130 × 76 mm. c. 110 × 55 mm. (12.º). Vol. I : 4 ff. s. n. + 451 pp.; 6 làmines. Vol. II : 2 ff. s. n. + 450 pp. + 22 ff. s. n. que comprenen el *Catalogue de Livres... qui se trouvent a Amsterdam Chez N. Etienne Lucas.* 7 làms. que van comptades en la paginació, lo mateix que en el vol. I, fòra de les dues dels frontispicis. Els dos volums, relligats plegats en xagrí marró marroquinat, filets als plans; cantells, contracantells i talls daurats.

Els preliminars del tom primer comprenen : Frontispici, Portada, Advertencia del traductor i Taula; els del segón : Frontispici i Portada.

El text del tom primer (pp. 1-451) conté: *L'illustre fregonne,* p. 1-97; *Histoire de Ruy Dias,* p. 101-152; *L'amant liberal,* p. 155-262; *L'egyptienne,* p. 265-408 i *La force du sang,* p. 411-451. El del tom segón (pp. 1-450) conté les següents novel·les : *Le mariage trompeur,* p. 1-35; *Entretiens de Scipion et de Bergance,* p. 36-140; *L'espagnole angloise,* p. 143-217; *Les deux amantes,* p. 218-292; *Le jaloux d'Estramadure,* p. 295-369, i *Cornelie,* p. 370-450.

En el «Catalogue» que figura en les pàgines finals del volum segón, s'hi citen la «Histoire de Don Quichotte, 12, 8 vol.» i «Nouvelles de Michel de Cervantes... 12, 2 vol. 1720».

L'ordre de les novel·les és el mateix que el de l'edició de París, 1713, a la que sembla haver tingut per model.

Les làmines van numerades com si fossin pàgines del text. En l'exemplar d'En Bonsoms hi manca la làmina corresponent a *L'egyptienne,* per això salta la numeració de la pàgina 262 a la 265; però en la de les altres novel·les si la

numeració no va seguida és per anar posada la làmina com frontispici de la novel·la.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en el British Museum (Londres, Cerv. 386.).

169 Histoire | de l'Admirable | Don Quichotte | de la Manche, | Traduite de l'Efpagnol de Michel de | Cervantes. | Nouvelle Edition. | Revûë, corrigée & augmentée. | Tome ···. | [Floró.] | A Paris, | Par la Compagnie des Libraires. | M. DCC. XXII. | Avec Privilege du Roy. [31-III

p. 168 × 98 mm. c. 128 × 59 mm. (12.º; repartit en un plec de 8 i un de 4). Vol. I : 8 ff. s. n. + 440 pp.; 12 làms., la primera de frontispici. Vol. II : 3 ff. s. n. + 432 pp.; 6 làms., la primera de frontispici. Vol. III : 4 ff. s. n. + 442 pp., falten les pp. 437-440; 9 làms., la primera de frontispici. Vol. IV : 5 ff. s. n. + 532 pp.; 9 làms., la primera de frontispici. Vol. V [Continuation | de | l'Histoire | de l'admirable | Don Quichotte | de la Manche, | Nouvelle edition. | Revûë, corrigée & augmentée. | Tome Cinquieme. | ...] : 4 ff. s. n. + 482 pp.; 11 làms. Vol. VI : falta la portada; 501 pp. + 3 pp. s. n.; 8 làms., la primera de frontispici. Relligadura en pasta antiga.

Els preliminars del tom primer comprenen : Portada, Dedicatoria «A Monseigneur Le Dauphin», un «Avertissement du traducteur» i Taula de capítols; els dels tres següents : Frontispici, Portada i Taula; els del quart : Portada i Taula; i els corresponents a l'últim tom solament el Frontispici.

El text va repartit com segueix : Els quatre primers toms contenen el d'En Cervantes (Part primera, pp. 1-440 i 1-432, caps. 1-27 i 28-48; Part segona, pp. 1-441 i 1-532, caps. 1-32 i 33-73), i els dos últims la continuació feta per En Filleau de Saint Martin (pp. 1-482 i 1-501, caps. 1-32 i 33-61).

A la fi del tom sisè s'hi troba l'Aprovació referent a la continuació, donada per En Fontenelle a París el 18 octubre 1721, el Privilegi a favor d'En Michael Etienne David perquè durant vint anys pugui reimprimir «l'histoire de Don Quichotte, avec la suite de Avellaneda» (26 juliol 1720), la nota del registre del Gremi de llibreters i impressors (9 juliol 1720) i el regoneixement d'En David a favor d'En «Christophe David son frere, & aux Sieurs Cavalier, Charpentiers & Consorts».

Comparada l'edició impresa a París en 1713 (núm. 152) amb la que ara descrivim, es veurà no sols que el nombre de pàgines corresponent a cada tom és igual, sinó que és copiada tan fidelment, que el text la segueix ratlla per ratlla. Les làmines també són les mateixes.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid). En el British Museum (Londres, Cerv. 129.) en figura una d'aquest any, però no hi ha el nom de l'impressor o editor, i l'exemplar de la Bibliothèque Nationale (París, Y². 10963-10964, 10967 et 10968) és incomplet, mancant-hi els toms tercer i quart. Vegi's *Iconografía*, 259.

170 Dell'Ingegnoſo Cittadino | Don Chisciotte | della Mancia. | Compoſta da Michel di Cervantes | Saavedra. | Et hora nuovamente tradotta con fedeltà, e | chiarezza, di Spagnuolo in Italiano, | da Lorenzo Franciosini Fiorentino. | Parte ···. | Opera dove accopiato l'utile, & il diletto, con dolcezza di | ſtile, e con leggiadriſſima invenzione ſi dimoſtra, quanto | infruttuoſa, e vana ſia la lettura de libri di Cavalleria, | e con intrecciatura di favole, e d'altri gentiliſſimi | accidenti, ſi ſpiegano diſcorſi nobili, ſucceſſi ma- | raviglioſi, ſentenzie gravi, & altre coſe belle, | e degne di qual ſi voglia giudizioſo lettore. | In queſta Terza Impreſſione corretta, e migliorata con | la Traduzione de verſi Spagnuoli, non tradotti | nella prima edizione. | [Gravat : NOVISSIMVS EXIT.] | In Venezia, MDCCXXII. | Per Antonio Groppo. | Con Licenza de'Superiori. [32 - III

p. 169 × 115 mm. c. 134 × 80 mm. (8.º). Vol. I : 8 ff. s. n., la segona en blanc, + 683 pp. + 5 pp. s. n. Vol. II [... | Parte Seconda. | Opera guſtoſiſſima, e di grandiſſimo trattenimento à chi | è vago d'impiegar l'ozio in legger battaglie, disfide, | incontri, amoroſi biglietti, & inaudite prodezze | di Cavalieri erranti. | [Gravat.] | ...] : 8 ff. s. n. + 727 pp., la següent en blanc s. n. Relligadura antiga en pergamí.

Els preliminars del tom primer comprenen : Portada, l'Advertencia d'En Franciosini «A'curiosi lettori» i el Pròleg de la primera part; els del segón : Portada i Taula de capítols.

El text de la primera ocupa el tom primer (pp. 1-683, caps. 1-52), i el de la segona l'últim (pp. 1-727, caps. 1-74). En les últimes pàgines del volum primer, que estàn sense numerar, s'hi troba la Taula dels capítols.

En Rius (I, 784) escriu : «Los editores la titularon tercera impresión, sin duda por no considerar legítima la anterior de 1677». Al nostre entendre no és que consideressin fraudulenta l'edició impresa a Roma per En Giuseppe Corvo i En Bartolomeo Lupandi (núm. 109), sinó que En Groppo comptava solament les edicions venecianes. El text segueix l'edició de 1625 (núm. 58).

Aquesta edició no figura en el *Catálogo* de la Biblioteca Nacional (Madrid) ni en el del British Museum (Londres), però sí en el de la Bibliothèque Nationale (París, Y². 21896-21897). Vegi's *Iconografía,* 540.

171 Novelas | Exemplares | de | Miguel | de | Cervantes. | Año [Segell de l'impressor.] [1722] | Pliegos [íd.] 51. | Con licencia. | En Madrid: En la Imprenta de Angel Paſqual. [Portada orlada.] [45 - VI*

p. 197 × 134 c. 178 × 110 mm. (8.º). 2 ff. s. n. + 403 pp., a dues columnes, la següent en blanc s. n. La portada un xic apedaçada.

* Exemplar procedent del fons de la Biblioteca de Catalunya.

El preliminars corresponen a la Portada, Aprovació i Llicencia donada per En Miguel Martel a Saragossa el 8 de març de 1665, Llicencia donada per En Baltasar de San Pedro a N'Angel Pascual «para imprimir por vna vez vn libro intitulado : *Novelas Exemplaaes* (sic) *de Miguel de Cervantes*» (Madrid, 5 juny 1722), Tassa per En Baltasar de San Pedro Azevedo en nom del «Govierno del Consejo» a raó de «seis maravedis» per plec (Madrid, 30 juny 1722), Llista de les errades pel «Corrector General por Su Magestad» En Benito del Rio i Cerdido, i Taula.

El text comença en la pàgina primera, i va seguit a doble columna fins la 403,[1] comprenent les següents novel·les: *La Gitanilla*, p. 1-55; *El amante liberal*, p. 55-96; *Rinconete y Cortadillo*, p. 97-128; *La española inglesa*, 128-164; *El Licenciado Vidriera*, p. 164-185; *La fuerza de la sangre*, 185-202; *El zeloso extremeño*, p. 202-233; *La ilustre fregona*, p. 233-276; *Las dos doncellas*, p. 277-309; *La Señora Cornelia*, p. 310-340; *El casamiento engañoso*, p. 341-352, i el *Coloquio que passó entre Cipion y Bergança*, p. 352-403.

Com es pot veure, aquesta edició té el mateix nombre de pàgines que les de Saragossa de 1665 (núm. 94) i les que d'ella deriven com la de 1703 (núm. 132). En Rius (I, 245) escriu : «Edición peor aun que la precedente.»[2] El paper és dolent, en efecte, i la impressió feta amb poca cura i sense gust.

Al primer cop de vista sembla que els exemplars d'aquesta edició siguin aprofitats d'una altra, però amb portada nova, i no és així; compulsat aquest text amb els d'edicions anteriors, que segueixen el text de la de Saragossa de 1665, hi hem trobat diferencies notabilíssimes. Vegi's els següents acaraments, fets per a demostrar que es tracta d'una edició nova; al mateix temps, les compulses que segueixen podràn servir per a classificar algún exemplar de les *Novel·les*, mancat de portada.

Saragossa, 1665 (núm. 94)	Madrid, 1722
p. 75. (2.ª col.) «... Mahamut con vn Cosario...»	p. 75. (1.ª col.) «... Mahamut, con un cosario...»
p. 124 (2.ª col.) «Què dize mas abaxo? dixo Mo- | nipodio, Dize, dixo Rinconete : | Vnto de miera en la casa ...»	p. 124. (2.ª col.) «Què dize mas abaxo? dixo | Monipodio. Dize, dixo Rinco- | nete : Vnto de miera en la casa ...»
p. 292. (2.ª col.) «... lo que Leocadia prosi- | guió diziendo : No solamente no | vino, pero de alli a ocho dias ...»	p. 292. (2.ª col.) «... lo que Leocadia prosi- | guió diziendo : No solamente | no vino, pero de alli a ocho dias ..»

Saragossa, 1703 (núm. 132)	Madrid, 1722
p. 36. (1.ª col.) «... aqui está la Gitana ...»	p. 36. (1.ª col.) «... aqui está la Gitana?»
p. 110. (2.ª col.) «... o no quedarà peda- | ço de	p. 110. (1.ª col.) «... o no quedarà pedazo | de

1. Cal advertir que l'exemplar que descrivim té la part superior de la última fulla un xic gastada, no veient-se bé si l'últim nombre és un 3 o un 5.
2. Fa referencia a l'edició que nosaltres descrivim amb el núm. 172.

Saragossa, 1703 (núm. 132)	Madrid, 1722
mi, replicó Monipodio, | y llamando á la guia, le dixo: | Ven acá Ganchuelo, están pues- | tas las postas? Si, dixo la guia | que Ganchuelo era su nombre, | tres centinelas quedan avizo- | rando...»	mi, replicó Monipodio, y lla- | mando a la guia, le dixo : Ven acá | Ganchuelo, estan puestas las pos- | tas? Si, dixo la guia, que Gan- | chuelo era su nombre, tres cen- | tinelas quedan avizorando...»
p. 212. (1.ª col.) «... y de lo que huviere- | mos de comer, no tengais | cuidado, que yo llevaré matalo- | taje para entrambos, y para | mas de ocho dias, que discipu- los | tengo, y amigos, que no me de- | xarán mal passar.»	p. 212. (1.ª col.) «... y de lo que huviere- | mos de comer, no tengais cui- | dado, que yo llevaré matalota- | ge para entrambos, y para mas | de ocho dias, que discipulos ten- | go, y amigos, que no me dexa- | ran mal passar.»

Barcelona, 1722	Madrid, 1722
p. 22. (1.ª col.) «... eran espuelas que apremiaban el | deseo de Andrés para oirle. Final- | mente el Cavallero le leyó en al- | ta voz, y era este...»	p. 22. (1.ª col.) «... eran espuelas que apremia- van | el deseo de Andrés para oirle. | Fi- nalmente el Cavallero le leyó | en alta voz, y era este ...»
p. 163. (2.ª col.) «... por sus grandes ma- | ravi- llas, y dando desde el mayor | hasta el mas pequeño el para- | bien a Isabela y a Ricardo, y sus | padres ...»	p. 163. (2.ª col.) «... por sus grandes maravi- | llas, y dando desde el mayor has- | ta el mas pequeño el parabien a | Isabela, y a Ricardo, y sus pa- | dres ...»
p. 382. (2.ª col.) «... yo me llamo la Cañiça- | res, si ya no tan sabia como las | dos, a lo menos de tan buenos de- | seos, como qualquiera dellas ...»	p. 382. (2.ª col.) «... yo me llamo la Cañiza- | res. si ya no tan sabia como las | dos, á lo menos de tan buenos | deseos, como qualquiera dellas ...»

Hi ha exemplar d'aquesta edició en el British Museum (Londres, 12491. d. 2.).

172 Novelas | Exemplares | de | Miguel | de Cervantes. | [Escut.] | Con licencia. | En Barcelona. Año de 1722. | [Portada orlada.] [31 - V

p. 205 × 148 mm. c. 117 × 110 mm. (8.º). El text a 2 cols.; 2 ff. s. n. + 405 pp., en lloc de 403, com en realitat li correspòn. Relligadura en pergamí. Al primer full de guarda, en tinta: «August Mayer».

Les fulles preliminars comprenen : Portada, Aprovació i Llicencia de l'edició impresa a Saragossa l'any de 1665 (núm. 94) i Taula.

El text de les novel·les va de la pàg. 1 a la 403, numerada erradament 405, lo mateix que en l'edició que li serví de model.

En Rius (I, 244) diu que és «copiada a plana-renglón de la de Zaragoza, 1665»; en efecte, hem compulsat l'exemplar d'aquesta edició amb la present i hem de dir que el nombre de pàgines, el format i nombre de linies en cada pàgina, fins el gravat de la última (un infant amb una creu) són iguals. D'haver-se conegut

l'estereotipia, diríem que l'edició de 1722 era reproducció estereotipada de la de 1665, perquè inclús les lletres inicials són idèntiques en les dues. Vegi's un acarament que hem fet entre elles:

Saragossa, 1665 (núm. 94)	Barcelona, 1722	
p. 7. 2.ª col. ...den tro; toma.	p. 7. 2.ª col.	Igual.
p. 9. 1.ª col. ...Esse llama. v. .md.hoyo ...	p. 9. 1.ª col.	»
p. 231, per errada 131.	p. 231.	»
p. 234, per errada 134.	p. 234.	»
p. 235. *Novelas Exemplares*, i en la capsalera de les pàgines senars s'hi llegeix : *de Miguel de Cervantes.*	p. 235.	»
p. 379. ... *de Mig u èl de Cervantes.*	p. 379.	»

L'ordre de les novel·les és el següent : *La Gitanilla*, p. 11-51; *El amante liberal*, p. 55-96; *Rinconete y Cortadillo*, p. 97-198, per errada 218; *La española inglesa*, p. 128-164; *El licenciado Vidriera*, p. 341-352; *La fuerza de la sangre*, p. 185-202; *El celoso estremeño*, p. 202-231; *La ilustre fregona*, p. 233-276; *Las dos donzellas*, p. 277-309; *La señora Cornelia*, p. 310-340; *El casamiento engañoso*, p. 164-185; *El coloquio de los perros*, p. 352-403, per errada 405.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en el British Museum (Londres, 12491. e. 9.).

173 Suite | Nouvelle et Veritable | de l'Histoire | et des Avantures | de | l'incomparable | Don Quichotte | de la Manche. | Traduite d'un Manufcrit Efpagnol de | Cide-Hamet Benengely fon | veritable Hiftorien. | Tome ···. | [Floró.] | A Paris, | Chez | Charles le Clerc, Quay des Auguftins, | du côté du Pont S. Michel, à la Toifon | d'Or. | Pierre Huet, au Palais, fur le fecond | Perron de la Sainte Chapelle, au | Soleil Levant. | Et Pierre Prault, à l'entrée du | Quay de Gêvres, au Paradis. | M. DCC. XXII. | Avec Approbation et Privilege du Roy. [33 - VIII

p. 158 × 91 mm. c. 120 × 59 mm. (12.º). Repartit en un plec de 8 i un de 4. Vol. I : 4 ff. s. n. + LXIV pp. + 405 pp. + 3 pp. s. n. de taula; 11 làms., la primera de frontispici. Vol. II [... | de l'incomparable | ... | ... | ... | Cid Hamet Benengely fon veritable | Hiftorien. | Tome Second. | [Floró.] | A Paris, | Chez | Charles le Clerc, Quay des Auguftins, du | côté du Pont S. Michel, à la Toifon d'or. | Pierre Huet, au Palais, fur le fecond Perron | de la Sainte Chapelle, au Soleil Levant. | Et | Pierre Prault, à l'entrée du Quay | de Gefvres, au Paradis. | M. DCC. XXII. | ...] : 1 f. s. n. + 418 pp. + 3 ff. s. n.; 8 làms. Relligadura en pasta de l'època, amb llom decorat, filets als plans i talls daurats; al llom van numerats com vols. IX i X de l'edició de París, 1726.

Els preliminars del tom primer comprenen : Frontispici (1 f. s. n.), Portada, Aprovació d'En Richard donada a París el 2 de maig de 1722, Llicencia del

rei a favor d'En Pierre Huet per a imprimir «pendant le temps de huit années consecutives» la «suite de l'Histoire de Don Quichotte de la Manche», donada a París el 7 de maig de 1722, Regoneixement de N'Huet a favor d'En Charles Le Clerc i En Perre Prault (París, 10 juny 1722); Registre de la Germandat d'impressors i llibreters, signat per En Delanine a París, 7 juliol 1722 (4 ff. s. n.), i Prefaci (p. I-LXIV); els del tom segón, solament la Portada.

El text del volum primer (pp. 1-405) conté 20 capítols; el del segón (pàgines 1-418), els 21-40.

A la fi del tom primer es troba la taula de capítols, i a la del segón; un «Avis», en el que es diu : «Notre manuscrit tel qu'il a été trouvé dans les effets de la succession de Cid-Hamet-Benengely, finissant icy, nous ne pouvons à present en dire davantoge, sinon qu'il nous reste encore a examiner plusieurs lettres du même Auteur & de Carasco, dont nous pourrons encore tirer quelques faits de notre Heros», i acaba dient : «On en a trouvé aussi beaucoup dans les Archives de la famille du Duc à qui Carasco écrivoit souvent pour l'informer de ce qui se passoit à la Roda, a fin d'en divertir le Roy quand il étoit en Cour, ce qui nous pourra fournir de nouvelles matieres, si le public a pour agreable ce que nous lui venons de donner dans ces deux volumes». Després segueix la taula de capítols i llista de les errades corresponents als dos toms.

En l'aprovació d'En Richard es parla d'un manuscrit en dos volums, que porta el títol de «Suite nouvelle & veritable de l'Histoire & des Avantures de l'Incomparable Don Quichotte de la Manche, traduite d'un Manuscrit espagnol de Cide-Hamet-Benengely son veritable Historien», i aquests dos volums corresponen, al nostre entendre, als que descrivim.

El *Dictionnaire d'Ouvrages Anonymes* d'En Barbier no diu qui fou l'autor d'aquesta «suite»; sols indica que se'n féu una edició en set volums l'any 1714,* i que l'edició de 1722 en tenía sis; afegeix que «on a longtemps attribué cette suite à A. B. Le Sage; c'est un erreur».

Ara bé, si l'any 1714 va publicar-se aquesta «suite», com és que En Richard aprova el manuscrit en 1722? N'Amaulri ens ha fet saber, en el núm. 156, que havía publicat una continuació del Quixot; i si per una part la data de l'aprovació d'En Richard ens fa negar l'existencia de l'edició de 1714, el text de l'impressor de Lió fa pensar que tal vegada va existir. El catàleg del British Museum no ens treu de cap dubte; senyala aquesta obra (Cerv. 470.), però sense dir el nombre de volums que comprèn, indicant solament l'any 1722. Si l'edició que ara descrivim consta de sis toms, a què venía l'«Avis» que es llegeix a la fi del segón?; a la natural manía d'imitar el llibre d'En Cervantes. Simula aquest, que en l'escena amb el viscaí queda interrompuda l'obra per la perdua del manuscrit, i una cosa per

* Vol. IV, col. 583, s'hi llegeix : «Paris, 1714, 7 vol. in 12º. — Paris, 1722, 6 vol. in 12º».

Biblioteca de Catalunya

l'istil ha volgut fer el continuador. Llegeixi's aquesta enredadíssima continuació, i es veurà com copía, si bé pèssimament, els fets de Don Quixot.

Començа l'obra amb un llarg i pesat prefaci extractat de moltes cartes del batxiller Sansón Carrasco i En Cide-Hamete Benengeli, on es parla de les primeres sortides de D. Quixot, i del llibre d'En Fernández de Avellaneda;* segueix, després, una carta d'En Carrasco a En Benengeli, en la que es tracta d'altres assumptes relacionats amb el manuscrit del nou llibre, que va passar a mans d'un corsari marroquí, la dòna del qual fugí amb un esclau que es deia Aranda, emportant-se'n el manuscrit d'En Benengeli, que era la continuació que ara es publica.

Segons l'esmentat manuscrit, D. Quixot i Sanxo es feren pastors així que retornaren a llur terra, fins que reberen un avís del rei reclamant la presencia de D. Quixot a la Cort. Aquest, no vol deixar de complir la paraula donada, i res hi valen las amonestacions i discursos del capellà i del batxiller, fins que el mateix cavaller de la Blanca Lluna li dóna permís per a anar a davant del rei. Camí de Madrid, ocorren mil entrebancs a l'amo i al criat, fins que es recullen a un hostal, on es troben amb l'agradable sorpresa que els amos són En Basili i Na Quiteria, això és : els protagonistes de les noces d'En Camatxo.

A l'últim D. Quixot arriba a Madrid, on té una rebuda un xic massa estrepitosa, i fuig; però el rei envía uns missatgers per a dir-li que prop de l'Escorial s'hi amaga «un geant d'une excessive grosseur, que l'on croit more de nation» que li priva de poder anar a dit lloc; lluita l'andant manxego amb el gegant, i queda vencedor. Poc després, veu al rei, el qual li diu que hi ha un tresor en un castell i que és precís rescatar-lo; D. Quixot, després de moltes lluites, el recobra i en fa entrega al rei. Encara se li reserven noves heroicitats, tals com les aventures que corre per Andalucía, arribant fins a Càdiç, on es troba amb el Caballero de los Espejos; passa després a Barcelona, on s'embarca per al Marroc, lliurant D. Quixot, en terra moresca, sa estimada Dulcinea, prenent-la a l'emperador i casant-se amb ella al retornar a sa terra.

Cal advertir que en aquesta última part D. Quixot es víctima d'un engany, ja que no es mou de Catalunya; però li fan creure que es troba en el Mar-

* «L'Histoire nous aprend que dans ce-tems-là un Ecrivain qui n'avoit pas beaucoup d'occupation, flatté de l'esperance du gain, sçachant le débit qui se faisoit de ce livre & le goût que le public y prenoit, entreprit de décrire les faits de la seconde sortie de notre heros; il en avoit appris une partie, il sçavoit même qu'il devoit aller à Sarragosse pour acquerir de la gloire aux jouxtes qui se devoient faire en cette ville & cherchant dans son imagination de quoi remplir la place de ce qu'il ignoroit, il composa en fin une seconde partie ou plûtôt un volume de sa premiere & seconde sortie. D'autres disent qu'en ce tems là un autre fol se mit en tête d'imiter le veritable D. Quichotte, en usurpant son nom & cherchant comme lui les avantures, & que ce faux D. Quichotte, qui au fond n'étoit qu'une bête, fut le heros de cette nouvelle Histoire. Quoi qu'il en soit, son livre fut universellement rejetté comme apocriphe, & personne n'en goûta les fades plaisanteries dont il étoit composé.» (I, p. IX.)

roc i que la filla de Na Rodríguez és Dulcinea; l'únic acte real és el del casament, que es fa per a veure si d'aquest modo s'esvaeixen a D. Quixot les idees cavalleresques i l'afició a fugir de sa casa. L'autor d'aquesta intriga és el batxiller Sansón Carrasco.

Per la breu ressenya que hem fet, pot jutjar el lector del poc interès del text; d'escenes inspirades en el llibre d'En Cervantes n'hi ha moltes : el pendre un arbre per un gegant (cap. 2), recorda el veure exèrcits de Alifanfaron i Pentapolin, on sols hi ha ramats de bèns; la «Lettre de Sancho Panza à Theresa Pansa sa femme» (cap. 27) és una grollera imitació de la que escriu l'escuder de D. Quixot a sa muller (cap. 36 de la segona part), i l'apresament d'una galera de corsaris a la vista de Barcelona (cap. 30) és una mala copia de la que descrigué Cervantes, on anava comanant el vaixell moresc l'hermosa Ana Felix (cap. 63 de la segona part).

Quatre anys després* se'n publicà una nova edició.

173[a] Don Quichotte | Paris | 1722 | Gravures. [35 - II

p. 144 × 89 mm. c. 118 × 71 mm. Col·lecció de 10 làmines, gravades per Antoine, relligades en xagrí vermell amb filets, encaix i tall daurat; títol daurat al pla.

Corresponen al tom primer d'aquesta continuació anònima del Quixot atribuïda a En Le Sage. Hi manca el frontispici.

174 *Vida, y Hechos* | Del Ingenioso Cavallero | *Don Quixote* | de la Mancha. | *Compuesta.* | Por Miguel de Cervantes Saabedra. | *Parte* ··· | *Nueba Ediccion, corregida, y illustrada con* | treinta y cinco Laminas muy donofas, y apropiadas à la materia. | *Ofrecidos al Señor Doctor Don Juachin* | Joseph Vazquez y Morales, &c. | [Gravat.] | *Con Licencia en Madrid.* A cofta de la Hermandad | de San Geronimo. Año de 1723. [32 - VI

p. 195 × 141 mm. c. 182 × mm. 120 (8.º). Vol. I : 6 ff. s. n. + 352 pp. + 2 ff. s. n. de taula. Les pàgines 1-349 impreses a 2 cols. Vol. II [... | *Nueva... y ilustrada con* | ... á la materia | [Gravat.] | ... |] : 1 f. s. n. + 370 pp. + 2 ff. s. n. de taula. Les pàgines 1-370 impreses a 2 cols. Làmines intercalades en el text. Relligadura en xagrí verd marroquinat, amb llom decorat i filets als plans, cantells; contracantells i talls daurats (Monserrat).

Les fulles preliminars del tom primer comprenen : Portada, Dedicatoria d'En Pedro del Castillo al Dr. Juachin Joseph Vazquez y Morales, Llicencia donada a Madrid per En Baltasar de San Pedro Azebedo a favor de N'Angel Pasqual,

* Paris, Le Clerc, Sangrain, Huet i Prault, 1726 (núm. 177).

amb data de 15 setembre de 1723, «para que por vna vez pueda bolver à imprimir y vender los libros y tomos, intitulados : *Vida y hechos del Ingenioso Don Quixote de la Mancha,* Llista de les errades corresponents als dos toms, signada per En Benito del Río y Cordido (Madrid, 30 agost 1723), Tassa donada per En Baltasar de San Pedro Azebedo (Madrid, 15 setembre 1723), i Pròleg de la primera part; les del tom segón, solament la Portada.

Cada volum comprèn una part de la novel·la (pp. 1-352, caps. 1-52, el tom primer, i pp. 1-370, caps. 1-74, el segón), i a la fi de cada un, en les últimes fulles que van sense numerar, s'hi troba la taula de capítols.

El nombre de pàgines, format i caixa de cada tom són iguals als de l'edició de Madrid de 1714 (núm. 158) que li serví de model; les mateixes làmines es troben en les dues edicions, si bé en la última resulten un xic borroses. Fins les errades passaren de la una a l'altra edició, com l'escriure «magin» (II, p. 15, c. 2, I, 21) «per imaginación».

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía,* 33.

175 *Nouvelles* | de | *Michel* | de | *Cervantes,* | Auteur de l'Hiftoire | *de Dom Quichote.* | Traduction Nouvelle, | augmentée de plufieurs Hiftoires, | retouchée dans cette Edition, & | enrichie de Figures. | *Tome*···. | [Floró.] | A Rouen, & fe vend | *A Paris,* | Chez *Pierre Witte,* au bas de | la rue S. Jacques, vis-à-vis la rue de la | Parcheminerie, à l'Ange Gardien. | *MDCCXXIII.* | Avec Approbation & Privilege du Roy. [32-IV

p. 140 × 82 mm. c. 118 × 58 mm. (12.°, repartit en un plec de 8 i un de 4). Vol. I : 6 ff. s. n. + 371 pp., la següent en blanc s. n.; 6 làms., la primera de frontispici. Vol. II : 2 ff. s. n. + 364 pp.; 4 làms. Mitja pasta antiga, amb puntes de pell. Al contraplà, ex-libris amb escut i la divisa «NIL MORTALIBUS ARDUUM».

Les fulles preliminars del tom primer comprenen : Frontispici, Portada, Aprovació signada per En Blanchard a París amb data de 2 juliol de 1722, Privilegi a favor d'En Witte per a vuit anys, donat a París el 10 de juliol de dit any, Registre de la Germandat de llibreters i impressors (13 juliol 1722), Advertencia del traductor i Taula; les del tom segón : Portadella i Portada.

Les novel·les que comprèn el primer tom (pp. 1-371) són : *L'Illustre fregonne,* p. 1-81; *Histoire de Ruis Dias espagnol et de Quixaire, Princesse des Moluques,* p. 82-125; *L'Amant Liberal,* p. 127-216; *L'Egyptienne,* p. 217-336, i *La force du sang,* p. 337-371; les del segón (pp. 1-364) : *Le mariage trompeur,* p. 1-29; *Entretiens de Scipion et de Bergance,* p. 29-114; *L'Espagnolle Angloise,* p. 115-177; *Les deux amantes,* p. 178-237; *Le Jaloux d'Estramadure,* p. 238-299, i *Cornelie,* p. 300-364.

Aquesta edició segueix el text de la feta pel mateix impressor l'any 1713; el nombre de pàgines i els gravats són iguals, la única diferencia que hem observat es refereix a les lletres inicials i als frisos amb que comença cada novel·la.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en el British Museum (Londres, 12490. aaaa. 16.) i en posseeix tres la Bibliothèque Nationale (París, Y². 11068-11069 et 21952-21955).

176 The | History | Of the Renowned | Don Quixote | De la Mancha. | Written in Spanish by | Miguel de Cervantes Saavedra. | Translated by Several Hands: | And Publish'd by | Peter Motteux. | In Four Volumes. | Adorn'd with New Sculptures. | The Fifth Edition, | Carefully Revifed, and Compared with the Beft Edition | of the Original, Printed at Madrid, | By J. Ozell. | Nullum magnum ingenium sine mixtura dementiæ. | Vol. ···. | London: | Printed for J. Knapton, R. Knaplock, J. Sprint, D. Mid- | winter, J. Tonfon, W. Innys, J. Osborn, R. Robinfon, | and T. Longman. MDCCXXV. [33 - IV

p. 162 × 93 mm. c. 120 × 68 mm. (12.º). Vol. I : 12 ff. s. n. + 311 pp., la següent en blanc s. n.; 6 làms. Vol. II [... | Peter Motteux. | Adorn'd with New Sculptures. | ... | ... | .... | By J. Ozell. | Vol. II. | London : | ...] : 4 ff. s. n. + 304 pp.; 2 làmines. Vol. III [... | London: | Printed for J. Knapton, R. Knaplock, J. Sprint, | D. Midwinter, J. Tonfon, W. Innys, J. Osborn, | R. Robinfon, and T. Longman. MDCCXXV.] : 312 pp.; 4 làms. Vol. IV : portada igual a la del primer volum; 359 pp., la següent en blanc s. n.; 4 làms. Relligadura en pasta antiga; la de l'últim volum, de diferent aspecte dels demés.

Els preliminars del primer tom comprenen : Advertencia de J. Ozell (27 juny 1718), Portada, Dedicatoria a l'«honourable Henry Thynne» per En Motteux, una breu biografía d'En Cervantes i menció de les seves obres i el Pròleg d'aquest, corresponent a la primera part; els del segón, solament la Portada i Dedicatoria de N'Edward Coke; els del tercer, Portada, Dedicatoria a N'Henry Boyle i el Pròleg d'En Cervantes, corresponent a la segona part (pp. I-XII), i els de l'últim, la Portada i Dedicatoria (pp. 1-8).

El text dels dos primers toms conté la primera part (pp. 1-311 i 1-304; caps. 1-8, 1-6 i 1-13, i 1-25); i els altres dos, la segona (pp. 13-312 i 9-359, capítols 1-23 i 24-74); consta del mateix nombre de làmines que la de Londres, 1700 (núm. 130), que fou la que serví de model.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid) i British Museum (Londres, 12490, c. 20.). Vegi's la portada en la *Iconografía*, 406.

177 Suite | nouvelle et veritable | de l'histoire | et des avantures | de | l'incom-

parable | Don Quichotte | de la Manche. | Traduite d'un Manuscrit Efpagnol de | Cide-Hamet Benengely fon | veritable Hiftorien. | Tome ···. | [Floró.] | A Paris, | chez | Charles le Clerc, Quay des Auguftins. | Guillaume Saugrain, | Pierre Huet, | au Palais. | & Pierre Prault, Quay de Gefvres. | M. DCC. XXVI. | Avec Approbation, & Privilege du Roy. [33-VIII

p. 158×91 mm. c. 122 × 59 mm. (12°). Vol. III : 4 ff. s. n. + 421 pp. + 3 pp. s. n.; 4 làms., 1 fulla de solfa. Vol. IV : 1 f. s. n. + 449 pp., la següent en blanc s. n.; 3 làms. Vol. V : 1 f. s. n. + 518 pp.; 5 làms. i 1 fulla de solfa. Vol. VI [Histoire | de | Sancho Pansa | Alcade | de Blndanda, | Servant de fixième & dernier Volume, à | la fuite nouvelle des Avantures de | Don Quichotte. | Tome sixiéme. | ...] : 1 f. s. n. + 443 pp. + 5 pp. s. n.; 3 làms. Relligadura en pasta antiga, amb talls daurats : els volums van numerats respectivament XI, XII, XIII, VIII en el dors, com si fossin continuació del núm. 173, amb el qual són agermanats per la relligadura.

Els preliminars del tom tercer comprenen : Portadella, Portada i Advertencia; els dels següents, solament la Portada.

El tom tercer (pp. 1-421) conté els caps. 41-58, això és, la tercera part; el quart (pp. 1-446), caps. 59-74, o sigui la quarta part; el quint (pp. 1-514), correspòn a la quinta, caps. 75-92, i el sisè (pp. 1-440, per errada 340), comprèn els caps. 1-19.

A la fi de cada volum s'hi troba la Taula de capítols; en la de l'últim, després de la taula, s'hi llegeix l'Aprovació donada per l'Abbé Richard (París, 25 abril 1724) referent al manuscrit de «Sancho Pansa, Alcade de Blandanda, sixième & dernier volume de la suite nouvelle de l'Histoire & des Avantures de Don Quichotte de la Manche»; el Privilegi del rei a En Pierre Huet per a vuit anys (París, 7 maig 1722), Cessió de N'Huet a favor de Charles le Clerc, Guillaume Saugrain & Pierre Prault i nota del Registre de la Germandat d'impressors, signada pel síndic Delaulne, a París, el 7 de juliol de 1722.

En aquest exemplar manquen els dos toms primers, que són copia de la continuació que hem vist impresa a París en 1722 (núm. 173); a En Bonsoms li vengué En Rius, com edició completa, els dos toms d'aquest últim any amb els quatre que ara descrivim. Al nostre entendre, l'edició de 1722 era de sis toms; res ho demostra més que l'aprovació del tom sisè, que porta la data de 7 de maig de 1722. En el *Catalogue* del British Museum hi figura una edició de 1726 (Cerv. 471.), i N'Asensio, en el seu estudi *Los continuadores de El Ingenioso Hidalgo*,* també en senyala una, del mateix any, la portada de la qual és així : «Suite nouvelle et veritable de l'histoire et des aventures de l'incomparable Don Quichotte de la Manche. Traduite d'un manuscrit espagnol de Cide Hamet Benengely son veritable historien... A Paris, Chez Charles le

* Madrid, 1873. Aquest treball forma part del tom imprès a Barcelona, l'any 1902, amb el títol de *Cervantes y sus obras*.

Clerc, Quay des Agustins, Guillaume Saugrain, Pierre Huct, au Palais, et Pierre Prault, Quay des Gesvres.»

La descripció de l'exemplar del British Museum no la tením, però la de N'Asensio sí; diu que són sis toms d'unes «400 páginas cada uno y va adornado con treinta láminas grabadas por Antoine y dos planchas de la música correspondientes a la Pastoral compuesta por D. Quijote (III, p. 54) y a otra que se canta en las bodas de la hija de Sancho Panza (V, p. 410)». Això mateix es troba en els toms de la col·lecció Bonsoms. Queda, doncs, demostrat que l'edició de 1722, d'aquesta col·lecció, és incompleta; com també ho és la que ara descrivim.

Procurarem donar un breu extret de l'obra, cosa ben difícil. Resulta que D. Quixot tornà, al poc temps, a ses aficions cavalleresques; i juntament amb el seu fidel escuder, anaren pel món en busca d'aventures, fent via cap al castell dels ducs, després d'haver executat un sens fi de proeses carrinclones. Els ducs tornen a fer governador de la ínsula Barataria a En Sanxo, el qual es troba en moltes situacions ridícoles, en les que es veu la poca fantasía de l'autor; cansat de fer de governador, s'ajunta de nou amb son amo, retornant al poble; però, en el viatge, passen per un sens fi de peripecies, fins que, a la fi, mor D. Quixot, després de fer testament. Encara no acaba aquí l'obra, sinó que en el tom sisè s'hi troba la «Histoire de Sancho Pança, Alcade de Blandanda», en la que es diu que el gendre d'En Sanxo, que es deia Enriquez, era el Comte de Blandanda, que féu alcalde de dit lloc al seu sogre; aquest no féu actes de veritable justicier com en la ínsula Barataria, sinó que es desacredità i tingué de renunciar el càrrec, fugint de la població i anant-se'n a un bosc, on trobà un carboner, amb el qual féu nit; topa més tard amb uns bandolers i retorna a la fi al seu poble després de renunciar per a sempre els ideals de govern.

Ço que hem dit al tractar en el núm. 173 referent als dos primers toms, hem de repetir ara : en tota l'obra es veu un desig d'imitar el text d'En Cervantes; si en el *Don Quijote*, el cavaller dóna consells al seu escuder abans d'anar aquest a la ínsula Barataria, en la continuació es troba el cap. 73, que tracta de la «Instruction de Don Quichotte à Sancho, avant que d'aller a son Gouvernement»; si Cervantes posa per epígraf del cap. 49 de la segona part : «De lo que le sucedió a Sancho Panza rondando su ínsula», el continuador dedica un capítol, el 74, a «La ronde que fait Sancho dans la capitale de son gouvernement», i així, per aquest estil, podríen senyalar-se altres coincidencies.

178 A | Collection | of | Select Novels, | Written Originally in | Castillian, | by | Don Miguel Cervantes Saavedra, | Author of the Hiftory of | Don Quixote de la Mancha: | In the Territory of the Imperial City of Toledo, | in New Castile. | Made English by | Harry Bridges, Efq; | Under the Protection of His Excellency, | John, Lord Carteret, | Lord Lieutenant of the Kingdow of Ireland.

| Bristol: | Printed by S. Farley; and Sold by F. Wall, Bookfeller, | on the Tolzey; James Warriner, in Bath; Henry | Clements, in Oxford; Edw. Score, in Exeter; and | John Palmer, in Gloucefter, 1728. [31 - I

p. 166 × 104 mm. c. 130 × 79 mm. (4.º). 343 pp. + 1 p. s. n. Relligadura en pasta de l'època.

Els preliminars comprenen : Portada, Advertencia del traductor i Taula.

El text comença en la pàgina 7 amb *The Gypsie*, seguint *The dogs of Mahudez*, p. 103; *The deceitful marriage*, p. 171; *Quixaire, princess of the Moluccoes*, p. 195; *Constancia, the Illustrious Chambermaid*, p. 231 i *The Jealous Estremaduran*, p. 295.

Com se veu, les novel·les cervantines traduïdes per En Bridges són cinc; cert que *El celoso extremeño*, *La Gitanilla* i *La ilustre fregona* es coneixíen ja en llengua anglesa, però no així les altres dues; per tant, si la labor del traductor, comparada amb la del primer traductor anglès de les novel·les d'En Cervantes, resulta un xic lliure, no per això mereix censura.

Comparant el treball d'un i altre traductor, es veu la diferencia notable que hi ha entre la tasca d'En Bridges i la dels seus antecessors; vegi's la primera novel·la i podrem senyalar el text que li serví de model. Comença així el de *La Gitanilla* (The Gypsie) : «A Gypsie, of those that had thriv'd by their Trade, bred up a young Girl in quality of a Niece, and call'd her Pretiosa...» que recorda el de la mateixa novel·la en algunes de les edicions d'Amsterdam : «Une Egyptienne de celles qui ont fait leur tems, éleva une petite fille en qualite de Niéce et l'appella Pretiosa»,* però que no correspòn exactament a l'original.

No hi ha dubte que el text que serví de model a En Bridges fou un dels d'Amsterdam de 1709 (núm. 148) i 1720 (núm. 168) o el de París, 1713 (núm. 155).

Hi ha exemplar d'aquesta edició en el British Museum (Londres, 12490, c. 11.).

179 Los Trabajos | de | Persiles, | y | Sigismunda. | Historia Septentrional. | Por Miguel de Cervantes Saavedra, | nuevamente corregida, y enmendada en efta vltima | imprefion. | Plieg. [Escut de l'impressor.] 43. | Año [Escut.] 1728. | Con licencia. | En Madrid. A cofta de Don Pedro Jofeph Alonfo de Padilla, fe ha- | llarà en fu Imprenta, y Libreria, vive en la Calle de Santo | Thomàs, junto al Contrafte. [31 - V

p. 204 × 143 mm. c. 178 × 117 mm. (8.º). 4 ff. s. n. a ratlla seguida + 328 pp. a 2 cols. + 3 ff. s. n. a 2 cols. Relligadura en pasta.

* Edició d'Amsterdam, 1705, núm. 136.

Els preliminars d'aquest tom comprenen : Portada, Aprovació d'En Valdivielso (Madrid, 9 setembre 1616), Llicencia a favor d'En Manuel Martín (5 octubre 1728), Fe d'errades, sense senyalar-ne cap (14 novembre 1728), Tassa (5 novembre 1728), els versos d'En Francisco de Urbina i Luis Francisco Calderón i el Pròleg d'En Cervantes.

El text va a doble columna, de la pàgina 1 a la 328, repartit en quatre llibres (pp. 1-82, 83-172, 173-278 i 279-328). En les últimes pàgines, que van sense numerar, s'hi troba la Taula dels capítols.

En Rius (I, 358) escriu : «Cotejado cuidadosamente el texto con las dos ediciones de Madrid 1617, he visto que sigue extrictamente a la apócrifa hasta en algunas insignificantes erratas que en ella se deslizaron, pero se enmendaron dos pasajes viciados que decían : «tienen, no todo lo pasado» y «en una cercana selva que aquí os dará» correspondientes a los folios 34 v. y 181 v. de la edición príncipe, y ello demuestra que el original de la presente fué la de 1719». En efecte, el nombre de pàgines és igual, i el text quasi també, excepció feta de qualques errades tipogràfiques.

Hem fet observar que el corrector dóna per perfecte el text, amb tot hi trobar-s'hi molts descuits : «Libro primero», per «Libro segundo» (p. 161); «Libro cuarto» per «Libro tercero» (p. 233), pàgina «122» per «232», pàgina «174» per «274», «escusaba» per «escuchaba» (p. 1, col. 2); «entendió» per «extendió» (p. 125, col. 1.ª) i encara en podríem assenyalar molts més.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Bibliothèque Nationale (París Y². 490).

180 The | Comical Hiftory | of | Don Quixote. | As it was Acted at the | Queen's Theatre | in | Dorset Garden, | By Their Majefties Servants. | Part ···. | Written by Mr. D'Urfey. | London, | Printed for J. Darby, in Bartholomew-Clofe, A. Bet- | tesworth in Pater-Nofter-Row, and F. Clay with- | out Temple-Bar; all in Truft for Richard, James, | and Bethel Wellington. M.DCC.XXIX. [32 - III

p. 163 × 96 mm. c. 137 × 73 mm. (12.º). Primera part : pp. 1-91, la següent en blanc s. n. Segona part [The | Comical Hiftory | of | Don Quixote. | As it is Acted at both Theatres, | By Their Majefties Servants. | Part II. | Written by Mr. D'Urfey. | [Floró.] | London, | Printed for Jacob Tonson; and for John Darby, | Arthur Bettesworth, and Francis Clay, in | Truft for Richard, James, and Bethel Wel- | lington. M.DCC.XXIX.] : pp. 93-194. Tercera part [... | Don Quixote. | With the | Marriage | of | Mary the Buxome. | Part III. | Non omnes Arbufta juvant humilefq; myricae. | Vir. | Written by Mr. D'Urfey. | London, | Printed for John Darby, Arthur Bettesworth, | and Francis Clay, in Truft for Richard, James, | and Bethel Wellington. M.DCC.XXIX.] : pp. 195 + 295 + 5 pp. s. n. Les tres parts, relligades en un volum en mitja pasta, amb el llom apedaçat. Al contraplà, ex-libris amb escut de «John Johnston», i la divisa : NUMQUAM NON PARATUS.

Els preliminars d'aquesta comedia comprenen : Portada, Dedicatoria : «To Her Grace the Dutchefs of Ormond», Pròleg, Epíleg i Llista dels personatges que intervenen en l'obra.

La primera part té cinc actes, començant el primer en la pàg. 9. En la pàg. 93 comença la segona part, que va dedicada a Lord Chamberlain; seguint el Prefaci, Pròleg, Epíleg en vers i Llista dels personatges; aquesta part té també cinc actes, començant el primer en la pàg. 105. En la 195 comença la tercera part, dedicada a Charles Montague; segueix després un Prefaci, un Pròleg i un Epíleg en vers i la Llista dels personatges que intervenen en aquesta part; l'acte primer de la tercera part comença en la pàg. 213 i també té cinc actes com les anteriors.

Com s'ha pogut veure, l'obra consta de tres parts : la primera, porta el nom de «Don Quixot»; la segona, el de «La justicia d'En Sanxo», i la tercera, «El casament de María l'alegre.» L'argument de cada una d'elles es pres del llibre d'En Cervantes, si bé hi ha molta cosa de la fantasía de l'autor; per això surten personatges que no es veuen en el *Don Quijote;* en els pròlegs que En d'Urfey posa al començament de cada part, es defensa de les censures que es veu se li dirigiren per haver tergiversat idees de la novel·la, dient que en «la justicia d'En Sanxo» ha afegit uns proverbis que han estat del gust del públic, modificant a l'ensems el caràcter de Marcela, amb aplaudiment d'alguns crítics. María l'alegre, no és altra que Sanchica, la filla d'En Sanxo Pança; si bé, al dir del comediògraf, és convertida en un personatge enterament nou, amb cert humorisme molt alabat per uns jutges, aduïts amb ben poca modestia per l'autor.

En Rius, al tractar d'aquesta obra (II, 725), escriu : «D'Urfey compuso su arreglo muchos años antes de la fecha indicada en el tomo que acabo de describir.[1] Hizo la primera y segunda parte en 1634, y dió la tercera el año 1636.» En la primera part de la seva afirmació, ço és : que en D'Urfey escrigué molt abans de 1729 la trilogía *The Comical D. Quixote*, té raó el primer dels bibliògrafs cervantins, però al tractar de l'època en que va ésser escrita aquesta obra no podem seguir el seu criteri; perquè si D'Urfey va néixer aproximadament l'any de 1653, mai podía, dinou anys abans, escriure una obra teatral. Aquí hi ha una errada, i ens ho demostra la següent nota bibliogràfica que hem tret d'un catàleg anglès[2] : «The comical history of Don Quixote, as it is acted at the Queen's Theatre in Dorset-Garden, by their Majesties servants. 4to, Rom. and Ital. char., 2 parts in 1 : I, (4) ll., 63 pp.; II, (4) ll., incl. second title-page, 64 pp., slightly foxed, otherwise good copy, morocco, L15 15s *Part I, For Samuel Briscoe, London,* 1694. *Part II, For S. Briscoe and H. Newman,*

1. L'exemplar que figura en la col·lecció Bonsoms.
2. Catàleg núm. 33 d'En Voynich, Londres, p. 176 (núm. 530).

London, 1694».* En Rius devía voler dir 1694 i 1696, però una errada de caixista posà un 3 on devía haver-hi un 9.

181 Vida, y Hechos | del Ingenioso Cavallero | Don Quixote | de la Mancha, | Compuesta | Por Miguel de Cervantes Saabedra. | Nueva Ediccion, | corregida, ilustrada, y añadida; | antes, con treinta y cinco laminas muy donoſas, | y apropiadas à la materia. | Y aora ultimamente | con la dedicatoria al mismo D. Quixote, | eſcrita por ſu Chroniſta, deſcubierta, y traducida con | imponderable deſvelo, y trabajo. | Tomo ···. | Año [Escut de l'editor : DOCTA PER ORBEM SCRIPTA FERO.] 1730. | Con Licencia : En Madrid, en la Imprenta de la Viuda de Blàs de | Villa-Nueva, en la Calle de Alcalá. | [A] coſta de Juan Antonio Pimentèl, Mercader de Libros à la Puerta del Sol. [32 - VI

p. 202 × 146 mm. c. 183 × 110 mm. (8.º). Vol. I : 10 ff. s. n. + 352 pp. + 2 ff. s. n. de taula. De la pàgina 1 a la 349, a 2 cols. Vol. II [... | Y aora ultimamente | con el resto de las obras poeticas de los Acadèmicos de la Argamaſilla, halladas por el mas | celebre adivinador de nueſtros tiempos. | Tomo Segundo. | ...] : 7 ff. s. n. + 370 pp., a 2 cols. + 2 ff. s. n. de taula. Gravats intercalats en el text. Relligadura en pergamí.

Els preliminars del volum primer comprenen : Portada, Dedicatoria «Al valiente y andante D. Quixote de la Mancha, alias el cavallero de la Triste Figura, y de los Leones. Cide Hamete Benengeli su chronista», Llicencia a favor d'En Juan Antonio Pimentel (Madrid, 28 novembre 1729), Taula de les errades corresponents als dos toms, firmada per En Manuel García Alesson (Madrid, 15 abril 1730), Tassa i Pròleg; els del tom segón : Portada, Versos : una octava feta per «Un heredero del Académico de la Argamasilla», una cançó del «Plañidor ex-presidente de la Academia de la Argamasilla», unes «endechas» fetes per «el Porfiado, eruditisimo socio» de l'esmentada Academia i endreçades a Sanxo, unes «décimas» del «Moscardon, Académico celebre de la Argamasilla», i un sonet del «Secretario de la Academia», l'Aprovació d'En Marquez Torres corresponent a la primera edició de la segona part (Madrid, 27 febrer 1615) i el Pròleg de la mateixa.

El text (pp. 1-352, caps. 1-52 i 1-370, caps. 1-74) està copiat de l'edició de Madrid de 1723, comprenent cada tom una part de l'obra; les làmines són també les mateixes, però si llavors ja estaven mig borrades (recordi's que es

* VERY RARE FIRST EDITION of the first two parts. Part third was publ. separately in 1696. First part dedicated to the Duchess of Ormond, the second part to Charles, Earl of Dorset and Middlesex. Lowndes, II, 701 : «The dramatic pieces of this author are remarkable for licentiousness of intrigue, looseness of sentiment, and indelicacy of wit, yet they are very far from being devoid of merit.» Hazlitt, III, 71. Halliwell. 77. Barton Coll., Boston II, 168, Arber, *Term. Cat.*, II, 525. Baker, I, 144. (H. 7429).

gravaren per a l'edició de Madrid de 1674), es pot pensar el que devíen esser cinquanta sis anys després de fetes.

La dedicatoria d'En Cide Hamete Benengeli és cosa pesada, fatigosa i sense gust, i els nous versos dels acadèmics de la de Argamasilla, estàn al mateix nivell que la dedicatoria. L'autor d'una i altres és probable que fos En Diego de Torres Villarroel (vegi's, referent a aquest punt, l'article d'En Hartzenbusch en *La Ilustración Española y Americana**); En Menéndez i Pelayo en carta a En Rius li deia : «Sospecho que el autor de los pegotes de esta edición fué el Dr. D. Diego de Torres Villarroel, que en 1730 estaba en el apogeo de su fama como autor de pronósticos, almanaques y profecías, por lo cual bien se le podía llamar el más famoso *adivinador* de aquellos tiempos. No sé si a algún otro se le habrá ocurrido esta conjetura, que me parece confirmada por el estilo de los tales pegotes.»

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid), i dos en el British Musem (Londres, Cerv. 208, i 89. b. 18.). Vegi's la portada reproduïda en la *Iconografía*, 34.

182 The | History | of the | Valorous and Witty | Knight-Errant | Don Quixote | of the Mancha. | Written in Spanifh by Michael Cervantes. | Tranflated into Englifh | By Thomas Shelton, | and now printed verbatim from the 4to Edition | of 1620. | With a Curious Sett of New Cuts, from the French | of Coypel. | In Four Volumes. | Vol. ···. | London, | Printed for J. Walthoe, G. Conyers, J. and J. Knapton, | R. Knaplock, D. Midwinter and A. Ward, A. Bet- | tefworth and C. Hitch, B. Lintott, B. Sprint, W. In- | nys, J. Osborne and T. Longman, R. Robinfon, B. | Motte, T. Wotton, S. Birt, and T. Osborne. 1731. [31-II

p. 165 × 98 mm. c. 138 × 75 mm. (12.º). Vol. I : 12 ff. s. n. + 264 pp.; 3 làms. Vol. II : 1 f. s. n. + 288 pp.; 2 làms. Vol. III : 8 ff. s. n. + 288 pp.; 11 làms. Vol. IV : 1 f. s. n. + 261 pp., la següent en blanc s. n. + 18 ff. s. n. d'índex; 5 làms. Les làmines, dibuixades per Car. Coypel, gravades per G. V. der Gucht, van plegades dintre el llibre, per esser de format més ample (121 × 133 mm.). Al contraplà, escrit a mà : «Honble. & Revd. H. Stanhope. September 7. 1816». Relligadura antiga en vedell amb gofrats als plans.

Les fulles preliminars del primer volum corresponen a la Portada, Dedicatoria del traductor a Lord Walden, Dedicatoria de l'editor al Marquès de Buckingham, Pròleg d'En Cervantes i Versos (els publicats en la primera traducció anglesa, núm. 13); les del volum segón i quart solament la portada, i les del tercer, Portada i Taula dels capítols de tota l'obra.

* 1.[r] de novembre de 1873. En Rius (I, 34) escriu erradament *Ilustración Hispano-americana*.

El text dels dos primers toms comprèn la primera part (pp. 1-264 i 1-288; caps. 1-8, 1-6, 1-13 i 1-25), i el dels altres dos, la segona (pp. 1-288 i 1-261; caps. 1-41 i 1-33).

Al final de l'últim volum hi ha un índex dels personatges i fets més culminants que es descriuen en la novel·la. Amb molta raó diu En Rius (I, 623) que potser aquest treball suggerí a En Bowle els magnífics índexs que féu per la seva edició, impresa l'any 1781 a Londres. Però la taula de noms propis en el Quixot no és cosa nova d'aquesta edició, sinó que en la impresa a Amsterdam l'any de 1699 (núm. 127), ja hem fet notar l'existencia d'un índex alfabètic de noms propis i paraules, i, en part, aquest treball és el que pensava fer l'editor de l'edició italiana del Quixot de 1622 (núm. 53).

Les làmines són copiades de les que féu En Coypel, però en la mateixa forma apaisada de l'original.

Aquesta edició no figurava en la col·lecció cervantina de Madrid, ni l'hem vista esmentada en els catàlegs del British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París). La seva portada ha estat publicada en la *Iconografía,* 407.

183 *Nouvelles* | de | *Michel* | de | *Cervantes,* | Auteur de l'Hiſtoire | *de Don Quichotte.* | Traduction Nouvelle. | *Troiſiéme Edition.* | Augmentée de pluſieurs Hiſtoires. | *Tome* ···. | [Floró.] | *A Amsterdam,* | Chez N. Etienne Lucas, Libraire, | dans le Beurs-ſtraet, à la Bible. | *M. DCC. XXXI.* [32 - IV

p. 144 × 85 mm. c. 116 × 59 mm. (12.º). Vol. I : 4 ff. s. n. + 412 pp., 5 làms., falta el frontispici. Vol. II : 2 ff. s. n. + 411 pp., la següent en blanc s. n., equivocadament porta el número 141 en lloc de 411 que li correspòn; 7 làms., la primera de frontispici. La làmina del *Celoso Extremeño* està posada en *Las Dos Doncellas* i vice-versa. Pasta antiga. Al contraplà del volum primer : «Bibliotheque | de M. Andoor, greff. en chef | de la Cour Sup.e de Justice a | Brux. 2-vol.». En el primer full de guarda : «Adriana Anna van der | Mieden. A.º 1756», inscripció que es repeteix en el volum segón.

Les fulles preliminars del primer tom comprenen : Portada, «Avertissement du Traducteur» i Taula; les del segón : Portada i Taula.

En el primer tom hi ha les següents novel·les : *L'Illustre Fregonne* (p. 1-91), *Histoire de Ruy Dias* (p. 92-140), *L'Amant Liberal* (p. 141-242), *L'Egyptienne* (p. 241-374) i *La Force du Sang* (p. 375-412). En el segón : *Le Mariage Trompeur* (p. 1-33), *Entretiens de Scipion & de Bergance* (p. 34-129), *L' Espagnole Angloise* (p. 130-199), *Les deux Amants* (p. 200-267), *Le Jaloux d'Estremadure* (p. 268-337) i *Cornelie* (p. 338-411, per errada 141).

En Rius (I, 903) escriu que si l'editor féu posar en la portada «troisième édition» obrà malament, ja que era la quarta de les impreses a Amsterdam; a continuació afegeix que «es igual exactamente a aquella,* pero el papel es de

* Es refereix a la de 1720 (núm. 169).

marca algo mayor». Referent a que devía dir «cuarta edició» i que el paper és de marca major, té raó, però no a l' afirmar que «es igual exactamente a aquella», perquè si bé les dues tenen dos toms, la de 1720 té 450 i 451 pp., mentre aquesta en té 412 i 411; la diferencia és gran. Pel demés, una i altra contenen les mateixes novel·les.

No hem vist esmentada aquesta edició ni en el catàleg del British Museum (Londres) ni en el de la Bibliothèque Nationale (París).

184 Vermaakelyke | *Minneryen,* | Beftaande in | Ongehoorde ontmoetingen, wonderlyke | omzwervingen en zeltzaame uitkoomften | In't Spaanfch befchreeven door | *Michiel de Cervantes,* | Schryver der Hiftorie van | *Don Quichot de la Mancha,* | En nu in zuivere Nederduitfche Taale vertaalt, | en met verfcheide vaerzen verrykt | Door | *B.V.D.M.* | ··· Deel. | *Met kopere Plaaten verfiert.* | [Floró.] | *Te Amsterdam,* | By *Jan Kouwe,* Boekverkooper, op | de Utrechtfchef-traat, by de Keizersgracht. | *MDCCXXXI.* [33-11

p. 155 × 98 mm. c. 122 × 67 mm. (8.º). Vol. I [Eerste Deel] : 12 ff. s. n. + 320 pp.; 6 làms., la primera de frontispici. Vol. II [uitkoomften | Bechreeven door | ··· | Tweede Deel] : 320 pp.; 6 làms. Làmines dibuixades i gravades per A. vander Laan. Relligadura en pergamí.

Els preliminars del tom primer comprenen : Portadella, composició poètica explicant el dibuix del frontispici, Frontispici, Portada, Dedicatoria del traductor a N'Albert Heeling, Prefaci del traductor i dues poesíes d'En L. Paludanus i Van der Streng, Taula de les novel·les corresponents als dos toms i composició poètica dedicada a la novel·la *La ilustre fregona*; els del tom segón, solament la Portada (pp. 1 i 2.)

El text del tom primer (pp. 1-320) conté : *De doorluchtige keukenmeit* (*La ilustre fregona*), p. 1-70; *Geschiedenis van Ruis Dias spanjaart, en Quixaire, princesse der Moluccos* (*Historia de Ruy Dias*), p. 71-108; *De Milde Minnaar* (*El Amante Liberal*), p. 109-186; *Het heidinnetje* (*La Gitanilla*), p. 187-292, i *De Kracht van't Bloet* (*La fuerza de la sangre*), p. 293-320. El del tom segón (pp. 3-320), les següents : *Het Bedrieglyk Huwlyk* (*El casamiento engañoso*), p. 3-28; *Saamenspraak tuffchen Scipio en Bergança* (*El coloquio de los perros*), p. 29-100; *De Spaanfche Engelfche Juffer* (*La española inglesa*), p. 101-155; *De Twee Minnaareffen* (*Las dos doncellas*), p. 156-292; *De Minnenydige* (*El celoso extremeño*), p. 210-263, i *Cornelia Bentivoglio* (*La Señora Cornelia*), p. 264-320.

Les làmines, com diu En Rius (I, 980), unes són inspirades en les de l'edició francesa impresa a París l'any 1713 (núm. 155), i altres originals.

La traducció no és directa, sinó que sembla es féu damunt de l'esmentada edició francesa de 1713.

No figura en els catàlegs del British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París).

185 Histoire | de l'admirable | Don Quichotte | de la Manche, | Traduite de l'Efpagnol de Michel | de Cervantes. | Nouvelle Edition, | Revûë, corrigée & augmentée. | Tome ···. | [Floró.] | A Paris. | Par la Compagnie des Libraires. | M. DCC. XXXII. | Avec Privilege du Roy. [33 - V

p. 162 × 95 mm. c. 127 × 61 mm. (12.º; repartit en un plec de 8 i un de 4). Vol. I : 8 ff. s. n. + 440 pp.; 10 làms., la primera de frontispici. Vol. II : 3 ff. s. n. + 432 pp.; 3 làms. Vol. III : 4 ff. s. n. + 442 pp.; 7 làms. Vol. IV : 3 ff. s. n. + 532 pp., hi manca la primera fulla d'índex; 12 làms. Vol. V [Continuation | de | l'Histoire | de l'admirable | Don Quichotte | de la Manche, | Nouvelle Edition, | ...] : 4 ff. s. n. + 482 pp.; 5 làms. Vol. VI [Continuation | de | l'Histoire | de l'admirable | Don Quichotte de la Manche, | Traduite de l'Efpagnol de Michel | de Cervantes. | Nouvelle Edition, | ...] : 4 ff. s. n. + 501 pp. + 3 pp. s. n.; 3 làms. Les làmines, dibuixades per Humblot, Bonnard; gravades per Cars, Mathey, Crepy le fils. Pasta de l'època, amb llom decorat.

Els preliminars del tom primer comprenen : Frontispici, Portada, Dedicatoria «A Monseigneur Le Dauphin», un «Avertissement du Traducteur», Taula; els dels tres següents i sisè : Portada i Taula de capítols; el del quint : Frontispici, Portada i Taula.

Els dos primers toms contenen la primera part del Quixot d'En Cervantes (pp. 140 i 1-432; caps. 1-27 i 28-48), el tercer i quart, la segona (pp. 1-442 i 1-532; caps. 1-32 i 33-74), els dos últims, la continuació feta per En Filleau de Saint Martin (pp. 1-482 i 1-501; caps. 1-32 i 33-61).

A la fi de la pàg. 501 de l'últim volum s'hi troba el següent peu d'impremta: «De l'Imprimerie de Quillau, rue | Galande, près la Place Maubert, à | l'Annonciation», i al verso, una Aprovació amb data de 18 d'octubre de 1721, Privilegi a En David, donat a París el 26 de juliol de 1727, Registre de la germandat de llibreters i impressors (9 de juliol de 1720) i traspàs d'En David a favor de son germà Cristòfol i d'En Charpentiers i altres.

Comparant el nombre de pàgines de les edicions franceses de París 1713 (núms. 152-154) i 1722 (núm. 169), entre altres, es veurà que aquesta edició és copia d'una d'elles; però, amb tot i això, en la compaginació s'hi nota diferencies.

Les làmines, com diu En Rius (I, 485), dibuixades per En Bonnard, unes són originals i altres copiades d'En Coypel; n'hi ha que no estàn firmades; el primer frontispici és d'En Humblot. Tots els florons que figuren en les portades són diferents, a excepció del corresponent al tom segón i quart.

La Biblioteca Nacional (Madrid) té exemplar d'aquesta edició, i no sabem

si el que figura en el *Catalogue* del British Museum (Londres, 1072. c. 21.), corresponent a aquest any, és fet pels mateixos editors. .

La portada ha estat publicada en la *Iconografía*, 260.

186 De | Oude en Rechte | Don Quichot | de la Mancha, | of de | Verstandige en Vrome | Ridder van de Leeuwen; | Geschreven door | Miguel de Cervantes | Savedra. | Uit de Spaanſche in de Nederduitſche Tale | overgezet door L. V. B. | Verſierd met 25. kopere Figuren. | De Zevende Druk. | Op nieuws overzien, en van veele misſtellingen | en aanſtootelyke Spreekwyzen gezuiverd. | Verrykt met een naauwkeurig Regiſter. | [Floró.] | Te Amsterdam, | By Pieter Visser, Boekverkooper | op de Lely-gragt. 1732. [31 - III

p. 163 × 103 mm. c. 139 × 81 mm. (8.º). Vol. I : 412 pp., la primera de frontispici; 12 làms. Vol. II [Tweede Deel | van den | Oude en Rechte | Don Quichot | ... | ... | ... | ... | ... | ... | Miguel de Cervantes Savedra. | ... | ... | Vercierd met 25. kopere Figuren. | ... | Op nieuws overzien, en van veele misſtellingen en | aanſtootelyke Spreekwyzen gezuiverd. | ... | ... | ... | By Pieter Visser, Boekverkooper op | de Lely-gragt. 1732] : 1 f. s. n. + 425 pp. + 17 pp. s. n. de registre; 12 làms. El frontispici és gravat i dibuixat per L. Scherm. Xagrí vermell marroquinat, amb llom decorat i filets als plans; cantells, contracantells i talls daurats.

Les fulles preliminars del primer volum comprenen : Frontispici, Portada, Advertencia del traductor i dues composicions poètiques dedicades a D. Quixot, (pp. 1-8); les del tom segón, la Portada.

El text (pp. 9-412 i 1-425) conté la primera i segona part (caps. 49 i 74) seguint pàgina per pàgina i ratlla per ratlla les edicions holandeses de 1699 (núm. 127) i 1707 (núm. 143); les làmines també són les mateixes. A l'igual que les dues esmentades edicions, a la fi del tom segón s'hi troba un índex de noms propis i algunes paraules referents als passatges més importants de l'obra.

Hi ha exemplar en la Biblioteca Nacional (Madrid); el British Museum (Londres) en té dos (12490. bb. 14. i Cerv. 119.). Vegi's la portada en la *Iconografía*, 568.

187 Novelas | exemplares | de | Miguel de Cervantes, | Añadido un indice | de libros de Novelas, Patrañas, | Cuentos, Hiſtorias, y Caſos Tragicos, y de otros en- | tretenimientos para divertir la ocioſidad, he- | cho por un Curioſo. | Plieg. [Escut de l'editor.] 51.º | Año [Id.] de 1732. | Con licencia : En Madrid. A coſta de D. Pedro Joseph Alonſo | y Padilla, Librero de Camara del Rey nueſtro ſeñor. | Se hallarà en su Imprenta, y Libreria, Calle de Santo Thomàs junto | al Contraſte. [31 - V

p. 200 × 135 mm. c. 177 × 122 mm. (8.º). 4 ff. s. n. + 400 pp. , a 2 cols. Relligadura de vedell marró, amb filets entrellaçats als plans; contracantells i talls daurats (Ménard).

Els preliminars d'aquest tom comprenen : Portada, Aprovació donada per En Miguel Martel en nom de l'Arquebisbe de Saragossa corresponent a l'edició impresa en dit lloc en 1665 (núm. 94), Llicencia, per En Miguel Fernández Munilla (Madrid, 25 setembre 1732), Fe d'errades per En Manuel García Alesson (Madrid, y Junio 28. de Octubre (sic) de 1732), Tassa corresponent a aquesta edició donada per En Miguel Fernández Munilla a Madrid el 30 octubre 1732, Taula i una Llista de llibres que es troben en venda en la llibrería d'En Pedro Joseph Alonso i Padilla.

El text de les novel·les (pp. 1-400) va a doble columna en l'ordre següent: *La Gitanilla*, p. 1-55; *El amante liberal*, p. 55-96; *Rinconete y Cortadillo*, p. 97-128; *La española inglesa*, p. 128-164; *El licenciado vidriera*, p. 164-185; *La fuerza de la sangre*, p. 185-202; *El celoso estremeño*; p. 202-233; *La ilustre fregona*, p. 233-276; *Las dos donzellas*, p. 277-309; *La señora Cornelia*, p. 309-339; *El casamiento engañoso*, p. 339-350 i *El coloquio de los perros*, p. 350-400.

El format segueix, quasi ratlla per ratlla fins la pàgina 304 inclusiu, entre altres, les edicions de Barcelona de 1722 (núm. 172) i Saragossa, 1665 i 1703 (núms. 94 i 132).

El corrector no senyala cap errada a corretgir, i si haguéssim d'esmentar totes les que hi ha, fóra llista llarga la que tindríem de fer; vagin, doncs, aquestes dues per les moltes que tenim anotades : «...muertos y á sus padres...» (p. 202, 2.ª col.), «...lo que las dadivas queden...» (p. 368, 1.ª col.).

N'hi ha exemplar en el British Museum (Londres, 12491. d. 1.).

188 Vida, y hechos | del Ingenioso Hidalgo | Don Quixote | de la Mancha, | que contiene su quarta salida, | y es la quinta parte de sus aventuras. | Compuesto por el Licenciado Alonso Fernandez | de Avellaneda, natural de la Villa de Tordefillas. | Parte II. Tomo III. | Nuevamente añadido, y corregido en esta | Imprefsion, por el Licenciado Don Ifidro Perales y Torres. | Dedicada, al Alcalde, Regidores, Hidalgos, | de la Noble Villa del Argamefilla, Patria feliz del Hidalgo Cavallero | Don Quixote de la Mancha. | Año [Gravat.] 1732. | Con Privilegio : | En Madrid. A cofta de Juan Oliveras, Mercader de Libros, Heredero de | Francifco Laffo. Se hallara en fu cafa enfrente de San Phelipe el Real. [32 - VI

p. 208 × 148 mm. c. 180 × 125 mm. (8.º). 16 ff. s. n. + 475 pp. (la xifra que en realitat correspòn és 275) a 2 cols. + 5 pp. s. n. de taula a 2 cols. Relligat en mitja pasta moderna.

Les fulles preliminars comprenen : Portada, Dedicatoria de l'Autor «Al Alcalde, Regidores y Hidalgos de la Noble Villa de Argamesilla de la Mancha», Aprovació de la primera edició donada a Tarragona el 18 d'abril de 1614, Llicencia donada pel Vicari General de Tarragona En Francisco de Torme i de

Biblioteca de Catalunya

Liori (4 juliol 1614), Pròleg d'En Fernández de Avellaneda i Sonet d'En Pero Fernández; segueix després l'Aprovació de N'Agustí de Montiano i Luyando (26 setembre 1731), Llicencia donada a Madrid amb data del 27 de setembre de 1731, Aprovació d'En Francisco Domingo (20 desembre 1730), Privilegi a favor de N'Isidro Perales i Torres per a dèu anys, firmat a Sevilla el 19 de novembre de 1730, Llista de les errades (17 desembre de 1731), Tassa (8 gener 1733, al nostre entendre hauría de dir 1732) i «Juicio de esta obra».

El text, repartit en tres parts i comptant en junt 36 capítols, ocupa les pp. 1-275, marcada per errada com 475, seguint després la Taula.

El gravat que figura en la portada és un boix, representant el desafiament de D. Quixot amb el Cavaller de la Blanca Lluna.

En l'aprovació es llegeix que «las aventuras de este Don Quixote son muy naturales y que guardan la regla de su verosimilitud; su caracter el mismo que se nos propone desde su primera salida», i referent a Sanxo, «¿quien negará que está en el de Avellaneda más propiamente imitada la rusticidad graciosa de un aldeano?» Atacant els partidaris d'En Cervantes, diu : «No faltaran oy parciales de su dictamen, bien que por diferente causa como es, porque anda muy desvalido el buen gusto y la ignorancia de bando mayor.» Així opinava En Montiano i Luyando.

Sembla que En Francisco Domingo, beneficiat de l'esglesia parroquial d'Aliaga, en la seva aprovació censura «el abuso introducido en España, de hazer en vez de una sencilla censura, un largo elogio de la obra ú del Autor o una afectada demostración del aprobante...» i en alguns punts sembla recordar vagament el pròleg de la primera part del Quixot d'En Cervantes.

En el «Juicio de esta obra» es llegeix l'estudi-pròleg que féu En Le Sage per a la seva primera edició francesa (París, 1704, núm. 135), seguint després un estudi comparatiu entre el Quixot d'En Cervantes i el d'En Fernández de Avellaneda, resultant, com se pot suposar, mal parat el primer; vegi's sinó, els següents extrets de l'esmentat «Juicio» : «Avellaneda parece tener razón de reprehender á Cervantes por muchos motivos y sobre todo, por hazer decir a Sancho, cosas que exceden a su capacidad, el Sancho de Avellaneda es más natural... No se puede disputar la gloria de la invención de Cervantes, aunque no es inferior la de la imitación de Avellaneda; a aquella somos llevados por la naturaleza misma y assi parece que el ingenio no necesita hacer muy grandes esfuerzos para los primeros descubrimientos, pero necesita de mayor fecundidad y estudio para añadir a lo inventado, porque la materia está más apurada y lo que falta por descubrir, está menos expuesto a los ojos...»

Al tractar per primera vegada del llibre d'En Fernández de Avellaneda en el núm 20, solament ressenyàrem les moltes conjectures que s'han fet referents a qui pot esser el seu autor, però no diguérem res respecte l'argument; anem a fer-ho ara.

Comença la historia fent-nos saber que al trobar-se D. Quixot a casa seva cregué que l'encantament devía durar uns set cents anys, però gracies a la tranquilitat i bon tractament, en mig any conegué que no era real. Llavors s'aficionà, influït pel capellà, a la lectura d'obres místiques com el *Flos Sanctorum* d'En Villegas i la *Guía de Pecadores* de fra Lluís de Granada, però En Sanxo li parlava de tant en tant de llibres de cavalleríes; mentrestant, arriben al poble, de pas cap a Saragossa, uns cavallers granadins, i a casa de D. Quixot se n'hostatja un que es diu Alvaro Tarfe. Recordant a cada punt les proeses narrades per En Sanxo referents al ***Florisban de Candaria*** i els torneigs on se dirigíen el seu hoste i demés cavallers granadins, comença a pensar altre cop en els heròis i en llibres de cavalleríes, fins que, malbaratant una vinya i dos camps, abandona la casa en companyía de son fidel escuder, anant-se'n pel món cercant aventures.

Ja tenim al «Caballero Desamorado» en ple camp, disposat a fer valer la força del seu braç; al cap de poc, fa parada en un hostal, i per sortir en defensa de la criada, té un gros contratemps; pocs dies després, fent via cap a Saragossa, es baralla amb un guarda d'un camp de melons, perdent en la lluita D. Quixot el Rocinante, i En Sanxo l'ase. Es veu que tot això passà prop d'Ateca, ja que en aqueix poble i gracies al rector Mn. Valentín, amo i criat poden recobrar les seves cavalcadures. A la fi arriba a Saragossa, on els torneigs eren ja acabats perquè el nostre cavaller tingué de passar vuit dies a Ateca per a curar-se de la pallissa que havía rebut; però no li calíen els torneigs per a fer proeses, sinó que trobant-se amb que anaven pel carrer assotant a un lladre, se posà a defensar-lo sense voler saber la causa del càstic, i embestint els agutzils, «corchetes» i demés ministres de la justicia, armà tal esvalot, que l'agafaren i portaren a la presó. Sanxo troba, per casualitat, a N'Alvaro Tarfe, li explica l'empresonament del seu amo, i el cavaller granadí, gracies a la seva influencia, deslliura a D. Quixot. Recordi's que en el *Don Quijote* d'En Cervantes es parla d'uns torneigs; per això més que per altra cosa fa En Fernández de Avellaneda que l'heròi de la Manxa vagi a la capital d'Aragó; es fan dinars, sortiges i festes en honor de D. Quixot, però, a la fi, abandona Saragossa, i en companyía del seu escuder se'n vol anar a la cort per a lluitar amb el rei de Xipre. Retornen a Ateca el cavaller i l'escuder, i són hostatjats a casa de Mn. Valentín, però no van ells dos sols, sinó amb un soldat de l'exèrcit de Flandes, Antonio de Bracamonte, i un ermità que es diu fra Esteban. Surten d'Ateca i se'n van a Sigüenza, on En Sanxo va a parar a la presó. De Sigüenza marxen a Alcalà, però abans d'arribar topen amb una companyía farandulera; d'Alcalà se'n van a Madrid, on tornen a trobar-se amb N'Alvaro Tarfe, el qual, després de convertir a D. Quixot en el protagonista de moltes escenes de mal gust, el fa visitar Tolèdol, on el deixa a casa del Nunci per a intentar la seva curació.

Tal és a grans linies l'argument d'aquesta discutida obra.

189 Des beruehmten Ritters, | Don Quixote | von Mancha, | Luftige und finnreiche Gefchichte, | abgefaffet von | Migvel Cervantes Saavedra | ··· Theil. | Mit Koenigl. Pohln. und Churfuerftl. Saechf. allergnaedigften | Privilegio. | [Gravat.] | Leipzig, | Verlegts Cafpar Fritfch, 1734. [33 - V

p. 168 × 100 mm. c. 141 × 72 mm. (8.º). Vol. I [Erster Theil] : 20 ff. s. n. + 748 pp. i un frontispici. Vol. II [Andrer Theil] : 3 ff. s. n. + 826 pp. El frontispici és dibuixat i gravat per En C. F. Boëtius. Pergamí de l'època.

Els preliminars del tom primer comprenen : Portada, Pròleg de la primera part, Estudi del traductor i Taula de capítols; els del tom segón : Portada i Taula.

El text de cada tom comprèn una part del Quixot (pp. 1-748, caps. 1-48 i pp. 1-826, caps. 1-74).

L'estudi del traductor és interessant : després de donar noticia de la vida d'En Cervantes i de les seves obres, diu que ha tingut per model una edició francesa, si bé modificant a voltes el text;* acaba el seu treball insertant una llista d'obres cavalleresques.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografia*, 496.

190 Historia | de | los Trabajos | de | Persiles, | y | Sigismvnda. | Escrita | por Miguel de Cervantes | Saavedra. | Nuevamente corregida, y enmendada | en efta ultima imprefsion. | Con licencia : | Barcelona : Por Pablo Campins Impreffor, | Año 1734. | Se hallarà en fu cafa à la calle de Amargòs. [Portada orlada.] [32 - VII

p. 201 × 140 mm. c. 173 × 113 mm. (8.º). 4 ff. s. n. + 328 pp., a 2 cols., + 3 ff. s. n. de taula. Relligadura en mitja pasta.

Els fulls preliminars comprenen: Portada, Aprovació de l'edició madrilenya de 1617 (núm. 36) donada per En Joseph de Valdiviesso (Madrid, 9 setembre 1616), Llicencia i Tassa signada per En Pedro Manuel de Contreras «para imprimir este libro intitulado : *Historia de los Trabajos de Persiles y Sigismunda*, y se tassaron a seys maravedís cada pliego», datada a Madrid a 20 de novembre 1734, Fe de errades donada pel «Corrector General por su Magestad» En Manuel

* «Bey gegenwärtiger Ubersetzung ist man der Frantzösischen des Mr. Arnauld gefolget, und hat sich insonderheit bemühet, des Autoris Gedancken deutlich und ungezwungen auszudrücken. Dabey hat man sich einer gewissen Freyheit bedient, welche bey dergleichen Ubersetzungen unumgänglich nöthig ist, und ohne welche die Annehmlichkeit solcher Bücher, und die Lust der Leser wegfallen würde.»

García Alesson (Madrid, 29 de desembre del mateix any), els Versos de N'Urbina i d'En Calderón i el Pròleg d'En Cervantes.

El text va de la pàg. 1 a la 328 a doble columna i repartit en quatre llibres, que comencen en les pàgines 1, 83, 173 i 279. A la fi del volum s'hi troba la Taula de capítols.

L'edició de Madrid de 1728 (núm. 179) i aquesta tenen el mateix nombre de fulles preliminars, el text va també a doble columna i comprèn igual nombre de pàgines, i és que l'impressor català tingué per model un exemplar de l'edició esmentada; la frase «nuevamente corregida, enmendada en esta última impresión», és copiada també de l'anterior, ja que el text és quasi igual en una i altra, a excepció d'algunes errades que foren corretgides, com per exemple l'«escusaba» (que es llegeix en la 1.ª col., pàg. 1.ª de l'edició de Madrid) per «escuchaba» i el «preguntole» (1.ª col., pàg. 138) per «preguntele».

N'hi ha exemplar en el British Museum (Londres, 12491, cc. 36.).

191 Angenehmes | Passe-Tems, | Durch welches zwey Freunde ein- | ander mit nützlichen und luftigen | Difcurfen vergnügen, | Und kommen in diefem Bande, | fo aus vier zufammenkünfften beftehet, | Infonderheit | Viele Erzehlungen allerhand feltfa- | mer Begebenheiten, | als des lächerlichen | Don Quixodes de la Manche | und anderer, faft auf eben folche Art be- | rühmter Helden und Perfonen ihre vor; | Wobey aber allemal befondere Anmerckun- | gen gemachet, | Auch die wichtigften in Kupffer | vorgeftellet werden. | Franckfurth, Leiptzig, | und anderwärts in denen vornehmften Buch- | Läden, 1734. [34-1

p. 170 × 102 mm. c. 147 × 81 mm. (8.º). 3 ff. s. n. + 792 pp. + 8 ff. s. n. d'índex; 9 làms. Al contraplà, ex-libris amb escut de «F. M. Rumplen». Mig pergamí amb puntes.

Els preliminars d'aquest volum comprenen : Frontispici, Portada i Pròleg.

El text, pp. 1-792, conté un diàleg entre dos amics, Heraldo i Fernando, que llegint certs passatges del Quixot els comenten i glosen. A la fi del tom s'hi troba un índex alfabètic dels principals passatges i fets de que tracta l'obra.

Diu l'autor en el pròleg, que fa un llibre per a entreteniment dels llegidors, on aplegant bones màximes morals, s'hi troben exemples de la follía del món, descrivint-se al mateix temps alguns contes del divertit D. Quixot i un passatge del desgraciat napolità Roselli; segueix després una llarga nota bibliogràfica de les traduccions del Quixot, fent notar que en alemany la traducció era molt descuidada i no se'n trobaven exemplars, i dóna noticia d'una luxosa edició que es preparava (la que publicà En Tonson l'any 1738; núm. 198). V. Rius, II, 479.

192 ✠ | *Vida, y Hechos* | Del Ingenioso Cavallero | *Don Quixote* | *de la Mancha,* | Compuesta | *Por Miguel de Cervantes Saavedra.* | Nueva Edicion, | *Corregida, ilustrada, y añadida en esta ultima* | por el original de ſu Autor con quarenta y quatro Laminas muy apropiadas à la materia, | y aora ultimamente con la Dedicatoria al miſmo Don Quixote, eſcrita por ſu | Chroniſta, deſcubierta, y traducida con imponderable | deſvelo, y trabajo. | *Tomo* ···. | *Año* [Escut de l'editor.] 1735. | *Con Licencia* : En Madrid, por *Antonio Sanz,* y à ſu coſta. | Vendeſe en ſu Imprenta en la Plazuela de la calle de la Paz. [32-VII

p. 198 × 136 mm. c. 186 × 118 mm. (8.º). Vol. I : 8 ff. s. n. + 377 pp., equivocadament porta el número 367, a 2 cols. + 8 pp. s. n. amb la taula i un catàleg del mateix llibreter. Vol. II [... | por el original de ſu Autor con quarenta y quatro Laminas muy apropiadas à la materia, | y con el reſto de las Obras Poeticas de los Academicos de la Argamaſilla, | halladas por el mas cèlebre Adivinador de | nueſtros tiempos. | *Tomo Segundo.* | ...] : 8 ff. s. n. + 403 pp. + 5 pp. s. n. de taula. Gravats intercalats en el text. Relligadura en pell pintada. En les portades, el nom del posseïdor: «Pablo Dondal».

Els preliminars del primer volum comprenen : Portades, Dedicatoria d'En Cide Hamete Benengeli a D. Quixot, Llicencia a N'Antoni Sanz «para poder imprimir por una vez los dos tomos de la Historia de D. Quixote» (Madrid, 10 juny 1734), Llista de les errades de les dues parts feta pel «Corrector General por su Magestad» En Manuel García Alesson (Madrid, 1.r juliol 1735), Tassa i el Pròleg de la primera part; els del tom segón : Portadella, Portada, Versos de «un Heredero del Académico de la Argamasilla», del «Plañidor», del «Porfiado», del «Moscardon» i del «Secretario de la Academia», l'Aprovació corresponent a l'edició de 1615 i el Pròleg de la segona part.

El text (pp. 1-367 i 1-403) comprèn els 52 i 74 capítols de ambdúes parts. A la fi de cada tom s'hi troba la Taula de capítols.

Aquesta edició segueix el text de la impresa a Madrid l'any 1730 fins en algunes de les errades (com a l'escriure «Labirynto», ed. de 1730, II, pàg. 32, 1.a col.; ed. de 1735, II, pàg. 35, 1.a col.), però hem de fer constar que les més de les errades foren corretgides. Les il·lustracions són uns gravats al boix, grollerament executats, i inspirats en els de l'edició madrilenya abans esmentada.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid), British Museum (Londres, Cerv. 209.) i Bibliothèque Nationale (París, Y². 472-473). La portada ha estat publicada en la *Iconografía,* 35.

193 *Histoire* | de l'admirable | *Don Quichotte* | de la Manche. | En VI. Volumes. | *Nouvelle edition.* | Revue, corrigée & augmentée. | *Tome* ···. | [Gravat.] | A Amster-

dam, | *Chez Pierre Humbert.* | MDCCXXXV. | Avec Privilege de N. S. les Etats de Hollande | & de Weſt-Friſe. [32 - V

p. 123 × 75 mm. c. 108 × 59 mm. (12.º). Vol. I : 6 ff. s. n., la primera de frontispici, + 408 pp. 11 làms. Vol. II : 2 ff. s. n., la primera de frontispici, + 413 pp. + 3 pp. s. n., dues de taula; 5 làms. Vol. III : 4 ff. s. n., la primera de frontispici, + 416 pp.; 8 làms. Vol. V : 4 ff. s. n., la primera de frontispici, + 494 pp.; 8 làms. Vol. VI : 4 ff. s. n., la primera de frontispici, + 500 pp.; 6 làms. Els frontispicis, un amb la firma de C. Luyken, i l'altre amb la de H. Cause, dibuixant i gravador respectivament. Pell verda amb llom decorat, filets als plans, cantells, contracantells i talls daurats (Monserrat).

En l'exemplar d'En Bonsoms hi manca el tom quart.

Les fulles preliminars del primer tom comprenen : Frontispici, Portada, Dedicatoria «A Monseigneur Le Dauphin», un «Avertissement du Traducteur» i Taula de capítols; els del segón : Frontispici i Portada; i els dels tercer, quint i sisè : Frontispici, Portada i Taula.

El text dels tres primers toms comprèn : la primera part del Quixot d'En Cervantes (pp. 1-408 i 1-413, caps. 1-27 i 28-48) i els caps. 1-32 de la segona (pp. 1-416); els toms cinquè i sisè corresponen a la continuació d'En Saint Martin (pp. 1-494 i 1-500, caps. 1-32 i 33-61). A la fi del volum segón s'hi troba la taula de capítols.

El text d'aquesta edició segueix ratlla per ratlla la d'Amsterdam, 1717 (núm. 162), i les làmines són també les mateixes.

N'hi ha exemplar en la Biblioteca Nacional (Madrid) i Bibliothèque Nationale (París, Y², 21659-21664). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografia,* 261.

194 La | Galatea, | dividida | en seis libros : | compuesta | por Miguel de Cervantes | Saavedra. | Va añadido | El Viage del Parnaso | del mismo autor. | Con licencia. | En Madrid, por Juan de Zuñiga, Año 1736. | A coſta de Franciſco Manuel de Mena, Mercader de Libros. | Se hallarà en ſu caſa en la Calle de Toledo, junto a la | Porteria de la Concepcion Geronima. [32 - VIII

p. 238 × 168 mm. c. 171 × 107 mm. (8.º). 4 ff. s. n. + 332 pp. Segueix a continuació [Viage | del Parnaso, | compuesto | por | Miguel de Cervantes | Saavedra. | Dirigido | a Don Rodrigo de Tapia, | Cavallero del Habito de Santiago, &c. | [Tres florons.] | En Madrid, Por la Viuda de Alonſo Martin, | Año de 1614. | Por Juan de Zuñiga, Año de 1736.] : 2 ff. s. n. + 95 pp., la següent en blanc s. n. Relligadura en pell, llom decorat, filets als plans, cantells i tall superior daurats.

Els preliminars comprenen : Portada, Dedicatoria de l'Autor a l'Il·lm. senyor Ascanio Colona, Comissió d'En Lucas Gracian de Antisco (Madrid, 1.r febrer 1584), Llicencia i Tassa (tassat en «seis maravedis cada pliego»), Fe

d'errades signada pel «Corrector General por su Magestad» En Manuel García Alesson (Madrid, 5 octubre 1736), qui solament ne senyala tres, Pròleg d'En Cervantes i els Sonets d'En Gálvez de Montalvo, Vargas Manrique i López Maldonado.

El text va de la pàg. 1 a la 332 repartit en sis llibres, començant cada un a les pp. 1, 49, 103, 156, 213 i 265.

Es edició més acurada que les anteriors, i la part tipogràfica produeix bona impressió, però hi ha més errades que les senyalades pel corrector.

Els preliminars del *Viaje del Parnaso* són : Portada, Dedicatoria a En Rodrigo de Tapia, Pròleg de la primera edició i l'Epigrama d'En Casanate Rojas.

El text comprèn les primeres 87 pàgines, seguint l'«Adjunta al Parnaso», la «Carta de Apolo Delfico» i els privilegis, ordinacions i advertencies als poetes.

En Rius (I, 1104) escriu : «Existe en el Museo Británico este ejemplar de la edición de 1736 con la fecha y el nombre del impresor contrahechos. Copiaré las palabras con que da noticia de este libro Mr. Fitzmaurice-Kelly en su *Life of Cervantes*, London, 1892», i tradueix la cita de l'hispanòfil anglès, que diu així (p. 324) : «A copy with the foregoing title-page may be found in the library of the British Museum. I have no hesitation in pronoucing it a forgery. The words, *En Madrid por Juan de Zuñiga, Año* 1736, have been clumsily erased, and the date 1614 has been inserted, by some amateur among swindling bibliophiles. I should have thougt it impossible to deceive even the meanest intelligence by a forgery so obvious. It is now noted as spurious in the Catalogue of the British Museum Library.» Nosaltres hem vist també un exemplar del *Viaje del Parnaso* d'aquesta edició de 1736, en la que havíen tallat el final de la portada, més avall de la ratlla impresa que diu : *Año de* 1614, i per tant havía desaparegut el *Por Juan de Zuñiga, Año de* 1736; el seu propietari en demanava més de 1,000 pessetes, perquè li havíen assegurat que era exemplar únic.

Si bé la paginació d'ambdúes obres cervantines és independent, les signatures segueixen correlativament, i així veiem que el text de la *Galatea* conté les signatures A-Y, i les del *Viatge* Y-Ee.

L'exemplar de la col·lecció Bonsoms és el més gran de marges que hem vist, i això que per les nostres mans n'han passat alguns. N'hi ha també exemplars en el British Museum (Londres, 12491. d. 11. i 12491. f. 27.).

195 Vida y Hechos | Del Ingenioso Hidalgo | Don Quixote | de la Mancha, | Compuesta | por | Miguel de Cervantes Saavedra, | Parte ···. | Nueva Edición, corregida y iluſtrada con differentes | Eſtampas muy donoſas, y apropiadas | à la

materia. | [Floró.] | En Leon de Francia, | A cofta de J. y P. Bonnardel. | MDCCXXXVI. | Con Licencia de los Superiores. [33-IV

p. 174 × 105 mm. c. 150 × 79 mm. (8.º). Vol. I : 10 ff. s. n., la primera de frontispici, + 611 pp. + 5 pp. s. n. de taula; 16 làms. Vol. II : 8 ff. s. n., la primera de frontispici, + 649 pp. + 7 pp. s. n. de taula; 15 làms. Les làmines gravades per En Deiodati. Mitja pasta.

Els preliminars del volum primer comprenen : Portada, Pròleg i Versos de la primera part i Aprovació de les edicions de Valencia de 1605 (núms. 5 i 6); els del segón tom : Portada, Pròleg de la segona part, les Aprovacions d'En Marquez Torres (Madrid, 27 febrer 1615) i Mestre Valdivielso (Madrid, 17 març 1615) i la Llicencia del Dr. Gutierrez de Cetina (Madrid, 5 novembre 1615); com se pot veure, aquestes aprovacions i llicencia corresponen a la primera edició de la segona part (núm. 23).

Cada tom comprèn una part de l'obra : el primer, pp. 1-611, caps. 1-52; el segón, pp. 1-649, caps. 1-74. A la fi de cada volum s'hi troba la Taula de capítols.

Aquesta edició segueix el text de la de Brussel·les de 1662 (núm. 90); les làmines també són les mateixes, si bé novament gravades per En Deiodati.

N'hi ha exemplar en la Biblioteca Nacional (Madrid) i British Museum (Londres, Cerv. 31.); el de la Bibliothèque Nationale (París) conté solament la primera part (Y². 10870). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 36.

196 Lettres | Juives, | ou | Correspondance | philosophique, | historique, | et | critique, | Entre un Juif Voyageur à Paris & fes | Correfpondans en divers Endroits. | Tome ···. | [Floró.] | A Amsterdam, | Chez Paul Gautier. | M. DCC. XXXVI. [43-III

p. 160 × 97 mm. c. 130 × 71 mm. (8.º). Vol. I : 332 pp. Vol. II : 6 ff. s. n. + 347 pp., la següent en blanc s. n. Vol. III [... | M DCC XXXVII.] : 4 ff. s. n. + 365 pp., la següent en blanc s. n. Vol. IV : XVI pp. + 382 pp. Vol. V : 12 ff. s. n., la primera de frontispici, + 400 pp. Vol. VI : 8 ff. s. n. + 464 pp. Pasta de l'època.

Els preliminars del tom primer són : Portada, Dedicatoria a Mr. Jaques «garçon libraire» i Prefaci del traductor (pp. 1-8); els del tom segón : Portada, Dedicatoria a S. M. «postiche Theodore I, roi de Corse» i Prefaci del traductor; els del tom tercer : Portada, Dedicatoria «Aux Rabbins de la Sinagogue d'Amsterdam» i Prefaci del traductor; els del quart : Portada, Dedicatoria «Au preux | et admirable | Dom Quichotte | de la | Manche, | invincible chevalier | des lions, | &c. &c. &c.» i Prefaci; els del cinquè : Frontispici, Portada, Dedicatoria «Au naif et inimitable | Sancho Pança | le vrai modele des bons | et fideles ecu-

Biblioteca de Catalunya

yers, | gouverneur de l'ile de | Barataria, &c. &c. &c.» i Prefaci del traductor, i l'últim : Portada, Dedicatoria «A | maitre Nicolas, | barbier de l'illustre | Dom Quichotte | de la Manche» i Prefaci del traductor.

El text va repartit com segueix : I, pp. 9-328 (30 cartes); II, pp. 1-344 (31-60); III, pp. 1-365 (61-90); IV, pp. 1-382 (91-120); V, pp. 1-400 (121-150) i VI, pp. 1-464 (151-180).

A la fi dels dos primers toms s'hi troben algunes composicions poètiques (pp. 329-332 i 345-347).

En Barbier Billar, en el *Dictionnaire*, diu que l'autor d'aquestes cartes, publicades en 1738, fou el Marquès J. B. de Boyer d'Argens, i que en 28 juliol 1742 i 29 abril 1744 foren posades a l'Index.

Res s'hi troba que faci referencia a l'obra d'En Cervantes, i sols figura en la Bibliografía cervantina per les dedicatories dels tres últims volums, endressades a D. Quixot, Sanxo i mestre Nicolau.

197 Vida | de Miguel | de Cervantes | Saavedra. | Autor | Don Gregorio | Mayáns i Siscár, | Bibliothecario del Rei | Catholico. | En Briga-Real. | Año MDCCXXXVII. [33-V

p. 146 × 101 mm. c. 115 × 69 mm. (8.º). 4 ff. s. n. + 204 pp. Pergamí de l'època.

Els preliminars comprenen : Portada, Dedicatoria d'En Mayans al Baró de Carteret i Taula.

El text (pp. 1-204) comprèn 183 paragrafs numerats.

Es dedueix per la dedicatoria, que En Mayans i Siscar va rebre l'encàrrec de l'Excm. Sr. D. Joàn, Baró de Carteret, d'escriure una vida d'En Cervantes,[1] mes com en aquella època no es coneixíen documents cervantins, es vegé en la necessitat de fer una biografía extreta dels textos de les obres.[2] Per això al tractar de la patria d'En Cervantes ens diu que «Esquivias dice ser suyo, Sevilla le niega esta gloria y la quiere para sí. Lucena tiene la misma pretensión...», però ni els arguments d'En Tamayo de Vargas ni els d'En Nicolau Antoni convencen a En Mayans, qui afirma (pàg. 3) que «la patria de Cervantes fué Madrid», fonamen-

1. «Un tan insigne escritor como Miguel de Cervantes Saavedra... no tenía hasta hoy escrita en su lengua Vida propia. Deseoso V. Exc. de que la huviesse, me mandó recoger las noticias pertenecientes a los hechos y escritos de tan gran varón...», i en el § 15 escriu : «...en estos mis apuntamientos de su Vida, la cual escrivo con mucho gusto, por obedecer a los preceptos de un gran honrador de la buena y feliz memoria de Miguel de Cervantes Saavedra, que quando no tuviera, como tiene, una fama universal, la conseguiría ahora por el favor de tan ilustre protector».

2. «...he hallado que la materia que ofrecen las acciones de Cervantes es tan poca y la de sus escritos tan dilatada, que ha sido menester valerme de las hojas de estos, para encubrir de alguna manera con tan rico y vistoso ropaje, la pobreza y desnudez de aquella persona...»

tant-se en uns versos del cap. I del *Viage del Parnaso.*[1] Referent a l'any que va néixer, valent-se de la menció que fa el mateix Cervantes en el Pròleg de les novel·les,[2] conjectura (pàg. 5) que fou en 1549; per la dedicatoria de la *Galatea* dedueix que va esser soldat d'En Marc Antoni Colona; pel Pròleg de les *Novel·les* i pel *Viage*, que va perdre la mà esquerra a Lepant; per la «Novel·la del captiu» que figura en el *Don Quijote*, que estigué alguns anys en captiveri; donant fe a la llegenda, creu (pàg. 36) que «Don Quijote se llamó con el rivete de la Mancha i su dama imaginaria, Dulcinea del Toboso, lugar de la Mancha, porque segun he oido decir, Miguel de Cervantes fué allá con una comissión i por ella le capitularon los del Toboso i dieron con él en una cárcel».

Per la serietat amb què tracta i analitza les obres cervantines, són dignes d'esser conegudes, encara que no hi estem sempre d'acord, les crítiques referents a la *Galatea*, el *Quijote*, les *Novelas*, el *Viaje* i el *Persiles*.

Avui dia una biografía feta a tall de la d'En Mayans, no fóra acceptable, però ja és sabut que llavors els historiaires no es feien en els arxius. A En Mayans, amb tot i haver llegit molt, li mancava justesa de sentit crític, així com art en l'exposició. Però així i tot, les seves notes biogràfiques són enginyoses, i s'hi troben judicis gens despreciables.

198 Vida y Hechos | del Ingenioso Hidalgo | Don Quixote | de la Mancha. | Compuesta por | Miguel de Cervantes Saavedra. | En quatro tomos. | Parte ···. Tomo ···. | En Londres : | Por J. y R. Tonson | MDCCXXXVIII. [30-IX

p. 297 × 238 mm. c. 201 × 125 mm. (4.º). Vol. I : 1 f. s. n. + VI pp. + IV pp. + VIII pp. + 1 f. s. n. + 103 pp., la següent s. n. + XX pp. + 2 ff. s. n. + 296 pp.; 18 làms. Vol. II : 3 ff. s. n. + 333 pp., la següent en blanc s. n.; 10 làms. Vol. III : VII pp. + 5 pp. s. n. + 311 pp., la següent en blanc s. n.; 16 làms. Vol. IV : 4 ff. s. n. + 368 pp.; 25 làms. Les làmines dibuixades per Vanderbank, G. Kent; gravades per G. Vander Gucht, G. Vertue, B. Baron, Claude du Bosc. Relligadura en xagrí vermell, amb llom i plans decorats; filets als cantells, contracantells i tall superior daurats; les guardes de moré blau; les inicials IBS entrellaçades als plans i les IB al contraplà (Monserrat).

Els preliminars del volum primer comprenen, en l'exemplar d'En Bonsoms: Portada de la Vida d'En Cervantes (1 f. s. n.), Frontispici, Portada general de l'obra i Dedicatoria d'En Mayans a Lord Carteret (pp. I-VI), Dedicatoria de l'editor a la Comtesa de Montijo «Antes Embaxadora en esta Corte de la Gran Bretaña» (pp. I-IV), Advertencia de N'Oldfield referent a les estampes (pp. I-VIII),

1. «...A Dios, dige a la humilde choza mía,
A Dios, Madrid, a Dios tu Prado i fuentes...
Hoi de mi patria i de mi mismo salgo...»

2. «Mi edad no está ya para burlarse con la otra vida, que al cinquenta i cinco de los años, gano por nueve más, i por la mano.»

Index de la vida d'En Cervantes (1 f. s. n.), retrat d'En Cervantes dibuixat per En Kent, la Vida d'En Cervantes escrita per En Mayans (pp. 1-103), el Pròleg d'En Cervantes i Versos de la primera part (pp. I-XX) i Taula de capítols (2 ff. s. n.); els dels toms segón i quart : Portada i Taula; els del tercer: Portada i el Pròleg de la segona part (pp. I-VII) i Taula (5 pp. s. n.).

L'ordre dels preliminars deu esser, al nostre entendre, el següent : Portada (1 f. s. n.), Dedicatoria de l'editor a la Comtesa de Montijo (pp. I-IV), Advertencia de N'Oldfield referent a les estampes (pp. I-VIII), Portada de la Vida d'En Cervantes per En Mayans i Dedicatoria al Baró de Carteret (pp. I-IV), Index de la Vida d'En Cervantes (1 f. s. n.), Vida d'En Cervantes (pp. 1-103), Pròleg de la primera part i Versos (pp. 1-XX) i Taula de capítols (2 ff. s. n.).

La primera part es continguda en els dos primers toms (pp. 1-296 i 1-333, caps. 1-27 i 28-52), i la segona en els dos últims (pp. 1-311 i 1-368, caps. 1-32 i 33-74). Tot el text va dividit en llibres, corresponent-ne quatre a cada part, com en les edicions inspirades o copiades de la de Brussel·les, 1662 (núm. 90).

L'edició d'En Tonson és una de les més estimades, tant per les encertades esmenes que s'hi feren, com per la qualitat del paper, gust tipogràfic i riquesa en les il·lustracions; és la primera edició monumental que mereix en realitat aquest nom.

Els crítics elogíen la present edició pel text hàbilment corretgit per En Pedro Pineda, el mateix que en 1739 dedicà a la Comtesa de Westmorland una edició de les *Novelas* d'En Cervantes. L'esmentat corrector s'aprofità de treballs anteriors, entre altres del text de l'edició de Madrid, 1637 (núm. 73) i Brusel·les, 1662 (núm. 90); és també possible que tingués al davant exemplars de la segona d'En Cuesta de 1605 (núm. 5) o la tercera de 1608 (núm. 9), com també que utilitzés per a la segona part, la de 1615; modernitzà el text (escriu «encantamiento[1]» per «encantamento», i «esgrimir[2]» per «esgremir»; podría també senyalar-se que usa «mesmo» i «mismo» en passatges on les primeres edicions diuen «mismo» i «mesmo»), però tot això són minucies que sols podríen censurar-se en una edició que intentés passar per *crítica,* i aquesta no vol ser-ho.

El retrat d'En Cervantes fet per En Kent, és inspirat en el auto-retrat que es llegeix en el pròleg de les *Novelas.* Les làmines d'En Vanderbank són ben dibuixades, si bé sense color local; referent aquest punt, escriu l'editor, en la dedicatoria a la Comtesa de Montijo, que «escusará las faltas que en ella se hallaren, haviendo sido publicada en un pais forastero, adonde los inventores de las estampas no podian ser enterados perfectamente de los vestidos, ni de otras menudencias a España pertenecientes, en las cuales quiçá avrá algunas».

Exemplars en la Biblioteca Nacional (Madrid); dos en el British Museum

1. «... el que desencantó al gran Mameluco de Persia del largo encantamiento...» (*Don Quijote* I, XXI, p 195).
2. «... donde podré yo, como quisiere, esgrimir mi espada...» (*Don Quijote,* I. XIX, p. 162).

(Lordres, Cerv. 119, i 86. l. 2-5) i Bibliothèque Nationale (París, Rés. Y². 834-837 et 838-841). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografia*, 37.

199 *Histoire* | de l'admirable | *Don Quichotte* | de la Manche. | *Nouvelle édition.* | revûë, corrigée & augmentée confiderable- | ment; & des Notes à la marge de tout ce | que ce Livre contient; avec cinquante-huit | Figures en taille-douce. | *Tome* ···. | [Floró.] | *A Lyon,* | Chez *Rigollet,* Quay des Celeftins, | au Mercure Galant. | *M. DCC. XXXVIII.* | Avec Privilege du Roy. [31-III

p. 164 × 93 mm. c. 129 × 61 mm. (12.º). Vol. I : 4 ff. s. n. + 450 pp. + 3 ff. s. n.; 12 làms., la primera de frontispici. Vol. II [revûë, corrigée & augmentée confidera- | blement: & des Notes à la marge de tout | ce que ce Livre contient; avec cinquante- | huit Figures en taille-douce. |] : 2 ff. s. n. + 459 pp., la següent en blanc.; 6 làms., la primera de frontispici. Vol. III: la portada com el vol. I : 1 f. s. n. + 475 pp. + 5 pp. de taula; 9 làms., la primera de frontispici. Vol. IV : 4 ff. s. n. + 548 pp.; 9 làms., la primera de frontispici. Vol. V : 2 ff. s. n. + 512 pp.; 14 làms., la primera de frontispici. Vol. VI [*Continuation* | de | *L'Histoire* | de l'admirable | *Don Quichotte* | de la Manche. | *Tome VI. et dernier.* | ...] : 2 ff. s. n. + 499 pp., la següent en blanc. s. n.; 8 làms., la primera de frontispici. Algunes de les làmines van firmades per En Bizot. Mig xagrí morat (David).

Les fulles preliminars del primer volum corresponen a la Portada, Avís del llibreter al llegidor i Taula de capítols; les dels volums segón, quart, quint i sisè, solament comprenen la Portada i la Taula; les del volum tercer la Portada.

Els quatre primers toms comprenen el text d'En Cervantes (pp. 1-450, 1-459, 1-475 i 1-548; caps. 1-27, 28-48, 1-33 i 34-73), i els dos últims la continuació feta per En Saint Martin (pp. 1-512 i 1-499; caps. 1-32 i 33-61).

En les últimes fulles del volum primer s'hi troba el privilegi donat a En David per a imprimir «l'Histoire de Don Quichotte, traduite de l'espagnol de Cervantes avec la continuation du sieur de Saint Martin» per a quinze anys, estès a Versalles el 5 de novembre de 1708, el registre de la Germandat de llibreters i impressors (París, 4 desembre 1708), Cessió del privilegi a favor de N'Amaulry, feta a París el 17 de febrer de 1710, i registre de la mateixa. A la fi del tom tercer s'hi troba la taula dels capítols.

El nombre de pàgines de cada tom és exactament igual al de l'edició de Lió de 1718, a la que segueix ratlla per ratlla, ço que ens fa pensar que aquesta fou la que serví de model; les làmines són també les mateixes, i fins l'«Avis du Libraire au Lecteur» és igual. Al tractar de l'edició francesa impresa a Lió en 1718 (núm. 163), per faltar-li a l'exemplar d'En Bonsons el tom sisè, diguérem que potser en aquell tom hi havía «un discours sur les figures, qui expliquent ce qu'elles représentent»; examinat ara aquest volum, veiem que l'oferiment no arribà a complir-se.

El florons de les portades són iguals, fòra del corresponent al tom tercer.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografia*; 262.

200 Dell'ingegnoſo Cittadino | Don Chisciotte | della Mancia. | Compoſta da Michel di Cervantes | Saavedra. | Et hora nuovamente tradotta con fedeltà, e | chiarezza, di Spagnuolo in Italiano, | da Lorenzo Franciosini Fiorentino. | Parte ···. | Opera dove accoppiato l'utile, & il diletto, con dolcezza di ſtile, | e con leggiadriſſima invenzione ſi dimoſtra, quanto infruttuo- | ſa, e vana ſia la lettura de' libri di Cavalleria, e con intrec- | ciatura di favole, e d'altri gentiliſſimi accidenti, ſi ſpiegano diſ- | corſi nobili, ſucceſſi maraviglioſi, ſentenzie gravi, & altre coſe | belle, e degne di qual ſi voglia giudizioſo lettore. | In queſta Quarta Impreſſione corretta, e migliorata con | la Traduzione de' verſi Spagnuoli, non tradotti | nella prima Edizione. | [Floró.] | In Venezia, MDCCXXXVIII. | Per Girolamo Savioni Stampatore. | Con licenza de' superiori. [32-1

p. 170 × 112 mm. c. 132 × 81 mm. (8.º). Vol. I : 8 ff. s. n. + 683 pp. + 5 pp. s. n. amb la taula. Vol. II [... | Parte Seconda. | Opera guſtoſiſſima, e di grandiſſimo trattenimento à chi è vago | d'impiegar l'ozio in legger battaglie, diſſide, incontri, | amoroſi biglietti, & inaudite prodezze di | Cavalieri erranti. | [Floró.] | ..... | Per Gerolimo Savioni... | ...] : 16 pp. + 727 pp., la següent en blanc s. n. Relligadura en pasta antiga.

Les fulles preliminars del primer volum comprenen : Portadella, Portada, Advertencia d'En Franciosini «A' curiosi lettori», el Pròleg d'En Cervantes corresponent a la primera part i Llicencia donada a Venecia el 4 de novembre de 1737; els del tom segón : Portada i Taula.

El text de cada tom comprèn una part de l'obra, ço és, el primer (pp. 1-683, caps. 1-52) conté la primera part, i el segón (pp. 1-727, caps. 1-74) la segona.

Comparada l'edició italiana de 1722 (núm. 170) amb aquesta, es veu que tenen igual nombre de pàgines, i probablement un exemplar de la d'En Groppo, copiada ratlla per ratlla, serví per a imprimir la d'En Savioni.

La taula de capítols corresponents a la primera part, es troba a la fi del tom primer.

En el *Catálogo* de la Biblioteca Nacional (Madrid) es diu, al tractar d'aquesta edició, que és «ajustada a la de Roma de 1677 con ligeras variantes, entre otras tener traducidas al italiano las composiciones poéticas». Però, de quina part? Perquè en l'edició de l'any 1625 (núm. 58) veiem tots els versos traduïts per N'Adimaro, i seguim veient-los en la de 1722 (núm. 170). Cert que la de 1677 (núm. 109) té els corresponents a la primera part en sa llengua original, però és perquè el tom primer és copia de la que s'imprimí en 1622 (núm. 53). No, l'edició que tractem aquí no va «ajustada a la de Roma de 1677», sinó que

és copia de la de Venecia, 1722. Cal dir que com la Biblioteca Nacional no posseía, almenys en 1905, aquesta última edició, no podía precisar-ho, però En Rius ja ho va fer observar (I, 785).

N'hi ha exemplar en la Biblioteca Nacional (Madrid); dos en el British Museum (Londres, 12490. bb. 15. i Cerv. 193.). La poitada ha estat reproduïda en la *Iconografía;* 541.

201 *Persile* | et | *Sigismonde,* | Histoire | *Septentrionale,* | Tirée de l'Efpagnol de *Miguel* | *de Cervantes.* | Par Madame L. G. D. R. | *Tome* ···. | [Floró.] | *A Paris,* | Chez *Michel Gandouin,* Quay | de Conty, aux Trois Vertus. | *M. D. CC. XXXVIII.* | Avec approbation & Privilége du Roy. [31-11

p. 175 × 106 mm. c. 121 × 62 mm. (8.º). Vol. I : 5 ff. s. n. + 378 pp. Vol. II : 5 ff. s. n. + 363 pp., la següent en blanc s. n. Vol. III : 6 ff. s. n. + 360 pp. Vol. IV : 2 ff. s. n. + 350 pp. + 2 ff. s. n. Relligadura en mig xagrí morat marroquinat; llom decorat i caps daurats (Pierson). Exemplar adquirit a la «Librairie ancienne et moderne de J. Allenspach a Lausanne».

Els preliminars dels volums corresponen a la Portada i Taula dels capítols.

Cada tom conté el text d'un llibre : I, pp. 1-378, caps. 23; II, pp. 1-363, caps. 22; III, pp. 1-360, caps. 20, i IV, pp. 1-350, caps. 17.

En l'últim tom, al peu de la pàg. 350, s'hi llegeix el següent peu d'impremta: «De l'imprimerie de J. Chardon»; i les últimes fulles, que estàn sense numerar, comprenen l'Aprovació signada per En Danchet a París amb data de 6 d'agost de 1737, el Privilegi a favor de Mme. de Richebourg (aquest és el nom de la traductora) per a tres anys (París, 23 agost 1737), Cessió de la traductora a favor d'En Gandouin signada per Le Givre de Richebourg (París, 28 agost 1737) i Registre de la Germandat de llibreters i impressors (París, 7 setembre 1737).

Si bé la traductora es permet certes llibertats, el seu treball és bastant acurat; en certs passatges ens sembla haver tingut al davant més aviat la traducció d'En Rosset que la d'En D'Audiguier: *

Traducció d'En Rosset	Traducció d'En D'Audiguier	Traducció de M.ª Richeburg
I, 1.r Le barbare Corsicurbe crioit hautement à la bouche estroicte d'vne basse fosse, plustost sepulchre que prison de plusieurs corps viuants que l'on y	I, 1.r De la bouche d'vn profond cachot, plus semblable à vn sepulchre de plusieurs corps qui y estoient enseuelis tous en vie, qu'à vne prison, crioit le bar-	I, 1.r Dans l'ouverture d'une Basse-fosse, le sépulchre plutôt que la prision de plusieurs corps vivans, qui y étoient comme inhumez, le Barbare Cur-

* Vegi's, referent el treball d'ambdós traductors, els núms. 46, 48 i 63-65.

Traducció d'En Rosset	Traducció d'En D'Audiguier	Traducció de M.e Richeburg
auoit enterrez. Et bien que sa voix horrible & espouuentable se fist ouïr de loing & de pres : neantmoins les raisons qu'il proferoit n'estoient distinctement entenduës si ce n'est de la miserable Cloëlie, que son malheur detenoit encerree dans ce profond cachot...	bare Corcicurbo; Et bien que l'horrible son de sa voix espouuentable fust ouy de pres & de loin, ses paroles neantmoins ne pouuoient estre entenduës que de la miserable Clelia, que ses infortunes tenoient enfermée en cette profonde fosse...	sicurbo crioit de toute sa force; & quoique le son terrible de sa voix retentît dans tous les environs, personne ne distinguoit ses paroles qu'une Infortunée, que ses malheurs avoient précipitée dans cette espéce de Tombeau. Cloelia, lui disoit-il...

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Bibliothèque Nationale (París, Y.[2] 11022-11025) i dos en el British Museum (Londres, 12490. c. 12. i Cerv. 402.).

202 Sancho | Pança, | Gouverneur. | Poëme burlesque. | Par Madame L *** | [Floró.] | A Amsterdam, | Chez Nicolas Desbordes, | Imprimeur-Libraire. | M. DCC. XXXVIII. [32-III

p. 157 × 91 mm. c. 124 × 68 mm. (12.º). 26 pp. Cartronet d'últims del segle XVIII. Relligat en el mateix quadern : «Medailles sur la regence» (Sipar, 1716).

Els preliminars corresponen a la portada (pp. 1 i 2).

El text comença en la pàg. 3 i va repartit en quatre cants (pp. 3, 9, 15, 21). El propòsit de Mme. Levêque, que aquest és el nom de l'autora, ens el diuen els versos primers:

«... Chanter le Gouvernement sage
D'un Villegeois qui vivoit de fromage,
Lors qu' il sortit *incognitò* des champs
Pour être admis à la table des grands.
En fin, Sancho petit de sa personne,
Mais grand d'esprit...»

No li manca gracia per a posar en vers els principals fets del govern d'En Sanxo a la ínsula Barataria.

203 *Novelas* | Exemplares | de | *Miguèl de Cervantes* | Saavedra : | dirigidas a la *Exelentissima Señora* | Condessa de | *Westmorland*, | En efta ultima Imprecion.

| Adornadas y illuſtradas de muy bellas | Eſtampas. | *Tomo* ···. | [Floró.] | *En Haya* | a Coſta de J. Neaulme. | *MDCCXXXIX.* [32-III

p. 155 × 95 mm. c. 122 + 66 mm. (8.º). Vol. I : 7 ff. s. n. + 379 pp., la següent en blanc s. n.; 8 làms. Vol. II : 1 f. s. n. + 338 pp.; 7 làms. La primera de les làmines és en cada volum el retrat d'En Cervantes d'En Kent, gravat per J. Folkema, qui va dibuixar i gravar també les altres làmines. Cada volum presenta vestigis d'un full arrencat davant de la portada. Relligadura en pasta antiga. Al contraplà del volum primer, etiqueta de la : «Librería de la Sª. Viuda é Hijos de D. J. Cuesta, Carretas 9, Madrid».

Els preliminars del tom primer comprenen : Frontispici, amb el retrat d'En Cervantes, Portada, Dedicatoria a la Comtesa de Westmorland per En Pedro Pineda, el mateix corrector del Quixot imprès a Londres l'any 1738 (núm. 198), el Pròleg d'En Cervantes, l'Aprovació de l'edició de Barcelona de l'any 1631 (núm. 70), la Llicencia de la de Pamplona de 1614 (núm. 17), els Versos del Marquès d'Alcanyis, d'En Fernando Bermúdez i Fernando de Lodena (sic) i Taula; els del tom segón, Frontispici, el mateix retrat d'En Cervantes i Portada.

El text del tom primer (pp. 1-379) conté les següents novel·les : *La Gitanilla*, p. 1-89; *El amante liberal*, p. 90-156; *Rinconete y Cortadillo*, p. 157-207; *La española inglesa*, p. 208-266; *El licenciado Vidriera*, p. 267-301; *La fuerza de la sangre*, p. 302-330, i *El celòso estremeño*, p. 331-379. El del segón (pp. 1-338) comença amb *El curioso impertinente*, p. 1-60, seguint *La ilustre fregona*, p. 61-133; *Las dos doncellas*, p. 134-186; *La Señora Cornelia*, p. 187-237; *El casamiento engañoso*, p. 238-256, i *El coloquio de los perros*, p. 257-338.

Les làmines d'En Folkema estàn admirablement dibuixades i gravades, i es reproduiren molt posteriorment.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en el British Museum (Londres, 12490. aa. 13.) i dos en la Bibliothèque Nationale (París, Y². 11051-11052 et 21937-21938).

204 *Pharsamond*, | ou le | *Don Quichotte* | François, | par | *M. de Marivaux.* | Tome ···. | ··· Partie. | *Nouvelle Edition.* | [Floró.] | *A La Haye*, | Chez Jean van Duren. | *M. D. CC. XXXIX.* | [38-IV

p. 148 × 93 mm. c. 122 × 65 mm. (8.º). T. I : 2 ff. s. n. + 255 pp., la següent en blanc s. n. T. II : 1 f. s. n. + 220 pp. Els dos toms relligats en un volum. Mitja pell amb puntes; relligadura vella. En la penúltima guarda algunes frases en francès amb sa correspondencia alemanya, escrites en llàpiç.

Els preliminars del tom primer comprenen : Portada i Advertencia de l'impressor; els del segón, solament la Portada.

El text va repartit de la manera següent : El tom primer (pp. 1-255), va-

subdividit en dos parts (pp. 1-95 i 99-255), i el segón (pp. 1-220), en altres dos (pp. 1-95 i 99-220). Abans del text de cada una d'elles s'hi troba una portada del mateix format, exactament igual a les corresponents a la primera part.

Aquesta obra pertany al genre de les imitacions cervantines. El protagonista de la novel·la es diu Fársamond, un jove que ha perdut el seny amb la lectura d'obres cavalleresques i amatories; també hi figura un criat que segueix al seu amo en totes ses aventures; una noia que vestida d'home viu en el bosc, a conseqüencia d'uns amors desgraciats, una viuda que sembla inspirada en la D.ª Rodríguez de l'obra cervantina, i així, per aquest istil, altres personatges que recorden el seu model.

L'edició que figura en la col·lecció Bonsoms és la segona; la primera es publicà dos anys abans, i temps després fou traduïda a l'italià amb el títol de *Farsamone, ovvero le follie romanzesche del moderno Don Chisciotte.*

En l'advertencia ens diu l'impressor que feia més de vint-i-cinc anys que tenía el manuscrit d'aquest llibre, i que essent l'obra d'En Marivaux tan coneguda, no cal fer-ne l'elogi.

205 *Persile* | et | *Sigismonde,* | Histoire | *septentrionale,* | Tirée de l'Efpagnol | *de Michel de Cervantes,* | Par Madame L. G. D. R. | *Nouvelle edition,* | Augmentée de | *la vie de l'auteur.* | Tome ···. | A Amsterdam, | *Chez François Changuion.* | M. DCC. XL. [31 - VI

p. 140 × 80 mm. c. 106 × 51 mm. (12.º). Vol. I : 6 ff. s. n. + 338 pp. Vol. II : 6 ff. s. n. + 322 pp. Vol. III : 4 ff. s. n. + 316 pp. Vol. IV : 4 ff. s. n. + 310 pp. Mig xagrí verd amb puntes; caps daurats.

Els preliminars de cada tom comprenen : Portadella, Portada i Taula dels capítols.

Cada volum conté un llibre de la novel·la : llibre I, pp. 1-338; caps. 23; II, pp. 1-322, caps. 22; III, pp. 1-316, caps. 17, i IV, pp. 1-310, caps. 20.

La traducció és feta per Mme. de Richebourg, com hem dit al tractar de la primera edició (núm. 201); però segons hem vist en el *Catalogue* de la Bibliothèque Nationale, s'ha atribuït també a J. Margin de Richebourg, no sabem amb quin motiu. Les inicials que figuren en la portada corresponen a la firma de la que cedeix el seu privilegi a favor d'En Gaudoin, com se llegeix en les últimes fulles del tom IV de l'edició de 1738 (núm. 201) : «Le Givre de Richebourg». Hem de dir, també, que en la portada s'hi llegeix : «Augmentée de la vie de l'auteur», i segons En Rius (I, 1009) «no existe la Vida del Autor que en la Portada se promete»; l'exemplar que d'aquesta edició hi ha en el British Museum (Londres, 245. c. 22-25.) tampoc la deu tenir, ja que en el *Catalogue* es diu : «The life of the author mentioned on the title page does not

exist», i l'autor d'aquestes notes en té un d'exemplar d'aquesta edició, mancant també la Vida d'En Cervantes. I, en realitat, aquesta *Vida* es venía junt amb el *Persiles*, com diu En Barbier en el tom IV, 967 de la seva obra, i fins diríem que no va esser desconeguda a En Rius, ja que la cita al tractar de la Vida d'En Cervantes escrita per En Mayans (II, 10).

En la col·lecció Bonsoms hi figura l'exemplar complet, ço és, el *Persiles* i la *Vida*, i d'aquesta n'hem fet el número que segueix, ja que en la portada per res es diu que correspongui a aquesta edició; hi ho hem fet, creient que no era cap etzagallada, com posarem també apart la Vida d'En Cervantes feta per En Pellicer, que moltes vegades acompanya l'edició de 1798, i la que en 1819 se publicà en Madrid, feta per En Fernández de Navarrete.

206 *La Vie* | de Michel | *de Cervantes* | Saavedra, | par | *Don Gregorio Mayans y Siscar,* | Bibliothécaire du Roi d'Efpagne. | Traduite de l'Efpagnol, avec quelques | Remarques du Traducteur, | *Par le Sieur D. S. L.* | Tome ···. | [Floró.] | A Amsterdam, | *Chez François Changuion.* | M. DCC. XL. [37-I

p. 135 × 78 mm. c. 108 × 51 mm. (12.º). T. I.: 4 ff. s. n. + 218 pp. T. II: 1 f. s. n. + 192 pp. + 6 ff. s. n. de taula. Els dos toms, relligats en un volum. Mitja pasta de l'època.

Les pàgines preliminars del tom primer comprenen: Portada i la Dedicatoria d'En Mayans al Baró de Carteret; les del tom segón solament la Portada.

El text del tom primer (pp. 1-218) comprèn: § 1-92, i el del tom segón (pp. 1-192), § 93-182. A la fi de l'últim volum s'hi troba una Taula de materies per ordre alfabètic.

Algunes de les notes que il·lustren el text són obra del traductor i van signades amb les inicials S. L. Encara que en la portada hi figuren les D. S. L. com corresponent al nom del traductor, sabem que aquest fou en Pierre Daudé. Vegi's En Barbier, *Dictionnaire*, IV, 967.

207 ✠ | *Vida, y Hechos* | Del Ingenioso Cavallero | *Don Quixote* | *de la Mancha.* | Compuesta | *Por Miguel de Cervantes Saavedra.* | Nueva Ediccion, corregida, iluftrada, y añadida con quarenta y quatro | Laminas muy apropiadas à la materia. | Tomo ···. | *Dedicado al mismo Don Quichote* | *por fu Chronifta.* | [Gravat.] | *Con Licencia. En Madrid*: A cofta de *Juan de San Martin.* | Se hallarà en fu cafa en la Imprenta de la Calle de la Montera. | *Año de M. DCC. XLI.* [31-V

p. 205 × 147 mm. c. 185 × 123 mm. (8.º). Vol. I: 6 ff. s. n. + 377 pp. a 2 cols. + 3 pp. s. n. de taula. Vol. II [✠ | Vida, y hechos | del ingenioso cavallero | Don Quixote de la Mancha. | Com-

puesta | por Miguel de Cervantes Saavedra. | Nueva Ediccion, corregida, iluftrada, y añadida con quarenta y quatro | Laminas muy apropiadas à la materia, y con el refto de las Obras | poeticas de los Academicos de la Argamafilla, halladas por | el mas cèlebre Adivinador de nueftros | tiempos. | Tomo segundo. | Dedicado al mismo Don Quixote. | [Gravat.] | Con licencia. En Madrid : A cofta de Juan de San Martín. | Se hallará con la Primera Parte en fu imprenta, y Librería, Calle del | Carmen. Año de M.DCC.XLI.] : 6 ff. s. n. + 403 pp. + 5 pp. s. n. de taula. En la portada dels dos volums, el nom d'un possessor : «Hemeterio Castellet Castel», en lletra del s. XIX. Relligadura en pell pintada.

Les fulles preliminars del primer tom comprenen : Portada, Dedicatoria d'En Cide Hamet Benengeli «Al valiente y andante Don Quixote de la Mancha», Llicencia a favor d'En J. de San Martin «por una vez» (Madrid, 8 juny 1741), Tassa donada per «los señores del Real y Supremo Consejo de Castilla» a raó de «seis maravedis cada pliego» i Pròleg d'En Cervantes corresponent a la primera part; els del tom segón : Portada, els Versos de «Un heredero del Académico de la Argamasilla», «El Moscardon... al borrico de Sancho Panza», «El Plañidor... en la muerte de el Hércules de la Mancha», «El Porfiado... previene a Sancho lo que debe practicar en la grave pérdida de su señor» i «El Secretario... da el parabien a Teresa Panza en la conversión de su marido»; Fe d'errades amb data de 22 novembre de 1741, Tassa, Aprovació de l'edició de 1615 feta pel Llicenciat Marquez Torres, i el Pròleg d'En Cervantes de la segona part.

El text de cada volum (pp. 1-377 i 1-403) comprèn respectivament la primera i segona part (caps. 1-52 i 1-74). A la fi de cada un, i en les pàgines que van sense numerar, hi ha la Taula dels capítols.

Aquesta edició segueix pàgina per pàgina i quasi ratlla per ratlla la de Madrid 1735 (núm. 192), si bé entre una i altra s'hi troben algunes variants; En Rius (I, 38) senyala la més important, qualificant-la d' «acertada variante... con lo que se arregló la contradicción del texto»:

(Núm. 192) II, p. 243, 2.ª col.	(Núm. 207) II, p. 243, 2.ª col.
«Si la sentencia passada de la bolsa del ganadero movió a admiración a los circunstantes, esta les provocó a risa ...»	«Si la sentencia que se referirá después de la bolsa del ganadero movió a admiración a los circunstantes, esta les provocó a risa ...»

Hi ha també lleus diferencies en la composició d'alguns epígrafs de capítols. Vegi's, entre altres, els 9, 18 i 36 de la primera part. Els gravats no són els mateixos, sinó copies dels de l'esmentada edició madrilenya.

N'hi ha exemplar en la Biblioteca Nacional (Madrid), British Museum (Londres, Cerv. 210.) i Bibliothèque Nationale (París, Y². 474-475). La reproducció de la portada es pot veure en la *Iconografía*, 38.

208 *Histoire* | de l'admirable | *Don Quichotte* | de la Manche, | Traduite de l'Efpagnol de *Michel* | *de Cervantes.* | Nouvelle edition, | Revue, corrigée & augmentée. | *Tome* ···. | [Floró.] | A Paris, Rue S. Jacques, | Chez | *Clousier,* à l'Ecu de France. | *Lambert* & *Durand,* à faint | Landri, à la Sageffe & au Griffon. | *David,* Fils, à la Plume d'or. | Quai des Augustins, | *Damonneville,* à faint Etienne. | *M. DCC. XLI.* | Avec privilege du Roi. [31 - IV

p. 166 × 99 mm. c. 127 × 60 mm. (12.º; repartit en un plec de 4 i un de 8). Vol. I : 10 ff. s. n., la segona de frontispici, + 440 pp.; 9 làms. Vol. II : 4 ff. s. n. + 432 pp.; 3 làms. Vol. III : 5 ff. s. n. + 442 pp.; 7 làms. Vol. IV : 6 ff. s. n. + 532 pp.; 12 làms. Vol. V : 5 ff. s. n. + 494 pp.; 5 làms. Vol. VI : 5 ff. s. n. + 501 pp. + 3 pp. s. n.; 3 làms. Les làmines, dibuixades per Humblot, Bonard; gravades per Cars, Mathey, Crepy. En la portada, escrit a mà, «C. L. Begon». Pasta antiga.

Els preliminars del tom primer comprenen : Portadella, Frontispici, Portada, Dedicatoria «A Monseigneur Le Dauphin», una Advertencia del traductor i Taula de capítols; els dels volums següents : Portadella, Portada i Index.

El text d'En Cervantes és contingut en els quatre primers toms (dos per la primera part, pp. 1-440 i 1-432, caps. 1-27 i 28-48, i dos per la segona, pp. 1-442 i 1-532, caps. 1-32 i 33-73); els dos últims comprenen la imitació d'En Filleau de Saint Martin (pp. 1-494 i 1-501, caps. 1-32 i 33-61). La diferencia que s'observa en el nombre de pàgines del tom cinquè, és deguda a una errada soferta al paginar l'edició de 1732 (núm. 185).

Al peu de la pàg. 494, última del tom cinquè, s'hi troba el següent peu d'impremta : «De l'Imprimerie de Quillau», i en la pàg. 501 del tom sisè : «De l'Imprimerie de la Veuve Robustel, | rue de Saint Jacques, à Saint Jean»; en les pàgines següents, que van sense numerar, s'hi llegeix l'aprovació del manuscrit de la continuació del Quixot (París, 18 d'octubre de 1721), privilegi del rei a En David per a vint anys (París, 26 juliol 1727), nota del registre de la Germandat de llibreters i impressors (París, 9 juliol 1720) i cessió d'En David a son germà Cristòfol i a altres llibreres.

Aquesta edició, com ja féu observar En Rius (I, 490), segueix ratlla per ratlla la impresa a París en 1732; les làmines són les mateixes, però tan borroses que apenes es veuen les mitges tintes.

El British Museum (Londres) posseeix dues edicions de 1741 (Cerv. 131 i Cerv. 132), però com en el *Catalogue* no hi figura el nom de l'editor ni impressor, no podem precisar si és aquesta o la que segueix, o bé la d'algún altre impressor; i diem algún altre, perquè en la Bibliothèque Nationale (París) hi ha dos exemplars corresponents a aquest mateix any impresos els dos a París, i l'un porta al peu de la portada el nom d'En Piget (Y.² 21665-21670), i l'altre el d'En Le Clerc (Y.² 21671-21676).

La portada ha estat reproduïda en la *Iconografia,* 263.

209 *Histoire* | de l'admirable | *Don Quichotte* | de la Manche, | Traduite de l'Efpagnol de *Michel* | *de Cervantes.* | Nouvelle Edition, | Revue, corrigée & augmentée. | *Tome Troisieme.* | [Floró.] | A Paris, | Chez *Joseph Saugrain*, au fixiéme Pillier | de la grand' Salle du Palais, vis-à-vis l'Efcalier de la | Cour des Aydes, à la Bonne Foi couronnée. | *M. DCC. XLI.* | Avec Privilege du Roi. [34-VI

p. 157 × 94 mm. c. 125 × 61 mm. (12.°; repartit en un plec de 8 i un de 4). 5 ff. s. n. + 442 pp.; 7 làms., dibuixades per En Bonard i gravades per En Cars. A la portadella el nom : «Louis Auguste Bibel», escrit a mà. Relligadura en cartronet, igual a l'edició de París, 1769, a la que completa.

Els preliminars d'aquest tom comprenen : Portadella, Portada i Taula. El text (pp. 1-442) conté els 32 primers capítols de la segona part del *Don Quijote* traduït per En Filleau de Saint Martín.

Volum exactament igual al de l'edició anterior, les làmines també són les mateixes. Aquest tom ens fa pensar que la societat formada per En Clozier, Lambert Durand, David i Damonneville féu l'edició que hem senyalat en el número anterior, i al tirar la portada deixà en blanc l'espai que queda entre *Tome...* i *M. CC. XLI* perquè s'hi posés el nom de altres llibreters que adquiríen cert nombre d'exemplars; per això s'explica que n'hi hagi amb els noms d'En Piget i Le Clerc, com hem observat anteriorment, i que en la Biblioteca Nacional (Madrid), s'hi trobi un exemplar on s'hi llegeix «Chez Nion, Pére».

210 Persiles and Sigismunda : | A | Celebrated Novel. | Intermixed with a great Variety of | Delightful Histories | and | Entertaining | Adventures. | Written in Spanish | by | Michael de Cervantes Saavedra, | Author of Don Quixote. | Tranflated into English from the Original. | Vol. ···. | London : | Printed for C. Ward and R. Chandler, Book- | fellers, at the Ship without Temple-Bar; and at | York and Scarborough; and J. Wood, and C. | Woodward, at the Dove in Pater-nofter-Row. | M DCC XLI. [32-I

p. 168 × 101 mm. c. 131 × 70 mm. (12.°). Vol. I : 2 ff. s. n. + 284 pp. Vol. II : 1 f. s. n. + 291 pp., la següent s. n. Relligadura en mitja pasta antiga. En el vol. II, per errada d'impremta, en el nom de l'autor, es llegeix : «Saavedera» en lloc de «Saavedra».

Les dues fulles preliminars del tom primer, contenen : Portada i un extracte del *General Historical Dictionary* de Bayle (vol. IX, pàg. 5) en què es fa menció del *Persiles;* les del tom segón, solament la Portada.

Cada volum comprèn dos llibres, i els capítols en que es divideixen porten epígrafs (pp. 1-284, llibres primer i segón; caps. 23 i 22; pp. 1-291, llibres tercer i quart, caps. 17 i 19).

Compulsat el text de l'edició castellana de 1728 (núm. 179) amb aquesta traducció, es veu clarament que no era en la llengua original l'exemplar que serví al nou traductor per a sa tasca:

	Madrid, 1728 (núm. 179)		Londres, 1741
I, 1.	Sacan a Periandro de la prisión, échanle al mar en una balsa, corre tormenta y es socorrido de un navio.	I, 1.	Persiles, who goes by the Name of Periander, escapes Death, by being cast away; whilst the Barbarians, who were carrying him to be sacrificed, are all drowned.
I, 12.	Donde se cuenta de que parte y quien eran los que venian en el navio.	I, 12.	Mauritius, father to Trasilla, with her Husband Ladislaus, arrive at Groenland; together with two Persons, chain'd to each other. The Discovery and Story of Trasilla.
III, 1.	Llegan a Portugal, desembarcan en Belén, passan por tierra a Lisboa, de donde al cabo de diez dias salen en trage de peregrinos.	III. 1.	The arrival of Periander, Auristella and their company, at Portugal. Their entrance into Lisbon, and their Departure thence.

Per l'anterior tresllat dels dos textos queda demostrat que aquesta traducció anònima, no fou feta directament del castellà, amb tot i llegir-se en la portada: «Translated into english from the original». Segons en Rius (I, 1014) deriva de l'edició francesa, impresa a París l'any 1738, i reproduïda dos anys després (núm. 201), és a dir, l'atribuïda a Mme. Richebourg; ens ho demostra el següent acarament:

	Paris, 1738 (núm. 201)		Londres, 1741
I, 1.	Persile, sous le nom de Périandre, évite la mort par un naufrage, où perissent les Barbares, qui alloient le sacrifier.	I, 1.	Persiles, who goes by the Name of Periander, escapes Death, by being cast away; whilst the Barbarians, who were carrying him to be sacrificed, are all drowned.
I, 12.	Mauricio, Pére de Trasile et Ladislas son mari, arrivent dans le Port de Groënlande, oú ils améuent deux prisonniers. Reconnoissance de Trasile et son Histoire.	I, 12.	Mauritius, father to Trasilla, with her Husband Ladislaus, arrive at Groenland; together with two Persons, chain'd to each other. The Discovery and Story of Trasilla.
III, 1.	Arrivée de Périandre, d'Auristelle et de Don Antonio avec sa famille en Portugal. Leur entrée dans Lisbonne et leur départ de cette Ville.	III, 1.	The arrival of Periander, Auristella and their company, at Portugal. Their entrance into Lisbon, and their Departure thence.

Es veu que no procedeix de la versió de N'Audiguer, perquè aquesta no

té epígrafs de capítols. La d'En Rosset (núm. 46) els porta, però molt diferents de l'anglesa, com es veu a continuació:

París, 1618 (núm. 46)		Londres, 1741	
I, 1.	Comme le Barbare Cursicurbe tire d'une basse fosse un jeune homme doüé d'extreme beauté, et puis faict naufrage.	I, 1.	Persiles, who goes by the Name of Periander, escapes Death, by being cast away; whilst te Barbarians who were carrying him to be sacrificed, are all drowned.
I, XII.	L'arriuee de Maurice pere de Transile, en ceste isle, et autres choses memorables.	I, 12.	Mauritius, father to Trasilla, with her Husband Ladislaus, arrive at Groenland; together wit two Persons, chain'd to each other, The Discovery and Story of Trasilla.
III, 1.	L'arrivee de nos Pelerins à Lisbonne, et autres choses dignes & memorables.	III, 1.	The arrival of Periander, Auristella and their company, at Portugal. Their entrance into Lisbon, and their Departure thence.

En Ashbee, en el seu estudi *Some books about Cervantes* (Londres, 1900), no fa menció d'aquesta traducció anglesa, que no figura en els catàlegs del British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París).

211 *Suite* | nouvelle et veritable | *de l'Histoire* | et des avantures | *de* | l'incomparable | *Don Quichotte* | *de la Manche.* | Traduite d'un Manufcrit Efpagnol de | Cid-Hamet Benengely fon | véritable Hiftorien. | *Tome* .... | [Floró.] | *A Paris,* | Chez *Clousier* rue faint Jacques, à l'Ecu | de France. | *M. DCC. XLI.* | Avec privilege du Roi. [32 - III

p. 165 × 98 mm. c. 121 × 60 mm. (12.º; repartit en un plec de 8 i un de 4). Vol. I : 2 ff. s. n. + LXIV pp. + 405 pp. + 3 pp. s. n. de taula; 11 làms., la primera de frontispici. Vol. II : 4 ff. s. n. + 418 pp.; 9 làms. Vol. III : 4 ff. s. n. + 424 pp.; 4 làms. i un full de música. Vol. IV : 2 ff. s. n. + 449 pp., la següent en blanc s. n.; 3 làms. Vol. [V] : falten la portadella i la portada; 518 pp.; 5 làms. + 1 full de música. Vol. VI [*Histoire* | de | *Sancho Pansa* | Alcade | *de Blandanda,* | Servant de fixiéme & dernier Volume, | à la fuite nouvelle des Avantures | de Don Quichotte. | *Tome Sixieme.* | [Floró.] | ...] : 2 ff. s. n. + III pp., la següent en blanc s. n., + 440 pp.; 4 làms. Algunes de les làmines signades per En B. Antoine. Pasta antiga. En la portada de cada volum la firma «C. L. Be gon».

Els preliminars del tom primer comprenen : Portadella, Portada (4 pp. s. n.) i Prefaci (pp. I-LXIV); els del tom segón i sisè : Portadella, Portada i Taula; els del tercer : Portadella, Portada i Advertencia del suposat traductor, i els del quart : Portadella i Portada.

El text és repartit com segueix : Tom primer, pp. 1-405, 20 caps.; segón, pp. 1-418, del cap. 21 al 40; tercer, pp. 1-421, caps. 41-58; quart, pp. 1-446, caps. 59-74; quint, pp. 1-514, caps. 75-92; i sisè, pp. 1-440, caps. 1-19. A la fi dels volums primer (3 pp. s. n.), tercer (pp. 422-424), quart (pp. 447-449) i quint (pp. 515-518), hi ha les taules de capítols.

Aquesta edició, que reprodueix el text de les de 1722 o 1726 (núms. 173 i 177), té el mateix nombre de pàgines que les anteriors, si bé no les segueix una per una. Les làmines són les mateixes que en les esmentades edicions.

212 The | Life and Exploits | Of the ingenious gentleman | Don Quixote | de la Mancha. | Tranflated from the Original Spanish of | Miguel Cervantes de Saavedra. | By Charles Jarvis, Efq; | In two Volumes. | Volume the ···. | London: | Printed for J. and R. Tonson in the Strand, and | R. Dodsley in Pall-Mall. | M DCC XLII. [35-IX

p. 290 × 233 mm. c. 247 × 141 mm. (4.º). Vol. I : XXXII pp. + VI pp. + 1 f. s. n. + 90 pp. + 7 ff. s. n. + 355 pp., la següent en blanc s. n.; 27 làms., la primera de frontispici. Vol. II [...Esq; | Volume the... | ...] : XII pp. + 388 pp.; 41 làms. Dibuixos d'En J. Vanderbank, gravats per Gerard Vander Gucht, G. Vertue, B. Baron, Claude du Bosc. Relligadura en marroquí vermell antic; llom decorat i filets daurats. Al contraplà, ex-libris del : «Revd. Hugh Bailye, A. M. Hanbury Staffordshire» amb la llegenda : SERVIRE CHRISTO EST REGNARE.

Els preliminars del tom primer comprenen : Portada, Pròleg del traductor i Estudi de N'Oldfield referent a les il·lustracions (pp. I-XXXII), Portada de la Vida de Cervantes (amb data de 1738) i Dedicatoria d'En Mayans a Lord Carteret (pp. I-VI), Index corresponent a la vida de Cervantes (1 f. s. n.), text de la mateixa (pp. 1-90), Portadella, Pròleg de la primera part i Taula. Els del volum segón : Portada, Pròleg i Taula.

El text de cada tom correspòn a una part de l'obra (pp. 1-355, 52 caps., i pp. 1-388, 74 caps.).

N'Ozell fou el traductor de la Vida de Cervantes, i En Jarvis el del text.

Tota l'edició està inspirada en la impresa a Londres l'any 1738, dedicada a la Comtessa de Montijo (núm. 198), però és més esplèndida la primera; d'aquesta se'n troba, en l'edició anglesa, l'estudi de N'Oldfield sobre les il·lustracions, les làmines i la Vida de Cervantes d'En Mayans.

L'estudi del traductor és interessant; analitza i comenta el treball dels anteriors traductors anglesos, i fa llargues consideracions referents a lleis cavalleresques i d'honor.

Diu En Rius (I, 626) que la traducció d'En Jarvis és feta inspirant-se en la d'En Shelton, però s'ha de reconèixer que ha guanyat molt; vegi's un curt fragment d'una i altra traducció:

Traducció Shelton (núm. 13)	Traducció Jarvis
I, 1. There lived not long since in a certaine vilage of the *Mancha*, the name wherof I purposely omit a Ieoman of their calling that use to pile up in their hals olde Launces, Halbards, Morrions, and such other armours and weapons. He was besides master of an ancient Target a leane Stallion, and a swist Grey-hund. His pot consisted daily of somewhat ...	I, 1. In a village of *La Mancha*, the name of which I purposely omit, there lived not long ago one of those gentlement who are usually possess'd of a launce upon a rack, an old target, a lean horse, and a greyhound for coursing. A dish of boiled meat consisting of somewhat ...

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid) i British Museum (Londres, Cerv. 337.). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 408.

213 Instructive and Entertaining | Novels; | Designed | To promote Virtue, Good Senfe, | and Univerfal Benevolence. | Enriched with | Great Variety of cu ious and uncommon | Incidents and Events, exceeding | Pleafant and Profitable. | Tranflated from the Original Spani h of the | Inimitable M. Cervantes, | Author of Don Quixot. | By Thoma Shelton. | With an Account of the Work, | By a Gentleman of the Middle-Temple. | [Floró.] | London : | Printed for J. Nourse, at the Lamb againft | Katharine-ftreet, in the Strand | [MDCCXLII]. [31-IV

p. 158 × 93 mm. c. 133 × 73 mm. (12.º). 1 f. s. n. + 396 pp. + 2 pp. s. n.; 1 làm. de frontispici amb el retrat d'En Cervantes d'En Kent, gravat per J. Hulett; cada novel·la té portada especial, on es consigna l'any d'impressió, amb la indicació següent : [A New Edition, Revifed and Compared with | the Original by a Gentleman well Verfed | in the Spanish Language]. Relligadura en vedell fi, amb llom decorat i filets als plans (Tepper).

La fulla sense numerar correspòn a la Portada.

El text (pp. 1-396) comprèn sis novel·les, en l'ordre següent : *The two damsels (Las dos doncellas)*, p. 1; *The lady Cornelia Bentivoglio (La señora Cornelia)*, p. 69; *The Generous Lover (El amante liberal)*, p. 135; *The Force of Blood (La fuerza de la sangre)*, p. 221; *The Spanish Lady (La española inglesa)*, p. 259, i *The Jealous Husband (El celoso extremeñò)*, p. 331. Acaba el tom amb un *Advertisement* de l'editor, que ocupa les dues últimes pàgines que van sense numerar.

Els florons de les portades de les dues primeres novel·les són iguals; tots els altres, diferents.

En la portada es diu que la traducció d'aquestes novel·les és feta per En Shelton. N'Ashbee, en el seu estudi bibliogràfic, *Some Books about Cervantes*

(Londres, 1900), indica que els traductors de les novel·les, en llengua anglesa, foren Mabbe (Londres, 1640, núm. 77), Pope (Londres, 1694, núm. 119), Ozell (Londres, 1709), Middleton (1721), Bridges (Bristol, 1728, núm. 178) i Shelton (Londres, 1742). Però cal advertir que si les novel·les traduïdes per En Shelton permanesqueren inèdites més d'un segle, amb tot i l'èxit que tingué la seva versió anglesa de Don Quixot, i no es publicaren fins l'any 1742, el text d'aquesta traducció ja el coneixíem de temps, per quant amb lleus diferencies és el publicat en 1640 i atribuït a En Mabbe.

	Traducció de 1640, Mabbe ? (núm. 77)		Traducció de 1742, Shelton ?
p. 1.	Five Leagues offfrom the City of Sivill, there is a Towne called Castilblanco and into one of those many Ynnes which it hath ...	p. 3.	Five Leagues from the City of Seville, there is a Town called Castilblanco, and into one of those many Inns which it hath ...
p. 55.	Don Antonio de Ysunca and Don Juan de Gamboa, principall Gentlemen, both of one age, very discreete and great friends...	p. 71.	Don Antonio de Ysunca and Don Juan de Gamboa, principal Gentlemen, both of one Age, very discreet, and great Friends ...
p. 109.	Oh the lamentable ruines of unhanppie Nicosia! The bloud of thy valiant and unfortunate defenders being yet scarce drie ...	p. 137.	Oh the lamentable Ruins of unhappy Nicosia! the Blood of thy valiant and unfortunate Defenders being yet scarce dry.
p. 179.	Yn a hot summers night there returned from recreating themselves at the river of Toledo, an ancient gentleman accompanied with his Wife ...	p. 223.	Yn a hot Summer's Night, there returned from Recreating themselves at the River of Toledo, an ancient Gentleman accompanied with his Wife ...
p. 209.	Amongst those many spoyles which the Conquerours of the famous Nosthern Ysland (governed then by a most noble Queene) ...	p. 261.	Amongst those many Spoils which the conquerors of the famous Northern Island (governed then by a most noble Queen)...
p. 269.	Yt is not many yeares since, that out of a certaine Towne in Estremadura, issued a Gentlemen borne of noble Parents; ...	p. 333.	Yt is not many Years since that out of certain Town in Estremadura, issued a Gentlemann born of noble Parents ...

Com s'ha pogut veure pel començament transcrit de cada novel·la, el text de 1640 és igual al d'aquesta edició; si fou En Shelton o En Mabbe el traductor, és cosa que encara avui dia no està prou clara; es veu que l'actual editor opinava que el traductor fou En Shelton, i per això estampà el nom d'aquest en la portada general i en cada una de les corresponents a les novel·les.*

Hi ha exemplar d'aquesta edició en el British Museum (Londres, 12491, bb, 38, i Cerv. 371.).

* Vegi's, referent a qui pot ésser el traductor d'aquesta versió anglesa, ço que escriguérem en el núm. 77.

214 The | History | Of the Renowned | Don Quixote | de la Mancha. | Written in Spanish by | Miguel de Cervantes Saavedra. | Translated by Several Hands : | And Published by | The late Mr. Motteux. | Adorn'd with New Sculptures. | The Seventh Edition, | Revis'd a-new; and Corrected, Rectify'd and Fill'd up, | in Numberlefs Places, from the beft Spanifh Edition; | By Mr. Ozell : | Who, at the Bottom of the Pages, has likewife added (after | fome few Corrections of his own, as will appear) Expla- | natory Notes, from Jarvis, Oudin, Sobrino, Pineda, | Gregorio and the Royal Academy Dictionary of Madrid. | Vol. ···. | London : | Printed for D. Midwinter, W. Innys, R. Ware, | A. Ward, J. and P. Knapton, T. Longman, | D. Browne, C. Hitch, J. Hodges, A. Millar, | F. Davidson, J. Hawkins, and J. and R. Tonson. | MDCCXLIII. [31-IV

p. 164 × 99 mm. c. 135 × 72 mm. (12.º). Vol. I : XVIII pp. + 303 pp., la següent en blanc s. n.; 8 làms. Vol. II : 1 f. s. n. + 309 pp., la següent s. n.; 2 làms. Vol. III : 310 pp.; 5 làms. Vol. IV : 1 f. s. n. + 356 pp. + 1 f. s. n.; 4 làms. Al primer full de guarda, escrit a mà : «Kath.ⁿ Boughton | ...Book», la ratlla següent mig borrada i illegible; «Oxburgh novbry. 29 | 1743». Relligadura en pasta antiga.

Les fulles preliminars del primer volum comprenen : Portada, breu vida d'En Cervantes per Ozell, i el Pròleg de la primera part; les del volum segón i quart, solament la Portada; i les del tercer, la Portada i Pròleg de la segona part.

El text és repartit de la manera següent : el de la primera part, va en els dos primers toms (pp. 1-303 i 1-309; caps. 8 + 6 + 13 i 1-25); i el de la segona, en els dos últims (pp. 9-310 i 1-356; caps. 1-33 i 34-74).

Al dir En Rius (I, 627) que aquesta edició està arranjada segons la de Londres, 1725 (núm. 176), hem volgut comparar exemplars d'una i altra edició; i podem manifestar que és cert, afegint que les làmines són les mateixes, a excepció d'aquelles que porten en la part superior del gravat la signatura del lloc on corresponen, que són les que s'han afegit a aquesta nova edició.

Si bé el text no ha sofert cap variació, les notes explicatives foren modificades, per exemple : el cap. 35 de la segona part, edició de 1725, no té cap nota, i en aquesta nova edició en porta tres; el cap. 1, de la primera part, té tres notes, i el d'aquesta edició, les tres de l'anterior, més vuit de noves; moltes d'elles es refereixen a paraules, i altres a personatges històrics.

En el *Catálogo* de la Biblioteca Nacional (Madrid) no hi figura aquesta edició; el British Museum (Londres) ne posseeix dos exemplars (12489. g. 6. i Cerv. 84.). La portada ha estat publicada en la *Iconografía,* 409.

215 *Novelas* | Exemplares | de Miguel | *de Cervantes* | Saavedra : | En efta | *Nueva imprecion* | Adornadas y illuftradas de muy bellas | Eftampas. | *Tomo*···. |

[Escut : LATIUS SUB AEGIDE LUCEBIT.] | *En Ambcres,* | A Cofta de Bousquet y Compañia. | MDCCXLIII. [31-V

p. 201 × 118 mm. c. 172 × 81 mm. (8.º). Vol. I : XII pp. + 379 pp., la següent en blanc s. n.; 8 làms., la primera de frontispici amb el retrat d'En Cervantes. Vol. II : 1 f. s. n. + 338 pp.; 6 làms.; les làmines, dibuixades per G. Kent i T. Folkema, i gravades per Jacquemin, F. A. Aveline, i Daudet. Relligadura en pasta antiga.

Els preliminars del tom primer comprenen : la Portada, Pròleg d'En Cervantes, Aprovació i Llicencia donada a Barcelona l'any de 1627 (núm. 70), Llicencia de l'edició de Pamplona 1614 (núm. 17), Versos del Marquès d'Alcañizes, F. Bermudes i Fernando de Lodeña, i Taula; els del tom segón, solament la Portada.

El text (pp. 1-379 i 1-338) comprèn les dotze novel·les publicades en 1613 (núm. 14) i la del *Curioso impertinente* inserta en la primera part del *Don Quijote.* El tom primer conté : *La Gitanilla,* p. 1-89; *El Amante liberal,* p. 90-156; *Rinconete y Cortadillo,* p. 157-207; *La Española Inglesa,* p. 208-266; *El Licenciado Vidriera,* p. 267-301; *La fuerza de la sangre,* p. 302-330, i *El celoso eztremeño,* p. 331-379; el segón : *El Curioso impertinente,* p. 1-60; *La ilustre fregona,* p. 61-133; *Las dos donzellas,* p. 134-186; *La Señora Cornelia,* p. 187-237; *El casamiento engañoso,* p. 238-256, i *Coloquio que passó entre Cipion y Berganza...,* etc., p. 257-338.

El tenir l'aprovació i llicencia de Barcelona, amb data de 8 de setembre de 1627, ens féu pensar que el text de l'edició que ara descrivim seguiría l'imprès en dita ciutat en 1631 (núm. 70), i, compulsats alguns paragrafs, hem vist que la nostra sospita és certa; però al veure les làmines dibuixades per En Folkema, direm, amb En Rius (I, 248), que «está arreglada por la de la Haya», o sigui la impresa en 1739 (núm. 203).

El retrat d'En Cervantes que il·lustra aquesta edició, és copia del d'En Kent, gravat per En Jacquemin. Les làmines són totes gravades per En F. A. Aveline, excepció feta de la corresponent a *El Licenciado Vidriera,* que ho és per En Daudet.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en el British Museum (Londres, 12489, d. 20.).

216 Comedia Famosa. | El Licenciado | Vidriera. | De Don Agustin Moreto. [A la darrera pàgina.] Hallaràfe efta Comedia, y otras de diferentes Ti- | tulos, en Madrid, en la Imprenta de Antonio | Sanz, en la Plazuela de la Calle de la | Paz. Año de 1743. [42-IX c. I.

p. 204 × 149 mm. c. 193 × 118 mm. (4.º). 16 ff. s. n. El text a 2 cols. Rústega.

Aquesta comedia consta de tres jornades, prenent-hi part nou personatges (sis homes i tres dònes).

En Luis Fernández-Guerra, en el seu estudi preliminar al tom que de les *Comedias* d'En Moreto publicà en la *Biblioteca de A. A. E. E.* (Madrid, 1856), tracta d'aquesta obra, i diu que *El Licenciado Vidriera* fou imprès en 1653, en la *Parte 5.ª de varios* (Madrid, Val, 1653), en la *Segunda Parte de las comedias de Agustín Moreto* (Valencia, Macé, 1676), i que n'ha vist exemplars solts impresos a Madrid per N'Antonio Sanz (1755), a Sevilla per En José Padrino (s. a.), i a Barcelona per Serra i Nadal (s. a.). En La Barrera (*Catálogo*, 279) menciona una col·lecció de *Comedias* (Brussel·les, Texera Tartax, 1704) en la que hi figura aquesta d'En Moreto.

L'argument d'aquesta comedia no és el de la novel·la d'En Cervantes, però hi té certa semblança; en la d'aquest la follía és real, i en la d'En Moreto, fingida. Es tracta d'un jove estudiant, enamorat d'una damisel·la dita Laura, que el menysprea amb tot i esser jove i valent, noble i fi; En Carlos, que és el nom del aimador, determina passar per foll i comença a fer bogeríes, dient que és de vidre, i així pot entrar a tot arreu, enraona amb la gent més elevada, i aconsegueix el seu propòsit, declarant a la fi la ficció de què s'ha valgut.

217 *Vida y Hechos* | Del Ingenioso Hidalgo | *Don Quixote* | de la Mancha. | Compuesta por | *Miguel de Cervantes* | *Saavedra.* | Con muy bellas Eftampas, gravadas fobre | los Dibujos de Coypel, primer Pintor | de el Rey de Françia. | En quatro tomos. | *Tomo* ···. | [Floró.] | *En Haia,* | Por P. Gosse y A. Moetjens. | *M.DCC.XLIV.* [33-II

p. 155 × 93 mm. c. 121 × 63 mm. (8.º). Vol. I : 2 ff. s. n. + VII pp., la següent s. n. + 175 pp., la següent en blanc s. n., + XVI pp. + 2 ff. s. n. + 224 pp.; 4 làms., la primera de frontispici, amb el retrat d'En Cervantes. Vol. II : 4 ff. s. n. + 406 pp.; 3 làms. Vol. III : 4 ff. s. n. + 420 pp., per errada 414, repetint sis vegades la pàg. 71; 8 làms. Vol. IV : 4 ff. s. n. + 407 pp., la següent en blanc s. n.; 10 làms., gravades per J. Folkema, S. Fokke i P. Tanjé. El frontispici del vol. I és dibuixat per G. Kent i gravat per J. Folkema. Pasta antiga, amb filets als plans i talls daurats. Al contraplà, ex-libris de «A. C. Burnell Ph. D.».

Els preliminars del volum primer comprenen : Portadella i Portada (2 ff. s. n.), una Portadella corresponent a la Vida d'En Cervantes escrita per En Mayans i Siscar, la Dedicatoria d'aquest al Baró de Carteret i Taula (pp. I-VIII); segueix després la Vida d'En Cervantes (pp. 1-175), el Pròleg i Versos de la primera part (pp. I-XVI) i Taula dels capítols (2 ff. s. n.); els dels toms següents, solament la Portadella, Portada i Taula dels capítols.

El text va repartit de la manera següent : El primer tom (pp. 1-224) conté

els 21 primers capítols de la primera part; el segón (pp. 1-406) del cap. 22 al 46; en el tercer (pp. 1-414) s'hi troba l'acabament de la primera part, caps. 47-52 i començament de la segona, caps. 1-32; i en el quart (pp. 1-407), els caps. 33-74, o sigui el final de la segona part. Cal advertir que el pròleg d'aquesta va de la p. 71 b a la 71 g del tom tercer.

Aquesta edició és molt recomanable, tant pels dibuixos i gravats com per la part tipogràfica i paper.

Al descriure l'edició impresa a Londres l'any 1731 (núm. 182) no assenyalarem els assumptes de les làmines d'En Coypel, i més endavant, en 1746, trobarem un «resum del Quixot» acompanyant els celebrats dibuixos del pintor francès, amb els d'altres dibuixants, i veurem també en altres anys com s'han reproduït un sens fi de vegades, s'han estrafet i fins n'han fet tiratges apart. El nombre de teles que pintà En Coypel, il·lustrant la novel·la d'En Cervantes, sembla que fou de vint-i-cinc, i els féu per a ornar el palau real de Compiègne, convertint-se els quadros en tapissos Gobelins i cuidant-se més tard els gravadors de donar-los a conèixer. Referent a aquest assumpte, vegi's Ashbee *(An Iconography,* 418 i 419).

Els dibuixos d'En Coypel que figuren en aquesta edició, representen : 1.^{r}, *Don Quixot conduït per la Follía;* 2.^{n}, *L'acte d'armar cavaller a D. Quixot;* 3.^{r}, *D. Quixot i l'elm d'En Mambrino;* 4.ª, *Sanxo trobant a mancar l'ase;* 5.ª, *D. Quixot i la princesa Micomicona;* 6.ª, *D. Quixot penjat a la finestra;* 7.ª, *D. Quixot i les hortolanes;* 8.ª, *D. Quixot i el «caballero de los Espejos»;* 9.ª, *Una escena de les noces d'En Camacho;* 10.^{a}, *Una altra escena de les mateixes noces;* 11.^{a}, *D. Quixot defensant En Basilio, dels partidaris d'En Camacho;* 12.^{a}, *D. Quixot desbaratant el retaule de Maese Pedro;* 13.^{a}, *L'encontre de D. Quixot i Sanxo amb la duquessa;* 14.ª, *D. Quixot servit per les camaristes de la duquessa;* 15.ª, *La cacera en honor de D. Quixot;* 16.ª, *D. Quixot i la Comtessa Trifaldi;* 17.ª, *D. Quixot i Sanxo cavalcant el Clavileny;* 18.ª, *Sanxo despedint-se de D. Quixot a l'empendre el viatge a l'ínsula Barataria;* 19.ª, *Entrada d'En Sanxo a l'ínsula;* 20.ª, *Sanxo administrant justicia;* 21.ª, *Sanxo i el Dr. Pedro Recio;* 22.ª, *Entrevista de Doña Rodríguez amb D. Quixot;* 23.ª, *D. Quixot i el cap encantat;* 24.ª, *D. Quixot curat per la Sapiencia.*

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid), Bibliothèque Nationale (París, Y^{2}. 10872-10875) i dos en el British Museum (Londres, Cerv. 32. i 244. c. 16-19.). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía,* 39.

218 *Nouvelles* | Exemplaires | de Michel | *de Cervantes* | Saavedra, | Auteur de Don Quichotte. | Traduction et | *Edition Nouvelle.* | Augmentée de trois Nouvelles qui | n'avoient point été traduites en Fran- | çois, & de la Vie de l'Auteur.

| Par Mr. L'Abbé | *S. Martin de Chassonville.* | Enrichie de Figures en taille douce. | *Tome* ···. | [Floró.] | *A Lausanne & à Geneve,* | Chez Marc-Mic. Bousquet & Comp. | MDCCXLIV. [32-]

p. 163 X 99 mm. c. 129 X 69 mm. (12.º). Vol. I : LII pp. + 1 f. s. n. de taula + 466 pp.; 7 làms., la primera amb el retrat d'En Cervantes. Vol. II : 1 f. s. n. + 524 pp.; 7 làms. Dibuixos de G. Kent (el retrat d'En Cervantes) i T. Folkema; gravats de Gentot, F. A. Aveline, Daudet. Relligadura en pasta antiga.

Les fulles preliminars del primer tom contenen : Portada, Advertencia de l'editor, Vida d'En Cervantes extractada de la d'En Mayans, Pròleg d'En Cervantes, Aprovació i Permís de l'edició de Barcelona (núm. 70) amb data de 8 setembre 1627, Permís de l'edició de Pamplona (núm. 17) amb data de 11 febrer 1614 i Taula corresponent als dos volums; les del tom segón : Portada.

El text de les novel·les va repartit de la manera següent : En el primer tom (pp. 1-466), s'hi troben *L'Egyptienne,* p. 1; *L'Amant liberal,* p. 133; *Rinconet et Cortadille.* p. 235; *L'espagnole angloise,* p. 306; *Le Licentié Vidriera,* p. 377; *La force du sang,* p. 428. En el segón (pp. 1-524), *Le jaloux d'Estramadure,* p. 1; *Le curieux impertinent,* p. 73; *L'illustre Fregonne,* p. 158; *Les deux amantes,* p. 252; *Cornelie,* p. 321; *Le mariage trompeur,* p. 396; *Entretiens de Scipion et de Bergance,* p. 429.

En l'Advertencia diu el nou editor : «J'ai sacrifié sans remords, celle de *Ruis Dias,* comme une Piéce postiche qui n'a jamais été, ni avouée de Cervantes, ni reconnuë pour être sortie de sa Plume, par les gens de Lettres.» Posat a suprimir, també hauría pogut treure la novel·la del *Curiós impertinent* i deixar-la al lloc que li pertoca. S'hi diu, també, que per primera vegada es tradueixen les novel·les *Rinconnet & Cortadille* i *Le Licentié Vidriera ou de verre,* i això no és cert, perquè una i altra novel·la estaven traduïdes ja des de 1615 per En de Rosset,* i una nova traducció de la primera de dites novel·les es publicà en 1707 (núm. 144). La traducció de les restants novel·les és la que atribuim a En Cotolendi, i que figura en l'edició d'Amsterdam, 1705 (núm. 136).

En Rius (I, 904) escriu que «el texto original de la presente traducción ha sido el de la edición de Barcelona del año 1631»; nosaltres no seguim aquí l'opinió de tan docte bibliògraf; l'edició que segons al nostre entendre serví de model, així a l'editor com a En S. Martin de Chassonville, fou la impresa a Anvers l'any 1743 (núm. 215); en aquesta edició, com pot veure el lector, hi ha el pròleg d'En Cervantes, l'aprovació de l'edició de Barcelona, amb data de 1627, la llicencia de la de Pamplona, i l'ordre de les novel·les és el mateix que el de la primera edició castellana; també s'hi troba la novel·la d'*El curioso imperti-*

* Vegi's el núm. 51. Posteriorment, la *Biblioteca de Catalunya* ha comprat un exemplar de l'*editio princeps* de dita traducció (París, 1614-1615), la qual descriurem en un Apèndix, junt amb altres exemplars que s'han adquirit durant l'estampació d'aquest volum.

nente intercalada en el mateix lloc que en la traducció francesa, i fins les làmines són d'En Folkema i totes gravades per l'Aveline, a excepció de la del *Rinconnet & Cortadille.*

Hi ha exemplar d'aquesta edició en el British Museum (Londres, Cerv. 387.) i Bibliothèque Nationale (París, 8.º Y². 54859).

219 Der franzoeſiſche | Dom Quichotte | in | Boehmen | nebſt merkwuerdigen Leben, ſonderba- | rer Krankheit, erfolgtem Tode, Begraeb- | niſs, Leichenkonduckt, Leichenrede und | Grabſchrift ſammt Inventarium der | zurueckgelaſſenen Mobilien der | franzoeſiſchen | Reputation | Reiſe ihres Poltergeiſtes, deſſen hiſtori- | ſcher Staatsdiſcours mit dem hoelli- | ſchen Archivarius | Fitzlipuzli | Welcher ihn hernach bey ſeiner Verban- | nung auf die Spott und Schand- | inſel begleitet. | Mit beygefuegtem Kupferſtiche. | Gedruckt zu Fontainebleau 1744.
[33-VIII

p. 150 × 88 mm. c. 131 × 72 mm. (8.º). 140 pp. Cartronet.

El text va repartit en quatre llibres o parts, la primera en vers i les altres tres en prosa; tracten aquestes últimes de la manera de viure, malaltía i mort de l'heròi; del viatge de l'esperit de l'enterrada reputació francesa allunyat del cel, del purgatori i fins de l'infern, essent enviat a un quart lloc i allí condemnat; per fi es descriu com fou desterrat l'esmentat esperit a una illa abominable.

Després de la portada (pp. 1 i 2) segueix el text del llibre primer (pp. 3-39); la p. 40 és en blanc, i en la p. 41 s'hi troba la portada del llibre segón, que diu: «Das | merkwuerdige Leben, | die | ſonderbare Krankheit | darauf erfolgter | Tod und Begraebniſſ | der franzoeſiſchen | Reputation, | Welche | zu dem allergroeſten Leidweſen der | Franzoſen, mit einem noch niemal | alſo gehaltenen | Leichenkonduckt, | unter einer ſchoenen kurzen | Leichenrede, | In dem Tempel der Vergeſſenheit beyge- | ſetzet worden. 1744.» Segueix el text del llibre segón de la p. 43 a la p. 114; la següent és la portada del llibre tercer: «Reiſebeſchreibung | des irrenden | Poltergeiſtes | der begrabenen franzoeſiſchen | Reputation, | So ueberall aus Himmel, Fegfeuer | und Hoelle verſtoſſen, und in ein be- | ſonder viertes Ort, ganz alleine | zu ſeyn, verbannet worden, | nebſt | Hiſtoriſch-Politiſch-Staatsdiſcurs | zwiſchen dieſern franzoeſiſchen | Reputationsgeſpenſte | und dem hoelliſchen Archivario | Fitzlibutzli. | 1744.», i el text d'aquest llibre va de les pp. 116 a la 174; la p. 175 correspòn a la portada del llibre quart, que diu així: «Beſtaetigte Verbannung | des | auf der | Schimpf-Schand-und Spott- | Inſul ſich befindlichen | Poltergeiſtes | der franzoeſiſchen | Reputation | In einem zur Marter des Gehoers | von einer hoelliſchen Ambaſſade | gefuehrten Diſcurs. | [Floró.] | 1744.», i el text d'aquest llibre va de la p. 176 a la p. 240.

Biblioteca de Catalunya

En Rius (I, 485) escriu que és una sàtira contra les tropes que, comanades pel Comte de Belle Isle, ocuparen en 1743 la Bohemia, tenint que abandonar-la al poc temps. Aquesta obra entra pel seu títol en el nombre de les imitacions quixotesques.

220 Perſilus | und | Sigismunda, | nordiſche | Hiſtorie. | Von dem beruͤhmten | Verfaſſer des Don Quixote | Michael de Cervantes | in ſpaniſcher Sprache geſchrieben. | Ins Deutſche uͤberſetzt. | [Floró.] | Ludwigsburg | bey Chriſtian Heinrich Pfotenhauern, | 1746. [32-III

p. 165 × 98 mm. c. 139 × 73 mm. (8.º). 1 f. s. n. + 989 pp., la següent en blanc s. n. Relligadura en marroquí vermell, llom i plans decorats, cantells, contracantells i talls daurats (Ménard).

La fulla preliminar d'aquest volum correspòn solament a la Portada.

El text (pp. 1-989), va dividit, com en l'*editio princeps*, en quatre llibres, que comencen en les pp. 1, 261, 509 i 751.

És, segons En Rius (I, 1016), la primera traducció alemanya de l'obra pòstuma d'En Cervantes, i afegeix que l'edició francesa impresa a París l'any 1738 (núm. 201), fou la que serví de model; en efecte, compulsades una i altra traducció s'observa molta semblança, no solament en el text, sinó en els epígrafs dels capítols:

Edició francesa, 1738	Edició alemanya, 1746
L. I, cap. I. Chapitre premier. Persile, sous le Nom de Périandre, évite la mort par un naufrage, où perissent les Barbares qui alloient le sacrifier.	L. I, cap. I. Erstes Capitel. Persilus, unter dem Namen Perianders, entgehet dem Tode durch einen Schiffbruch, worinnen die Barbarn umkommen welche ihn opfern wollten.
L. I, cap. II. Chapitre II. Persile, sous le nom de Périandre, aprend que Sigismonde, sous le nom d'Auristelle, a été enlevée par des Corsaires, et que le Prince de Dannemarc, qui en est amoureux, vient la chercher dans l'Ile des Barbares.	L. I, cap. II. Zweites Capitel. Persilus, unter dem Namen Perianders, erfähret, dass Sigismunda, unter dem Namen Auristella, von den Seeräubern entführet worden und dass der Prinz von Dännemark, der in sie verliebt ist, in die Ynsel der Barbarn kömmt, sie zu suchen.
L. I, cap. III. Chapitre III. Périandre, travesti en fille, est vendu aux Barbares, lesquels, à cause de sa beauté, en donnent le prix que le Prince Arnalde leur demande.	L. I, cap. III. Drittes Capitel. Periander als ein Frauenzimmer verkleidet, wird den Barbarn verkauft, welche wegen seiner Schönheit den Preis für ihn geben, welchen Prinz Arnald von ihnen fordert.

Ni En Dorer (*Cervantes*, p. 14), ni En Rius (I, 1016), ni N'Ashbee (*Some Books*, p. 21) assenyalen l'autor d'aquesta traducció.

N'hi ha exemplar en el British Museum (Londres, 12490. d. 19.).

221 Les principales | *Avantures* | de l'admirable | *Don Quichotte,* | représentées en figures | par | *Coypel, Picart le Romain,* | et autres | habiles maitres : | avec les | *explications des XXXI planches* | de cette magnifique collection, | tirées de l'original espagnol | de | *Miguel de Cervantes.* | [Gravat.] | *A La Haie,* | Chés Pierre de Hondt, | *M. DCC. XLVI.* [Portada orlada.] [31-IX

p. 346 × 258 mm. c. 214 × 161 mm. (4.º). VIII pp. + 330 pp. + 1 f. s. n.; 31 làms., dibuixades per Coypel, Tresmolier, J. P. Le Bas, N. Cochin, F. Boucher; gravades per J. v. Schley, B. Picart, P. Tanjé, S. Fokke. La portada i les pàgines del text orlades. Relligadura en pell de l'època, amb llom, plans; cantells decora s; talls daurats. Al contraplà, ex-libris amb escut : «Bibliotheque du Mons.r | Raye | De Breukelerwaert».

Les fulles preliminars comprenen : Portada, Dedicatoria «Au Serenissime Prince Royal de Pologne et Duc de Saxe, Francois Xavier...» per En P. de Hondt, i una Advertencia de l'editor.

El text (pp. 1-330) conté un resum de la novel·la, perquè serveixi de comentari a la part gràfica. A la fi del volum, en l'última fulla que va sense numerar, s'hi troba la taula de les estampes.

Les 31 làmines que il·lustren aquest tom no totes són d'En Coypel, sinó que també n'hi ha, com hem vist, d'altres dibuixants. Vegi's l'assumpte de cada làmina i els noms del dibuixant i gravador corresponents a cada una d'elles:

1.ª Don Quixot conduït per la Follía, pintura d'En Coypel, gravat per En Schley l'any 1744.

2.ª L'hostaler armant cavaller a D. Quixot; pintura d'En Coypel i dibuix i gravat d'En N. Picart.

3.ª El mantejament d'En Sanxo; dibuix d'En Tresmolier, gravat d'En Schley en 1745.

4.ª Don Quixot embestint els remats de béns; dibuix d'En J. P. Le Bas, gravat d'En Schley, l'any 1745.

5.ª Don Quixot guanyador de l'elm d'En Mambrino; quadro d'En Coypel, dibuix i gravat d'En Picart.

6.ª Sanxo muntat damunt l'albarda de son ase; quadro d'En Coypel, dibuix i gravat d'En Picart.

7.ª Dorotea sorpresa pel capellà i el barber; quadro d'En Coypel, gravat per En Schley en 1745.

8.ª Don Quixot i la princesa Micomicona; quadro d'En Coypel, dibuix i gravat d'En Picart.

9.ª Don Quixot penjat a la finestra de l'hostal; quadro d'En Coypel, gravat d'En Schley l'any 1742.

10. Don Quixot i Sanxo i les tres hortolans; quadro d'En Coypel, dibuix i gravat d'En Picart.

11. Don Quixot i el Cavaller «de los Espejos»; quadro d'En Coypel, gravat d'En Picart.

12. Una escena de les Noces d'En Camacho; quadro d'En Coypel, gravat d'En Schley en 1745.

13. Una altra escena de les Noces d'En Camacho; quadro d'En Coypel, gravat d'En Tanjé.

14. L'escena final de les Noces d'En Camacho, o sigui el pseudo suicidi d'En Basili; quadro d'En Coypel, dibuix i gravat d'En Picart.

15. Don Quixot y el «Retablo de Maese Pedro»; quadro d'En Coypel, gravat d'En Picart.

16. Encontre de Don Quixot amb els ducs; quadro d'En Coypel, gravat d'En Schley en 1742.

17. Don Quixot habillat per les donzelles de la duquessa; quadro d'En Coypel, dibuix i gravat d'En Picart.

18. Les donzelles de la duquessa ensabonant la barba de Don Quixot; dibuix d'En Cochin, gravat d'En Tanjé.

19. Sanxo perseguit pels cocs; dibuix d'En Boucher, gravat d'En Tanjé.

20. La cacera en honor de Don Quixot; dibuix d'En Coypel, gravat d'En Fokke.

21. Don Quixot i la Comtessa Trifaldi; quadro d'En Coypel, gravat d'En Picart.

22. Don Quixot i Sanxo, cavallers del Clavileny; quadro d'En Coypel, dibuix i gravat d'En Picart.

23. Sortida d'En Sanxo cap a l'ínsula Barataria; quadro d'En Coypel, gravat d'En Schley, l'any 1745.

24. Entrada d'En Sanxo a l'ínsula Barataria; quadro d'En Coypel, gravat d'En Tanjé.

25. Justicia d'En Sanxo; quadro d'En Coypel, gravat d'En Schley, l'any 1743.

26. Sanxo i el Doctor Pedro Recio; quadro d'En Coypel, gravat d'En Schley en 1745.

27. L'apallissament a Doña Rodríguez en la cambra de D. Quixot; quadro d'En Coypel, dibuix i gravat d'En Picart.

28. Sanxo armat cavaller per D. Quixot; quadro d'En Tresmolier, gravat d'En Tanjé. En realitat aquesta làmina nò pertany al *Don Quijote* d'En Cervantes, i sembla inspirada en la continuació que féu En Filleau de Saint Martin, que hem descrit en el núm. 120.

29. D. Quixot en el ball donat en honor seu a casa de N'Antoni Moreno; dibuix d'En Cochin, gravat d'En Schley, en 1745.

30. D. Quixot i el cap encantat a casa de N'Antoni Moreno; quadro d'En Coypel, dibuix d'En Schley, en 1745.

31. D. Quixot deslliurat de la follía; quadro d'En Coypel, gravat d'En Schley en 1742.

Com pot veure's, corresponen a En Coypel els núms. 1, 2, 5-17, 20-27, 30 i 31, a En Tresmolier els núms. 3 i 28, a En Le Bas el 4, el 19 a En Boucher, i a En Cochin els 18 i 29.

Les làmines gravades per En Schley, són els núms. 1, 3, 4, 7, 9, 12, 16, 23, 25, 26 i 29-31, les d'En Picart corresponen als núms. 2, 5, 6, 8, 10, 11, 14, 15, 17, 21, 22 i 27, les d'En Tanjé, als núms. 13, 18, 19, 24 i 28, i el núm. 20 a En Fokke.

En Rius (I, 491) escriu : «es de advertir que Coypel no pintó más que 25 láminas; de las otras hay 1 de Tresmolier, 2 de Cochin, 1 de Le Bas i 1 de Boucher». Nosaltres hem vist dues làmines dibuixades per En Tresmolier, i no una com diu En Rius; i referent als gravadors, tampoc estem d'acord, per quant diu que En Picart en va gravar 13, En Schley 12 i En Fokke 2, mentre que nosaltres trobem que el primer en va gravar 12, el segón 13, i l'últim, 1.

222 De Voornaamste | Gevallen | van den Wonderlyken | *Don Quichot,* | door den beroemden | *Picart den Romein,* | En andere voornaame Meesters, in XXXI. Kunstplaaten, | na de Uitmuntende Schilderyen van | *Coypel,* | in't Koper gebragt : | Beschreeven op een' vryen en vrolyken trant, | door | *Jacob Campo Weyerman;* | En door den Zelfden met Gedichten ter Verklaaring van iedere | Kunſtprint, en het Leeven van | *M. de Cervantes Saavedra* | verrykt. | Alles volgens het Oirſpronklyk Spaanſch. | [Gravat.] | In's Hage | By *Pieter de Hondt,* | M. D. CC. XLVI. [30-IX

p. 282 × 232 mm. c. 213 × 150 mm. (4.º). 1 f. s. n. + XXVI pp. + 420 pp.; 31 làms., dibuixades per Charles Coypel, Tresmolier, J. P. Le Bas, N. Cochin, F. Boucher; gravades per J. v. Schley, B. Picart, P. Tanjé i S. Fokke. Pasta de l'època, amb llom decorat.

Els preliminars d'aquest volum són : Portada (1 f. s. n.) i Vida d'En Cervantes, escrita per En Weyerman i extractada de la d'En Mayans (pp. I-XXVI).

El text (pp. 1-420) comprèn un breu resum de la novel·la d'En Cervantes, com explicació dels dibuixos; abans de cada comentari, s'hi troba una composició poètica referent a l'assumpte de la làmina.

Vegi's la descripció que fem d'aquestes en el núm. 221.

222ª De Voornaamste | Gevallen | van den Wonderlyken | *Don Quichot,* | door den beroemden | *Picart den Romein,* | En andere voornaame Meesters, in XXXI.

Kunstplaaten, | na de Uitmuntende Schilderyen van | *Coypel,* | in't Koper gebragt: | Beschreeven op een' vryen en vrolyken trant, | door | *Jacob Campo Weyerman;* | En door den Zelfden met Gedichten ter Verklaaring van iedere | Kunftprint, en het Leeven van | *M. de Cervantes Saavedra* | verrykt. | Alles volgens het Oirfprouklyk Spaansfch. | [Gravat.] | In 's Hage | By *Pieter de Hondt,* | M. D. CC. XLVI. [Portada orlada.] [39-VIII

p. 462 × 266 mm. c. 231 × 158 mm. (4.º). 1 f. s. n. + XXVI pp. + 420 pp; 31 làms., dibuixades per Coypel, Tresmolier, J. P. Le Bas, N. Cochin, F. Boucher; gravades per J. v. Schley, B. Picart, P. Tanjé, S. Fokke. Portada i text orlats; per lo demés, és igual la impressió al núm. 222. Relligadura en pell de Llevant marró, amb llom, cantells, contracantells i caps daurats (Monserrat).

Tiratge especial, en gran paper, de l'edició anterior. Totes les pàgines van orlades.

223 The | Life and Exploits | Of the ingenious Gentleman | Don Quixote | de la Mancha. | Tranflated from the Original Spanish of | Miguel Cervantes de Saavedra. | By Charles Jarvis, Efq; | In four Volumes. | Volume the ···. | Dublin: | Printed for Peter Wilson in Dame-Street. | M DCC XLVII. [32-I

p. 167 × 89 mm. c. 141 × 72 mm. (12.º). Vol. I : XXI pp. + 13 pp. s. n. + IV pp. + 306 pp. + 2 ff. s. n.; 4 làms. Vol. II : 2 ff. s. n. + 319 pp., la següent s. n.; 3 làms. Vol. III : 3 ff. s. n. + 318 pp.; 5 làms. Vol. IV : 3 ff. s. n. + 298 pp.; 4 làms. Les làmines dibuixades per Vanderbank, gravades per Philip Simms i T. Chambars. A la portada, escrit a mà : «Mary Thwaites». Al segón full de guarda : «Anna Jane Gillmor». Al contraplà, ex-libris sense nom, amb un mig lleó rampant i la divisa : SUB ROBORE VIRTUS. Pasta antiga.

Les fulles preliminars del primer volum comprenen : Portada, Prefaci del traductor (pp. I-XXI), Suplement a dit Prefaci (15 pp. s. n.) Portada de la Vida d'En Cervantes i Dedicatoria al Baró de Carteret (I-IV), la Vida d'En Cervantes d'En Mayans i Siscar, i el Pròleg de la primera part (pp. 1-160); les del següent volum corresponen a la Portada, Taula i Advertencia; les dels dos volums últims solament a la Portada i Taula.

El text va repartit de la manera següent : volum primer (pp. 161-306; caps. 8 + 6 + 5), el segón (pp. 3-319; 6-13 + 1-18), el tercer (pp. 1-318; 19-25 + 1-17 + 1-15), i l'últim (pp. 1-298; 1-20 + 1-22); la primera part és compresa en els dos volums primers i part del tercer, la segona comença en la p. 63 del volum tercer fins acabar el quart. A la fi del volum primer s'hi troba una nota de llibres en venda en la llibrería d'En Peter Wilson i la taula de capítols.

Les làmines són les de l'edició de Londres, 1742 (núm. 212), però dibuixades a la inversa.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía,* 410.

224 The | Life and Exploits | Of the ingenious gentleman | Don Quixote de la Mancha. | Tranflated f om the Original Spanish of | Miguel Cervantes de Saavedra. | By Charles Jarvis, Efq; | The Whole carefully revifed and corrected, with a new | Tranflation of the Poetical Parts by another Hand. | The Second Edition. | Volume the ···. | London : | Printed for J. and R. Tonson and S. Draper in | the Strand, and T. Dodsley in Pall-Mall. | MD CC XLIX. [32-VIII

p. 200 × 122 mm. c. 169 × 88 mm. (8.º). Vol. I : XXII pp. + 13 ff. s. n. + 406 pp.; 12 làms., la primera de frontispici. Vol. II : 8 ff. s. n. + 422 pp.; 12 làms., dibuixades per J. Vanderbank; gravades per G. Vander Gucht. Relligadura en vedell antic amb llom decorat i filets daurats.

Les fulles preliminars del primer tom comprenen : Portada, Prefaci del traductor (pp. I-XXII), Suplement a l'anterior Prefaci, Vida d'En Cervantes, extractada de la d'En Mayans i Siscar, el Pròleg d'En Cervantes, corresponent a la primera part, i Taula dels capítols (13 ff. s. n.); les dels segón : Portada, Pròleg de la segona part i Taula.

El text (pp. 1-406 i 1-422; caps. 1-8 + 1-6 + 1-13 + 1-25 i 1-17 + 1-15 + 1-20 + 1-22) correspòn a la primera i segona part del Quixot.

Les làmines són, com en el número anterior, copiades de les de l'edició anglesa de 1742 (núm. 212) i gravades de nou.

Escriu En Rius (I, 630) : «es la segunda edición de Jarvis, en menor tamaño, y defiriendo tan sólo de la primera en las piezas que forman los preliminares. Suprimióse aquí la *Advertencia* de Oldfield acerca de las estampas y la *Vida de Cervantes* por Mayans, poniéndose en su lugar una sucinta noticia biogràfica. En cambio, después del prefacio del traductor, inserta un curioso y erudito Suplemento, sin firma, que trata del origen de la caballería. El autor de este *Suplemento* fué B. Warburton. En la Portada se dice que las poesías están nuevamente traducidas por otra mano, pero no hay tal cosa. Son iguales a las de la primera edición».

Comprovant aquestes observacions, direm que, amb tot i constar en la portada «The second edition», és la tercera, ja que la segona és la de Dublin, impresa per En Wilson en 1747 (núm. 223); a no esser que es vulgui indicar que és la segona de les publicades per Tonson i Dodsley. Les supressions que assenyala, ja es feren en part en l'esmentada edició dc Dublin, i el «Supplement to the Translator's Preface» ja s'hi havía publicat també. Referent a les poesíes, té raó En Rius; són les mateixes que les de l'edició de 1747.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid); en el

British Museum (Londres) n'hi ha dos (12490. f. 7. i Cerv. 250.). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 412.

225 The | History | Of the Renowned | Don Quixo e | De la Man‸ha. | Written in Spanish by | Miguel de Cervantes Saavedra. | Translated by Several Hands : | And Published by | The late Mr. Motteux. | Adorn'd with New Sculptures. | The Eighth Edition, | Revi'sd a-new; and Corrected, Rectify'd and Fill'd up, | in Numberlefs Places, from the beft Spanifh Edition; | By Mr. Ozell : | Who, at the Bottom of the Pages, has likewife added | (after fome few Corrections of his own, as will appear) | Explanatory Notes, from Jarvis, Oudin, Sobrino, | Pineda, Gregorio, and the Royal Academy | Dictionary of Madrid. | Vol. ···. | London : | Printed for W. Innys, R. Ware, S. Birt, J. and P. | Knapton, T. Longman, D. Browne, C. Hitch, | J. Hodges, A. Millar, J. Davidson, J. Haw- | kins, J. and R. Tonson, J. Ward and M. Cooper. | MDCCXLIX. [31-VI

p. 130 × 76 mm. c. 111 × 60 mm. (6.º). Vol. I : XXVI pp. + 257 pp., la següent en blanc s. n.; en aquest volum estàn relligades les pp. 119-130, pertanyents al segón; entre les pp. 126-127 hi ha una làmina que correspòn a la p. 127 del primer volum; 7 làms., la primera de frontispici. Vol. II : 1 f. s. n. + 258 pp.; 3 làms. Vol. III : XII pp. + 273 pp. + 3 pp. s. n.; 10 làms. Vol. IV: 1 f. s. n. + 321 pp., la següent en blanc s. n., 12 làms. Relligadura en pasta antiga.

Les fulles preliminars del primer volum comprenen la Portada, una breu biografía i crítica de les obres de Cervantes i el Pròleg de la primera part; les dels volums segón i quart, solament la Portada; les del volum tercer, a més de la Portada, el Pròleg de la segona part.

El text de la primera part, va repartit en els dos primers toms (pp. 1-257 i 1-258); el de la segona, en els dos últims (pp. 1-273 i 1-321).

Les làmines, encara que van sense firma, són unes dolentes copies de les d'En Coypel i Van der Bank.

El text segueix el de l'edició anglesa de 1743 (núm. 214), fins en la distribució dels capítols.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid) i dos en el British Museum (Londres, 11489. a. 20. i Cerv. 85.). Vegi's la portada en en la *Iconografía*, 411.

226 ✠ | Comedias, | y | Entremeses | de Miguel de Cervantes | Saavedra, | el autor del Don Quixote, | divididas en dos tomos, | con una dissertacion, o prologo | fobre las Comedias de Efpaña. | Tomo ···. | Año [Gravat.] 1749. | Con licencia.

| En Madrid, en la Imprenta de Antonio Marin. | Se hallaràn en la Librería de Manuel Ignacio de Pinto, Calle de Ato- | cha, junto à la Aduana. [32-VIII

p. 209 × 147 mm. c. 163 × 105 mm. (8.º). Vol. I : 36 ff. s. n. + 245 pp., la següent en blanc s. n. Vol. II [... Don Quixote. | Tomo II | ...]; el gravat és diferent : 2. ff. s. n. + 326 pp. Relligadura en xagrí granat amb llom decorat, cantells, contracantells i talls daurats (Monserrat).

Els preliminars del volum primer comprenen : Portada, Aprovació de fra Juan de la Concepcion (24 febrer 1749), Llicencia a favor d'En Gregorio Fernández de Perlines per a «una vez» (27 febrer 1749), Llista de les errades (19 agost 1749), Tassa (22 agost 1749), Taula «de las Comedias y Entremeses que se contienen en este tomo», Pròleg de l'editor, una Portada que diu : «Ocho comedias, | y | ocho entremeses, | nuevos, | nunca representados, | compuestas | por Miguel de Cervantes Saavedra : | dirigidas | a Don Pedro Fernandez de Castro, | Conde de Lemos, de Andrade, y de Villalva, Marquès | de Sarria, Gentil-Hombre de la Cámara de ſu Mageſtad, | Comendador de la Encomienda de Peña-Fiel, y la Zarza, | de la Orden de Alcantara, Virrey, Governador, y Capitan | General del Reyno de Napoles, y Preſidente | del Supremo Conſejo de Italia. | Los titulos de estas ocho comedias, | y ſus Entremeſes, vàn en la quarta hoja. | Año [Floró.] 1615. | Con Privilegio. | En Madrid, Por la Viuda de Alonſo Martin. | A Coſta de Juan de Villarroel, Mercader de Libros. Vendenſe en ſu | caſa, en la Plazuela del Angel.», Dedicatoria al Comte de Lemos, Aprovació del Mtre. Valdivielso (3 juliol 1615), Privilegi donat a Madrid amb data 25 juliol 1615, Llista de les errades corresponent, a l'igual que els quatre anteriors documents, a la primera edició, núm. 24 (13 setembre 1615), Tassa (22 setembre 1615), la Taula i el Pròleg de l'edició de 1615; els del tom segón : Portada, Llista de les errades i Taula.

El text del volum primer conté tres comedies, que són : *El gallardo español*, p. 1-63; *La casa de los celos*, p. 64-124, i *Los baños de Argel*, p. 125-186, i cinc entremesos : *El juez de los divorcios*, p. 187-195; *El rufián viudo*, p. 196-209; *La elección de los alcaldes de Daganzo*, p. 209-221; *La guarda cuidadosa*, p. 221-232, i *El vizcaíno fingido*, p. 233-245. El volum segón comprèn les comedies : *El rufián dichoso*, p. 1-57; *La gran sultana Doña Catalina de Oviedo*, p. 58-114; *El laberinto de amor*, p. 115-181; *La Entretenida*, p. 182-240; *Pedro de Urdemalas*, p. 241-293; i els següents entremesos : *El retablo de las maravillas*, p. 294-304; *La cueva de Salamanca*, p. 304-315, i *El viejo zeloso*, p. 315-326.

Aquesta edició segueix la primera, sense corretgir les innombrables errades que féu l'encarregat de la impremta de la Viuda d'En Martín.

L'estudi o «Prólogo del que hace imprimir este libro», és obra d'En Nasarre; diu que Cervantes va veure que el teatre castellà anava a la decadencia, o «a corromperse», com diu el prologuista, i llavors va escriure aquestes obres teatrals, per a «con comedias enmendar los errores de la comedia y purgar del mal gusto y mala moral el theatro»; aquesta idea bé a esser el *leit Motiv* de la pri-

mera part del seu estudi; comença després a fer com una historia del teatre castellà, acabant, tan pesadíssim pròleg, amb censures per En Lope de Vega i En Calderón de la Barca, repetint que així com «curó Cervantes a los enfermos de Cavallerias, quiso curar a los malos cómicos representando y remedando». En l'últim paragraf transcriu la partida de defunció d'En Cervantes.

El gravat de la portada del volum primer és un sol rodejat de núvols; el del segón, dos àngels, enllaçats amb cintes i rams de flors.

En el British Museum (Londres) hi ha quatre exemplars d'aquesta edició (672. e. 15-16., Cerv. 436., 87. c. 4. i G. 10184.) i un en la Bibliothèque Nationale de París (Yg. 270).

227 ✠ | *Vida, y Hechos* | Del Ingenioso Cavallero | *Don Quixote* | *de la Mancha.* | Compuesta | *Por Miguel de Cervantes Saavedra.* | Nueva Ediccion, | *corregida, e ilustrada con quarenta y quatro laminas* | muy apropiadas à la materia, y añadida aora nuevamente la Vida de ſu Autor | Miguel de Cervantes Saavedra, eſcrita por Don Gregorio | Mayàns y Siſcàr, Bibliothecario del Rey N. S. | Tomo ···. | *Dedicado al mismo Don Quixote.* | [Gravat.] | Con *Licencia.* En *Madrid*: En la Imprenta de *Juan de S. Martin*, y à ſu coſta. | Se hallarà en ſu Libreria, calle de la Montera. Año de 1750. [31-VIII

p. 205 × 155 mm. c. 186 × 123 mm. (8.º). Vol. I : 12 ff. s. n. + 72 pp. + 377 pp. + 3 pp. s. n. de taula. La *Vida de Cervantes*, el text de *Don Quixote* i la taula són a 2 cols. Vol. II : 8 ff. s. n. + 403 pp. a 2 cols., + 5 pp. s. n. Gravats intercalats en el text. En la portada del vol. 1, escrit a mà : «A. J. Duffield». Relligadura en pergamí, amb filets als plans i talls daurats.

Les fulles preliminars del volum primer comprenen : Portada, Dedicatoria a D. Quixot per Cide Hamete Benengeli, Llicencia, els Versos d'Urganda i Sonets d'Amadis de Gaula, Belianis de Grecia, Oriana i Gandalin, una Advertencia de l'editor, Llicencia donada per En Julian del Cerro a En J. de San Martin «para que por una vez pueda reimprimir y vender la Historia de Don Quixote de la Mancha...», amb data de 21 de juny de 1749, Tassa, Pròleg d'En Cervantes, corresponent a la primera part, Portada de la «Vida | de Miguel | de Cervantes Saavedra. | Autor | Don Gregorio Mayáns | i Siscár. | Bibliothecario del Rei Nuestro Señor. | Quarta Impreſsion, ſegun la primera. | [Floró.] | Con licencia. | En Madrid: En la Imprenta de Juan de San Martin. | Se hallará en ſu Librería, Calle de la Montera. | Año MDCCL.», Dedicatoria d'En Mayans al Baró de Carteret, Censura corresponent a la «Vida de Cervantes», donada pel P. Fr. Juan de la Concepción (9 setembre 1750), Llicencia de la mateixa, Llista de les errades a corretgir signada per En Manuel Licardo de Ribera (24 setembre 1750), la Tassa i Index (12 ff. s. n.), segueix la Vida d'En Cervantes, escrita per En Mayans, que va a doble

columna i ocupa les pp. 1-72; els preliminars del volum segón, corresponen a la Portada, Sonets de Roldà, el cavaller del Febo, Solisdan i el Diàleg entre Babieca i Rocinant, Versos-elogis de l'«Heredero del Academico de la Argamasilla», «del Moscardón», «del Donoso poeta entreverado», «el Plañidor», «el Porfiado» i «el secretario de la Academia», Llicencia del Consell amb data del 11 de juny de 1749, l'Aprovació de l'edició de Madrid, 1615, firmada per En Marquez Torres, Llista de les errades, Tassa i el Pròleg de la segona part.

El text del volum primer conté la primera part (pp. 1-377; caps. 1-52) i el del segón, l'última (pp. 1-403; caps. 1-74). A la fi de cada tom s'hi troba la Taula dels capítols.

És edició molt igual a la de Madrid, 1741 (núm. 207), amb el mateix nombre de pàgines, format i gravats; però, amb tot i tanta igualtat com hem vist, no es tracta d'una mateixa edició amb portades distintes; les capitulars del primer capítol del volum primer són diferents, el fris del llibre tercer (pp. 72 del mateix volum) també ho és, i així podríem indicar altres variants.

En el *Catálogo* de la Biblioteca Nacional (Madrid) no figura aquesta edició; en el British Museum (Londres) hi ha un exemplar d'aquest any, però no diu el catàleg qui és l'editor. La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía,* 40.

228 Vida, y Hechos | Del Ingenioso Cavallero | Don Qvixote de la Mancha. | Compuesta | Por Miguel de Cervantes Saavedra. | Nueva Ediccion, corregida, ilustrada, | y añadida con quarenta y quatro Laminas muy apropiadas | à la materia. | Tomo …. | Dedicado al mismo Don Quixote | por su Chronista. | [Gravat.] | Con Licencia. En Madrid : A costa de Don Pedro Alonso y Padilla, | Librero de Camara del Rey nuestro Señor. Se hallarà en su Imprenta, | y Libreria. | Año de M. DCC. L. **[32-VII**

p. 198 × 113 mm. c. 181 × 117 mm. (8.º). Vol. I : 6 ff. s. n. + 388 pp. a 2 cols. + 2 ff. s. n. a 2 cols. Vol. II [... | Nueva Ediccion, corregida, ilustrada, | y añadida con quarenta y quatro Laminas muy apropiadas à la materia, | y con el resto de las Obras Poeticas de los Academicos de la | Argamasilla, halladas por el mas cèlebre Adivinador | de nuestros tiempos. | Tomo Segvndo. | Dedicado al mismo Don Quixote. | ...] : 6 ff. s. n. + 410 pp. a 2 cols. + 3 ff. s. n. de taula a 2 cols. Pasta antiga.

Els preliminars del volum primer són : Portada, Dedicatoria d'En Cide Hamete Benengeli a D. Quixot, Llicencia a En Pedro Josef Alonso i Padilla «para que por una vez pueda imprimir... la Historia de Don Quixote», Tassa i Pròleg d'En Cervantes; els del volum segón : Portada, els Versos-elogis d'«Un heredero del Académico de la Argamasilla», «el Moscardón», «el Plañidor», del «Porfiado» i «el Secretario»; Fe d'errades, Tassa, Aprovació de l'edició de 1615 i el Pròleg de la segona part.

El volum primer conté la primera part (pp. 1-388; caps. 1-52), i l'últim la segona (pp. 1-410; caps. 1-74). A la fi de cada un, s'hi troba la Taula de capítols. El text del Pròleg de la segona part és de caixa més petita que el de la novel·la. Tots els preliminars van a ratlla seguida.

Aquesta edició sembla haver tingut per model la impresa a Madrid l'any 1741; té el mateix nombre de làmines que aquesta, però amb la diferencia que el tamany dels boixos és major en l'última edició.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid); vegi's ço que hem dit en el nombre anterior referent a l'edició del British Museum (Londres) del mateix any. La reproducció de la portada es pot veure en la *Iconografía*, 41.

229 *Histoire* | de l'admirable | *Don Quichotte* | de la Manche, | En VI. Volumes. | *Nouvelle Edition* | Revue, corrigée & augmentée. | *Tome*···. | [Floró.] | A Francfort, en Foire, | *Chez Jean-François Bassompierre*, | Libraire de Liége. | M. DCC. L. [34-III

p. 141 × 86 mm. c. 110 × 60 mm. (12.º). Vol. I: 2 ff. s. n., la primera de frontispici, + XV pp. + 5 pp. s. n. + 397 pp., la següent en blanc s. n.; 4 làms. Vol. II: 2 ff. s. n., la primera de frontispici, + 400 pp. + 2 ff. s. n. de taula; 2 làms. Vol. III: 4 ff. s. n., la primera de frontispici, + 403 pp., la següent en blanc s. n.; 8 làms. Vol. IV: 4 ff. s. n., la primera de frontispici, + 488 pp.; 10 làms. Vol. V: 4 ff. s. n., la primera de frontispici, + 451 pp., la següent en blanc s. n.; 8 làms., quatre d'aquestes làmines pertanyen al volum sisè. Vol. VI: 4 ff. s. n., la primera de frontispici, + 452 pp. Els frontispicis, gravats per Demeuse. Mitja pasta amb puntes; llom decorat.

Els preliminars del volum primer comprenen: Frontispici i Portada (2. ff. s. n.), Dedicatoria «A Monseigneur Le Dauphin», un «Avertissement du traducteur», una nova dedicatoria «A | très-haut, très preux | et | très renommé Seigneur | Don Quichotte de la Manche | Chevalier de la Triste Figure et des | lions, Gouverneur de l'Argamesile | & Proto-restaurateur de la Cheva- | lerie errante &.», firmada per J. F. B., inicials que corresponen a les de l'editor (igual a ço que féu En Fricx en l'edició de Brussel·les de l'any 1706 [núm. 141]), una composició poètica endreçada per l'editor al lector i Taula dels capítols; els del segón, solament el Frontispici i la Portada; els dels següents: Frontispici, Portada i Taula dels capítols.

El text del Quixot d'En Cervantes es troba en els primers quatre volums, (pp. 1-397, 1-400, 1-403 i 1-488); cada part és compresa en dos, repartits els capítols de la següent manera: 1-27 i 28-48, 1-32 i 33-73; els dos volums últims pertanyen a la imitació feta per En Filleau de Saint Martin, i conté el primer, els caps. 1-32, i l'últim, els 33-61 (pp. 1-451 i 1-452).

El frontispici del volum primer és igual al del quart, el del segón al del quint, i el del tercer al del sisè.

En Rius (I, 492), escriu d'aquesta edició : «ajustada estrictamente a la de Amsterdam 1735»; si fa referencia al text, hem d'observar que en totes aquestes edicions franceses és el mateix, llevat de lleus diferencies, que les més de les vegades resulten esser errades de l'impressió; però si vol dir que cada volum comprèn el mateix nombre de pàgines i capítols, no és exacte, ja que entre una i altra edició hi ha marcades variants. Vegi's l'edició de París, de 1741 (núm. 208) i s'observarà que té el mateix nombre de capítols en cada volum, però no el de pàgines.

Les làmines són, en part, unes copies, mal fetes, dels dibuixos d'En Coypel.

La taula del volum segón es troba a la fi, després del text.

Hi ha exemplar en la Biblioteca Nacional (Madrid), Bibliothèque Nationale (París, Y². 10983-10988), i dos en el British Museum (Londres, 12490. df. II, i Cerv. 133.). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 265.

230 Instructive | Novels. | Viz. | The Story of two Damsels. | The Lady Cornelia Bentivoglio. | The Generous Lover. | The Force of Blood. | The Spanish Lady. | The Jealous Husband. | Tranflated from the original Spanish of | Michael Cervantes, Author of | Don Quixote, | By Thomas Shelton. | A New Edition with the Life of the Author. | Glasgow : | Printed by Robert Urie, MDCCL. [31-V

p. 195 × 114 mm. c. 143 × 71 mm. (8.º). XVI pp. + 342 pp. + 1 f. s. n. de catàleg de llibres. Relligadura en xagrí marró, amb llom i plans decorats, contracantells i talls daurats. Al contraplà, ex-libris amb escut : «L. Johannis Whitefoord, Mackenzie Armigeri». En el primer full de guarda, ex-libris amb escut : «J. Dawson Brodie».

Els preliminars d'aquest volum comprenen : Portada, Advertencia de l'editor i Breus notes referents a En Cervantes i sa obra.

El text està compost per les novel·les següents : *The two damsels*, p. 1-58; *The Lady Cornelia Bentivoglio*, p. 59-116; *The generous Lover*, p. 117-190; *The force of blood*, p. 191-222; *The spanish Lady*, p. 223-284, i *The jealous Husband*, p. 285-342. A la fi del tom s'hi troba una fulla sense numerar amb una llista d'obres impreses en la casa Urie.

Com se veu, l'ordre de les novel·les és el mateix que el de l'edició de Londres de 1742 (núm. 213), de la qual, al nostre entendre, n'és una reimpressió.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en el British Museum (Londres, Cerv. 425.).

231 *N. 239 | Comedia Famosa. | Pedro de Urdimalas. | De un Ingenio de esta Corte. | [A la darrera pàgina:] Hallaràſe eſta Comedia, y otras de diferentes Ti- |

tulos en Madrid en la Imprenta de Antonio Sanz, | en la Plazuela de la Calle de la Paz. | Año de 1750. [42-IX. c. 4.

p. 202 × 145 mm. c. 182 × 123 mm. (4.º). 18 ff. s. n. Rústega.

Aquesta comedia està dividida en tres jornades, i hi surten catorze personatges (deu homes i quatre dònes) i «soldados, criados, pages y músicos». L'exemplar que descrivim, diu que és obra «de un ingenio de esta corte». Amb aquest mateix títol assenyala En La Barrera, en el *Catálogo* (p. 572), la comedia d'En Cervantes, publicada ja en el tom de *Comedias y Entremeses* imprès a Madrid en 1615 (núm. 24), la d'En Lope de Vega, anunciada en *El peregrino en su patria* (Madrid, 1618), una d'atribuïda a En Pérez de Montalban, si bé l'esmentat La Barrera (*Catálogo*, 268) opina que pot esser la d'En Cervantes o d'En Lope, i finalment, una d'anònima, «refundición de las antiguas piezas de este título, hecha en 1682 ó poco antes y mal atribuida a Don José de Cañizares».[1]

La comedia de què tractem no pot esser la de Lope, si aquesta és la que, manuscrita, es troba en la Biblioteca Palatina de Parma, i que acaba:

RAM. Y con mas razon
Al senado que aquí acaba
La comedia que su autor
Llama *Pedro de Urdemalas*.[2]

Segons En La Barrera no és la d'En Cañizares; el ja esmentat Cotarelo estudía aquesta comedia, dient que «parece que la fuente principal de esta obra fué la comedia mencionada de Diamante, aunque se introdujeron bastantes variedades. Es pieza de escaso mérito poético, pero de bastante por el ingenio que el autor gasta en el desarrollo de su argumento», i aquest sembla haver estat suggerit en part pel de l'obra d'En Cevantes.

L'assumpte és el següent : El capità Osorio havía donat paraula de casament a una dama que respòn al nom de Lucrecia, però capritxós el militar, s'enamora de la napolitana Laura; Lucrecia posa en jòc totes les seves arts i traces per a fer que el distret aimant abandoni la nova aventura i compleixi la paraula donada, i a aquest fi, més ràpida que el més llest dels transformistes, es presenta com mosso d'hostal, gitano, soldat i cego, fins que a la fi, l'Ossorio compleix la seva promesa.

1. Vegi's també el mateix *Catálogo*, p. 70, on, al tractar d'En Cañizares, esmenta el *Pedro de Urdemalas*.

2. Corretgim el text com ho fa En Cotarelo Valledor (*Teatro*, p. 522), ja que opinem és errada del copista, l'escriure:

La comedia que es su autor
Llamado Pedro de Urdemalas.

El començament de la comedia, és tal com diu En Cotarelo (*Teatro*, p. 422), però el final és un xic diferent:

Text Cotarelo		Text que descrivim	
Todos.	Porque si han agradado	Luc.	Y si han agradado acaso
	Los engaños de Lucrecia		Los engaños de Lucrecia
	En que se ven retratados		En que se ven retratados
	Los de Pedro de Urdemalas,		Los de Pedro de Urdimalas:
	Tengan fin con vuestro aplauso	Todos.	Tengan fin con vuestro aplauso,

Potser les diferencies entre un i altre text es deuen a la copia que serviría per a la impressió, si és que En Cotarelo el copià dels dos manuscrits que d'aquesta comedia es troben en la Biblioteca Nacional (Madrid).

232 Vida | de Miguel de Cervantes | Saavedra, | Natural de Madrid. | Autor | Don Gregorio Mayans | i Siſcàr, Bibliotecario del Rei nueſtro | Señor, i Academico de la Academia | de la Hiſtoria de la Ciudad de | Valencia. | Quinta [Escut de l'editor.] Impreſsion | ſegun la [···] primera. | Año de [···] MDCCL. | Con Licencia. | En Madrid : A coſta de Don Pedro Joſeph | Alonſo i Padilla, Librero de Camara del Rei, vive | en la Calle de Santo Thomàs, junto al Contraſte. [32-I

p. 148 × 95 mm. c. 124 × 73 mm. (8.º). 10 ff. s. n. + 235 pp., la següent s. n. Al segón full de guarda, escrit a mà : «✠ | Soy de D. | Juan An | tonio Zebre | ros | ». Pergamí antic.

Les fulles preliminars comprenen : Portada, Dedicatoria d'En Mayans al Baró de Carteret, Censura pel P. Fr. Juan de la Concepción (Madrid, 9 setembre 1750), Llicencia (24 octubre 1750), Llista de les errades (20 novembre 1750), Tassa, Index de la Vida de Cervantes i Catàleg de les obres d'En Mayans i Siscar.

El text va de la pàg. 1 a la 235; al verso d'aquesta hi ha l'anunci del lloc on l'obra d'En Mayans es troba en venda.

Aquesta edició és, com diu l'editor, la quinta corresponent a la *Vida d'En Cervantes;* l'ordre és el següent : 1.ª, Briga Real, 1737 (núm. 197); 2.ª, Londres, 1738 (núm. 198); 3.ª, La Haya, 1744 (núm. 217); 4.ª, Madrid, Juan de S. Martin, 1750 (núm. 227). L'esser l'editor d'aquesta última edició el mateix que el de la present, ens fa creure que la impresa en l'edició del Quixot fou la que serví de model a la que descrivim.

233 Vida, y Hechos | Del Ingenioso Cavallero | Don Quixote de la Mancha. | Compuesta | Por Miguel de Cervantes Saavedra. | Nueva Ediccion, corregida, e ilustrada | con quarenta y quatro Laminas muy apropiadas à la materia, | y es

la imprefsion mas añadida que ay. | Tomo ···. | Dedicado al mismo Don Quixote | por fu Chronifta. | [Gravat.] | Con Licencia. En Madrid. A cofta de Don Pedro Alonfo y Padilla, | Librero de Camara del Rey [nueftro] Señor. Se hallará en fu Imprenta, | y Libreria Año de M.DCC.LI. [31-VIII

p. 192 × 131 mm. c. 179 × 117 mm. (8.º). Vol. I : 12 ff. s. n. + 107 pp. + 5 s. n. + 388 pp. + 2 ff. s. n. de taula. Portada adobada en la part inferior, amb el peu d'impremta completat a mà. Vol. II : 16 ff. s. n. + 410 pp. + 3 ff. s. n. de taula. Gravats intercalats en el text. Relligadura imitació de l'època, amb llom i plans decorats, cantells i talls daurats.

Les fulles preliminars, del volum primer, comprenen : Portada, Nota dels llibres que es troben en venda a la llibrería de l'editor, el Sonet d'Oriana, Gandalin, les dècimes d'Urganda i Sonets d'Amadis de Gaula, Belianis de Grecia, Dedicatoria d'En Cide Hamete Benengeli «al valiente y andante D. Quixote de la Mancha», Llicencies, Fe d'errades, Tassa i el Pròleg de la primera part; a continuació ve una Portada, que diu així : «Vida | de Miguel | de Cervantes Saavedra, | natural de Madrid. | Autor | Don Gregorio Mayáns | i Siscár, | Bibliothecario del Rei nuestro Señor, | Academico, i Censor de la Academia de la Hiftoria de | la Ciudad de Valencia. | Sexta Imprefsion, fegun la primera. | Año de [Escut de l'editor.] 1751. | Con licencia : | En Madrid, a cofta de Don Pedro Jofeph Alonfo i Padilla, | Librero de Cámara del Rei nueftro Señor : fe hallarà en fu Im-| prenta, i Libreria, Calle de Santo Thomàs, junto al Contrafte.» Després de la Portada, segueix la Dedicatoria d'En Mayans al Baró de Carteret, Censura de fra Juan de la Concepción (9 setembre 1750), Llicencia, Fe d'errades donada per En Manuel Licardo de Ribera (21 novembre 1750), Tassa i Index referent a la Vida d'En Cervantes, formant en junt 12 ff. s. n.), segueix l'estudi d'En Mayans, que ocupa 107 pp. numerades, i en les cinc següents, que van sense numerar, el catàleg de les obres d'aquest «escritas i impressas» fins el 12 d'agost de 1747; el volum segón, conté : Portada, Nota dels llibres que es troben en venda en la llibrería de l'editor, els Sonets d'Orlando, el Caballero del Febo, Solisdan i el Diàleg entre Babieca i Rocinante; una octava i dues dècimes d'«Un heredero del Academico de la Argamasilla» i «El Moscardón, Académico celebre de la Argamasilla», les dues dècimes de l'edició de 1605 firmades per el «Donoso poeta entreverado», segueixen tres composicions poètiques fetes per «el Plañidor», «el Porfiado» y el «Secretario de la Academia de la Argamasilla» i l'Aprovació d'En Marquez Torres i Dedicatoria d'En Cervantes al Comte de Lemos, de l'edició de 1615.

El text de l'obra va repartit de la manera següent : El tom primer conté la primera part (pp. 1-388, caps. 1-52), i el segón, l'última (pp. 1-410, caps. 1-74). A la fi de cada volum s'hi troba la Taula de capítols.

El text de la Vida d'En Cervantes, el del *Don Quijote* i els índexs són impresos a doble columna.

Diu l'editor en la portada, que la present edició està «corregida e illustrada con quarenta y quatro Láminas muy apropiadas a la materia»; això de la correcció deixa molt que desitjar, i les làmines són els grollers gravats al boix publicats en l'edició madrilenya de 1750, feta pel mateix llibreter (núm. 228). El text segueix ratlla per ratlla l'esmentada de l'any anterior, i fins quasi diríem que les errades de la una passaren a l'altra.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid), Bibliothèque Nationale (París, 4º Y². 5932) i British Museum (Londres, Cerv. 211.). La portada es pot veure reproduïda en la *Iconografía,* 42.

234 *Farsamone,* | ovvero | *Le Follie Romanzesche* | del moderno | *Don Chisciotte,* | Scritte dal Signor Marivaux | autore della vita di | *Marianna,* | Tradotte dal Franzefe. | *Impressione Prima.* | [Floró.] | *In Venezia,* | MDCCLI. | *Nella Stamperia Remondini.* | Con Licenza de' Superiori, e Privilegio. [32-III

p. 153 × 85 mm. c. 120 × 61 mm. (12.º). [T. I] 2 ff. s. n., la primera de frontispici, + 250 pp. Vol. II [... | Tradotte dal Franzefe. | Tomo Secondo. | [Floró.] | ...] : aquesta portada és a una sola tinta; 1 f. s. n. + 208 pp. Els dos toms relligats en un volum. Frontispici gravat per Lindemain. A la portada, segell en tinta, figurant un arbre amb la inscripció «Ridet. Gelv.». Relligadura en pergamí antic.

Els preliminars del volum primer corresponen al Frontispici i a la Portada; els del tom segón, a la Portada (1 f. s. n.) i Portadella (pp. 1 i 2).

El text (pp. 1-250 i 3-208) està dividit com en l'edició original, en deu parts (vegi's la que hem descrit impresa a La Haya, 1739; núm. 204); les cinc primeres són contingudes en el primer volum i les següents en el segón.

La descripció d'aquesta obra, que pertany al genre de les imitacions cervantines, es pot veure en el núm 204.

235 Histoire | de l'admirable | Don Quichotte | de la Manche, | Traduite de l'Efpagnol de Michel | de Cervantes : | Nouvelle Édition | Revue, corrigée & augmentée. | Tome ···. | [Floró.] | A Paris, | Aux dépens des Libraires affociés. | M. DCC. LII. | Avec Approbation & Privilége du Roi. [33-V

p. 171 × 100 mm. c. 127 × 64 mm. (12.º). Vol. I : XXXII pp. + 409 pp., la següent en blanc s. n. Vol. II : VIII pp. + 414 pp. Vol. III : VIII pp. + 428 pp. Vol. IV : XII pp. + 514 pp. Vol. V [Continuation | de | l'Histoire | de l'admirable | Don Quichotte | ...] : VIII pp. + 460 pp. Vol. VI : X pp. + 466 pp. + 1 f. s. n. Bonica relligadura de l'època, amb llom i plans decorats, cantells i contracantells daurats. Al contraplà ex-libris amb escut de «J. Harley Esq.» i la divisa: VIRTUTE ET FIDE.

Les fulles preliminars del volum primer comprenen : Portada, Dedicatoria «A Monseigneur Le Dauphin», un «Avertissement du traducteur», el Pròleg de la primera part i Taula dels capítols; les dels següents : Portada i Taula.

El text dels quatre primers volums pertany al *Don Quijote* d'En Cervantes (pp. 1-409, 1-414, 1-428 i 1-514; caps. 1-27, 28-48, 1-32 i 33-73); els dos primers comprenen la primera part, i els altres dos la segona; els dos últims, contenen la continuació que féu En Filleau de Saint Martin (pp. 1-460 i 1-466; caps. 1-32 i 33-61).

A la fi del volum sisè s'hi troba l'Aprovació del manuscrit de la continuació del Quixot, amb data de 18 d'octubre de 1721, el Privilegi del rei a favor d'En Michel-Etienne David per a imprimir i vendre l'«Histoire de Don Quixote, avec la suite de Avellaneda... pendant le temps de vingt années», donat a París el 26 de juliol de 1727, i nota del Registre d'impressors signat per En Delaulne (9 agost 1727).

És important el nombre d'edicions franceses que no tenen el Pròleg d'En Cervantes, i aquesta manca és una de les característiques de les que contenen la traducció d'En Filleau de Saint Martin; la que descrivim sols té el corresponent a la primera part, però no segueix el text de N'Oudin, el primer traductor, sinó que la versió és novament feta:*

París, 1614 (núm. 15)	París, 1752
Lecteur oisif : tu me pourras bien croire sans iurer, que i'eusse bien desiré que ce liure comme fils de l'entendement, eust esté le plus beau, le plus gaillard, & le plus discret que l'on eust peu imaginer : mais ie n'ay peu contreuenir a l'ordre de nature, selon lequel chasque chose engendre sa pareille ...	Lecteur oisif : Tu croiras bien, sans que j'en jure, que je voudrois que ce Livre, enfant de mon esprit, fût le plus beau, le plus divertissant, le plus parfait qu'on pût imaginer; mais je n'ai pu aller contre l'ordre de la nature, qui veut que chaque chose engendre son semblable ...

Aquesta nova traducció del pròleg la féu, com diu En Rius (I, 493), En Thémiseul de Saint Hyacinthe, més conegut per Dr. Mathanasius.

La part tipogràfica és molt recomanable, tant pel tipu de lletra com per la qualitat del paper.

Hi ha exemplar en la Biblioteca Nacional (Madrid). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 266.

236 Des | berühmten Ritters | Don Quixote | von Mancha | Luſtige und ſinnreiche Geſchichte | abgefaſſet von | Migvel Cervantes Saavedra. | ··· Theil. | Mit

* Cal advertir que aquesta nova traducció del pròleg s'havía publicat ja en el llibre *Le Chef d'œuvre d'un inconnu*. Nosaltres descriurem l'edició impresa l'any 1758, però la primera pertany a 1714.

Königl. Pohln. und Churfürftl. Sächf. allergnädigften | Privilegio. | [Floró.] | Zweyte Auflage. | Leipzig, | verlegts Gafpar Fritfchens sel. Wittwe. 1753. [31-III

p. 168 × 102 mm. c. 141 × 81 mm. (8.º). Vol. I : 20 ff. s. n., la primera amb un frontispici al·legòric de C. F. Boetius, + 748 pp. Vol. II : 3 ff. s. n. + 826 pp. Relligadura en pell rossa amb llom decorat, filets als plans, cantells, contracantells i talls daurats (Pierson).

Els preliminars del volum primer comprenen : Frontispici, Portada, el Pròleg de la primera part, una breu Biografía d'En Cervantes, Nota bibliogràfica dels principals llibres de cavalleríes i Taula dels capítols; els del volum segón : Portada i Taula.

El text va repartit de la manera següent : cada volum comprèn una part de l'obra; el primer (pp. 1-748), conté 48 caps., i el segón (pp. 1-826), els 74 que integren el text original.

Aquesta edició segueix pàgina per pàgina la impressa a Leipzig 1734 (núm. 189), i, com se pot veure, tenen el mateix nombre de pàgines una i altra, l'editor i el frontispici són iguals; però amb tot i tanta semblança, no es tracta d'exemplars idèntics, sols amb portades i preliminars nous, sinó de dues edicions, com ho demostren les variants que s'observen en les signatures d'ambdós textos, i particularment l'acarament de la primera pàgina del text corresponent a cada volum.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid), el British Museum (Londres) en té dos (1456. b. 17. i Cerv. 172.). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 497.

237 Der | teutfche Don Qvichotte, | Oder | die Begebenheiten | des | Marggraf | von Bellamonte, | Komifch und fatyrifch | befchrieben; | aus dem Franzoᵉ-fifchen uᵉberfezt. | Vier Theile. | Brefflau und Leipzig, | Verlegts Carl Gottfried Meyer, | 1753. [34-V

p. 176 × 101 mm. c. 142 × 77 mm. (8.º). 8 ff. s. n. + 308 pp. Mitja pasta.

Els preliminars d'aquest volum contenen : Portada, Dedicatoria a Mademoiselle H. F. F., Advertencia del traductor, Pròleg i Taula dels capítols corresponents al llibre primer.

L'obra està repartida en quatre llibres : el primer comprèn les pp. 1-86; la 87, correspòn a la Portada i Taula del llibre segón, i el text d'aquest ocupa les pp. 88-148; les pp. 149 i següent contenen la Portada i Taula del llibre tercer, i el text va de la p. 151 a la 228; en les pp. 229 i 230 s'hi troba la Portada i Taula del llibre quart, i el text comença en la p. 231 i va fins la p. 308.

El traductor ens diu en l'advertencia com conegué l'obra francesa *Le don Qui-*

chotte Allemand, ou les Avantures comiques et satiriques de Mrs. le Marquis de Bellamonte; decrites par... a Paris M.DCCXXVI, de la qual sols se n'imprimiren dos cents exemplars. Pensant que conté moltes coses que poden esser útils als seus compatricis per a corretgir-se dels defectes que el llibre posa de manifest, afegeix que creu fer obra útil traduint-lo a l'alemany. L'argument és el següent : Un comerciant de folla fantasía, determina presentar-se a la societat amb el pompós nom de Marquès de Bellmont, i, a imitació de D. Quixot, cerca una dama, que troba en la Comtessa de Vilafranca; els hi passen nombroses aventures, i sentint el ridícol de voler viure en un ambient molt diferent del que els correspòn, tornen a la realitat, desposseint-se ell del títol de marquès, i ella quedant sense el de comtessa, que li era tan postiç com el del seu espòs.

238 *Histoire* | de l'admirable | *Don Quichotte* | de la Manche, | Traduite de l'Efpagnol de *Michel* | *de Cervantes.* | Nouvelle edition. | Revue, corrigée & augmentée. | *Tome* ···. | [Floró.] | A Paris, | Chez *Durand,* rue Saint Jacques, au | Griffon. | *M.DCC. LIV.* | Avec Privilege du Roi. [35-1

p. 164 × 100 mm. c. 129 × 62 mm. (12.º; repartit en un plec de 8 i un de 4). Vol. I : 9 ff. s. n. + 440 pp.; 9 làms., la primera de frontispici. Vol. II : 4 ff. s. n. + 432 pp.; 4 làms. Vol. III: 5 ff. s. n. + 442 pp.; 7 làms. Vol. IV : 6 ff. s. n. + 532 pp.; 11 làms. Vol. V : 5 ff. s. n. + 494 pp.; 6 làms. Vol. VI : 5 ff. s. n. + 501 pp. + 3 pp. s. n.; 2 làms. Les làmines, dibuixades per Humblot, Bonnard; gravades per Cars, Mathey, Crepy. Pasta de l'època; als contraplans, ex-libris de J. Givanel.

Els preliminars del volum primer comprenen : Portadella, Portada, Dedicatoria «A Monseigneur Le Dauphin», Advertencia del traductor i Taula dels capítols; els dels toms següents solament la Portadella, Portada i Taula.

El text dels quatre primers volums correspòn al del Quixot d'En Cervantes (la primera part, pp. 1-440 i 1-432; caps. 1-27 i 28-48; la segona pp. 1-412 i 1-532, caps. 1-32 i 33-73); el dels dos últims, a la imitació d'En Filleau de Saint Martin (pp. 1-494 i 1-501 caps. 1-32 i 33-61).

A la fi del volum sisè, en les tres pàgines que estàn sense numerar, s'hi troba l'Aprovació del manuscrit referent a la «continuation de l'Histoire de Don Quichotte» (18 octubre 1721), Privilegi del rei a favor d'En David per a vint anys (26 juliol 1727), nota del Registre d'impressors (9 juliol 1720) i Cessió d'En David a favor de son germà Cristòfol i altres. Al peu de l'última pàgina numerada dels volums cinquè i sisè, s'hi llegeix : «De l'Imprimerie de Moreau.»

Aquesta edició segueix, quasi bé, pàgina per pàgina i ratlla per ratlla, sols amb lleus variants, l'edició de París, Comp. des Libraires, 1732 (núm. 185); les làmines són les mateixes, però molt gastades. Vegi's el següent acarament:

Paris, 1732 (núm. 185)		Paris, 1754	
I, p. 95.	(final) ... & tels	I, p. 95.	(final) ... & tels que si
I, p. 96.	(comença) que si les ...	I, p. 96.	(comença) les ...
I, p. 96.	(acaba) ... l'eût	I, p. 96.	(acaba) ... l'eût
I, p. 222.	(comença) gé de telle forte ...	I, p. 222.	(comença) ne s'en seroient ...
I, p. 222.	(acaba) ... nous en trou-	I, p. 222.	(acaba) ... nous en trou-
I, p. 322.	(comença) l'avoient ...	I, p. 322.	(comença) l'avoient ...
I, p. 322.	(acaba) ... ensemble	I, p. 322.	(acaba) ... ensemble

I així podríem anar assenyalant pàgines que segueixen l'edició que, segons el nostre entendre, li serví de model, i altres en les quals se'n separa solament en la composició, procedint aquesta variant de l'espaiat de les linies, com en el volum primer, cap. VIII, o bé dels epígrafs dels capítols.

Aquesta edició no figura en els catàlegs de les Biblioteques Nacionals de Madrid i París. En el *Catalogue* del British Museum s'hi assenyala una edició de París de 1754, però com no diu qui fou l'editor o impressor, no podem assegurar que es refereixi a aquesta. La seva portada no és tampoc en la *Iconografía.*

239 *Histoire* | de l'admirable | *Don Quichotte* | de la Manche, | Traduite de l'Efpagnol de *Michel* | *de Cervántes.* | Nouvelle Edition. | Revue, corrigée & augmentée. | *Tome* ···. | [Floró.] | A Paris, | Chez *Bordelet,* | rue S. Jacques, vis-à-vis | le Collége des Jefuites, à S. Ignace. | *M.DCC.LIV.* | Avec Privilege du Roi. [33-VIII

p. 168 × 98 mm. c. 128 × 61 mm. (12.º; repartit en un plec de 8 i un de 4). Vol. I : 9 ff. s. n. + 440 pp.; 5 làms., la primera de frontispici. Vol. II : 4 ff. s. n. + 432 pp.; 3 làms. Vol. III : 5 ff. s. n. + 442 pp.; 8 làms. Vol. IV : 6 ff. s. n. + 532 pp.; 12 làms. Vol. V : 5 ff. s. n. + 494 pp.; 3 làms. Vol. VI : 5 ff. s. n. + 501 pp. + 3 pp. s. n.; 1 làm.; les làmines són dibuixades per Bonard i gravades per Cars. Relligadura en pasta de l'època.

Les fulles preliminars del volum primer comprenen : Portadella, Portada, Dedicatoria «A Monseigneur Le Dauphin», Advertencia del traductor i Taula dels capítols, i les dels toms següents : Portadella, Portada i Taula.

Els quatre primers volums pertanyen al Quixot d'En Cervantes (primera part, pp. 1-440 i 1-432, caps. 1-27 i 28-48; segona part, pp. 1-412 i 1-532, 1-32 i 33-73); els dos últims comprenen la continuació d'En Filleau de Saint Martin (pp. 1-494 i 1-501, caps. 1-32 i 33-61).

A la fi del tom sisè, i després del text, s'hi troba l'Aprovació del manuscrit referent a la continuació del Quixot (18 octubre 1721), Privilegi del rei a En David per a vint anys (26 juliol 1727), nota del Registre d'impressors i llibreters (9 juliol 1720) i Traspàs del privilegi a favor d'En Cristòfol David i altres.

En l'última pàgina numerada dels dos volums darrers s'hi llegeix el següent peu d'impremta : «De l'Imprimerie de Moreau.»

El tenir cada tom el mateix nombre de pàgines que l'edició anterior, i el seguir-la ratlla per ratlla, ens ha fet comparar amb més deteniment una i altra, deduint-ne llur identitat : es tracta de una sola edició amb portades diferents, ja que hem observat iguals errades en les pàgines d'un i altre exemplar.

Edició Durand (núm. 238)		Edició Bordelet
Tom III, p. 1.	Liure cinquieme	Igual.
Tom IV, p. 213.	Per errada diu 313.	»
Tom IV, p. 229.	El tipu dels números és diferent del de les altres pàgines.	»
Tom V, p. 421.	Per errada 422.	»
Tom VI, p. 173.	Per errada 1y3.	»

Els florons de les portades, frisos, lletres inicials, etc., són també iguals; l'única diferencia que existeix entre una i altra edició és el nombre de làmines, si bé sembla que les gravades per En Mathey i En Crepy foren afegides a l'edició anterior. Coneixem, encara, altres edicions d'aquest mateix any impreses a París. Llàstima que les descripcions dels catàlegs de què ens servim no siguin més detallats; llavors sabríem si les edicions que indiquem a continuació, tenen el mateix nombre de pàgines que les dos que figuren en la present col·lecció. Vegi el lector les edicions que tenim anotades corresponents a aquest any, ademés de les dos que figuren en el present Catàleg:

París : Chez David Père, MDCCLIV (6 vol. en 12.º); hi ha exemplar en la Biblioteca Nacional (Madrid).

París : Chez Leclerc, M.DCCLIV. (6 vol. en 12.º); hi ha exemplar en la Biblioteca Nacional (Madrid) i Bibliothèque Nationale (París).

París : Chez Brocas, M.DCCLIV (6 vol. en 12.º); hi ha exemplar en la Bibliothèque Nationale (París).

París : Chez Despilly, MDCCLIV (6 vol. en 12.º); hi ha exemplar en la Bibliothèque Nationale (París).

París : Chez David le jeune, MDCCLIV (6 vol. en 12.º); hi ha exemplar en la Bibliothèque Nationale (París).

Dels exemplars que hi ha en el British Museum (Londres), no en fem esment per ço que hem dit en el nombre anterior.

La portada d'aquesta edició ha estat reproduïda en la *Iconografía,* 267.

240 Die | Gefchichte | des | Sancho Panfa, | vormahligen Stallmeifters | des |

Don Quichotte; | aus dem Franzoefifchen ueberfezt. | [Gravat.] | Leipzig, | bey Johann Michael Teubner, 1754. [31-I

p. 174 × 105 mm. c. 142 × 78 mm. (8.º). 1 f. s. n. + 316 pp. El gravat de la portada, dibuixat per Susse i gravat per Sysangin. Mitja pasta antiga.

La fulla sense numerar pertany a la Portada.

El text va de la p. 1 a la p. 316, repartit en 19 capítols.

Aquesta obra és la traducció de la *Histoire de Sancho Panza alcade de Blandanda,* impresa a París l'any 1726 (núm. 177). Vegi's la descripció que n'hem fet al tractar de l'edició original francesa.

241 Don Quixote | im Reifrocke, | oder die | abentheuerlichen Begebenheiten | der | Romanenheldinn | Arabella. | Aus dem Englifchen ueberfetzt. | [Floró.] | Hamburg und Leipzig, | bey Georg Chrift. Grund und Adam Heinr. Holle. | 1754. [34-V

p. 173 × 102 mm. c. 141 × 74 mm. (8.º). 8 ff. s. n., la primera de frontispici, + 656 pp. El frontispici és gravat per Martini a Drazowa. Mitja pasta moderna.

Les fulles preliminars corresponen a la Portada, Pròleg i Portadella.

El text (pp. 3-656) va repartit en nou llibres.

Com se diu en la Portada, l'original fou escrit en llengua anglesa, i el seu autor fou Mr. Charlotte Lennoy; l'obra original s'intitula *The female Quixote or, The adventures of Arabella,* impresa a Londres dos anys abans que aquesta traducció alemanya.

L'argument està inspirat en el Quixot. L'heroïna, entusiasmada pel sens fi de novel·les amoroses, de moda en aquell temps, i creient veritat tot quant llegía, es sentí amb ànim de fer com les protagonistes de les obres que l'havíen exaltat l'enteniment, veient actes de galantería i d'amor en tot senzill compliment. Gracies a les ironíes i als bons consells d'uns i altres, abandona a la fi les seves idees.

És un llibre que entra de ple en la classificació de les obres inspirades en el *Don Quijote.*

242 Vida, y Hechos | Del Ingenioso Cavallero | D. Quixote | de la Mancha. | Compuesta | Por Miguel de Cervantes | Saavedra. | Tomo ···. | Dedicado al mismo Don Quixote. | [Gravat.] | Con Licencia. | Barcelona : Por Juan Jolis Impreffor. [31-VII

p. 143 × 96 mm. c. 129 × 83 mm. (8.º). Vol. I : 14 ff. s. n. + 363 pp. + 5 pp. s. n. de taula. Vol. II : 1 f. s. n. + 402 pp. + 1 f. s. n. de taula; manca la portada, substituïda per una de ma-

nuscrita. Vol. III : 8 ff. s. n. + 380 pp. + 2 ff. s. n. de taula. Vol. IV : 2 ff. s. n. + 447 pp. + 5 pp. s. n. de taula. Al llom de la relligadura porta l'any 1762 en lloc de 1755, que en realitat li correspón. Gravats intercalats en el text. Mig xagrí vermell amb puntes, i tall superior daurat.

Les fulles preliminars del primer volum comprenen : Portada, Dedicatoria d'En Cide Hamete Benengeli a D. Quixot, els Versos d'Urganda, Amadis de Gaula, Belianis de Grecia, Oriana i Gandalin, la Licencia del Consejo donada per En Juan de Peñuelas a favor d'En Juan Jolis (Madrid, 21 maig 1755), Llista de les errades amb data de 20 juliol 1755, Tassa, una breu Advertencia de l'editor i el Pròleg de la primera part; les dels volums segón i quart, solament la Portada i Llicencia; les del volum tercer : Portada, l'Aprovació donada per En Marquez Torres en 27 de febrer de 1615 (núm. 23), Llicencia, Errades, Tassa i Pròleg de la segona part.

El text dels primers volums comprèn la primera part (pp. 1-363 i 1-402, caps. 1-27 i 28-52), i el dels dos últims, la segona (pp. 1-380 i 1-447, caps. 1-32 i 33-74). A la fi dels dos primers volums s'hi troba la taula de capítols en les últimes pàgines que van sense numerar; en el tercer, pp. 375-380 hi ha els sonets d'Orlando, el Cavallero del Febo, Solidan (?) i el diàleg entre Babieca y Rocinante, l'octava endreçada al lector per «Un heredero del Académico de la Argamasilla», les dècimes del «Moscardon» i les del «Donoso poeta entreverado», i en les pàgines sense numerar la taula de capítols; en el quart volum, pp. 445-447, la cançó endreçada per «el Plañidor» a la mort de D. Quixot, les «endechas» del «Porfiado» i el sonet del «Secretario de la Academia»; en les pàgines sense numerar, la taula de capítols.

Les làmines són gravades al boix, grolleres i mal dibuixades.

Encara que en la portada no hi figura l'any en què va imprimir-se aquesta edició, en la llicencia donada per En Juan de Peñuelas, es diu que «se ha concedido licencia a Juan Jolis, impressor en la ciudad de Barcelona, para que por una vez pueda reimprimir y vender los tomos de la Vida y Hechos del Ingenioso Cavallero Don Quixote de la Macha, compuesto por Miguel de Cervantes de Saavedra, con tal de que la dicha reimpresión se haga en papel fino por los impressos, que sirven de Originales, que están firmados, y rubricados de mi mano...», i com aquesta llicencia porta la data de 1755, creiem que en aquest any es publicà l'edició barcelonina.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid) i British Museum (Londres,Cerv.74.). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*,43.

243 *Vida y Hechos* | Del Ingenioso Hidalgo | *Don Quichote* | de la Mancha. | Compuesta por | *Miguel de Cervantes* | *Saavedra.* | Con muy bellas Eftampas, gravadas fobre | los Dibujos de Coypel, primer Pintor | de el Rey de Françia. |

En Quatro tomos. | Tomo .... | [Gravat.] | *En Amsterdam y en Lipsia.* | Por Arkste'e y Merkus. | *MDCCLV.* [33-III

p. 153 × 95 mm. c. 121 × 64 mm. (8.º). Vol. I : 2 ff. s. n., la primera amb el retrat d'En Cervantes + VIII pp., la darrera s. n. + 175 pp., la següent en blanc s. n. amb la *Vida* d'En Mayans + XVI pp. + 2 ff. s. n. de taula + 224 p.; 3 làms. Vol. II : 4 ff. s. n. + 407 pp., la següent en blanc s. n.; les pp. 403-407 pertanyen al volum IV; 3 làms. Vol. III : 4 ff. s. n. + 414 pp., realment 420 pp., ja que repeteix la 71 sis vegades, numerant-les 71 b, c, d, e, f, g; 8 làms. Vol. IV : 4 ff. s. n. + 406 pp.; les pp. 403-406 pertanyen al volum II; 10 làms. Les làmines, gravades per J. Folkema, S. Fokke, P. Tanjé. El retrat d'En Cervantes és dibuixat per G. Kent i gravat per J. Folkema. El gravat de la portada del primer volum és al cer, gravat per Punt. Relligadura en vedell de l'època amb llom decorat. Ex-libris de Carl Mylius.

Els preliminars del volum primer són : Retrat de Cervantes i Portada (2 ff. s. n.), Vida d'En Cervantes, escrita per En Mayans (pp. 1-175), el Pròleg de la primera part, Versos, Taula dels capítols (pp. I-XVI), Portadella de la «Vida de Miguél | de | Cervantes | Saavedra. | Autor | Don Gregorio | Mayáns i Siscar, | Bibliothecario del Rei | catholico.», Dedicatoria d'En Mayans a Lord Carteret i Taula de la Vida d'En Cervantes (4 ff. s. n.); els dels següents : Portadella, Portada i Taula.

El text va repartit de la manera següent : el dels dos primers volums, pp. 1-224 i 1-406 i part del tercer; pp. 1-71 a, conté la primera part (caps. 1-21, 22-46 i 47-52); la segona comença en el tercer tom, pp. 72-414, i continúa en tot el quart, pp. 1-407 (caps. 1-32 i 33-74). El Pròleg de la segona part es troba en les pp. 71 b-71 g del tom tercer.

L'exemplar de la col·lecció Bonsoms té mal relligades les pàgines s. n. corresponents a la Portadella, Dedicatoria i Taula de la Vida d'En Cervantes, les quals hauríen d'anar abans del text d'En Mayans (pp. 1-175).

L'edició és exactament igual a la impresa a La Haya l'any 1744, i fins, donades les semblances que hem observat entre una i altra, diríem que són exemplars de la mateixa, amb diferent portada. Vegi's el resultat d'un acarament:

La Haya, 1744 (núm. 217)		Amsterdam, 1755
T. I, p. 80.	(comença) solamènte ...	Igual.
	(acaba) ... descu-	»
» 183.	(comença) Sintióse ...	»
	(acaba) ... esforçàdo	»
T. II, p. 47.	(comença) aventuras ...	»
	(acaba) ... es	»
» 354.	(comença) abraçàsse ...	»
	(acaba) ... como	»
T. III, p. 75.	(comença) preguntò ...	»
	(acaba) ... este	»

La Haya, 1744 (núm. 217)		Amsterdam, 1755
T. III, p. 303.	(comença) aconteciò ...	Igual.
	(acaba) ... cierto	»
T. IV, p. 53.	(comença) muero ...	»
	(acaba) ... Señora	»
» 322.	(comença) acariciàsse ...	»
	(acaba) ... Gaspar	»

En Rius (I, 44) escriu : «Hase añadido el retrato de Cervantes que dibujó Kent para la edición de Londres, y que en tamaño 8.º lo grabó Folkema para la presente». Això no és exacte; el retrat d'En Cervantes que figura en l'edició que ara descrivim, és el mateix que es troba en la de 1744, i al peu del gravat s'hi llegeix a un costat : «G. Kent pinx.», i en l'altre, «F. Folkema del. sculp. 1739»; i és que el gravador s'aprofita del retrat d'En Cervantes que féu En Kent i, reduint-lo, va servir per a l'edició de les novel·les impreses a La Haya l'any 1739 (núm. 203).

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid), Bibliothèque Nationale (París, 8º. Y². 8622) i British Museum (Londres, Cerv. 33.). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía,* 44.

244 The | History and Adventures | of the Renowned | Don Quixote. | Tranflated from the Spanish of | Miguel de Cervantes Saavedra. | To which is prefixed, | Some Account of the Author's Life. | By T. Smollett, M. D. | Illuftrated with Twenty-eight new Copper-Plates, defigned by Hayman, | And engraved by the beft Artists. | In two volumes. | Vol. ···. | London : | Printed for A. Millar, over againft Catherine-Street, in the Strand; | T. Osborn, T. and T. Longman, C. Hitch and L. Hawes, J. Hodges, | and J. and J. Rivington. | MDCCLV. [30-IX

p. 293 × 232 mm. c. 219 × 141 mm. (4.º). Vol. I : 2 ff. s. n. + XXVIII pp. + 403 pp., la següent en blanc s. n.; 14 làms., la primera de frontispici. Vol. II : VIII pp. + 466 pp. + 1 f. s. n. amb la fe d'errades; 14 làms. Les làmines dibuixades per F. Hayman, gravades per C. Grignion, G. Scotin, J. S. Müller, S. Ravenet. Pasta antiga.

Els preliminars del volum primer comprenen : Portada, Dedicatoria del traductor a En R. Wall (2 ff. s. n.), Noticia biogràfica d'En Cervantes extractada de la que féu En Mayans, Advertencia del traductor i el Pròleg de la primera part; els del volum segón : Portada, el Pròleg de la segona part i les aprovacions i Llicencia corresponents a l'edició de Madrid de 1615 (núm. 23).

El text va repartit en els dos volums, comprenent cada un d'ells una part; vol. I, pp. 1-403, caps. 1-8, 1-5, 1-13 i 1-25; vol. II, pp. 1-466, caps. 1-17, 1-15, 1-20 i 1-21.

El traductor sembla haver tingut al davant el text d'En Jarvis:

Traducció Jarvis (núm. 212)	Traducció Smollet
I, cap. 4. It was about breack ot day when Don Quixote issued forth from the inn, so satisfied, so gay, so blithe, to see himself Knighted, that the joy thereof almost burst his horse's girths ...	I, cap. 4. Yt was early in the morning, when Don Quixote sallied from the inn, so well satisfied, so sprightly and so glad to see himself invested with the order of knighthood, that the very girths of his horse vibrated with joy ...

No hi ha dubte que l'ha millorat, però en certs passatges és preferible la traducció d'En Motteux. Vegi's, referent aquest punt, el volum novè de les *Œuvres* d'En Walter Scott (París, 1828), i es podrà apreciar l'estudi comparatiu que féu Lord Woodhouselee entre En Motteux i En Smollet, i aquest i En Jarvis (pp. 255-257) : «Smollet a écrit dans des circonstances où la célérité était pour lui le point le plus important. Il avait sous la main diverses traductions anglaises qu'il jugea pouvoir lui éviter la peine d'une composition nouvelle. Celle de Jarvis lui rendait fidèlement le sens de l'auteur; il ne lui restait plus qu'a polir ses aspérités et à donner plus de mouvement à sa phraséologie lourde et sans grace. Pour lutter avec Motteux, Smollet crut nécessaire de se revètir de l'armure de Jarvis.»

Les làmines que il·lustren aquesta edició estàn admirablement dibuixades i gravades, si bé, com diu En Rius (I, 632), els tipus no tenen color local i el d'En Sanxo resulta potser massa caricaturitzat.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid) i dos en el British Museum (Londres, 12490. k. 6. i Cerv. 338.). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía,* 413.

245 Vita e Azioni | dell'Ingegnoso Cittadino | D. Chisciotte | della Mancia, | di Michel di Cervantes | Saavedra; | Tradotta dal Spagnuolo in Italiano, | da Lorenzo Franciosini Fiorentino. | Quinta Edizione, | Diligentemente corretta, migliorata, ed accrefciuta della | Vita dell'Autore novellamente Tradotta; ommeffa | nelle precedenti Edizioni. | Parte ···. | [Escut de l'editor : LA FELICITA DELLE LETTERE.] | In Venezia, MDCCLV. | Apreffo Guglielmo Zerletti, | Con Lizenza de' Superiori, e Privilegio. [33-III

p. 163 × 102 mm. c. 131 × 76 mm. (8.º). Primera part : XL pp. + 175 pp., la següent en blanc s. n. Segona part : VII pp., la següent en blanc s. n., falten les pp. I i II, + 320 pp. Tercera part : VIII pp., falten les pp. I i II, que devíen dur la portadella, + 335 pp., la següent en blanc s. n. Quarta part : VIII pp., falten les pp. I i II, + 340 pp. Estàn relligades en dos volums, en mitja pasta amb puntes de l'època. Al contraplà, ex-libris gravat per Moeglich den J. Jacobus Reichelius.

Les fulles preliminars del volum primer comprenen : Portada, Advertencia d'En Giambatista Pasquali al lector, la Nota escrita per En Franciosini referent

a la seva traducció, el Pròleg de la primera part, un extret de la Vida d'En Cervantes d'En Mayans i Siscar, Taula dels capítols i Llicencia a En Guillem Zerletti «di poter ristampare il libro intitolato... Don Chisciotte della Mancia... stampato l'anno 1738 in Venezia per Girolamo Savioni» (9 juny 1750); els dels toms següents conté la Portada i Taula.

El text va repartit de la manera següent : la primera part està compresa en els dos primers volums (pp. 1-175 i 1-320, caps. 1-21 i 22-46) i part del tercer (pp. 1-57, caps. 47-52); la segona comença en la p. 50 d'aquest tom fins la 335 (caps. 1-32) i segueix en tot el quart (pp. 1-340, caps. 33-74).

Ens diu En Pasquali en el seu Pròleg (p. IV), que «la versione, che ne fece dalla spagnuola nell'italiana favella il Franciosini è per comune consenso lodata e le prime stampe di essa son buone e corrette per modo, che poteano servire d'esempio a qualunque persona volle publicarla dopo»; després critica els editors que han fet passar al text les notes marginals que es troben en les primeres edicions, i per això diu que «le postille, ch'erano mescolate col testo, tutte le trassi fuori da' luoghi, che ad esse non convenivano, e di nuovo le allogai dove stanno bene...».

El text ha estat revisat novament, havent desaparegut moltes errades que hi figuraven ja tradicionalment. La labor d'En Pasquali és meritoria.

En la portada s'hi llegeix «quinta edizione», i és que l'editor no compta l'edició impresa a Roma l'any 1677 (núm. 109), sinó solament les venecianes dels anys 1622 (núm. 53), 1625 (núm. 58), 1722 (núm. 170) i 1738 (núm. 200).

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía,* 542.

246 Histoire | de | Martinus Scriblérus, | de ses ouvrages | & de fes Découvertes; | Traduite de l'Anglois de Monfieur | Pope. | Quæ Regio in terris noftri non plena Laboris. | Virg. Æn. I. 464. | [Floró.] | A Londres, | Chez Paul Knapton, dans | Ludgate Street. | M. DCC. LV. [33-VI

p. 176 × 97 mm. c. 114 × 58 mm. (12.º; repartit en un plec de 8 i un de 4). XXIV pp + 324. Relligadura en tela blanca amb teixell vermell.

Els preliminars d'aquest volum són : Portadella, Portada, Prefaci del traductor i Introducció.

El text comprèn les pp. 1-250, i va repartit en dotze capítols. Des de la pàg. 251 fins la 324, s'hi troben els tres articles següents : un «Discours on l'on prouve que l'aboiition du Christianisme en Anglaterre pourroit dans les conjonctures présentes causer quelques inconvenients, et ne point produire les bons effets qu'on en attend» obra d'En Swift; en segón lloc un «Exemple des rapports de Scriblerus» fet per en Pope i En Swift, i per últim, el *Virgilius restauratus.*

El present llibre fou escrit en llengua anglesa amb el títol de *Memoirs of the extraordinary Life, Works, and Discoveries of Martinus Scriblerus,* imprès probablement en 1733, i pertany al sens fi d'obres que més o menys directament estàn inspirades en el Quixot; en el Prefaci (p. V) ens diu el traductor : «Le célébre Pope en est le principal auteur; mais le Docteur Arbuthnot & le Docteur Swift qui sçavoit philosopher si agréablement y ont eu aussi quelque part», afegint (p. VII) que «Cet ouvrage renferme une satyre sur l'abus de sçavoir. Tous les genres passent en revue. On y voit l'Antiquaire, le Grammairien, le Critique, le Metaphysicien, le Jurisconsulte, &. Non contens de s'opposer au mauvais goût, nos auteurs attaquerent l'Irréligion, et par la maniere plaisante dont ils employerent les arguments de Collins, qui prétendoit que l'ame n'est qu'une qualité, ils l'ont couvert d'un opprobre éternel.»

La cita de l'Abate Andres, en l'*Origen de toda literatura* (IV, p. 498), assenyalada per En Rius (II, 480), pot fer incloure l'*Histoire de Martinus Scriblerus* en el nombre d'obres influïdes pel llibre d'En Cervantes; vegi's en la introducció (p. XI) la pintura del protagonista : «Sa taille ètoit haute, son visage long, son teint olivâtre. Il avoit les sourcils noirs & épais, les yeux creux, mais etincelans, la barbe grise et négligée; le nez aquilin, les joues hâves et décharnées...»; un podría pensar amb la descripció del tipus del cavaller de la Manxa.

247 The | Life and Exploits | Of the Ingenious Gentleman | Don Quixote | de la Mancha. | Tranflated from the Original Spanish of | Miguel Cervantes de Saavedra. | By Charles Jarvis, Efq; | The third edition. | In two volumes. | Volume the ···. | London : | Printed for J. and R. Tonson and S. Draper in the Strand, | and R. and J. Dodsley in Pall-Mall. | MDCCLVI. [30-IX

p. 292 × 231 mm. c. 219 × 139 mm. (4.º). Vol. I : XXXII pp., entre la p. XXIV i la XXV, hi ha 4 fulles s. n. + 90 pp. + 7 ff. s. n. + VI pp. + 1 f. s. n. + 372 pp.; 28 làms., la primera de frontispici i la segona amb el retrat de Cervantes. Vol. II [Jarvis, Efq; | Volume the ···. | ...] : XII pp. + 398 pp.; 41 làms. Les làmines, dibuixades per J. Vanderbank, G. Kent; gravades per G. Vander Gucht, Geo : Vertue, B. Baron, Claude du Bosc. Pasta antiga amb llom decorat i filets als plans. Als contraplans, ex-libris de : «Savage Charles Rainsford».

Els preliminars del volum primer comprenen : Portada i Prefaci del traductor (pp. I-XXIII), Suplement al Prefaci del traductor (4 ff. s. n.), l'estudi d'En Oldfield referent a les làmines (XXV-XXXII), Vida d'En Cervantes escrita per En Mayans i traduïda per N'Ozell (pp. 1-90), Portadella del Quixot, Pròleg de la primera part i Taula dels capítols (7 ff. s. n.), Portada de la vida d'En Cervantes i Dedicatoria a Lord Carteret (pp. I-VI) i Index de la Vida d'En Cervantes (1 f. s. n.); els del segón : Portada, Pròleg de la primera part i Taula.

Cada volum comprèn una part de l'obra : vol. I, pp. 1-372, caps. 8 + 6 + 13 + 25; vol. II, pp. 1-398, caps. 17 + 15 + 20 + 22.

Les làmines són les mateixes que figuren en l'edició castellana de Londres, 1738 (núm. 198), i en l'anglesa impresa en el mateix lloc l'any 1742 (núm. 212).

Com se veu per la descripció de les pàgines preliminars, la Portadella, Dedicatoria i Taula de l'estudi d'En Mayans, són mal col·locades en aquest exemplar; figuren després de la Vida d'En Cervantes i hauríen d'anar abans.

La present edició ha estat inspirada en la de 1742, afegint-s'hi l'estudi atribuït a En Warburton.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en el British Museum (Londres, 85, k. 8, 9.). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 414.

248 Memoires | de l'Academie | des Sciences, | Inscriptions, Belles Lettres, | Beaux Arts, &c. | Nouvellement établie à Troyes en Champagne, | Α'στέρες μὲν ἀμφὶ καλὰν Σελάναν | Α'ψ' ἀποκρύπτωσι φαεινὸν εἶδος, | Οπότ' ἂν πλήθοισα μάλιστα λάμπη γᾶν. | Saph. ap. Euftan. | Tome ···. | [Floró.] | A Troyes, | Chez le Libraire de l'Académie. | Et fe trouve A Paris, | Chez Duchesne, Libraire, rue faint Jacques, | au Temple du Goût. | MDCCLVI. [34-V

p. 162 × 98 mm. c. 121 × 61 mm. (12.º; repartit en un plec de 8 i un de 4). T. I : 2 ff. s. n. + IV pp. + 140 pp. T. II : 2 ff. s. n. + 156 pp. Els dos toms estàn relligats en un volum. Pasta de l'època.

Els preliminars del tom primer comprenen : Portadella, al dors «Avís du libraire», Portada, tres versos d'En Fedre, corresponents al llib. II, fab. X, posats com a lema (2 ff. s. n.), segueix una Advertencia, una «explication de l'estampe» i Taula de les «memoires» (pp. I-IV); els del segón : Portadella i Portada, al verso d'aquesta també un vers d'En Fedre, llib. IV, fàbula 1.ª.

El text dels dos toms (pp. 1-140 i 1-145) conté diverses Memories i Dissertacions, entre les quals se n'hi troba una, en el tom segón, pp. 17-38, referent a un «Projet | d'un voyage | en Espagne | Pour conftater un fait important | de l'Hiftoire du Chevalier | Don-Quichotte: | Lû dans l'Académie le 10 Mai | 1744. | Par M.... l'un des sept.» A la fi del tom segón, pp. 146-156, s'hi troba la taula de materies i llista de les errades a corretgir.

Es tractava de fer un viatge a Espanya per a cercar el lloc on fou enterrat el pastor Grisostom (Quixot, I, 12-13), el seu testament i l'any que va morir, així com indagar quelcom referent a Dulcinea i a Don Quixot. En Fernández de Navarrete, al tractar de les traduccions franceses del Quixot en la *Vida de Cervantes* (p. 517), descriu i detalla aquest *Projecte de viatge*.

249 Vida, y Hechos | Del Ingenioso Cavallero | D. Quixote | de la Mancha. | Compuesta | Por Miguel de Cervantes | Saavedra. | Tomo ···. | Dedicado al mismo D. Quixote. | [Floró.] | Tarragona : En la Imprenta de Joseph | Barber, Año 1757. [33-III

p. 143 × 94 mm. c. 128 × 78 mm. (8.º). Vol. I : 14 ff. s. n. + 363 pp. + 5 pp. s. n., la darrera blanca. Vol. II : 2 ff. s. n. + 402 pp. + 1 ff. s. n. de taula. Vol. III : 8 ff. s. n. + 380 pp. + 2 ff. s. n. de taula. Vol. IV : 2 ff. s. n. + 347 pp., en lloc de 447, que és la xifra que en realitat correspòn, + 5 pp. s. n. Gravats intercalats en el text. Relligadura en pell pintada, amb filets als plans i llom decorat.

Les fulles preliminars del volum primer comprenen : Portada, Dedicatoria d'En Cide Hamete Benengeli a D. Quixot, els Versos d'Urganda a D. Quixot i els Sonets d'Amadis de Gaula, Belianis de Grecia, d'Oriana i d'En Gandalin, Llicencia per a una vegada a favor d'En Barber, amb data de 21 de maig de 1757, Llista de les errades, Tassa, Advertencia al lector i Pròleg d'En Cervantes; les dels toms segón i quart, la Portada, Llicencia, Llista de les errades i Tassa; les del volum tercer, Portada, Aprovació d'En Marquez Torres corresponent a la primera edició de la segona part, amb data de 27 febrer 1615 (núm. 23), Llicencia, Fe d'errades, Tassa i el Pròleg de la segona part.

El text de la primera part és contingut en els dos primers volums (pp. 1-363 i 1-402; caps. 1-27 i 28-52), i el de la segona, en els dos últims (pp. 1-374 i 1-444; caps. 1-32 i 33-74).

A la fi dels últims volums, s'hi troben després del text (pp. 375-380 i 445-447) les següents composicions poètiques : vol. III : les de Roldà, el cavaller del Febo, Solisdán, el Diàleg entre Babieca i Rocinante, i les d'«Un heredero del Académico de la Argamasilla», «El Moscardon» i del «Donoso poeta entreverado»; vol. IV: les «del Plañidor», de «El Porfiado» i «El Secretario» de la famosa Academia Argamasillesca. En les últimes pàgines, que van al final de cada tom sense numerar, s'hi troba la taula de capítols.

Aquesta edició, com diu molt bé En Rius (I, 45), segueix la de Barcelona, impresa per En Jolis, probablement, en 1755 (núm. 242), però el tipus de lletra és més petit, i els gravats al boix estàn més mal dibuixats i gravats, amb tot i ser-ho ja molt els seus models de l'edició barcelonina.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid), i British Museum (Londres, Cerv. 35.). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 45.

250 *Histoire* | de l'admirable | *Don Quichotte* | *de la Manche*, | En VI. Volumes. | *Nouvelle édition* | Revue, corrigée & augmentée. | *Tome* ···. | [Floró.] | *A Franc-*

fort, en Foire, | Chez J. F. Bassompierre, Pere & Fils, | Libraires à Liége. | M.DCC.LVII. [32-11

p. 148 × 92 mm. c. 110 × 62 mm. (12.º). Vol. I : 2 ff. s. n., la primera de frontispici, + XV pp., la següent s. n. + 2 ff. s. n. de taula + 397 pp., la següent blanca s. n.; 4 làms. Vol. II : 2 ff. s. n. + 400 pp. + 2 ff. s. n. de taula; 2 làms. Vol. III : 4 ff. s. n. + 403 pp., la següent en blanc s. n.; 8 làms. Vol. IV : 4 ff. s. n. + 488 pp.; 10 làms. Vol. V : 4 ff. s. n. + 451 pp., la següent en blanc s. n.; 4 làms. Vol. VI : 4 ff. s. n. + 452 pp.; 4 làms. Les làmines gravades per J. M. Eben. Relligadura en mig xagrí verd am puntes, llom decorat, caps daurats (Ruiz). Ex-libris, amb escut: «Büchersammlung von Dietrich Reus».

Les fulles preliminars del volum primer contenen : el Frontispici i Portada (2 ff. s. n.), la Dedicatoria «A Monseigneur le Dauphin», un «Avertissement du Traducteur», Dedicatoria a Don Quixot, i una composició poètica endreçada per l'editor als llegidors (pp. I-XVI); les del segón, solament la Portadella i Portada; les dels següents : Portadella, Portada i Taula.

El text dels quatre primers volums conté el Quixot d'En Cervantes, comprenent cada part dos toms (pp. 1-397 i 1-400; caps. 1-27, 28-48 i pp. 1-403 i 1-488; caps. 1-32 i 33-73); el dels dos últims, comprèn la imitació feta per En Filleau de Saint Martin (pp. 1-451 i 1-452; caps. 1-32 i 33-61). A la fi del volum segón s'hi troba la Taula dels capítols.

Aquesta edició segueix quasi bé ratlla per ratlla la impresa a Francfort en 1750 pel mateix Bassompierre (núm. 229), i no fem una afirmació absoluta, per quant en la pàg. 25 del tom primer podem assenyalar lleus diferencies tipogràfiques.* Vegi's el resultat d'un acarament entre l'edició que ara descrivim i la que li serví de model:

Francfort, 1750	Francfort, 1757
T. I p. 42. (comença) voir ...	Igual.
» (acaba) ... avoit	»
» 337. (comença) s'offre ...	»
» (acaba) ... quelle	»

* Són aquestes :

Francfort, 1750 (núm. 229)	Francfort, 1757
... Il les ramassa | donc toutes, & les posa sur une auge au- | près d'un puits, & embrassant son écu, & | la lance au poing, se mit à se promener | devant l'auge d'un air agréable & fier tout | ensemble. Il étoit deja nuit quand il com- | mença ce bel exercice, & l'Hôte qui avoit | envie de se réjouir, apprit à tous ceux qui | étoient dans l'Hôtellerie la folie de notre | homme, ce que c'étoit que la veille des ar- | mes, & l'impatience qu'avoit Don Quichotte | d'être ...	... Il les ramassa | donc toutes, & les posa sur une auge auprès | d'un puits, & embrassant son écu, & la lance | au poing, se mit à se promener devant | l'auge d'un air agréable & fier tout ensem- | ble. Il étoit déja nuit quand il commença | ce bel exercice, & l'Hôte qui avoit envie | de se réjouir, apprit a tous ceux qui étoient | dans l'Hôtellerie la folie de notre hom- | me, ce que c'etoit que la veille des armes, | & l'impatience qu'avoit Don Quichotte | d'être ...

I com aquesta, encara se'n podría assenyalar alguna més.

	Francfort, 1750	Francfort, 1757
T. II, p 108.	(comença) manquoit ...	Igual.
»	(acaba) ... tout	»
» 363.	(comença) leurs ...	»
»	(acaba) ... dans	»
T. III, p. 5.	(comença) mais ...	»
»	(acaba) ... quand	»
» 337.	(comença) tomber ...	»
»	(acaba) ... que	»
T. IV, p. 63.	(comença) Don ...	»
»	(acaba) ... Infante,	»
» 426.	(comença) moresque ...	»
»	(acaba) ... chose	»
T. V, p. 15.	(comença) dans ...	»
»	(acaba) ... meurt	»
» 385.	(comença) regarda ...	»
»	(acaba) ... Nous	»
T. VI, p. 9.	(comença) savoient ...	»
»	(acaba) ... c'étoit	»
» 449.	(comença) faut ...	»
»	(acaba) ... Les	»

Amb tot i la igualtat de text, pàgines i caixa, les làmines són diferents, així com les lletres inicials del primer capítol de cada volum, a excepció dels quart i sisè.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid), Bibliothèque Nationale (París, Y². 21695-21700); dos en té el British Museum (Londres, 12490. aa. 26. i Cerv. 136.). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 268.

251 Le Chef-d'Œuvre | d'un | Inconnu, | Poëme, | Heureusement découvert & mis au jour, avec | des Remarques fçavantes & recherchées, | par M. le Docteur | Chrisostome Mathanasius. | Nouvelle Édition, | Augmentée d'une Differtation fur Homere | & fur Chapelain; de deux Lettres fur des | Antiques; de la Préface de Cervantes fur | l'Hiftoire de Dom Quixotte, & de la | Déïfication d'Aristarchus Masso. | Tome ···. | [Floró.] | A Londres. | M. DCC. LVIII. [37-I

p. 145 × 85 mm. c. 106 × 61 mm. (12.º). T. I : LX pp. + pp. 1-243, la següent en blanc s. n. T. II : 4 ff. s. n. + pp. 245-502. Els dos toms relligats en un volum. Bonica relligadura de l'època en marroquí verd; llom, plans, cantells, contracantells i talls daurats. Al verso de la segona guarda, ex-libris amb escut del comte Alfred d'Auffay.

Els preliminars del tom primer comprenen : Portada, al girat d'aquesta uns versos de Lucreci, Advertencia del llibreter, Aprovacions (abril 1714),

Biblioteca de Catalunya

Composicions poètiques en grec, hebreu, francès, llatí, anglès, holandès, Dedicatoria de l'autor, Prefaci de la quarta edició i el de la primera, Elogis endreçats al llibre i a son autor i Taula; els del tom segón : Portadella, Portada, Taula i Avís al lector.

El text del *Chef d'œuvre* ocupa les quatre primeres pàgines numerades; totes les demés són de comentaris.

El Dr. Mathanasius (Thémiseul de Saint Hyacinthe) féu una forta sàtira contra el costum d'encapçalar les obres amb versos-elogis, així com contra l'abús de comentaris i gloses; per això el «Chef d'œuvre d'un Inconnu», que és un poemet que consta de quaranta versos, té ja més nombre d'elogis que de versos, i una sola estrofa, la tercera, porta una trentena de pàgines de comentari. L'autor, Hyacinthe Cordonnier, dit el *Chevalier de Thémisène*, nat a Orleans en 1684, morí l'any 1746. Aquesta obra, la més famosa del seu autor, fou publicada poc després de 1713, i reimpresa sovint en el segle XVIII.

En el tom segón, pp. 290-315, s'hi troba el Pròleg de la primera part del Quixot, amb el text original en les planes parells i el francès en les senàs. Aquesta traducció del pròleg és la mateixa que hem copiat al tractar de l'edició de *Don Quichotte* impresa a París, 1752 (núm. 235).

252 *Nouvelles* | exemplaires | de Michel | *de Cervantes* | Saavedra, | Auteur de Don Quichotte. | Traduction et | *edition nouvelle.* | Augmentée de trois Nouvelles qui | n'avoient point été traduites en Fran- | çois, & de la Vie de l'Auteur. | Par Mr. L'Abbé | *S. Martin de Chassonville.* | Enrichie de Figures en taille douce. | *Tome*···. | [Floró.] | A Lausanne, | Chez Marc-Mic. Bousquet & Comp. | MDCCLIX.
[32-I

p. 160 × 95 mm. c. 130 × 69 mm. (12.º). Vol. I : LIV pp. + 466 pp.; 7 làms.; la primera amb el retrat d'En Cervantes. Vol. II : portada a una sola tinta; 1 f. s. n. + 524 pp.; 5 làms. El retrat d'En Cervantes, copia del que pintà En Kent; les demés làmines són dibuixades per T. Folkema; gravades per Gentot, F. A. Aveline, Daudet. La portada del vol. I porta en blau un segell borrós; sols hem llegit el mot : Orleans. Relligadura en pasta de l'època

Els preliminars del volum primer són : Portada, «Avertissement du Libraire sur cette edition», «Vie de Michel de Cervantes Saavedra», Pròleg d'En Cervantes, Aprovació i Permís firmat per fra Thomas Roca (Barcelona, 8 setembre 1627) i Permís firmat per En Pierre de Zunçarren (Pampelune le onze de Fevrier mil six cent quatorze; en l'edició de Pamplona de 1614 (núm. 17) es diu «onze de Henero»), i Taula de les novel·les corresponents al dos volums; els del volum segón, solament la portada.

El text del volum primer (pp. 1-466) comprèn : *L'egyptienne*, p. 1-132; *L'a-*

mant liberal, p. 133-234; *Rinconet et Cortadille*, p. 235-305; *L'espagnole angloise*, p. 306-376; *Le licentié Vidriera*, p. 377-427; *La force du sang*, p. 428-466. El del segón: *Le jaloux d'Estramadure*, p. 1-72; *Le curieux impertinent*, p. 75-157; *L'illustre fregonne*, p. 158-251; *Les deux amantes*, p. 252-320; *Cornelie*, p. 321-395; *Le mariage trompeur*, p. 396-428, i *Entretiens de Scipion et de Bergance*, p. 429-524.

L'edició de les novel·les impresa a Lausana l'any 1744 (núm. 218), fou la que serví de model a aquesta, que la segueix ratlla per ratlla i pàgina per pàgina; vegi's el següent acarament:

Lausana, 1744 (núm. 218)		Lausana, 1759
I, p. 81.	(comença) Poëte, ...	Igual.
»	(acaba) ... donc	»
» 411.	(comença) d'avoir ...	»
»	(acaba) ... vous	»
II, p. 17.	(comença) point ...	»
»	(acaba) ... simphonie	»
» 490.	(comença) voir ...	»
»	(acaba) ... redoubler	»

Les làmines també són les mateixes de l'esmentada edició. En l'exemplar d'En Bonsoms hi manca la corresponent a la novel·la «Cornelie».

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Bibliothèque Nationale (París, 8º. Y². 54859).

253 Relacion obsequiosa | de los seis primeros dias, | en que logró la monarchia española | fu mas Augufto Principio, | anunciandose a todos los vassallos | perpetuo regozijo, | y constituyendose Barcelona | un Paraìfo con el arribo, defembarco, | y refidencia, | Que hicieron en ella defde los dias 17, al 21. de Octubre de 1759. | Las Reales Magestades | del Rey Nuestro Señor | Don Carlos III. | y de la Reyna Nuestra Señora | Doña Maria Amalia de Saxonia, | con fus Altezas el Principe Real, y demàs | Soberana Familia; | Efcrita de orden del muy Iluftre Ayuntamiento de efta | Capitàl. | Con licencia : En Barcelona, por Maria Terefa Vendrell, | y Texidò.

p. 185 × 132 mm. c. 152 × 101 mm. (4.º). 220 pp. Relligadura en mig xagrí marró, marroquinat; cap daurat. [Bons. 976

És la present obra una d'aquelles pesades descripcions, tan corrents en els segles XVIIe i XVIIIe, de les festes que es feien amb motiu de la visita d'un rei a una ciutat, del naixement d'un príncep, casament reial, etc.

El text es pot dividir en dues parts : Descripció dels ornaments i emblemes, arcs de triomf i desembarcador que es feren per a rebre a S. M., junt amb el dietari de ço que féu Barcelona en honor del seus reis (pp. 2-98), i (pp. 99-220) l'«Explicación | del | Festejo alegórico, | y Real Mafcara, | con que celebró | La ciudad de Barcelona, | el feliz arribo del Rey nueftro Señor D. Carlos III, | con la Reyna nueftra Señora Doña Maria | Amalia de Saxonia, y Real | Familia, | Executado por los Colegios y Gremios | de dicha Capital».

A l'historiaire li interessa la primera; a nosaltres la segona.

Les augustes persones estigueren en la nostra ciutat del 17 al 21 d'octubre de 1759, i en les nits del 18, 19 i 20 es féu una mascarada (pp. 99-220), organitzada pels gremis de la capital. Aquesta mascarada tenía tres parts, descrites pel cronista (p. 104) amb les paraules següents : «Jupiter, aconsejado de los numenes o héroes, que colocó en el cielo su nacimiento, o su mérito, se distinguia en la primera en ostensión del influxo del mismo Cielo a tan incomparable destino; Saturno, ... introducía en la segunda parte a los Terrestres, como más inmediatamente interesados en que sea la Tierra el Theatro de las dichas y felicidades que se anuncian : y gozoso Neptuno con los semidioses marinos de haber sido su undosa jurisdicción el conducto de todo nuestro contento, terminaba el mismo obsequio, que en la navegación de sus Magestades y Altezas havia acreditado».

En la primera part hi anava Mercuri a cavall, amb el seu acompanyament, seguía després el carro d'Eolus, pastors i pastores amb Cupidó, el carro de Mars i Venus, Hèrcules i «doze miñones o Fusileros de montaña», Cinthia en el seu carro, l'Aurora a cavall i el carro d'Apol, portant aquest, com seguiment, les Muses i les Gracies; com davanters del carro de Júpiter i Juno, anaven Ganimedes, Athlant i altres.

En la segona part (p. 171), obre la marxa Mercuri, com en la primera; seguía l'acompanyament de Vertumne amb Flora i Pomona, els tres dalt d'un carro; feien companyía al de Diana, les Amadriades en trajo de nimfes de bosc, una comparsa de sàtirs i silenis anava dirigida per Momo i una vintena de nimfes, el carro de la deesa cassadora anava seguit per Acteon; veníen després segadors i segadores custodiant el carro de Ceres; Bacus anava acompanyat de cert nombre de bacants a cavall; seguía el carro de Vulcà, i a la fi hi anava el de Saturn.

Començava la part tercera (p. 201) de la mascarada amb un gran nombre de personatges representant driades, nàyades, faunes i silvans, seguint després el carro d'Alfeu i Aretusa; pescadors i nereides eren l'acompanyament del carro de Nereu; sirenes i tritons anaven al davant del carro d'Ulises i Parthenope; el dedicat a Jason i els argonautes era precedit per mariners i marineres vestits a la catalana, acabant tota aquesta cavalcada amb el temple de Neptú.

El lector que hagi seguit pas a pas la descripció que hem fet de la mascarada, haurà vist que en cap dels carros, ni en l'acompanyament, es fa menció de res

que pugui fer entrar aquesta obra en la bibliografía cervantina; però en els comentaris que fa l'anònim autor del llibre per a fer més distreta i passadora la narració, introdueix personatges que glosen els cants que entonaven els personatges mitològics o els versos que els deus i deeses endressaven als reis, i entre ells, al descriure el «carro de Saturno y Opis» (p. 195) fa sortir «la flor de la Cavallería Andantesca, lustre de la Mancha, honor de España y delicia de Europa toda, el Insigne y sin par Cavallero de la triste figura, Don Quixote de la Mancha» i a «Sancho, su Escudero, y lepor de los lepres escuderiles» i sostenir un diàleg; una altra cosa per l'istil ocorre al final del llibre, després de donar detallada descripció del carro de Neptú (p. 216).

En Rius (II, 559) comenta aquesta mascarada, i acaba dient : «La narración de este episodio en que el héroe manchego y su escudero toman parte en las populares fiestas, es interesante». Al nostre entendre és una cosa incidental la presencia dels dos personatges manxegos entre els curiosos que presencíen el pas de la festa, i solament demostra la popularitat del llibre d'En Cervantes.

254 Historia | de los | trabajos | de Persiles, | y | Sigismunda. | Escrita | por Miguel de Cervantes | Saavedra. | Nuevamente corregida, y enmendada en | efta ultima Impreffion. | Con Licencia: | Barcelona : Por Juan Nadal Impreffor, Año 1760. | Se hallará en fu Cafa à la calle de la Canúda. [32-VI

p. 186 × 132 mm. c. 169 × 108 mm. (8.º). 4 ff. s. n. + 328 pp. a 2 cols. + 3 ff. s. n. íd. Relligadura en pell de Llevant vermella, amb llom decorat, filets als plans; cantells, contracantells i talls daurats.

Les fulles preliminars, sense numerar, corresponen a la Portada, l'Aprovació de la primera edició (núm. 36), firmada per En Valdiviesso (Madrid, 9 setembre 1616), Llicencia donada per En Juan de Peñuelas a Madrid el 31 de mars de 1759, Fe d'errades firmada per M. Gonzales Ollero (Madrid, 31 juliol 1760), Tassa per En Juan de Peñuelas (Madrid, 12 agost 1760), els Versos d'En Francisco de Urbina i Luis Francisco Calderon i el Pròleg de l'edició princeps.

El text, pp. 1-328, va repartit en quatre llibres, que comencen en les pp. 1, 83, 173 i 279; tot el text va a doble columna, així com la taula, que comprèn les tres últimes fulles que van sense numerar.

Aquesta edició segueix, gaire-bé ratlla per ratlla, la barcelonina, feta per En Campins l'any de 1734 (núm. 190); hi ha pàgines que són iguals en una i altra:

Campins : Barcelona, 1734	Nadal : Barcelona, 1760
p. 2. (1.ª col. comença) que afsi ...	Igual.
p. 2. (2.ª col. acaba) ... gruef-	»
p. 162. (1.ª col. comença) iguala ...	»

Campins : Barcelona, 1734	Nadal : Barcelona, 1760
p. 162. (2.ª col. acaba) ... en po-	Igual.
p. 219. (1.ª col. comença) salieſſe ...	»
p. 219. (2.ª col. acaba) ... fuer-	»
p. 318. (1.ª col. comença) caſto ...	»
p. 318. (2.ª col. acaba) ... punto	»

Però altres vegades, en canvi, no és igual la distribució del text en una i altra:

Campins : Barcelona, 1734	Nadal : Barcelona, 1760
p. 17. (1.ª col. comença) Cielo ...	p. 17. (1.ª col. comença) lo las ...
» » (2.ª col. acaba) ... el Es-	» » (2.ª col. acaba) ... len-
» 268. (1.ª col. comença) para mi ...	» 268. (1.ª col. comença) tengo ...
» » (2.ª col. acaba) ... jamás la	» » (2.ª col. acaba) ... jamás la

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Bibliothèque Nationale (París, Y². 491).

255 The | History | and | Adventures | of the renowned | Don Quixote. | Tranſlated from the Spanish of | Miguel de Cervantes Saavedra. | To which is prefixed, | Some Account of the Author's Life. | By T. Smollett, M. D. | Illuſtrated with Twenty-eight new Copper-Plates, | deſigned by Hayman, and elegantly engraved. | The second edition, Corrected. | In four volumes. | Volume ···. | London : | Printed for T. Osborne, C. Hitch and L. Hawes, | A. Millar, H. Woodfall, John Rivington, | R. Baldwin, S. Crowder and Co. T. Longman, | H. Payne, T. Lowndes, T. Caslon, and G. | Kearsly, 1761. [32-I

p. 174 × 103 mm. c. 143 × 72 mm. (12.º). Vol. I : 2 ff. s. n. + XL pp. + 293 pp., la següent en blanc s. n. Les pp. 289-293 estàn posades, per errada del relligador, entre les pp. XXXII i XXXIII del prefaci; 9 làms. Vol. II : 1 f. s. n. + 314 pp.; 5 làms. Vol. III : 1 f. s. n. + 331 pp., la següent en blanc s. n.; 7 làms. Vol. IV : 1 f. s. n. + 322 pp.; 7 làms. Relligadura en pasta de l'època. Ex-libris al contraplà, amb escut de Cha.s B. Ro inson. Les làmines, gravades per G. V. Neist.

Els preliminars del volum primer comprenen : Portada, Dedicatoria del traductor a En Ricard Wall (2 ff. s. n.), Vida d'En Cervantes, extractada de la d'En Mayans, Advertencia del traductor i Pròleg de la primera part; els dels volums segón, tercer i quart, la Portada.

El text de la primera part va en els dos primers volums (pp. 1-293 i 1-314), i el de la segona en els dos últims (pp. 1-331 i 322).

Aquesta edició segueix l'anglesa, impresa a Londres l'any 1755 (núm. 244), fins en els dibuixos, si bé cal dir que, com el seu format és diferent del de la pri-

mera edició d'En Smollet, les vint-i-vuit làmines dibuixades per En Hayman es gravaren de nou. En Ashbee (*Iconography*, 50, 53) esmenta l'edició de 1755, però al descriure els gravats petits d'En Hayman, es refereix a la impresa a Londres en 1765 i no a la que ara descrivim.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid) i British Museum (Londres, 12490. bbb. 26.). La portada es pot veure en la *Iconografía*, 415.

256 Sancho | Pança | dans son Isle, | Opera Bouffon | en un acte; | Repréſenté devant Leurs Majestés à | Fontainebleau le Mercredi 20 Octobre 1762, | par les Comediens Italiens Ordinaires du Roi. | [Escut reial.] | De l'Imprimerie | De Christophe Ballard, ſeul Imprimeur du Roi | pour la Muſique, & Noteur de la Chapelle | de Sa Majeſté. | M. DCC. LXII. | Par exprès Commandement de Sa Majesté. [32-VIII

p. 195 × 124 mm. c. 135 × 79 mm. (8.º). 2 ff. s. n. + 68 pp.; relligat amb altres comedies. Pasta de l'època; al dors : «Pieces de Theatres». Al contraplà, ex-libris amb escut del Duc de Liancourt.

Els preliminars d'aquesta opereta són : Portada, una nota on es diu que : «les paroles sont du Sr. Poinsinet le jeune. La musique du Sr. Philidor. Le choix des airs & l'arrangement des divertissements sont du Sr. Francœur... Les Ballets sont de la composition des Srs. Laval, pere & fils...», Repartiment i Llista dels «personnages dansants».

L'obra està dividida en divuit escenes.

L'autor s'ha permès certes llibertats modificant el text del Quixot i fent entrar en escena personatges enterament nous, per exemple : Don Crispinos, «amant de Juliette», i aquesta «jeune fille»; deu observar-se que el Dr. Pedro Recio, natural de Tirteafuera, que es troba en el *Don Quijote*, com metge del governador de l'ínsula Barataria, en el llibre es nomena «Le Docteur Tirteo Fuero». L'acció tota es desenrotlla en l'ínsula Barataria, i comença amb l'arribada de la muller d'En Sanxo i del seu futur gendre En López Tocho, acabant amb l'abandonament de l'ínsula pel flamant governador.

D'aquesta opereta d'En Poinsinet ne coneixem tres edicions, que no figuren en la Col·lecció Bonsoms; llur descripció bibliogràfica és com segueix:

«*Sancho Pança dans son Isle*. Opéra bouffon en un acte, par M. Poinsinet le jeune, représenté pour la premiere fois par les Comédiens italiens ordinaires du roi, le 8 juillet 1762. A Paris, chez Duchesne, libraire, rue Saint-Jacques, au dessous de la Fontaine Saint Benoit, au temple du Goût. Avec approbations et privilèges du Roi.» (8.º, 53 pp.)

«*Sancho Pança, gouverneur dans l'ile de Barataria*. Opéra bouffon, repré-

senté sur le théâtre de la Comédie italienne, et a Fontainebleau devant Sa Majesté. Mis en musique par M. A. D. Philidor. Les paroles de M. Poinsinet le jeune... Paris, chez M. de la Chevardière...» (4.º, 69 pp.)

«*Sancho Pança dans son Isle.* Opera bouffon en un acte, de Poinsinet, musique de M. A D. Philidor, représenté le 8 juillet 1762...» (68 pp.)

Encara que la segona d'aquestes obres no tingui el títol igual al de la que descrivim, el dir que fou estrenada en el teatre de la «Comédie italienne» i després a Fontainebleau, ens fa afirmar que es tracta d'una sola producció.

257 Vida, y Hechos | Del Ingenioso Caballero | D. Quixote de la Mancha, | Compuesta | Por Miguel de Cervantes Saavedra. | Nueva Edicion, | Corregida, e ilustrada con quarenta | y quatro Laminas muy apropiadas a la materia, y es la | impreſion mas añadida que hay. | Tomo ···. | Dedicado al mismo D. Quixote por su Chronista. | [Gravat.] | Con Licencia : En Madrid. En la Imprenta de Andrés Ramirez, à expenſas de | D. Pedro Joſeph Alonſo y Padilla, Librero de Camara del Rey. Año 1764. | Se hallarà en ſu Imprenta, y Libreria, calle de Santo Thomas, junto al Contraſte. [32-VIII

p. 201 × 146 mm. c. 179 × 109 mm. (8.º). Vol. I : 8 ff. s. n. + 107 pp. a 2 cols. (4.º); la següent s. n. + 386 pp. La *Vida* d'En Mayans porta a la p. 108 el peu d'impremta de l'any 1765. Vol. II [... | Corregida, e ilustrada con quarenta y quatro | Laminas muy apropiadas à la materia, y con el reſto de las Obras | Poeticas de los Academicos de la Argamaſilla, halladas por el mas | célebre Adivinador de nueſtros tiempos, y es la impreſion | mas añadida que hay. | Tomo ···. | Dedicado al mismo Don Quixote. | [Gravat.] | ... | D. Pedro Joſeph Alonſo y Padilla, Librero de Camara del Rey, año de 1764. | ...] : 8 ff. s. n. + 410 pp. + 3 ff. s. n. Relligadura en xagrí marroquinat morat, amb lloms i plans decorats; cantells, contracantells i talls daurats.

Els preliminars del volum primer comprenen : Portada, Llista de llibres que es troben en venda en la llibrería d'En Joseph Alonso i Padilla, els Versos de N'Oriana, Gandalin, Urganda, Amadis de Gaula i Belianis de Grecia, la Dedicatoria d'En Cide Hamete Benengeli a D. Quixot, Llicencies, Llista de les errades i el Pròleg de la primera part (8 ff. s. n.), Vida d'En Cervantes (pp. 1-107), segueix una pàgina, sense numerar, que és el colofó de la Vida d'En Cervantes, on s'hi llegeix : «Fin de la Vida | de Miguel | de Cervantes Saavedra, natural de Madrid. | Autor | Don Gregorio Mayàns | i Siſcàr, Bibliothecario del Rei nueſtro Se- | ñor, Academico, i Cenſor de la Academia | de la Hiſtoria de la Ciudad | de Valencia. | Séptima impressión, según la primera. | Con las licencias necesarias. | En Madrid : En la Imprenta de Andrés Rami- | rez, à expensas de Don Pedro Joſeph Alonſo y | Padilla, Librero de Camara del Rey, | año de 1765. | Se hallará en ſu Imprenta, y Librería, calle de Santo | Thomás,

junto al contrafte»; els del segón volum, són : Portada, Llista del libres com el primer volum, els Versos d'En Roldan, Cavaller del Febo, Solisdan, el Diàleg de Babieca i Rocinant, de l'«heredero del Académico de la Argamasilla», «El Moscardon», «El Donoso poeta entreverado», «El Plañidor», «El Porfiado» i «El Secretario», l'Aprovació que figura en l'edició de Madrid, 1615 (núm. 23), firmada per En Marquez Torres i el Pròleg de la segona part. La caixa del text del Pròleg de la segona part és més estreta (173×91 mm.) que la del de l'aprovació.

El text va repartit corresponent una part a cada tom (pp. 1-386 i 1-410; cap. 52 i 74) i està imprès a doble columna. A la fi de cada volum es troba la Taula de capítols.

Aquesta edició segueix, gaire-bé pàgina per pàgina, la impresa a Madrid l'any 1751:

Madrid, 1751 (núm. 233)			Madrid, 1764
I, p.	3.	(1.ª col. comença) aquello que ...	Igual.
»		(2.ª col. acaba) ... poniendo-	»
»	377.	(1.ª col. comença) y al cabo ...	»
»		(2.ª col. acaba) ... y son	»
II, p.	7.	(1.ª col. comença) por venir aqui ...	»
»		(2.ª col. acaba) ... arrojado	»
»	403.	(1.ª col. comença) que avia ...	II, p. 403. (1.ª col. comença) que havia ...
»		(2.ª col. acaba) ... que-	Igual.

Podríen també senyalar-se algunes diferencies amb la que serví de model.

Els gravats que il·lustren la present edició no són els mateixos que els de la de 1751, si bé n'hi ha alguns que hi pertanyen.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid), i en té dos, si bé un d'ells incomplet, el British Museum (Londres, 12490. cc. 18. i Cerv. 212.). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 47.

258 Vermaakelyke | *Minneryen,* | Beftaande in | Ongehoorde ontmoetingen, wonderlyke om- | zwervingen en zeltzaame uitkomften | In't Spaanfch befchreeven door | *Michiel de Cervantes,* | Schryver der Hiftorie van | *Don Quichot de la Mancha.* | En nu in zuiver Nederduitfch vertaalt, | en met verfcheide vaerzen verrykt | door | *Benjamin van der Meer,* | Eerste Deel. | Met kopere Platen verfiert. | *Derde Druk.* | Merkelyk verbeetert en grootelyks ver- | meerdert. | Te Amsterdam, | By *Steven van Esveldt,* Boekverkoper | in de Kalverftraat, het derde huis van de | Roomfche Kerk de Papegaay. | MDCCLXIV. [33-11

p. 162 × 98 mm. c. 121 × 65 mm. (8.º). Vol. I [Eerste Deel] : 11 ff. s. n. + 416 pp.; 12 làms.,

la primera de frontispici. Vol. II [Tweede Deel] : 1 f. s. n. + 318 pp., realment 304 pp., ja que salta la numeració de la p. 96 a la p. 111, + 4 ff. s. n. Làmines gravades i dibuixades per A. vander Laan, J. Deel. Relligadura en mig xagrí vermell amb puntes i caps daurats. Cada làmina porta indicació de la pàgina on ha d'anar intercalada, però n'hi ha alguna que no es correspòn amb el text.

Les fulles preliminars del primer volum comprenen : Portadella, Poesía explicant el frontispici que segueix, Portada, Dedicatoria del traductor Benjamín van der Meer a N'Albert Heeling, Pròleg del traductor, Poesíes d'En L. Paludanus i d'En J. van der Streng i Taula de les novel·les corresponents als dos toms; al verso de la Taula s'hi troba una composició poètica dedicada a la novel·la que segueix; una poesía encapçala també les demés novel·les. La fulla preliminar del segón volum, correspòn solament a la Portada.

El text del volum primer (pp. 1-416) comprèn les següents novel·les : *De Doorluchtige Keukeumeit* (La ilustre fregona), p. 1-70; *Geschiedenis van Ruis Dias spanjaart, en Quixaire, princesse der Moluccos* (Historia de Rui Dias, etc.), p. 71-108; *De milde midnaar* (El amante liberal), p. 109-186; *Aen Heidinnetje* (La Gitanilla), p. 187-292; *De kracht van't Bloet* (La fuerza de la sangre), p. 293-320; *Het bedrieglyk huwlyk* (El casamiento engañoso), p. 321-345, i *Saamenspraak tusschen Scipio en Berganca* (El coloquio de los perros), p. 346 (per errada 348) -416. El del segón volum (pp. 1-318) comprèn la continuació del *Coloquio de los perros*, p. 1-86; *De spaansche engelsche Juffer* (La española inglesa), p. 87-155; *De twee Minnaaressen* (Las dos doncellas), p. 156-209 (observi's que la pàg. 156 diu, per errada, 158); *De minnenydige* (El celoso extremeño), p. 210-262, i *Cornelia Bentivoglio* (La señora Cornelia), p. 263-318. A la fi del volum segón s'hi troba una llista de llibres.

Aquesta edició tingué per model la impresa a Amsterdam en 1731 (número 184), i fins moltes pàgines tenen el mateix nombre de ratlles.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en el British Museum (Londres, Cerv. 380).

259 Vida, y Hechos | Del Ingenioso Cavallero | Don Quixote | de la Mancha. | Compuesta | Por Miguel de Cervantes Saavedra. | Nueva Ediccion, | Repartida en quatro tomos en octavo | para la mayor comodidad : corregida è iluſtrada con qua- | renta y quatro eſtampas : añadida la Vida de ſu Autor, eſ- | crita por Don Gregorio Mayàns y Siſcar, Biblio- | thecario del Rey N. S. | Tomo ···. | Dedicado al mismo Don Quixote. | [Floró.] | Con Licencia : En Madrid, año de 1765. en la | Imprenta de Manuel Martin, Calle de la Cruz, | donde ſe hallarà. | A coſta de la Hermandad de San Juan Evange- | liſta de Impreſſores de eſta Corte. [34-IV

p. 150 × 105 mm. c. 129 × 81 mm. (8.º). Vol. I : 16 ff. s. n., + 166 pp. + 278 pp. + 2 ff. s. n. de taula. Vol. II : 3 ff. s. n., + 543 pp. + 6 pp. s. n. de taula, la següent en blanc. Vol. III :

10 ff. s. n., + 466 pp. + 2 ff. s. n. de taula. Vol. IV : 2 ff. s. n., la primera de frontispici, + 395 pp. + 6 pp. s. n. de taula, la següent en blanc. Gravats intercalats en el text. Pergamí.

Les fulles preliminars del volum primer comprenen : Portadella, Portada, Dedicatoria d'En Cide Hamete Benengeli a D. Quixot, Llicencia «del Ordinario», els Versos d'Urganda i Sonets d'Amadis de Gaula, Belianis de Grecia, Oriana i Gandalin, Advertencia de l'impressor al lector, Llicencia donada per En Joseph Antonio de Yarza a favor d'En Manuel Martin «para que por una vez pueda reimprimir y vender los dos tomos de la Historia de *Don Quixote*, con una muy lucida y costosa reimpressión, añadiéndoles lo costoso de las láminas» (Madrid, 7 desembre de 1761) i Pròleg d'En Cervantes; segueix amb portada especial la Vida d'En Cervantes d'En Mayans, que diu : «Vida | de Miguel | de Cervantes Saavedra. | Su autor | Don Gregorio Mayans | y Sifcàr, Bibliothecario del Rey | nueftro Señor. | [Floró.] | Con licencia : En Madrid, año de 1765 | en la Imprenta de Manuel Martin, Calle | de la Cruz, donde fe hallará. | A costa de la Hermandad de San Juan Evange- | lifta de Impreffores», i al verso s'hi troba l'índex de l'expresat estudi d'En Mayans; les pàgines de la Vida d'En Cervantes van numerades des de la 1 a la 166. Els preliminars del volum segón comprenen la Portadella, Portada i Llicencia. Els del terç, Portadella, Portada, Sonets d'En Roldan, el cavaller del Febo, Solisdan i el Diàleg entre Babieca i Rocinant, els Versos del Donoso «poeta entreverado» i dels Academics de l'Argamasilla, com els de l'«Heredero», del «Moscardon», del «Plañidor», el «Porfiado» i el «Secretario», i el Pròleg de la segona part. Els de l'últim volum, solament la Portadella i Portada.

El text va repartit en quatre volums, contenint-se la primera part en els dos primers (pp. 1-278 i 1-543; caps. 1-22 i 23-52), i la segona, en els dos últims (pp. 1-466 i 1-395; caps. 1-40 i 41-74). A la fi de cada volum, en les pàgines que van sense numerar, s'hi troba la taula de capítols.

En Rius (I, 48), escriu : «Se arregló según la de San Martín, de 1750, con la diferencia de estar repartida en cuatro tomos.» Això últim potser ho va fer al veure l'edició d'En Jolis, de Barcelona (núm. 242), o la d'En Barber, de Tarragona (núm. 249). Els gravats semblen copiats de la de Madrid, de 1750 (núm. 228), i això ens fa creure, referent a la procedencia del text, ço que digué En Rius.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid). No podem dir si l'exemplar incomplet que hi ha en el British Museum (Londres, Cerv. 36.) correspòn a aquesta edició o a la que segueix, ja que les notes bibliogràfiques del *Catalogue* no són precises. La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 48.

260 Vida y Hechos | Del Ingenioso Caballero | Don Quijote | de la Mancha. | Compuesta | Por Miguel de Cervantes Saavedra. | Nueva Edicion, | Repartida en quatro tomos en octavo | para la mayor comodidad : corregida é ilustrada con

qua- | renta y quatro estampas : añadida la Vida de su Autor, | escrita por Don Gregorio Mayans y Siscar, Biblio- | tecario del Rey N. S. | Tomo ···. | Dedicado al mismo Don Quijote. | [Floró.] | Madrid MDCCLXV. | En la Oficina de D. Manuel Martin, y á sus | expensas, calle de la Cruz, donde se hallará. | Con las licencias necesarias. [32-IV

p. 142 × 95 mm. c. 126 × 80 mm. (8.º). Vol. I : 17 ff. s. n., la primera de frontispici, + 166 pp. + 278 pp. + 3 ff. s. n. de taula. Vol. II : 2 ff. s. n., manca el frontispici, + 517 pp. + 5 ff. s n. de taula. Vol. III : 4 ff. s. n., la primera de frontispici, manca la portada, + 448 pp. (per errada de caixa 408), + 5 ff. s. n. de taula. Vol. IV : 2 ff. s. n., la primera de frontispici, + 387 pp. + 9 pp. s. n. A l'acabar la taula, la firma : «D. Jose Aragon». Gravats intercalats en el text. Pergamí.

Els preliminars del volum primer comprenen : Portadella, Portada, Dedicatoria d'En Cide Hamete Benengeli a D. Quixot, Versos d'Urganda i Sonets d'Amadis de Gaula, de Belianis de Grecia, Oriana i Gandalin, una Advertencia de l'impressor al lector, el Pròleg d'En Cervantes de la primera part, Portada corresponent a l'estudi biogràfic i crític d'En Cervantes fet per En Mayans (17 ff. s. n.) i la Vida d'En Cervantes escrita pel mateix (pp. 1-166); els del segón contenen solament, la Portada i Llicencia; els del tercer, Portadella i el Pròleg d'En Cervantes de la segona part, i els del quart, Portadella i Portada.

El text va repartit de la manera següent : els dos primers toms, comprenen la primera part (pp. 1-278 i 1-517; caps. 1-22 i 23-52); els dos últims la segona (pp. 1-448 i 1-387; caps. 1-40 i 41-74). A la fi de cada volum s'hi troba la Taula dels capítols.

Amb tot i haver ja fet l'editor una edició aquest any, no són iguals els exemplars d'aquesta amb els de l'anterior (núm. 259); el text i els gravats són els mateixos, però la paginació és diferent.

Aquesta edició no podem dir si figura en la Biblioteca Nacional (Madrid), perquè si bé en el *Catálogo*, 47, se n'assenyala una d'En Manuel Martin, el veure que porta la data d'impressió en xifres aràbigues ens ha fet creure, amb cert fonament, que es tracta de la descrita anteriorment; tampoc podem afirmar res referent a l'exemplar del British Museum (Londres), pels motius al·legats en el número anterior. La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 49.

261 The | Life and Exploits | Of the ingenious gentleman | Don Quixote | de la Mancha. | Tranflated from the Original Spanish of | Miguel Cervantes de Saavedra. | By Charles Jarvis, Efq; | The Whole carefully revifed and corrected, with a new | Tranflation of the Poetical Parts by another Hand. | The Fourth Edition. | Volume the ···. | London : | Printed for J. and R. Tonson in the Strand, | and J. Dodsley un Pall-Mall. | MDCCLXVI. [34-V

p. 175 × 105 mm. c. 141 × 71 mm. (12.º). Vol. I : LII pp. + 2 ff. s. n. + 280 pp.; 9 làms., la primera de frontispici. Vol. II : 3 ff. s. n. + 311 pp., la següent en blanc s. n.; 7 làms. Vol. III [... | By Charles Jarvis, Efq; | The Fourth Edition. | Volume the Third. | London : | ...] : 6 ff. s. n. + 300 pp.; 7 làms. Vol. IV : 4 ff. s. n. + 355 pp., la següent en blanc s. n.; 8 làms. Pasta antiga, amb filets als plans. Al segón full de guarda del vol. I, escrit a mà : «Thomas Broadhurst».

Els preliminars del volum primer comprenen : Portada, Prefaci del traductor, Suplement al mateix, Vida d'En Cervantes, el Pròleg de la primera part (pp. I-LII) i Taula dels capítols (2 ff. s. n.); els dels volums segón i quart, Portada i Taula, i els del tercer, Portada, Pròleg de la segona part i Taula.

El text de la primera part va repartit en els volums primer i segón (pàgines 1-280 i 1-311; caps. 8 + 6 + 13 i 1-25); els volums tercer i quart comprenen la segona (pp. 1-300 i 1-355; caps. 17 + 15 i 20 + 22).

El text segueix l'edició de Londres de 1749 (núm. 224), i les làmines són copia reduïda de les d'aquesta.

Sembla que els editors, tenint coneixement de l'edició de Dublin de 1747, volgueren fer-ne una de semblant, en quatre volums, que fos més econòmica que les altres que havíen publicat, i, a l'efecte, imprimiren la present.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid) i British Museum (Londres, Cerv. 87.). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 416.

262 Epitre | a | Don Quichotte | de la | Manche, | Chevalier des Lions. | Par Mr. le Baron de B**. | Nouvelle edition. | Avec des Remarques Critiques, Hiftoriques | & Philofophiques, ou le Commentateur | fupplée, explique, défend & embrouille | les penfées de fon Auteur. Sans Dédica- | ce, fans Préface, fans Indice, & fans | Errata même. | A Breda, | Chez Gerard Vander Poel, | MDCCLXVI.

[42-IX. C. 1

p. 169 × 102 mm. c. 128 × 70 mm. (12.º). 18 pp. Rústega.

Els preliminars d'aquest quadern comprenen solament la Portada.

El text comença en la pàg. 3 i segueix sense interrupció fins la 18. Al peu de quasi totes les pàgines hi ha notes aclaratories.

No hem pogut saber el nom del «Baron de B». En Querard, en *Les Supercheries,* no ens aclara res, com tampoc En Barbier en el seu *Dictionnaire*; el primer (I, cols. 428, 435 i 439), esmenta el títol de *baron de Beaumont* com autor d'una *Épitre a M. le Docteur Poumier,* impresa a Nantes en 1827, i el de *Blumentein (Baron de...)* també com autor d'un *Essai sur les gravures* i *Observations pittoresques sur diferentes parties de l'Angleterre,* impreses a últims del segle XVIII i primers anys del XIX; també cita a En Charles Doris, de Bourges, qui usava el

pseudònim de «le Baron de B.»; al nostre entendre cap d'aquests tres pot ésser l'autor de l'*Épitre,* ja que van masses anys entre la publicació d'aquesta petita obra i les altres.

Sembla que l'autor es burli de l'afany de demostrar erudició, posant notes i més notes a les coses més vulgars i trivials. En la pàg. 10, s'endreça a D. Quixot, dient:

«Je ne me lasse point à lire tes Exploits,
Et si l'Histoire encore est l'Ecole des Rois,
Nos Savans devroient bien à nos futurs Monarques
Donner un Don Quichotte, enrichi de Remarques,
Ce sont les grans Revers qui doivent enseigner
Aux Fils des Souverains le grand art de regner...»

La última part de l'Epístola tracta de la follía de D. Quixot, i acaba dient:

«Miroir des Chevaliers! La gloire est toujours telle,
Que si le vil Flatteur ne le rend pas plus belle,
Le Censeur le plus noir ne sauroit la flétrir,
L'art de la conserver vaut l'art de l'acquérir
De quelque Nom après que le Peuple nous nomme,
On est sage, on est tout, quand on est honnête Homme.»

263 Des | beru^e^hmten Ritters | Don Quixote | von Mancha | Luſtige und ſinnreiche Geſchichte, | abgefaſſet von | Miguel Cervantes Saavedra. | Vier Theile. | Neue verbeſſerte und mit Kupferſtichen gezierte Auflage. | Mit allergna^e^digſter Freyheit. | Leipzig, | verlegts Gaſpar Fritſch. 1767. [34-1

p. 169 × 103 mm. c. 142 × 72 mm. (8.º). Vol. I : 20 ff. s. n., la primera de frontispici, + 360 pp.; 6 làms. Vol. II [... | Miguel Cervantes Saavedra. | Zweyter Theil. | Neue...] : 2 ff. s. n. + 360 pp.; 2 làms. Vol. III [... | Dritter Theil. | ...] : 2 ff. s. n. + 352 pp.; 8 làms. Vol. IV [... | Vierter Theil. | ...] : 3 ff. s. n. + 440 pp.; 10 làms. Les làmines, gravades per Bause i J. M. Stock. El frontispici és dibuixat i gravat per C. F. Boetius. Al segón full de guarda del quart volum, una nota en llàpiç, en alemany, sobre la data de la mort d'En Cervantes. Mitja pasta amb puntes, de l'època.

Les fulles preliminars del volum primer comprenen: Portada, el Pròleg de la primera part, Prefaci del traductor i Taula; els dels restants, solament la Portada i Taula.

Els dos toms primers contenen el text de la primera part (pp. 1-360 i 1-360; caps. 1-27 i 1-21); i el de la segona, està comprès en els volums tercer i quart (pp. 1-352 i 1-440; caps. 1-32 i 1-42).

El text és el mateix que el de l'edició de Leipzig, 1753 (núm. 236), i fins els preliminars són idèntics.

Les làmines que il·lustren aquesta edició són copies dels celebrats dibuixos d'En Coypel.

Ni en la Biblioteca Nacional (Madrid), British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París) hi figura, que sapiguem, aquesta edició. La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía,* 498.

264 ✠ | Vida, | y | Empressas Literarias | del | Ingeniosissimo | Caballero | Don Quixote | de la | Manchuela. | Parte primera. | Compuesta | por Don Christoval | Anzarena, Presbytero. | Con Licencia : | En Sevilla, en la Imprenta del Dr. Don | Geronymo de Caſtilla, Impreſſor | Mayor de dicha Ciudad. [34-11

p. 148 × 100 mm. c. 114 × 70 mm. (8.º). 16 ff. s. n. + 277 pp. + 3 pp. s. n. de taula. Pergamí.

Els preliminars d'aquest volum comprenen : Portada, Dedicatoria «A la Necedad» per «El Analista», Aprovació (Sevilla, el 27 de febrer de 1767) pel Lic. D. Joseph de Aguilar y Cueto, Llicencia signada per En I. E. de Ygareda a Madrid el 9 de setembre del mateix any, Pròleg i una Dècima del Dr. Soñoclo.

El text (pp. 1-277) conté dèu capítols, que tracten de la patria i naixement d'En Cirili Panarra, conegut amb el nom de «Quixot de la Manchuela», de les instruccions i educació que rebé dels seus pares i del sacristà «Hisopo», la sortida del poble natal i excursió cap a la Manxa, quedant interrompuda la narració, sense haver-se continuat, amb tot i acabar la primera part dient : «...y descansemos, hasta verlo arrivar a su destino en la Segunda Parte, que ya llega».

A la fi del volum, en les pàgines que van sense numerar, s'hi troba la taula de capítols.

Després d'haver llegit detingudament tota l'obra, ens hem fet la pregunta de si el *Don Quixote de la Manchuela* és obra que estigui inspirada veritablement en el Quixot. Difícil és afirmar-ho, a pesar de què hi ha alguns passatges que el recorden. La pesadès de l'argument i l'estil gongorí que domina en tota l'obra, fa que pocs es puguin alabar de haver-la llegida tota.

Amb tot i no figurar en la portada l'any de l'impressió, creiem fou en 1767, per la data de l'Aprovació i la Llicencia.

265 De Geestelyke | Don Quichot | of de | Spaanſche doolende Ridder | van de | H. Maagd, | Don Ignatius de Lojola, | In zyn leven, aart, gedrag, manieren, en won- | derdaden; zoo geeſtig, als deftig, beſchreven, | tot trooſt van zyne, tegen wil en dank, aller- | wegen omdoolende Ridder-orde der | Jeſuiten, en ook van andere zyner | Baſterd Kinderen. | Nu voor de tweedenmaal in het licht gegeven, om de | Waereld, op eene onpartydige wyze, den waren | oorſprong en

aanwas dezer liftige en valfche | Societeit van Dweepers en Bedriegers | onder het oog te brengen. | Befchreven door den Heer S. H. D. R. | ··· Deel. | Voorzien met het Portrait van den Ridder zelven, | in Koper gefneden. | [Floró.] | Te Amfterdam by de Kruyf, Baalde, Bom. s'Hage | Thierry, E. Bouquet, d'Wed. van Thol en van Os. | Leyden Hoogeveen en van Zyp. Utrecht | Schoonhoven en van den Brink Janfz., en in | de andere Steden by de meefte | Boekverkoopers, 1767. [34-VII

p. 157 × 98 mm. c. 120 × 59 mm. (8.º). Vol. I : 3 ff. s. n. + 268 pp.; 1 làm. de frontispici. Vol. II : 2 ff. s. n. + 382 pp. Vedell antic.

Els preliminars del volum primer comprenen : Portada, Pròleg i Taula, i els del segón, Portada i Taula.

El text del volum primer (pp. 1-268), va repartit en tres llibres, i el del segón (pp. 1-382), en quatre.

L'original fou publicat a La Haya l'any 1736. L'autor compara l'esperit de Sant Ignasi amb les empreses cavalleresques de D. Quixot. Aquest parallelisme ha estat remarcat en aquests últims temps com si fos una cosa original.

Al descriure l'obra d'En Bowle, *A letter to the Reverend Dr. Perci* (London, 1777), ens tornarem a fixar en aquesta comparació dels dos personatges.

266 Histoire | de l'admirable | Don Quichotte | de la Manche, | Traduite de l'Efpagnol de Michel | de Cervantes. | Nouvelle Edition, | Revue, corrigée & augmentée. | Tome ···. | [Floró.] | A Paris, | Par la Compagnie des Libraires. | M.DCC.LXVIII. | Avec Privilege du Roy. [Vitr. II

p. 167 × 97 mm. c. 127 × 62 mm. (12.º; repartit en un plec de 8 i un de 4). Vol. I : XXXIV pp. + 440 pp. Vol. II : 2 ff. s. n. + 432 pp. Vol. III : 3 ff. s. n. + 442 pp. Vol. IV : 3 ff. s. n. + 532 pp. Vol. V : 3 ff. s. n. + 494 pp. Vol. VI : 3 ff. s. n. + 501 pp. + 3 pp. s. n. la, darrera en blanc. Relligadura en marroquí vermell amb llom adornat, filets als plans i cantells; contracantells i talls daurats. Als plans, els escuts de Lluís XVIII i la seva muller.

Les fulles preliminars del primer volum comprenen : Portada, Dedicatoria «A Monseigneur Le Dauphin», Advertencia del Traductor, Taula de capítols i Pròleg d'En Cervantes traduït per En Thémiseul de S. Hyacinthe; els dels restants, Portada i Taula.

El text d'En Cervantes ocupa els quatre primers volums, corresponent els dos primers a la primera part (pp. 1-440 i 1-432, caps. 1-27 i 28-48), i els dos següents, a la segona (pp. 1-442 i 1-532, caps. 1-32 i 33-73); la continuació d'En Filleau de Saint Martin va en els dos últims (pp. 1-494 i 1-501, caps. 1-32 i 33-61).

En les últimes fulles del volum sisè, que són sense numerar, s'hi troba

l'Aprovació de la continuació del D. Quixot, amb data de 18 octubre de 1721, el Privilegi del rei, corresponent a aquesta edició, donat a Compiegne el 5 d'agost de 1767, i en el peu de l'última pàgina impresa es llegeix: «De l'Imprimerie de Le Breton, Premier Imprimeur ordinaire du Roi, 1768».

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid), British Museum (Londres, 12489. e. 4.) i Bibliothèque Nationale (París, Y^2. 21701-21706). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 270.

267 *Histoire* | de l'admirable | *Don Quichotte* | de la Manche, | *En VI. Volumes.* | Nouvelle édition, | Revue, corrigée & augmentée. | [Floró.] | *Tome* ···. | *A La Haye,* | & ſe vend | Chez | Bassompierre, Pere, Libr. à Liege, | Van den Berghen, Libr. à Bruxelles. | *M.DCC.LXVIII.* [32-II

p. 149 × 88 mm. c. 111 × 63 mm. (12.º). Vol. I : 2 ff. s. n., la primera de frontispici, + XVI pp., l'última s. n., + 2 ff. s. n. + 397 pp., la següent s. n.; 4 làms. Vol. II : 2 ff. s. n. + 400 pp. + 2 ff. s. n. de taula; 2 làms. Vol. III : 4 ff. s. n. + 403 pp., la següent blanca s. n.; 8 làms. Vol. IV : 4 ff. s. n. + 488 pp.; 10 làms. Vol. V : 4 ff. s. n. + 451 pp., la següent en blanc s. n.; 4 làms. Vol. VI: 4 ff. s. n. + 452 pp.; 4 làms. Algunes làmines, amb la firma del gravador J. M. Eben. Relligadura en pasta.

Els preliminars del volum primer comprenen : Frontispici, Portada (2 ff. s. n.), Dedicatoria «A Monseigneur le Dauphin», «Avertissement del Traducteur», Dedicatoria «A très-haut, très-preux et très-renommé seigneur Don Quichotte de la Manche» (pp. I-XV), Composició poètica dedicada als lectors per l'editor i Taula de capítols (5 pp. s. n.); els del segón, solament la Portadella i Portada; els dels següents : Portadella, Portada i Taula.

El text va repartit de la manera següent : els volums I-IV comprenen el del *Don Quijote* d'En Cervantes, contenint els dos primers la primera part (pp. 1-397 i 1-400; caps. 1-27 i 28-48), i els dos següents, la segona (pp. 1-403 i 1-488; caps. 1-32 i 33-73); en els últims es troba la continuació feta per En Filleau de Saint Martin (pp. 1-451 i 1-452; caps. 1-32 i 33-61). A la fi del volum segón s'hi troba la seva Taula dels capítols.

Aquesta edició, com ja va indicar En Rius (I, 497), segueix quasi bé ratlla per ratlla la de Francfort de 1750 (núm. 229), si bé ell escriu que és «copia exacta»; tant com exacta, no ho és, ja que hi hem observat diferencies; per exemple en la pàg. 172 del volum quart, on diu:

Francfort. 1750	La Haya, 1768
(començament) son impertinente demande : mais laissons-lui | ronger son frein, & retournons à Don Qui- | chotte, que nous avons laissé couvert d'em- | plâtres, & en si mauvais état, qu'il	(començament) son impertinente demande : mais laissons- | lui ronger son frein, & retournons à Don | Quichotte, que nous avons laissé couvert | d'emplâtres, & en ſi mauvais état, qu'il | fut

Biblioteca de Catalunya

Francfort, 1750	La Haya, 1768
fut plus | de huit jours à guérir. Pendant ce tems-là | il lui arriva ce que nous allons voir dans le | Chapitre suivant, car Benengely n'a pas | voulu le raconter en celui-ci.	plus de huit jours à guérir. Pendant ce | temps-là, il lui arriva ce que nous allons | voir dans le Chapitre suivant, car Benen- | gely n'a pas voulu le raconter en celui-ci.

Encara es podría assenyalar alguna altra diferencia.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid), i British Museum (Londres, Cerv. 137.). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 271.

268 *Histoire* | de l'admirable | *Don Quichotte* | de la Manche, | Traduite de l'Ef-pagnol de | *Michel de Cervantes.* | Enrichie des belles figures deffinées de Coypel | &. gravées par Folkema & Fokke. | *Tome* ···. | [Gravat.] | *A Amsterdam et A Leipzig,* | Chez Arkstée & Merkus. | *MDCCLXVIII.* [31-IV

p. 165 × 95 mm. c. 125 × 69 mm. (12.º). 6 vols. Vol. I : 6 ff. s. n. + 370 pp.; 7 làms., la primera amb el retrat d'En Cervantes, i una portadella orlada en gravat. Vol. II : 3 ff. s. n. + 369 pp.; 3 làms. Vol. III : 4 ff. s. n. + 371 pp.; 10 làms. Vol. IV : 4 ff. s. n. + 453 pp.; 12 làms. Vol. V : 4 ff. s. n. + 420 pp. Vol. VI : 4 ff. s. n. + 422 pp. + 1 f. s. n.; el gravat de la portada, amb la llegenda : SIBI CONSTANS PLURIBUS INTENTA. Assota de cada portada, escrit a mà : «P. Vischer». Relligadura en vedell blau, amb llom, plans; cantells, contracantells i talls daurats (Monserrat).

Els preliminars del volum primer comprenen : Portadella, Portadella orlada, Portada, Avís dels editors, Advertencia del traductor i Taula dels capítols; els dels volums següents, sols la Portadella, Portada i Taula.

El text comprèn el d'En Cervantes i la continuació del *Don Quijote* feta per En Filleau de Saint Martin. El del primer, ocupa els toms I-IV, contenint els dos primers la primera part (pp. 1-370 i 1-369; caps. 1-27 i 28-48), i els dos següents, la segona (pp. 1-371 i 1-453; caps. 1-32 i 33-73); en els dos últims, com ja hem dit, es troba l'obra del traductor francès (pp. 1-420 i 422; caps. 1-32 i 33-61). A la fi del tom sisè hi ha la taula corresponent a les làmines.

En la portadella s'hi llegeix : «Oeuvres | diverses | de Michel de Cervantes | Saavedra. | Tom...».

Diuen els editors en l'*Avis* del tom primer : «Il y a trente ans que nous avions pris la résolution d'en donner une edition en quatre volumes in quarto avec des belles figures d'après les desseins du Sr. Coypel; mais la mort subite du fameux B. Picart & plusieurs autres circonstances mirent obstacle à l'exécution de cette entreprise. Ce fameux graveur avoit alors achevé douze planches; la suite de cette collection a été finie, par les habiles graveurs Tanjé & Van der Sley, et publiée en 1746 par le Libraire P. de Hondt avec un petit extrait de l'Histoire de Don Quichotte; mais comme cela n'est qu'un extrait, nous n'avons pas re-

noncé entierement au dessein d'en donner una belle edition complette, ce que nous fesons présentement... Nous avons cru qu'on ne nous sçauroit pas mauvais gré d'ajouter un autre Ouvrage du même Auteur également estimé, sçavoir ses *Nouvelles*; laissant pourtant aux Amateurs la liberté d'acheter l'un sans l'autre». A això es deu el títol de la portadella.

La qualitat del paper, l'esmerada impressió i curosa correcció, fa que sigui aquesta edició una de les més recercades pels bibliòfils; per això no estranyem que, com diu En Rius (I, 496), d'un exemplar d'aquesta edició, junt amb un altre de les novel·les editada pels mateixos, en igual any (núm. 269), se'n donés en la venda Lebeuf de Montgermont, celebrada en 1876, la quantitat de 1,500 francs.

Potser algú ens criticarà l'haver distribuït en dos números el *Don Quixotte* i les *Nouvelles*, publicades per aquests editors, essent així que en l'«Avís» d'aquests se diu que pensen publicar plegades aquestes obres d'En Cervantes; diríem que tots vuit toms pertanyen a un sol número, si les portadelles de les *Nouvelles* anessin numerades com els toms setè i vuitè, però com en l'exemplar d'aquesta col·lecció manquen tals indicacions, i en alguns exemplars que hem vist, tampoc hi són, segons que es llegeix en el *Catálogo* de Madrid, sembla que en realitat es tracta d'una col·lecció composta de dues obres d'En Cervantes.

Les làmines que figuren en els quatre primers volums són copies dels quadros d'En Coypel, i en les fulles preliminars s'hi troba una copia del retrat d'En Cervantes pintat per En Kent; els dos últims volums van sense il·lustracions. Els gravats que figuren en les portades, no són tots iguals : el del tom primer és una alegoría del Quixot, que es reprodueix en el segón; el del tercer i quint, és igual, i representa un assumpte mitològic; el del quart, representa la deesa Venus, i el de l'últim, Minerva, amb la llegenda ja assenyalada.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid), i dos, un complet i un altre incomplet, en la Bibliothèque Nationale (París, Rés. Y². 2333-2338, i Y². 75208). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 269.

269 *Nouvelles* | de Michel | *de Cervantes* | Saavedra, | *Nouvelle edition.* | Augmentée de trois Nouvelles qui n'avoient | point été traduites en François, & de | la Vie de l'Auteur. | Enrichie de Figures en taille douce. | *Tome* ···. | [Gravat : SIBI CONSTANS PLURIBUS INTENTA.] | *A Amsterdam et A Leipzig,* | Chez Arkstée & Merkus | *MDCCLXVIII.* [33-IV

p. 175 × 106 mm. c. 127 × 69 mm. (12.º). Vol. I : XLIV pp. + 358 pp.; 7 làms. Vol. II : 1 f. s. n. + 396 pp.; 6 làms. Dibuixos i gravats de Jacob Folkema; la tercera làmina del primer tom en altres edicions està posada a la *Ilustre Fregona*. Relligadura en vedell fi, amb filets als plans; cantells, contracantells i talls daurats.

Els preliminars del tom primer comprenen : Portada, «Avertissiment du libraire sur cette nouvelle edition», Vida d'En Cervantes extreta de la d'En Mayans, el Pròleg de Cervantes, Aprovació de l'edició barcelonina de 1631 (núm. 70), Permís de la de Pamplona de 1614 (núm. 17) i Taula corresponent als dos toms; els del segón, solament la Portada.

L'ordre de les novel·les és el següent : *L'egyptienne*, p. 1-104; *L'amant liberal*, p. 105-182; *Rinconet et Cortadille*, p. 183-236; *L'espagnole angloise*, p. 237-290; *Le licentié Vidriera ou de verre*, p. 291-328; *La Force du sang*, p. 329-358, que formen el tom primer; les compreses en el segón, són : *Le jaloux d'Estramadoure*, p. 1-54; *Le curieux impertinent*, p. 55-118; *L'illustre fregonne*, p. 119-188; *Les deux amantes*, p. 189-240; *Cornelie*, p. 241-296; *Le mariage trompeur*, p. 297-322 i *Entretien de Scipion et de Bergance*, p. 323-396.

Aquesta edició segueix el text de la de Lausanne & Genève, de 1744, o Lausane 1759 (núms. 218 i 252); les làmines no són les corresponents a aquestes edicions, sinó les de La Haya 1739 (núm. 203).

Ni en el British Museum (Londres) ni en la Bibliothèque Nationale (París) hi figura aquesta edició.

270 Historia | de los Trabajos | de | Persiles, | y | Sigismunda. | Escrita | Por Miguel de Cervantes Saavedra, | Nuevamente corregida, y enmendada en | eſta ultima Impreſsion. | [Floró.] | Con las licencias necesarias. | En Barcelona : Por Juan Nadal Impreſſor, año 1768. [31-V

p. 290 × 150 mm. c. 171 × 112 mm. (8.º). 2 ff. s. n. + 352 pp. + 2 ff. s. n. de índex. Relligadura en marroquí marró; filets als cantells, contracantells i talls daurats.

Les fulles preliminars corresponen a la Portada i Pròleg.

El text (pp. 1-352) comprèn els quatre llibres del *Persiles* (pp. 1-88, 89-186, 187-300 i 301-352). A la fi del volum s'hi troba la Taula dels capítols.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en el British Museum (Londres).

271 Historia | de los Trabajos | de | Persiles, | y | Sigismunda. | Escrita | por Miguel de Cervantes Saavedra. | Nuevamente corregida, y enmendada en | esta ultima Impression. | [Floró.] | Con las licencias necesarias. | En Barcelona : Por Juan Nadal Impressór, Año 1768. | Se hallarà en su Casa á la calle de Santa Ana. | [32-VIII

p. 204 × 145 mm. c. 168 × 108 mm. (8.º). 2 ff. s. n. + 352 pp. + 2 ff. s. n. de taula. Pasta antiga.

Els preliminars d'aquest volum comprenen la Portada i el Pròleg d'En Cervantes.

El text (pp. 1-352) conté els quatre llibres del *Persiles* (pp. 1-88, 89-186, 817-300 i 301-352), seguint el de l'edició de 1760 (núm. 254).

A la fi del tom, en les dues fulles sense numerar, s'hi troba la taula de capítols, que va a doble columna.

Aquesta edició, amb tot i tenir igual nombre de pàgines que l'anterior i esser feta també a Barcelona i pel mateix impressor, és diferent; compulsats exemplars d'una i altra edició, hem observat diferencies notables:

Nadal, 1768 (núm. 1)		Nadal, 1768 (núm 2)	
p. 1.	Voces daba...	p. 1.	Vocez daba...
	... echanle al Mar en una balsa: ...		... echanle al Mar en una balsa ...
	... el barbaro Corcicurbo ...		... el barbaro Corsicurbo ...
	... antes fepultura ...		... antes sepultura ...
	... eran entendidas particuladamente ...		... eran entendidas articuladamente ...
	... que afsi como eftá ...		... que assi como está ...
	... a effa cuerda que defcuelgo ...		... a essa cuerda que descuelgo ...
	... de la paffada prefa ...		... de la passada pressa ...

Això sense fer menció de les lletres inicials corresponents al primer capítol de cada llibre, que són diferents en un i altre exemplar, així com els gravats del final de cada un.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en el British Museum (Londres). Com haurà vist el llegidor, ni en l'edició anterior ni en aquesta posem les signatures dels exemplars de l'esmentada Biblioteca, per quant el *Catalogue* assenyala tres edicions impreses a Barcelona en 1768. Les diferencies entre els exemplars de les dues edicions que consignem, les hem posades de manifest, però no tenim nota de cap més edició barcelonina corresponent a aquest any; per això ens ha estranyat molt la nota del dit catàleg.

272 Festivous | Notes | on the | History and Adventures | Of the Renowned | Don Quixote. | Firft Publifhed by | Edmund Gayton, Efq; | In the Year 1654. | Revised, with Corrections, Alterations, | and Additions; and adapted to the Modern | Tranflations of that celebrated Work. | To which is added, a Copious | Index, | By the Editor. | —Lufus animo debent aliquando dari, | Ad cogitandum melior ut redeat fibi. | Phœdr. | London : | Printed for F. Newbery, the Corner of St. | Paul's Church-Yard, Ludgate-Street; T. Bec- | ket, and P. A. De Hondt, in the Strand; | J. Walter, at Charing-Crofs, and W. Flex- | ney, oppofite Gray's-Inn-Gate, Holborn. | MDCCLXVIII. [34-V

p. 175 × 103 mm. c. 133 × 67 mm. (6.º). XII pp. + 255 pp., la següent en blanc s. n., + 10 ff. s. n. d'índex. Vedell antic. Al contraplà, escrit de mà : «Henry White | Close Lichfield | November 15 | 1808 | » A sota, ex-libris amb un gall i la inscripció : DUM VIGILEM VINCAM.

Els preliminars d'aquest volum comprenen : Portada, Prefaci i «The substance of Mr. Gayton's original Introduction».

El text conté les notes que féu En Gayton, publicades en l'any 1654 (núm. 85), si bé més escursades. A la fi del tom, en les últimes fulles, que estàn sense numerar, s'hi troba un índex alfabètic i llista de les errades.

273 *Histoire* | de l'admirable | *Don Quichotte* | de la Manche, | Traduite de l'Efpagnol de *Michel* | *de Cervantes.* | Nouvelle édition, | *Tome* ···. | [Floró.] | *A Paris,* | Chez David, l'aîné, rue Saint Jacques, | à la Plume d'Or. | *M.DCC.LXIX.* [33-VII

p. 157 × 90 mm. c. 120 × 60 mm. (12.º). Vol. I : 6 ff. s. n. + 440 pp. Vol. II : 2 ff. s. n. + 432 pp. Vol. IV : 4 ff. s. n. + 532 pp. Vol. V : 2 ff. s. n. + 494 pp. Vol. VI : 2 ff. s. n. + 501 pp., la següent en blanc s. n. Manca el volum III. Cartronet. A la portadella del vol. II, el nom : «Louis Auguste Bibel».

Les fulles preliminars del volum primer comprenen : Portadella, Portada, Dedicatoria «A Monseigneur Le Dauphin» i Taula dels capítols; les del segón, cinquè i sisè, solament la Portadella i Portada; les del quart, Portadella, Portada i Taula.

El text dels dos primers toms comprèn la primera part del *Don Quijote* d'En Cervantes (pp. 1-440 i 1-432, caps. 1-27 i 28-48), i el del quart (pp. 1-532) els caps. 23-73 de la segona part; els dos últims volums contenen tota la continuació feta per En Filleau de Saint Martin (pp. 1-494 i 1-501; caps. 1-32 i 33-61). Al tom segón, quart i quint els hi manca la Taula de capítols, i al quart l'última fulla de la taula.

Amb tot i tenir el mateix nombre de pàgines que els volums de l'edició de París de 1713 (núms. 152 i ss.), no la segueix ratlla per ratlla, com ho demostra el següent acarament :

París, 1713 (núm. 152)	París, 1769
I, p. 438. (comença) tude, & je... (acaba) ...dans les endroits	I, p. 438. (comença) tude, & je... (acaba) ...dans les
I, p. 439. (comença) oú ils croient...	I, p. 439. (comença) endroits où ils croient...
I, p. 440. ...confeils, ce feroit inutilement. Lufcin- | de étoit le feul remede de mes maux, il | faut qui je meure, puifqu'elle m'aban- | donne. Elle m'a fait voir qu'elle en vou- | loit à ma vie, en me préferant Don | Fernand. Hé bien je la lui veux facri- | fier, & jufq'au dernier foupir execu- | ter ce qu'elle fouhaite.	I, p. 440. ...des confeils, ce feroit inutilement. Luf- | cinde étoit le feul remede de mes maux, | il faut que je meure, puifqu'elle m'aban- | donne. Elle m'a fait voir qu'elle en vou- | loit à ma vie, en me préférant Don | Fernand. Hé bien je la lui veux facri- | fier, & jufq'au dernier foupir exécuter | ce qu'elle fouhaite...

Com s'ha pogut veure, l'edició de 1769 no és copia exacta en la compaginació de la de 1713, si bé el text és el mateix, com tampoc la de 1722 (núm. 169) és copia fidel de la de 1713.

La de 1732, impresa així mateix a París (núm. 185), que té també el mateix nombre de pàgines que la de 1713, tampoc coincideix amb la que ara descrivim:

París, 1732 (núm. 185)	París David, 1769
I, p. 440. ...conſeils, ce ſeroit, inutilement. Luſcin- | de étoit le ſeul remede de mes maux, il | faut que je meure, puiſqu'elle m'aban- | donne. Elle m'a fait voir qu'elle en vou- | loit à ma vie, en me préferant Don | Fernand. Hé bien je la lui veux ſacrifier, | & juſqu'au dernier ſoupir executer ce | qu'elle ſouhaite.	I, p. 440. ...des conſeils, ce ſeroit inutilement. Luſ- | cinde étoit le ſeul remede de mes maux, | il faut que je meure, puiſqu'elle m'aban- | donne. Elle m'a fait voir qu'elle en vou- | loit à ma vie, en me préférant Don | Fernand. Hé bien je la lui veux ſacri- | fier, & juſq'au dernier ſoupir exécuter | ce qu'elle ſouhaite...

Hem vist que en 1741 els fills d'En David feren una edició del *Don Quichotte,* que si bé té el mateix nombre de pàgines que la present, tampoc hi és conforme del tot, com se demostra en el següent acarament:

París, 1741 (núm. 208)	David : París, 1769
I, p. 440. ...conſeils, ce ſeroit inutilement. Luſcin- | de étoit le ſeul remede de mes maux, il | faut que je meure, puiſqu'elle m'aban- | donne. Elle m'a fait voir qu'elle en vou- | loit à ma vie, en me préferant Don | Fernand. Hé bien je la lui veux ſacrifier, | & juſqu'au dernier soupir executer ce | qu'elle ſouhaite.	I, p. 440. ...des conſeils. ce ſeroit inutilement. Luſ- | cinde étoit le ſeul remede de mes maux, | il faut que je meure, puiſqu'elle m'aban- | donne. Elle m'a fait voir qu'elle en vou- | loit à ma vie, en me préférant Don | Fernand. Hé bien je la lui veux ſacri- | fier, & juſq'au dernier soupir exécuter | ce qu'elle ſouhaite...

I això que hem demostrat de les edicions anteriors, ho podem dir de la impresa a París tretze anys després de la de 1741:

París, 1754 (núms. 238 i 239)	David : Paris, 1769
I, p. 440. ...des conseils, ce seroit inutilement. | Luſcinde étoit le seul reméde de mes | maux, il faut que je meure, puiſqu'elle | m'abandonne. Elle m'a fait voir qu'elle | en vouloit à ma vie, en me préférant | Don Fernand. Hé bien je la lui veux | ſacrifier, & juſq'au dernier ſoupir | exécuter ce qu'elle ſouhaite...	I, p. 440. ...des conſeils, ce ſeroit inutilement. Luſ- | cinde étoit le ſeul remede de mes maux, | il faut que je meure, puiſqu'elle m'aban- | donne. Elle m'a fait voir qu'elle en vou- | loit à ma vie, en me préférant Don | Fernand. Hé bien je la lui veux ſacri- | fier, & juſq'au dernier soupir exécuter | ce qu'elle ſouhaite...

Tampoc segueix la de 1768 «Par la compagnie des Libraires» (núm. 266), amb tot i tenir el mateix nombre de pàgines, per quant aquesta edició és copia de la de 1754.

De tot això es dedueix que el text és igual, però la composició no és la mateixa, amb tot i esser igual el nombre de pàgines.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 272.

274 *Novelas* | Exemplares | de Miguel | *de Cervantes* | Saavedra: | En eſta | *Nueva Impression* | Adornadas, è iluſtradas de muy | bellas Eſtampas. | *Tomo* ···. | [Floró.] | Con licencia del Real Consejo. | *En Valencia* : | En la Imprenta de Salvador Faulì. | M.DCC.LXIX. [31-VII

p. 142 × 95 mm. c. 123 × 76 mm. (8.º). Vol. I : VII pp., la següent s. n. amb la Taula, + 441 pp., la següent s. n.; 7 làms. Vol. II : 1 f. s. n. + 446 pp. + 80 pp.; 6 làms. La fulla de les pp. 445 i 446, per defecte de relligatge, és posada de manera que la p. 446 precedeix la 445; amb paginació diferent (pp. 1-80), segueix a la fi d'aquest volum la [Novela | del Curioso | impertinente]. Relligadura en pergamí.

Els preliminars del volum primer comprenen : Retrat d'En Cervantes, copia del d'En Kent (1 f. s. n.), Portada, el Pròleg d'En Cervantes i Taula; els del tom segón, solament la Portada.

El text del volum primer (pp. 1-441) comprèn les següents novel·les : *La Gitanilla*, p. 1-119; *El amante liberal*, p. 120-210; *Rinconete y Cortadillo*, p. 211-277; *La española inglesa*, p. 278-357; *El licenciado Vidriera*, p. 357-403 i *La fuerza de la sangre*, p. 404-441. El del volum segón, conté : *El zeloso estremeño*, p. 1-67; *La ilustre fregona*, p. 68-167; *Las dos doncellas*, p. 168-239; *La señora Cornelia*, p. 240-307; *El casamiento engañoso*, p. 308-332 i *Coloquio que pasó entre Cipion y Berganza*, p. 333-446. En la última pàgina del volum segón s'hi troba la Taula.

Amb paginació nova (pp. 1-80) segueix la *Novela del Curioso Impertinente*, i al final de l'última pàgina, la llicencia per a la reimpressió i el següent peu d'impremta : «En Valencia : Por Salvador Faulì. Año 1769.»

Les làmines que il·lustren aquesta edició, són copies dels dibuixos d'En Folkema, gravats per En Planas.

En Fernández de Navarrete, en l'estudi preliminar al volum segón de *Novelistas posteriores a Cervantes,** escriu, al donar una breu nota biogràfica d'algunes edicions de les novel·les:

«18.ª Nueva edición ilustrada y adornada de muy bellas estampas. Valencia, en la imprenta de Salvador Fauli, MDCCLXIX, dos tomos en 8.º.

19.ª Nueva edición, etc., por Salvador Fauli, año de 1783. — Es una repetición de la de 1769, hecha por el mismo impresor con las mismas estampas y con solo el prólogo de Cervantes en los principios. Una y otra parecen hechas con arreglo a las anteriores de La Haya y Amberes, pues contienen también como ellas la novela de *El curioso impertinente*, que no se incluyó en las primitivas, y el retrato de Cervantes.»

* Bibl. de A. A. E. E., XXXIII, p. LIV (Madrid, 1871).

En Cerdà, en el seu estudi *Catálogo de algunas ediciones de las obras de Cervantes,** escriu : «esta edición la conozco únicamente por verla citada por Fernández Navarrete. Es muy de extrañar que a pesar de activas diligencias, no haya podido ver ni un ejemplar en la ciudad en que se imprimió : tampoco figura en la Biblioteca de Salvá».

En Rius (I, 249) fa saber que l'únic que l'ha citat és En Fernández de Navarrete, i després afegeix : «Si existe esta edición debe ser rara, pues el diligente Sr. Cerdá dice que, a pesar de sus activas pesquisas, no ha logrado ver ningún ejemplar en la ciudad en que se imprimió. Tampoco la conozco, y sí sólo dos ediciones del mismo librero, que describiré.»

Les edicions a què fa referencia En Rius, són les impreses pel mateix impressor Faulí en els anys 1783 i 1797.

Si En Cerdà i En Rius s'haguessin fixat en el retrat que d'En Cervantes es publicà en les dues edicions valencianes que segueixen a la de 1769, hauríen vist que al peu del mateix s'hi troba l'esmentada data, i llavors potser no hauríen dubtat de l'existencia de dita edició. Nosaltres, que fa alguns anys fullegem catàlegs de llibres i anotem moltes de les obres cervantines que en ells veiem, podem dir que sols l'hem vist citada en el *Catalogue* del British Museum (12489. aa. 14).

Al nostre entendre, té raó En Fernández Navarrete al dir que segueix l'edició de La Haya de 1739; ens ho fa pensar la inclusió de la novel·la d'*El curioso impertinente* i les làmines d'En Folkema.

275 Vida y Hechos | Del Ingenioso Hidalgo | Don Quixote | de la Mancha, | Por M. de Cervantes Saavedra. | Nueva Edicion. | Parte ···. | En Amberes, | Por los Herederos de la Viuda de C. Verdussen. | M.DCC.LXX. [34-VII

p. 175 × 102 mm. c. 137 × 76 mm. (8.º). Vol. I : VIII pp. + pp. 1-326; 11 làms. Vol. II [... | Parte I. Seccion II. | ...] : 1 f. s. n. + pp. 327-612; 5 làms. Vol. III [... | Parte Segunda. | ...] : 2 ff. s. n + pp. 1-324; 9 làms. Vol. IV [... | Parte II. Seccion II. | ...] : 1 f. s. n. + pp. 325-650; 7 làms., gravades per Fred. Bouttats. Mitja pasta.

Les fulles preliminars del volum primer comprenen : Portadella, Portada, Versos-elogis d'En Gandalin, el «Donoso poeta entreverado», el «Cavallero del Febo», Oriana, Solisdan i el Diàleg entre Babieca i Rocinant; les dels segón i quart, solament la Portada; les del tercer, Portadella i Portada.

El text de la primera part és comprès en els dos primers toms (pp. 1-323 i 327-610; caps. 1-29 i 30-52), i el de la segona, en els dos últims (pp. 1-320 i 321-325-646, caps. 1-35 i 36-74). A la fi de cada volum s'hi troba la Taula dels capítols (pp. 324-326, 611-612; 321-324 i 647-650).

* *Crónica de los Cervantistas*, III, VI (Cádiz, 7 octubre 1876).

Biblioteca de Catalunya

Les làmines són copiades de l'edició de Brussel·les de 1662 (núm. 90).

Les portadelles dels volums primer i tercer, i el tenir els dos primers i els dos últims la numeració seguida, ens fan pensar que la idea de l'editor fou que l'obra tingués dos volums.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 50.

276 Le | Nouveau | Don | Quichotte, | Imité de l'Allemand de M. Wieland. | Par Madame d'Ussieux. | ··· Partie. | [Floró.] | A Bouillon, | De l'Imprimerie de la Société Typographique, | M. DCC. LXX. [34-V

p. 198 × 114 mm. c. 137 × 69 mm. (8.º). Primera part : 4 ff. s. n., el darrer en blanc, + 146 pp. + 1 f. s. n. de taula. Segona part : 2 ff. s. n. + 128 pp. + 1 f. s. n. de taula. Tercera part : 2 ff. s. n. + 101 pp., la següent en blanc s. n., + 1 f. s. n. de taula. Quarta part : 2 ff. s. n. + 132 pp. + 1 f. s. n. de taula. Les quatre parts relligades en dos volums. Mig xagrí marró, amb llom decorat i caps daurats.

Les fulles preliminars sense numerar del volum primer comprenen : Portadella, Portada i «Lettre du traducteur a Monsieur***»; les dels toms restants, solament la Portadella i Portada.

El text va repartit en quatre parts (pp. 1-146, 1-128, 1-101 i 1-132), i formen cada una un volum, contenint respectivament : 22, 16, 14 i 7 capítols.

Al verso de les portades dels toms primer i tercer s'hi troba un paper enganxat, amb el següent text imprès : «A Paris, | Chez Fetil, Libraire, rue des Cor- | deliers, près celle de Condé, au | Parnaſſe Italien.» A la fi de cada volum hi ha la Taula dels capítols.

Aquesta obra és, com diu En Rius (II, 495), una traducció lliure de *Der Sieg der Natur über die Schwärmerei, oder Die Abentheuer de Don Sylvio von Rosalva*, i pertany al genre d'imitacions quixotesques. Vegi's En Dorer, *Cervantes und seine Werke* (pp. 104 i ss.).

Ens diu el traductor en la «Lettre», que feia pocs mesos havía vist a París una traducció del *Nouveau Don Quichotte*, amb el nom de *Aventures merveilleuses de Don Silvio de Rosalva*, i fa les següents observacions sobre aquesta traducció i la seva : «le Traducteur, voulant trouver des expressions Françoises, qui correspondissent parfaitement à l'idiome Allemand, a tout-à-fait déparé, enlaidi, boursoufflé son original. Je me suis affranchie, Monsieur, dans cette version, de toute espece d'entraves. J'ai osé retrancher, ajouter, changer, quand j'ai cru que cela étoit à propos. En un mot, j'ai tâché de faire un ouvrage François d'une production Allemande».

277 Vida, y Hechos | Del Ingenioso Caballero | Don Quixote | de la Mancha, | Compuesta | Por Miguel de Cervantes Saavedra. | Nueva Edicion | Corregida, é ilustrada con varias Láminas finas, | y la vida del Autor. | Tomo ···. | [Gravat : VIS BENE CONIUNCTIS.] | Madrid. MDCCLXXI. | Por D. Joachin de Ibarra, Impresor de Cámara de S. M. | Con las Licencias necesarias. | A costa de la Real Compañia de Impresores, y Li- | breros del Reyno. [33-VI

p. 172 × 106 mm. c. 144 × 75 mm. (8.º). Vol. I : 160 pp. + 427 pp., la següent en blanc s. n.; 13 làms., la primera de frontispici. Vol. II [... | y la vida del Autor | Parte I. Tomo II. | ...]: 2 ff. s. n. + 480 pp.; 5 làms. Vol. III [... | Parte II. Tomo III. | ...] : 28 pp. + 508 pp.; 11 làms., la primera de frontispici. Vol. IV [... | Parte II. Tomo IV. | ...] : 4 ff. s. n. + 461 pp., la següent en blanc s. n.; 4 làms. Les làmines gravades per Emmanuel Monfort; els frontispicis dibuixats per Josephus Camaròn. Xagrí vermell marroquinat amb llom decorat, filets als plans, cantells, contracantells i talls daurats. Als plans, monograma I. B.

Els preliminars del volum primer, comprenen : Portada, Dedicatoria d'En Cide Hamete a D. Quixot, els Versos d'Urganda, Amadis de Gaula, Belianis de Grecia, Oriana i Gandalin, el Pròleg d'En Cervantes, Taula de Capítols, l'Index i la Vida d'En Cervantes; els dels volums segón i quart : Portada i Taula; els del tercer : Portada, els versos de «un heredero del Academico de la Argamasilla», «el Moscardon», «el Plañidor», «el Porfiado», i «el Secretario de la Academia», la Aprovació de l'edició de 1615 (núm. 30), d'En Marquez Torres, Llista d'errades, Taula de capítols i el Pròleg de la segona part.

El text va repartit de la manera següent : La primera part, comprèn els dos primers volums (pp. 1-427 i 1-480; caps. 1-27 i 28-52); la segona, els dos últims (pp. 1-508 i 1-461; caps. 53-91 i 92-127).

S'ha d'observar una equivocació en el compte dels capítols; sumats els de la primera part, que són 52, amb els de la segona, que són 74, donen un total de 126, mentre en aquesta edició ne surten 127; la diferencia està en què tant en la taula com en el text, la numeració salta del cap. LXIV al LXVI. En Rius (I, 50), probablement per errada, escriu : «porque del capítulo LIV salta la numeración al LVI».

Referent a les làmines, vegi's Ashbee *An Iconography*, 64.

El text deixa molt que desitjar; els editors es cuidaren de copiar, probablement, l'edició de Madrid de 1765 (núm. 259); la part tipogràfica és excel·lent, tant pel tipu de lletra com pel paper.

N'hi ha exemplar en la Biblioteca Nacional (Madrid) i British Museum (Londres, Cerv. 37.). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 51.

278 The | History | of the Renowned | Don Quixote | de la Mancha. | Written in Spanish by | Miguel de Cervantes Saavedra. | Translated by several Hands : |

and published by | the Late Mr. Motteux. | Revifed anew from the beft Spanish Edition, | By Mr. Ozell. | With Explanatory Notes from Jarvis, Oudin, | Sobrino, Pineda, Gregorio, the Royal Academy | Dictionary of Madrid, &c. &c. | Vol. ···. | London : | Printed for W. Cowper in Paternofter-Row. | MDCCLXXI. [34-IV

p. 153 × 87 mm. c. 132 × 67 mm. (6.º). Vol. I : XVII pp., la següent en blanc s. n. + 311 pp., la següent en blanc s. n. Vol. II : 1 f. s. n. + 308 pp. Vol. III : VIII pp. + 318 pp. Vol. IV : 1 f. s. n. + 363 pp., la següent en blanc s. n. Pasta antiga.

Les fulles preliminars del volum primer comprenen : Portada, Estudi sobre Cervantes del traductor i el Pròleg de la primera part; les del segón i quart, solament la Portada; les del tercer, la Portada i el Pròleg de la segona part.

El text va repartit de la manera següent : el del volum primer (pp. 1-311) comprèn : 8 + 6 + 13 caps.; el del segón (pp. 1-308) els caps. 1-25, contenint tots dos la primera part; el de la segona ocupa els dos últims (pp. 1-318 i 1-363), que corresponen als caps. 1-33 i 34-74.

La Biblioteca Nacional (Madrid), British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París) no assenyalen en sos catàlegs exemplars d'aquesta edició. La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía,* 419.

279 The | History | of the Renowned | Don Quixote | de la Mancha. | Writen in Spanish by | Miguel de Cervantes Saavedra. | Translated by several Hands: | And published by | The Late Mr. Motteux. | Revis'd a-new from the beft Spanish Edition, | by Mr. Ozell : | Who has likewife added Explanatory Notes | from Jervas, Oudin, Sobrino, Pineda, Gregorio, | and the Royal Academy Dictionary of Madrid. | In four volumes. | Volume ···. | Glasgow : | Printed by Robert & Andrew Foulis | M. DCC. LXXI. [34-VI

p. 156 × 89 mm. c. 128 × 69 mm. (6.º). Vol. I : XX pp. + 341 pp., la següent en blanc s. n., + 1 f. s. n. de catàleg; 1 làm. de frontispici. Vol. II : 1 f. s. n. + 339 pp., la següent en blanc s. n.; 1 làm. de frontispici. Vol. III : 359 pp., la següent en blanc s. n.; 1 làm. de frontispici. Vol. IV : 412 pp.; 1 làm. de frontispici. Mig xagrí marró (David). Al verso de la portada, escrit a mà : «Daldright».

Les fulles preliminars del volum primer comprenen : Portada, breu Biografía d'En Cervantes i el Pròleg de la primera part; les dels toms segón i quart, Portada; les del tercer, Portada i Pròleg de la segona part.

El text dels dos primers volums comprèn la primera part (pp. 1-341 i 1-339; caps. 8 + 6 + 13 i 1-25), i el dels dos últims, la segona (pp. 1-359 i 1-412; caps. 1-33 i 34-74).

Les làmines que il·lustren aquesta edició són quatre dibuixos de Hayman.

Vegi's, referent aquest punt, Ashbee, *An Iconography*, 65. Com que aquest crític escriu : «A set of 4 (?) engravings...», estranyat de què siguin quatre làmines que corresponen al text de l'obra, essent així que van al davant del tom, com si fossin frontispicis, passem a indicar l'argument de cada una d'elles, i així es podrà veure si les d'altres exemplars són o no iguals a les d'aquest : Tom primer, D. Quixot posant-se l'elm de Mambrino; tom segón, la discussió de D. Quixot amb el cabrer sobre l'aubarda i la bacina; tom tercer, desafiament de D. Quixot amb el cavaller «de los Espejos»; i el quart, arribada de D. Quixot al seu poble.

Ni en la Biblioteca Nacional (Madrid), British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París) sabem que hi hagi exemplars d'aquesta edició. La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 418.

280 Histoire | de l'admirable | Don Quichotte | de la Manche, | Traduite de l'Efpagnol de Michel | de Cervantes. | Nouvelle edition, | Revue, corrigée & augmentée. | Tome ···. | [Floró.] | A Paris, | Par la Compagnie des Libraires. | M.DCC.LXXI. | Avec privilege du Roi. [33-IV

p. 171 × 96 mm. c. 125 × 62 mm. (8.º). Vol. I : 1 f. s. n. + XXVIII pp. + 2 ff. s. n. de taula + 440 pp. Vol. II : 2 ff. s. n. + 432 pp. Vol. III : 3 ff. s. n. + 442 pp. Vol. IV : 3 ff. s. n. + 532 pp. Vol. V : 3 ff. s. n. + 494 pp. Vol. VI : 3 ff. s. n. + 501 pp. + 3 pp. s. n., la darrera en blanc. Relligadura en mig vedell amb caps daurats. A la p. 1 del vol. I hi ha un segell amb una estrella al mig, amb la llegenda al voltant : «1777. Bordeaux»; al costat, d'estampilla, la firma : «Martignac».

Els preliminars del volum primer comprenen : Portada (1 f. s. n.), Dedicatoria «A Monseigneur Le Dauphin», «Avertissement» del traductor, Pròleg d'En Cervantes corresponent a la primera part (pp. I-XXVIII) i Taula dels capítols (2 ff. s. n.); els dels volums següents, Portada i Taula.

Els toms I-IV contenen el text d'En Cervantes repartit de la manera següent : en els dos primers hi ha la primera part (pp. 1-440 i 1-432; caps. 1-27 i 28-48), i els altres dos corresponen a la segona (pp. 1-442 i 1-532; caps. 1-32 i 33-73); la continuació d'En Filleau de Saint Martin va en els volums últims de l'obra (pp. 1-494 i 1-501; caps. 1-32 i 33-61).

A la fi del volum VI i al verso de la p. 501, última de text, s'hi troba l'Aprovació del manuscrit de la continuació de «l'Histoire de Don Quichotte» donada a París el 18 d'octubre de 1721 i signada per En Fontenelle, el Privilegi a favor d'En Charles-Guillaume Le Clerc, perquè «pendant le temps de dix années consécutives» pugui estampar i vendre «l'Histoire de Don Quichotte», firmat per En Lebegue amb data del 5 d'agost de 1767, i la nota del Registre de llibreters (28 d'agost de 1767). A la fi de la mateixa pàgina s'hi troba el següent peu

d'impremta : «De l'imprimerie de Le Breton, Premier Imprimeur | ordinaire du Roi, 1771».

Compari's el nombre de pàgines i la distribució de capítols en els toms de l'edició de París, feta per la «Compagnie de Libraires» en 1768 (núm. 266), i es veurà que és exactament igual a la que descrivim, tret de lleus diferencies tipogràfiques. Vegi's també l'acarament que hem posat en el núm. 273, on el text té el mateix format que les edicions de 1754 (núms. 238 i 239).

Aquesta edició es troba en el British Museum (Londres, 12489. g. 5.) i Bibliothèque Nationale (París, Y². 21707, 21708, 21710-21712). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 273.

281 ✠ | La Galatea, | dividida en seis libros, | compuesta | por | Miguel de Cervantes | Saavedra. | Va añadido | El Viage del Parnaso | del mismo autor. | Año [Gravat : TAN CIEGA COMO TENDIDA.] 1772. | Con las licencias necesarias. | En Madrid, en la Oficina de la Viuda de Manuel | Fernandez. [32-VIII

p. 208 × 148 mm. c. 172 × 102 mm. (8.º). 4 ff. s. n. + 431 pp., la següent en blanc s. n. Des de la plana 333 a 431 hi ha el *Viage del Parnaso*. Relligadura en pell pintada amb dorats als plans; talls dorats cisellats.

Els preliminars de *La Galatea* són : Portada general, Dedicatoria d'En Cervantes a N'Ascanio Colona, el Pròleg als «Curiosos letores» i les composicions poètiques d'En Gálvez de Montalvo, Vargas Manrique i López Maldonado elogiant el llibre o En Cervantes.

El text conté els sis llibres de l'original, corresponent respectivament a les pàgines 1-48, 49-102, 103-155, 156-212, 213-264 i 265-332.

En la p. 333 s'hi troba la portada del *Viaje*, que diu així : «Viage | del | Parnaso, | compuesto | por | Miguel de Cervantes | Saavedra. | [Floró amb inscripció.] | Dirigido | a Don Rodrigo de Tapia, | Caballero del Avito de Santiago, &c.»

Els preliminars del *Viaje* ocupen les pp. 335 i 336, que contenen : Dedicatoria per En Cervantes a En Rodrigo de Tapia, Pròleg al lector i l'Epigrama llatí d'En Casanate Rojas.

El text, amb la *Adjunta*, ocupa les pp. 337-431.

Si l'edició de *La Galatea* i del *Viaje del Parnaso*, impresa a Madrid en 1736 (núm. 194), tingués la numeració seguida, així com són dues obres amb paginació diferenta, es veuría que és idèntica a l'edició que ara descrivim, tenint ambdós el mateix nombre de pàgines i seguint el text igual, a excepció de lleus diferencies tipogràfiques, degudes a la composició, que ha millorat molt, i a la puntuació, també molt corretgida. La part tipogràfica és superior a l'esmentada edició d'En Francisco Manuel de Mena.

El següent acarament, demostra ço que diem de la coincidencia dels dos textos:

Madrid, 1736 (núm. 194)		Madrid, 1772	
p. 33.	(comença) os desengañe...	p. 33.	(comença) Igual.
	(acaba) ... clavellina		(acaba) »
p. 160.	(comença) quantas veces...	p. 160.	(comença) »
	(acaba) ... puesto en la		(acaba) »
p. 267.	(comença) abraza vestida...	p. 267.	(comença) »
	(acaba) ... que con		(acaba) »
p. 331.	(comença) Tirsi, y Damon...	p. 331.	(comença) »
	(acaba) ... la espaciosa		(acaba) »

Però de les quatre pàgines que hem assenyalat, les dues primeres ofereixen variants de composició entre una i altra edició, i en les dues últimes el text segueix igual. Vegi's aquestes diferencies:

Madrid, 1736 (núm. 194)	Madrid, 1772
p. 33. os desengañe, si quesieredes oirme, bellas Zagalas, yo os conta- | rè con las mas breves razones que pudiere, como del mucho | entendimiento que juzgais...	p. 33. os desengañe, si quisieredes oirme, bellas Zagalas, yo os con- | tarè con las mas breves razones que pudiere, como del mucho | entendimiento que juzgais...
p. 160. Tambien sabes, Rosaura, el deseo que mi padre tenia de ponerme | en estado, i la priessa que dava a ello, trayendo los ricos i honrosos | casamientos que tu sabes, i como yo con mil escusas me apartava | de sus importunaciones, dandotelas siempre a ti para que no di- | latasses...	p. 160. Tambien sabes, Rosaura, el deseo que mi padre tenia de ponerme | en estado, y la priesa que daba a ello, trayendo los ricos, y honro- | sos casamientos que tu sabes, y como yo con mil escusas me aparta- | ba de sus importunaciones, dándotelas siempre a ti para que no di- | latases...

I cosa igual a ço que hem assenyalat referent a les pp. 33 i 160, podríem dir també de les pp. 3 i 14, entre altres.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Bibliothèque Nationale (París, Yg. 187) i dos en el British Museum (Londres, Cerv. 413. i 88. e. 21.).

282 Sancio Panza | nel suo governo | dell'Isola. | Dramma giocoso | per musica | a sua Altezza Reale | Maria Amalia | Arciduchessa d'Austria, | Infanta di Spagna, | Duchessa | di Parma, Piacenza, Guastalla | ec. ec. ec. | [Floró.] | Parma | Dalla Stamperia Reale | MDCCLXXII. **[41-VIII c 19**

p. 195 × 132 mm. c. 152 × 90 mm. (8.º). 52 pp. A la portada, la firma «Givanel».

Els preliminars són : Portada, Dedicatoria d'En Giannantonio Riva a la Infanta Na María Amalia i Llista dels personatges.

L'obra va dividida en tres actes (7, 10 i 7 escenes respectivament).

L'acció passa en l'ínsula Barataria, i l'argument sembla recordar el de l'opereta *Sancho Pança dans son isle*, d'En Poinsinet (París, 1762, número 256), o millor dit, és el mateix. Se'ns dirà, amb certa raó, que es troben qualques diferencies entre una i altra obra, i podría també observar-se que en la comedia italiana hi manca la primera escena de l'original francès, però els personatges són els mateixos, no solament els que figuren en la novel·la, sinó fins el que creà la fantasía del dramaturg, com en *Crispinos y Juliette*. En canvi, hi ha notables diferencies entre la comedia que descrivim i el *Sancho Pança gouverneur* (París, 1713, núm. 157).

283 *Histoire* | de l'admirable | *Don Quichotte* | de la Manche, | *En VI. Volumes.* | Nouvelle Édition, | Revue, corrigée & augmentée. | Tome ···. | [Floró.] | *A La Haye,* | & ſe vend | Chez | Bassompierre, Pere, Libr. à Liege. | Van den Bérghen, Libr. à Bruxelles. | *M. DCC. LXXIII.* [34-11

p. 157 × 92 mm. c. 117 × 60 mm. (12.º). Vol. I : 1 f. s. n. + XV pp. + 5 pp. s. n. + 397 pp., la següent en blanc s. n.; 4 làms. Vol. II : 3 ff. s. n. + 400 pp.; 2 làms. Vol. III : 3 ff. s. n. + 403 pp., la següent en blanc s. n.; 8 làms. Vol. IV : 3 ff. s. n. + 488 pp.; 10 làms. Vol. V : 3 ff. s. n. + 451 pp., la següent en blanc s. n.; 4 làms. Vol. VI : 3 ff. s. n. + 452 pp.; 4 làms. Al segón full de guarda, la firma d'un posseïdor del llibre : «Maurer... 1812». Mitja pasta de l'època.

Les fulles preliminars del volum primer comprenen : Portada (1 f. s. n.), Dedicatoria «A Monseigneur Le Dauphin», Advertencia del traductor, Dedicatoria a D. Quixot, Composició poètica dedicada per l'editor al lector i Taula; les dels toms següents, solament les Portades i Taules de capítols.

El text va repartit de la següent manera : volum primer (pp. 1-397), caps. 1-27; segón (pp. 1-400), caps. 28-48; tercer (pp. 1-403), caps. 1-32; quart (pp. 1-488), caps. 33-73; quint (pp. 1-451), caps. 1-32; i sisè (pp. 1-452), caps. 33-61.

Els quatre primers volums comprenen el text d'En Cervantes, i els dos últims la continuació feta per En Filleau de Saint Martin.

Aquesta edició sembla haver tingut per model la de 1768 (núm. 267), editada per En Bassompierre i Van den Bérghen, ço és, els mateixos editors de la que ara descrivim; vegi's el nombre de pàgines i la divisió de capítols corresponent a cada tom, i per la descripció pot semblar que es tracta d'una mateixa edició; fins el text de cada pàgina sembla esser el mateix. La diferencia més notable és en les làmines, que en les de l'edició de 1768 van firmades per N'Eben, i en aquesta no.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en el British Museum (Londres, 639. d. 31-36.). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 274.

284 Der | Geiſtliche Don Qvixote, | oder | Gottfried Wildgooſens | den Sommer uᵉber | angeſtellte Wanderſchaft. | Ein komiſcher Roman. | Aus dem Engliſchen. | [Gravat.] | ··· Theil. | Leipzig, | bey Weidmanns Erben und Reich. 1773. [34-VII

p. 172 × 100 mm. c. 114 × 60 mm. (8.º). Vol. I : 414 pp.; 1 làm. com a frontispici. Volum II : 405 pp., la següent en blanc s. n.; 1 làm. com a frontispici. Vol. III : 396 pp. + 1 ff. s. n.; 1 làm. com a frontispici. Tela blanca, amb teixells vermells i cap pintat.

Els preliminars del volum primer són : Portada, Pròleg de l'editor, Advertencies i Dedicatoria firmada per En C. C. C. C. (Christopher Collop, Curate of Cotswold), i Introducció (pp. 1-20); els dels següents, contenen solament la Portada.

El text va repartit en tres volums (pp. 21-414, 3-405 i 3-396). A la fi del l'últim s'hi troba una fulla sense numerar, amb la llista de les errades a corretgir.

Aquesta obra pertany al genre d'imitacions quixotesques i es publicà en llengua anglesa, probablement en 1773; ens ho fa pensar la dedicatoria a En Edward Seyenrer, que porta la data de 12 d'octubre de 1773, segons hem vist en la segona edició (London, 1783). El seu autor, al dir d'En Rius (II, 498), fou el Rvnt. Richard Graves, qui es proposà escriure una sàtira endreçada als metodistes.

Les il·lustracions són esplèndides, tan pel dibuix com per l'execució. Els tres gravats que figuren en les portades són tots diferents.

285 Les principales | Aventures | de l'admirable | Don Quichotte, | Repréſentées en Figures par Coypel, | Picart le Romain, & autres | habiles Maîtres; avec les explica- | tions des trente-une Planches de | cette magnifique collection; | Tirées de l'Original Eſpagnol de | Miguel de Cervantes. | Tome ···. | [Floró.] | A La Haye, | Et ſe trouve A Paris, | Chez Bleuet, Libraire, Pont Saint Michel. | M. DCC. LXXIV. [37-II

p. 180 × 118 mm. c. 129 × 72 mm. (8.º). Vol. I : VIII pp. + 254 pp., + 1 f. s. n.; 19 làms. Vol. II : 2 ff. s. n. + 322 pp.; 13 làms. Les làmines, gravades per En Brunet. Relligadura en xagrí marroquinat vermell, amb daurats al llom i als plans; cantells, contracantells i talls daurats.

Els preliminars del volum primer són : Portadella, Retrat d'En Cervantes, Portada, Avís de l'editor, un «Avertissement», en el que es parla de l'obra d'En Coypel i d'En Picard «le Romain»; els del tom segón, solament la Portadella i Portada.

El text conté un resum de l'obra d'En Cervantes, servint de comentari dels dibuixos; pertanyen els 18 primers al primer volum, i els 19-31, al segón. A la fi del primer s'hi troba la Taula.

L'editor ens diu en l'*Avis*, que es proposa que aquest llibre sigui «moins volumineux, plus amusant et plus referré que celui de París, et plus portatif que celui de Hollande». Les edicions de la Haya, de 1746, ja les coneixem per figurar en el present Catàleg (núms. 221 i 222), però de la de París no se n'ha dit res. Devem fer observar, doncs, que a París se publicà l'obra d'En Coypel molt abans que a Holanda. Tres notes podem donar de les impressions parisines, dos sense any i una d'impresa en 1756:

«*Les Aventures de Don Quichotte de Cervantes,* peintes par C. Coypel et N. Cochin, Peintres du Roy. Et gravées Par M.rs Surugue, Pere et Fils, Cochin, Ravenet, l'Epecir, etc. Graveurs du Roi, Paris, Surugue.»

«*Les Principales Aventuras de l'incomparable Chevalier Errant Don Quichotte de la Manche,* peintes por Charles Coypel, premier peintre du Roy. Paris, J. F. Chereau.»

«*L'Histoire de Don Quichote de la Manche...* Par Charles Coypel premier peintre de S. Magesté en 25 tableaux...—París, Veuve de F. Chereau, 1756.»

La primera d'aquestes, edicions, segons N'Ashbee, *An Iconography, 22,* pertany a l'any 1723 o 1724, i així figura en el *Catalogue* del British Museum (Londres, Cerv. 648 (1)), però després, encara se'n veu una altra en l'esmentat catàleg com impresa a Londres en 1735 (1753 a. 9.), edició que té les làmines d'En Coypel i les d'En Vander Gucht.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid) i British Museum (Londres, Cerv. 461.). La portada es pot veure reproduïda en la *Iconografía,* 275.

286 Leben und Thaten | des | weifen Junkers | Don Quixote von Mancha | Neue Ausgabe, | aus der Urfchrifft des Cervantes, nebft der | Fortfetzung des Avellaneda. | In fechs Baenden. | Von | Friedr. Juft. Bertuch. | ··· Theil. | Weimar und Leipzig | zu finden in der Fritfchifchen Buchhandlung. | 1775. [34-IV

p. 155 × 95 mm. c. 113 × 68 mm. (8.º). Vol. I : XXVIII pp. + 1 f. s. n. + 416 pp. Vol. II [.... | Neue Ausgabe. | Zweeter Theil. | ...] : 454 pp. Vol. III [... | Neue Ausgabe. | Dritter Theil. | Weimar und Leipzig | zu finden in der Fritfchifchen Buchhandlung | 1777.] : 1 f. s. n. + 512 pp. Vol. IV : 1 f. s. n. + 610 pp. Vol. V : 1 f. s. n. + 432 pp. Vol. VI : 1 f. s. n. + 412 pp. Pell valenciana, amb llom decorat i dorats al pla.

Els preliminars del volum primer comprenen : Portada, estudi de les obres i breu biografía d'En Cervantes, el Pròleg de la primera part (pp. I-XXVIII) i Taula dels capítols (1 f. s. n.); els del segón (pp. 1-4), quart i sisè (1 f. s. n. + 1-4), Portada i Taula; els del tercer i quint, Portada (1 f. s. n.), Advertencia del traductor i Taula (pp. 1-6).

El text d'En Cervantes va repartit en els quatre primers volums, comprenent-

ne dos cada part (pp. 1-416, 5-454, 7-512 i 5-610; caps. 1-24, 1-21, 1-32 i 1-42); el d'En Fernández de Avellaneda és contingut en els dos últims (pp. 7-432 i 5-412; caps. 1-33 i 1-31).

La diferencia entre el nombre de capítols de l'obra d'En Cervantes i el de la traducció d'En Bertuch és deguda a haver-se suprimit la novel·la d'*El curioso impertinente*, modificant-se també altres episodis; cosa igual va fer l'esmentat traductor en l'arranjament d'En Le Sage. En l'obra d'En Cervantes ha passat per alt els versos-elogis de la primera part, la cançó de Grisostomo, el discurs de Marcela, el pròleg de la segona part i tots els versos de la mateixa. En el llibre d'En Le Sage també fa una cosa per l'estil. Qui vulgui llegir una admirable crítica, si bé un xic dura, de l'obra d'En Bertuch, vegi En Bertrand, *Cervantes et le romantisme allemand,* pp. 12-29.

En aquesta edició seguim el criteri d'En Rius (I, 738), qui en fa una sola, amb tot i creure que molt pot dir-se referent a una obra en publicació que en un any dóna a llum dos volums, el següent no en publica cap i dos anys després de començada llença al mercat l'acabament, o sigui quatre toms.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en el British Museum (Londres, 12489. b. 16. i Cerv. 173.). La portada figura reproduïda en la *Iconografía,* 499.

287 Nouvelles | Espagnoles | de | Michel de Cervantés. | Traduction nouvelle, avec des Notes; ornée de | Figures en taille douce. | La Bohémienne, | Nouvelle Premiere. | [Floró.] | A Madrid, | Et fe trouve | A Paris, | Chez Costard, Libraire, rue Saint Jean-de-Beauvai | la premiere Porte Cochere au-deffus du Collége. | M. DCC. LXXV. [34-VIII

p. 214 × 138 mm. c. 167 × 89 mm. (8.º). 2 ff. s. n. + 71 pp., la següent en blanc s. n.; 1 làm. dibuixada per C. L. Desrais; gravada per De Launay. Relligadura de l'època en pell; exemplar relligat amb els núms. 291, 292, 293 i altres.

Les fulles preliminars corresponen a la Portadella i Portada (2 ff. s. n.); al verso de la primera s'hi llegeix : «Avis du Libraire. | Lorsque toutes les Nouvelles de Cervantés | auront paru, & qu'on les reunira en volumes; | on les fera précéder de quelques Réflexions | fur fes Ouvrages, & d'une Vie de l'Auteur, | dont on diftribuera des exemplaires pour ceux | qui voudront les faire relier avec les douze | Nouvelles.», seguint el Prefaci amb numeració romana (pp. I-VIII).

El text va de la p. 1 a la 71.

En el prefaci ens diu l'editor que pensa donar al públic una nova traducció de les novel·les d'En Cervantes, que *ne sont assurément pas indignes de l'Auteur de Dom Quichotte;* exposa son criteri sobre com ha d'esser una traducció, dient que «un homme qui traduit s'impose sur tout la loi de rendre la maniere & la

physionomie de l'auteur, & de peindre les mœurs de ses personnages avec les couleurs locales qui doivent les caractériser»; a continuació critica el treball d'En Martin de Chassonville, dient que «le prétendu traducteur a absolutment défiguré Cervantes»; i en nota parla de l'obra feta per En Rosset i En D'Audiguier, celebrant la feina d'aquests dos. Acaba el prefaci amb les següents paraules : «On trouvera dans l'auteur espagnol, de l'invention, de la variété, de la gaité, beaucoup de naturel & de goût. Je ne parlerai pas du stile : celui de l'original est perdu pour nous; & le traducteur ne peut que faire des efforts pour approcher du charme & de la pureté de son modele.»

El treball del nou traductor deixa molt que desitjar, ja que suprimeix personatges i arregla el text al seu gust. Vegi's una mostra de ço que hem dit:

Madrid, 1613 (núm. 14)

f. 1. v. Y la primera entrada que hizo Preciofa en Madrid, fue vn dia de fanta Ana Patrona, y abogada de la villa, con vna dança, en que yuan ocho Gitanas, quatro ancianas, y quatro muchachas, y vn Gitano gran baylarin, que las guiaua : y aunque todas yuan limpias, y bien adereçadas, el affeo de Preciosa era tal, que poco a poco fué enamorando los ojos de quantos la mirauan : de entre el fon del tamborin, y caftañetas y fuga del bayle falió vn rumor que encarecia la belleza, y donayre de la Gitanilla, y corrian los muchachos a verla, y los hombres à mirarla. Pero quando la oyeron cantar, por fer la dança cantada, alli fue ello, alli fi que cobrò aliento la fama de la Gitanilla, y de comun confentimiento de los Diputados de la fiefta, defde luego le feñalaron el premio y joya de la mejor dança; y quando llegaron à hazerla en la Yglefia de fanta Maria, delante de la Imagen de fanta Ana, defpues de hauer baylado todas, tomo Preciofa vnas fonajas, al fon de las quales, dando en redondo largas, y ligeriffimas bueltas, cantó el Romance siguiente :

Arbol preciosísimo...

Text francès

p. 2. *Précieufe* parut dans la Capitale des Efpagnes, le jour qu'on y célébroit la fête de la Patrone de cette ville. Nous ne décrirons point ici la magnificence de fon entrée, qui fut ni augufte, ni fomptueufe; mais fi notre Heroïne ne mit pas dans cette cérémonie, toute la majefté dont elle étoit fufceptible, au moins faut-il convenir qu'il feroit difficile de voyager d'une maniere plus gaie. On la vit arriver danfant à la tête de huit jeunes filles : elles jouioint toutes du tambour de bafque avec une dextérité fans égale. Un jeune Bohémien, le plus fameux faltimbanque d'Efpagne, menoit le branle; & cette troupe joyeufe marchoit environnée d'une foule de peuple qui faifoit réfonner l'air de fes acclamations. Les Compagnes de *Précieufe* étoient toutes jeunes & jolies : l'ajuftament le plus lefte & le plus galant leur donnoit encore une nouvelle grace, mais *Précieufe* feule fixoit tous les regards. Du milieu du fon des tambourins, des grelots & des caftagnettes, on entendoit retentir le nom de *Précieufe;* celui-ci vantoit fa beauté & l'élégance de fa taille : celui-là la foupleffe de fes attitudes : il s'élévoit des cris d'étonnement & de plaifir : les femmes accourcient pour la voir, & les hommes pour l'admirer : mais quand elle fe mit à chanter, un profond filence fuccéda bientôt au tumulte de cette bruyante affemblèe; & la voix tendre & flexible de la petite Bohémienne excita de nouveau des applaudiffemens univerfels. Les députés de la fête étoient témoins des fuccés de *Precieufe* : ils lui deftinerent tous d'un commun accord le prix de la danfe, & ils l'inviterent à mener le branle

Madrid, 1613 (núm. 14)	Text francès
	dans l'Eglife de fainte Marie, pour y danfer quelques voltes devant l'image de fainte Anne. *Precieufe* accepta cet offre honorable avec autant de refpect que de fatisfaction; & les Bohémiennes prirent le chemin de l'Eglife où elle épuiferent à l'envi toutes les reffources de leur art. Lorfque la troupe eut fatisfait à la curiofitè des fpectateurs, au-delà même de leurs efpérances; *Précieufe* voulut rèunir feule tous les fuffrages; & après avoir danfé au fon des caftagnettes qu'elle agitoit des deux mains, des rigaudons, des *fandangos* & des bourrèes, ella acheva de mériter le prix en chantant une romance à fainte Anne, avec autant d'onction que de légéreté.
...Que apenas barrunto. El Cantar de Preciofa...	Le chant de *Précieufe* ...

L'anterior acarament ens pot demostrar el fantasiós treball del traductor.

Encara que en la portada no hi figura el nom del traductor, aquest fou, al dir d'En Foulché-Delbosc, En Coste d'Arnobat. Vegi's *Le Licentié Vidriera,* p. 15 i s.

Hi ha dos exemplars d'aquesta edició en la Bibliothèque Nationale (París, Y². 11073-11084 et 72280-72281).

288 Les principales | *Aventures* | de l'admirable | *Don Quichotte,* | représentées en figures | par | *Coypel, Picart le Romain,* | et autres habiles maîtres; | avec | *les explications des XXXI planches* | de cette magnifique collection, | tirées de l'original espagnol | *de Miguel de Cervantes.* | [Gravat.] | *A Liege,* | Chez J. F. Bassompierre, Imprimeur de Son Altesse. | *M.DCC.LXXVI.* | [Portada orlada.] [31-IX

p. 375 × 242 mm. c. 207 × 155 mm. (4.º). VIII pp. + 356 pp.; 31 làms., dibuixades per Coypel, Tresmolier, J. P. Le Bas, N. Cochin, F. Boucher; gravades per J. v. Schley, B. Picart, P. Tanjé, S. Fokke.

Els preliminars d'aquest volum són : Portada, Dedicatoria «A Son Altesse Monseigneur Francois-Charles des Comtes de Velbruck», Advertencia, Aprovació d'En Laruelle (Liege, 12 agost 1775) i Permís donat pel comte de Rougrave (Liege, 29 agost 1775).

El text ocupa les pp. 1-3=4. Les dues últimes pertanyen a la Taula.

Edició igual a la impresa en La Haya en 1746 (núm. 221). En Rius (I, 503) diu, amb raó, que comparada la de 1746 amb la de 1776, resulta que aquesta «es muy inferior en la parte tipográfica, tanto en el papel e impresión, como en las láminas, que están ya gastadas y desmejoradas».

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid). La portada es pot veure reproduïda en la *Iconografía*, 276.

289 Leben und Thaten | des | weisen Junkers | Don Quixote von Mancha | Neue Ausgabe, | aus der Urschrifft des Cervantes, nebst der | Fortsetzung des Avellaneda. | In sechs Baenden. | von | Friedr. Just. Bertuch. | ··· Theil. | Carlsruhe | zu finden in der Schmiederischen Buchhandlung. | 1776. [33-VI

p. 169 × 102 mm. c. 134 × 73 mm. (8.º). Vol. I : XXVIII pp. + 1 f. s. n. + 336 pp.; 1 làmina amb el retrat de Cervantes. Vol. II [... | Neue Ausgabe. | Zweiter Theil. | Carlsruhe | ...] : 358 pp.; 1 làm. Vol. III [... | Neue Ausgabe. | Dritter Theil. | Carlsruhe | zu finden in der Schmiederischen Buchhandlung | 1777.] : 1 f. s. n. + 408 pp.; 1 làm. Vol. IV [... | Neue Ausgabe. | Vierter Theil. | Carlsruhe | zu finden in der Schmiederischen Buchhandlung | 1778.] : 1 f. s. n. + 491 pp., la següent en blanc s. n.; 1 làm. Vol. V : 1 f. s. n. + 348 pp.; 1 làm. Vol. VI : 1. f. s. n. + 355 pp., la següent en blanc s. n.; 1 làm. Mig xagrí vermell amarroquinat, amb puntes; caps daurats.

Les fulles preliminars del volum primer comprenen : la Portada, Estudi del traductor referent a la Vida i Obres d'En Cervantes, el Pròleg de la primera part i Taula de capítols; les del segón, quart i sisè, la Portada i Taula; les del tercer i quart : Portada, Advertencia d'En Bertuch i Taula.

El text d'En Cervantes ocupa els quatre primers volums : La primera part és continguda en els primer i segón (pp. 1-336 i 5-358; caps. 1-24 i 1-21); la segona, en els tercer i quart (pp. 7-408 i 5-491; caps. 1-32 i 1-42); el d'En Fernández Avellaneda ocupa els volums quint i sisè (pp. 7-348 i 5-355; caps. 1-33 i 1-31).

La diferencia de capítols entre els textos originals i la traducció d'En Bertuch, l'hem explicada ja al descriure l'edició alemanya de Weimar & Leipzig de 1775 (núm. 286), que serví de model a la present.

De les làmines que acompanyen aquesta edició, van firmades per En G. T. Contgen o Coentgen les corresponents als volums tercer, quint i sisè; la del quart porta les inicials G. I., i van sense nom les dels primer i segón.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 500.

290 Den Sindrige Herremands | Don Quichote | af Mancha | Levnet og Bedrifter. | Forfattet | af | Miguel de Cervantes | Saavedra. | Overſat, efter det i Amſterdam og Leipzig 1755, ud- | givne Spanſke Oplag, | af | Charlotta Dorothea Biehl. | ··· Tome. | Kiöbenhavn, 1776. | Trykt paa Gyldendals Forlag. [Vitr. II

p. 180 × 112 mm. c. 136 × 79 mm. (8.º). T. I : 12 ff. s. n. + 66 pp. + XXVI pp. + 2 ff.

s. n. + 207 pp., la següent en blanc s. n.; 6 làms., la primera amb el retrat d'En Cervantes. T. II : 2 ff. s. n. + 415 pp., la següent en blanc s. n.; 4 làms. T. III : 8 ff. s. n. + 302 pp.; 10 làms. T. IV : 2 ff. s. n. + 364 pp.; 10 làms. Les làmines, gravades per I. Meno Haas, Georg Haas. Els quatre toms, relligats en dos volums. Mitja pasta; al segón full de guarda una firma de posseïdor.

Els preliminars del volum primer comprenen : Portadella, Portada, Portadella de la dedicatoria, Dedicatoria de la traductora a «Mr. Emanuel Delitala, Chevalier de l'Ordre Royal de Charles III», Pròleg de la traductora i Llista de suscriptors (uns dos cents que es suscrigueren per més de tres cents exemplars (12 ff. s. n.); Portadella de la Vida d'En Cervantes i l'Estudi crític i biogràfic que de l'autor del Quixot féu En Mayans (pp. 1-66); el Pròleg d'En Cervantes i Versos-elogis de la primera part (pp. I-XXVI), Taula de capítols (2 ff. s. n.) i Portadella del text (pp. 1 i 2). Els del volum segón són: Portadella i Portada (2 ff. s. n.) i Taula de capítols (pp. 1-4). Els del tercer: Portadella, Portada, el Pròleg de la segona part, Taula de capítols i Portadella del text. Els del quart : Portadella i Portada (2 ff. s. n.), Taula de capítols i Portadella del text (pp. 1-6).

El text va repartit en quatre volums, corresponent-ne dos a cada part : Primera, pp. 3-207 i 5-415; caps. 1-21 i 22-52; segona, pp. 1-302 i 7-364; caps. 1-32 i 33-74.

És la primera edició del D. Quixot en llengua danesa, i, com s'indica en la portada, li serví d'original l'edició castellana de 1755.

Els dibuixos que figuren en aquesta edició són unes copies dels d'En Coypel.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid), Bibliothèque Nationale (París, Y². 21906-21909), i dos en el British Museum (Londres, 12330. e. 36. i Cerv. 113.). La portada es pot veure reproduïda en la *Iconografía,* 592.

291 Nouvelles | Espagnoles | de | Michel de Cervantés. | Traduction nouvelle, avec des Notes, ornée | de Figures en taille-douce. | L'Amant Libéral, | Nouvelle Seconde. | [Floró.] | A Madrid, | Et fe trouve | A Paris, | Chez Costard, Libraire, rue St-Jean-de-Beauvais, | la premiere porte cochere au-deffus du Collége. | M.DCC.LXXVI. [34-VIII

p. 225 × 143 mm. c. 168 × 89 mm. (8.º). 2 ff. s. n. + 50 pp.; 1 làm., dibuixada per C. L. Desrais; gravada per J. Le Roy. Relligat amb el núm. 287.

Les fulles preliminars comprenen : Portadella, on s'hi llegeix : «Nouvelles | espagnoles | de | Michel de Cervantes. | N.º II», i Portada.

El text comença en la p. 1 i va seguit fins la 50; en les dues últimes ratlles de l'última pàgina hi ha l'aprovació signada per En Le Tourneur amb data de 4 d'octubre de 1775.

Vegi's ço que diem de la traducció de *La Bohemienne* (núm. 287), i una cosa igual pot treslladar-se aquí referent a la traducció d'aquesta segona novel·la d'En Cervantes feta per En Coste d'Arnobat.

Hi ha dos exemplars d'aquesta edició en el British Museum (Londres, 12489. l. 16., i Cerv. 426.), i altres tants en la Bibliothèque Nationale (París, Y². 11073-11084 et 72280-72281).

292 Nouvelles | Espagnoles | de | Michel de Cervantès. | Traduction nouvelle, avec des Notes, ornée | de Figures en taille-douce. | Par M. Le Febvre de Villebrune. | Théodosie | et Léocadie, | Nouvelle Troisième. | [Floró.] | A Madrid, | Et fe trouve | A Paris, | Chez Costard, Libraire, rue St-Jean-de-Beauvais, | la premiere porte cochere au-deffus du Collége. | M. DCC. LXXVI. [34-VIII

p. 225 × 143 mm. c. 174 × 88 mm. (8.º). 40 pp.; 1 làm., dibuixada per C. L. Desrais, gravada per Jh. Maillet. Relligat amb els núms. 287, 291 i altres.

Els preliminars comprenen la Portadella de la col·lecció de les «Nouvelles | espagnoles | de | Michel de Cervantes», i Portada.

El text comença en la p. 5 i acaba en la p. 40.

Al començ hi ha una nota, en la que es diu que les primeres ratlles d'aquesta novel·la estàn d'acord amb el precepte d'Horaci; més endavant (p. 12), en nota també, s'escriu : «Le lecteur se rappellera ici le beau morceau de Virgile sur la mort de Didon, abandonnée par ce Héros Troyen», i en una altra (p. 14) : «Cervantes ne lui fait lâcher ce mot que beaucoup plus bas : c'est ici sa place. Ordinis haec virtus erit ut jam nunc dicat jam nunc debentia dici. Horat.» Encara podríem citar altres referencies a Horaci.

Ço que hem dit referent a la traducció feta per En Coste d'Arnobat (número 287), pot aplicar-se a la d'En Le Febvre de Villebrune.

Hi ha dos exemplars d'aquesta edició en el British Museum (Londres, 12489. l. 16, i Cerv. 426.), i altres tants en la Bibliothèque Nationale (París, 11073-11084 et 72280-72281).

293 Nouvelles | Espagnoles | de | Michel de Cervantès. | Traduction nouvelle, avec des Notes, ornée | de Figures en taille-douce. | Par M. le Febvre de Villebrune. | Le Jaloux | d'Estrémadure, | Nouvelle Quatrième. | [Gravat.] | A Paris, | Chez la Veuve Duchesne, Libraire, rue Saint-Jacques, | au deffous de la Fontaine Saint-Benoît, | au Temple du Goût. | M. DCC. LXXVI. [34-VIII

p. 225 × 143 mm. c. 169 × 89 mm. (8.º). 48 pp. + 2 pp.; 1 làm., dibuixada per Desrais. Relligat amb els núms. 287, 291, 292 i altres.

Les fulles preliminars comprenen la Portadella i Portada, referint-se la primera a la col·lecció general de les novel·les d'En Cervantes; segueix després una Advertencia, que comença : «Je dois au Public un Avertissement concernant les deux premieres nouvelles de Cervantès...» Aquestes dues novel·les són *La Bohemienne* (núm. 287) i *L'Amant Liberal* (núm. 291). En Le Febvre de Villebrune, en l'Advertencia, diu que ha rebut censures per no haver traduït els versos que es troben en *La Bohemienne,* i ens fa assaber que ell no és «l'auteur de la traduction des deux premieres Nouvelles. L'auteur, homme en état certainement de mieux faire, avoit abandonné le Libraire...»

El text de la novel·la comença en la p. 7 (signatura Aiv) i arriba fins la 47. A continuació, segueix una Llista d'obres en venda en la Llibrería de la Viuda Duchesne, entre les quals s'hi troba la següent : «Le jaloux d'Estrémadure, Nouvelle de Michel de Cervantes, traduites de l'Espagnol, par M. le Febvre de Villebrune, avec figures, n.º 4 ... (Nota). Les autres Nouvelles paroîtront successivement». Al final de la p. 48 es llegeix el següent peu d'impremta : «De l'Impr. de Cl. Simon, rue des Mathurins, 1776». En les dues últimes pàgines, sense numerar, s'hi troba la partitura de la cançó : *Madre la mi madre,* traduïda al francès.

Ço que hem dit en el núm. 287, referent a la manera de traduir aquestes novel·les, pot aplicar-se a aquesta, si bé hem de manifestar que resulta un xic millorada.

Hi ha dos exemplars d'aquesta edició, respectivament, en el British Museum (Londres, 12489. l. 16., i Cerv. 426.), i en la Bibliothèque Nationale (París, Y². 11073-11084 et 72280-72281).

294 Vida, y Hechos | del Ingenioso Caballero | Don Quixote | de la Mancha. | Compuesta | Por Miguel de Cervantes Saavedra. | Nueva Edicion | Corregida, è ilustrada con várias Láminas | finas, y la vida del Autor. | Tomo ···. | [Gravat: VIS BENE CONIUNCTIS.] | Madrid. MDCCLXXVII. | En la Imprenta de D. Antonio de Sancha. | Con las Licencias necesarias. | A costa de la Real Compañia de Impresores, y | Libreros del Reyno. [34-I

p. 177 × 124 mm. c. 140 × 72 mm. (8.º). Vol. I : 160 pp. + 427 pp., la següent en blanc s. n.; 13 làms., la primera de frontispici. Vol. II [.... | finas, y la vida del Autor. | Parte I. Tomo II. | ...]: 2 ff. s. n. + 480 pp.; 5 làms. Vol. III [.... | Parte II. Tomo III. | ...] : 28 pp. + 509 pp., la següent en blanc s. n.; 11 làms., la primera de frontispici. Vol. IV [.... | Parte II. Tomo IV. | ...] : 4 ff. s. n. + 461 pp., la següent en blanc s. n.; 4 làms. Les làmines, gravades per Emmanuel Monfort; els frontispicis són dibuixats per Josephus Camaròn. Pasta antiga. A la guarda del vol. I, nom manuscrit del posseïdor: «G. D. Lorichs». En el vol. III, la firma de «Dn. Juan de Ximeno y Merlo y Aznar».

Els preliminars del volum primer comprenen : Portada, Dedicatoria d'En Cide Hamete Benengeli «al valiente y andante Don Quixote de la Mancha, alias el caballero de la Triste Figura y de los Leones», els Versos-elogis d'Urganda la Desconocida, Amadis de Gaula, Belianis de Grecia, la Sra. Oriana i Gandalin, el Pròleg de la primera part, Taula de capítols, Index i Vida d'En Cervantes d'En Mayans, i Nota corretgint l'afirmació del biògraf valencià de què En Cervantes és nat a Madrid : «posteriormente se ha averiguado con certeza ser natural de la ciudad de Alcalá de Henares». Els preliminars corresponents als toms segón i quart, contenen solament la Portada i Taula; els del tercer : Portada, Poesíes d'«un heredero del Academico de la Argamasilla», «el Moscardon», «el Plañidor», «el Porfiado» i «el Secretario de la Academia», l'Aprovació de l'edició de Madrid de 1615 (núm. 23) firmada pel Lic. Marquez Torres, la Taula dels capítols i el Pròleg de la segona part.

El text dels dos primers volums, comprèn la primera part (pp. 1-427 i 1-480; caps. 1-27 i 28-52), i el dels dos últims, la segona (pp. 1-509 i 1-461; caps. 53-91 i 92-127).

Aquesta edició quasi bé segueix ratlla per ratlla la feta pel mateix impressor en 1771 (núm. 277), fins en l'errada assenyalada d'haver-se saltat la numeració del cap. 64 al 66. Diem «quasi bé ratlla per ratlla», perquè hem observat, acarant els dos textos, algunes diferencies, com la que assenyalem aquí referent al tom III, pàg. 9:

Madrid, 1771 (núm. 277)	Madrid, 1777
Volvió á decir el Rector que mirase lo | que hacia, porque sin duda alguna el Li- | cenciado aún se estaba loco. No sirvieron | de nada para con el Capellan las preven- | ciones, y advertimientos del Rector, pa- | ra que dexase de llevarle...	Volvió à decir el Rector que miráse lo | que hacia, porque sin duda alguna el Li- | cenciado aún se estaba loco. Pero no sir- | vieron de nada para con el Capellan las pre- | venciones, y advertimientos del Rector, | para que dexáse de llevarle...

Com aquesta encara se'n podríen assenyalar d'altres.

Referent a les il·lustracions, vegi's N'Ashbee, *An Iconography,* 64.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid), i dos en el British Museum (Londres, Cerv. 38., i 243. K. 17-20.). La portada figura en la *Iconografía,* 53.

295 Vida y Hechos | Del Ingenioso Caballero | Don Quijote | de la Mancha. | Compuesta | Por Miguel de Cervantes Saavedra. | Nueva Edicion. | Repartida en quatro Tomos en octavo para | la mayor comodidad : corregida é ilustrada | con quarenta y quatro estampas : añadida la | vida de su Autor, escrita por Don Gregorio | Mayans y Siscar, Bibliotecario del | Rey N. S. | Tomo ···. | dedicado

al mismo D. Quijote. | En Madrid, en la Imprenta de D. Manuel | Martin, donde se hallará. Año de 1777. | Con las Licencias necesarias. [34-IV

p. 154 × 104 mm. c. 127 × 76 mm. (8.º). Vol. I : 17 ff. s. n., el primer de frontispici, + 166 pp. + 278 pp. + 3 ff. s. n. de taula. Vol. II : 3 ff. s. n., la primera de frontispici, + 517 pp. + 4 pp. s. n. de taula. Vol. III : 10 ff. s. n., el primer de frontispici, + 408 pp. + 5 ff. s. n. de taula. Vol. IV : 2 ff. s. n., la primera de frontispici, + 387 pp. + 9 pp. s. n. Pasta moderna.

Les fulles preliminars del volum primer comprenen : Portadella, Portada, Dedicatoria a D. Quixot per En Cide Hamete Benengeli, els Versos d'Urganda i Sonets d'Amadis de Gaula, Belianis de Grecia, N'Oriana i Gandalin, Advertencia de l'impressor al lector, Pròleg d'En Cervantes, una Portada corresponent a la Vida d'En Cervantes, escrita per En Mayans, que diu així: «Vida | de Miguel | de Cervantes | Saavedra. | Su autor | Don Gregorio Mayans | y Siscar, Bibliothecario del Rey | nuestro Señor. | [Floró.] | Madrid MDCC LXV. | En la Oficina de D. Manuel Martin, y á sus | expensas, calle de la Cruz, donde | se hallará. | Con las licencias necesarias.» (17 ff. s. n.), seguint després amb numeració aràbiga (pp. 1-166) la *Vida de Cervantes.* Les del volum segón, contenen la Portadella, Portada i Llicencia, donada aquesta última per En Josef Antonio de Yarza a Madrid el 7 de desembre de 1761. Les del tercer, corresponen a la Portadella, Portada, els Sonets d'En Roldan, el Caballero del Febo, Solisdán i el Diàleg entre Babieca i Rocinante, els Versos de l'«Heredero del Academico de la Argamasilla», del «Moscardon», del «Donoso poeta entreverado», del «Plañidor», el «Porfiado» i «El Secretario», i el Pròleg de la segona part. Les del quart, a la Portadella i Portada.

El text va repartit així : El volum primer conté els caps. 1-22 de la primera part (pp. 1-278); el segón, l'acabament d'aquesta (pp. 1-517; caps. 23-52); el tercer i quart corresponen a la segona part (pp. 1-408 i 1-387; caps. 1-40 i 41-74). A la fi de cada volum hi va la Taula dels capítols.

En Rius (I, 52) escriu : «Edición de surtido, copia exacta de la impresa por el mismo editor en 1765 (núm. 260), cuya fecha aun lleva la Portada de la *Vida de Cervantes.*» Té raó en quant al dir que aquesta edició és copia de la de 1765, però al manifestar que és «exacta», es deu referir al text i no a la part tipogràfica, perquè podem esmentar petites diferencies entre una i altra:

Madrid, 1765 (núm. 260)	Madrid, 1777
I, p 9. (comença) muy buen parecer, de quien él un tiempo andu- | vo enamorado, aunque (segun se entiende) ella | jamás lo supo, ni se dió cata de ello. Llamabase | Aldonza Lorenzo. y a esta les pareció ser bien | darle titulo de señora de su pensamientos; y buscandole nombre, que no desdijese mucho | del suyo, y que tirase y se	I, p 9. (comença) muy buen parecer, de quien él un tiempo an- | duvo enamorado, aunque (segun se entiende) | ella jamás lo supo, ni se dió cata de ello. Lla- | mabase Aldonza Lorenzo, y á esta le pareció | ser bien darle titulo de Señora de su pensa- | miento; y buscandole nombre, que no desdi- | jese mucho del suyo y que ti-

Madrid, 1765 (núm. 260)	Madrid, 1777
encaminase al de | Princesa y gran señora, vino a llamarla Dulci- | néa del Toboso, porque era natural del Tobo- | so : nombre, a su parecer, músico, peregrino | y significativo, como todos los demàs que a | él y a sus cosas havia puesto.	rase y se enca- | minase al de Princesa y gran Señora, vino á | llamarla Dulcinea del Toboso, porque era na- | tural del Toboso : nombre, á su parecer, mú- | sico peregrino y significativo, como todos los | demás que á él y a sus cosas había puesto.

També observa En Rius «que es la primera en que *Quijote*, se escribe con *j*» i no amb *x;* hem de dir que en la ja esmentada edició de 1765 s'escriu *Quijote* en les portades i en el text.

Els gravats són els mateixos que els de l'edició que serví de model.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid) i Bibliothèque Nationale (París, 8º Y². 20907). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 52.

296 *Histoire* | de l'admirable | *et* | incomparable | *Don Quichotte* | de la Manche. *Nouvelle édition*; | Revue avec ſoin ſur l'Original | *de Michel de Cervantès*, | & beaucoup plus correcte que les précédentes. | Avec figu es. | *Tome* ···. | [Floró.] | *A Paris*, | Chez Brocas, Libraire, rue Saint-Jacques, | au-deſſus de la rue des Mathurins. | *M. DCC. LXXVII.* | Avec Approbation & Privilége du Roi. [35-III

p. 165 × 98 mm. c. 137 × 74 mm. (12.º). Vol. I : IV pp. + 500 pp. + 2 ff. s. n. de taula; 7 làms., la primera de frontispici. Vol. II : 2 ff. s. n. + 525 pp. + 3 pp. s. n. de taula; 3 làms. Vol. III : 2 ff. s. n. + 561 pp. + 3 pp. s. n. de taula; 4 làms. Vol. IV : 2 ff. s. n. + 567 pp. + 4 pp. s. n. de taula; 2 làms. Relligadura en pasta antiga. Al contraplà, ex-libris de J. Givanel.

Els preliminars del volum primer comprenen la Portada, Advertencia (pp. I-IV) i el Pròleg de la primera part (pp. 1-12); els dels següents, Portadella i Portada.

El text va repartit així : el volum primer (pp. 1-500) comprèn quaranta capítols de la primera part del text de Cervantes; el segón (pp. 1-525), l'acabament de la primera part (caps. 41-52), i començament de la segona (caps. 53-87); el tercer (pp. 1-561), conté l'acabament d'aquesta segona part (caps. 88-118) i el començament de la continuació feta per En Filleau de Saint Martin (caps. 119-134); i l'últim (pp. 1-567), l'acabament de la continuació (caps. 135-179).

A la fi de cada volum s'hi troba la Taula dels capítols, i en l'última pàgina de l'índex del tom quart, l'Aprovació signada per En Fontenelle (París, 18 octubre 1721), i el següent peu d'impremta : «De l'Imprimerie de Cailleau, rue St.-Severin.»

Ens diu l'editor en l'*Avertissement* que la present edició ha estat revisada

«avec la plus scrupuleuse attention sur l'Original de Michel de Cervantès, par un Homme de Lettres, connu avantageusement par plusieurs Traductions d'excellents Livres Espagnols dont il a enrichi la Littérature Françoise»; aquest fou En Vacquette d'Hermilly «écuyer, censeur royal», el qual retoca el text al seu gust i suprimeix paragrafs amb l'escusa de què són «digressions prolixes & fastidieuses qui coupent le fil de la narration & qui, loin d'attacher, nuisent à l'interêt».

La traducció del pròleg és d'En Thémiseul de S. Hyacinthe, i la del Don Quixot és d'En Filleau de Saint Martin.

Aquesta edició va dividida en vuit parts, corresponent-ne dos a cada tom, separades dintre de cada un per una portadella. Les làmines que acompanyen el text d'En Cervantes són unes copies dels dibuixos d'En Coypel.

En Rius no va conèixer aquesta edició; tampoc figura en la *Iconografía*, ni la veiem citada en la Biblioteca Nacional (Madrid), British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París).

297 *Histoire* | de l'admirable | *et* | incomparable | *Don Quichotte* | de la Manche. | *Nouvelle Edition;* | Revue avec foin fur l'Original | *de Michel de Cervantès,* | & beaucoup plus correcte que les précédentes. | Avec figures. | *Tome* ···. | [Floró.] | *A Paris,* | Chez Barrois Aîné, Libraire, rue du Hurepoix, | à l'entrée du quai des Auguftins. | *M. DCC. LXXVII.* | Avec Approbation & Privilége du Roi.

[33-VII

p. 166 × 101 mm. c. 137 × 74 mm. (12.º). Vol. I : 2 ff. s. n. + 500 pp. + 2 ff. s. n. de taula; 7 làms., la primera de frontispici. Vol. II : 2 ff. s. n. + 525 pp. + 3 pp. s. n. de taula; 3 làms. Vol. III : 2 ff. s. n. + 561 pp. + 3 pp. s. n. de taula; 4 làms. Vol. IV : 2 ff. s. n. + 567 pp. + 4 pp. s. n. de taula, la següent en blanc s. n.; 2 làms. Mitja pasta de l'època. Al llom, les signatures de col·locació del llibre en una biblioteca.

Les fulles preliminars del volum primer comprenen la Portada, un «Avertissement» de l'editor i Prefaci de la primera part; les dels següents, solament la Portadella i Portada.

El text va repartit de la manera següent : el volum I (pp. 1-500), conté els caps. 1-40 de la primera part del text d'En Cervantes; el II (pp. 1-525), l'acabament de la mateixa (caps. 41-52) i començament de la segona (caps. 53-87); el III (pp. 1-561), acabament d'aquesta part (caps. 88-118) i començ de la continuació feta per En Filleau de Saint Martin (caps. 119-134), i el IV (pp. 1-567), comprèn des del cap. 135 al 179, és a dir, fins al seu acabament.

A la fi de cada volum s'hi troba la Taula dels capítols, i en la de l'últim, ademés, hi ha la Aprovació de la «Histoire de l'Admirable Don Quichotte» signada per En Fontenelle (París, 18 octubre 1721) i el peu d'impremta : «De l'Imprimerie de Cailleau, rue de St.-Severin.»

Aquesta edició és igual a l'anterior en el nombre de pàgines, distribució del text, etc., i fins les làmines són idèntiques. Al nostre entendre es tracta d'una sola edició amb portades diferents.

Ni en la Biblioteca Nacional (Madrid), British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París) sabem que hi hagi exemplar d'aquesta edició. La portada figura en la *Iconografía,* 277. Vegi's En Rius (I, 505), que detalla les supressions fetes en el text.

298 Nouvelles | Espagnoles | de | Michel de Cervantès. | Traduction nouvelle, avec des Notes, ornée | de Figures en taille-douce. | Par M. Lefebvre de Villebrune. L'Espagnole | Angloise, | Nouvelle Cinquiéme. | [Floró.] | A Paris, | Chez la Veuve Duchesne, Libraire, rue Saint- | Jacques, au-deffous de la Fontaine St-Benoît, | au Temple du Goût. | M. DCC. LXXVII. [34-VIII

p. 225 × 143 mm. c. 168 × 88 mm. (8.º). 56 pp.; 1 làm., dibuixada per Desrais, gravada per Le Beau. Relligat amb els núms. 287, 291, 292, 293 i altres.

Les fulles preliminars corresponen a la Portadella, Portada i Advertencia, en la que, després d'algunes consideracions referents a Cervantes i ses obres, en especial *La Española Inglesa,* s'anuncía la pròxima novel·la, que serà *Le Sot Curieux.*

El text de la novel·la comença en la p. 9.

Forma part de la col·lecció de les novel·les d'En Cervantes, començada a descriure amb el núm. 287.

Hi ha dos exemplars d'aquesta edició en el British Museum (Londres, 12489. l. 16., i Cerv. 426.), i en la Bibliothèque Nationale (París, Y². 11073-11084 i 72280-72281).

299 Nouvelles | Espagnoles | de | Michel de Cervantès. | Traduction nouvelle, avec des Notes, ornée | de Figures en taille-douce. | Par M. Lefebvre de Villebrune. | Le Sot Curieux, | Nouvelle Sixiéme. | [Floró.] | A Paris, | Chez la Veuve Duchesne, Libraire, rue Saint- | Jacques, au deffous de la Fontaine St-Benoît, | au Temple du Goût. | M. DCC. LXXVII. [34-VIII

p. 225 × 143 mm. c. 168 × 88 mm. (8.º). 63 pp., la següent en blanc s. n.; 1 làm., dibuixada per C. L. Desrais; gravada per P. Bradel. Relligat amb els núms. 287, 291, 292, 293, 298 i altres.

Els preliminars corresponen a la Portadella i Portada.

El text comença en la p. 5 i acaba en la 63.

Forma part de la col·lecció de les novel·les d'En Cervantes, que, com hem dit (v. núm. 287). es publicaren en fascicles sols per a facilitar llur adquisició. Re-

ferent al text, vegi's ço que hem dit al tractar de *La Bohemienne* (núm. 287) i *Le jaloux d'Estremadure* (núm. 293).

Le Sot Curieux és la novel·la *El curioso impertinente;* sobres aquesta traducció del títol, es diu lo següent en la nota que hi ha en la primera pàgina del text : «Le titre que l'ancien Traducteur a donné à cette Nouvelle fait assez voir qu'il n'en a pas connu l'esprit, & la maniere dont il l'a traduite, prouve évidenment qu'il ne l'a pas comprise.»

Hi ha dos exemplars d'aquesta edició en el British Museum (Londres, 12489. l. 16., i Cerv. 426.), i en la Bibliothèque Nationale (París, Y². 11073-11084 et 72280-72281).

300 Nouvelles | Espagnoles | de | Michel de Cervantès. | Traduction nouvelle, avec des Notes, ornée | de Figures en taille-douce. | Par M. Lefebvre de Villebrune. | Le Licentié de Verre. | Nouvelle Septieme. | [Floró.] | A Paris, | Chez la Veuve Duchesne, Libraire, rue Saint- | Jacques, au-deffous de la Fontaine St-Benoît, | au Temple du Goût. | M. DCC. LXXVII. [34-VIII

p. 214 × 138 mm. c. 168 × 88 mm. (8.º). 56 pp.; 1 làm., dibuixada per Desrais; gravada per Le Beau. Relligat com el núm. 287, amb els 291, 292, 293, 298 i 299.

Les fulles preliminars corresponen a la Portadella, Portada i «Avertissement», amb consideracions generals referents a l'esperit de la novel·la *El licenciado Vidriera.*

El text comença en la p. 9.

Vegin-se les observacions que hem fet referent a aquesta col·lecció de novel·les (núm. 283, 291 i altres), i Foulché, *Le Licencié Vidriera,* p. 16.

Hi ha dos exemplars d'aquesta edició en el British Museum (Londres, 12489. l. 16., i Cerv. 426.) i Bibliothèque Nationale (París, Y². 11073-11084 i 72280-72281).

301 Don Quixote in England. | An | Opera. | As it is Acted at the | Theatres-Royal | in | Drury-Lane and Covent-Garden. | By Henry Fielding, Efq. | Facilè quis | Speret idem, fudet multúm, fruftráque laboret, | Aufus idem | Hor. | [Floró.] | London : | Printed for J. Wenman, N.º 144, Fleet-Street; and Sold by all | other Bookfellers in Town and Country. | M. DCC. LXXVII. [42-IX c. 4

p. 218 × 134 mm. c. 204 × 115 mm. (4.º). 17 pp., la següent en blanc s. n. Rústega.

Els preliminars d'aquest opuscle són : Portada i Llista dels personatges que intervenen en l'obra, de tots els quals sols són cervantins D. Quixot, Sanxo i Dorotea.

El text (pp. 3-17) va repartit en una Introducció i tres actes (IX, XIV i XVI escenes respectivament).

L'argument i pensament de l'obra el manifesta l'autor en el diàleg entre l'administrador i l'autor.

Qui vulgui saber noticies crítiques, biogràfiques i bibliogràfiques d'En Henry Fielding, pot cercar-les en el tom IX, pp. 197-233, de l'estudi d'En Walter Scott dedicat a novel·listes cèlebres; nosaltres fem ús de l'edició francesa impresa a París, 1827.

En Rius (II, 728) fa saber que aquesta comedia es va estrenar en el teatre Haymarket l'any 1732, representant-se més tard en Drury-Lane, en 1752, i set anys després en el Covent-Garden.

302 A | Letter | to the | Reverend D.r Percy, | concerning | a new and classical edition | of | Historia del valeroso Cavallero | Don Quixote de la Mancha. | To be illuftrated by | Anotations; and Extracts from the Hiftorians, Poets, and Romances | of Spain and Italy, and other Writers Ancient and Modern; with a | Glossary, and Indexes. | In which are occafionally interfperfed | Some Reflections on the Learning and Genius of the Author. | With a Map of Spain, adapted to the Hiftory, and to every Tranfla- | tion of it. | By the Reverend John Bowle, M. A. F. S. A. | Miguel de Cervantes merite quelque diftinction. S'il avoit eu l'honneur d'être | un Ancient et que fon Ouvrage eût été écrit en Grec ou feulement en Latin; il y a | dejá long-tems qu'il auroit eu des Scholiaftes et même des Commentateurs en forme. | Avertiffement à Tirant Le Blanc. | London : | Printed for B. White, Horace's-Head, Fleet-Street. | M.DCC.LXXVII. [34-VIII

p. 228 × 172 mm. c. 146 × 111 mm. (4.º). 2 ff. s. n. + 67 pp., la següent s. n. Tela blanca, amb teixells vermells.

Els preliminars d'aquest volum corresponen a la Portadella i Portada.

Intercalats en el text s'hi troben fragments d'estudis i taules de l'edició del *Don Quijote* que pensava publicar el Dr. Bowle (pp. 1-49) i un Postscriptum (pp. 50-56).

A la fi del volum (pp. 57-67) hi ha un índex de noms propis i un de geogràfic del Quixot, un altre corresponent als personatges que figuren en l'esmentada obra i una llista de llibres de cavalleríes i de poesía.

El primer d'aquests estudis d'En Bowle ve a esser un projecte de l'edició que preparava.

En el segón (p. 51), s'hi troba un avenç de la idea del paral·lel entre Sant Ignasi i Don Quixot, recordant la cita d'En Rivadeneira en la *Vida del P. Ignacio de Loyola* (Madrid, 1595, I, 4) : «Ignacio como huviesse leydo en sus libros de Cavallerias, que los Cavalleros noveles solian *velar sus armas* : por imitar él como

Cavallero de Cristo aquel hecho Cavalleroso y *velar sus nuevas armas* toda aquella noche, parte en pie y parte de rodillas, estuvo velando delante de la Imagen de nuestra Señora». Una centuria després, aquesta cita del P. Rivadeneira i el comentari que féu l'escriptor anglès donaren idea a un pensador espanyol perquè escrivís : «Y aquella vela de las armas ¿no os recuerda la del caballero andante de Cristo, la de Iñigo de Loyola? También Iñigo, la víspera de la Navidad de 1522, veló sus armas ante el altar de Nuestra Señora de Monserrat. Oigámoslo al P. Rivadeneira (Lib. I, cap. IV)...» (Unamuno, *Vida de Don Quijote y Sancho*, Madrid, 1905, p. 31).

303 Nouvelles | Espagnoles | de | Michel de Cervantès, | Traduction nouvelle, avec des Notes, ornée | de Figures en taille-douce. | Par M. Lefebvre de Villebrune. | Tome ···. | [Floró.] | A Paris, | Chez la Veuve Duchesne, Libraire, rue Saint- | Jacques, au Temple du Goût. | Avec Approbation & Privilége du Roi. | M. DCC. LXXVIII. [34-VIII

p. 225 × 143 mm. c. 170 × 82 mm. (8.º). Vol. I : cada novel·la, a partir de la segona, té portada i paginació diferent. VIII pp. + [*La Bohemienne*] 71 pp., la següent en blanc s. n. + [*L'Amant Liberal.* 1776] 2 ff. s. n. + 50 pp. + [*Théodosie et Léocadie.* 1776] 40 pp. + [*Le Jaloux d'Estrémadure.* 1776] 48 pp. + 2 pp. + [*L'Espagnole Angloise.* 1777] 56 pp. + [*Le Sot Curieux.* 1777] 63 pp., la següent en blanc s. n.; 6 làms. Vol. II : cada novel·la, a partir de la segona, té portadella i paginació diferent; 56 pp. que comprenen l'advertiment i *Le Licentié de Verre* + [*L'Illustre Frégone*] 84 pp. + [*La force du Sang*] 56 pp. + [*Cornélie*] 76 pp. + [*Le Mariage trompeur*] 96 pp. + [*Les Filoux*] 63 pp., la següent s. n., amb les errades; 6 làms. Les làmines, dibuixades per C. L. Desrais; gravades per De Launay, J. Le Roy, Jh. Maillet, Le Beau, P. Bradel, L. S. Berthet. Relligadura en xagrí vermell marroquinat, amb filets als plans; cantells, contracantells i talls daurats (Selz-Niedrée).

Els preliminars del volum primer són : Portadella, que diu : «Nouvelles | espagnoles | de | Michel de Cervantes. | Tome...», Portada i Prefaci. Els del volum segón, solament Portadella y Portada.

El text del volum primer comprèn sis novel·les, cada una amb Portadella i Portada nova i paginació diferent. El del segón, sis més, també amb paginació diferent en cada novel·la, però així com les del volum primer teníen portadella i portada independents, en les d'aquest, a excepció de la primera, porten una portada, que sembla un arranjament de les anteriors portadelles, que diu : «Nouvelles | Espagnoles | de | Michel de Cervantès. | Traduction nouvelle, avec des Notes, ornée | de Figures en taille-douce. | Par M. Lefebvre de Villebrune. | [Aquí el títol de la novel·la.] | Nouvelle...»

Els components d'aquests dos volums ja els coneixem en part; són les novel·les d'En Cervantes, traduïdes les dues primeres per En Coste d'Arnobat i les següents per En Lefebvre de Villebrune. Vegi's els núms. 287, 291, 292, 293,

Biblioteca de Catalunya

298, 299 i 300, on es descriuen *La Bohemienne, L'amant liberal, Théodosie et Léocadie, Le jaloux d'Estrémadure, L'espagnole angloise, Le sot curieux, Le Licentié de verre.* No hem seguit donant numeració a cada una de les següents novel·les, amb tot i tenir-ne més d'un exemplar, per quant no se sab l'any que s'imprimiren *L'Illustre Frégonne, La force du sang, Cornélie, Le mariage trompeur* i *Les Filoux* (Rinconete y Cortadillo), si bé és més que probable que fou en 1777 i 1778.

A la fi del segón volum s'hi troba una fulla sense numerar, on hi ha les errades a corretgir notades en tota l'obra. També hem de fer present que a continuació de *Le mariage trompeur* s'hi troba el *Coloquio que pasó entre Cipion y Berganza,* com si fos tot una sola novel·la.

Les làmines que avaloren cada una de les novel·les són uns magnífics dibuixos d'En Desrais, molt ben gravats.

El nostre parer és de què aquests dos toms estàn compostos per les novelles esmentades anteriorment i publicades els anys 1775 i següents, i l'únic que preocupà a l'editor a l'aplegar-les formant col·lecció, fou suprimir les portades de les novel·les *La Bohemienne* i *Le Licentié de verre,* que obren cada volum, deixant emperò les altres; així resulta que en la portada de cada volum s'hi llegeix l'any 1778, i en les de les novel·les que conté el primer, a excepció de la primera, 1776 i 1777.

Potser fóra fantasiar un xic el creure que En Costart, que fou qui començà a publicar les novel·les per separat, a l'arribar a la impressió de *Le Jaloux d'Extrémadure,* perquè no li anés bé el negoci, o per cansament, o per haver mort, deixà sense acabar l'empresa, que va continuar la viuda Duchesne, la qual, publicant per fascicles, així que anaven sortint de la impremta, les novel·les, més tard es determinà a relligar-les, formant dos volums, que són els que descrivim.

Hi ha dos exemplars d'aquesta edició en el British Museum (Londres, 12489., l. 16. i Cerv. 426.).

304 Nouvelles | Espagnoles | de | Michel de Cervantès. | Traduction nouvelle, avec des Notes; ornée de | Figures en taille douce. | La Bohémienne, | Nouvelle Premiere. | [Gravat.] | A Paris, | Chez la Veuve Duchesne, Libraire, rue Saint | Jacques, au Temple du Goût. | M. DCC. LXXVIII. | Avec Approbation & Privilege du Roi. [34-VIII

p. 232 × 150 mm. c. 168 × 81 mm. (8.º). 2 ff. s. n. + 71 pp., la següent en blanc s. n ; 1 làm., dibuixada per C. L. Desrais, gravada per De Launay. Relligada en cartronet vermell de l'època, formant dos volums amb els núms. 291, 292, 293, 298, 299, 300 i altres sense any.

Les dues fulles preliminars corresponen a la Portadella i Portada.

El text va de la pàg. 1 a la 71.

Aquesta edició està formada per exemplars de la mateixa de 1775, amb portada diferent. Vegin-se els núms. 287 i 303.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en el British Museum (Londres, 12489. l. 16., i Cerv. 426.).

305 Calendrier | de | Philadelphie, | ou | Constitutions | de | Sancho-Pança | et | du Bon-Homme Richard, | en Pensylvanie. | [Floró.] | M. DCC. LXXVIII. [42-IV

p. 130 × 80 mm. c. 109 × 61 mm. (6.º). XXX pp. + 6 pp. + 118 pp. Pasta, amb els plans orlats.

Els preliminars són : Portadella, Portada i Introducció.

Les pp. 1-6 contenen una «Conversation | après souper, | entre | Mistriss Rachel, Sir Thomas, | Le bon-homme Richard et | Sancho Pança». Començant després amb nova numeració, s'hi troba una Portadella que diu : «Calendrier | de | Philadelphie | pour l'année M.DCC.LXXVII.», seguint després la portada amb el peu d'impremta de Londres, i a continuació el prefaci. En la p. 7 comença el text del calendari.

En la introducció «Sancho Pança, législateur en Pensylvanie», se suposa que l'antic escuder resucita pels voltants de 1777, i és encarregat del govern de Pensilvania perquè faci actes de justicia semblants als que féu en l'ínsula Barataria, modificant els costums i assenyalant orientacions pràctiques i econòmiques.

La conversa entre els nord-americans Richard, Sir Thomas i Mistress Rachel amb Sanxo Pança és entretinguda, i les *Constitucions* que es suposa queden aprovades, com resultat d'ella, són dignes d'esser conegudes.

306 Moralische | Novellen | Des | Miguel de Cervantes Saavedra, | Verfaffers | des Don Quixotte. | ··· Band. | Zum erftenmal aus dem Originale | uᵉberfezt. | [Gravat.] | Leipzig, | bey Dodsley und Compagie. | 1779. [33-VII

p. 161 × 98 mm. c. 130 × 71 mm. (8.º). Vol. I : 8 ff. s. n. + 512 pp. Vol. II : 1 f. s. n. + 484 pp. Mitja pasta; al contraplà ex-libris amb escut, però sense nom.

Les fulles preliminars, sense numerar, del primer volum, comprenen : Portada, Dedicatoria al Conseller Bertuch, de Weimar, i el Pròleg d'En Cervantes; la del segón, solament la Portada.

El text del tom primer, conté *Das Zigeunermädchen*, p. 1-122; *Der edelmüthige Liebhaber*, p. 123-216; *Lizenziat Vidriera*, p. 217-268; *Die spanische Engländerinn*, p. 269-348; *Die Nebenbuhlerinnen*, p. 349-426; *Die thörichte Neugierde*, p. 427-512. El del volum segón : *Die Stimme der Natur*, p. 1-34; *Cornelie*, p. 35-106; *Der Eifersüchtige*, p. 107-176; *Das vornehme Küchemmädchen*, p. 177-272; *Rinkonete und Cortadillo*, p. 273-344; *Die betrügliche Heyrath*, p. 345-372 i *Gespräch des Szipio und Berganza*, p. 373-484.

Les traduccions alemanyes de les novel·les d'En Cervantes no s'havíen publicat totes juntes encara (vegi's Dorer : *Die Cervantes Literatur,* pp. 14 i ss., i Rius, I, 946-953). El text que tingué per model el traductor, fou l'edició de Brussel·les de 1614, i sa versió és molt acceptable; cregué convenient incloure la novel·la d'*El Curioso Impertinente* que figura en el *Don Quijote,* posant-la a la fi del volum primer.

Encara que en la portada no hi figuri el nom del traductor, creiem que és En Julius von Soden (esmentat ja per En Dorer), perquè al final de la dedicatoria hi figura a tall de firma l'abreviatura *S — n.*

Aquesta edició no figura en el catàleg de la Bibliothèque Nationale (París) i British Museum (Londres).

307 Cornelia | eine | fpanifche Gefchichte | aus den Werken | des | Miguel de Cervantes Saavedra | nach dem Original ueberfetzt | [Floró.] | Leipzig, | bey Dodsley und Compagnie, | 1779. **[32-III**

p. 162 × 98 mm. c. 129 × 71 mm. (8.º). 72 pp.; està relligat amb la *Galatea* de Florian; Berlín, 1787.

Els preliminars d'aquesta novel·la són Portada i Pròleg.

El text comença en la pàg. 5 i va fins la 72.

En Rius (I, 955) escriu, referint-se a l'edició de les novel·les d'aquest mateix any (núm. 306) : «se hizo una tirada aparte, con portada especial del mismo año y lugar y prólogo, formando un tomito en 8.º de 72 pp.». És cert, però ço que devía haver indicat és, que entre un i altre exemplar, millor dit, entre les pàgines de l'esmentada novel·la corresponents a un i altre exemplar, hi ha notables diferencies.

El text de la novel·la, en el volum segón de l'edició corresponent al núm. 306, conté 70 pp., i en el d'aquest, 68; la diferencia està en què fins la p. 64 segueix el mateix format que el del model, però d'aquí en endavant s'hi troben variants, degudes a haver-se volgut incloure tot el text en quatre pàgines, essent així que en el model n'ocupen 6; per això l'espaiat de cada ratlla és més petit, i si la p. 97 té 25 ratlles, la 65 d'aquesta edició en té 30, guanyant-se així, a poc a poc, espai fins acabar.

Aquesta edició no figura en els catàlegs del British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París).

308 El Ingenioso Hidalgo | Don Quixote | de la Mancha | Compuesto | Por Miguel de Cervántes Saavedra. | Nueva Edicion | Corregida | Por la Real Academia Española. | Parte ···. | Tomo ···. | Con superior permiso : | En Madrid |

Por Don Joaquin Ibarra Impresor de Cámara de S. M. | y de la Real Academia. | MDCCLXXX. [31-IX

p. 302 × 224 mm. c. 195 + 129 mm. (4.º). Vol. I : 1 f. s. n. + XIV pp. + 1 f. s. n. + CCXXIV pp. + 199 pp., la següent en blanc s. n.; 8 làms., la primera de frontispici; la segona amb el retrat d'En Cervantes; un mapa. Vol. II : 2 ff. s. n. + 418 pp.; 10 làms., la primera de frontispici. Vol. III : 1 f. s. n. + XIV pp. + 306 pp.; 8 làms., la primera de frontispici. Vol. IV : 2 ff. s. n. + 346 pp.; 10 làms., la primera de frontispici. Les làmines, dibuixades per Antonio Carnicero, Joseph del Castillo, Joseph Brunete, Bernardo Barranco, Pedro Arnal, Geronimo Gil, Gregorio Ferro; gravades per Fernando Selma, Manuel Salvador y Carmona, Geronimo A. Gil, Pedro Pasqual Moles, J. Joaquin Fabregat, Joaquin Ballester, Juan de la Cruz, Francisco Muntaner, Juan Barcelo. Relligadura de l'època en pell, amb daurats al dors i al pla, cantells i contracantells daurats.

Altre exemplar intonso (313 × 227 mm.) [31-IX

Les fulles preliminars del volum primer comprenen : Portada (1 f. s. n.), Pròleg de la R. A. Española (pp. I-XIV), Llicencia donada a Madrid per En Manuel de Lardizábal y Uribe amb data de 6 novembre 1780 (1 f. s. n.), Vida d'En Cervantes i Anàlisi del Quixot per En Vicente de los Ríos amb el «Plan cronológico», Proves i documents referents a la Vida d'En Cervantes; segueix després la Tassa, Llicencia, Dedicatoria, Pròleg i Versos que figuren en la primera edició (núm. 5) i Taula de capítols (pp. I-CCXXIV); les dels toms segón i quart, solament Portada i Taula; les del tercer : Portada (1 f. s. n.), la Tassa, Aprovacions, Privilegi, Dedicatoria i Pròleg de la segona part (núm. 23) i Taula de capítols (pp. I-XIV).

El text va repartit de la manera següent : els dos volums primers (pp. 1-195 i 1-412) contenen la primera part (caps. 1-21 i 22-52), i els dos últims (pp. 1-303 i 1-341) la segona (caps. 1-33 i 34-74). A la fi de cada tom s'hi troba una llarga llista de variants, corresponent a algunes edicions.

Les il·lustracions són esplèndides, les millors que fins aleshores s'havíen fet pel *Don Quijote*. En Carnicero ne dibuixà divuit; En Castillo, nou; En Barranco i Arnal, dos cada un; i En Brunete, Gil i Ferro, solament una.

D'elles, en gravà set En Fabregat, altres tantes En Selma; Montaner, sis; Ballester, cinc; Salvador, quatre; Pascual, Barcelo i Cruz, dues, i una en Gil.

Era una vergonya per a Espanya que la més sumptuosa edició del llibre d'En Cervantes s'hagués fet en país estranger (cf. núm. 198), i que les millors il·lustracions del *Don Quixote* fossin les d'En Coypel (núm. 221). El text es corretgí molt curosament, com es posa de manifest en els paragrafs V-VIII del «Prólogo de la Academia»; la part material fou també molt cuidada, i segons s'indica en la p. VI, el paper «se mandó hacer en Cataluña en la Fabrica de Joseph Llorens», es feren tres fundicions de lletra «con las matrices y punzones trabajados en Madrid por don Gerónimo Gil», i de la impressió s'encarregà En Joaquin Ibarra, «quien ántes de ahora tenía muy acreditada dentro y fuera de España su sobresaliente habilidad en el arte de la imprenta». Referent a les làmines, es

diu en el pròleg que l'Academia «se ha valido de dibuxantes y grabadores hábiles», inspirant-se els primers (p. VIII) en la indumentaria de les pintures de l'època d'En Cervantes i en els objectes de l'Armería del rei. El retrat d'En Cervantes és reproducció del regalat pel Comte de l'Aguila a la R. Academia Española i el mapa que acompanya al text del «Plan cronológico», és deliniat per En Tomàs López «según las observaciones hechas sobre el terreno» per En Joseph de Hermosilla.

La *Vida de Miguel de Cervantes Saavedra y analisis del Quixote,* escrita per En Vicente de los Ríos, és un seriós estudi biogràfic, el més extens i documentat fins llavors. Cert que teníem el treball d'En Mayans, però no era suficient; mancava una *Vida de Cervantes* feta amb documents trets d'arxius, i això és ço que féu En Ríos. La primera part va destinada a estudiar l'autor, i la segona, l'obra. Llàstima que tingui l'obsessió del paral·lelisme entre Homer i Cervantes! Bella mostra de l'esperit crític de l'autor són els capítols VIII i IX, que tracten de la «Satisfacción a varias objeciones contra el Quixote» (§ 284-305) i «Descuidos que tuvo Cervantes en esta fábula» (§ 306-331). Però si alabem l'estudi de la *Vida* i *Analisis,* mereix censura el *Plan cronológico del Quixote,* i podríem aplicar al seu autor les mateixes paraules que dedica a En Mayans (§ 298), dient·li que «los autores de semejantes composiciones como la de Cervantes, tienen licencia de fingir con verosimilitud y de crear e inventar cosas que ni existen, ni han existido, ni es creible que existirán en adelante», i que és inútil voler saber si fou en agost o en gener quan arribaren a l'hostal Luscinda i Fernando, o bé si en octubre o mars se celebraren les noces d'En Camacho. La part biogràfica avançà molt amb la publicació del treball d'En Ríos, amb tot i que En Pellicer, en la seva obra *Ensayo de una Biblioteca de traductores españoles* (Madrid, Sancha, 1778), havía ja donat a conèixer certs documents que aclaríen molts punts de la vida d'En Cervantes; a En Ríos es deu la primera publicació de la carta de casament d'En Cervantes (*Esquivias,* 12 desembre 1584).

Quin text segueix l'edició de la R. Academia Espanyola, ja que en aquell temps no era coneguda la primera madrilenya de 1605? Doncs el que creien, llavors, que era la *editio princeps,* o sigui la segona d'En Cuesta, com ho demostra el següent acarament:

Madrid, 1605 (núm. 5)		Madrid, 1608 (núm. 9)		Academia	
f. 1 v.	... aunque por conjeturas verosímiles se deja entender, que ...	f. 1 v.	... aunque por conjeturas verisimiles se deja entender, que ...	I, p. 2.	... aunque por conjeturas verosímiles se deja entender, que ...
f. 1 v.	..., para comprar libros de caualleras en que leer ...	f. 1 v.	... para comprar libros de caualleras que leer ...	I, p. 2	... para comprar libros de caballerias en que leer ...

Madrid, 1605 (núm. 5)		Madrid, 1608 (núm. 9)		Academia	
f. 3.	... unas armas que auian sido de sus visabuelos, que tomadas de orin y llenas de ...	f. 2 v.	... unas armas que habian sido de sus visaguelos, que, tomadas de orin, llenas de ...	I, p. 5.	... unas armas, que habian sido de sus bisabuelos, que tomadas de orin y llenas de ...
f. 4.	... Yo, señora, soy ...	f. 2 v.	... Yo soy ...	I, p. 7.	... Yo, señora, soy ...
f. 6.	... Mirauanle las moças ...	f. 5 v.	... Mirándole las moças ...	I, p. 12.	... Mirábanle las mozas ...
f. 7 v.	... porque esso se me da que me den ...	f. 6 v.	... porque eso me da que me den ...	I, p. 14.	... porque eso se me da que me den ...

Però ha de dir-se que no segueix punt per punt el text de la segona edició madrilenya de 1605, sinó que a voltes se'n separa i s'aprofita del d'altres, com la de 1608[1] o bé la de 1738[2]; també alguna vegada modifica el text sense seguir-ne cap de les esmentades : «Dias ha que no parece él, ni el rocin, ni la adarga...» (I, cap. V, p. 34); «...hablando entre sí, que queria ser caballero andante...» (I, cap. V, p. 35); «A lo cual respondió D. Quixote...» (I, cap. VII, p. 50); així podríem senyalar-ne moltes. El de la segona part, segueix el de la madrilenya de 1615, si bé, com diu molt bé En Rius (I, 53), «aceptando varias de las correcciones y variantes de las ediciones de Valencia, 1616 y Londres, 1618»:

Valencia, 1616 (núm. 26)		Academia	
p. 95.	... mirad con que se vienen los señoritos ahora ...	III, cap. X, p. 81.	Igual.[3]
p. 122.	... podia echar vuesa merced a mi y a mis hijos y a mi muger toda vna ...	III, cap. XIII, p. 103.	» [4]
p. 233.	... y mirando a vna y a otra parte, como espantado, dixo ...	III, cap. XXII, p. 196.	» [5]

Londres, 1738 (núm. 198)		Academia	
III, cap. I, p. 3.	... con que casi cada año nos toca alarma ...	III, cap. I, p. 3.	Igual.[6]
III, cap. I, p. 15.	... contra la señora Angélica que traxo revuelto el mundo ...	III, cap. I, p. 15.	» [7]

1. «La discreta consideracion puede encarecerlas» (f. 50). L'Academia (I, cap. 13, pàg. 98) diu igual que la de 1608; la de 1605 (f. 50), «encarecerla».
2. «Las doncellas y la honestidad andaban como tengo dicho, por donde quiera, solas y Señoras» es llegeix en l'edició de Londres (núm. 198), I, cap. XI, pàg. 80; les edicions de Madrid de 1605 i 1608, diuen «sola y señora» (f. 39 v. de l'edició de 1605, núm. 5 i f. 34 de la de 1608, núm. 9). La de l'Academia copía la de Londres de 1738.
3. L'edició madrilenya de 1615, escriu «señoritos» (f. 35).
4. » » » «a mi y hijos» (f. 45).
5. » » » «a una y otra parte» (f. 89).
6. » » » «toca arma» (f. 2) i la de Valencia 1616 (p. 3).
7. » » » «truxo» (f. 7).

Londres, 1738 (núm. 198)		Academia	
III, cap. VI, p. 52.	... siendo afable, bien criado, cortés, comedido y oficioso ...	III, cap. VI, p. 49.	»' [1]
III, cap. VI, p. 53.	... Abriole la sobrina, salió a recibirle ...	III, cap. VI, p. 51.	» [2]

N'hi ha exemplar en la Biblioteca Nacional (Madrid), quatre en el British Museum (Londres, 673. K. 13-16., Cerv. 320., 86, l. 14-15. i G. 18295-98.), i dos en la Bibliothèque Nationale (París, Rés. Y². 262-265 i 842-845). En la venda Huth se'n donaren, d'un exemplar relligat per En Derome, cinquanta dues lliures esterlines. La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 54.

308ª Don Quijote. [Títol al llom.] [45-VIII

18 làmines, dibuixades per Carnicero, Castillo, Barranco, Ferro i Gil, i gravades per Salvador, Gil, Selma, Ballester, Fabregat, Muntaner i Barcelón. Relligadura en mitja pasta.

En aquest volum no s'hi troben totes les làmines que figuren en la primera edició de la R. Academia Española, sinó sols unes quantes, que detallarem més avall.

La col·lecció completa consta de 31 làmines, sense comptar els frontispicis i el retrat d'En Cervantes, que van repartides de la manera següent:

Volum primer : 1.ª, D. Quixot llegint llibres de cavalleríes. (Dibuix d'En Castillo, gravat per En Salvador.)

2.ª Escena d'armar cavaller a D. Quixot. (Dibuix d'En Castillo, gravat d'En Gil.)

3.ª D. Quixot i Sanxo. (Dibuix d'En Castillo, gravat d'En Selma.)

4.ª D. Quixot atacant un dels frares de l'Ordre de Sant Benet. (Dibuix d'En Castillo, gravat d'En Salvador.)

5.ª Els yangüeses apallissen a D. Quixot. (Dibuix d'En Castillo, gravat d'En Moles.)

6.ª D. Quixot posant-se l'elm de Mambrino. (Dibuix d'En Carnicero, gravat d'En Selma.)

Volum segón : 1.ª, D. Quixot i Sanxo troben la maleta. (Dibuix d'En Carnicero, gravat d'En Fabregat.)

2.ª El capellà i el barber es troben amb Dorotea. (Dibuix d'En Castillo, gravat d'En Fabregat.)

1. L'edició madrilenya de 1615, escriu «cortés y comedido» (f. 21 v.), i així la de Valencia (p. 58).
2. » » » «recebirle» (f. 22 v.), i així la de Valencia (p. 60).

3.ª D. Quixot i la princesa Micomicona. (Dibuix d'En Carnicero, gravat d'En Ballester.)

4.ª La lluita de D. Quixot amb els bots de vi. (Dibuix d'En Carnicero, gravat d'En Salvador.)

5.ª D. Quixot penjat de la finestra. (Dibuix d'En Brunete, gravat d'En Moles.)

6.ª La discussió sobres l'albarda i l'elm. (Dibuix d'En Castillo, gravat d'En Ballester.)

7.ª La lluita en l'hostal sobre l'albarda. (Dibuix d'En Carnicero, gravat d'En Fabregat.)

8.ª L'arribada del cabrer (cap. 50). (Dibuix d'En Carnicero, gravat d'En Ballester.)

9.ª Engaviament de D. Quixot.(Dibuix d'En Barranco, gravat d'En Selma.)

Volum tercer : 1.ª, D. Quixot, el capellà, Sanxo, la neboda i l'ama. (Dibuix d'En Barranco, gravat d'En Muntaner.)

2.ª D. Quixot i les hortolanes. (Dibuix d'En Carnicero, gravat d'En Barcelón.)

3.ª El desafiament de D. Quixot amb el cavaller de «los Espejos». (Dibuix d'En Gil, gravat d'En Selma.)

4.ª D. Quixot desafiant el lleó. (Dibuix d'En Carnicero, gravat d'En Ballester.)

5.ª D. Quixot entrant a la cova d'En Montesinos. (Dibuix d'En Carnicero, gravat d'En Barcelón.)

6.ª D. Quixot desbaratant el «retablo de Maese Pedro». (Dibuix d'En Carnicero, gravat d'En Muntaner.)

7.ª Les doncelles dels ducs oferint aiguamans a D. Quixot. (Dibuix d'En Carnicero, gravat d'En Fabregat.)

Volum quart: 1.ª, D. Quixot i Sanxo cavalcant el Clavileny. (Dibuix d'En Carnicero, gravat d'En Ballester.)

2.ª Despedida d'En Sanxo i D. Quixot, a l'anar-se'n el primer a l'ínsula Barataria. (Dibuix d'En Carnicero, gravat d'En Muntaner.)

3.ª Sanxo i el Dr. Pedro Recio de Aguero. (Dibuix d'En Carnicero, gravat d'En Fabregat.)

4.ª El missatger de la duquessa i la muller de Sanxo. (Dibuix d'En Carnicero, gravat d'En Muntaner.)

5.ª La fi del govern d'En Sanxo. (Dibuix d'En Carnicero, gravat d'En Fabregat.)

6.ª D. Quixot i En Rocaguinarda. (Dibuix d'En Carnicero, gravat d'En Muntaner.)

7.ª D. Quixot vençut pel cavaller de «la Blanca Luna». (Dibuix d'En Carnicero, gravat d'En Fabregat.)

Biblioteca de Catalunya

8.ª Arribada de D. Quixot i Sanxo al seu poble. (Dibuix d'En Ferro, gravat d'En Muntaner.)

9.ª Mort de D. Quixot. (Dibuix d'En Carnicero, gravat d'En F. Selma.)

Aquestes són les il·lustracions al text del llibre d'En Cervantes; però les que figuren en el tom que ara descrivim, són les següents : en el primer, els núms. 1, 2, 3 i 6; en el segón, els núms. 3, 4, 6-9; del tercer, els núms. 1, 3, 5, 6; i en el quart, els núms. 3, 5, 8 i 9.

S'ha d'advertir que les làmines de l'edició de l'Academia Española no porten cap explicació al peu, mentre que la duen algunes de les que figuren en el volum que descrivim; tals són la 3 del tom primer; les 3, 4, 6-9 del tom segón; les 3 i 5 del tercer tom; i de l'últim, les 3 i 9.

309 Dibujos | originales | de | Carnicero | Castillo | etc. [Títol imprès al llom.] [37-IX

372 × 305 mm. 16 dibuixos originals, muntats en cartulina i enquadrats. Relligadura en pell de Llevant, filets i florons als plans, talls daurats; guardes de moaré.

En el present volum no hi figuren tots els originals que il·lustren l'esplèndida edició de la R. Academia Española, sinó sols els següents:

1.r El frontispici del tom primer, que serví també per al segón, dibuixat per En Carnicero.

2.n D. Quixot llegint. (Dibuix d'En Joseph del Castillo [vol. I, cap. 1].)

3.r L'aventura dels yangüeses. (Dibuix d'En Joseph del Castillo [vol. I, cap. 15].)

4.t D. Quixot posant-se l'elm de Mambrino. (Dibuix de N'Antoni Carnicero [vol. I, cap. 21].)

5.è Dorotea descoberta pel capellà i el barber. (Dibuix d'En Joseph del Castillo [vol. II, cap. 28].)

6.è La famosa aventura dels bots de vi. (Dibuix de N'Antoni Carnicero [vol. II, cap. 35].)

7.è L'arribada del cabrer. (Dibuix de N'Antoni Carnicero [vol. II, cap. 50].)

8.è D. Quixot arriba a casa seva. (Dibuix d'En Bernat Barranco [vol. II, cap. 52].)

9.è Frontispici del volum tercer, que va servir també per al quart. (Dibuix de l'arquitecte P. Arnal.)

11.è Venciment del cavaller «de los Espejos». (Dibuix d'En Jeroni Ant. Gil [vol. III, cap. 14].)

12.è D. Quixot desafiant el lleó. (Dibuix de N'Antoni Carnicero [vol. III, cap. 17].)

13.è D. Quixot a l'entrar a la cova d'En Montesinos. (Dibuix de N'Antoni Carnicero [vol. III, cap. 22].)

14.ª El patge de la duquessa entregant la carta a la muller d'En Sanxo. (Dibuix de N'Antoni Carnicero [vol. IV, cap. 50].)

15.ª Arribada de D. Quixot i En Sanxo al poble. (Dibuix d'En Gregori Ferro [vol. IV, cap. 73].)

16.ª D. Quixot fent testament. (Dibuix de N'Antoni Carnicero [vol. IV, cap. 74].)

La làmina 10, no correspòn a la primera edició de l'Academia, a pesar d'esser intercalada entre els dibuixos de les que l'il·lustraren. És un original per a l'edició de 1782, ço és, la segona editada per l'esmentada Academia.

El Sr. Bonsoms comprà aquests dibuixos per 1,250 ptes., l'any 1900, a la llibrería M. Murillo.

310 Leben und Thaten | des | weiſen Junkers | Don Quixote von la Mancha. | Aus der Urſchrift des Cervantes, nebſt der Fortſetzung | des Avellaneda. | In ſechs Baenden. | Von | F. J. Bertuch. | ··· Theil. | [Gravat.] | Zwote Ausgabe mit Kupfern. | Leipzig, | bey Caspar Fritſch, 1780. [34-VII

p. 164 × 100 mm. c. 123 × 64 mm. (8.º). Vol. I : XXVIII pp. + 1 f. s. n. + 408 pp. + 1 f. s. n.; frontispici amb el retrat d'En Cervantes. Vol. II [... | Don Quixote von la Mancha. | Zweeter Theil. | [Gravat.] | Zwote Ausgabe mit Kupfern. | ...] : 448 pp. + 1 f. s. n.; 4 làms. Vol. III: 4 ff. s. n. + 492 pp. Vol. IV [... Zwote Ausgabe...] : 4 ff. s. n. + 576 pp.; 1 làm. Vol. V: 4 ff. s. n. + 392 pp.; 2 làms. Vol. VI : 2 ff. s. n. + 412 pp.; 2 làms., dibuixades per D. Chodowiecki; gravades per D. Berger. Al verso de la portada un segell amb tinta blava : «Ad | Bibliothecam | Ed. Casp. Iac. | de | Siebold». Cartronet.

Els preliminars del volum primer comprenen : Portada, Vida d'En Cervantes per En Bertuch, el Pròleg de la primera part (pp. I-XXVIII) i Taula (1 f. s. n.); els del segón, quart i sisè, Portada i Taula; els dels tercer i quint, la Portada, Advertencia d'En Bertuch i Taula.

El text comprèn el d'En Cervantes i el d'En Fernández de Avellaneda; el primer va en els quatre primers volums, el primer i segón dels quals contenen la primera part (pp. 1-408 i 1-448; caps. 1-24 i 1-21), i el tercer i quart, la segona (pp. 1-492 i 1-576; caps. 1-32 i 1-42); la continuació va en els toms cinquè i sisè (pp. 1-392 i 1-412; caps. 1-33 i 1-31). A la fi dels dos primers volums s'hi troba la llista de les errades.

El model d'aquesta edició fou un exemplar de la feta en 1775 (núm. 286).

Sobre les làmines d'aquesta edició, vegi's Ashbee, *An Iconography*, 74. Els gravats que figuren en les portades de cada tom, representen passatges del Quixot.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 501.

311 Lœrerige | Foetœllinger | af | Miguel de Cervantes Saavedra. | Overſat af det Spanſke | efter | det i Haag 1739 udgivne Oplag | af | Charlotta Dorothea Biehl. | ··· Tome. | Kiobenhavn, | Trykt hos Nicolaus Moeller, Kongel. Hofbogtrykker. | 1780. [Vitr. II

p. 194 × 121 mm. c. 150 × 84 mm. (8.º). Vol. I [Forste Tome. | 1780. |] : 364 pp. Vol. II [Anden Tome. | 1781. |] : 390 pp. + XVI pp. Relligadura en pasta antiga.

Els preliminars al text són, en el volum primer, la Portada, el Pròleg d'En Cervantes i Portadella (pp. 1-10); en el segón, solament la Portada.

L'ordre de les novel·les en el volum primer és el següent : *Egypterinden* (La Gitanilla), p. 11-102; *Den gavmilde Elsker* (El amante liberal), p. 103-174; *Rinconete og Cortadillo* (Rinconete y Cortadillo), p. 175-234; *Den engelske Spanierinde* (La española inglesa), p. 235-296; *Licentiaten* (El licenciado Vidriera), p. 297-330 i *Blodets Kraft* (La fuerza de la sangre), p. 331-364. El volum segón, comprèn : *Den utidige Nysgierrige* (El curioso impertinente), p. 5-70; *Den navnkundige Kokkepige* (La ilustre fregona), p. 71-146; *De tvende Elskerinder* (Las dos doncellas), p. 147-198; *Den mistœnkelige Estramadurer* (El celoso extremeño), p. 199-254; *Frøken Cornelia* (La Señora Cornelia), p. 255-308; *Det bedragelige Giftermaal* (El casamiento engañoso), p. 309-330 i *Samtale imellem Cipion og Berganza* (El coloquio de los perros), p. 331-390. A la fi del volum segón s'hi troba una llarga llista dels suscriptors a aquesta obra (p. I-XVI).

És la primera edició dinamarquesa de les novel·les d'En Cervantes, la qual és treta, com es diu en la portada, de l'edició impresa en La Haya en 1739 (número 203).

Hi ha exemplar d'aquesta edició en el British Museum (Londres, Cerv. 379.).

312 La | Accion de Gracias | á | Doña Paludesia. | Obra póstuma | del Bachiller | Sanson Carrasco. | Dala á luz | Don Juan Beltran y Colon, | Oficial Segundo de la Contaduría del Real | Monte Pio Militar. | [Monograma de l'impressor.] | Madrid. MDCCLXXX. | Por D. Joachin Ibarra, Impresor de Cámara de S. M. | Con las licencias necesarias. [34-V

p. 175 × 114 mm. c. 126 × 73 mm. (8.º). 1 f. s. n. + 190 pp; 2 làms., dibuixades per A. Carnicero; gravades per J. Ballester. Pasta antiga, amb llom decorat.

Els preliminars d'aquest volum són : Portada (1 f. s. n.), Advertencia de l'editor, «Aprovacion adéspota que se encarga que se lea», una «Carta encyclica jaculatoria, monitoria, y conminatoria a los Grajos de Aranjuez...», composicions poètiques «A Doña Paludesia» i al retrat d'una dama, «Dedicatoria a Don Quixote de la Mancha» i Advertencia al públic (pp. 1-98).

El text va repartit en tres enrevessades parts, difícils d'extractar (pp. 99-125, 126-162 i 163-190).

Tota l'obra, com diu l'editor (p. 1), «es una trabazon de exorábulos o argumentos artificiosos, compuestos de varias metáforas, alegorías, sarcasmos, ironías, antífrases, asteismos, paremias, mycterismos e hypérboles», volent satiritzar la pseudoerudició; en estil emfàtic i rebuscat, cita sense solta multitut d'autors antics i moderns, entre ells l'historiador català Tomich (p. 167). Sembla que l'autor vol posar en ridícol els descobriments científics.

313 Historia | del famoso cavallero | Don Quixote de la Mancha: | por | Miguel de Cervantes Saavedra. | Con | anotaciones, indices, y varias lecciones : | por el Reverendo | D. Juan Bowle, A. M. S. S. A. L. | En seis tomos. [Títol de la portadella del primer volum.] **[32-VIII**

p. 230 × 182 mm. c. 185 × 131 mm. (4.º). T. I [Historia | del famoso cavallero, | Don Quixote de la Mancha. | Por | Miguel de Cervantes Saavedra. | Primera Parte. Primero Tomo. | [Escut: POST TENEBRAS SPERO LUCEM.] | En Londres : Se hallarán en las Librerias de B. White, P. | Elmsley, T. y T. Payne, y J. Robson. M.DCC.LXXXI.] : 3 ff. s. n., el tercer amb la dedicatoria i capçalera gravades, + XX pp., manquen les pp. III-IV, que seríen blanques, + pp. 1-256. T. II [.... | En Salisbury: | En la Imprenta de Edvardo Easton. M.DCC.LXXXI.] : 1 f. s. n. + pp. 257-544 + 2 ff. s. n. de taula. T. III [.... | Segunda Parte. Tercero Tomo | ....] : VIII pp. + pp. 1-324. T. IV: 1 f. s. n. + pp. 325-572. + 3 ff. s. n. de taula. T. V (c. 188 × 131 mm.) [Anotaciones | a la | Historia | de | Don Quixote de la Mancha. | Por el Reverendo | Don Juan Bowle, A. M. S. S. A. L. | Libera per vacuum poſui veſtigia princeps, | Non aliena, meo preſſi pede. Horat. | Por Caminos deſuſados, por atajos, y sendas encubiertas. | D. Quixote, P. 2. | En Salisbury: | ...] : 1 f. s. n. + XXII pp., les pàgs. XV-XXI a dues columnes, + 157 pp., la següent en blanc s. n. + 167 pp., la següent en blanc s. n. T. VI (c. 185 × 131 mm. foli) [Indices | de nombres proprios, | de palabras mas notables, | y varias lecciones, | en entrambas partes de la | Historia | de | Don Quixote de la Mancha. | Por el Reverendo | D. Juan Bowle, A. M. S. S. A. L. | Los que hacen Repertorios á los Libros ſon ganapanes, que | trabajan para los demas. Fajardo. Rep. Lit. 63. | En Salisbury : | En la Imprenta de Edvardo Easton, á coſta del Editor. | M. DCC. LXXXI.] : 3 ff. s. n. + III pp., la següent s. n. + 116 ff. s. n. a dues columnes. Relligadura en xagrí verd marroquinat, amb lloms i plans decorats; filets als cantells, contracantells i talls daurats (Monserrat). Els quatre primers toms, relligats en dos volums.

Els preliminars del volum primer comprenen : Portadella, Portada, Dedicatoria a l'Honor. Francis Earl of Huntington per En John Bowle (3 ff. s. n.), Dedicatoria d'En Cervantes al Duc de Bejar, el Pròleg i Versos de la primera part (pp. I-XX); els dels toms segón i quart, solament la Portada; els del tercer, Portada, Dedicatoria d'En Cervantes al Comte de Lemos i el Pròleg de la segona part; els del volum cinquè, Portada (1 f. s. n.), Pròleg de l'editor, Llista de obres consultades i omissions en les anotacions (pp. I-XXII); els del sisè, Portada, Llista de suscriptors (3 ff. s. n.) i el Pròleg als índexs (pp. I-III), més Abre-

viatures i «Palabras ilustradas en las Anotaciones que no se hallan en los Indices».

El text dels dos primers volums comprèn la primera part (pp. 1-256 i 257-544; caps. 1-27 i 28-52); el dels dos següents, la segona (pp. 1-324 i 325-572; caps. 1-42 i 43-74); el del cinquè, comentaris i notes al text, i el del sisè, índex i variants de les edicions de Madrid i Valencia 1605, Madrid 1608 i Londres 1738, corresponents a la primera part, i Madrid 1615, Valencia 1616 i Londres 1738, per la segona. A la fi dels volums segón i quart s'hi troba la Taula dels capítols corresponents a la primera i segona part, respectivament.

En Rius (I, 54) descriu l'obra com si tingués tres volums; nosaltres hem seguit el criteri de l'editor, que en la Portadella del primer ens diu el nombre de toms que ha de tenir. Cert que la paginació de la primera part, així com la de la segona, va seguida, fins que a la fi de cada una d'aquestes s'hi troba l'índex complet; però les portades posades després de les pp. 256 en el volum primer i 324 en el segón, ens diuen que allí comencen el tom segón i el quart. Hem vist exemplars als que manquen les portades d'aquests dos volums i la portadella del primer, i sembla que l'obra tingui sols quatre toms.

Sols elogis mereix el treball d'En Bowle. En 1769, ens diu en el pròleg del tom cinquè (p. III), «comencé a leer la Historia de *Amadis de Gaula;* y los otros libros de la misma casta los siete años siguientes», i ho féu per haver llegit en el manuscrit d'En Sarmiento, *Noticia de la verdadera patria de el Miguel de Cervantes estropeado en Lepanto,*[1] que En Cervantes pogué ridiculitzar amb tanta gracia els llibres de cavalleríes, gracies a haver-los llegit, i particularment l'Amadis;[2] encara volgué llegir En Bowle certs llibres escrits en llengua italiana, perquè En Pellicer, en el *Ensayo de una Biblioteca de traductores Españoles,*[3] diu que En Cervantes «se ocuparía en Nápoles en el cultivo de la lengua italiana y en la lectura de sus buenos autores»; llegí també molts altres llibres d'autors anteriors, contemporanis i posteriors a En Cervantes, i amb tota aquesta preparació, es posà a anotar el *Don Quijote.* Fins aleshores ningú havía fet un treball semblant, i avui mateix encara són consultades, quasi sempre amb profit, les notes que escrigué En Bowle a l'il·lustrar el llibre d'En Cervantes. Quasi tots els comentadors cervantins castellans i molts estrangers han anat a cercar, en l'estudi del crític anglès, o bé inspiració per a les notes que ells feien, o bé un model que copiar, les més de les vegades sense indicar la procedencia, com hem vist que ho fan, entre altres, Pellicer, Clemencin, Bastús i Rodríguez Marín.

Vegi's el següent acarament, on donem algunes proves de ço que hem dit:

1. En 1898 es publicà a Barcelona, gracies a N'Isidre Bonsoms, aquesta obra manuscrita del P. Sarmiento.

2. Edit. 1898, p. 135.

3. Madrid, Sancha, 1778. — *Noticias,* 148.

Bowle : Londres, 1781	Pellicer : Madrid, 1798
I, cap. 3 (notes, p. 18). ... *se avia venido ... de su buen deseo.* — Sabreys, Olivante, que el C. que vos en la primera batalla matastes, era señor deste castillo, y avia por nombre Arlistar, el qual aunque muy buen C. fuesse, como no tuviese otra cosa que este Castillo de que mantenerse, empleava su bondad en aprovecharse de los Cs. y otras personas que por estos caminos passavan, haziendo que partiessen con él de lo que tenian, y desta manera bivió algun tiempo. *(Olivante,* L. 2, cap. 2.)	Nota, I, cap. 3 (I, p. 24). *En pago de su buen deseo.* — Aunque los exemplares de estos venteros suelen ser verdaderos, como lo es el de aquel Juan Fernández, de quien habla Suarez de Figueroa *(El Pasagero,* p. 319) que retirado en una venta de Andalucia vivia tambien con lo suyo, y con lo ageno, con todo eso pudo reputar Don Quixote a su ventero por algun caballero andante; pues en *Olivante de Laura* (L. 2, c. 2) se introduce un tal Arlistar, el qual aunque muy buen caballero, como no tubiese otra cosa que su castillo de que mantenerse, empleaba su bondad en aprovecharse de los caballeros andantes y otras personas, que por sus términos pasaban, haciendo que partiesen con él de lo que tenian.

Cosa semblant trobem en En Clemencin, el ferm coneixedor dels llibres de cavalleríes, si bé hem de dir que, com havía llegit moltes de les obres que esmenta En Bowle en la llarga llista de «Autores citados en las Anotaciones», potser no necessità inspirar-se en el comentador anglès:

Bowle : Londres, 1781	Clemencin : Madrid, 1833
I, cap. 30 (notes, p. 108). *Tinacrio el Sabidor.* — Fue *sabidor* un gran Mágico, llamado Demofronte, que por su saber supo su pena, y por su arte mágica hizo venir un carro con dos alados dragones. *(Febo,* P. 2, L. 2, cap. 20.) El príncipe de Trinacria se llamó el Trinacrio. *(Febo,* P. 4, L. 2, cap. 3.)	II, cap. 30 (notes, p. 454). *Tinácrio el Sabidor.* — Dorotea, que segun se dijo antes, solía leer libros de caballerías, habría visto entre ellos el *Espejo de Principes y Caballeros* ó historia del *Caballero del Febo,* donde se encuentra, y no en un solo paraje, este nombre.*

En Bastús, per a no esser menys que els seus antecessors, també buscà en les notes d'En Bowle materia i apuntaments per als seus comentaris; vegi's, sinó, el següent acarament:

Bowle : Londres, 1781	Bastús : Barcelona, 1834
I, 21 (notes, p. 77.) *Este es el cavallero del Sol.* — El qual hallase en Oliva. En el escudo traya un sol figurado con rayos resplandecientes : combatiose con Palmerin. C. 43.	I, 253. *El caballero del Sol.* — Se habla de este caballero en un episodio de la historia de Palmerin de Oliva ... Tomó el nombre de caballero del Sol, porque en el escudo tenía figurado un sol con rayos resplandecientes ...

* Part II, llibre II, capítol últim, i en la part IV, llibre II, foli 128.

De tots els comentadors del *Don Quijote*, potser En Cortejón és el que ha tractat En Bowle amb més respecte, i quan el copía, o s'inspira en les seves «Anotacions», quasi sempre l'esmenta. Acabem aquí la llarga demostració de què molts dels il·lustres comentadors del *Don Quijote* han anat a cercar a En Bowle materia per a les seves il·lustracions, posant de manifest un breu comentari d'aquest, i al costat seu, el del més modern anotador:

Bowle : Londres, 1781	Rodríguez Marín : Madrid. 1911
I, 18 (notes, p. 64). *Del claro Termodonte.* ... Flumina Thermodontis Pulsant, et pictis bellantur Amazones armis ... (Virg., *Æn.*, II, 659) I, 18 (notes, p. 64). *Del dorado Pactolo.* ... Non suffecerat aurum Quod Tagus, et rutila volvit Pactolus arena. (Juven., 14, 298, 9) Pactolus, Lydiae Fluvius aureis arenis fluens ... (Scholiast) ... Ubi pinguia cultu Exercentque viri, Pactolusque irrigat auro ... (Virg., *Æn.*, 10, 141).	I, cap. 18 (II, p. 85). *Del claro Termodonte ... al dorado Pactolo.* — Va nombrando D. Quijote algunos ríos cuyos nombres había leído en sus estudios de humanidades. Del Termodonte habla Virgilio en la *Eneida;* del dorado Pactolo *(dorado,* por sus arenas de oro), el mismo Virgilio, Juvenal y otros poetas.

En Bowle segueix el text de l'edició de Madrid de 1608 en la primera part, i el de 1615 en la segona; però, cal dir que va conèixer la segona edició madrilenya de 1605 (núm. 5), i és, també, qui primer va esmentar l'*editio princeps* del *Don Quijote,* ja que escriu en el pròleg de les notes (p. IX) : «*El Ingenioso hidalgo Don Quixote de la Mancha.* Compuesto por Miguel de Cervantes Saavedra. Año 1605. En Madrid por Juan de la Cuesta, 4to. Consta que uvo otra del mismo año, lugar y forma. — Licencias. El Rey. En Valladolid, Sep. 26. 1604. Juan de Amezqueta. Tassa. En Valladolid. Dec. 20. 1604. Licenza de imprimir en Portugal. Feb. 9. 1605. Antonio Campello».*

Vegi's el resultat d'un acarament entre l'edició de 1605 i la de 1608, amb el text d'En Bowle, i es demostrarà com segueix la segona d'elles :

Madrid, 1605 (núm. 5)	Madrid, 1608 (núm. 9)	Bowle
f. 1 v. ... aunque por conjeturas verosimiles se dexa entender que ...	f. 1 v. ... aunque por conjeturas verisimiles se dexa entender, que ...	I, p. 2, 5. ... aunque por conjeturas verisimiles se dexa entender, que ...

* L'esmentar la llicencia per a Portugal demostra que l'edició assenyalada per En Bowle és el nostre núm. 5.

Madrid, 1605 (núm. 5)		Madrid, 1608 (núm. 9)		Bowle	
f. 3	... vnas armas que auian sido de sus visabuelos, que tomadas de orin y llenas de moho ...	f. 2 v.	... vnas armas que auian sido de sus visaguelos, que tomadas de orin, llenas de moho ...	I, p. 4, 21.	... unas armas que avian sido de sus visaguelos, que tomadas de orin, llenas de moho ...
f. 4	... con voz humilde, y rendido: Yo, señora, soy el gigante Caraculiambro ...	f. 2 v.	... con voz humilde y rendida : Yo soy el gigante Caraculiambro ...	I, p. 6, 15.	... con voz humilde y rendida: Yo soy el gigante Caraculiambro ...
f. 6	... y passara muy adelante si aquel punto ...	f. 6 v.	... y passava muy adelante, si a aquel punto ...	I, p. 10, 20.	... y pasava muy adelante, si a aquel punto ...
f. 7 v.	... porque esso se me da que me den ...	f. 6 v.	... porque esso me da que me den ...	I, p. 12, 26.	... porque eso me da que me den ...

Com es pot veure, el text de l'edició de 1781 segueix el de 1608, però no copiant-lo cegament, ja que algunes vegades se'n desvía, com a l'escriure «el pan candeal»[1] o «Pagadle luego sin más réplica» i «desatadlo luego».[2]

Hem d'assenyalar, també, que moltes de les errades que figuren en el text d'En Bowle són degudes a haver-se imprès l'obra en país estranger; tals són, al nostre entendre : «respondia» per «respondió»,[3] «volvia» per «volvió»[4] i «era» per «eran»,[5] entre altres.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid), Bibliothèque Nationale (París, Y². 476-478) i tres en el British Museum (Londres, 635. l. 13-15., 86. h. 16, 17. i Cerv. 321. (aquest últim exemplar conté notes manuscrites d'En Duffield). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 55.

314 Histoire | de l'admirable | Don Quichotte | de la Manche, | Traduite de l'Efpagnol de Michel | de Cervantes. | Nouvelle Edition, | Revue, corrigée & augmentée. | Tome ···. | [Floró.] | A Lyon, | Chez Amable Le Roy, Libraire, | Quai de Villeroi. | M. DCC. LXXXI. | Avec Permission. [33-VI

1. En la de 1605 (núm. 5) es llegeix : «el pan candeal» (f. 8 v.), i en la de 1608 «el pan candial» (f. 7). En Bowle fixà en el text de la seva edició «el pan candeal» (I, p. 13, 15).
2. L'edició segona, impresa a Madrid en 1605, diu : «Pagalde luego sin mas replica» i «Desataldo luego» (f. 12 v.); en la de 1608, s'hi llegeix : «pagalde» i «desataldo» (f. 11 v.); en la de 1738, «pagadle» i «desatadlo» (I, p. 25), i en el text d'En Bowle, s'hi llegeix : «Pagadle luego sin mas replica, sino por el Dios que nos rige que os concluya y aniquile en este punto : desatadlo luego» (I, p. 22, 3).
3. «... viendo D. Quixote la humildad del Alcayde de la fortaleza (que tal le pareció á él el ventero y la venta) respondia : ...» (I, p. 11, 7).
4. «... y acomodándole en la cavalleriza, bolvia a ver...» (I, p. 11, 24).
5. «... y que el abadejo era truchas...» (I, p. 13, 15).

p. 172 × 100 mm. c. 128 × 66 mm. (12.º, repartit en un plec de 8 i un de 4). Vol. I : XXIV pp. + 2 ff. s. n. + 408 pp.; 4 làms. Vol. II : 2 ff. s. n. + 410 pp.; 2 làms. Vol. III : 3 ff. s. n. + 418 pp.; 6 làms. Vol. IV : 3 ff. s. n. + 506 pp.; 7 làms. Vol. V : 3 ff. s. n. + 468 pp.; 4 làms. Vol. VI: 3 ff. s. n. + 470 pp. + 1 f. s. n.; 5 làms. Les làmines gravades per De St. Aubin. La col·locació de les làmines no correspòn a la llur numeració. Mig marroquí vermell amb puntes; caps daurats. En les portades la firma «Roger».

Les fulles preliminars del primer volum comprenen : Portada, «Avertissement du Traducteur», Pròleg de l'autor (pp. I-XXIV) i Taula de capítols (2 ff. s. n.); les dels toms següents, Portada i Taula de capítols.

El text comprèn el d'En Cervantes i el de la continuació feta per Filleau de Saint Martin; el del primer, va en els quatre primers volums, corresponent el primer i segón a la primera part (pp. 1-408 i 1-410; caps. 1-27 i 28-48) i el tercer i quart a la segona (pp. 1-418 i 1-506; caps. 1-32 i 33-73); el de la continuació ocupa els toms cinquè i sisè (pp. 1-468 i 1-470; caps. 1-32 i 33-61).

A la fi de l'últim volum, en la última fulla que va sense numerar, s'hi troba el permís donat a N'Amable le Roy, «Librayre à Lyon, de faire faire une édition de l'ouvrage qui a pour titre : *Histoire de Don Quichotte*, laquelle édition sera tirée à deux mille exemplaires, en six volumes, format *in-douze* & sera finie dans le délai de deux ans», signat per En Neville a París el 19 de mars de 1781; en el mateix permís es diu que l'edició deu esser «absolument conforme à celle de Paris 1771». També s'hi troba, després de l'esmentat permís, la nota del registre de la Cambra Sindical de Lió, datada el 24 mars 1781.

Les làmines que acompanyen els quatre primers volums d'aquesta edició i el frontispici del cinquè, són copia de les d'En Coypel; les altres són anònimes, gravades totes per En Saint Aubin.

La traducció del text cervantí és d'En Filleau de Saint Martin, i el Pròleg d'En Thèmiseul de S. Hyacinthe.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid) i British Museum (Londres, Cerv. 139.). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 280.

315 *Histoire* | de l'admirable | *Don Quichotte* | de la Manche, | *En VI. Volumes.* | Nouvelle Edition, | Revue, corrigée & augmentée. | *Tome* ···. | [Floró.] | *A Rouen*, | Chez Pierre Machuel, à l'Hôtel Saint | Wandrille, rue Ganterie. | *M.DCC.LXXXI.* | Avec permission. [34-1

p. 161 × 92 mm. c. 119 × 66 mm. (12.º). Vol. I : 2 ff. s. n. + XV pp. + 5 pp. s. n. + 397 pp. + 2 pp. s. n., la següent en blanc; 4 làms. Vol. II : 2 ff. s. n. + 400 pp. + 2 ff. s. n. de taula; 2 làms. Vol. III : 2 ff. s. n. + 403 pp., la següent en blanc s. n. + 2 ff. s. n. de taula; 8 làms. Vol. IV : 4 ff. s. n. + 488 pp.; 10 làms. Vol. V : 4 ff. s. n. + 451 pp., la següent en blanc s. n.; 4 làms. Vol. VI : 4 ff. s. n. + 452 pp.; 4 làms. s. n. En el tercer volum hi ha 2 làms. colorides a mà. Mitja pasta antiga.

Les fulles preliminars del volum primer comprenen: Portadella, Portada, Dedicatoria al Delfí de França, Advertencia del traductor, Dedicatoria a D. Quixot, composició poètica endreçada per l'editor al lector i Taula de capítols; les dels toms segón i tercer, solament la Portadella i Portada; les dels tres últims, Portadella, Portada i Taula.

El text comprèn el d'En Cervantes i la continuació feta per En Filleau de Saint Martin, repartits de la manera següent: la primera part del *Don Quijote* va en els volums primer i segón (pp. 1-397 i 1-400; caps. 1-27 i 28-48), la segona, en els tercer i quart (pp. 1-403 i 1 488; caps. 1-32 i 33-73) i l'esmentada continuació, en els dos últims (pp. 1-451 i 1-452; caps. 1-32 i 33-61).

A la fi del volum primer s'hi troba el permís a En «Pierre Machuel, libraire à Rouen de faire faire une édition de l'Ouvrage qui a pour titre: *Histoire de Don Quichotte, avec figures,* laquelle édition sera tirée à douze cens exemplaires, en six volumes, petit format ... absolument conforme à celle de Liege 1773», signada per En Neville a París, el 9 mars de 1780. A continuació va la nota del registre de la «Chambre syndicale des Libraires-Imprimeurs de Rouen» (22 agost 1780). En les últimes pàgines dels volums segón i tercer, que estàn sense numerar, s'hi troba la Taula de capítols.

De les làmines que il·lustren aquesta edició, les corresponents als quatre primers toms, són unes grolleres copies dels quadros d'En Coypel; les del text d'En Filleau de Saint Martin, anònimes.

Aquesta edició segueix, es pot dir ratlla per ratlla, l'editada per En Bassompierre i En Van der Berghen en 1773 (núm. 283).

N'hi ha exemplar en el British Museum (Londres, Cerv. 140). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 279.

316 Trabajos | de Persiles | y Sigismunda, | historia setentrional | por | Miguel de Cervantes | Saavedra | a Don Pedro Fernandez | de Castro, | Conde de Lemos. | Tomo ···. | Madrid | En la imprenta de Sancha | Año de M.DCC.LXXXI | Se hallará en su librería calle del Lobo. [32-VI

p. 205 × 128 mm. c. 141 × 73 mm. (8.º). Vol. I: 1 f. s. n. (portada en paper diferent del del text) + XVI pp. + 2 ff. s. n. de taula + 394 pp.; 4 làms. Vol. II: 3 ff. s. n., la primera de portada, en paper diferent, + 352 pp.; 4 làms. Mitja pasta.

La fulla sense numerar del primer volum comprèn la Portada; amb numeració romana (I-XVI) segueix el «Prologo del editor», la «Aprobación» d'En Joseph de Valdivieso, amb data de 9 setembre 1616, els Versos d'En Francisco de Urbina i Luis Francisco Calderon, la Dedicatoria d'En Cervantes al Comte de Lemos, i el Pròleg de la primera edició (núm. 36), i en dues fulles sense numerar, la Taula dels capítols, «segun los epigrafes añadidos en la impresión de

Madrid de 1719». Els preliminars del tom segón comprenen Portada i Taula dels capítols.

El text dels dos primers llibres és comprès en el volum primer (pp. 1-188 i 189-394), i el dels dos últims, en el segón (pp. 1-238 i 239-352).

Les il·lustracions són esplèndides. Quatre dibuixos-frisos, d'En Caza, el del llibre primer, i els dels altres, d'En Ximeno, gravats per En S.* Les vuit làmines que acompanyen el text, són admirablement dibuixades i gravades.

En el British Museum (Londres) hi ha tres exemplars del *Persiles y Sigismunda*, impresos a Madrid en 1781 (672. e. 17, 18., Cerv. 433. i 88. i. 3.), i un en la Bibliothèque Nationale (París, Y². 11018-11019), però no podem precisar si pertanyen a aquesta edició o a la que descrivim en el nombre següent.

317 Trabajos | de Persiles | y Sigismunda, | Historia setentrional | por | Miguel de Cervantes | Saavedra | A don Pedro Fernandez | de Castro, | Conde de Lemos. | Tomo ···. | En Madrid | por Don Antonio de Sancha. | Año de M. DCC. LXXXI. | Se hallará en su Librería, en la Aduana Vieja. | Con las Licencias necesarias. [31-VIII

p. 200 × 114 mm. c. 137 × 73 mm. (8.º). T. I : 2 ff. de portades s. n. + XVI pp. + 2 ff. de taula s. n. + 394 pp. T. II : 4 ff. s. n. + 352 pp. El vol. I té 4 làmines, i el vol II altres 4, dibuixades per Josef Ximeno i gravades per Moreno Texada, Joaquim Fabregat, Selma, Diego Diaz, Simon Brieva. Relligadura en pasta de l'època.

Els preliminars del volum primer són : Portadella i Portada (2 ff. s. n.); Pròleg de l'editor, Aprovació d'En Valdivielso, l'Epitafi d'En Francisco de Urbina i el Sonet d'En Luis F. Calderón, la Dedicatoria al Comte de Lemos, el Pròleg d'En Cervantes i Taula; els del segón : Portadella, Portada i Taula dels capítols.

El text va repartit en els dos volums, comprenent dos llibres cada hu (pp. 1-188, 189-394, 1-238 i 239-352).

En Rius (I, 362) fa referencia a una edició del mateix nombre de pàgines, que és la que hem descrit anteriorment. Hem posat aquesta a continuació del núm. 316, perquè en altres edicions posteriors figura instal·lada la llibrería d'En Sancha en la «Aduana Vieja», el mateix que en la que descrivim.

No es tracta d'exemplars d'una mateixa edició amb portada diferent, sinó de dues impressions enterament noves; vegi's una compulsa que hem fet amb exemplars d'una i altra:

* Selma o Salvador?

	Calle del Lobo, 1781		Aduana Vieja, 1781
I, p. 37.	... lanudas pieles el suelo de la inculta cueva : | ellas le obedecieron, arrimando a las pare- | des las teas : en un instante solícitas y dili- | gentes sacaron de otra cueva que mas aden- | tro se hacia, pieles de cabras y ovejas, y | de otros animales, con que quedó el suelo | adornado, y se reparó el frio que comenza- | ba a fatigarles.	I, p. 37.	... lanudas pieles el suelo de la inculta cueva : | ellas le obedecieron, arrimando à las paredes | las teas : en un instante solícitas y diligentes | sacaron de otra cueva, que mas adentro se | hacia, pieles de cabras y ovejas, y de otros | animales, con que quedó el suelo adornado, | y se reparó el frio, que comenzaba a fa- | tigarles.
I, p. 199.	... Ya en este tiempo había llegado Perian- | dro à hablar à su hermana Auristela. Ladis- | lao à Transila, y el bárbaro padre à su mu- | ger y su hija, y los unos à los otros se fue- | ron dando cuenta de sus sucesos : solo Auris- | tela ocupada toda en mirar a Sinforosa ca- | llaba ...	I, p. 199.	... Ya en este tiempo había llegado Peri- | andro à hablar à su hermana Auristela, La- | dislao à Transila, y el barbaro padre à su | muger y su hija, y los unos à los otros se | fueron dando cuenta de sus sucesos: solo Au- | ristela ocupada toda en mirar á Sinforosa ca- | llaba ...
II, p. 81.	... siguiendo el ca- | mino que se deseaba : quince años ha esta- | do en las Indias ...	II, p. 81.	... siguiendo el cami- | no que se deseaba : quince años he estado | en las Indias ...
II, p. 258.	... Invidiosas y corridas estaban las tres da- | mas Francesas, de ver que en la opinion | del Duque estaba estimado el retrato de | Auristela mucho mas que ...	II, p. 258.	... Invidiosas y corridas estaban las tres | damas Francesas, de ver que en la opi- | nion del Duque estaba estimado el retrato | de Auristela mucho mas que ...

Els gravats que van al començ de cada llibre, són iguals en una i altra edició; les làmines són diferents, les de l'edició anterior tenen de caixa, comptant l'orla, 106 × 69 mm., i els d'aquesta, 145 × 99 mm.

318 Aventuras | de Juan Luis. | Historia divertida, | que puede ser util, | y da a la luz publica | Don Diego Ventura Rexon y Lucas. | [Monograma de l'impressor.] | Madrid MDCCLXXXI. | Por D. Joachîn Ibarra, Impresor de Cámara de S. M. | Con las licencias necesarias. [45-VII*

p. 209 × 148 mm. c. 164 × 106 mm. (8.º). 2 ff. s. n. + VIII pp. + 328 pp. Pasta de l'època.

Els preliminars d'aquest volum comprenen : Portadella i Portada (2 ff. s. n), al verso d'aquesta, dos versos de la Sàtira primera d'En Juvenal posats a tall de lema, Pròleg, Taula de capítols i Llista de les errades (pp. I-VIII).

El text (pp. 1-328) va repartit en setze capítols.

* Exemplar procedent del fons de la Biblioteca de Catalunya.

No figura aquesta novel·la en la llista d'imitacions quixotesques que En Rius posa en el volum segón; però En Cotarelo, en el seu discurs de recepció a l'Academia Espanyola,* la menciona com a tal. L'hem llegit amb deteniment, i hem de dir que sols en el pròleg hi veiem una al·lusió manifesta al llibre d'En Cervantes.

Suposa l'autor que el manuscrit es trobà dins d'una maleta en un camí de la Manxa baixa; tot el demés és una especie de novel·la d'aventures, de les quals és protagonista En Juan Luis, nascut a Río Turbio, vila que es troba prop de la famosa ciutat de Nogalía, essent els seus pares l'hidalgo Pedro Lesmes i Na Dorotea Salvilla.

Punts de semblança amb el *Don Quijote* no n'hem vist cap més, a excepció de l'esmentat; és una sàtira contra molts costums imperants en aquell temps.

319 El Ingenioso Hidalgo | Don Quixote | de la Mancha | Compuesto | Por Miguel de Cervantes Saavedra. | Nueva Edicion | Corregida | por la Real Academia Española. | Parte ···. | Tomo ···. | Con superior permiso : | En Madrid | Por Don Joachin Ibarra Impresor de Camara | de S. M. | y de la Real Academia. | MDCCLXXXII. [35-VIII

p. 160 × 104 mm. c. 132 × 71 mm. (8.º). Vol. I : 2 ff. s. n. + VI pp. + CCCLXV pp., la següent en blanc s. n. + 280 pp.; 6 làms. Vol. II : 1 f. s. n. + IV pp. + 602 pp.; 6 làms. Vol. III : 1 f. s. n. + XXII pp. + 437 pp., la següent en blanc s. n.; 6 làms. Vol. IV : 1 f. s. n. + VI pp. + 492 pp.; 6 làms. Les làmines, dibuixades per Isidro i Antonio Carnicero; gravades per Fernando Selma, Francisco Montaner, Simon Brieva, Juan Moreno Tejada, J. Joaquin Fabregat, J. F. Palomino, Joachin Ballester, M. S. Carmona. Pell marró, amb filets negres al llom i al pla.

Els preliminars del volum primer comprenen : Portada, Llicencia donada a Madrid en 13 de maig de 1782 per En Manuel de Lardizábal i Uribe (2 ff. s. n.), Pròleg de l'Academia (pp. I-VI), la Vida d'En Cervantes i Anàlisi del Quixot d'En Vicente de los Ríos (pp. I-CCXXXIX), el Pla cronològic (pp. CCXL-CCLVI) i les Proves i Documents (pp. CCLVII-CCCXXXVIII); segueixen després els preliminars de la primera edició amb la Tassa, Dedicatoria al Duc de Bejar, Pròleg i Versos, i a la fi la Taula de capítols. Els del volum segón i quart, solament les Portades i Taules dels capítols. Els del tercer, a més de la Portada i Taula, contenen els principis de l'edició de 1615 : Tassa, Aprovacions, Privilegi, Dedicatoria i Pròleg, Llista de les errades i Taula de capítols.

El text va repartit així : els dos volums primers (pp. 1-274 i 1-588) corresponen a la primera part (caps. 1-21 i 22-52); els dos últims (pp. 1-432 i 1-484) a la segona (caps. 1-33 i 34-74). A la fi de cada un (pp. 275-280, 589-602, 433-437

* Madrid, Ducazcal, 1900 : *Sobre las imitaciones castellanas del «Quijote».*

i 485-492), s'hi troben les variants de diverses edicions, generalment les de Valencia de 1605 i 1616.

El text segueix el de l'edició de 1780 feta per la R. Academia Espanyola, però les làmines no són les mateixes, com ja es diu en el «Prólogo de la Academia»; ara són vint-i-quatre, dibuixades totes elles per N'Isidro i Antonio Carnicero i gravades set per En Selma, quatre per En Fabregat, tres per En Brieva, En Muntaner i En Ballester, dos per En Moreno Tejada i una per En Palomino i En Carmona.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid), dos en el British Museum (Londres, Cerv. 40. i 243. h. 17-20.). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía,* 56.

320 Dibuix de N'Isidro i Antonio Carnicero. [37-IX

1 làmina, 159 × 100 mm.

Figura amb el núm. 10 en el volum dels dibuixos originals corresponents a l'edició de la R. Academia Espanyola (núm. 311).

És l'original de la làmina segona del segón volum de l'edició de 1782 publicada per l'esmentada corporació. Representa quan D. Quixot es queda a Serra Morena i envía a En Sanxo amb la carta per a Dulcinea.

321 Vida y Hechos | Del Ingenioso Caballero | Don Quixote | de la Mancha. | Compuesta | Por Miguel de Cervantes | Saavedra. | Nueva Edicion : | Repartida en quatro Tomos en octavo para la mayor | comodidad : corregida é ilustrada con quarenta | y quatro estampas. | Tomo ···. | Dedicado al mismo D. Quixote. | [Floró.] | Madrid MDCCLXXXII. | Por D. Manuel Martin, calle de la Cruz, | donde se hallará. | Con las licencias necesarias. [34-VI

p. 152 × 104 mm. c. 126 × 78 mm. (8.º). Vol. I : 15 ff. s. n., primera de frontispici, + 301 pp. + 4 pp. s. n. de taula. Vol. II : 2 ff. s. n., la primera de frontispici, + 484 pp. + 3 ff. s. n. de taula. Vol. III : 10 ff. s. n., la primera de frontispici, + 450 pp. + 5 ff. s. n. de taula. Vol. IV : 2 ff. s. n., la primera de frontispici, + 387 pp. + 9 pp. s. n. Mitja pasta amb puntes (relligadura anglesa). En el frontispici i la portada hi ha els noms de diversos posseïdors (alguns d'esborrats) escrits a mà; entre ells són llegibles els següents : «Arthur Steele, 10th May 1826 Bombay», «De mis Libros y vso Andres Trinidad», «Do Sr. Mallé», «Sophia Brunel Mac Carthy».

Els preliminars del volum primer comprenen : Portadella, Portada, Dedicatoria d'En Cide Hamete Benengeli a D. Quixot, Dècimes d'Urganda i Sonets d'Amadis de Gaula, Belianis de Grecia, N'Oriana i Gandalín, i el Pròleg de la primera part; els dels segón i quart : Portadella i Portada; i els del tercer : Por-

tadella i Portada i Versos d'En Roldán, el Cavaller del Febo, Solisdan, el Diàleg entre Babieca i Rocinant, «del Heredero del Académico de la Argamasilla», «El Moscardon», «El Donoso poeta entreverado», «El Plañidor», «El Porfiado» i «El Secretario de la Academia», i el Pròleg de la segona part.

El text va repartit de la manera següent : els dos primers volums (pp. 1-301 i 1-484) contenen la primera part (caps. 1-24 i 25-52), i els dos últims (pp. 1-450 i 1-387), la segona (caps. 1-40 i 41-74). A la fi de cada volum s'hi troba la Taula dels capítols.

En Rius (I, 56) escriu : «Apeándose de la reforma introducida en su citada edición anterior, volvió en ésta a usar nuevamente de la *x* para escribir *Quixote* i demás voces en que esta letra representa el sonido gutural, como *dexó, dixo*, etc.» Sería per influencia de les edicions acadèmiques, que seguíen amb la *x*?

Aquesta edició segueix el text de les fetes pel mateix Martín en 1765 (núm. 259), i 1777 (núm. 295).

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid) i British Museum (Londres, Cerv. 39.). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 57.

322 The | History | and | Adventures | of the renowned | Don Quixote. | Tranflated from the Spanish of | Miguel de Cervantes Saavedra. | To which is prefixed, | Some Account of the Author's Life. | By T. Smollett, M. D. | Illuftrated with Twenty-eight new Copper-Plates, | defigned by Hayman, and elegantly engraved. | The fifth edition, Corrected. | In four volumes. | Volume ···. | London, | Printed for W. Strahan, J. F. and C. Rivington, T. Longman, | T. Caslon, B. Law, T. Lowndes, W. Nicoll, Richardson | and Urquhart, G. Robinson, T. Cadell, R. Baldwin, W. | Goldsmith, J. Knox, J. Murray, E. Newbery, J. Debret, | and J. Fox. | MDCCLXXXII. [33-I

p. 175 × 103 mm. c. 139 × 75 mm. (12.º). Vol. I : 2. ff. s. n. + XL pp. + 293 pp., la següent en blanc s. n.; 9 làms., la primera de frontispici. Vol. II : 1 f. s. n. + 314 pp.; 5 làms. Vol. III: 1 f. s. n. + XI pp., la següent en blanc s. n., + 331 pp., la següent en blanc s. n.; 7 làms. Vol. IV: 1 f. s. n. + 322 pp.; 7 làms. Les làmines, dibuixades per F. Hayman; gravades per G. V. Neist. Relligadura antiga en vedell, amb llom decorat.

Les fulles preliminars sense numerar, dèl volum primer, corresponen a la Portada i Dedicatoria del traductor (2 ff. s. n.), seguint amb numeració romana la Vida d'En Cervantes pel traductor, una Advertencia d'aquest i el Pròleg d'En Cervantes (pp. I-XL); les dels volums segón i quart, solament comprenen la Portada; i les del tercer, la Portada (1 f. s. n.), el Pròleg de la segona part i les aprovacions d'En Marquez Torres (Madrid, 27 febrer 1615) i Josep de Valdivielso (Madrid, 17 març 1615) i Llicencia d'En Gutierrez (sic) de Cetina (Madrid,

5 novembre 1615) corresponents a la primera edició castellana de la segona part (núm. 23).

El text va repartit de la manera següent : els volums primer i segón (pp. 1-293 i 1-314) comprenen la primera part (caps. 8 + 6 + 13 i 1-25), i els dos últims (pp. 1-331 i 1-322), la segona (caps. 27 + 15 + 5 i 6-20 + 22).

Aquesta edició, com ja assenyalà En Rius (I, 647), segueix la de Londres de 1761 (núm. 255).

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid) i British Museum (Londres, 12491. b. 14.). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 421.

323 *Histoire* | de l'admirable | *Don Quichotte* | de la Manche, | *En VI. Volumes.* | Nouvelle édition, | Revue, corrigée & augmentée. | *Tome* ···. | [Gravat.] | *A Liege,* | Chez J. F. Bassompierre, Libraire, | vis-à-vis l'Eglife Ste. Catherine. | *M. DCC. LXXXII.* [32-!I

p. 143 × 89 mm. c. 117 × 62 mm. (12.º). T. I : 2 ff. s. n. + XV pp. + 5 pp. s. n. + 382 pp.; 4 làms. T. II : 2 ff. s. n. + 381 pp. + 3 pp. s. n., la darrera en blanc; 2 làms. T. III : 4 ff. s. n. + 388 pp.; 9 làms. T. IV : 4 ff. s. n. + 470 pp.; 8 làms. T. V : 4 ff. s. n. + 435 pp., la següent en blanc s. n.; 4 làms. Vol. VI : 4 ff. s. n. + 438 pp.; 4 làms. Les làmines, dibuixades per Julien; gravades per Jourdan. Els sis toms, rélligats en tres volums. Cartronet.

Els preliminars del primer volum comprenen : Portadella i Portada (2 ff. s. n.), Dedicatoria «A Monseigneur le Dauphin», una Advertencia del traductor, Dedicatoria «A très-haut, très-preux et très-renommé Seigneur Don Quichotte de la Manche» (pp. I-XV), Poesía endreçada per l'editor al lector i Taula de capítols (5 pp. s. n.). En els demés toms els preliminars corresponen a la Portadella, Portada i Taula de capítols, a excepció del segón, que comprèn sols la Portadella i Portada.

El text va repartit de la manera següent : el d'En Cervantes ocupa els quatre primers toms, anant la primera part en el primer i segón (pp. 1-382 i 1-381; caps. 1-27 i 28-48), i la segona en el tercer i quart (pp. 1-388 i 1-470; caps. 1-32 i 33-73); el text dels dos últims, o siguin el cinquè i sisè, pertany a la continuació feta per En Filleau de Saint Martin (pp. 1-435 i 1-438; caps. 1-32 i 33-61). A la fi del volum segón s'hi troba la taula de capítols.

En Rius (I, 507), escriu : «Edición de surtido, copia a la plana y renglón de la de Haye et Liège, año 1773. Lleva por consiguiente la humorística *dedicatoria* a D. Quijote. Las láminas retocadas y desfiguradas por Julien, están grabadas por Jourdan». Té raó, en quant a què és «edición de surtido» i que les làmines no valen res; però compulsi's el nombre de pàgines d'una i altra edició, i es veurà que són diferents:

Edició 1773 (núm. 283)	Edició 1782
I. 2 + XV + 5 + 397 + 1 pp.	I. 4 + XV + 5 + 382 pp.
II. 6 + 400 pp.	II. 4 + 381 + 3 pp.
III. 6 + 403 + 1 pp.	III. 8 + 388 pp.
IV. 6 + 488 pp.	IV. 8 + 470 pp.
V. 6 + 451 + 1 pp.	V. 8 + 435 pp.
VI. 6 + 452 pp.	VI. 8 + 438 pp.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid) i Bibliothèque Nationale (París, Y^2. 21716-21718), si bé el d'aquesta última és incomplet. La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía,* 282.

324 *Histoire* | de l'admirable | *Don Quichotte* | de la Manche, | *En VI. Volumes.* | Nouvelle édition, | Revue, corrigée & augmentée. | *Tome* ···. | [Gravat.] | *A Hambourg,* | Chez J. G. Virchaux, Imprimeur & | Libraire. | *M. DCC. LXXXII.*

[31-VI

p. 135 × 86 mm. c. 117 × 62 mm. (12.º). Vol. I : 2 ff. s. n. + XV pp. + 5 pp. s. n. + 382 pp.; 4 làms. Vol. II : 2 ff. s. n. + 381 pp. + 3 pp. s. n., la darrera en blanc; 2 làms. Vol. III : 4 ff. s. n. + 388 pp.; 9 làms. Vol. IV : 4 ff. s. n. + 470 pp.; 9 làms. Vol. V : 4 ff. s. n. + 435 pp., la següent en blanc s. n.; 4 làms. Vol. VI : 4 ff. s. n. + 438 pp.; 4 làms. Les làmines, dibuixades per Julien; gravades per Jourdan. Relligadura en pell valenciana.

Les fulles preliminars, sense numerar, del primer volum, comprenen la Portadella i Portada (2 ff. s. n.); segueix després, amb numeració romana, una Dedicatoria «A monseigneur le Dauphin», Advertencia del traductor, Dedicatoria «A très-haut, très-preux et très-renommé seigneur D. Quichotte» (pp. I-XV), una composició poètica de l'editor al llegidor i la Taula dels capítols (pp. 5 s. n.). Els del volum segón i cinquè corresponen a la Portadella i Portada, i els del tercer, quart i sisè a la Portadella, Portada i Taula.

El text va repartit així : els quatre primers toms comprenen el d'En Cervantes, corresponent la primera part als dos primers (pp. 1-382 i 1-381; caps. 1-27 i 28-48), i els dos següents, a la segona (pp. 1-388 i 1-470; caps. 1-32 i 33-73); els dos últims volums contenen la continuació feta per En Filleau de Saint Martin (pp. 1-435 i 1-438; caps. 1-32 i 33-61). A la fi del volum segón s'hi troba la Taula dels capítols.

No creiem, com En Rius (I, 508), que aquesta edició sigui reimpressió de l'anterior, sinó que opinem que és una mateixa edició amb el peu de l'editor diferent, ja que, compulsats un i altre exemplar, hi hem trobat moltes semblances que demostren la nostra conjectura. El nombre de pàgines preliminars i de text són iguals, si bé en l'exemplar de la col·lecció Bonsoms, la taula del vol. V és relligada entremig de la del IV; les làmines són les mateixes, encara que en

l'exemplar de Liège n'hi manca una, corresponent al tom quart, p. 353, que representa l'escena del bust encantat (cap. 62 de la segona part); les lletres inicials il·lustrades del començament de cada llibre i primer capítol de cada volum i els gravats de les portades i els frisos, són idèntics.

En el *Catálogo* de la Biblioteca Nacional (Madrid) no figura cap exemplar d'aquesta edició; la té el British Museum (Londres, Cerv. 141.). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 281.

325 Abentheuer | des | Perſiles und der Sigismunde | eine | nordiſche Geſchichte | von | Miguel de Cervantes Saavedra | Verfaſſer | des Don Quixotte | Zum erſtenmal aus dem ſpaniſchen Originale verdeutſcht. | [Gravat.] | ... Band. | Anſpach, | verlegts Benedict Friederich Haueiſen, Hochfuerſtl. | Commercien-Commiſſair und privilegirter Hofbuchhaendler. | 1782. [33-III

p. 174 × 100 mm. c. 135 × 73 mm. (8.º). T. I : 8 ff. s. n. + 148 pp. T. II [... | [Floró] | Zweyter Band. | Anſpach, | Verlegts Benedict Friederich Haueiſen, Hochfuerſtl. Com- | mercien...]: 162 pp. T. III : 196 pp. T. IV : 96 pp. Els quatre toms, relligats en un volum. Relligadura en pasta, amb filets als plans (Gruel-Engelmann).

Els preliminars del volum primer comprenen : Portada, Dedicatoria a la regenta Na Carolina Lluïsa de Baden, Dedicatoria al Comte de Lemos, Pròleg d'En Cervantes i Prefaci o Advertencia del traductor, que és En F. J. H. B. von Soden; els dels altres toms solament la Portada.

Cada tom comprèn un llibre.

En l'advertencia que fa el traductor, ens diu que tingué per model l'edició de Brussel·les de 1618 (núm. 45), i que de les traduccions franceses solament coneix la impresa a París en 1688 (vol dir probablement de 1618, núm. 46); suposa que hi havía una versió alemanya més antiga, però ni En Dorer en els seus estudis de bibliografía cervantina a Alemanya, ni En Rius, esmenten cap edició anterior a la de l'any 1746.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en el British Museum (Londres, Cerv. 403.).

326 Tertulia | de la Aldea, | y miscelanea curiosa | de sucesos notables, | aventuras divertidas, | y chistes graciosos, | Para entretenerse las noches del Invierno, | y del Verano. | Por Don Joseph Manuel Martin. | Tomo ···. | [Monograma de l'editor.] | Madrid. M DCC LXXXII. | En la Oficina de D. Manuel Martin, calle de la Cruz, | donde se hallará. | Con las licencias necesarias. [45-VI

p. 202 × 142 mm. c. 168 × 104 mm. (4.º). Vol. I : 400 pp., a dues columnes; manquen les pp. 11-14. Vol. II : 406 pp., a dues columnes, + 5 ff. s. n. d'índex. Mig pergamí. Ex-libris de J. Givanel. A l'últim full, escrit a mà : «Jaume Solsona de la vila de Agramunt de lañ 1838».

Els preliminars de cada volum comprenen la Portada (pp. 1 i 2).

El text (pp. 3-400 i 3-406) va a doble columna. A la fi del volum segón s'hi troba la Taula general. L'obra va repartida en vint-i-quatre «pasatiempos», corresponent-ne dotze a cada tom.

L'argument és el següent : En un poble prop de Madrid, determinen uns quants «lugareños», dels més distingits, reunir-se cada vetlla i passar-la explicant contes i novel·letes de les que se'n treguin «muchas moralidades y doctrinas»; inútil dir que les obres d'En Cervantes hi desempenyen important paper.

De les moltes relacions, contes, novel·letes, etc., que s'expliquen, sols farem esment de les que facin referencia al nostre autor. Són les següents : *El suceso historial de los dos mas nobles Españoles y generosos Vizcainos* (I, pp. 9-28, és a base de *La señora Cornelia)*; *Historia de la Españolita Inglesa* (I, pp. 46-65, el seu títol ja indica a quina obra fa referencia); *La historia del robo de la hermosa Leocadia* (I, pp. 84-102, és *La fuerza de la sangre)*; *Suceso extraño y especial de la Gitanilla de Madrid* (II, pp. 3-21, no cal dir quina novel·la és); *Historia de la virtuosa y hermosa Constanza* (II, pp. 200-218, és *La ilustre Fregona*) i el *Don Quijote* (I, pp. 28-37, 66-75, 102-110, 121-141, 164-178, 194-208, 243-247, 261-272, 298-305, 322-335, 358-367 i 382-395; II, pp. 22-28, 44-59, 86-93, 110-124, 175-188, 218 per errada 118-225, 244-257, 277-288, 300-321, 349-361 i 380-385).

327 Novelas | Exemplares | de Miguel | de Cervantes | Saavedra. | Dirigidas | a Don Pedro Fernandez | de Castro | Conde de Lemos. | Nueva impresion corregida y | adornada con laminas. | Tomo ···. | En Madrid | por Don Antonio de Sancha | Año de M.DCC.LXXXIII. | Se hallará en su Libreria en la Aduana Vieja. | Con las Licencias necesarias. [31-VIII

p. 200 × 125 mm. c. 136 × 73. (8.º). Vol. I : XX pp. + 447 pp., la següent en blanc s. n. ; 6 làms Vol. II : 2 ff. s. n. + 452 pp.; 6 làms. Les làmines, dibuixades per Josef Ximeno i B. Barranco; gravades per S. Brieva, Joaquin Pro, Moreno Tejada, Bart. Vazquez. Relligadura en pasta antiga.

Els preliminars del volum primer comprenen : Portadella, Portada, Dedicatoria de l'editor a l'Excm. Sr. Joseph Moñino, Comte de Floridablanca, Versos del Marquès d'Alcañizes, En Fernando Bermúdez, En Fernando de Lodeña i En Juan de Solis Mexia, Dedicatoria al comte de Lemos, Pròleg d'En Cervantes i Taula de les novel·les compreses en el volum; els del segón : Portada i Taula.

El text del volum primer conté : *La Gitanilla*, p. 1-123; *El amante liberal*, p. 124-215; *Rinconete y Cortadillo*, p. 216-283; *La Española Inglesa*, p. 284-362; *El Licenciado Vidriera*, p. 363-409 i *La Fuerza de la Sangre*, p. 410-447. En el volum segón s'hi troben : *El zeloso Estremeño*, p. 1-68; *La Illustre Fregona*, p. 69-169; *Las dos Doncellas*, p. 170-242; *La Señora Cornelia*, p. 243-313; *El casamiento engañoso*, p. 314-339 i *Coloquio que paso entre Cipion y Berganza*, p. 340-452.

Les làmines són de les millors que fins llavors s'havíen publicat; les del tom primer són dibuixades per En Ximeno; i les del segón, per En Barranco, si bé la primera corresponent a aquest volum va sense nom de dibuixant i de gravador; En Brieva en gravà quatre; En Pro, tres; i En Moreno Tejada i En Vázquez, dues cada hu.

En la Bibliothèque Nationale (París) hi ha dos exemplars d'aquesta edició (Y². 11070-11071 et 21937-21938), i quatre en el British Museum (Londres, 672. e. 19, 20., Cerv. 415., Cerv. 416. i 88. i. 4, 5.).

328 Novelas | Exemplares | de | Miguel de Cervantes | Saavedra : | En esta impresion nuevamente | corregida, y enmendada. | Tomo ···. | [Floró.] | Con Licencia del Real Consejo. | En Valencia : por Salvador Faulí | junto al Real Colegio de Corpus Christi. | Año 1783. [39-111

p. 171 × 108 mm. c. 140 × 81 mm (8.º). Vol. I : 4 ff. s. n. + 332 pp. + 1 f. s. n. de taula; 6 làms. Vol. II : 400 pp.; 6 làms. Algunes de les làmines, firmades per T. Planes. Pasta. Al contraplà, ex-libris de J. Givanel. A la primera guarda, firma d'Antonio Pasqual.

Els preliminars del volum primer són : Portada i Pròleg d'En Cervantes; els del segón, solament la Portada (pp. 1-23).

El text del tom primer comprèn les següents novel·les : *La Gitanilla*, p. 1-93; *El Amante Liberal*, p. 93-161; *Rinconete y Cortadillo*, p. 162-211; *La Española Inglesa*, p. 212-270; *El Licenciado Vidriera*, p. 271-305; *La Fuerza de la Sangre*, p. 305-332. El del segón, conté : *El zeloso Estremeño*, p. 3-52; *La Ilustre Fregona*, p. 53-128; *Las dos Doncellas*, p. 129-183; *La Señora Cornelia*, p. 184-235; *El Curioso Impertinente*, p. 236-296; *El Casamiento Engañoso*, p. 297-315 i *Coloquio que pasó entre Cipion y Berganza*, p. 315-400. A la fi de cada volum s'hi troba la Taula de les novel·les.

Aquesta edició segueix el text de la feta pel mateix impressor en 1769 (núm. 274), però així com ara intercala entre *La Señora Cornelia* i *El Casamiento engañoso* la novel·la que figura en el *Don Quijote* en els caps. 33-35 de la primera part, llavors la posà al final del tom segón, com cosa fora del text.

Les il·lustracions que hi ha en aquesta edició són un retrat d'En Cervantes, copia del d'En Kent i una copia dels dibuixos d'En Folkema, gravats per En Planes.

Ni en el British Museum (Londres) ni en la Bibliothèque Nationale (París) sabem que hi figuri aquesta edició.

329 Galatée, | roman pastoral; | imité | de Cervantes | par M. de Florian, | Capitaine de Dragons, et Gentilhomme de | S. A. S. Mgr le Duc de Penthievre. |

On peut donner du lustre à leurs inventions; | On le peut, je l'essaie; un plus savant le fasse. | La Fontaine, II, I. | [Monograma de l'editor.] | A Paris, | de l'Imprimerie de Didot l'aîne. | M. DCC. LXXXIII. [34-III

p. 143 × 82 mm. c. 81 × 44 mm. (6.º). 198 pp.; 7 làms., la segona amb una dedicatoria en vers a la Duquessa de Chartres, dibuixades per J. Flouest; gravades per J. B. Guyard. Rústega.

Els preliminars d'aquest volumet són : Portadella, Làmina, Portada, Dedicatoria a la Duquessa de Chartres, Portadella corresponent a la Vida d'En Cervantes, retrat d'En Cervantes i al peu la següent inscripció : «Il corrigea son siecle et mourut de misere», Vida d'En Cervantes i Estudi de les seves obres (pp. 1-44).

El text va repartit en quatre llibres (pp. 47, 80, 124 i 160).

Al verso de la Portadella s'hi llegeix : «A Paris, | Chez De Bure l'aîné, Libraire, | quai des Augustins.»

L'autor, al final de l'estudi referent a les obres d'En Cervantes (p. 42), ens diu que la *Galatea* en l'original té sis llibres, i que ell els ha reduït a tres, «et je l'ai finie dans un quatrieme. Presque nulle part je n'ai traduit; les vers sur-tout ne ressemblent à l'espagnol que dans les endroits cités»; referent a l'acció, fa saber que sols n'ha pres la idea, i que si ha cregut convenient alterar els episodis, ho ha fet; «j'ai ajouté des scenes entieres, comme le troc des houlettes dans le premier livre; la fête champêtre et l'histoire des tourterelles dans le second; les adieux au chien d'Élicio dans le troisieme : le quatrieme en entier est de mon invention». Com se veu, és un arranjament del llibre d'En Cervantes.

Les làmines estàn molt ben dibuixades i gravades, i la part tipogràfica és molt acurada.

330 The | Spiritual Quixote : | or, the | Summer's Ramble | of | Mr. Geoffry Wildgoose. | A comic romance. | — Amusement reigns | Man's great Demand. Young. | Romances are almost the only Vehicles of Instruction that | can be administred to a refined and voluptuous People. | Rousseau. | Vol. ···. | [Gravat.] | London : | Printed for J. Dosdley, Pall-Mall. | M DCC LXXXIII. [35-III

p. 175 × 104 mm. c. 126 × 72 mm. (12.º). Vol. I : XXIV pp. + 352 pp.; 1 làm. de frontispici. Vol. II [... | A comic romance. | A new edition, | Corrected and Improved. | —multî | Nomine Divorum thalamos iniêre pudicos. | Ov. | —venit & Crispi jucunda senectus. | Juv. | Vol. II. | [Floró.] | London : | ...] : VIII pp. + 287 pp., la següent en blanc s. n.; 1 làm. Vol. III [... | Corrected and Improved. | — pudet hæc opprobria nobis | Et dici potuisse — Hor. | Humour without a moral is buffoonry. | Hughes. | Vol. III. | ...] : XII pp. + 323 pp., la següent en blanc s. n.; 1 làm. de frontispici. Les làmines, dibuixades per S. Wale; gravades per C. Grignion. Pasta antiga; llom adornat.

Els preliminars del volum primer corresponen a la Portadella, Portada, Dedi-

catoria a En Edward Seymour per l'editor, amb data de 12 octubre 1773, Prefaci de l'editor, un «Advertisement», Dedicatoria de l'autor, Introducció i Taula dels capítols; els dels altres toms comprenen Portadella, Portada i Taula.

El text, que es compòn de dotze llibres, va repartit en tres volums; el primer conté els V primers llibres (caps. 11, 15, 20, 15 i 19); el segón, els VI-VIII (caps. 21, 8 i 29) i l'últim els IX-XII (caps. 21, 31, 20 i 18). A la fi d'aquest tom s'hi troba una «Conclusion», que ocupa les pp. 319-323.

Vegi's ço que hem dit al tractar de *Der Geistliche Don Quixote*, Leipzig, 1773 (núm. 284).

331 Los seis libros | de | Galatea. | Escrita | por Miguel de Cervantes | Saavedra. | Dividida en dos tomos. | Corregida e ilustrada con | laminas finas. | Tomo ···. | En Madrid | por Don Antonio de Sancha. | Año de M. DCC. LXXXIV. | Se hallará en su Librería, en la Aduana Vieja. | Con las Licencias necesarias. [31-VIII

p. 202 × 122 mm. c. 135 × 72 mm. (8.º). Vol. I : XVI pp. + 304 pp. Vol. II : 2 ff. s. n. + 364 pp.; 6 làms. a cada volum, dibuixades per Josep Ximeno i gravades per Joaquim Pro, Moreno Tejada, Simón Brieva, Bartomeu Vázquez i J. J. Fabregat. Relligadura en pasta de l'època.

Els preliminars del volum primer són : Portadella, Portada, Dedicatoria «Al Excmo. Sr. D. Joseph Moñino, Conde de Floridablanca» per l'editor, Dedicatoria d'En Cervantes a N'Ascanio Colona, Comisión d'En Lucas Gracian Dantisco (Madrid, 1.r de febrer 1584), Pròleg d'En Cervantes i els Versos-elogis d'En Galvez de Montalvo, Vargas de Manrique i Lopez Maldonado; els del segón, contenen solament Portadella i Portada.

El text va repartit en els dos volums, contenint tres llibres cada un; les pp. 1-98, 99-202 i 203-304 comprenen els tres primers, i les 1-116, 117-230 i 231-364 del tom segón, els tres últims.

En Salvà *(Catálogo*, I, 1742) escriu : «La presente edición es muy bella y está probablemente copiada de la de Barcelona, aunque no lo dice, porque el título es igual al de ésta y no al de las ediciones de Alcalá y Valladolid, donde se lee : *Primera parte de la Galatea, dividida en seis libros*; ni al de las de Baeza y Lisboa, que es el de *Discreta Galatea*; además en la edición de Barcelona se suprimió el Privilegio real y se dejó la Aprobación del Consejo, como sucede en la de Sancha.»

Cert que el títol d'aquesta edició de la *Galatea* és igual al de la impresa a Barcelona en 1618 (núm. 43), però el text no segueix el d'aquesta; segons En Rius (I, 208), el model fou un exemplar de l'edició impresa a Madrid en 1736 (núm. 194), si bé cal dir que, com l'edició de Madrid es féu tenint a la vista un exemplar de la de Barcelona, no anava tan descaminat En Salvà al fer la seva afirmació. Però En Rius té raó; l'edició de 1784 segueix la de 1736; en canvi

les làmines no són nou, com diu ell, sinó dotze, sis en cada tom, totes dibuixades per En Josef Ximeno, i gravades per Pro, Brieva, Fabregat, Moreno Tejada i Vazquez; els tres primers en gravaren tres cada un; el quart, dos, i l'últim, una.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Bibliothèque Nationale (París, Y². 21964-21965), i tres en el British Museum (Londres, 672. e. 21, 22., Cerv. 414. i 89, b. 1, 2.).

331[a] Los seis libros | de | Galatea. | Escrita | por Miguel de Cervantes | Saavedra. | Dividida en dos tomos. | Corregida e ilustrada con | laminas finas. | Tomo ···. | En Madrid | por Don Antonio de Sancha. | Año de M.DCC.LXXXIV. | Se hallará en su Librería, en la Aduana Vieja. | Con las Licencias necesarias. | [33-IV

p. 180 × 110 mm. c. 135 × 72 mm. (8.º). Vol. I : XVI pp. + 304; 4 làms. Vol. II : 2 ff. s. n. + 364 pp.; 5 làms. Les làmines dibuixades per Josef Ximeno; gravades per Simón Brieva, Bart. Vázquez, J. J. Fabregat, Joaquin Pro i M.º Tejada. Relligadura en pell de Russia.

Tiratge en paper fi de la mateixa obra.

Aquest exemplar conté nou làmines, essent així que en deuría tenir dotze, com l'anterior. Cada llibre en comprèn dues; les que manquen en aquest exemplar pertanyen a les pp. 17 i 86 del tom primer i p. 12 del segón, corresponent als llibres primer i quart, i són dibuixades per En Ximeno i gravades per Pro, Moreno Tejada i Fabregat, respectivament.

332 Viage | al Parnaso, | compuesto | por Miguel de Cervantes | Saavedra. | Dirigido | a D. Rodrigo de Tapia, | Caballero del Habito | de Santiago, &c. | Publicanse ahora de nuevo | una tragedia y una comedia ineditas | del mismo Cervantes : | aquella intitu- | lada La Numancia : esta El Trato de | Argel. | En Madrid | por Don Antonio de Sancha. | Año de M.DCC.LXXXIV. | Se hallará en su Librería en la Aduana Vieja. | Con las Licencias necesarias. [3!-VIII

p. 202 × 125 mm. c. 136 × 73 mm. (8.º). XVI pp. + 384 pp.; 3 làms., dibuixades per J. F. Ximeno i Man. de la Cruz; gravades per Bart. Vázquez i J. J. Fabregat. Relligadura en pasta de l'època.

Els preliminars d'aquest volum comprenen : Portada, Dedicatoria d'En Cervantes a En Rodrigo de Tapia oferint-li el *Viaje del Parnaso*, el Pròleg, l'Epigrama llatí d'En Casanate Rojas i una Advertencia de l'editor referent a les dues obres noves que figuren en aquest volum.

El text va repartit de la manera següent : *Viaje del Parnaso*, p. 1-151;

La Numancia, pp. 153-273, i *El trato de Argel,* p. 275-384. En les pp. 153-154 s'hi troba una portadella corresponent a *La Numancia,* i al verso hi ha la llista dels personatges; cosa igual passa en les pp. 275-276, que contenen *El trato de Argel.*

Del *Viaje* ja n'hem parlat quan hem descrit l'exemplar de l'edició de 1614 (núm. 19). Solament tractarem ara de les dues obres dramàtiques que es donen a conèixer per primera vegada en aquesta edició.

En el Pròleg que posà En Cervantes a les *Comedias y Entremeses,* publicades en 1615 (núm. 24), deia «que se vieron en los teatros de Madrid representar los *Tratos de Argel,* que yo compuse, *La destrucción de Numancia* y la *Batalla Naval,* donde me atreví a reducir las comedias a tres jornadas, de cinco que tenían; mostré, o por mejor decir, fuí el primero que representase las imaginaciones y los pensamientos escondidos del alma ... compuse en este tiempo hasta veinte comedias o treinta, que todas ellas se recitaron, sin que se les ofreciese ofrenda de pepinos ni otra cosa arrojadiza...» Hem de tractar ara de dues d'aquestes comedies; de la primera, ens diu En Cervantes que s'intitulava *La destrucción de Numancia,* i l'editor li donà el de *La Numancia;* l'altre, el de *Tratos de Argel,* veiem ara que s'ha convertit en *El trato de Argel.* Una i altra obra compten quatre actes o «jornadas», com deien aleshores.

L'argument és el setge que posà Scipió *l'Africà* a la famosa ciutat castellana.

És *La Numancia* l'obra de més braó dramàtic d'En Cervantes, i potser una de les poques d'ell que amb realitat mereixen el nom de tragedies. És oposat el judici que ha merescut d'escriptors espanyols i estrangers; amb comptades excepcions, els primers la troben obra adotzenada : de «estraña y pueril» la qualifica En Mor de Fuentes en el *Elogio,* d'estil «trivial y bajo» En Gil de Zárate en el *Manual de Literatura,* i no esmentem la nota que posà En L. F. de Moratin en els *Orígenes del teatro español,* perquè demostra esperit pobre i mesquí; el mateix Menéndez Pelayo *(Cultura literaria de Miguel de Cervantes)* diu que «si no hubiese compuesto más que *La Numancia* y las *Comedias,* su importancia en los anales de la escena patria no sería mayor que la de Juan de la Cueva o Cristobal de Virués». Al costat d'aquests es poden recordar els elogis d'En Sismondi *(De la littérature du Midi de l'Europe,* París, 1813. v. III), qui compara Cervantes amb Esquil; i d'En J. P. F. Richter, *Vorschule der Aestetik,* A. W. von Schlegel, *Über dramatische Kunst und Litteratur,* i A. F. von Schack, *Geschichte der dramatischen Literatur und Kunst in Spanien.*

En realitat, l'obra té tipus admirablement dibuixats, com els de Scipió, Teógenes i Corabino, però al costat d'això s'hi troben representacions simbòliques com les de la Guerra, la Fama, Espanya, el riu Duero i el Dimoni, que fan decaure la potencialitat que domina en quasi tota la tragedia.

La segona obra de què hem de tractar aquí, és de la comedia de costums de catius *Los tratos de Argel.*

En aquesta obra hi barreja el seu autor coses vistes i coses fantasiades; també tornem a trobar-nos amb personatges símbols, com «un Demonio», «la Necesidad» i «la Ocasión». L'argument és el de menys, perquè sembla que el propòsit d'En Cervantes fou el de donar a conèixer els costums i venda dels catius; per això apenes interessen les súpliques de la capritxosa Zara, muller del renegat argelí Izuf, així com tampoc els amors de Silvia i Aureli.

En L. F. de Moratin, en els *Orígenes del teatro español* diu que té «cinco jornadas», i En R. L. Mainez, en la *Vida de Cervantes* (p. 303), també afirma que en té cinc;* no sé quin text tingueren a mà ambdós escriptors, ja que en l'edició d'En Sancha i en moltes que han passat per nostres mans hem vist que sols en tenía quatre.

Hem dit que en aquesta obra s'hi descriuen coses viscudes, com la presa de les galeres *San Pablo* i *Sol*, trobant-s'hi també personatges reals com En Dali Mami i Azán Bajá, nomenats en la comedia *Mami (soldado corsario)* i *El Rey de Argel*, i per sobre de tots el que respòn al nom de Saavedra, que no és altre que el mateix Cervantes. Hi figuren coses tan gongorines i de mal gust com la invocació de Fàtima, que comença:

«Rapida, ronca, run, raspe riforme,
gandulandin, clifet, Pantasilonte,
ladrante, tragador, falso trisforme...»

Tota ella recorda la novel·la *El amante liberal;* de vegades també ens fa pensar en *La española inglesa* i *Los baños de Argel.*

Qui vulgui conèixer un estudi seriós referent al teatre d'En Cervantes, en general, pot llegir l'obra d'En J. L. Klein, *Geschichte des spanischen Dramas,* com també a En Cotarelo i Valledor, *El Teatro de Cervantes.*

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Bibliothèque Nationale (París, Yg. 2528), i tres en el British Museum (Londres, Cerv. 429., 87. b. 25. i G. 10185.).

333 Las Bodas | de Camacho el Rico. | Comedia Pastoral | Premiada | por la villa de Madrid, | para representar | en el Teatro de la Cruz, | con motivo de los festejos públicos que executa | por el feliz nacimiento | de los Serenísimos Infantes | Cárlos y Felipe, | y ajuste difinitivo de lá paz. | Su autor | El Dr. D. Juan Melendez Valdés, | Catedrático de Prima de Letras Humanas de la Universidad de | Salamanca, Académico honorario de la Real Academia de S. Fernando, | y Socio Literato de la Real Sociedad Bascongada. | Madrid MDCCLXXXIV. |

* En la pàg. 306 rectifica i escriu : «En cuatro jornadas o actos divide Cervantes su tragedia.»

Por D. Joachin Ibarra Impresor de Camara de S. M. | Con las licencias necesarias. [32-VIII

p. 217 × 157 mm. c. 174 × 100 mm. (4.º). 2 ff. s. n. + 135 pp., la següent en blanc s. n., està relligada amb altres comedies de la mateixa època i va precedida d'una [Loa | para el Teatro de la Cruz, | ... | Se ha de representar en la noche del dia 16 | de este mes de Julio, | dando principio a la comedia | intitulada | Las Bodas de Camacho el Rico, | premiada por la misma Villa. | Su Autor | Don Ramon de la Cruz, | ...] : 2 ff. s. n. + 25 pp. Pasta antiga.

Els preliminars de la Loa, són : Portada i Repartiment.

El text (pp. 1-25) va repartit en sis escenes, i com se pot compendre, és una salutació a les persones reials.

Els preliminars de la comedia comprenen : Portada, amb una cita d'Ovidi al verso, Repartiment i Anotacions; ens diu l'autor en la primera que «la escena representa la enramada, que describe Miguel de Cervantes en los capítulos XIX y XX de la segunda parte de su Historia de Don Quixote»; en la segona ens fa assaber que la música de l'obra és d'En Pablo Esteve «compositor del Teatro de la Cruz» i les decoracions de N'Antonio Carnicero, un dels dibuixants que figuren en la primera edició de la R. Academia Espanyola.

La comedia està dividida en un pròleg i cinc actes (escenes 6, 9, 7, 8 i 4). Els personatges principals són els que intervenen en la novel·la, però en surten d'altres com Petronila, germana de Quiteria i «amante de Camacho», el pare d'aquestes, un amic d'En Basilio i altres.

Qui llegeixi primer l'obra d'En Meléndez Valdés i després els capítols del *Don Quijote* on En Cervantes descriu «las bodas de Camacho», hi observarà una gran diferencia entre la comedia i la novel·la. Els personatges estàn mal deliniats, resulten confosos, i al final s'hi veuen engrandits els defectes de l'enganyós suicidi d'En Basilio.

En Rius (II, 602) al tractar d'aquesta obra transcriu part de la crítica que en féu En L. F. de Moratin; potser és més justa la d'En Martínez de la Rosa en el seu *Apéndice sobre la comedia.*

334 Galatée, | Roman Pastoral; | imité | de Cervantes | par M. de Florian, | Capitaine de dragons, et Gentilhomme de S. A. S. | Mgr le Duc de Penthievre; des académies | de Madrid et de Lyon. | Troisieme édition. | On peut donner du lustre à leurs inventions : | On le peut, je l'essaie; un plus savant le fasse. | La Fontaine, II, 1 | [Escut de l'impressor.] | A Paris, | de l'imprimerie de Didot l'aîné. | M. DCC. LXXXIV. [Vitr. I

p. 188 × 109 mm. c. 132 × 69 mm. (4.º). 2 ff. s. n. + 171 pp., la següent en blanc s. n. Exemplar en pergamí, relligat en marroquí roig, amb lloms i plans decorats; cantells, contracantells i talls daurats (Derome le Jeune); escuts de la Duquesa de Chartres als plans. El volum és

conservat en un estoig, repetint la relligadura del llibre. Exemplar procedent de la venda Morgand Fevrier (1901), on se'l marcava en 1,000 fr.

Els preliminars són : Portada i Dedicatoria a la Duquessa de Chartres (2 ff. s. n.), Portadella de la Vida d'En Cervantes, Vida d'En Cervantes i Estudi de les seves obres (pp. 1-32).

El text va repartit en quatre llibres (pp. 33, 65, 104 i 136). El llibre primer té una portadella especial.

Vegi's, sobres aquesta obra d'En Florian, ço que hem dit en el núm. 329.

335 Galatée, | roman pastoral; | imité | de Cervantes | par M. de Florian, | Capitaine de dragons, & Gentilhomme de | S. A. S. le Duc de Penthievre. | On peut donner du lustre à leurs inventions : | On le peut, je l'essaie; un plus savant le fasse. | La Fontaine, II, I. | [Gravat.] | Genève, | M. DCC. [LX]XXIV. [32-V

p. 119 × 68 mm. c. 83 × 44 mm. (12.º). 186 pp., 1 làm. de frontispici, amb el retrat d'En Cervantes, dibuixada per Flouest; gravada per Boily. Mitja pasta moderna.

Els preliminars comprenen : Portadella, Portada, Portadella corresponent a la Vida d'En Cervantes, Dedicatoria a la Duquessa de Chartres, Vida d'En Cervantes i Estudi de les obres d'aquest (pp. 1-44).

El text va repartit en quatre llibres (pp. 47-77, 78-117, 118-150 i 151-186).

El frontispici que figura al començament del volum és el tan conegut retrat d'En Cervantes, amb la següent inscripció al peu : «Il corrigea son Siecle et mourut de misere.» Vegi's, referent a aquesta obra, ço que diguérem en el número 329.

336 Galatée, | roman pastoral; | imité | de Cervantes | par M. de Florian, | Capitaine de Dragons, & Gentilhomme de | S. A. S. Mgr. le Duc de Penthievre. | On peut donner du lustre à leurs inventions : | On le peut, je l'essaie; un plus favant le fasse. | La Fontaine, II, I. | [Floró.] | A Lausanne, | Chez J. P. Heubach & Comp. | M. DCC. LXXXIV. [33-I

p. 157 × 94 mm. c. 112 × 57 mm. (12.º). 216 pp. Mitja pasta de l'època amb puntes. En el pla, escrit a mà : «bibliothéque | de | Mellet | »; en la p. 7 s'hi llegeix : «S. C. de Marcillac».

Els preliminars d'aquest volum són : Portadella, Portada, Dedicatoria a la Duquessa de Chartres, Vida d'En Cervantes i Estudi de les seves obres (pp. 1-46).

El text ocupa les pp. 47-216, repartit en quatre llibres (pp. 47, 85, 134 i 174).

Vegi's el núm. 329.

337 Leben und Thaten | des | weiſen Junkers | Don Quixote von Mancha. | Neue Ausgabe, | aus der Urſchrift des Cervantes, nebſt der | Fortſetzung des Avellaneda. | In ſechs Baenden. | Von | Friedr. Juſt. Bertuch. | ··· Theil. | Carlsruhe, | im Verlag der Schmiederiſchen Buchhandlung. | 1785. [33-VIII

p. 166 × 103 mm. c. 140 × 71 mm. (8.º). Vol. I : XXVIII pp. + 1 f. s. n. + 336 pp.; 1 làm. amb el retrat d'En Cervantes. Vol. II [... | Neue Ausgabe. | Zweiter Theil. | Carlsruhe | ...] : 358 pp.; 1 làms. Vol. III : 1 f. s. n. + 408 pp.; 1 làm. Vol. IV : 1 f. s. n. + 491 pp., la següent en blanc s. n.; 1 làm. Vol. V : 1 f. s. n. + 348 pp.; 1 làm. Vol. VI : 1 f. s. n. + 355 pp., la següent en blanc s. n.; 1 làm. Les làmines gravades, per J. Coentgen. Vedell vermell, caps daurats.

Els preliminars del volum primer comprenen : Portada, Vida d'En Cervantes, Pròleg de la primera part i Taula de capítols; els dels segón, quart i sisè, solament la Portada i Taula; els dels tercer i cinquè, Portada, Taula i Advertencia d'En Bertuch.

El text d'En Cervantes ocupa els quatre primers toms : el primer i segón (pp. 1-336 i 5-358), corresponen a la primera part (caps. 1-24 i 1-21); el tercer i quart (pp. 7-408 i 5-491), a la segona (caps. 1-32 i 1-42); el text d'En Fernández de Avellaneda va en els dos últims volums (pp. 7-348 i 5-355; caps. 1-33 i 1-31).

Aquesta edició segueix, quasi bé ratlla per ratlla, la impresa en el mateix lloc en 1776 (núm. 289). La identitat no és completa, perquè, amb tot i que en les més de les pàgines el text és igual en una i altra edició, n'hi ha algunes que ofereixen lleus diferencies; vegi's la següent:

Calsruhe, 1776		Calsruhe, 1785	
I, p. 13.	(comença) wie es viele Andere, in feinen Ritterbüchern, | auch gethan hatten. Was die weiffen Waffen be- | traf, fo gedachte er feine, zu gelegner Zeit, | fchon fo hell zu putzen, dass sie weiffer als ein | Hermelin ausfehen follten...	I, p. 13.	(comença) wie es viele Andere, in feinen Ritterbüchern, auch | gethan hatten. Was die weiffen Waffen betraf | fo gedachte er seine, zu gelegner Zeit, fchon fo | hell zu putzen, dass fie weiffer als ein Hermelin | ausfehen follten...
I, p. 13.	(acaba) ... fein berühm-	I, p. 13.	(acaba) ... fein berühm-

Hi ha exemplar d'aquesta en la Biblioteca Nacional (Madrid) i en el British Museum (Londres, Cerv. 174.). La portada figura reproduïda en la *Iconografía*, 502.

338 Galatée, | roman pastoral; | imité | de Cervantes | par M. de Florian, | Capitaine de dragons, et Gentilhomme de | S. A. S. Mgr le Duc de Penthievre; des | académies de Madrid, de Lyon, etc. | Quatrieme édition. | On peut donner du lustre à

leurs inventions : | On le peut, je l'essaie; un plus savant le fasse. | La Fontaine, II, 1. | [Monograma de l'editor.] | A Paris, | de l'Imprimerie de Didot l'aîné. | M.DCC.LXXXV.

[34-III

p. 128 × 174 mm. c. 82 × 44 mm. (6.º). 1 f. s. n. + 198 pp.; 6 làms., dibuixades per J. Flouest; gravades per J. B. Guyard. Pasta de l'època. En la portadella, escrit a mà, a dalt : «Toulougeon».

Els preliminars d'aquest volum són : Portadella (1 f. s. n.), Portada, Dedicatoria d'En Florian a la Duquesa de Chartres, Portadella de la Vida d'En Cervantes, la Vida d'En Cervantes i Estudi de les seves obres (pp. 1-44).

Els quatre llibres ocupen les pp. 45-198, repartits així : I, pp. 47-79; II, pp. 80-123; III, pp. 124-159, i l'últim, pp. 160-198.

Vegi's, referent a aquesta imitació, ço que hem dit en el núm. 329.

Al verso de la portadella s'hi llegeix : «A Paris. | Chez Didot l'aîné, rue Pavée S. André; | De Bure, quai des Augustins.»

Amb tot i tenir el mateix nombre de pàgines que l'edició de 1783 feta pel mateix impressor (núm. 329), i esser les làmines les mateixes, es tracta d'una nova impressió; ho demostra el que en les pp. 93-123 hi ha diferencies en la composició, degudes a haver-se posat una nota en la primera de les pàgines esmentades, que no existía en la de 1783.

339 The | History | and | Adventures | of the renowned | Don Quixote. | Tranflated from the Spanish of | Miguel de Servantes Saavedra. | To which is prefixed, | Some Account of the Author's Life. | By T. Smollet, M. D. | A new edition. | In four volumes. | Vol. ···. | London : | Printed for W. Longman, J. Caslon, T. Law, | T. Nicol, W. Baldwin, and T. Fox. | MDCCLXXXVI. [33-II

p. 154 × 95 mm. c. 130 × 68 mm. (6.º). Vol. I : 2 ff. s. n. + XLI pp., la següent en blanc s. n., + 326 pp.; 8 làms. Vol II : 355 pp., la següent en blanc s. n.; 5 làms. Vol. III : 387 pp., la següent en blanc s. n.; 5 làms. Vol. IV : 364 pp. Relligadura en pell verda jaspejada, amb llom i plans decorats.

Els preliminars del volum primer comprenen : Portada i Dedicatoria a Don Ricardo Wall (2 ff. s. n.), Vida d'En Cervantes extractada de la d'En Mayans, Advertiment i Pròleg de la primera part (pp. I-XLI); els del segón i quart, solament la Portada (pp. 1-2); els del tercer : Portada, el Pròleg de la segona part, les Aprovacions d'En Marquez Torres (Madrid, 27 febrer 1615) i Josep de Valdivielso (Madrid, 17 març 1615), i llicencia d'En Gutierre de Cetina (Madrid, 5 novembre 1615) (pp. I-XIII).

El text de la primera part va en els dos primers volums (pp. 1-326 i 3-355) i el de la segona, en els dos últims (pp. 15-387 i 3-364).

Encara que les làmines no van firmades, són copies de les fetes per En Hayman, però gravades de nou.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 422.

340 Histoire | de l'admirable | Don Quixotte | de la Manche, | Traduite | de l'Efpagnol de Michel | de Cervantes. | Nouvelle édition, | Revue, corrigée & augmentée. | Tome ···. | [Gravat.] | A Avignon, | Chez François Seguin, Imprimeur- | Libraire, près la Place S. Didier. | M. DCC. LXXXVI. | Avec permission. [35-I

p. 169 × 97 mm. c. 130 × 68 mm. (12.º, repartit en un plec de 8 i un de 4). Vol. I : XXI pp. + 3 pp. s. n. de taula + 351 pp., la següent en blanc s. n.; el volum està dividit en dos parts : la segona comença a la p. 161; 5 làms. Vol. II [... | Tome Second. | Premiere Partie. | [Floró.] | ...]: 2 ff. s. n. + 354 pp., la segona part comença a la p. 165; 3 làms. Vol. III [... | Tome Troisieme. | Premiere Partie. | [Gravat.] | ...] : 2 ff. s. n. + 355 pp., la següent en blanc s. n.; la segona part comença a la p. 185; 5 làms. Vol. IV [... | Tome quatrieme. | Premiere Partie. | [Floró.] | ...] : 440 pp.; la segona part comença a la p. 221; 5 làms. Vol. V [... | Tome Cinquieme. | Premiere Partie. | [Floró.] | ... | ... | ... | M. DCC. LXXXVII. | ...] : 3 ff. s. n. + 403 pp., la següent en blanc s. n.; la segona part comença a la p. 185; 3 làms. Vol. VI : portada igual a l'anterior; 3 ff. s. n. + 399 pp., la següent en blanc s. n.; la segona part comença a la p. 193; 3 làm. A sobre la portada del vol. I, escrit en lletra de l'època : «traduit par filleau de st. Martin». Pasta antiga. Ex-libris de J. Givanel. A la guarda del vol. I, de lletra del Sr. Givanel : «Esta edición no figura ni en | la *Bibliografía* de Rius, ni en la *Ico-* | *nografía* de Henrich; la adquirí | por mediación de la Libreria Dante, de | Florencia y me costó, pagado portes y | comisión 30 pesetas.»

Els preliminars del volum primer són : Portada, Dedicatoria «A Monseigneur Le Dauphin», un «Avertissement du traducteur», el Pròleg de la primera part traduït per En Thémiseul de St. Hyacinthe i Taula dels capítols; els del segón, tercer, cinquè i sisè, la Portada i Taula; els del quart, solament la Portada.

El text d'En Cervantes comprèn els quatre primers volums, corresponent-ne dos a cada part (pp. 1-351 i 1-354; caps. 1-27 i 28-48 els toms primer i segón, i pp. 1-355 i 1-437; caps. 1-32 i 33-73 els tercer i quart); el text dels volums cinquè i sisè (pp. 1-403 i 1-399) és la continuació feta per En Filleau de Saint Martin (caps. 1-32 i 33-61). A la fi del tom quart hi ha la Taula dels capítols.

Cada volum va dividit en dues parts, anant separades per una portada.

Les il·lustracions que acompanyen aquesta edició són uns grollers gravats, sense nom d'autor uns, i altres firmats per Faure, copies dolentes dels dibuixos d'En Coypel.

Ni en la Biblioteca Nacional (Madrid), ni en el British Museum (Londres), ni en la Bibliothèque Nationale (París), sabem que hi hagi exemplar d'aquesta edició.

341 Adiciones | a la Historia | del Ingenioso Hidalgo | Don Quixote | de la Mancha, | en que se prosiguen los sucesos | ocurridos a su escudero | el famoso | Sancho Panza, | escritas en arabigo | por Cide-Hamete Benengeli, | y traducidas al castellano | con las memorias de la vida | de este | por Don Jacinto Maria | Delgado. | Con Licencia : en Madrid : | En la Imprenta de Blas Roman. [35-11

p. 148 × 98 mm. c. 111 × 60 mm. (8.º). 20 ff. s. n. + 374 pp. Pasta antiga.

Les fulles preliminars comprenen : Portadella, Portada, Advertencia de l'autor «Al público de Madrid», Censura firmada pel Dr. Antero, Carta crítica-legal impugnatoria per En Gómez de Villoria, Pròleg i Advertencia del traductor i Taula dels capítols.

Aquestes «Adiciones» comprenen de la pàg. 1 a la 355; vénen després les «Memorias | del esclarecido | Cide Hamete | Benengeli, | autor celeberrimo | de la Historia | del Ingenioso hidalgo | Don Quixote | de la Mancha. | Recogidas por Melique Zulema, | Autor igualmente verdadero, | que Arabigo.»

De la mateixa manera que En Cervantes diu haver trobat escrit en aràbic el manuscrit de *Don Quijote*, En Delgado ha traduït d'aquesta llengua les *Adiciones del Quixote*. En la censura que fa el Dr. Antero d'aquesta obra, ens diu el seu objecte : «Dice Vmd. en el tercer Capitulo de su carta de remisión, esta clausula: Es cierto que el caracter de Don Quixote no fue otro, ni su oficio de Caballero andante se reduxo á mas que á enderezar tuertos y vengar agravios... Del mismo modo sus *Adiciones* quieren enderezar algunas ridiculeces que se han introducido insensiblemente, de que á la nación le resulta una cierta burla que nos hacen los extrangeros...» Vol esser una crítica dels costums aristocràtics de l'època.

L'argument és el següent : Mort D. Quixot, En Sanxo quedà a la miseria, i el capellà determinà d'escriure als ducs, els quals contesten nomenant-lo Consultor seu. En Sanxo, després que un tal Aniceto li dóna a corre-cuita unes quantes lliçons carrinclones per a exercir millor el nou càrrec, abandona a la fi el poble i se'n va cap el castell-palau. ¡Si n'és de ridícola la rebuda que feren a Sanxo, la «toma de posesión de la Consultoria» i la inspecció que fa dels pobles que pertanyen al senyoriu dels ducs! Agraïts, aquests el nomenen baró, i com que tot ha de tenir fi, també el té l'ex-escuder, morint de «una fuerte apoplegía» després d'un suculent sopar.

Com no figura en cap part del llibre l'any de la seva impressió, just és que diguem per què el creiem imprès en 1786. En La Barrera, en la *Crónica de los Cervantistas* (I, p. 103), i En Rius (II, 437) ens ajudaràn a aquesta tasca; per ells sabem que en 1786 es publicà un quadern amb el títol de *Justa réplica a la apologia ironica, que en su núm. 2 hizo el Sr. D. Policarpo Chinchilla, por el libro «Adiciones a la historia del Ingenioso Hidalgo». Publícase por vindicacion del Adicionador, y diversion del Duende aficionado al Sr. Chinchilla. — Madrid, 1786;*

aquest quadern es féu en vista de les fortes censures que dedicaren a les *Adiciones* els autors de l'*Apologia ironica de las «Adiciones a la historia de Don Quixote»*,[1] *Carta del Duende de medida mayor*. Com creiem que l'*Apologia ironica* s'escrigué poc després de sortir les *Adiciones*, i a continuació es faría la *Justa réplica*, portant aquesta la data de 1786, no és cosa descaminada el suposar que fou aquest mateix any el de la impressió de l'obra que hem descrit.

342 Tolondron. | Speeches to John Bowle | About his edition of | Don Quixote; | Together with | Some Account of Spanish Literature, | By Josep Baretti. | Cofa digna de embidia | Es el confuelo, que gaftan | Los Bobos en efte mundo. | Y aquella gran confianza | De que imaginan, que fon | Sentencias las patochadas. | Don Antonio de Solis. | London: | Printed for R. Faulder, New Bond Street. | M,DCC,LXXXVI. [34-VIII

p. 207 × 129 mm. c. 149 × 78 mm. (8.º). IV pp. + 338 pp. Pasta de l'època.

Els preliminars comprenen la Portadella; segueix després una «epistola cocaiana» en llatí macarrònic (pp. I-IV), i a continuació la Portada i el Prefaci (pp. 1-4).

El text (pp. 1-338) conté dèu *speechs* o discursos referents al treball d'En Bowle.

És el *Tolondron* un conjunt de comentaris contestant l'opuscle que publicà En Bowle[2] defensant-se de la crítica que de la seva edició del *Don Quijote* feren el capità Crookshanks i l'italià Baretti.

En el treball d'En Baretti s'hi veu mala fe, volent trobar errades allí on no n'hi ha; els molts descuits de l'impressor de l'edició de 1781 (núm. 313), segons l'autor del *Tolondron*, són culpa del Dr. Bowle. Els principals càrrecs que li fa és que en cada pàgina s'hi troben un sens fi d'errades, que les notes i els índexs no serveixen de res, que l'estil és pobre i de poc gust, i que l'ortografía usada pel cervantista anglès és ridícola.

En Díaz de Benjumea publicà en la revista madrilenya *Museo Universal* (maig, juny i juliol, 1869) un estudi intitulat *Tolondron y el escudero italiano*, on tracta i comenta la qüestió Bowle-Baretti.

343 Erfcheinung und Bekehrung | des | Don Quichotte | de la Mancha, | im letzten Viertel | des | achtzehnten Jahrhunderts. | Von Magn. Nolehard Steimer,

1. L'autor fou el P. Fr. Pere Centeno, qui usà el pseudònim d'En Policarpo Chinchilla Galiano, i es publicà l'any 1786 en *El Apologista Universal*, «periódico de Madrid».
2. *Remarks on the extraordinary conducts of the knight of the ten Stars, and his italian Squire, to the editor of Don Quixote ... London 1785.*

Biblioteca de Catalunya

| Mitglied verſchiedener geheimen | Geſellſchaften. | Weſel, auf Koſten des Verfaſſers gedruckt. 1786. [34-V

p. 168 × 99 mm. c. 120 × 61 mm. (8.º). 192 pp. Cartronet de l'època.

Els preliminars comprenen solament la Portada.

El text (pp. 3-191) va repartit en 35 capítols. En les dues últimes pàgines del volum s'hi troba la taula.

En les pp. 190 i següent el text no va interliniat.

Aquesta obra té el subtítol de «Don Quichotte in Deutschland» i pertany al genre de les imitacions quixotesques. L'errant cavaller i son escuder es troben en terres d'Alemanya, i una pseudo Dulcinea els fa tenir amistat amb uns poetes, els quals els hi fan conèixer les societats secretes. En Rius (II, 500) diu que és una sàtira contra els jesuítes. En els últims capítols hi ha, en efecte, llargs diàlegs entre D. Quixot i Sant Ignasi.

344 El Ingenioso Hidalgo | Don Quixote | de la Mancha | Compuesto | Por Miguel de Cervántes Saavedra. | Tercera Edicion | Corregida | Por la Real Academia Española. | Parte ···. | Tomo ···. | [Gravat : LIMPIA FIXA Y DA ESPLENDOR] | Con superior permiso. | En la Imprenta de la Academia | Por la Viuda de Ibarra, Hijos y Compañia. | Madrid MDCCLXXXVII. [34-V

p. 171 × 122 mm. c. 131 × 68 mm. (8.º). Vol. I : 1 f. s. n. + VI pp. + CCCLXVIII pp. + 89 pp., la següent en blanc s. n.; 4 làms., la primera amb el retrat d'En Cervantes; 1 mapa. Vol. II : 3 ff. s. n. + 326 pp.; 4 làms. Vol. III : 3 ff. s. n. + 469 pp., la següent en blanc s. n.; 3 làms. Vol. IV : 1 f. s. n. + XX pp. + 300 pp.; 5 làms. Vol. V : 3 ff. s. n. + 330 pp.; 4 làms. Vol. VI : 3 ff. s. n. + 305 pp., la següent en blanc. s. n.; 3 làms. Les làmines, dibuixades per Isidro i Antonio Carnicero; gravades per Fernando Selma, Francisco Muntaner, Simón Brieva, Juan Moreno, J. Joaquin Fabregat, J. F. Palomino, Joachin Ballester, M. S. Carmona. Mig xagrí groc, amb puntes i llom decorat (Ruiz).

Els preliminars del volum primer comprenen : Portada (1 f. s. n.), Pròleg de l'Academia (pp. I-VI), Vida d'En Cervantes, Anàlisi del Quixot, Pla cronològic, Proves de la Vida d'En Cervantes, la Tassa d'En Gallo de Andrada (Valladolid, 20 desembre 1604) i les llicencies donades a Valladolid (26 setembre 1604 i 9 febrer 1605) corresponents a la primera èdició; segueix després la Dedicatoria al Duc de Bejar, el Pròleg d'En Cervantes, els Versos-elogis de la primera part i Taula de capítols (pp. I-CCCLXVIII); els dels volums segón, tercer, cinquè i sisè, solament la Portada i Taula de capítols; els del tom quart : Portada (1 f. s. n.), Tassa d'En Hernando de Vallejo (Madrid, 21 octubre 1615), Aprovacions d'En Gutierre de Cetina (Madrid, 5 novembre 1615), d'En Joseph de Valdivielso (Madrid, 17 març 1615), d'En Marquez Torres (Madrid, 17 febrer 1615), Privilegi donat en nom

del rei per En Pedro de Contreras (Madrid, 30 març 1615), Dedicatoria al Comte de Lemos, Pròleg de la segona part i Taula de capítols (pp. I-XX).

El text va repartit de la manera següent : els tres primers volums contenen el de la primera part (pp. 1-86, 1-318 i 1-458; caps. 1-8, 9-27 i 28-52), i els tres últims, el de la segona (pp. 1-298, 1-324 i 1-299; caps. 1-23, 24-49 i 50-74).

A la fi de cada tom s'hi troben algunes pàgines contenint unes notes procedents quasi totes d'una compulsa feta entre la segona edició d'En Cuesta, de 1605 (núm. 5) i la de 1608 (núm. 9), si bé s'hi anoten també algunes variants de les de Valencia, 1605 i 1616 (núms. 6-7 i 26), i Londres, 1738 (núm. 198).

Aquesta edició segueix el text de la primera de la R. Academia Espanyola (Madrid, 1780, núm. 308), amb la diferencia de que les làmines són les de la segona edició (Madrid, 1782, núm. 319).

En el «Prólogo de la Academia» s'hi llegeix que «el general aplauso con que fué recibida la edición de Don Quixote publicada por la Academia... el año de 1780, hizo que en el de 1782 repitiese la impresión», i que havent-se agotat aquesta última edició, s'ha vist obligada dita entitat a «publicar otra tercera en todo conforme a la segunda, sin mas diferencia que haberse distribuido en seis tomos para mayor comodidad de los lectores».

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid), Bibliothèque Nationale (París, Y². 10876-10881) i dos en el British Museum (Londres, 12491. bb. 32., i Cerv. 41.). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 58.

345 Galathee. | Schaeferroman | nach Cervantes von Florian. | Aus dem Franzoefifchen. | [Gravat.] | Berlin, | bei Friedrich Maurer, 1787. [32-111

p. 162 × 98 mm. c. 119 × 63 mm. (8.º). 1 f. s. n. + XLII pp. + 151 pp., la següent s. n. Està relligat amb el núm. 307, *Cornelia* (Leipzig, 1779). Un segell en tinta negre a la portada, amb unes inicials. Relligadura en pasta antiga.

Els preliminars d'aquest volum són : Portada, Dedicatoria del traductor W. Ch. S. Mylius a «Madam S. P. S. A. Reineke», Vida d'En Cervantes i Pròleg del traductor.

El text va repartit en quatre llibres (pp. 1-36, 37-80, 81-114 i 115-151). En l'última pàgina, que va sense numerar, hi ha la llista de les errades. Abans del llibre primer de la *Galatea* s'hi troba una portadella amb uns versos d'En Lafontaine, i la Portadella corresponent al mateix; al davant de cada llibre s'hi troba una portadella.

Traducció alemanya de la tan coneguda obra d'En Florian.

346 Freymaurerische | Wanderungen | des weisen Junkers | Don Quixote von Mancha | und | des grossen Schildknappen | Herrn Sancho Pansa. | Eine Jahrmarktsposse. | Deutschland, | Ohne Erlaubniss der Obern | im Jahr 1787. | [33-V

p. 166 × 100 mm. c. 123 × 64 mm. (8.º). XXII pp. + 192 pp. Tela blanca amb teixells vermells. A la portada una marca, consistent en una S. surmontada d'una corona de marquès.

Els preliminars d'aquest volum comprenen la Portada i Pròleg.

El text (pp. 1-192) va repartit en 23 escenes, en les que intervenen D. Quixot, Sanxo i molts altres personatges.

Encara que l'obra vagi repartida en escenes, no pertany al genre dramàtic, per quant al final del diàleg l'autor hi fa comentaris.

Aquesta obra entra en el genre de les imitacions del Quixot.

En Rius (II, 501) demostra no haver vist exemplar d'aquesta edició, i si l'esmenta, és sols per la cita d'En Dorer (*Cerv. lit.*, p. 22).

347 Nouvelles | Espagnoles | de | Michel de Cervantes, | Traduction nouvelle, avec des Notes, ornée | de douze belles Figures. | Par M. Lefebvre de Villebrune. | Tome ···. | [Floró.] | A Paris, | Chez Defer Demaisonneuve, Libraire, | rue du Foin Saint-Jacques. | Avec Approbation & Privilége du Roi. | 1788. [34-VIII

p. 232 × 150 mm. c. 168 × 85 mm. (8.º). Vol. I : Cada novel·la té portada i paginació diferent; VIII pp. + [*La Bohemienne*, 1778] 2 ff. s. n. + 71 pp., la següent en blanc s. n., + [*L'Amant Liberal*, 1776] 2 ff. s. n. + 50 pp. + [*Théodosie et Léocadie*, 1776] 40 pp. + [*Le Jaloux d'Estrémadure*, 1776] 48 pp. + 2 pp. + [*L'Espagnole Angloise*, 1777] 56 pp. + [*Le Sot Curieux*, 1777] 63 pp., la següent en blanc s. n.; 6 làms. Vol. II : La primera novel·la té portada, i les altres cinc, portadella; 2 ff. s. n. + [*Le Licentié de Verre*, 1777] 56 pp. + [*L'Illustre Frégone*] 84 pp. + [*La force du Sang*] 56 pp. + [*Cornélie*] 76 pp. + [*Le Mariage trompeur*] 96 pp. + [*Les Filoux*] 63 pp., la següent s. n., amb les errades; 6 làms. Les làmines, dibuixades per C. L. Desrais; gravades per De Launay, J. Le Roy, Jh. Maillet, Le Beau, P. Bradel, L. S. Berthet. Relligadura de l'època en cartronet vermell.

Les fulles preliminars del primer volum comprenen : Portadella, Portada i Prefaci; les del segón, Portadella i Portada.

El text del volum primer conté : *La Bohémienne*, *L'amant libéral*, *Theodosie et Léocadie*, *Le jaloux d'Estrémadure*, *L'Espagnole angloise* i *Le Sot Curieux*; el del segón : *Le Licentié de Verre*, *L'Illustre Frégone*, *La force du sang*, *Cornélie*, *Le mariage trompeur* i *Les Filoux*.

Cada novel·la porta numeració diferent, i les del primer tom, portadella i portada; no així les del segón, que presenten com portada una modificació de la portadella, amb el nom de la novel·la. El text de les portadelles del volum primer és igual, però el repartiment canvía, ja que el de *La Bohémienne*, és així : «Nouvelles | espagnoles | de Michel de Cervantès. | N.º 1.», mentre que el

de les altres següents té la següent disposició : «Nouvelles | espagnoles | de | Michel de Cervantès. | N.º ...». La de les portades es pot veure en el núm. 303.

Al nostre entendre, aquest tom deuría anar relligat així : Portadella, que diu : «Nouvelles | espagnoles | de | Michel de Cervantès. | Tome premier»; Portada i Pròleg (pp. I-VIII), seguint després la Portadella i Portada de la primera novel·la.

Totes les novel·les havíen estat publicades apart en fascicles, i el nou editor comprà segurament els fons que li quedaríen a la viuda Duchesne, i els relligà, fent-ne dos toms. Aquests són formats per exemplars de les publicades els anys 1776 (núms. 291, 292 i 293), 1777 (núms. 298, 299 i 300) i 1778 (núm. 304).

La publicació de les novel·les fou començada per En Costard l'any 1775, el qual va imprimir *La Bohémienne,* i l'any següent ho fou *L'amant liberal* i *Théodosie et Léocadie;* probablement a últims de 1776 va passar el dret d'impressió a la viuda Duchesne, la qual va publicar amb aquesta data *Le jaloux d'Estrémadure,* i en 1777 *L'espagnole angloise, Le sot curieux* i *Le licentié de Verre.* Les novel·les que segueixen, no podem precisar l'any en què foren impreses, si bé es pot pressumir corresponen al 1777 i el següent.

Com es pot veure, el nombre de les novel·les és el mateix que el del volum publicat a Madrid en 1613 (núm. 14); però ni l'ordre, ni les novel·les són el mateix, ja que el *Rinconete y Cortadillo* figura en aquesta col·lecció en l'últim lloc i es suprimeix el *Coloquio de los perros,* traduint-se en canvi *El Curioso impertinente.*

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Bibliothèque Nationale (París, Y². 21956-21957) i en el British Museum (Londres, Cerv. 426.).

348 Carta | publicada | en el Correo de Madrid | injuriosa a la buena memoria | de Miguel de Cervantes. | Reimprimese | con notas apologéticas | fabricadas a expensas de un devoto | que las dedica al autor | del D. Quixote de la Mancha. | [Floró.] | En Madrid | por Don Antonio de Sancha. | Año de M. DCC. LXXXVIII. | Se hallará en su Libreria en la Aduana Vieja. | Con las licencias necesarias. [42-IX-c. 4

p. 201 × 130 mm. c. 135 × 73 mm. (8.º). XXXIV pp. Rústega.

Els preliminars comprenen solament la Portada (pp. I i II).

El text comprèn les pp. III-XXXIV.

Es tracta de la impugnació feta per En Tomàs Antonio Sánchez a la *Carta* d'E. E. de A. (El Escolapio de Avapies, pseudònim usat per En Pedro Estala) publicada en el *Correo de Madrid* el 3 de novembre de 1787, núm. 118.

En el *Correo de Madrid* es publicà una *Carta* en la que es deia que la novel·la d'*El curioso impertinente,* que figura en el *Don Quijote* (I, caps. 33-35), no era d'En Cervantes; es fundava en què es troba en *La Silva Curiosa de Julian Medrano*

(París, 1608), i diu l'autor de la *Carta* : «el exemplar que yo he visto y tengo, está impreso en 1608 en París; mas ya hubo otra impresión anterior; pues en la fachada hay estas palabras : corregida esta nueva edicion y reducida a mejor lectura por Cesar Oudin». A això, contesta l'autor de les notes : «Lo que falta es averiguar, si la tal Novela se halla en la primera impresion de la *Silva*», i després de defensar el seu argument, en l'Apèndix (p. XXXII) fa saber que, segons carta rebuda d'un amic seu resident a París, *La Silva* d'En Julian Medrano, primera edició impresa a París per En Nicolau Chezneau l'any de 1583, «no tiene la novela del *Curioso Impertinente*».

349 La | Galatea, | romanzo pastorale; | già | tirato dallo spagnuolo | di | Michele Cervantes | dal | Signore | Di Florian, | ed ora tradotto in italiano. | [Floró.] | In Ginevra, | Nella Stamperia di Bonnant. | 1788. [42-III

p. 148 × 90 mm. c. 118 × 63 mm. (12.º, repartit en un plec de 8 i un de 4). 2 ff. s. n. + IV pp. + 1 f. s. n. + 151 pp., la següent en blanc s. n., + 1 f. s. n. amb les errades. Mig pergamí. Ex-libris de J. Givanel. En el segón full de guarda, escrit a mà : «Edición que no figura en la *Bi-* | *bliografía* de Rius (II, 544). A | mi parecer es la 1.ª edición de *La Galatea*, de Florian, en ita- | liano. Givanel.»

Els preliminars d'aquest volumet comprenen la Portadella i Portada (2 ff. s. n.), Dedicatoria del Traductor En Luigi Secreti a En Florian (pp. I-IV) i Carta d'aquest al traductor (1 f. s. n.).

El text va de la p. 1 a la 151, repartit en quatre llibres, com l'original francès (pp. 1-32, 33-76, 77-112 i 113-151). A la fi del tom s'hi troba la llista de les errades a corretgir.

En Rius (II, 544) dóna noticia de moltes edicions i traduccions d'aquesta obra d'En Florian, i n'esmenta una d'italiana, impresa a Basilea en 1799, copia de la que aquí descrivim.

Vegi's, referent a aquesta obra d'En Florian, ço que hem dit en el núm. 329.

350 Galatée, | Pastorale; | imitée | de Cervantes, | par M. de Florian, | Lieutenant-Colonel de dragons, Gentilhomme | de S. A. S. Mgr le Duc de Penthièvre, | de l'Académie Françoise, etc. | Cinquième édition. | On peut donner du lustre à leurs inventions : | On le peut, je l'essaie; un plus savant le fasse | La Fontaine, II, 1. | A Paris, | de l'Imprimerie de Monsieur. | M. DCC. LXXXVIII. [36-IV

p. 118 × 73 mm. c. 77 × 44 mm. (6.º). 214 pp. + 1 f. s. n. de catàleg d'obres de l'autor; 5 làms., dibuixades per Flouesti gravades per J. B. Guyard. Cartronet.

Els preliminars d'aquest volum comprenen : Portadella, Portada, Dedicatoria a S. A. «la Duchesse d'Orleans», Portadella i «Vie de Cervantes» i estudi de les seves obres (pp. 1-59).

El text (pp. 61-214) va repartit en quatre llibres (pp. 63-95, 96-139, 140-175 i 176-214). Les pp. 61 i 62 corresponen a una portadella, on s'hi llegeix : «Galatée. | Livre premier.»

Aquest volum sembla formà part d'una col·lecció de les obres completes; ho diem, perquè en la portadella es llegeix : «Œuvres | de | M. de Florian»; al verso: «A Paris, | Chez Guillaume, rue du Bacq, n.º 940; | Fabre, rue du Hurepoix, n.º 11»; i en l'última pàgina després del text, que va sense numerar, s'hi troba la llista de les obres que devíen formar la col·lecció.

Vegi's ço que hem dit d'aquesta obra en el núm. 329.

351 Leiden | zweyer edlen Liebenden | nach dem Spanifchen | des | Don Miguel de Cervantes Saavedra, | nebft | dem merkwu^{e}rdigen Leben | diefes beru^{e}hmten Spaniers | und | einem Verfuche | u^{e}ber die Spanifche fcho^{e}ne Litteratur | von | Johann Friedrich Butenfchoen, | [Floró.] | Heidelberg, | bei Friedrich Ludwig Pfa^{e}hler, | 1789. [33-I

p. 171 × 100 mm. c. 136 × 73 mm. (8.º). 4 ff. s. n. + XCV pp., la següent s. n., + 180 pp., manquen les pp. 1 i 2. Relligadura en pasta de l'època.

Els preliminars són : Portada, Dedicatoria d'En Butenschoen a Na Susanna Margaretha Pfählern (Heidelberg, juny 1788), una poesía intitulada «Empfindungen bey dem Grabe des unglücklichen Cervantes» (4 ff. s. n.), Nota biogràfica d'En Cervantes i Estudi de les seves obres, un breu resum de literatura castellana, fent especial menció de Fernando de Herrera, Juan Boscan, Juan Rufo Gutierrez, Pedro Calderón de la Barca i altres (pp. I-XCV), i Llista de les errades (1 p. s. n.).

El text del volum (pp. 3-180) comprèn el *Persiles;* el llibre primer (pp. 3-136) conté 23 caps., i el segón (pp. 137-180), 6.

Com es pot veure, el llibre primer té igual nombre de capítols que l'original, i el segón ve a esser un breu resum dels altres tres, ja que corresponen quatre capítols al llibre segón de l'original castellà i un al tercer i quart, respectivament.

En l'exemplar d'En Bonsoms hi manquen les pp. 1 i 2 que devíen dur segurament la portadella del *Persiles.*

352 La Moral | de Don Quixote | deducida de la Historia, | que de sus gloriosas hazañas | escribió Cide-Hamete | Benengelí. | Por su grande Amigo el Cura. | Dala a luz | El Br. D. P. Gatell. | [Floró.] | Con licencia : | Madrid. | Por Josef Herrera | MDCCLXXXIX. [35-II

p. 150 × 95 mm. c. 112 × 64 mm. (8.º). 8 ff. s. n. + 266 pp. + 1 f. s. n. de catàleg. Pasta antiga, amb llom decorat.

[La moral | de Don Quixote | deducida de la historia | que de sus gloriosas hazañas escri- |

bió Cide-Hamete Benengelí. | Por su grande Amigo el Cura. | Dala á luz | El Br. D. P. Gatell. | Tomo II. | [Floró.] | Con licencia : | En la imprenta de Gonzalez. | Madrid : MDCCXCII.] p. 139 × 94 mm. c. 119 × 69 mm. (8.º). 1 f. s. n. + 300 pp. Relligat amb el núm. 367.

Els preliminars de la primera part corresponen a la Portadella, Portada, un Pròleg o Advertencia amb el següent títol : «La feliz aventura, que dió ocasión á que se escribiera esta Obra», i un altre, on s'exposen els motius que tingué l'autor per a escriure aquesta obra. Els de la segona comprenen solament la Portada.

El text de la primera part (pp. 1-266) és repartit en quatre llibres (pp. 1-72, 73-136, 137-204 i 205-266); el de la segona (pp. 1-300), en quatre més (V-VIII).

Des del primer prefaci o advertencia fins a l'última pàgina s'hi endevina el model, que no ha estat altre que el llibre d'En Cervantes. L'autor diu que el manuscrit *La moral de D. Quixote* li proporcionà un apotecari d'un poble de la Manxa, al qual li havíen venut feia poc, i en el text del llibre a cada punt s'hi troben paragrafs del Quixot amb comentaris o gloses als textos cervantins.

En Rius (III, 404) escriu que els exemplars de 1789 consten de dos volums, però nosaltres no n'hem vist cap així; és cert que en 1792 es publicà un tom segón, que en la col·lecció Bonsoms figura relligat amb un primer de 1793. En Cotarelo, *Imitaciones* (Madrid, 1900), escriu : «La bibliografía de la mayor parte de estas imitaciones fué hecha por el Sr. Rius... Sólo debemos añadir algunas que se han omitido»; algunes d'aquestes omissions se salvaren al publicar-se en 1905 el tom III de la *Bibliografía* (III, p. 404).

353 El Tio Gil Mamúco. | Por | D. F. V. Y. C. P. | [Floró.] | Con Licencia. | En Madrid, en la Oficina de Aznar, | Carrera de San Gerónimo. | Año 1789. [34-II

p. 145 × 104 mm. c. 117 × 81 mm. (8.º). XVIII pp. + 371 pp., la següent en blanc s. n., + 1 f. s. n. Pergamí. Al contraplà, ex-libris de J. Givanel.

Els preliminars són : Portada i Pròleg.

El text (pp. 1-371) va repartit en tretze capítols.

Aquesta obra és una imitació del *Don Quijote.* El protagonista és el Tío Gil Mamuco, dit també Lapanoja, i també Papuncio, nascut «en un país alegre y población famosa cuyos nombres callo», el qual tenía a casa seva «una hermana vieja, una sobrina joven y un criado». Al Tío Gil van enterar-lo de que un senyor havía fet una deixa d'un milió de duros, destinats a aquell qui «yendo penetrando, descubriendo y enseñando por diferentes pueblos y comarcas, hiciera mayor número de hombres industriosos». Sabuda la noticia, es preparà tot d'una per a guanyar el premi, i sense dir res a la familia, i venent-se unes casetes que tenía, se n'anà pel món en companyía d'En Blas, el seu criat.

Tots dos van predicant pels pobles, essent molt mal rebudes les seves peroracions : els uns se'n burlen o no en fan cas, altres els peguen, però ells van fent deixebles i predicant sense donar importancia als contratemps que a cada pas troben, fins que, a la fi, l'alcalde d'un poble empresona l'amo i al criat.

Els primers diàlegs entre el Tío Gil i el seu acompanyant recorden perfectament els de D. Quixot i Sanxo camí de Puerto Lapiche. Altres coincidencies es podríen assenyalar : l'ungüent de què es parla i que fa invisible a qui el té, fa venir a la memoria el bàlsam de Fierabras; l'heròi de la Manxa s'ha tornat foll de tant llegir llibres de cavalleríes, i el Tío Gil ho és de tan entusiasmar-se amb sers sobrenaturals i amb receptes i medicaments vulgars; el viatge aeri que fa, sembla inspirat en el de «Clavileño el Aligero», etc., etc.

L'obra no està acabada, ja que no sabem el retorn de l'hèroe al «país alegre y población famosa», citats al començ de l'obra.

354 Apéndice | á la | primera salida | de Don Quixote | el Escolástico: | Por Don Eugenio Habela Patiño. | [Inicials de l'editor.] | Con Licencia: | En Madrid : Por D. Antonio Espinosa. | Año de 1789. [42-VII[1]

p. 148 × 100 mm. c. 120 × 68 mm. (8.º). 149 pp., la següent s. n. Relligadura en tela.

Els preliminars comprenen solament la Portada (pp. 1 i 2).

El text va de la pàg. 5 a la 149, repartit en sis capítols (VI-XI). L'última pàgina, que està sense numerar, conté la llista de les errades.

La present obra no recordem haver-la vista esmentada per En Rius; en canvi la menciona En Cotarelo, *Imitaciones*.

Suposa l'autor que D. Quixot, cansat de sentir parlar de químics i de filosofs moderns, determina abandonar Madrid i anar-se'n a la seva terra; però, abans d'arribar a la Porta d'Alcalà, penetra en un gran edifici del carrer del Príncipe, on hi havía sobre la porta un cartellaç que deia (p. 25) : «Aquí se componen y se escriben versos; se pintan geroglíficos; se enseña Filosofía, Poesía y Gramática». Després de llarga disputa sobre futils temes, sostinguda pels poetes d'aquesta Academia i el Regent poeta, entraren en dita casa, D. Quixot i un nou acompanyant d'aquest, que es nomena D. Luis. El poeta segueix parlant, i a la fi dóna a conèixer l'obra que està fent : són uns comentaris als *Discursos filosóficos*[2] d'En Forner; es pot dir que si el poeta critica de manera despiadada l'obra de l'esmentat autor, D. Quixot fa cosa igual amb els llibres filosòfics d'En Roselli; mentre es troben discutint tranquilament, apareix la portera amb agutzils, demanant aquests al poeta el permís de poder ocupar el

1. Exemplar procedent del fons de la Biblioteca de Catalunya.
2. Madrid, Imprenta Real, 1787.

portal; el poeta no l'exibeix, i s'arma un fort escàndol, acompanyat de cops i tiroteig de llibres, quedant victoriós D. Quixot, que fuig d'aquell lloc. En el cap. XI, últim del volum, llegim que havent abandonat D. Quixot la casa, un dia el capellà i sacristà «del lugar» se n'hi anaren, trobant-hi l'*ama*. Parlaren de l'eixida del protagonista, i convençuts que els llibres eren els causants de la seva follía, determinaren cremar-los en el corral; així com en la llibrería del D. Quixot d'En Cervantes hi havía l'Amadis, el Tirant, el Belianis, el Lepolemo i altres, en la d'aquest modern Quixot s'hi troben les obres d'Escoto, Roselli, etc., que a l'esser descobertes són novament objecte de censures.

És una forta crítica dels estudis d'En Forner i d'En Roselli.

355 Galatée, | roman pastoral; | imité | de Cervantes, | par M. de Florian. | Capitaine des Dragons, et Gentil-homme | de S. A. S. Mgr. le Duc de Penthievre. | On peut donner du lustre à leurs inventions; | On le peut, je l'essaie; un plus savant le fasse. | La Fontaine. II, 1. | [Floró.] | A Bruxelles, | Chez B. Le Francq, Imprimeur-Libraire, | rue de la Magdelaine. | M. DCC. LXXXIX. [32-IV

p. 133 × 81 mm. c. 95 × 52 mm. (el plec de davant és en 10.º, i els demés un de 12 i un de 6) 152 pp., manquen les pp. 1 i 2; 5 làms. i un frontispici, dibuixades per Flouest. Pasta de l'època.

Els preliminars d'aquest volum són : Frontispici, Portada, Dedicatoria d'En Florian a la Duquessa de Chartres, Vida d'En Cervantes i Estudi de les seves obres (pp. 3-32). Les pp. 1 i 2 deuen correspondre a una fulla en blanc o bé a la portadella.

El text, repartit en quatre llibres, va de la p. 33 a la 152.

Vegi's, referent a aquesta obra d'En Florian, ço que hem dit en el núm. 329.

356 Le Nouveau | Don Quichotte | Opéra en deux Actes | Représenté sur le Théatre des Thuilleries le Mai 1789 | Dédié au C^en^. Duveyrier | Tribun du Peuple. | Mis en Musique | Par S. Champein. | Paroles du C^en^ Boissel. | Prix | Gravé par Huguet. | A Paris. | Chez l'Auteur, Quai Voltaire, N.º 17. | Et aux adresses ordinaire de Musique. | Proprieté de l'Auteur. [Carreras, 366*

p. 333 × 246 mm. c. 265 × 200. 2 ff. s. n. + 244 pp. Cartronet.

Els preliminars corresponen a la Portada, Dedicatoria d'En Champein a En Duveyrier i Avís de l'editor.

El text (pp. 1-244) va dividit en dos actes (pp. 1 i 121), tenint el primer set escenes i nou el segón.

* Exemplar procedent del fons de la Biblioteca de Catalunya.

La primera volta que s'esmentà aquesta obra entre els cervantistes fou per En Joaquim M.ª Bartrina, qui publicà en la revista *Cervantes* (1876, núm. 5) unes notes referents a la influencia de l'autor castellà en el teatre. En Rius (II, 706) copía la nota d'En Bartrina.

En l'Avís, ens diu l'autor: «le jour de la première représentation du *Nouveau Donquichotte*, ma Partition me fut volée en moins de trois minuttes ... Immédiatement après le spéctacle, on fit les plus grandes recherches; l'on questiona tout le monde; mais inutilement, je ne retrouvai plus mon manuscrit...»; afegeix que «fut joué longtems sous le nom de *Il Signor Zaccharelli*. Ce nom serait-il la cause du bruit qui courut alors! L'on disait que cette musique n'était pas de moi; que je l'avais traduite de plusieurs morceaux italiens».

Els personatges que intervenen, són Clara, Julia, Crispin, Dorlis i Manquinados, que és el protagonista de l'obra, o sigui el nou Don Quixot; en l'escena quarta de l'acte primer, diu : «Ils apprendront à connaitre le digne petit fils du valeureux Don quichotte de la Manche; suis-je bien redoutable.»

L'eminent musicògraf català En Felip Pedrell, en el *Catàlech de la Biblioteca musical de la Diputació de Barcelona* (Barcelona, 1909), tracta d'aquesta opereta d'En Champein en el vol. II, p. 278, dient del seu argument que es redueix a «un senyor qui té la monomanía d'imitar al veritable Don Quixot, lo qual serveix al autor del llibret pera traçar una intriga amorosa d'opereta còmica. Afortunadament, l'autor tingué'l bon sentit de deixar en pau la gran figura del sublim boig creat per Cervantes».

Amb el núm. 418 figuren en la mateixa col·lecció Carreras onze quaderns manuscrits (300 × 230 mm.) contenint les parts soltes d'orquesta d'aquesta òpera, corresponents a Violino primo, Violino secondo, Alto, Basso, Flauti, Clarinetto I i II, Fagotto, Corno I i II i Timbales. El Mestre Pedrell els assenyala en el seu Catàleg amb el núm. 1122.

357 Carta | escrita | por Don Quixote | de la Mancha | a un pariente suyo, | en que le hace saber varias | cosas necesarias para la per- | fecta inteligencia de | su historia : | dala al publico | un paisano y apasionado | de ambos. | En Madrid : | En la Imprenta de Blas Roman. | Año de M. DCC. XC. [34-III

p. 142 × 95 mm. c. 112 × 62 mm. (8.º). 55 pp., la següent en blanc s. n. Cartronet.

Els preliminars comprenen solament la Portada i Advertencia de l'editor (pp. 1-5).

El text comença en la p. 6, i segueix sense interrupció fins la 55.

En l'Advertencia d'«El Editor a el que lea», se'ns diu que «en un lugar de

la Mancha murió un Caballero bien conocido en toda la Provincia», i els hereus d'aquest feren a mans de l'editor un plec de cartes que eren «nada menos que del famosísimo Don Quixote de la Mancha, a las que estaba unido un borrador de la respuesta dada á ellas»; l'editor es proposa donar a la impremta aquests manuscrits, començant per la primera carta, i manifesta que si són ben rebudes, seguirà donant-les a conèixer totes, i sinó les retornarà al seu amo. Es veu que no foren del gust del públic, ja que no se'n publicà cap més.

La carta se suposa escrita per D. Quixot en la cova de Montesinos el 14 de maig de 1784, i és una crítica al «Mapa de una porción del reyno de España que comprehende los parages por donde anduvo Don Quixote y los sitios de sus aventuras» deliniat per En Tomàs López i dirigit per En Joseph de Hermosilla; aquest mapa és el que es publicà en l'edició primera de la R. Academia Española (núm. 308), si bé aquí es fa referencia al que figura en la segona edició.

L'autor s'admira perquè es col·loca l'hostal on va esser armat cavaller, entre Manzanares i Almagro, «puesto que jamás ha sido de un pueblo de estos á el otro el camino real de Sevilla a la Corte...»; ell diu que va esser en «la venta de Quesada, porque está en el camino real de Madrid a Sevilla», i per aquest istil censura els punts assenyalats en el mapa, corresponent tots ells a la primera part del *Don Quijote*.

358 [Engaña Bobos y Saca dinero]

[Sense portada, comença a la p. 1.] Llevado de mi curiosidad me arri- | mé á leer un Cartelon... [Colofó.] Con Licencia | Madrid : en la Imprenta de Joseph | Herrera. | 1790. [35-III

p. 148 × 96 mm. c. 113 × 67 mm. 23 pp., la següent en blanc s. n. Relligat amb el núm. 359 (Instrucciones Económicas y Políticas. Madrid, 1791). Pasta antiga. A la primera guarda, escrit a mà : «C. 7 Nov. 1877».

Sembla una crítica del fascicle que tracta de les *Instrucciones económicas y políticas dadas por el famoso Sancho Panza* (Madrid, 1790 ?).*

Li hem posat aquest títol, per les linies que es llegeixen al final : «Concluyala Vmd. y llamela Engaña bobos y Saca dinero y con esto no pueden culparle en nada de lo que reprehende ... que es lo único que dará cuidado al Autor del Engaña Bobos y Saca dinero».

En Rius (III, p. 405), al tractar de las *Instrucciones*, diu que «por el sentido irónico de esta que parece impugnación a las instrucciones, diríase que su objeto es llamar la atención sobre ellas».

* Li donem aquest any amb tot i no conèixer cap exemplar amb l'esmentada data; sols n'hem vist la «segunda impresión», impresa en 1791, que figura en la col·lecció Bonsoms.

En Cotarelo, *Imitaciones*, escriu (p. 29) : «*Engaña bobos y saca dinero*. Este es el título que el autor quiso dar y dió al fin del folleto este... Fué impreso en Madrid sin nombre de imprenta, 1790, 23 pp. en 8.º». El tamany, nombre de pàgines i data corresponen a l'edició que hem descrit, però el dir que és «sin nombre de imprenta», ens fa pensar si l'exemplar vist per En Cotarelo correspòn a una nova edició.

Aquest assaig fou reproduït en el tom V d'*El Refranero General Español* (Madrid, 1876).

359 Instrucciones | Económicas y Políticas, | Dadas por el famoso Sancho Panza, | Gobernador de la Insula Barataria, á un | hijo suyo, apoyándolas con refranes cas- | tellanos, en que le prescribe el método | de gobernarse en todas las edades | y empleos. | Segunda impresión | aumentada | con otra instruccion. | Las da á luz D. A. A. P. y G. | Con licencia. | Madrid en la Imprenta Real. | MDCCXCI. [35-III

p. 148 × 96 mm. c. 122 × 66 mm. (8.º). 64 pp. Relligat amb el núm. 358 (*Engaña Bobos*, Madrid, 1790).

Els preliminars corresponen a la Portada (pp. 1 i 2).

El text comprèn dues instruccions (pp. 3-27 i 28-48) i un índex, per ordre alfabètic, dels refranys transcrits en dites Instruccions (pp. 49-64).

Com es diu en la portada, aquesta és la segona edició; la primera sería probablement de 1789 o 1790, perquè en el núm. 358, en l'*Engaña Bobos y Saca dinero*, hem vist que s'hi fa referencia a les *Instrucciones;* ademés, en la portada de l'edició que descrivim es diu «segunda impresion aumentada con otra instrucción», ço que vol dir que la primera edició sols comprenía la «Instrucción I».

Qui vulgui saber més noticies referents a aquesta obra, vegi el pròleg que posà En Sbarbi al tom cinquè d'*El refranero general español* (Madrid, 1876).

En Cotarelo, *Imitaciones*, assenyala aquesta de què tractem, en la llarga llista de les que manquen en la *Bibliografía* d'En Rius; aquesta omissió es corretgí en el volum III, p. 405.

360 Anselmo, | ú | El Curioso Impertinente, | escena comico-tragica | unipersonal, | por | D. Josef Joaquin Isurve. | Con Licencia : | Madrid : en la oficina de la Viuda | de Don Pedro Marin. | Año de 1791. [41-VIII c. 7

p. 149 × 102 mm. c. 123 × 75 mm. (8.º). 19 pp., la següent en blanc s. n. En la portada la firma : «Givanel».

Els preliminars d'aquest monòlec són la Portada i l'Argument (pp. 1-4)

El text comença en la p. 5; tota l'obra està escrita en vers endecassíl·lab asonantat i és eminentment tràgica.

En les dues pàgines preliminars, on es descriu l'argument de l'obra, està molt ben extractada la novel·la *El curioso impertinente (Don Quijote,* I, caps. 33-35).

361 Der | betrogene Landjunker | oder | Gefchichte | eines | deutfchen Don Quixotte. | Hirfchberg, 1791. | bey Carl Gottlob Uffner. [34-V

p. 154 × 95 mm. c. 130 × 70 mm. (8.º). 206 pp. Relligadura en tela blanca, amb teixell vermell.

Els preliminars d'aquest volum comprenen solament la portada (pp. 1-2).

El text (pp. 3-206), no desprovist de certa graciosa ironía, conté una serie de cartes escrites pels protagonistes Weselwind i Clairi, a sos respectius amics August i Lisette.

Aquesta obra es pot posar amb les d'influencia cervantina, i com a tal l'assenyalen En Rius (II, 505) i En Bertrand *(Cervantes,* p. 48), si bé un i altre demostren no haver-ne vist cap exemplar.

362 The | History | and | Adventures | of the renowned | Don Quixote. | Tranflated from the Spanish of | Miguel de Cervantes Saavedra. | To which is prefixed, | Some Account of the Author's Life. | By T. Smollett, M. D. | Illuftrated with Twelve new Copper-Plates, | elegantly engraved. | The sixth edition, in four volumes. | Vol. ···. | London : | Printed for F. and C. Rivington, T. Longman, B. Law, G. G. J. and | J. Robinfon, J. Johnfon, T. Cadell, R. Baldwin, W. Richardfon, | W. Goldfmith, J. Murray, J. Sewell, S. Hayes, W. Lowndes, | J. Debrett, W. Fox, D. Ogilvy, and Co. and W. Miller. | MDCCXCII. [35-I

p. 172 × 110 mm. c. 142 × 78 mm. (12.º). Vol. I : 2 ff. s. n. + XL pp. + 293 pp., la següent en blanc s. n.; 5 làms., la primera de frontispici. Vol. II : 1 f. s. n. + 314 pp.; 1 làm. de frontispici. Vol. III : 1 f. s. n. + XI pp., la següent en blanc s. n. + 331 pp., la següent en blanc s. n.; 4 làms., la primera de frontispici. Vol. IV : 1 f. s. n. + 322 pp.; 2 làms., la primera de frontispici. Relligadura de l'època en pell, amb llom decorat. Al segón full de guarda, escrit a mà : «Fr. Amburger. | 1797.»

Les fulles preliminars del volum primer comprenen : Frontispici, Portada, Dedicatoria del traductor a En R. Wall (2 ff. s. n.), Vida de Cervantes per Smollet, Advertencia del traductor i Pròleg de la primera part (pp. I-XL); els dels segón i quart, Frontispici i Portada; els del tercer, Frostispici, Portada, i el Pròleg de la segona part.

El text va repartit de la manera següent : Els dos primers volums (pp. 1-293 i 1-314; caps. 1-8, 1-15, 1-13 i 1-25), comprenen la primera part; i els dos següents, la segona (pp. 1-331 i 1-322, caps. 1-17, 1-15, 1-5 i 6-20, 1-22).

En Rius (I, 649) escriu de les làmines, que el dibuix és correcte i d'elegant factura, els tipus purament anglesos i els vestits posteriors a l'època d'En Cervantes. En cap de les làmines es veu el nom de l'autor; N'Ashbee, *An Iconography*, tampoc diu qui pot esser-ne el dibuixant i el gravador.

D'aquesta edició hi ha dos exemplars en el British Museum (Londres, 12490. aaa. 21., i Cerv. 88.) La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 423.

363 Historia Fabulosa | del distinguido caballero | Don Pelayo Infanzon | de la Vega, | Quixote de la Cantabria, | por | Don Alonso Bernardo | Ribero y Larrea, | Cura de Ontalvilla y despoblado Ontariego | en el Obispado de Segovia. | ··· Parte. | Tomo ···. | [Monograma de l'editor.] | Madrid MDCCLXXXXII. | En la Imprenta de la Viuda de Ibarra. | Con licencia. | Se hallará en la Librería de Ranz, calle de | la Cruz. [33-IV

p. 165 × 101 mm. c. 129 × 67 mm. (8.º). Vol. I : 2 ff. s. n. + XVI pp. + 372 pp.; 1 làm. Vol. II : 2 ff. s. n. + VI pp. + 334 pp. + 1 f. s. n., amb un catàleg de la mateixa llibrería. La làmina és dibuixada per S[an]z i gravada per Ml. Alegre. Pasta de l'època.

Els preliminars del volum primer comprenen : Portadella, Portada (2 ff. s. n.), Dedicatoria de l'autor al Duc de Frias, D. Diego Fernandez de Velasco, Pròleg i Taula de capítols; els del segón : Portadella, Portada i Taula.

El text del volum primer (pp. 1-372) va repartit en vint-i-vuit capítols, i el del segón (pp. 1-334), en trenta.

El propòsit de l'autor a l'escriure aquesta obra, ens el manifesta el pròleg (p. X) : «También debo advertirte, Lector prudente, de que muchos (que suelen hacer juicio de las obras por el aspecto solamente) estarán persuadidos á que esta es una sátira mordaz contra los moradores de la Cantabria, sin reflexionar que intentando atacar la ridícula nobleza, era indispensable suponer al héroe de una tierra que abundase en casas solariegas, para que enteramente se hiciese verosímil, de que alguno entre tantos bien compuestos, pudiese salir estrafalario.» És una sàtira endreçada a ridiculitzar la manía dels que volen ostentar, sense tenir-hi dret, títols nobiliaris.

Aquesta obra és incompleta, ja que en la col·lecció Bonsoms figuren sols els dos primers toms, mancant-hi l'últim, que s'imprimí a Segovia l'any 1800.

En el Instituto General y Técnico de Gijón, s'hi troba una carta manuscrita d'En Jovellanos, que és una crítica de l'obra de què tractem. Modernament s'ha publicat aquesta carta en *Datos para la Biografía de Jovellanos*, recopilats per En Julio Somoza (Habana, Madrid, 1885). En l'esmentat llibre s'hi troba també

una nota dient que l'autor del *Quixote de la Cantabria* «no es otro que D. Bernardo Alonso Ablanedo, cura de San Cucao y autor también por aquellas fechas de la *Descripción del Concejo de Llanera*». En Cotarelo, en el seu estudi *Imitaciones castellanas del Quijote* (p. 15 i s.), en fa un resum molt ben fet. En Rius (II, 439) assenyala un altre estudi crític dedicat a dita obra per N'Antonio Balbín de Unquera, i publicat en l'almanac *El Carbayon*, corresponent a l'any 1884.

364 Galatée, | roman pastoral; | imité | de Cervantes, | par M. de Florian, | De l'académie françoise, de celles de | Madrid, Florence, etc. | Quatrieme édition. | On peut donner du lustre à leurs inventions : | On le peut, je l'essaie; un plus savant le fasse. | La Fontaine, II, 1. | A Paris, | de l'Imprimerie de Didot l'ainé. | 1792. [34-III

p. 129 × 82 mm. c. 89 × 47 mm. (6.º). 192 pp.; 1 làm. i un frontispici. Pasta de l'època. En el primer full blanc de guarda, la firma : «Compte», rubricada. Pasta de l'època.

Els preliminars són : Frontispici amb el retrat de l'autor, Portadella corresponent a l'edició de les «Oeuvres | de | Mr. de Florian», Portada, Dedicatoria d'En Florian a la Duquessa de Chartres, Portadella corresponent a la Vida d'En Cervantes, Vida d'En Cervantes i Estudi de les seves obres (pp. 1-42).

La *Galatea* comença en la p. 43 i va repartida en quatre llibres, començant respectivament a les pp. 43, 77, 119 i 155.

Vegi's ço que diem en el núm. 329.

365 The | History | and | Adventures | of the renowned | Don Quixote. | Tranſlated from the Spanish of | Miguel de Cervantes Saavedra. | To which is prefixed, | Some Account of the Author's Life. | By T. Smollet, M. D. | Illuſtrated with Sixteen Copperplates elegantly engraved. | The Sixth Edition corrected. | In four volumes. | Vol. ···. | London : | Printed for A. Law, W. Miller, and R. Cater. | MDCCXCIII. [33-I

p. 162 × 94 mm. c. 130 × 71 mm. (6.º). Vol. I : 1 f. s. n. + XXXVIII pp. + 292 pp., manquen les pp. 1 i 2; 2 làms., la primera de frontispici. Vol. II : 315 pp., la següent en blanc s. n.; 4 làms. Vol. III : XII pp. + 327 pp., la següent en blanc s. n.; 7 làms. Vol. IV : 1 f. s. n. + 322 pp. Alguna làmina colorida a mà. En el primer foli de guarda, escrit a mà : «R. W. Packer. | to | Edwin Morton Packer. | 1856.Rectory Woodton». Relligadura en pasta antiga.

Les fulles preliminars del primer volum comprenen : Portada (1 f. s. n.), Vida de Cervantes d'En Smollet, una Advertencia referent a la traducció, i Pròleg de Cervantes. Les dels segón i quart, solament la Portada; les del ter-

cer, la Portada, el Pròleg d'En Cervantes corresponent a la segona part, Aprovació d'En Marquez Torres i Joseph de Valdivielso i Llicencia d'En Gutierrez de Cetina (Madrid, 5 novembre 1615).

El text va repartit així : els dos primers volums contenen la primera part (pp. 3-292 i 3-315; caps. 1-8, 1-5, 1-13 i 1-25), i els dos últims, la segona (pp. 1-327 i 1-322; caps. 1-17 + 1-25 + 1-5 i 6-20 + 22).

En Rius (I, 651) escriu : «Edición malísima, copia furtiva de la ... de 1792, pues se titula sexta como ella». És cert, però hem d'observar que en els preliminars d'una i altra edició s'hi noten diferencies.

Les làmines que adornen aquesta edició són les d'En Hayman.

Hi ha dos exemplars d'aquesta edició en el British Museum (Londres, 12491. aaa. 26. i Cerv. 89.). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 424.

366 Histoire | de l'admirable | Don Quichotte | de la Manche, | Traduite de l'Espagnol de Michel | de Cervantes. | Nouvelle Édition, | Revue, corrigée et augmentée. | Tome ···. | [Floró.] | A Lyon, | De l'Imprimerie d'Amable Leroy. | 1793. [34-II

p. 165 × 95 mm. c. 125 × 66 mm. (12.º). Vol. I : XXIV pp. + 384 pp.; 3 làms., mancant-ne una entre les pp. 286-287. Vol. II : 2 ff. s. n. + 384 pp.; 2 làms. Vol. III : 3 ff. s. n. + 283 pp.; 6 làms. Vol. IV : 3 ff. s. n. + 472 pp.; 7 làms. Vol. V : 3 ff. s. n. + 436 pp.; 4 làms. Vol. VI: 3 ff. s. n. + 440 pp.; 5 làms. Les làmines gravades per D. St. Aubin. La col·locació de les làmines no va d'acord amb la numeració. Pasta de l'època, amb llom decorat.

Els preliminars del volum primer comprenen : Frontispici, Portada, Advertencia del traductor, el Pròleg de la primera part i Taula de capítols; els dels segón, tercer, quart i sisè : Portada i Taula; els del cinquè : Frontispici, Portada i Taula.

El text va repartit de la manera següent : Els quatre primers toms comprenen el d'En Cervantes, i els dos últims la continuació feta per En Filleau de Saint Martin. Els que contenen l'obra d'En Cervantes van dividits així : en els dos primers, va la primera part (pp. 1-384 i 1-384, caps. 1-27 i 28-48), i en els dos següents, la segona (pp. 1-388, per errada 288, i 1-472, caps. 1-32 i 33-73); els dedicats a la continuació són els dos últims (pp. 1-436 i 1-440, caps. 1-32 i 33-61).

El pròleg és traduït per En Thémiseul de St. Hyacinthe, i el text d'En Cervantes per En Filleau de Saint Martin.

Les làmines són unes barroeres copies dels dibuixos d'En Coypel.

La part tipogràfica és poc cuidada.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 283.

367 La Moral | de Don Quixote, | deducida de la Historia | que de sus gloriosas hazañas escri- | bió Cide-Hamete Benengelí. | Por su grande amigo el Cura. | Dala á luz | El Br. D. P. Gatell. | [Floró.] | Con licencia : | en la Imprenta de Gonzalez. | Madrid : MDCCXCIII. | Se hallará en la Libreria de Castillo, frente | á las Gradas de San Felipe el Real; en la de | Cerro, calle de Cedaceros; y en su Puesto, calle | de Alcalá. [35-II

p. 140 × 95 mm. c. 123 × 69 mm. (8.º). T. I : 6 ff. s. n. + 266 pp. Relligat amb el núm. 352, que en forma la segona part. En pasta.

Els preliminars d'aquest volum comprenen : Portadella, Portada i Pròleg en dos parts, amb el títol de «La feliz aventura que dió ocasión a que se escribiera esta obra» i «El cura da los motivos que le obligaron a escribir esta obra».

El text (pp. 1-266) va repartit, com en la primera edició, en quatre llibres.

Vegi's ço que hem dit referent a aquesta obra en el núm. 352. Hem de manifestar que aquest volum sembla tenir, segons la descripció, el mateix nombre de pàgines que el de la primera edició, però no és així, ja que salta la numeració del 58 al 73, on comença el llibre segón. L'explicació d'això ens sembla és la següent : a l'editor li quedaríen molts exemplars mancats del text del llibre primer (pp. 1-72), i determinà fer reimprimir tot el text per a completar-los, però el nou impressor executà el seu treball amb diferent tipu de lletra, resultant menys nombre de pàgines; per això el primer llibre té 58 pp., i el segón comença a la 73.

368 La Moral | del mas famoso Escudero | Sancho Panza, | con arreglo á la Historia | que del mas Hidalgo Manchego | Don Quixote de la Mancha | escribió | Cide Hamete Benengeli. | Con licencia : | En Madrid en la Imprenta Real | Año de 1793. [35-II

p. 145 × 98 mm. c. 117 × 65 mm. (8.º). 9 ff. s. n. + 248 pp. + 3 ff. s. n., amb un catàleg de la llibrería Cerro. Pergamí.

Les fulles preliminars, sense numerar, comprenen : Portada i «Carta del autor de esta obra a todo el que la leyere».

El text (pp. 1-248) ve a esser un breu comentari a tot el *Don Quijote*, analitzant-s'hi passatges de la primera i segona part.

Encara que en la portada no es llegeixi el nom de l'autor, creiem que ho és el que escrigué *La moral de D. Quixote*, ço és, En Pedro Gatell, ja que en l'esmentada *Carta* que fa de pròleg s'hi llegeix : «Si tuve la venturosa aventura de encontrar en un Lugar de la Mancha la Moral del famoso Hidalgo Don Quixote, escrita por el Cura, no he tenido la misma suerte con la del famoso Escudero

Sancho», i veient que ningú ha escrit tal obra, es determina a fer-ho ell, així com «a darla a luz, sin pararme en que otros lo hubieran desempeñado mejor que yo...»; més endavant, diu que al publicar el volum primer de *La Moral de Don Quixote* fou criticat per no haver imitat En Cervantes; a això contesta que «es muy cierto, pero tampoco lo he imaginado, porque lo tengo por casi imposible», afegint «ahora pienso, si Dios me diere vida, escribir la *Historia del mas famoso Sancho Panza*».

369 The | Adventures | of | Sir Launcelot Greaves. | By the Author of Roderick Random. | A new edition, corrected. | In two volumes. | Vol. ···. | London, | Printed for G. G. J. and J. Robinson, | Paternoster Row. | 1793. [35-III

p. 177 × 105 mm. c. 125 × 68 mm. (12.º). Vol. I : IV pp. + 264 pp. Vol. II : IV pp. + 284 pp. Al segón full de guarda, escrit a mà : «James Wiggett | 1816». Pasta de l'època, amb llom decorat i daurats al pla.

Els preliminars de cada volum comprenen : Portada i Taula de capítols. Aquestes últimes són mal relligades, ja que la p. III del tom primer comprèn els epígrafs dels caps. XIII-XVII, que corresponen al segón, i la p. III d'aquest, els dels capítols I-XII del primer.

El text va repartit de la manera següent : El tom primer (pp. 1-264) conté els dotze primers capítols, i el segón (pp. 1-284) els tretze últims.

Aquesta obra es publicà primerament en la revista *Magasin Britannique* cap als anys 1760 i 1761, essent l'any següent editada apart.

Sir Launcelot és un nou Quixot que se'n va pel món disposat a predicar i fer el bé, i per a imitar més a l'hèroe manxego, porta per company el capità Croowe, que ve a fer el paper d'escuder. En Walter Scott, en els seus estudis dedicats a estudiar els novel·listes més eminents, assenyala, amb aquella crítica mesurada i serena que caracteritza l'il·lustre escriptor anglès, els principals defectes de l'obra.*

370 Galatée, | roman pastoral; | imité | de Cervantes | par M. de Florian, | de l'Académie Françoise, &c. | Édition ornée de Figures en couleur, d'aprés les | Dessins de M. Monsiau. | A Paris, | Chez Defer de Maisonneuve, rue du Foin S. Jacques. | 1793. [32-IX

p. 338 × 254 mm. c. 209 × 144 mm. (4.º). 125 pp., la següent en blanc s. n.; 4 làms., gravades per Coliberi i Cazenave. Relligadura en pasta de l'època, amb llom i plans decorats; cantells, contracantells i talls daurats.

* Vegi's *Oeuvres* (París, 1828, t. IX, p. 266).

Els preliminars d'aquest volum són : Portada, Portadella corresponent a la *Vie de Cervantes*, la Biografía d'aquest i Estudi de les seves obres (pp. 1-25).

El text conté : Portadella corresponent a la *Galatea* i els quatre llibres, que comencen en les pp. 29, 51, 79 i 101.

Com frontispici de cada llibre hi van unes làmines bellament colorides i molt ben dibuixades i gravades. La impressió és excel·lent. Vegi's el núm. 329.

371 The | History | and | Adventures | of the renowned | Don Quixote | de la Mancha. | Containing an | entertaining narrative | of the wonderful atchievements of that incomparable | hero and knight-errant, from his first great | pursuit after fame immortal, till the | close of his celebrated career. | Translated from the spanish | of | Miguel de Cervantes Saavedra. | To which is added, | an account of the author's life. | By Dr. Smollet. | Formerly published in four volumes; | the whole now comprized in one large octavo | volume. | Embellished with copper-plates. | [Floró.] | London : | Printed for Alex. Hogg, at No. 16, Paternoster-Row. [34-VIII

p. 215 × 136 mm. c. 194 × 103 mm. (4.º). 1 f. s. n. + 519 pp., la següent s. n.; 12 làms., la primera de frontispici. El frontispici és dibuixat per Riley i gravat per Scott. Relligadura en vedell fi, amb llom decorat i filets.

Els preliminars comprenen 1 f. s. n., en la que hi ha la Taula de les làmines, Frontispici, Portada, Dedicatoria del traductor a En Ricardo Wall i Pròleg de la primera part (pp. I-VI).

El text (pp. 7-516) va repartit de la manera següent : El de la primera part comprèn les pp. 7-250; segueixen després els preliminars de la segona part, que són el Pròleg, l'Aprovació d'En Marquez Torres (Madrid, 27 febrer 1615), la Llicencia del Dr. Gutierrez de Cetina (Madrid, 5 novembre 1615) i Aprovació d'En Joseph de Valdivielso (Madrid, 17 mars, 1615); el text de la segona part comença en la pàg. 255 i acaba en la 516. A la fi del volum s'hi troba una biografía d'En Cervantes, que ocupa les pp. 517-519.

De les làmines que acompanyen aquesta edició, en corresponen dèu al text del *Don Quixote*, i les altres dos són el frontispici i el retrat d'En Cervantes. La del frontispici és l'única que va firmada, totes les demés són anònimes.

Aquest volum és el sisè del New Novelist's Magazine. Encara que la portada no porti la data de la impressió, l'atribuim a 1794, com ja digué En Rius (I, 652), fundant-nos en els anys que es troben al peu de cada làmina, que diuen : «Published by Allex. Hogg ... 1794».

Ni en la Biblioteca Nacional (Madrid), British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París) sabem que hi hagi exemplar d'aquesta edició. La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 425.

372 O Engenhoso | Fidalgo | Dom Quixote | de la Mancha, | por Miguel de Cervantes Saavedra, | traduzido em vulgar. | Tomo ···. | Lisboa, | Na Typografia Rollandiana. | 1794. | Com licença da Real Meza da Commiſſaõ Geral ſobre | o Exame, e Cenſura dos Livros. [Vitr. III

p. 146 × 100 mm. c. 116 × 71 mm. (8.º). Vol. I : 1 f. s. n. + 315 pp., la següent en blanc s. n. + 2 ff. s. n. d'índex; 1 làm. amb el retrat d'En Cervantes, gravada per Debrie. Vol. II : 1 f. s. n. + 313 pp. + 5 pp. s. n. amb la taula i un catàleg del mateix editor. Vol. III : 1 f. s. n. + 298 pp. + 2 ff. s. n. d'índex. Vol. IV : 1 f. s. n. + 316 pp. + 2 ff. s. n. d'índex. Vol. V : 1 f. s. n. + 352 pp. + 2 ff. s. n. d'índex. Vol. VI : 1 f. s. n. + 322 pp. + 2 ff. s. n. d'índex. Pasta antiga.

Els preliminars de cada volum comprenen solament la Portada. Al verso s'hi llegeix la Tassa, amb data de 5 desembre 1794.

El text va repartit de la manera següent : Tota la primera part ocupa els tres primers volums (pp. 1-315, 1-313 i 1-298; caps. 1-22, 23-35 i 36-52), i la segona, els tres últims (pp. 1-316, 1-352 i 1-322; caps. 1-23, 24-49 i 50-74). A la fi de cada volum s'hi troba la taula dels capítols.

No podem precisar el text que serví de model a l'anònim traductor, però es veu que féu la seva tasca tenint un exemplar amb el text original; per les variants que es poden observar compulsant els textos de les primeres edicions d'En Cuesta (núms. 2, 5 i 9), creuríem que si no fou la segona (núm. 5), traduí d'una que tingué a aquesta per model:

Madrid, 1605 (núm. 2)		Lisboa, 1794	
fol. 1. —	En vn lugar de la Mancha, de cuyo nombre no quiero acordarme, no ha mucho tiempo que viuia vn hidalgo de los de lança en aftillero, adarga antigua, rozin flaco, y galgo corredor. Vna olla de algo mas vaca que carnero, falpicon las mas noches, duelos y quebrantos los Sabados, lantejas los Viernes, algun palomino de añadidura los Domingos : confumian las tres partes de fu hazienda...	I, cap. I, p. I. —	Naõ ha muito que n'hum lugar da Mancha de cujo nome naõ quero lembrar-me, vivia hum Fidalgo destes que tem lança em cabide, adarga antiga, seu rocim magro e algum galgo corredor. Huma panella que pouco mais vacca levava que carneiro, as mais das noites carne que lhe sobejava do jantar picada com cebolla, e vinagre, óvos fritos com miólos de carneiro aos Sabbados, ás Sextas feiras lentilhas e algum pombinho de mais aos Domingos, eis-aqui em que consumia tres partes da sua fazenda ...

Les composicions poètiques que s'intercalen en la novel·la, les deixa en llur llengua original.

És la primera edició del Don Quixot en llengua portuguesa.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid), Bibliothèque Nationale (París, Y². 21880-21885), i dos en el British Museum (Londres, 12490. de. 7., i Cerv. 198.). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 572.

373 Michel Cervantes, | Opéra-Comique | en trois actes et en prose, | Paroles du C. Gamas, Musique du C. Foignet, | Représenté pour la première fois le 4 Nivôse, | l'an deuxième de la République Française, | sur le Théâtre Lyrique des Amis de | la Patrie, ci-devant de la rue | de Louvois. | Prix, 1 liv. 10 sols. | [Gravat.] | A Paris, | Chez la Citoyenne Toubon, Libraire, sous les | Galeries du Théâtre de la République, à côté du | passage vîtré. | 1794. [42-IX c. 4

p. 214 × 135 mm. c. 139 × 79 mm. (8.º). 50 pp. + 1 f. s. n. Rústega.

En el full primer s'hi troba la Portada, el Repartiment dels personatges que intervenen en l'obra, i Nota de l'autor reservant-se els drets de propietat (París, 7 pluviose 1794).

En l'últim full, que és sense numerar, hi ha una llista de comedies, i al final es llegeix : «De l'Imprimerie de Cordier, rue neuve Beau- | repaire, n.º 382».

L'obra va repartida en tres actes (pp. 3-50), amb 8, 9 i 7 escenes respectivament.

L'argument vol esser una pàgina històrica de la vida d'En Cervantes, però no té res d'històric i sí molt de novel·lesc. Per la llista dels personatges, el lector es formarà idea del que deu esser aquesta obra d'En Gamas : hi surten un corsari algerí, que es diu Achmet; una esclava, Elvira, estimada de «Michel de Cervantes»; un fill del corsari, que també estima a Elvira; un «Sanche», amic i company de Cervantes. L'acció és a Alger, i es refereix a una fugida que prepara el protagonista.

374 The | History | and | Adventures | of the renowned | Don Quixote | de la Mancha. | Translated from the spanish of | Miguel de Cervantes Saavedra. | To which is added, | some account of the Author's life. | By T. Smollet, M. D. | Fomerly published in four volumes. | Now comprised in one large volume, octavo. | London : | Printed for the proprietors; | and sold by all booksellers in town and country. | MDCCXCV. [39-I

p. 211 × 127 mm. c. 195 × 105 mm. (4.º). 520 pp., a dues columnes, menys els prefacis i les pp. 517-520. Vedell fi, amb llom daurat, filets als plans; cantells, contracantells i talls daurats. La portada més retallada que els altres fulls i reenganxada; segueix un full que no figura en la numeració, escrit a mà, contenint unes indicacions sobre el mèrit i episodis més curiosos del Quixot i un càlcul de la duració dels seus viatges.

Els preliminars corresponen a la Portada, Dedicatoria d'En Smollet a l'Excm. D. Ricardo Wall i Pròleg de la primera part.

El text comença en la pàg. 7, i va seguit fins la 250, en què acaba la primera part; segueix després el Pròleg d'En Cervantes, corresponent a la segona part, l'Aprovació del Llicenciat Marquez Torres (Madrid, 27 febrer 1615), la Llicencia de l'ordinari el Dr. Gutierrez (sic) de Cetina (Madrid, 5 novembre 1615), i l'Aprovació d'En Joseph de Valdivielso (Madrid, 17 març 1615); el text de la segona part correspòn a les pp. 255-516. A la fi del volum s'hi troba una vida d'En Cervantes, que és la que féu En Smollet, extractada de la d'En Mayans.

Els exemplars d'aquesta edició segueixen pàgina per pàgina els de la que creiem pertany a 1794 (núm. 371), si bé hi manquen les làmines. En Rius (I, 269), diu que «es evidentemente clandestina y lo corrobora el no llevar nombre de editor ni impresor determinado». Potser té raó, però ens sembla més aviat que per a aquesta edició s'aprofitaren els mateixos exemplars del núm. 371, tantes són les semblances que hem vist entre una i altra : en la pàg. 44 el segón número està caigut, els números de la pàg. 124 no van en linia, en la pàg. 212 l'últim 2 és de tamany més petit, etc., etc.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 426.

375 Les principales | Aventures | de l'admirable | Don Quichotte, | représentées en figures | par | Coypel, Picart le Romain, | et autres habiles maitres; | | avec | les explications des XXXI planches | de cette magnifique Collection, | tirées de l'original espagnol | de Miguel de Cervantes. | [Floró.] | A Bruxelles, | Chez B. Le Francq, Imprimeur-Libraire, rue de la Magdelaine. | 1795. [Portada orlada.] [31-IX

p. 303 × 226 mm. c. 194 × 146 (4.º). VIII pp. + 356 pp.; 31 làm., dibuixades per Coypel, Tresmolier, J. P. Le Bas, N. Cochin, F. Boucher; gravades per J. v. Schley, B. Picart, P. Tanjé S. Fokke. Pasta de l'època, amb llom decorat i filets als plans.

Els preliminars corresponen a la Portada, Advertencia de l'editor, Dedicatoria d'En Bassompierre «A son Altesse Monseigneur Francois-Charles des Comtes de Velbruck», un altre «Avertissement», Aprovació signada per En Laruelle (Liège, 12 agost 1775) i Permís donat pel Vicari General, Comte de Rougrave (Liège, 29 agost 1775).

El text (pp. 1-354) conté l'explicació i comentari a les 31 làmines d'En Coypel. Les últimes pàgines contenen la taula.

Aquesta edició segueix la de 1746 (núm. 221).

376 The | history | and | adventures | of the renowned | Don Quixote. | Translated from the spanish of | Miguel de Cervantes Saavedra. | To which is prefixed, | some account of the author's life. | By T. Smollett, M. D. | Ornamented with engravings, | by the first masters, | from the designs of the Madrid Royal Academy, &c. | In four volumes. | Vol. ···. | Dublin : | John Chambers. | 1796. [31-VIII

p. 210 × 120 mm. c. 148 × 77 mm. (8.º). 4 vols. : I, 64 pp. s. n. + 407 pp., la següent en blanc s. n.; II, 4 pp. s. n. + 459 pp., la següent en blanc s. n.; III, 4 pp. s. n. + XIII pp., la següent en blanc s. n. + 466 pp., i IV, 4 pp. s. n. + 459 pp., la següent en blanc s. n. Edició il·lustrada amb dibuixos d'En Barranco i Carnicero, gravats per En Bromley. El volum primer conté 6 làms. i els restants 5 cada un.

Els preliminars del volum primer, comprenen : Portadella, Portada, Dedicatoria de l'editor als «Provost, Fellows and Scholars of Trinity College, Dublin», Llista dels suscriptors, Dedicatoria d'En Smollet a Don Ricardo Wall, Vida d'En Cervantes, Advertencia del traductor, el Pròleg d'En Cervantes de la primera part, i la Taula de capítols de tota l'obra; els dels segón i quart : Portadella i Portada; els del tercer, Portadella, Portada, el Pròleg de la segona part, l'Aprovació d'En Marquez Torres (Madrid, 27 febrer 1615), Llicencia d'En Gutierrez de Cetina (Madrid, 5 novembre 1615) i Aprovació d'En Joseph de Valdivielso (Madrid, 17 març 1615).

El text va repartit de la manera següent : els dos volums primers contenen la primera part (pp. 1-407 i 1-459, caps. 1-8 + 1-5 + 1-13 i 1-25), i els dos últims (pp. 1-466 i 1-459, caps. 1-17 + 1-15 + 1-5 i 6-20 + 1-22), la segona.

Les làmines que figuren en aquesta edició, són copies de les publicades per l'Academia en la primera i segona edició (núms. 308 i 319).

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid), i dos en el British Museum (Londres, 12490. h. 1., i Cerv. 254.). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 427.

377 El Ingenioso Hidalgo | Don Quixote | de la Mancha, | compuesto | por Miguel de Cervántes Saavedra. | Tomo ···. | Con superior permiso. | Madrid en la Imprenta Real | MDCCXCVII. [35-II

p. 125 × 76 mm. c. 94 × 47 mm. (8.º). Vol. I : LIX pp., la següent en blanc s. n. + 283 pp., la següent en blanc s. n. + pp. LXI-LXIII, la següent s. n. amb la taula; 9 làms. Vol. II: 418 pp. + 1 f. s. n. de taula; 8 làms. Vol. III : 365 pp., la següent s. n. + 1 f. s. n. de taula; 8 làms. Vol. IV [.... | MDCCXCVIII.] : XIII pp., la següent en blanc s. n. + 364 pp.; 8 làms. Vol. V : portada igual a l'anterior, 374 pp. + 3 ff. s. n., els dos darrers de taula; 8 làms. Vol. VI: 392 pp. + 2 ff. s. n. de taula; 8 làms., dibuixades per J. López Enguídanos, Antonio Rodríguez; gravades per T. López Enguídanos, P. V. Rodríguez, M. Albuerne, Rafael Esteve, Bart. Vázquez, Blas Ametller, Ant. Vázquez, J. Vázquez i M. Brandi. Relligadura en pell amb daurats al pla.

Els preliminars del volum primer comprenen : Portada, Dedicatoria de N'Andrés Ponce de Quiñones al Príncep de la Pau, Advertencia de l'editor, retrat d'En Cervantes, Vida del mateix per En Manuel Josef Quintana, Dedicatoria al Duc de Bejar, Pròleg de la primera part i Versos; els del segón, tercer, cinquè i sisè, solament Portada i Portadella; i els del quart : Portada, la Dedicatoria al Comte de Lemos, Pròleg de la segona part, Taula i Portadella.

El text va repartit de la manera següent : Els tres primers volums comprenen la primera part (pp. 3-283, 5-418, 5-365; caps. 1-19, 20-34 i 35-52), i els tres últims, la segona (pp. 3-364, 5-374 i 5-392; caps. 1-23, 24-48 i 49-74). A la fi de cada tom, amb excepció del quart, s'hi troba la Taula de capítols.

L'editor manifesta que ha fet aquesta edició perquè «los apasionados de este excelente libro le deseaban en tomos pequeños, fáciles de manejarse y llevarse de una parte a otra, que es la forma mejor en que deben imprimirse las obras de lectura agradable»; també ens diu que «el texto va arreglado a las ediciones publicadas por la Real Academia Española», si bé amb algunes diferencies; la més important ja l'esmenta En Rius (I, 58), i és aquella que s'observa en el cap. 50 de la primera part, allí on diu : «no son malas filosofías esas...», com en l'edició de Madrid de 1608, mentre que la R. A. E. segueix la de 1605. Té raó En Rius al dir que aquesta edició millora el text de les anteriors. La *Noticia de la Vida y Obras de Cervantes* està inspirada, en quant a la part biogràfica, en la que féu En Ríos per a la primera edició de la R. A. Española, i al judicar les obres d'En Cervantes, s'hi observa una crítica serena i justa.

Les làmines i gravats que l'il·lustren són uns bellíssims dibuixos de N'Antonio Rodríguez, gravats pels artistes més amunt esmentats. El retrat d'En Cervantes fou dibuixat per En J. López Enguídanos, i gravat pel seu germà T. López Enguídanos. L'originalitat dels dibuixos és molt discutible, ja que recorden els d'En Coypel i d'altres autors. La impressió és molt curosa, i el paper és bo. Totes aquestes qualitats fan que la present edició sigui una de les més apreciades pels bibliòfils.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid), i dos en el British Museum (Londres, 12490. df. 12., i Cerv. 42.). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 59.

378 El Ingenioso Hidalgo | Don Quixote de la Mancha | Compuesto | Por Miguel de Cervantes Saavedra. | Nueva Edicion | Corregida denuevo, con nuevas notas, con nuevas | estampas, con nuevo analisis, y con la vida de | el Autor nuevamente aumentada | Por D. Juan Antonio Pellicer | Bibliotecario de S. M. y Academico de numero de la | Real Academia de la Historia. | Parte ···. | Tomo ···. | En Madrid | Por D. Gabriel de Sancha | Año de MDCCLXXXXVII.

[34-VIII

p. 204 × 132 mm. c. 148 × 80 mm. (8.º). T. I : 4 ff. s. n. + CCXLIV pp. + 143 pp., la següent en blanc s. n.; 4 làms., la primera de frontispici. T. II : 3 ff. s. n. + 318 pp.; 8 làms. T. III : 2 ff. s. n. + 275 pp., la següent en blanc s. n.; 4 làms. T. IV [... | Parte Segunda. | Tomo I. | En Madrid | Por D. Gabriel de Sancha | Año de MDCCLXXXXVIII.] : 10 ff. s. n. + 456 pp.; 8 làms. i 2 plànols. T. V : 3 ff. s. n. + 483 pp., la següent s. n.; 9 làms. i 1 mapa. Les làmines són dibuixades per Rafael Ximeno, Aug^{n} Navarro, Monnet, P. Camaron, Paret; gravades per P. Duflos, Moreno Tejada. Els toms II i III de la primera part van relligats junts. Mitja pell amb puntes. Caps daurats. Al contraplà, ex-libris amb escut de George Hall.

Un altre exemplar relligat en pasta. [834. 4. R.*

Les fulles preliminars del volum primer comprenen : Portada, «Notas al titulo de la Historia» i Dedicatoria d'En Pellicer a l'Excm. Sr. D. Manuel de Godoy, Príncep de la Pau (4 ff. s. n.), «Discurso preliminar (I-LIV), Vida d'En Cervantes (LV-CCIV), Documents cervantins (CCV-CCXVIII), els preliminars de la primera edició : Dedicatoria al Duc de Bejar amb el facsímil de la firma d'En Cervantes, Pròleg i Versos (CCXIX-CCXLII) i Taula (CCXLIII-CCXLIV). Les dels segón, tercer i cinquè, solament la Portada i Taula. Les del quart, comprenen : Portada, Resum del principi de la segona part, Dedicatoria al Comte de Lemos, amb el facsímil de la firma d'En Cervantes, Advertencies, Pròleg i Taula de capítols.

El text va repartit de la manera següent : Els tres primers volums comprenen la primera part (pp. 1-143, 1-318 i 1-275; caps. 1-13, 14-33 i 34-52), els dos últims, la segona (pp. 1-456 i 1-390; caps. 1-39 i 40-74).

A la fi de l'últim volum (pp. 391-483 + 1 p. en blanc) s'hi troba un índex de les coses més notables esmentades en les notes, l'explicació de les làmines que il·lustren l'edició, descripció geogràfico-històrica dels principals llocs visitats per D. Quixot, acompanyada d'un mapa dibuixat sots la direcció d'En Pellicer per En Manuel Antonio Rodriguez, llista dels suscriptors i de les errades a corretgir.

És una de les edicions més estimades de la bibliografía cervantina, tant pels bibliòfils com pels crítics. El bibliòfil admira la calitat del paper, el tipus de lletra, la distribució dels blancs i la disposició tipogràfica; es veu tot seguit el gust refinat del seu impressor, un dels que més han enlairat l'art d'En Guttemberg a Espanya. El crític considera aquesta edició com una de les més apreciables per l'altesa de judici de les seves notes; no s'hi troba un encegat adorador d'En Cervantes, ni un exaltat retòric, ni un fantasiós, sinó un hom equilibrat que il·lustra l'obra i assenyala passatges per a aclarir el text; fins les conjectures que fa, són fetes amb mesura. Podrà no esser afortunat en els seus judicis, però tampoc es complau en assenyalar defectes sense solta.

El *Discurso preliminar* amb què En Pellicer encapçala la seva edició, és un

* Pertany al fons de la Biblioteca de Catalunya.

estudi profond en el que demostra els seus coneixements històrics, literaris i bibliogràfics. Té les parts següents :

Del texto de la Historia de Don Quixote. — És un anàlisi de les dues edicions fetes per En Cuesta corresponents als anys 1605 (núm. 3) i 1608 (núm. 9); s'ha d'advertir que de les dues edicions madrilenyes de 1605 conegué solament la segona, i és de doldre que s'entusiasmés de tal manera amb la de 1608, creient que fou corretgida per En Cervantes.*

De las notas. — Admira el nombre d'elles, demostrant que era home de gran erudició, que havía llegit molt i amb profit, i que havía fet estudi especial dels clàssics contemporanis d'En Cervantes a l'ensems que dels llibres de cavalleríes que s'esmenten en el *Don Quijote;* es veu que seguí el pla d'En Bowle, aprofitant-se algunes vegades dels materials d'aquest, com ell mateix ho reconeix; és cert que algunes notes no són avui acceptables, pels avenços que s'han fet en el passat segle, però no per això resulta envellit el treball d'En Pellicer; per exemple, la correcció del *solas y señoras* que es llegeix en la primera edició, pel *solas y señeras*, com, segons ell, s'ha de dir (I, p. 113), és de les que mereixen lloar-se. N'hi ha d'altres, en canvi, que fan desmerèixer el treball.

De las Estampas. — Comença parlant-nos d'unes il·lustracions existents en la Biblioteca del rei gravades per En Lagniet, esmenta les de Brussel·les 1662, els famosos dibuixos d'En Coypel i els que figuren en les edicions de la R. Academia Española, explicant-nos tot seguit les observaciones per ell fetes als dibuixants per la millor execució de llur tasca.

De la acción, de la duración, del fin y de la imitación de la fábula de Don Quixote. — És difícil analitzar punt per punt les observacions que fa En Pellicer en aquesta part; per exemple, creu que En Cervantes va imitar a Homer en quant a l'*acció*, i els arguments que presenta són d'aquells que no poden resistir l'anàlisi; al parlar de la *duració* fa observar l'*ensarte de anacronismos* que diu En Mayans, afirmant que «esta estudiada executoria... le exime de la jurisdicción y residencia de rigurosos computistas y le preserva de incurrir en mayores anacronismos...»; analitzant el *fin* que es proposà En Cervantes a l'escriure el seu llibre, opina que fou el mateix que manifesta l'autor en el pròleg de la primera part : «deshacer la autoridad y cabida que en el mundo y en el vulgo tenian los libros de caballerías»; si En Ríos opina que el *Don Quijote* és una *imitació* de la *Ilíada* d'Homer, en Pellicer hi troba molts punts de semblança amb *El asno de oro* d'Apuley. Llàstima de temps perdut fent semblants conjectures!

Del libro de Amadis de Gaula. — Com ho indica l'epígraf, tracta del llibre de cavalleríes castellà, assenyalant l'èxit i popularitat de què disfrutà a França,

* «En el año de 1608 ya vivía de asiento Cervantes en Madrid, adonde se había restituído con la corte el de 1606... Determinó reimprimir su *Ingenioso Hidalgo* y en esta reimpresión, hecha a su vista, le corrigió de muchos yerros y mejoró conocidamente, suprimiendo unas cosas y añadiendo otras.»

així com les conjectures que referents al seu autor s'han fet a Espanya. Parla, incidentalment, del nostre *Tirant lo Blanch*, fent-nos saber «que en la Sapiencia de Roma, se conserva una traducción en lemosín hecha por Mossen Juannot Martorell del libro castellano de Tirante el Blanco, impresa en Valencia en el referido año de 1490».[1]

De las principales ediciones y de las traducciones del Don Quixote. — Estudi on esmenta l'edició que ell creu de 1604 (v. núm. 2; segons En Pellicer, l'edició del *Don Quijote* impresa per En Cuesta en 1605, com que la tassa porta la data de 20 desembre de 1604, va esser impresa aquest any, si bé el llibre no fou posat a la venda fins el 1605), i altres edicions anteriors a 1620, «todas las quales he tenido presentes»; assenyala les impreses a Brussel·les en 1662 i 1672, la de Londres 1738 i algunes més. De les traduccions, solament parla de les angleses.

És interessant la *Vida de Miguel de Cervantes* que segueix a l'erudit «Discurso preliminar». En Pellicer havía publicat ja en el *Ensayo de una Biblioteca de traductores españoles*[2] una biografía d'En Cervantes, avalorant-la amb importants testimonis per ell trobats; es publicà després la que féu En Ríos per encàrrec de la R. Academia Española,[3] i durant l'espai de temps que transcorregué entre la publicació de l'*Ensayo* i la del *Don Quijote*, trobà nous documents, corretgí i augmentà la biografía feta anteriorment, i donà a l'estampa la *Vida* més completa fins llavors publicada. ¡Llàstima que, així com tira per terra la falsa idea del *Buscapié*, cregui en l'altra erronia suposició de què el *Don Quijote* fou escrit en la presó d'Argamasilla de Alba![4] L'empresonament d'En Cervantes a causa de la mort d'En Gaspar d'Ezpeleta és estudiat amb serenitat, fa llargs comentaris a la continuació del llibre d'En Fernández de Avellaneda, assenyala les cases en què habità En Cervantes en els últims anys de sa vida, i acaba fent un paral·lel entre l'autor del *Don Quijote* i el de *Os Lusiadas*.

Els documents més interessants que donà a conèixer En Pellicer, i que fan referencia a En Cervantes, són : la Carta dotal otorgada per En Miquel de Cervantes Saavedra a favor de sa muller Na Caterina de Salazar Vozmediano (Esquivias, 9 agost 1586), i la certificació d'haver rebut En Cervantes l'hàbit de germà de l'Ordre Tercera de Sant Francesc (Madrid, 2 abril 1616).

En Pellicer, en el paragraf primer del *Discurso preliminar*, ens diu clarament que «me he determinado á seguir en esta edicion la del año 1608, ó la segunda, con preferencia á la primera ó la del año de 1604», i més endavant : «No se han sacado

1. Això de la «traducción en lemosín» que escriu en el *Discurso Preliminar*, es repeteix en el cap. VI de la primera part (I, p. 62). Aquesta és una d'aquelles notes que havem dit que perjudiquen el treball d'En Pellicer.

2. Madrid, Antonio de Sancha, M. DCC. LXXVIII.

3. Madrid, Joaquín Ibarra, 1780 (núm. 308).

4. «pero si la referida, no fué la causa verdadera de la prisión de Miguel de Cervantes, lo cierto es que estando en ella escribió la Historia de ... Don Quijote ... como lo testifica en el prólogo» (p. XCI).

variantes ni de la primera, ni de la segunda Parte ... No de la segunda; porque la del año 1615 es la única impresión que hizo el autor, no habiéndole permitido la muerte hacer otra; y las voluntarias alteraciones de los impresores que la publicaron en Valencia, Bruselas y Barcelona el año de 1616 y 1617 no merecen atención alguna por carecer de autoridad y de críticos fundamentos». En Cortejón *(Quijote,* I, CXLV) escriu que En Pellicer segueix el text de la primera edició de la R. Academia Española, «excepto en las contadas variantes que osó introducir», i com abans ens ha dit que l'edició madrilenya de 1780 s'aparta molt poc de la segona que féu En Cuesta en 1605, entre lo afirmat per En Pellicer i pel meu mestre en cervantisme hi trobem una manifesta contradicció. El pacient treball d'En Cortejón anotant les variants de vint-i-sis edicions de la primera part i vint de la segona, ens fa veure que En Pellicer no segueix cegament el text de 1608, com diu, sinó que a voltes, s'aprofita del d'altres edicions. Vegin-se els acaraments següents:

Madrid, 1605 (núm. 5)		Madrid, 1608 (núm. 9)		Pellicer	
f. 1 v.	... aunque por conjeturas verosímiles se deja entender que ...	f. 1 v.	... aunque por conjeturas verisímiles se deja entender que ...	I, p. 3.	... aunque por conjeturas verisímiles se deja entender que ...
f. 1 v.	... para comprar libros de cauallerias en que leer ...	f. 1 v.	... para comprar libros de cauallerias que leer ...	I, p. 3.	... para comprar libros de caballerias en que leer ...
f. 3	... fue limpiar unas armas que auian sido de sus visabuelos, que tomadas de orin y llenas de moho ...	f. 2 v.	... fue limpiar unas armas que auian sido de sus visaguelos, que tomadas de orin, llenas de moho ...	I, p. 8.	... fué limpiar unas armas, que habian sido de sus bisabuelos, que tomadas de orin y llenas de moho ...
f. 3	... encaxada con el morrion hazian una apariencia de ...	f. 2 v.	... encaxada con el morrion hazia una apariencia de ...	I, p. 8.	... que encaxada con el morrion hacia una apariencia de ...
f. 4	... y diga con voz humilde y rendido : Yo, señora, soy el gigante...	f. 2 v.	... y diga con voz humilde y rendida : Yo soy el gigante ...	I, p. 11.	... y diga con voz humilde y rendida : Yo, señora, soy el gigante ...
f. 5 v.	... y vio a las dos destraydas moças que ...	f. 5 v.	... y vio a las dos distraydas moças que ...	I, p. 16.	... y vio a las dos distraidas moças que alli estaban...
f. 6	... mirauanle las moças...	f. 5 v.	... mirandole las moças...	I, p. 16.	... mirabanle las mozas ...
f. 6	... y passara muy adelante, si aquel punto ...	f. 5 v.	... y pasara muy adelante si a aquel punto ...	I, p. 17.	... y pasara muy adelante si a aquel punto ...
f. 7 v.	... porque eso se me da que me den ...	f. 6 v.	... porque esso me da que me den ...	I, p. 20.	... porque eso se me da que me den ...
f. 7 v.	... el pan candeal ...	f. 7.	... el pan candial ...	I, p. 21.	... el pan candeal ...

Com s'ha pogut veure, unes voltes segueix el text de 1605 i altres el de 1608. També hem de dir que s'aprofita del de la R. Academia Española, com ja advertí En Cortejón i ho demostra la compulsa dels dos textos:

Madrid, 1780 (núm. 308)		Pellicer	
I, p. 3	... con estas y semejantes razones perdia el pobre caballero el juicio ...[1]	I, p. 4.	Igual
I, p. 8	... y que conforme a la ley de la caballeria...[2]	I, p. 13.	»
I, p. 9	... sin llevar otro, que el que su caballo queria ...[3]	I, p. 13.	»

Creiem emperò que es decanta més al text de la tercera impressió madrilenya que a cap altra, que és ço que ell ens ha dit; a voltes ni el satisfà el retocat per En Cervantes, com ell diu, ni el de l'Academia, que al nostre entendre consultava a cada punt, corretgint-lo llavors a la seva manera : «Mas el darle de beber...» (I, p. 20);[4] «Mirad en hora mala, dijo a este punto el ama» (I, p. 49).[5]

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid), dos en la Bibliothèque Nationale (París, Y^2. 10891-10895, i Rés. Y^2. 2327-2331) i tres en el British Museum (Londres, 836. d. 25-29., Cerv. 213. i Cerv. 214.). La portada ha estat publicada en la *Iconografía*, 60.

378a El Ingenioso Hidalgo | Don Quixote de la Mancha | Compuesto | Por Miguel de Cervantes Saavedra. | Nueva Edicion | Corregida denuevo, con nuevas notas, con nuevas | estampas, con nuevo analisis, y con la vida de | el Autor nuevamente aumentada | Por D. Juan Antonio Pellicer | Bibliotecario de S. M. y Academico de numero de la | Real Academia de la Historia. | Parte ···. | Tomo ···. | En Madrid | por D. Gabriel de Sancha | Año de MDCCLXXXXVII. [Vitr. I

p. 210 × 140 mm. c. 148 × 80 mm. (8.º). T. I [... | Parte Primera. | Tomo I. | ...] : 4 ff. s. n. + CCXLIV pp. + 143 pp., la següent en blanc s. n.; 4 làms., la primera de frontispici. T. II [... | Parte Primera. | Tomo II. | ...] : 3 ff. s. n. + 318 pp.; 8 làms. T. III [... | Parte Primera.

1. «Con estas razones perdia el pobre cauallero el juyzio», es llegeix en la segona edició d'En Cuesta (f. 2), i lo mateix en la tercera (f. 1 v.).

2. «... y que conforme a la ley de cauallería...», així es llegeix en la segona edició d'En Cuesta (f. 4 v.), com en la tercera (f. 4).

3. «... sin lleuar otro que aquel que su cauallo quería», així en la segona edició d'En Cuesta (f. 4 v.) i en la tercera igual (4 v.).

4. En la segona edició d'En Cuesta (f. 7 v.) es llegeix: «mas al darle de beuer», i així en la tercera (f. 7); cosa igual es llegeix en l'Academia (I, 15).

5. «Mirá en hora maça, dixo a este punto el ama...», així es llegeix en la segona edició d'En Cuesta (f. 17 v.), i en la tercera (f. 16); en la de l'Academia, «Mira, en hora mala, dixo a este punto el ama» (I, 36).

| Tomo III. | ...] : 2 ff. s. n. + 275 pp., la següent en blanc s. n.; 4 làms. T. IV [... | Parte Segunda. | Tomo I. | En Madrid | por D. Gabriel de Sancha | Año de MDCCLXXXXVIII.] : 10 ff. s. n. + 456 pp.; 8 làms. i 2 plànols. T. V [... | Parte Segunda. | Tomo II. | En Madrid | por D. Gabriel de Sancha | Año de MDCCLXXXXVIII.] : 3 ff. s. n. + 483 pp., la següent s. n.; 9 làms. i 1 mapa. Les làmines són dibuixades per Rafael Ximeno, Aug^{n} Navarro, Monnet, P. Camaron, Paret; gravades per P. Duflos, Moreno Tejada. Edició en paper superior. Relligadura de l'època en marroquí verd, amb llom, plans i talls daurats i amb la xifra d'En Sancha : G. S.; al contraplà, ex-libris amb les inicials E A M.

Tiratge en «papel grande» de l'edició d'En Pellicer. A la fi de l'últim tom (pp. 469-483) s'hi troba la llista dels subscriptors, i per ella sabem que se'n feren tres tiratges; en paper de fil corrent, en «papel grande» i en vitela. Del tiratge en paper superior, creiem que se n'imprimiríen uns 250 exemplars, perquè ja n'hi havía subscrits més de 200, i si de vitela se'n feren 6 i en la llista solament en figuren 2, no és aventurat el dir que se'n tiraren 250, quedant-ne uns quants per a vendre'ls després.

378^{b} El Ingenioso Hidalgo | Don Quixote de la Mancha | Compuesto | por Miguel de Cervantes Saavedra. | Nueva Edicion | Corregida denuevo, con nuevas notas, con nuevas | estampas, con nuevo analisis, y con la vida de | el autor nuevamente aumentada | Por D. Juan Antonio Pellicer | Bibliotecario de S. M. y Academico de numero de la | Real Academia de la Historia. | Parte ···. | Tomo ···. | En Madrid | por D. Gabriel de Sancha | Año de MDCCLXXXXVII. [Vitr. I

p. 208 × 138 mm. c. 148 × 80 mm. (8.º). T. I [... | Parte Primera. | Tomo I. | ...] : 4 ff. s. n. + CCXLIV pp. + 143 pp., la següent en blanc s. n.; 4 làms., la primera de frontispici. T. II [... | Parte Primera. | Tomo II. | ...] : 3 ff. s. n. + 318 pp., 8 làms. T. III [... | Parte Primera. | Tomo III. | ...] : 2 ff. s. n. + 275 pp., la següent en blanc s. n.; 4 làms. T. IV [... | Parte Segunda | Tomo I. | En Madrid | por D. Gabriel de Sancha | Año de MDCCLXXXXVIII.] : 10 ff. s. n. + pp. 1-302; 6 làms. i 2 plànols. T. V : portada igual a l'anterior, pp. 303-456; 2 làms. T. VI [... | Parte segunda. | Tomo II. | En Madrid | por D. Gabriel de Sancha | Año de MDCCLXXXXVIII.]: 3 ff. s. n. + pp. 1-238; 6 làms. T. VII : portada igual a l'anterior; 1 f. s. n. + 239-483 pp., la següent s. n.; 3 làms. i 1 plànol. Les làmines són dibuixades per Rafael Ximeno, Aug^{n} Navarro, Monnet, P. Camaron, Paret; gravades per P. Duflos, Moreno Tejada. Al verso de la portada, les inicials S. D. S. Y. D. A. incloses dins unes branques d'olivera i palma, amb corona marquional al damunt, marca que no es troba en els altres estats de la mateixa edició.

Exemplar imprès en pergamí; relligadura de l'època en marroquí vermell, amb llom i plans decorats, encaix interior i talls daurats. Monograma d'En G. Sancha al llom. Les guardes de moré blau. A la primera guarda, etiqueta per a escriure-hi les signatures de col·locació del llibre. Al mig, ex-libris amb les inicials I. T. entrellaçades i la inscripció: «INTER FOLIA FRUCTUS». Al verso de la segona guarda, descripció de l'exemplar en un catàleg francès de principis del s. XIX, i les notes manuscrites : «from the Library of | Mons. Gabriel René B.*** | sold. at Paris in 1838»; de lletra diferent : «Purchased of Mess. Payne & Fors. 1838.» En la tercera guarda, escrit a mà, en un full enganxat : «L'exemplai-

re a été | acheté a MM. Pyne & Fosse | par Lord Gosford, dont les | livres achetés par M. Toovey | libraire à Londres ont été | vendus publiquement a París | en | 1882; le Don Quichotte | figure sous le N.º 267 de cette vente.»

Els preliminars dels volums primer, segón i tercer comprenen lo mateix que en el núm. 378; el quart va dividit en dos volums : El primer conté Frontispici, Portada, resum dels principis de la segona part, Dedicatoria d'En Cervantes al Comte de Lemos, dues Advertencies, Pròleg de la segona part, Taula de capítols i Frontispici; el segón, solament la Portada; el cinquè també està dividit en dos volums, contenint el primer, Portada i Taula, i el segón, sols la Portada.

El text va repartit de la manera següent : La primera part correspòn als tres primers toms (pp. 1-143, 1-318 i 1-275; caps. 1-13, 14-33 i 34-52); la segona va en dos toms, dividits en quatre volums (pp. 1-302, 303-456, 1-238 i 239-390; caps. 1-25, 26-39, 40-59 i 60-74).

A la fi de l'últim tom s'hi troba un mapa amb l'itinerari fet per D. Quixot en les seves tres eixides, l'índex de les coses més notables esmentades en el text o en els comentaris, l'explicació de les estampes, descripció geogràfica històrica dels viatges de D. Quixot i Llista de suscriptors i de les errades a corretgir (pp. 391-483 + 1 f. s. n.), igual que en els dos números anteriors. Es veu, doncs, que aquest exemplar no és més que un tiratge especial del núm. 378.

En Rius (I, 59) diu que es tiraren sis exemplars en vitela : «un precioso ejemplar de estos lo he visto en la rica Biblioteca del Real Palacio de Madrid, a la cual fué regalado por el Infante D. Antonio, y otro ejemplar se vendió por 1510 francos en Paris, venta Lord Gosford, mayo 1882». Nosaltres afegirem que un exemplar d'aquests figura en el British Museum (Londres, G. 10175-80.), un altre en la Bibliothèque Nationale (París, Vélins. 2473-2479.), i que en el catàleg de *Libros relativos a Cervantes, Camoens y Shakespeare* (Madrid, 1901) s'hi troba un exemplar d'aquest tiratge que havía pertangut al Marquès i senyor de Liédana, i el tenía tassat En Vindel en 4,000 pessetes; un altre figurava en el *Catálogo de una notable colección Bibliográfica,*[1] mancat dels tretze primers capítols.

379 Novelas | Exemplares | de | Miguel de Cervantes | Saavedra. | Nueva impresion corregida | y adornada con laminas. | Tomo ···. | Con las licencias necesarias. | En Valencia : por Salvador Faulí, | Año 1797. [33-1

p. 170 × 108 mm. c. 138 × 76 mm. (8.º). Vol. I : 5 ff. s. n. + 350 pp. + 1 f. s. n. amb la taula; 7 làms., la primera amb el retrat d'En Cervantes, copia del d'En Kent. Vol. II : 421 pp., la següent s. n., amb la taula; 7 làms. Relligadura en pasta.

Un altre exemplar del vol. I. [834. 4 R.[2]

1. Buenos Aires : Barracas al Norte, Imp. de Cuadrado, Vieytes, 1365, 1909.
2. Pertany al fons de la Biblioteca de Catalunya.

Els preliminars del volum primer comprenen : Portada, Dedicatoria d'En Cervantes al Comte de Lemos i el Pròleg; els del volum segón, solament la Portada (pp. 1 i 2).

El text del volum primer (pp. 1-350) conté : *La Gitanilla*, p. 1-96; *El Amante Liberal*, p. 97-168; *Rinconete y Cortadillo*, p. 169-221; *La Española Inglesa*, p. 222-283; *El Licenciado Vidriera*, p. 284-320, i *La Fuerza de la Sangre*, p. 321-350. El del segón (pp. 3-421) : *El Zeloso Estremeño*, p. 3-55; *La Ilustre Fregona*, p. 56-135; *Las dos Donzellas*, p. 136-192; *La Señora Cornelia*, p. 193-247; *El Curioso Impertinente*, p. 248-311; *El Casamiento Engañoso*, p. 312-331, i el *Coloquio que pasó entre Cipión y Berganza*, p. 331-421. A la fi de cada tom s'hi troba la Taula de les novel·les.

En aquesta edició hi figura la Dedicatoria al Comte de Lemos que no s'havía imprès en la que publicà el mateix impressor en 1783 (núm. 328), i les làmines són copiades de la de 1769 (núm. 274). En la Dedicatoria s'hi corretgeix el text de l'autor, llegint-s'hi : «Solo suplico que advierta V. E. que le envio, como quien no dice nada, trece cuentos...». En l'original es diu *doce*, però com que l'editor incluí *El Curioso Impertinente*, ha tingut de posar *trece* perquè el compte surtís bé.

En el British Museum (Londres) hi ha dos exemplars d'aquesta edició (12489. bb. 40., i Cerv. 358.).

380 La Galatea | de Miguel de Cervantes | imitada, compendiada, concluida | por Mr. Florian | Traducida | por D. Casiano Pellicer. | [Monograma de l'impressor.] | Madrid MDCCXCVII | En la Imprenta de la Viuda de Ibarra. | Con licencia. [32-V

p. 126 × 84 mm. c. 100 × 57 mm. (8.º). 2 ff. s. n. + XXV pp., la següent en blanc s. n., + 120 pp.; 6 làms., la primera de frontispici, gravades per Cipriano Maré. A continuació hi ha 1 f. s. n. + XIII pp., la següent en blanc s. n., contenint el [Elogio | de la Mosca | por Luciano Samosateno | traducido del griego | por D. Casiano Pellicer.]. Pasta de l'època. Costà deu pessetes.

Els preliminars d'aquest volum són : Portada i Dedicatoria al Duc del Infantado de l'Excm. Sr. D. Pedro de Alcántara Toledo (2 ff. s. n.) i Advertencia del traductor (pp. I-XXV).

El text (pp. 1-120) conté els quatre llibres de què consta l'original (pp. 1, 25, 63 i 91).

Les làmines que pertanyen a aquesta edició, són sis : una de frontispici, un retrat d'En Cervantes, i les altres, una per cada llibre.

L'advertencia del traductor és interessant; dóna nota de les obres que féu «el caballero Florian», glosa el pròleg que figura en la *Galatea* impresa a París en 1783 (núm. 329), i fa comentaris sobre qui poden esser els personatges que s'encobreixen amb els noms d'Elicio, Damon, Tirsi, Galatea i algún altre, i

després d'elogiar el llibre francès, acaba dient (p. XXIV) que «la única novedad que he hecho en esta traducción ha sido mudar los nombres de Fabian y Salvador del francés en los de Silerio y Telesio del original, por ser mas armoniosos y propios».

381 La Galatea | de | Miguel de Cervantes, | imitada, compendiada, concluida | Por M.r Florian, | traducida | Por D. Casiano Pellicer, | Madrid MDCCXCVII | en la Imprenta de la V.a de Ibarra. | Con Licencia. [32-V

p. 127 × 83 mm. c. 105 × 58 mm. (6.º). 176 pp. Relligadura moderna en mitja tela.

Els preliminars d'aquest volumet comprenen solament la Portada.

El text (pp. 3-276) conté els quatre llibres de l'original francès (pp. 3, 39, 91 i 133).

Vegi's, referent a aquesta traducció del llibre d'En Florian, ço que diguérem en el núm. 329.

382 El Ingenioso Hidalgo | Don Quixote | de la Mancha | Compuesto | Por Miguel de Cervantes | Saavedra | Corregido denuevo, con nuevas | notas, con nuevas viñetas, con | nuevo analisis, y con la vida | de el Autor nuevamente | aumentada | Por Don Juan Antonio Pellicer | Bibliotecario de S. M. y Academico de | numero de la Real Academia | de la Historia. | Parte ···. | Tomo ···. | En Madrid | Por Don Gabriel de Sancha | Año de MDCCLXXXXVIII. [32-IV

p. 135 × 78 mm. c. 93 × 50 mm. (8.º). 9 vols. T. I [Primera parte:] (1798) : 4 ff. s. n. + CX pp. + 1 f. s. n. + 287 pp., la següent s. n.; 1 làm. T. II (1798) : 4 ff. s. n. + 308 pp. T. III (1799) : 3 ff. s. n. + 290 pp. T. IV (1799) : 3 ff. s. n. + 379 pp., la següent s. n. T. V [Segunda parte:] (1799) : 3 ff. s. n. + XIV pp. + 392 pp. T. VI (1799) : 4 ff. s. n. + 442 pp. T. VII (1799) : 4 ff. s. n. + 412 pp. T. VIII (1799) : 4 ff. s. n. + 357 pp., la següent s. n. + 1 mapa [Carta geogràfica de los Viages de Don Quixote].

La *Vida* d'En Pellicer, anunciada en la portada, es publicà en 1800, en igual format, paper i tipus d'aquesta edició, però sense indicar en la portada que en formés part. Vegi's núm. 398. Vinyetes i làmines dibuixades per En Lluís Paret i Alcántara, gravades per Ametller i J. Moreno Tejada. Relligadura de l'època, amb llom i plans decorats.

Els preliminars del primer volum comprenen : Portada, *Notas al título de la Historia, Advertencia sobre las láminas* i la Taula (4 ff. s. n.); de la pàg. I fins la CX hi ha el *Discurso preliminar*, seguint la Dedicatoria al Duc de Bejar, Pròleg d'En Cervantes i Versos-elogis de l'edició de Madrid 1605, i una Portadella que diu : «El Ingenioso hidalgo | Don Quixote | de la Mancha. | Parte Primera», en 1 f. s. n.; els dels volums segón, tercer, quart, sisè, setè i octau, solament la

Portada, Taula de capítols i Portadella; els del volum cinquè, Portada i la Taula de capítols (3 ff. s. n.), segueix amb numeració romana (I-XIV) la Dedicatoria d'En Cervantes al Comte de Lemos, una Advertencia referent al facsímil de la firma posada al peu de la Dedicatoria i el Pròleg de la segona part, i una fulla sense numerar amb la Portadella.

El text dels quatre primers volums, conté la primera part (pp. 1-186, 1-258, 1-266 i 1-312; caps. 1-14, 15-26, 27-36 i 37-52), i el dels quatre últims, la segona (pp. 1-318, 1-298, 1-308 i 1-178; caps. 1-21, 22-41, 42-60 i 61-74). A la fi de cada volum s'hi troben notes il·lustratives al text o referents a variants; a la fi de l'últim volum (pp. 226-357) hi ha una nota sobre les primeres edicions, dient que segueix la impresa en 1608, una *Descripción geográfico-histórica de los viajes de Don Quixote de la Mancha* il·lustrant el mapa, índex de *cosas notables del Discurso preliminar* i de les demés notes, llista de suscriptors i de les errades a corretgir corresponents als volums segón, tercer i els tres últims.

És una edició impresa tenint a la vista un exemplar de la comentada pel mateix Pellicer, llavors encara en curs de publicació; variants entre un i altre text no n'hem sabut trobar, amb tot i haver compulsat alguns capítols.

El seu format, la netedat i claretat dels tipus i la calitat del paper fan que sigui aquesta edició una de les més simpàtiques a la vista, demostrant, evidentment, esser sortida de la impremta més important d'Espanya en aquella època.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid), Bibliothèque Nationale (París, Y². 10882-10890) i British Museum (Londres, 12491. aaa. 22.). La portada s'ha reproduït en la *Iconografía*, 61.

382[a] Don Quixote | Laminas | de | Paret y Alcantara. [Títol imprès al pla.] [33-VIII

p. 127 × 97 mm. 19 làms., dibuixades per Paret i Alcántara; gravades per Moreno Tejada. Sense portada. El títol, daurat al pla. Relligadura en xagrí vermell, amb filets, encaix i tall daurat.

Tiratge apart dels gravats d'aquesta edició.

383 Histoire | de l'admirable | Don Quichotte | de la Manche, | Traduite de l'espagnol de Michel de Cervantes. | Nouvelle Edition, | revue, corrigée et augmentée. | Avec Figures. | Tome ···. | A Paris, Chez Fr. Dufart, Imprimeur-Libraire. | An VI. (1798). [32-VII

p. 194 × 124 mm. c. 145 × 78 mm. (8.º). Vol. I : 2 ff. s. n. + XIV pp. + 456 pp.; 7 làms., la primera de frontispici. Vol. II : 2 ff. s. n. + 478 pp.; 8 làms. Vol. III : 2 ff. s. n. + 535 pp., la següent en blanc s. n.; 7 làms. Vol. IV : 2 ff. s. n. + 540 pp.; 3 làms. En el volum quart hi ha una làmina que sembla pertànyer al volum primer. Algunes de les làmines, firmades per J. D. Coulet; el frontispici, per F. M. Queverdo i C. S. Gaucher. Pell negre, amb llom, pla i cantells decorats; talls daurats.

Les fulles preliminars del volum primer comprenen : Portadella, Portada i el Pròleg d'En Cervantes, i les dels altres, solament Portadella i Portada.

El text va repartit de la manera següent : El volum primer conté les pp. 1-452, caps. 1-37, de la primera part; el segón, pp. 1-474, caps. 38-48, ço és, l'acabament de la primera part i caps. 1-32 de la segona; el tercer, pp. 1-529, caps. 33-73 de la segona part del llibre d'En Cervantes i 1-21 de la continuació d'En Filleau de Saint Martin, i el quart, pp. 1-536, caps. 22-61, o sigui l'acabament de la continuació. A la fi de cada volum s'hi troba la taula de capítols.

El pròleg de la primera part és traduït per En Thémiseul de S. Hyacinthe i el text d'En Cervantes per En Filleau de Saint Martin.

En Rius (I, 512) diu que «siguió esta edición a la de Lyon 1793, mejorando mucho el papel i los tipos y haciéndose grabar nuevamente por Collet los 24 dibujos de Coypel». Creiem, com En Rius, que tingué per model un exemplar del núm. 366, i ens ho fa dir el text del pròleg, traduït per En Thémiseul de Saint Hyacinthe, que es troba tan en l'edició de Lió com en la que ara descrivim.

Hi figura, com a frontispici, un retrat d'En Cervantes, que sembla copiat del que hi ha en la primera edició de la R. Academia Española. Vegi's, referent a les làmines, En Ashbee *(An Iconography,* 94).

Hi ha exemplar en la Biblioteca Nacional (Madrid) i British Museum (Londres, Cerv. 285.). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía,* 286.

384 Leben und Thaten | des | weifen Junkers | Don Quixote von Mancha | [Gravat.] | von Friedr. Juft. Bertuch | ··· Theil | Wien und Prag | bey Franz Haas 1798. [Portada gravada.] [35-IV

p. 184 × 115 mm. c. 133 × 71 mm. (8.º). Primera part : Dues làmines, amb frontispici i portada, + 308 pp. + 1 f. s. n. de taula. Segona part : dues làmines, amb frontispici i portada, + 316 pp. + 1 f. s. n. de taula. Terça part : Dues làmines, amb frontispici i portada, + 360 pp. + 2 ff. s. n. de taula. Quarta part : Dues làmines, amb frontispici i portada, + 436 pp. + 2 ff. s. n. de taula. Cinquena part : Dues làmines, amb frontispici i portada, + 304 pp. + 2 ff. s. n. de taula. Sisena part : Dues làmines, amb frontispici i portada, + 312 pp. + 2 ff. s. n. de taula. Les làmines són dibuixades per Chodowiecki; gravades per Weinrauch. Les quatre portades són també gravades. Sis parts relligades en tres volums. Mitja pasta amb puntes.

Les fulles preliminars del tom primer comprenen : Portada gravada (1 f. s. n.), la Vida d'En Cervantes escrita per En Bertuch, el Pròleg de la primera part i Portadella (pp. 1-28); els dels segón, quart i sisè : Portada i Portadella; els del terç, Portada i Advertencia; i els del cinquè : Portada, Advertencia i Portadella (1 f. s. n. + pp. 1-4).

El text va repartit de la manera següent : El dels quatre primers toms comprèn el d'En Cervantes, corresponent-ne dos a cada part (pp. 29-308 i 3-316,

caps. 1-24 i 1-21 de la primera part; i pp. 3-360 i 3-436, caps. 1-32 i 1-42 de la segona); els dos últims contenen el d'En Fernández de Avellaneda, arranjat al francès per En Le Sage (pp. 5-304 i 3-312, caps. 1-33 i 1-31). A la fi de cada tom s'hi troba la Taula de capítols.

Aquesta edició segueix el text de la impresa a Weimar i Leipzig, en 1775 (núm. 286). Les làmines, són les d'En Chodowiecki gravades de nou.

Ni en la Biblioteca Nacional (Madrid), Bibliothèque Nationale (París) i British Museum (Londres) sabem que n'hi hagi exemplar. La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 503.

385 Historia | del mas famoso escudero | Sancho Panza, | desde la gloriosa muerte | de D. Quixote de la Mancha | hasta el ultimo dia | y postrera hora de su vida | Parte Segunda. | Con licencia : | En Madrid | En la Imprenta de Villalpando. | Año de 1798. [34-III

p. 143 × 98 mm. c. 115 × 67 mm. (8.º). 8 ff. s. n. + 270 pp. Pasta de l'època.

Els preliminars d'aquest volum són : Portada i Pròleg.

El text (pp. 1-270) va tot seguit, sense més interrupció que els epígrafs dels capítols, que van en lletra cursiva, però sense numerar.

En el *Prólogo o avisos que da el autor del segundo tomo de la vida de Sancho Panza* se'ns diu que l'autor de la primera part «hace quatro años que murió» i que no deixà ni originals, ni borradors, però com va prometre acabar l'obra, ho fa aquest anònim autor.

Aquest volum és continuació d'un primer que es publicà en 1793, i que figura en el British Museum (Londres) amb la signatura 12490. a. 25. el seu títol és *Historia del mas famoso escudero Sancho Panza desde la gloriosa muerte de Don Quixote ...*, impresa a Madrid en 1793; n'hi ha també una altra edició de 1794, que és la que esmentà En Fernández Duro en l'article intitulat *Revoltillo,* publicat en la *Crónica de los Cervantistas* el 23 d'abril de 1873.

Encara que ni en la portada ni en el pròleg es digui qui fou l'autor d'aquesta obra, es pot afirmar que pertany al Br. D. P. Gatell, l'autor de la *Moral de Don Quixote* (núm. 352) i la *Moral del más famoso escudero Sancho Panza* (número 368); ho diem, per quant en aquesta última obra s'hi llegeix : «ahora pienso, si Dios me diere vida, escribir la Historia del más famoso Sancho Panza, desde la gloriosa o envidiable muerte de su amo Don Quixote de la Mancha, hasta la última hora de su vida y su entierro».

No sabem el que fa En Sanxo en la primera part, ja que no n'hem vist cap exemplar, però referent a la segona podem dir que comença quan ha deixat el protagonista el càrrec d'Arcalde i es prepara a tornar treballar al camp; llavors el capellà l'aconsella que vagi a Madrid a veure els ducs, i a la fi, convençut,

se n'hi va, arribant al cap d'un parell de dies a la Cort, on n'hi passa vuit més sense esser rebut per aquells. Llavors retorna al seu poble, però l'Arcalde, que és enemic d'En Sanxo, ajudat per uns altres, l'acusa de contrabandista i el fa dur a la presó. El capellà es porta com un veritable amic defensant-lo davant de l'Arcalde, i fent veure a aquest son mal comportament. El batxiller Sanson Carrasco fuig del poble i se'n va a Madrid per a treballar per la llibertat d'En Sanxo. Al poc temps d'arribar a Madrid té la sort de veure els ducs, i parlant-los-hi de la desgracia de l'ex-escuder, es posen ells a treballar a favor de l'antic criat de D. Quixot; però quan després retorna En Sanson al «lugar de la Mancha», és rebut malament pel capellà, el qual creu que se n'havía anat per a no ajudar a la defensa del pobre Sanxo. A la fi, es descobreix la innocencia d'aquest i la malicia de l'Arcalde, que és deposat i processat; per desgracia, tant fortes havíen estat les impressions rebudes per l'antic escuder, que, sentint-se fortament malalt, mor poc després, deixant desconsolades sa muller i filla.

386 Los Enamorados | ó | Galatea y sus bodas : | historia pastoral | comenzada | por Miguel de Cervántes Saavedra. | Abreviada despues, | y continuada y últimamente concluida | por | D. Candido Maria Trigueros. | Parte ···. | Con licencia. | Madrid en la Imprenta Real. | MDCCXCVIII. [35-11

p. 160 × 120 mm. c. 99 × 54 mm. (8.º). Part I : XXXII pp. + 174 pp. Part II : XXIV pp. + 151 pp., la següent en blanc s. n. Part III : LII pp. + 166 pp. Part IV : 184 pp. Les quatre parts van reunides en dos volums. Relligadura en tela blanca, amb teixell vermell.

Els preliminars del tom primer comprenen : Portadella, Portada, Dedicatoria en vers «A Jovino» i Pròleg; els del segón i tercer : Portadella, Portada i Pròleg; i el de l'últim : Portadella i Portada.

El text va repartit de la manera següent : El del tom primer (pp. 1-174), conté els quatre primers llibres; el del segón (pp. 1-151), els tres següents; el tercer (pp. 1-166), el vuit i nou, i l'últim (pp. 5-184), els tres últims.

És particular que, existint el text d'En Cervantes, hi hagués qui, inspirant-se en la *Galatea* d'En Florian, escrivís una obra sobre el mateix assumpte; en els pròlegs ens en diu l'autor els motius, fent saber en el tom primer que «el caballero Florian, excelente imitador y continuador de nuestra Galatea, evitó en la suya los insinuados defectos y con ellos la prolixidad y difusión del original, que a veces es muy cansada y molesta», i afegint que els sis llibres de l'original castellà, en mans del traductor francès, han quedat reduïts a tres, «y con menos de uno tuvo bastante para continuarla y acabarla»; al tractar del pla que ha seguit en la seva obra, escriu que «he seguido el plan y método del caballero Florian, extendiendo su misma fábula aunque sin ceñirme a una rigurosa traducción»; manifesta que ha volgut donar caràcter als personatges que abans no en teníen,

que ha modificat el desenllaç i ampliat l'obra amb una continuació en cinc llibres, i acaba dient que amb materials de mà forastera i amb alguns de propis ha arribat a fer una altra imitació que té quelcom de nou.

Com si no n'hi hagués prou amb el pròleg primer, al començar la segona part trobem una altra introducció que porta per títol «Prosigue el Prólogo». L'autor ja no es contenta amb el títol d'imitador, sinó que reclama el d'autor, inventant, i fent un llibre molt diferent de son model. Llegint detingudament les pàgines preliminars del tom segón, sembla que sols foren escrites per a fer veure l'autor que era un gran amic del «Caballero Florian».

Al descriure el contingut dels preliminars de la tercera part, hem dit que hi havía un nou pròleg, intitulat «Finaliza el prólogo». És, potser, el més interessant, ja que indica els arranjaments i modificacions que l'autor ha fet; en ell diu que En Florian millorà la concepció cervantina.

Tractant de la *Galatea* d'En Cervantes (núm. 1) diguérem que la seva prosa era artificial i rebuscada; no sabríem pas que dir de la de l'autor de *Los enamorados*. El tenir de llegir l'obra d'En Trigueros, és, al nostre entendre, un veritable càstic.

387 Don Quichotte | de la Manche, | traduit de l'espagnol | de Michel de Cervantes | Par Florian; | ouvrage posthume. | Tome ···. | [Monograma de l'editor.] | De l'Imprimerie de P. Didot l'Aîné. | A Paris, | Chez Deterville, libraire, rue du Battoir, n.º 16. | An VII. (1799). [32-VII

p. 199 × 120 mm. c. 129 × 69 mm. (4.º). Vol. I : 2 ff. s. n. + XVI pp. + 367 pp., la següent en blanc s. n.; 8 làms. Vol. II : 2 ff. s. n. + 414 pp., 8 làms. Vol. III : 2 ff. s. n. + 418 pp.; 8 làms. Les làmines, dibuixades per Lefebre, J. J. F. Lebarbier; gravades per L. J. Masquelier, Coiny, L. M. Halbou, Godefroy, C. S. Gaucher, Dambrun. Al contraplà ex-libris, amb escut de Richard Parkinson Esq.r amb la divisa : PARATUS ET FIDELIS, i la seva firma en el tercer full de guarda. Pasta antiga.

Els preliminars del volum primer comprenen : Portadella i Portada (2 ff. s. n.), Advertencia del traductor i el Pròleg d'En Cervantes corresponent a la primera part (pp. I-XVI); els dels següents : Portadella i Portada.

El text va repartit de la manera següent : El volum primer (pp. 1-360) conté els caps. 1-29 de la primera part; el segón (pp. 1-406), l'acabament d'aquesta (caps. 30-50) i el començament de la segona (caps. 1-17); i el tercer (pp. 1-409), l'acabament, ço és, els caps. 18-55. A la fi de cada tom s'hi troba la taula de capítols. En les pp. 225-235 del tom segón, s'hi troben els preliminars de la segona part que consten d'una Portadella, Prefaci del traductor i el Pròleg d'En Cervantes.

És la primera edició del *Don Quijote* traduït per En Florian. El nou traductor, en l'«Avertissement» ens diu (p. VII) que «la grace des mots dans un

idiôme n'a pas toujours son équivalent dans un autre; et l'on doit alors, ce me semble, supprimer ce qui seroit longueurs sans cette grace des mots. Je n'espere guere que cet humble aveu, m'attire l'indulgence de tous les lecteurs pour les libertés que je me suis permises». En efecte, arregla a la seva manera el llibre d'En Cervantes, suprimeix i escursa passatges i n'allarga d'altres. En el mateix *Avertissement* (p. I) parla amb elogi del llibre d'En Cervantes, dient que «Don Quichotte, indépendamment de sa gaieté, de son comique, est rempli de cette philosophie naturelle qui, en livrant au ridicule de vains préjugés, n'en respecte que plus la saine morale»; en el del volum quart, assenyala algunes de les supressions que ha fet, com en el govern d'En Sanxo «l'aventure de la jeune fille de D. Diego de la Llana», el combat de D. Quixot amb Tozilos (?) i alguna altra, dient que, «en général, j'ai plus abrégé la seconde partie que la premiere»; en veritat, les supressions que ha fet, són tantes, que és difícil de trobar un capítol traduït sencer; per això creiem justes les paraules d'En Rius (I, 513) quan escriu: «podemos en verdad decir de Florian, con los italianos: *traduttore, ¡traditore!* tales son y tantos los cambios, abreviaciones, supresiones, cortes y recortes que en sus manos la obra de Cervantes ha sufrido».

Al tractar del llibre d'En Fernández de Avellaneda, traduït al francès per En Lesage (núm. 135), hem dit que dóna idea del treball del traductor francès, el dir que l'original té trenta sis capítols i la traducció en conté seixanta un; cosa així, però al revés, ja que l'un allarga l'original i l'altre l'escursa, podem dir de la traducció del *Don Quijote* feta per En Florian: els cinquanta dos capítols de la primera part en mans del nou traductor han quedat reduïts a cinquanta, i els setanta quatre de la segona part a cinquanta cinc. Qui tradueix el llibre d'En Cervantes com En Florian, no té dret a escriure la nota crítica que posa al davant de la seva obra *Galatée* al tractar «des ouvrages de Cervantes».

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid) i British Museum (Londres, Cerv. 286.). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 288.

388 Don Quichotte | de la Manche, | traduit de l'espagnol | de Michel de Cervantes | Par Florian; | Ouvrage posthume. | Orné de 24 figures. | Tome ···. | [Escut de l'impressor.] | De l'imprimerie de P. Didot l'Aîné. | A Paris, | Chez Deterville, libraire, rue du Battoir, n.º 16. | An VII. [32-V

p. 119 × 79 mm. c. 85 × 49 mm. (6.º). Vol. I : 2 ff. s. n. + 230 pp. + 4 pp.; 4 làms. Vol. II [posthume. | Tome... |] : 1 f. s. n. + 232 pp.; 4 làms. Vol. III : 2 ff. s. n. + 276 pp.; 4 làms. Vol. IV : 253 pp., la següent en blanc s. n.; 5 làms. Vol. V : 248 pp., 3 làms. Vol. VI: 232 pp.; 4 làms. Les làmines, dibuixades per Lefebre, J. J. F. Lebarbier; gravades per Dambrun, Coiny, L. M. Halbou, L. J. Masquelier, Godefroy, C. S. Gaucher. Relligadura de l'època en cartronet.

Els preliminars del volum primer comprenen : Portadella de l'edició les «Oeuvres de Florian», Portada (2 ff. s. n.), Advertencia del traductor i Pròleg d'En Cervantes corresponent a la primera part (pp. 1-22); els del segón, solament la Portada; els del tercer, cinquè i sisè : Portadella i Portada; els del quart: Portadella, Portada (2 ff. s. n.), Prefaci del traductor i el Pròleg de la segona part (pp. 1-16). Al tom segón li manca la Portadella.

El text va repartit de la manera següent : Els tres primers volumets comprenen la primera part (pp. 23-227, 1-230 i 1-273; caps. 1-17, 18-29 i 30-50), i els tres últims, la segona (pp. 17-250, 5-245 i 5-229; caps. 1-19, 20-37 i 38-55). A la fi de cada tom s'hi troba la Taula de capítols.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid), i dos, si bé l'un és incomplet, en el British Museum (Londres, Cerv. 142 i Cerv. 143.). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 287.

388[a] Don Quichotte | de la Manche, | traduit de l'espagnol | de Michel de Cervantes | Par Florian; | Ouvrage posthume. | Orné de 24 figures. | Tome ···. | [Escut de l'impressor.] | De l'imprimerie de P. Didot l'Aîné. | A Paris, | Chez Deterville, libraire, rue du Battoir, n.º 16. | An VII. [33-I

p. 155 × 100 mm. c. 85 × 49 mm. (6.º). Vol. I : 1 f. s. n. + 230 pp.; 4 làms. Vol. II : 1 f. s. n. + 232 pp.; 4 làms. Vol. III : 1 f. s. n. + 276 pp.; 4 làms. Vol. IV : 253 pp., la següent blanca s. n.; 5 làms. Vol. V : 248 pp.; 3 làms. Vol. VI : 232 pp., 4 làms. Les làmines són dibuixades per Lefebre, J. J. F. Lebarbier; gravades per Coiny, L. Masquelier, Dambrun, L. M. Halbou, Godefroy, C. S. Gaucher. Relligadura en mig Llevant vermell (David).

Tiratge en paper superior; les làmines no tenen al peu els epígrafs que es troben en la de paper corrent. En Rius (I, 514) diu que en la venda de Genard de Grenoble, d'un exemplar d'aquests se'n donaren 1,250 francs.

389 Leben und Thaten | des ſcharfſinnigen Edlen | Don Quixote von la Mancha | von | Miguel de Cervantes Saavedra | überſetzt | von | Ludwig Tieck. | ··· Band. | Berlin, 1799. | Bey Johann Friedrich Unger. [35-III

p. 171 × 102 mm. c. 129 × 67 mm. (8.º). Vol. I : XXXII pp. + 440 pp. Vol. II : 1 f. s. n. + 478 pp. Vol. III [... | Berlin, 1800. | ...] : 488 pp. Vol. IV [... | Berlín, 1801. | ...] : 547 pp., la següent en blanc s. n. Mig marroquí vermell amb puntes. Caps daurats.

Els preliminars del volum primer comprenen : Portada, Portadella, Dedicatoria d'En Cervantes al Duc de Béjar, el Pròleg de la primera part i els Versos-elogis (pp. I-XXXII) i Portadella (pp. 1-2); els del segón i quart : Portada i Portadella (pp. 1-4); els del tercer : Portada, Dedicatoria al Comte de Lemos, el Pròleg de la segona part i Portadella (pp. 1-16).

El text va repartit de la manera següent : Els dos primers volums comprenen la primera part (pp. 3-440 i 3-478; caps. 8 + 6 + 13 i 4 + 10 + 11) i els dos últims, la segona (pp. 17-488 i 5-547; caps. 7 + 10 + 16 i 19 + 13 + 9). Cal advertir que cada tom és subdividit en tres llibres. L'obra d'En Tieck, ha estat molt diversament judicada. Tingué per model una de les edicions castellanes més elegants, la de Londres de 1738 (núm. 198); i, entre altres, se li ha criticat que, com fa observar En Rius (I, 743), tradueix alguns noms propis com si fossin sustantius comuns, però això també va fer-ho En Basteln (núm. 83). Vegi's En Bertrand, *Cervantes*, c. VII.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 504.

390 Novelas | Exemplares | de | Miguel de Cervantes | Saavedra. | Tomo ···. | Madrid. | Imprenta de Villalpando. | 1799. [34·III

p. 125 × 73 mm. c. 93 × 43 mm. (12.º). Vol. I : XXIV pp. + 426 pp. + 1 f. s. n. amb la taula. Vol. II : 460 pp. + 1 f. s. n. de taula. Vol. III : 452 pp. + 1 f. s. n. de taula. En cada portada, escrit a mà : «Aug. Osswald. 1822». En el vol. III s'hi afegeix a assota : «...von Juan Fernández». Pasta de l'època.

Els preliminars del volum primer comprenen la Portadella, Portada, Dedicatoria al Comte de Lemos i el Pròleg d'En Cervantes; els dels dos següents solament la Portada (pp. 1 i 2).

El text de cada tom va repartit de la manera següent : El primer (pp. 1-426) conté : *La Gitanilla*, p. 1-182; *El Amante Liberal*, p. 183-321, i *Rinconete y Cortadillo*, p. 322-426; el segón (pp. 3-460) : *La Española Inglesa*, p. 3-118; *El Licenciado Vidriera*, p. 119-197; *La fuerza de la sangre*, p. 198-253; *El zeloso estremeño*, p. 254-352, i *Las dos donzellas*, p. 353-460; el tercer (pp. 1-452) : *La ilustre fregona*, p. 1-147; *La señora Cornelia*, p. 148-250; *El casamiento engañoso*, p. 251-287; *Coloquio que pasó entre Cipion y Berganza*, p. 288-452. A la fi de cada tom s'hi troba la Taula de les novel·les en ell impreses.

Aquesta edició s'aprofità del text publicat per En Sancha en 1783 (núm. 327).

Hi ha exemplar d'aquesta edició en el British Museum (Londres, 12490. aaa. 19.).

391 Trabajos | de | Persiles | y | Sigismunda. | Historia | Setentrional. | Por Miguel de Cervantes | Saavedra. | Tomo ···. | Madrid. | Por Fermin Villalpando. | Año 1799. [34·III

p. 130 × 75 mm. c. 95 × 49 mm. (12.º). Vol. I : 6 ff. s. n. + 480 pp. Vol. II : 434 pp. Pasta antiga.

Els preliminars del volum primer són : Portada, Pròleg de l'editor, Dedicatoria al Comte de Lemos i Pròleg d'En Cervantes; els del segón, Portada.

El text va repartit de la manera següent : El tom primer (pp. 1-476) conté els dos primers llibres, i el segón (pp. 3-428), els dos últims. A la fi de cada un s'hi troba la Taula de capítols.

En Rius (I, 363) diu que segueix l'edició d'En Sancha (núm. 316), i deu tenir raó, perquè els capítols 15 i 21 del llibre primer, i 7, 8, 12, 18, 19, 22 del segón van com en la que serví d'original, ço és, sense epígrafs.

Hi ha exemplar d'aquesta edició en el British Museum (Londres, 12490. a. 18.).

392 The | Female Quixote; | or, the | Adventures of Arabella. | By Mrs. Lennox. | In two volumes. | Vol. ···. | Cooke's Edition. | [Gravat.] | Embellished with superb engravings. | London : | Printed for C. Cooke, No 17, Paternoster-Row; | And fold bp all the Bookfellers in | Great-Britain and | Ireland. [34-III

p. 140 × 90 mm. c. 115 × 61 mm. (6.º). Vol. I : 204 pp.; 3 làms., la primera de frontispici. Vol. II [... | and fold by all ... |] : 228 pp.; 3 làms., la primera de frontispici. Les làmines, dibuixades per R. Corbould, R. W. Satchvell, T. Kirk; gravades per C. Warren, A. Raimbach, C. Armstrong, W. Hawkins. Relligadura de l'època en pell, amb llom decorat.

Els preliminars del volum primer comprenen : Frontispici, Portada i Dedicatoria a «The Right Honourable the Earl of Middlesex»; els del tom segón, Frontispici i Portada.

El text de l'obra va repartit de la manera següent : El primer volum (pp. 5-204) conté els quatre primers llibres, i el segón (pp. 3-228), els cinc següents.

Les làmines que adornen aquesta edició són uns hermosos gravats al cer, molt ben dibuixats i fortament executats.

Encara que en la portada no figura l'any en què es féu la present edició, el que duguin els gravats la data de 1799 i el que correspongui l'argument de cada dibuix exactament al capítol i pàgina que en ell es llegeix, ens fa posar-la entre les obres corresponents a dit any.

Vegi's la descripció d'aquesta obra en el núm. 241.

393 Galatée | pastorale, | imitée | de Cervantes. | On peut donner du lustre à leurs inventions : | On le peut, je l'essaie; un plus savant le fasse. | La Fontaine, II, 2. | [Monograma de l'editor.] | A Paris, | Chez Guillaume, Rue de l'Éperon, nº 12. | An VII. [34-III

p. 128 × 77 mm. c. 90 × 47 mm. (6.º). 2 ff. s. n. + 179 pp., la següent en blanc s. n.; 4 làms. i un frontispici, dibuixades per Flouest; gravades per Guyard. Pasta de l'època, amb llom i plans decorats; talls daurats.

Els preliminars d'aquest volumet són : Portadella corresponent a les «Oeuvres de Florian», Frontispici amb el retrat d'En Cervantes, i al peu la llegenda : «Il corrigea son Siecle et mourut de misere», Portada (3 ff. s. n.), Dedicatoria a «A. S. A. S. Madame La Duchesse d'Orleans», Portadella, Vida d'En Cervantes i Estudi de les seves obres (pp. 1-40).

El text (pp. 43-179) va repartit en quatre llibres (pp. 43, 73, 113 i 145), portant cada hu, al començament, una làmina com a frontispici.

Les làmines són les mateixes que hem vist en altres edicions, però molt gastades.

Vegi's, referent a aquesta obra d'En Florian, el núm. 329.

394 El | Ingenioso Hidalgo | Don Quixote | de la Mancha | compuesto | por | Miguel de Cervantes Saavedra. | Nueva edicion | arreglada á la tercera de la real academia | española. | Con estampas. | Parte ···. | Tomo ···. | Leipsique, | por Juan Sommer. | 1800. [37-V

p. 128 × 88 mm. c. 94 × 60 mm. (8.º). Vol. I [Parte primera] : 1 f. s. n. + XLVIII pp. + 370 pp. + 1 f. s. n. + 104 pp.; 1 làm. Vol. II [... | 1801] : 1 f. s. n. + IV pp. + 152 pp. + 384 pp.; 1 làm. Vol. III [... | 1802] : 1 f. s. n. + IV pp. + 548 pp.; 1 làm. Vol. IV [... Parte segunda ...] : 1 f. s. n. + XXXII pp. + 352 pp.; 1 làm. Vol. V [... | 1803] : 1 f. s. n. + IV pp. + 396 pp.; 1 làm. Vol. VI [... | arreglada á la tercera de la real academia española. | Con estampas. | Parte segunda. Tomo VI. | Con un | Diccionario | Español y Aleman | sobre | el Don Quixote de la Mancha. | Leipsique, | por Juan Sommer. 1807] : 1 f. s. n. + 416 pp. + 1 f. s. n. + 214 pp. + 1 f. s. n.; 1 làm. Les làmin s, dibuixades per Thurston, Stothard; gravades per Frosch. Mig vedell amb puntes.

Els preliminars del volum primer comprenen : Portada (1 f. s. n.), el Pròleg que posà la R. Academia Española en sa tercera edició (núm. 344) i els principis de la primera edició del *Quixot* (núm. 2), o sigui : Tassa, Llicencia, Dedicatoria, Pròleg i Versos (pp. I-XLVIII); les 370 pàgines numerades que segueixen després, contenen la *Vida d'En Cervantes* i *Análisis del Quijote*, que féu en Rios per a la primera edició de l'Academia (núm. 308); la fulla que segueix, sense numerar, correspòn al colofó : «Leipsique | en la Imprenta de J. Sommer. | 1800». Els del volum segón : Portada (1 f. s. n.), Taula (pp. I-IV), el *Plan cronológico del Quixote* i *Pruebas y documentos que justifican la Vida de Cervantes* d'En Ríos (pp. I-152). Els dels tercer i cinquè : Portada (1 f. s. n.) i Taula (pp. I-IV). Els del quart : Portada (1 f. s. n.), els preliminars de la segona part del *Quixot* (núm. 23), o sigui, Tassa, Aprovacions, Privilegi, Dedicatoria i Pròleg, i l'Index de capítols corresponent a aquest volum (pp. I-XXXII). Els del sisè, solament la Portada.

El text va repartit de la manera següent : Els tres primers volums comprenen el de la primera part (pp. 1-100, 1-371 i 1-532; caps. 1-8, 9-27 i 28-52), els

tres següents, la segona (pp. 1-348, 1-386 i 1-352; caps. 1-23, 24-49 i 50-74).

En cada volum, després del text, s'hi troben les notes que figuren en la primera edició de l'Academia; i en el sisè, ademés de les notes, hi ha la Taula de capítols, seguint un : «Extracto | de las | Anotaciones | de | D. Juan Bowle | á la Historia | de | Don Quixote de la Mancha.» (pp. 365-416), i amb nova numeració (pp. 1-214) un «Diccionario | Español y Aleman | sobre | el Don Quixote de la Mancha | compuesto | por | Juan Basilio Vilelmo Beneke».

Qui compulsi la tercera edició que del Quixot féu la R. A. Española amb aquesta, trobarà que els components de l'una han passat a l'altra, afegint-hi l'extracte de les notes d'En Bowle i el Vocabulari d'En Beneke.

Les làmines que adornen aquesta edició, van col·locades com a frontispici de cada volum. Les dibuixades per En Thurston corresponen als volums primer i últim, les d'En Stothard als restants. N'hi ha que recorden les de la primera edició de l'Academia : Don Quixot desbaratant el «retablo de Maese Pedro» (vol. IV), la vetlla de les armes (vol. I), la batalla de Don Quixot amb els bots de vi (vol. III); però les altres tres, les creiem originals : La fi del govern d'En Sanxo, dibuix d'En Thurston (vol. VI), el mantejament d'En Sanxo i el final de les noces d'En Camacho, dibuix d'En Stothard (vols. II i V).

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 62.

395 Don Quichotte | de la Manche. | Traduit de l'espagnol | de Michel de Cervantes | Par Florian; | ouvrage posthume. | Avec figures. | Tome ···. | [Floró.] | A Paris, | de l'Imprimerie de P. Didot l'Ainé; | Et se trouve à Leyde, | Chez les Freres Murray, Libraires. | 1800. [37-1

p. 152 × 94 mm. c. 101 × 56 mm. (18.º, repartit en un plec de 12 i un de 6). Vol. I : 230 pp., l'última numerada per equivocació 130; 1 làm. Vol. II : 1 f. s. n. + 232 pp.; 1 làm. Vol. III : 1 f. s. n. + 276 pp.; 1 làm. Vol. IV : 253 pp., la següent en blanc s. n., la segona pàgina amb una làmina. Vol. V : 248 pp., la segona pàgina amb una làmina. Vol. VI : 232 pp., la segona pàgina amb una làmina. Mig xagrí.

Els preliminars del volum primer comprenen : Portada, un «Avertissement du traducteur» i el Pròleg de la primera part (pp. 1-22); els del segón, tercer, cinquè i sisè, solament la Portada; els del quart : Portada, Prefaci del traductor i el Pròleg de la segona part (pp. 2-16).

El text va repartit de la manera següent : Cada tres volums comprenen una part de l'obra. Els volums primer, segón i tercer, pp. 23-227, 1-230 i 1-273, contenen els caps. 1-17, 18-29 i 30-50; els tres últims, pp. 17-250, 5-245 i 5-229, els caps. 1-19, 20-37 i 38-55. A la fi de cada un s'hi troba la Taula de capítols.

Al principi de cada volum hi va una làmina, sense nom de dibuixant ni grava-

dor, i són unes males copies de les de la primera edició de l'Academia (núm. 308).

Aquesta edició té el mateix nombre de volums i de pàgines que la impresa a París en 1799 (núm. 388), que fou la que segurament li serví de model.

Ni en la Biblioteca Nacional (Madrid), British Museum (Londres) i Bibliothèque Nationale (París) sabem que hi hagi exemplar d'aquesta edició. La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 289.

396 Don Quichotte | de la Manche, | traduit de l'espagnol | de Michel de Cervantes | Par Florian. | Tome ···. | Nouvelle édition. | Leipsic, 1800. | Chez Gérard Fleischer. [Vols. 9-11 de les Oeuvres complètes de M. de Florian.] [37-I

p. 150 × 95 mm. c. 120 × 62 m. (8.º). Vol. I : 290 pp. + 2 ff. s. n. de taula; 1 làm. Vol. II: 339 pp., la següent en blanc s. n.; 1 làm. Vol. III : 312 pp. + 2 ff. s. n.; 1 làm. Les làmines són gravades per J. Penzel. Relligadura en pell valenciana, amb dorats al llom i als plans; cantell daurat.

Els preliminars del volum primer comprenen : Portadella de les : «Oeuvres | complètes | de M. de Florian. | de l'Académie Françoise, de celles de Madrid, | Florence, etc. | Tome ···. | Nouvelle édition. | Leipsic, 1800 | Chez Gérard Fleischer», Portada, «Avertissement du traducteur», el Pròleg d'En Cervantes de la primera part i Portadella (pp. 1-20); els dels següents : Portadella i Portada i Portadella (pp. 1-6).

El text va repartit de la manera següent : El volum primer (pp. 21-290) conté els vint-i-nou primers capítols de la primera part; el segón (pp. 7-336), els caps. 30-50 de la primera part i 1-19 de la segona, i el tercer (pp. 7-308), els capítols 20-55 de la segona, és a dir, l'acabament. A la fi de cada volum s'hi troba la Taula de capítols, i en l'últim, ademés de la Taula (pp. 309-312), en les dues fulles que segueixen, que van sense numerar, hi ha el detall de la col·lecció de les obres completes del Duc Mancini Nivernois.

Com ja s'ha dit anteriorment, aquests tres volums, amb la traducció del *Don Quijote* feta per En Florian, pertanyen a la col·lecció completa de les seves obres.

Les làmines són copiades de les que féu En Le Barbier per a l'edició francesa impresa a París en 1799 (núm. 387).

Hi ha exemplar d'aquesta edició en la Biblioteca Nacional (Madrid) i British Museum (Londres, Cerv. 18.). La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 290.

397 Der | ſinnreiche Junker | Don Quixote von la Mancha | von | Miguel de Cervantes Saavedra. | Ueberſetzt | von | D. W. Soltau. | ··· Theil. | Koenigsberg 1800. | bey Friedrich Nicolovius. [37-IV

p. 147 × 95 mm. c. 114 × 63 mm. (8.º). Vol. I : 1 f. s. n. + 92 pp. + 489 pp., la següent en

blanc s. n.; 1 làm. Vol. II : 1 f. s. n. + 378 pp. + 1 f. s. n., amb la llista d'errades; 1 làm. Vol. III: 1 f. s. n. + 362 pp. + 1 f. s. n., amb la llista d'errades; 1 làm. Vol. IV : 1 f. s. n. + XXVI pp. + 476 pp. + 2 ff. s. n., amb la taula d'errades i correccions; 1 làm. Vol. V : 454 pp. + 1 f. s. n., amb la llista d'errades; 1 làm. Vol. VI [... | Koenigsberg 1801. | ...] : 1 f. s. n. + 437 pp., la següent s. n., amb la llista d'errades; 1 làm. i 1 mapa gravat per Franz. Relligadura de l'època en cartronet. Al primer full de guardes, escrit a mà : «H. Galbers. | 6 Thln. : ADh.»

Els preliminars del volum primer corresponen : Portada (1 f. s. n.), Vida d'En Cervantes i estudi de les seves obres (pp. 1-56), el Pròleg de la primera part (pp. 57-74), una nota del traductor (pp. 75-78, per errada 79), la Dedicatoria d'En Cervantes al Duc de Béjar i els versos de la primera part (pp. 79, per errada 78-92), i Portadella (pp, 1-2); els dels volums segón, tercer i sisè : Portada (1 f. s. n.) i Portadella (pp. 1-2); els del quart, Portada (1 f. s. n.), un estudi del traductor contestant a la crítica que féu En Schlegel dels tres primers volums d'aquesta edició (pp. I-XXXVI), Dedicatoria d'En Cervantes al Comte de Lemos, el Pròleg de la segona part i Portadella (pp. 1-18); el del volum cinquè, Portada i Portadella (pp. 1-4).

El text va repartit de la manera següent : Els tres primers volums comprenen tota la primera part (pp. 3-471, 3-378 i 3-362; caps. 1-24, 25-36 i 37-52), els tres últims, la segona (pp. 19-476, 5-454 i 3-437; caps. 1-24, 25-49 i 50-74). A la fi del primer s'hi troben unes notes d'errades i correccions (pp. 472-489); en els dels volums següents solament la llista de les errades, i en l'últim, a més de l'esmentada llista, un mapa amb l'itinerari dels viatges fets per D. Quixot.

Com a frontispicis de cada volum hi ha unes làmines mal dibuixades i gravades, sense nom d'autor.

En la portada d'aquesta edició hi figura el cognom d'un nou traductor, En Soltau. Al nostre entendre, el seu treball no mereix la forta censura que li endreçà N'A. W. Schlegel, afirmant que era millor la versió d'En Tieck, amb tot i que no és una versió ideal i que a voltes no tradueix amb prou fidelitat els modismes, frases advervials, etc., que tant sovintegen en el llibre d'En Cervantes.

Ni en la Biblioteca Nacional (Madrid), British Museum (Londres) i Bibliothèque National (París) hi figura aquesta edició. La portada ha estat reproduïda en la *Iconografía*, 505.

397[a] Der | ſinnreiche Junker | Don Quixote von la Mancha | von | Miguel de Cervantes Saavedra. | Ueberſetzt | von | D. W. Soltau. | ··· Theil. | Koenigsberg 1800. | bey Friedrich Nicolovius. [36-VI

p. 208 × 117 mm. c. 114 × 63 mm. (8.º). Vol. I : 1 f. s. n. + 92 pp. + 493 pp., després de la pàg. 489 hi ha una pàgina en blanc que no es compta en la numeració; 1 làm. i 1 mapa. Vol. II : 1 f. s. n. + 378 pp. + 1 f. s. n., amb la fe d'errades; 1 làm. Vol. III : 1 f. s. n. + 362 pp. + 1 f. s. n.,

amb la fe d'errades; 1 làm. Vol. IV : 1 f. s. n. + XXVI pp. + 476 pp. + 2 ff. s. n., amb errades i correccions; 1 làm. Vol. V : 454 pp. + 1 f. s. n., amb la fe d'errades; 1 làm. Vol. VI [... | Koenigsberg 1801. | ...] : 1 f. s. n. + 437 pp., la següent s. n., amb la fe d'errades; 1 làm. El mapa gravat per Franz. Mig marroquí vermell, amb puntes; talls daurats (Monserrat).

Exemplar en paper d'Holanda.

Les pp. 490-493, que manquen en l'exemplar en paper ordinari de la col·lecció Bonsoms, contenen una *Nachschrift* sobres les errades del text i llista de les mateixes.

398 Vida | de Miguel de Cervantes | Saavedra. | Por D. Juan Antonio Pellicer | Bibliotecario de S. M. y Académico | de número de la Real Academia | de la Historia. | [Floró.] | En Madrid | por D. Gabriel de Sancha | Año de MDCCC. [32·IV

p. 129 × 83 mm. c. 92 × 50 mm. (8.º). 1 f. s. n. + 264 pp.; 1 làm. amb el retrat d'En Cervantes, gravat per En Joàn Moreno Texada. Relligat com el núm. 382.

Un altre exemplar en pasta de l'època (138 × 88 mm.). [35·V*

Els preliminars són : Portada i Frontispici amb el retrat d'En Cervantes.

El text va repartit de la manera següent : La «Vida de Cervantes», que és copia de la que es publicà en el volum primer de l'edició del *Don Quijote,* impresa a Madrid en 1797 (núm. 378), ocupa les pp. 1-222; en la 223 comencen els documents cervantins esmentats en la primera impressió d'aquesta Vida, i en les pp. 249-264 hi ha un «Indice de las cosas notables» que no és el mateix que es troba en el volum últim de la dita edició del *Don Quijote,* ja que el que ara descrivim fa referencia solament a la «Vida de Cervantes».

Al peu del gravat del frontispici, s'hi llegeix : «Joannes Morenus de Texada omnes hujus Historia Lamellas praeter quatuor ab altero scalptas (sic) incidit Matriti aetatis suæ anno 60 ac 61». Sembla que això ho posà el gravador, per quant s'havía dit a França que el treball de les làmines de l'edició del *Don Quijote,* impresa a Madrid en 1798, no el podía haver fet cap espanyol. Referent a aquest punt, vegi's a En Rius (I, 60).

399 Carta en castellano | con posdata poliglota : | en la qual | Don Juan Antonio Pellicer | y | Don Josef Antonio Conde | individuos de la Real Biblioteca | de S. M. | responden a la carta critica | que un Anonimo dirigio al Autor de las

* Exemplar procedent del fons de la Biblioteca de Catalunya.

Notas del | Don Quixote, desaprobando algunas | de ellas. | [Monograma de l'editor.] | En Madrid | en la Imprenta de Sancha | Año de MDCCC. [41-VIII c. 7

p. 186 × 120 mm. c. 146 × 80 mm. (8.º). 27 pp., la següent en blanc s. n. En la portada, la firma : «Givanel».

Els preliminars d'aquest fascicle, contenen solament la Portada (pp. 1 i 2).

El text comença en la pàg. 3, i és una crítica de les observacions fetes per En J. F. P. C. La *carta crítica* d'En Pellicer ocupa les primeres tretze pàgines del text, i té per objecte defensar la nota que posà en la seva edició del *Don Quijote* referent a l'etimología del nom aràbic : *Cide Hamete Benengeli*; (vegi's l'edició de Madrid, 1797 (núm. 378), volum primer, pàg. 96). Com que aquesta nota es féu en vista dels apuntaments que li donà En Josep Antonio Conde, per això pren aquest cartes en l'assumpte, escrivint la *Postdata políglota*, que és un treball defensant ço que digué En Pellicer; cal observar que ni N'Eguilaz i Yanguas en *Notas al Ingenioso hidalgo*,[1] ni En Cejador i Frauca en *La lengua de Cervantes*,[2] estàn conformes amb la significació donada per En Conde.

1. *Homenaje a Menéndez y Pelayo*, Madrid, 1899; II, p. 132.
2. Madrid, 1905; II, p. 259.

ERRADES A CORRETGIR I ADDICIONS

PÀGINA	LINIA	DIU	HA DE DIR
5	12	*Segismunda*	*Sigismunda*
10	26	En Cortejón	En Cortejón *(Don Quijote)*
19	31	(New-York)	(New-York). En la Bibliothèque Nationale (París) hi figura un exemplar de les edicions d'En Mey (Rés. Y^2. 2322), però no podem precisar si correspòn a aquesta o bé a l'anterior.
31	35	*de los perros.*	*de los perros.* No hi ha dubte que és obra de N'Antonio Alvarez, per quant en la Biblioteca de Catalunya hi figura una edició de les obres de Virgili, impresa a Lisboa en 1627, feta pel mateix Alvarez, i en la portada s'hi troba una grollera copia del segell d'En Cuesta, exactament igual al que hi ha en la portada d'aquesta edició de les *Novelas*.
32	11	ells	ella
45	17	Hispanic of Society	Hispanic Society of
47	23	(I, p. LXV)	(I, p. LXV, en la *Nueva Biblioteca de Autores Españoles*, XVII)
47	23	Valledor.	Valledor. Vegi's, també, l'estudi d'En Bonilla y San Martín en l'edició dels *Entremeses* d'En Cervantes (Madrid, 1916).
47	25	(Madrid)	(Madrid) i En Francisco Martínez i Martínez (Valencia);
53	6	Bargas	Vargas
55	14	tractar	tractar en *Las Ilustraciones del Quijote* (La Ilustración Artística, Barcelona, 1.r gener 1895)
69	13	Gallardo	Gallardo *(Ensayo,*
77	2	francès.	francès, l'edició de les quals descriurem a la fi del Catàleg per l'exemplar que n'ha adquirit la Biblioteca de Catalunya.

Pàgina	Linia	Diu	Ha de dir
89	6	exacta de l'anterior	exacta de la que segueix
110	16	*Vida,*	*Quijote,* I,
110	19	truancero	truanesco
113	Nota	Ashbee,	Ashbee, *An Iconography.*
125	12	Portada, Taula	Portada i Taula
125	15	el del	la del
127	7	d'aquest tom	del primer tom
127	28	Ashbee,	Ashbee, *An Iconography,*
131	1	primera part,	primera part (f. 1-137),
147	24	Ashbee,	Ashbee, *An Iconography,*
161	penúltima	una part	una part (pp. 1-352 i 1-370;
186	22	columna,	columna, repartit en quatre llibres (pp. 1-82, 83-172, 173-278 i 279-328),
194	29	moresca,	moresca, a
204	15	Musem	Museum
254	20	Cañizares; el ja esmentat Cotarelo	Cañizares; En Cotarelo Valledor
276	3	2-98	3-98
294	3	El text	El text (pp. 1-255)
328	8	86,	86.
328	penúltima i última	Valencia	Valencia del mateix any

PUBLICACIONS DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

BIBLIOTECA DE CATALUNYA

Ptes.

Butlletí de la Biblioteca de Catalunya
Preu de subscripció anual : 5 pessetes.

Any I, n. 1 (gener-abril)	1'50
» n. 2 (maig-agost)	3
» n. 3 (setembre-desembre)	1'50
» II, n. 4 (gener-agost)	4
» n. 5 (setembre-desembre)	2

Catàleg de la Col·lecció cervàntica Bonsoms, per JOÀN GIVANEL I MAS.

Vol. I (Anys 1590-1800)	20
Edició de 40 exemplars numerats en paper de fil	40

SECCIÓ HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA

Anuaris de l'Institut d'Estudis Catalans. Grans volums de més de 500 pàgines, profusament il·lustrats.

Anuari MCMVII, de 540 pàgines, 106 gravats i una tricromía	30
» MCMVIII, de 650 pàgines, 270 gravats i 7 làmines apart	30
» MCMIX-X, de 792 pàgines, 300 gravats i 6 làmines apart	30
» MCMXI-XII, de 774 pàgines, 471 gravats 5 làmines i una fototipia	30
» MCMXIII-XIV, de 1004 pàgines, 408 gravats i 11 mapes i làmines apart	30

Les Pintures Murals Catalanes. Se publica en fascicles monogràfics, gran foli, amb il·lustracions i làmines soltes en tricromía.

Fascicle I. — Pedret	10
» II. — Sant Martí de Fenollar i Sant Miquel de la Sèu	10
» III. — Tahull i Bohí, Santa María d'Aneu i Sant Pere del Burgal	10
» IV. — Ginestarre, Ager, Esterri de Cardós i Mur	*En premsa.*

Les Monedes Catalanes. Estudi i descripció de les monedes carolingies, comtals, senyorials, reials i locals propies de Catalunya, per JOAQUIM BOTET I SISÓ.

Volum I	10
» II	12
» III i darrer	20

Documents per l'Historia de la Cultura Catalana Mig-eval, publicats per A. RUBIÓ I LLUCH.

Volum I, contenint més de 500 documents	16
» II i darrer	*En premsa.*

L'Arquitectura Romànica a Catalunya, per J. PUIG I CADAFALCH, A. DE FALGUERA i J. GODAY.

Volum I. — Precedents : l'Arquitectura romana; l'Arquitectura cristiana prerromànica	20
Volum II. — Des del segle IX a les darreríes del segle XI	25
» III i darrer. — Els segles XII i XIII	*En premsa.*

Ptes.

Les Obres d'Auzias March. Edició crítica en vista de tots els manuscrits i totes les edicions, per AMADEU PAGÈS.

Volum I. — Introducció. Text de les poesíes I-LXXIV 12
» II. — Poesíes LXXV-CXXVIII. Glossari 12
Edició de 40 exemplars en paper de fil 50

ESTUDIS DE BIBLIOGRAFÍA LULIANA:

I. — **L'edició maguntina de Ramón Lull,** pel Doctor A. GOTTRON. . . 5

II. — **Bibliografía de les Impressions lul·lianes,** per ELÍES ROGENT i ESTANISLAU DURÀN . . . . *En premsa.*

En dipòsit:

Catàleg de la Biblioteca musical de la Diputació de Barcelona, per FELIP PEDRELL. (2 vol.) 65

SECCIÓ FILOLÒGICA

Himnes Homèrics. Traducció en vers de JOÀN MARAGALL i text grec amb la traducció literal de P. BOSCH GIMPERA.

Un vol. de IV-262 pàgines 5
Edició en paper de fil de 50 exemplars 15

El Gènesi, versió de l'hebreu segons els textos originals, i amb anotació, de MN. FREDERIC CLASCAR.

Un vol. de 476 pàgines 5
Edició en paper de fil. 20

Museu : Hero i Leandre. — Text grec amb la versió literal en prosa de LL. SEGALÁ i en hexàmetres d'AMBROSI CARRIÓN, duent en apèndix les traduccions inèdites, en vers, de P. BERTRÁN I BROS i J. M. PELLICER I PAGÈS.

Un vol. de 80 pàgines. 2
Edició en paper de fil. 5

Normes ortogràfiques . . . . 0'10

Butlletí de Dialectología catalana.
Preu de subscripció : Espanya, 4 ptes.; Estranger, 4'50 ptes.

Vol. I (abril-desembre 1913). 3
» II (gener-juny 1914). . . . . 1'50
» II (juliol-desembre 1914) 2
» III (gener-juny 1915) . . . . 2'50
» III (juliol-desembre 1915) . . . . 2'50
» IV (gener-juny 1916) 3
» IV (juliol-desembre 1916) . . . . *En premsa.*

BIBLIOTECA FILOLÒGICA:

I. — **Documents en vulgar per a l'estudi de la llengua** (segles XI, XII & XIII), per MN. PERE PUJOL 2

II. — **Die Mundart von Alacant. — Beitrag zur Kenntnis des Valencianischen,** von DR. PERE BARNILS GIOL. 4

Ptes.

III. — **Diccionari Aguiló.**

Fascicles I a IV. Cada un. 4
Fascicle V. *En premsa.*

IV. — **La Frontera catalano-aragonesa,** I, per ANTONI GRIERA. . . . 5

V. — **Textes catalans avec leur transcription phonétique,** par J. ARTEAGA PEREIRA 4

VI. — **Estudis romànics** (Llengua i Literatura), vol. I. 8

VII. — **Vocabulari català-alemany de l'any** 1502, edició facsímil segons l'únic exemplar conegut, acompanyada de la transcripció, d'un estudi preliminar i de registres alfabètics, per P. BARNILS. 12

VIII. — **L'Inchiesta del San Graal,** per V. CRESCINI i V. TODESCO. *En premsa.*

EDICIONS PEDAGÒGIQUES:

Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum cum ibericis versionibus, curante A. SEGALÁ, PHIL. PROF.

Vol. I. — CORNELII NEPOTIS. *Praefatio et Miltiadis Themistoclisque Vitae* (F. Crusat; A. M.ª Alves, S. J.; F. de Mello, S. J.; E. de Montoliu; C. Riba Bracons, interpretibus) 1

En dipòsit:

Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, Barcelona, 1908. 4

SECCIÓ DE CIENCIES

Arxius.

Any I, fascicles I, II i III. Cada un. 4
» II, fascicles I, II i III. Cada un 4
» III, fascicles I, II i III. Cada un 4
» IV, fascicles I, II, III i IV. Cada un. 2

Flora de Catalunya, per J. CADEVALL i ANGEL SALLENT.

Fascicles I a V. Cada un 5

Treballs de la Societat de Biología, publicats sota la direcció de A. PI SUNYER.

Volum I, 1913 10
» II, 1914 10

Fauna malacològica de Catalunya, per ARTUR BOFILL POCH i J. DE CHÍA.

Fascicle I 5
» II. 5
» III 1

Col·lecció de Cursos de Física i Matemàtica, dirigida per E. TERRADAS.

Volum I. — Els elements discrets de la materia i de la radiació. — Conferencies per E. Terradas, recollides per I. Pòlit 3

Treballs de l'Estació Aerològica de Barcelona, per E. FONTSERÉ.

Volum I, 1914 4

Treballs de la Institució Catalana d'Historia Natural.

Volum I, 1915 10

Cervantes Saavedra, Miguel de - Bibliog. 147201
Author Givanel y Mas, Juan (ed.)
LS
C419
.Xg
Title Catàleg de la col.lecció Cervàntica.
Vol.1.

UNIVERSITY OF TORONTO
LIBRARY

Do not remove the card from this Pocket.

Acme Library Card Pocket
Under Pat. "Ref. Index File."
Made by LIBRARY BUREAU